

The background of the entire page is a vibrant blue marbled paper with organic, swirling patterns in various shades of blue, from light sky blue to deep navy blue.

Anu Mantila

Hallinto- ja siviiliprosessuaalisten
ratkaisujen merkitys
rikosprosessissa

ANU MANTILA

Hallinto- ja siviiliprosessuaalisten ratkaisujen merkitys rikosprosessissa

Akateeminen väitöskirja,
joka Lapin yliopiston oikeustieteiden tiedekunnan suostumuksella
esitetään julkisesti tarkastettavaksi Lapin yliopiston luentosalissa LS 3
lokakuun 23. päivänä 2020 klo 12.

LAPIN YLIOPISTO
UNIVERSITY OF LAPLAND

Rovaniemi 2020

Lapin yliopisto
Oikeustieteiden tiedekunta

Väitöskirjan ohjaajat:

Professori Mikko Vuorenpää, Lapin yliopisto
Professori Kirsi Kuusikko, Lapin yliopisto

Väitöskirjan esitarkastajat:

Emeritusprofessori Heikki Kulla, Turun yliopisto
Professori Matti Tolvanen, Itä-Suomen yliopisto

Vastaväittäjä:

Professori Matti Tolvanen, Itä-Suomen yliopisto

Taitto: Taittotalo PrintOne

Acta electronica Universitatis Lapponiensis nro 282
ISBN 978-952-337-216-0
ISSN 1796-6310

elektronisen väitöskirjan pysyvä osoite
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-337-216-0>

Esipuhe

*Tottumus turruttaa mielen. Vain ajatuksesi
avaruudella voit juosta kiinni virvatulen.*

Tutkimus on syntynyt yksinkertaisesta halusta selvittää, ymmärtää ja hallita juridisia ilmiöitä ja ongelmia. Kysymyksenasettelut ovat muotoutuneet mielessäni työskennellessäni ensin pitkään syyttäjänä Helsingin käräjäoikeudessa, sen jälkeen jonkin aikaa korkeimman oikeuden esittelijänä ja nyt valtiosyyttäjänä. Tutkijalle kysymykset mikä, miten ja miksi ovat perustavanlaatuisia ja määrittävät tulokulmaa tutkimusteemaan. Näin on tässäkin tutkimuksessa. Olisi kuitenkin erheellistä kuvitella, että väitöskirja olisi joskus valmis. Kun suljen kirjan, avaan samalla jo uuden. Tutkimusteemoihin liittyvää uutta tietoa ja uusia näkökulmia pulppuaa jatkuvasti. Kuva tutkimuskohteesta elää ja tarkentuu. Väitöskirja sen enempiä kuin elämä ylipäätään ei ole koskaan valmis. Yön hiljaisuudessa vietetyt työtunnit ovat nyt kuitenkin jääneet hetkeksi taakse ja tutkimukseni on saavuttanut tietynlaisen päätösvaiheen, mistä haluan kiittää erityisesti työnohjaajiani professori Mikko Vuorenpäätä ja professori Kirsi Kuusikkoa. Heidän osoittamansa kiinnostus työtäni kohtaan ja heiltä saamani asiantuntevat ja arvokkaat kommentit ovat mahdollistaneet tutkimusprojektin loppuun saattamisen. Professori Vuorenpään määrätietoinen ohjausote on ollut projektin vahva työntövoima. Kiitän myös professori Olli Mäenpäättä ajatustyötäni edistävästä huomautuksista. Suuret kiitokseni esitän väitöskirjani esitarkastajille professori Matti Tolvaselle ja emeritusprofessori Heikki Kullalle, joista professori Tolvanen lupautui myös vastaväittäjäkseni. Heiltä saamani arvokas lausuntopalautte aiheutti käsikirjoitukseen vielä korjauksia ja sisällöllisiä täydennyksiä. Lopuksi tahdon kiittää erityisesti aviomiestäni Karia, joka kärsivällisesti jaksoi kuunnella ja osallistua loputtomaan keskusteluun tutkimukseen liittyvistä teemoista. Hänen ammatillinen kokemuksensa ja osaamisensa on ollut korvaamaton tuki työlleni.

Helsingissä kesäkuussa 2020
Anu Mantila

Tiivistelmä

Kun yleiset tuomioistuimet ja hallintotuomioistuimet ratkaisevat toimivaltaansa kuuluvia asioita, ne joutuvat usein pohtimaan samoja kysymyksiä. Jos kysymykseen on jo annettu ratkaisu, joudutaan rikosprosessissa harkitsemaan, mikä merkitys ratkaisulla on. Tutkimuksessa on pohdittu, voivatko aiemmat tuomioistuinratkaisut saada rikosprosessiin ulottuvan sitovan vaikutuksen. Lisäksi on kysytty, mikä on hallintoprosessuaalisten ratkaisujen todistusvaikutus ja oikeudellinen merkitys rikosprosessissa. Mitkä tekijät määräävät ratkaisujen näyttöarvon ja miten sitä voidaan arvioida.

Prosessioikeudessamme on vakiintunut sääntö, jonka mukaan tuomioperusteluilla ei ole itsenäistä yli prosessilajien ulottuvaa sitovaa vaikutusta. Oikeuskäytännössä sääntöä myös noudatetaan uskollisesti. Tästä huolimatta tutkimuksessa on analysoitu tarkemmin, voisivatko perustelut tietyin edellytyksin tulla oikeusvoimaisiksi rikosprosessiin nähden syytetyin oikeusturvaa vaarantamatta.

Ratkaisujen sitovaa vaikutusta on arvioitu punnitsemalla eri suuntaisia perus- ja ihmisoikeuksien ilmentämiä arvoja keskenään punnintametodin teoreettisiin lähtökohtiin sitoutuen. Olennaista punninnassa on ollut syytetyin oikeusturvan aineellista totuutta turvaava ulottuvuus, pyrkimys eliminoida väärin langettavien tuomioiden mahdollisuus. Syyttömän suojaamisen periaatteen korkea painoarvo, asia- ja oikeuskysymysten kiinteä vuorovaikutus sekä tuomioistuimen riippumattomuus ovat ratkaisun sitovaa vaikutusta vastaan puhuvia argumentteja. Lopputulemana on, että aiemman ratkaisun oikeusvoimalle jää varsin kapea sovellutusala rajoittuen sekä oikeudellisesti että näytöllisesti suhteellisen ongelmattomiin tilanteisiin.

Hallintoprosessuaalisten ratkaisujen todistusvaikutusta on arvioitu todistusarvo- ja koherenssiteoreettisista lähtökohdista käsin. Konkreettista metodologista tukea on etsitty hallintoprosessuaalisesta näyttö- ja selvityskynnyksestä. Prosessin suhteellisen korkealla normatiivisella selvitys- ja näyttökynnyksellä on ratkaisun todistusvoimaa lisäävää merkitys edellyttäen, että kynnyksyt ylitetään. Näyttöarvon määrittämisen keinoina ne ovat kuitenkin vielä puutteellisia. Hallintoprosessuaalinen normisto ja oikeuskäytäntö eivät tuota riittävästi tietoa kynnyksistä ja niiden vaihtelusta. Tämä vaikeuttaa arvonmäärittystä ja heikentää ratkaisun merkitystä rikosprosessissa. Hallintoprosessuaalisessa doktriinissa tulisi hahmotella kussakin asiassa tai asiaryhmässä sovellettavat normaalinäyttökynnykset ja sijoittaa ne rikos- ja siviiliprosessuaalisen doktriinin käyttämälle näyttökynnyksasteikolle kynnysten keskinäisten suhteiden ja erojen havainnollistamiseksi. Näytön riittävyttä ja selvityskynnyksiä edelleen

tutkimalla ja systematisoimalla parannettaisiin rikostuomioistuimen edellytyksiä arvioida ratkaisun todistusarvoa.

Huomioon ottaen että hallintoprosessi on pääsääntöisesti kirjallista, ratkaisun näyttöarvon määräytyminen syytettä tukevana todisteena tiivistyy seuraavasti: 1) Mitä korkeampaa selvitys- ja näyttökynnystä hallintotuomioistuin on soveltanut, 2) mitä pienempi merkitys suullisuudella asian selvittämistä ja aineellisen totuuden toteutumista edistävänä tekijänä on ollut, kun suullista käsittelyä ei ole pidetty, 3) mitä paremmin välittömyysperiaatteen suullisen käsittelyn tarpeesta riippumattomat todistusharkinnan luotettavuutta toteuttavat ulottuvuudet ovat toteutuneet, 4) mitä paremmin oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin näytön luotettavuutta ja kattavuutta turvaavat ulottuvuudet ovat toteutuneet ja 5) mitä vähemmässä määrin rikosprosessissa joudutaan itsekriminointisuojan loukkauksen vuoksi jättämään syytettä tukevaa todistusaineistoa oikeudenkäyntiaineiston ulkopuolelle, sitä suurempi näyttöarvo hallintotuomioistuimen asianomaista oikeustositseikkaa koskevalla näyttöratkaisulla on.

Itsekriminointisuoja-periaatteen toteutuminen hallinnollisessa rikosprosessissa on ratkaisun näyttöarvon määräytymisen kannalta merkittävä epävarmuustekijä. Periaatetta voidaan soveltaa tavalla, joka on selvässä ristiriidassa rikosprosessuaalisen itsekriminointisuojan kanssa. Tällöin itsekriminointisuoja loukkaava todiste joudutaan sulkemaan todistusaineiston ulkopuolelle ja arvioimaan toimenpiteen merkitys hallintoprosessuaalisen ratkaisun näyttöarvon kannalta. Pelkästä ristiriidan mahdollisuudesta ei voida tehdä yleistäviä päätelmiä ratkaisun näyttöarvosta, vaan periaatteen mahdollinen loukkaaminen on arvioitava tapauskohtaisesti.

Ideaalinen tuomioistuinprosessi on vuorovaikutteinen, tuomioistuimen, asianosaisten ja todistajien aitoon diskurssiin perustuva kommunikaatiotapahtuma. Tästä huolimatta suullinen prosessi ei ole välttämättä kirjallista hallintoprosessia parempi keino varmistaa informaation luotettavuus, riittävyys ja sen välittyminen oikein asiaa ratkaisevalle tuomarille. Suullisuusperiaatteen merkitys ratkaisun näyttöarvon kannalta vaihtelee sen mukaan, missä määrin suullinen käsittely voi selvittää asiaa ja turvata ratkaisun aineellista ja juridista oikeellisuutta. Tämän myötä vaihtelee myös välittömyyden painoarvo henkilötodistelussa. Suullisen käsittelyn merkitys on vahvasti tilannesidonnainen. Henkilötodistelun osalta sen parimmuutta suhteellistaa todistajanpsykologisen tutkimuksen tuottama tieto. Myös ihmisen rajalliset kyvyt havaita, tunnistaa, vastaanottaa, muistaa ja käsitellä tietoa suhteellistavat suullisen ja välittömän käsittelyn merkitystä. Kysymys inhimillisten kognitiivisten kykyjen ja suullisen käsittelyn suhteesta on kuitenkin epäselvä. Suullisen käsittelyn puuttuminen ei välttämättä heikennä ratkaisun näyttöarvoa eikä suullinen käsittely takaa ratkaisun näyttöarvon paranemista. Suullisuusperiaatteen merkitystä ratkaisun oikeellisuuden kriteerinä rajoittaa, ettei sen vaikutusta voida luotettavasti todentaa.

Hallintotuomioistuimen ratkaisun oikeudellinen merkitys ja todistusvaikutus rikosprosessissa joudutaan arvioimaan pelkästään tuomioistuimen perustelujen avulla. Arviointi ja sen oikeellisuuden varmistaminen asettaa perusteluille tiettyjä vaatimuksia. Hallinto-oikeudellisten normien rakenteen vuoksi oikeus- ja näyttökysymysten erottaminen on ongelmallista. Normit sisältävät usein erilaista intressipunnintaa, riskinarviota tai kohtuusarviointia ja harkinnanvaraista yleisluontoista normatiivisesta ainesta. Rikostuomioistuimen näkökulmasta oikeus- ja todistustositseikkojen hahmottaminen ja yksilöiminen perusteluissa on ensiarvoisen tärkeää, koska rikosprosessissa todisteina voivat olla vain hallintotuomioistuimen tosiseikkoja koskevat todistusharkintaratkaisut.

Hallintotuomioistuimen laintulkintakannanoton merkitys rikosprosessissa riippuu siitä, ovatko oikeustositseikat molemmissa prosesseissa samat tai samankaltaiset. Arvioinnin lähtökohtana on säännösten ja niiden ilmaisujen samankaltaisuus. Hallintoprosessuaaliselle lainkäytölle on ominaista laintulkinnan tosiasiasidonnaisuus. Tämä siirtää vastaavasti rikostuomioistuimen laintulkinnan painopistettä faktoihin. Missä määrin hallintotuomioistuimen relevantteina pitämiä faktoja voidaan pitää relevantteina myös rikosprosessissa. Oikeustositseikkojen keskeinen rooli rikostuomioistuimen arvioidessa ratkaisun oikeudellista merkitystä korostaa niiden yksilöinnin tärkeyttä hallintotuomioistuimen päätösperusteluissa. Toisaalta rikostuomioistuimella on aihetta nojautua hallintotuomioistuimen lainsoveltamisratkaisuun, kun oikeuskysymys kuuluu hallintotuomioistuimen erityisasiantuntemuksen piiriin.

Merkityksellisten tosiseikkojen identtisyys ja hallinto- ja rikosprosessuaalisten säännösten tai niiden ilmaisujen samankaltaisuus ei välttämättä merkitse sitä, että säännöksiä tulkittaisiin samalla tavoin. Hallinto-oikeudelle on ominaista sääntelyn perustuminen joustaviin ja avoimiin normeihin, joiden normatiivinen sisältö ei ole yksiselitteinen. Rikostuomioistuimen on olennaista tietää hallintotuomioistuimen tosiseikkapainotteiset samoin kuin muutkin tulkinta-argumentit painotuksineen voidakseen arvioida tulkintakannanoton merkityksen oikein. Rikostuomioistuimessa tulkinta-argumentit ja niiden painoarvo ovat tai voivat olla erilaisia säännösten tarkoituksien ja sääntelytavoitteiden erilaisuudesta johtuen.

Koska hallinto- ja rikosprosessi tulevat säilymään erillisinä prosesseina, on prosessieconomisesti järkevää, että rikosprosessissa hyödynnetään hallintoprosessin ratkaisuja täysipainoisesti. Hyvät ja laadukkaat perustelut edistävät tätä ja säästävät prosessikustannuksia. Perustelujen merkitystä korostaa rikostuomioistuimen tarve turvautua hallintotuomioistuimen asiantuntemukseen EU- oikeudellisissa asioissa. Laadukkaiden perustelujen ansiosta oikeudellinen ratkaisutoiminta yksinkertaistuu ja nopeutuu. Parhaassa tapauksessa myös näyttötarve vähenee. Suurimmillaan ratkaisun hyöty on silloin, kun hallintoprosessissa vastaanotettua todistelua ei tarvitse lainkaan ottaa uudelleen vastaan rikosprosessissa. Tämä kuitenkin edellyttää, että prosessimenettelyä ja menettelyperiaatteita koskevien erojen merkitys hallintoprosessuaalisen ratkaisun painoarvon kannalta arvioidaan kussakin yksittäistapauksessa

erikseen. Erojen vaikutus syytetyn oikeusturvan kannalta vaihtelee tapauskohtaisesti. Näin voidaan ehkäistä vain varmuuden vuoksi tapahtuva turhaa todistelua ja käsittelyjen pitkittymistä. Prosessitehokkuutta voidaan lisätä myös parantamalla hallintoprosessin menettely- ja päätöksentekotapojen tuntemusta sekä harmonisoidulla prosesseja lainsäädännöllisesti silloin, kun siihen ei ole erityisiä esteitä.

Lyhenteet

DL	Defensor Legis
EIS	Euroopan ihmisoikeussopimus (Suomen osalta hyväksytty 1990/438 ja saatettu lisäpöytäkirjoineen voimaan asetuksella 1990/439)
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
EU	Euroopan unioni
FPL	förvaltningsprocesslagen (1971:291)
HAO	hallinto-oikeus
HE	hallituksen esitys
HLL	hallintolainkäyttölaki (586/1996)
HOL	laki oikeudenkäynnistä hallintoasioissa (808/2019)
JT	Juridisk Tidskrift vid Stockholms universitet
KP-sopimus	YK:n kansalaisyhteiskunta- ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus 16.12.1966
KHO	korkein hallinto-oikeus
KKO	korkein oikeus
LaVL	eduskunnan lakivaliokunnan lausunto
LaVm	eduskunnan lakivaliokunnan mietintö
LM	Lakimies
OK	oikeudenkäymiskaari (4/1734)
OMVL	laki oma-aloitteisten verojen verotusmenettelystä
OYL	osakeyhtiölaki (624/2006)
PL	Suomen perustuslaki (731/1999)
PeVL	eduskunnan perustuslakivaliokunnan lausunto
PeVM	eduskunnan perustuslakivaliokunnan mietintö
RB	rättegångsbalken
RL	rikoslaki
ROL	laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa (689/1997)
SEU	sopimus Euroopan unionista
SEUT	sopimus Euroopan unionin toiminnasta
TakSL	laki takaisinsaannista konkurssipesään (758/1991)
VahL	vahingonkorvauslaki (412/1974)
VJSL	laki verotustietojen julkisuudesta ja salassapidosta (1346/1999)
VML	laki verotusmenettelystä (1558/1995)

Lähteet

Kirjallisuus

- Aalto, Jorma S: Rikosprosessilain asiallisesta sovellutusalaista. Vammala 1965.
- Aalto, Jorma S: Rikostuomion vaikutuksista siviiliprosessissa. Vammala 1968.
- Aarnio, Aulis: Oikeussäännösten tulkinnasta. Tutkimus lainopillisen perustelun rationaalisuudesta ja hyväksyttävyydestä. Helsinki 1982.
- Aarnio, Aulis: Oikeussäädöksiä tulkitsemassa – Interpreting Statutes. A Comparative Statutes teoksessa: Korkein oikeus 75 vuotta. Helsinki 1993, s. 253–274.
- Aarnio, Aulis (1987a): Pitäisikö tuomiot perustellakin? Teoksessa Juhlajulkaisu Pertti Juhani Muukkonen 1927-6/8-1987. Turun yliopisto. Turku 1987, s. 7–18.
- Aarnio, Aulis (1987b): The Rational as Reasonable. A Treatise on Legal Justification. Dordrecht 1987.
- Aarnio, Aulis: Laintulkinnan teoria. Yleisen oikeustieteen oppikirja. Helsinki 1989.
- Aarnio, Aulis: Luentoja lainopillisen tutkimuksen teoriasta. Helsinki 2011.
- Aarnio, Aulis: Uusi varallisuus oikeus – vai vanha. LM 2002/4, s. 515–534.
- Aarnio, Aulis: Tulkinnan taito. Helsinki 2006.
- Aer, Janne: Oikeussuojan ulottuvuus hallinnossa. Helsinki 2000.
- Aer, Janne: Oikeuspolitiikka ja oikeustieteellinen tutkimus hallintolainkäytön kehittämisessä. Oikeus 4/2007, s. 389–394.
- Aer, Janne: Vaatimusten perustelut hallintoprosessissa. DL 5/2008, s. 769–773.
- Aer, Janne: Tuomioistuimen selvittämisvastuu ja suullinen käsittely hallintoprosessissa, DL 5/2009.
- Aer, Janne: Formalismi, realismi ja verolain kiertäminen. Oikeustiede, Jurisprudentia 2018, s. 7–82.
- Alexy, Robert: Theorie der Grundrechte. Frankfurt am Main 1986.
- Alexy, Robert: Oikeusjärjestelmä, oikeusperiaate ja käytännöllinen järki. LM 5/1989, s. 618–633.
- Alexy, Robert: A Theory of Constitutional Rights. Oxford University Press 2002.
- Andersson, Simon: Rättsdogmatisk metod och bevisvärdering. Teoksessa Festschrift till Christian Diesen. Norstedts Juridik 2014, s. 427–450.
- Amaya, Amalia: Ten Theses on Coherence in Law. Teoksessa Araszkievicz, Michael – Šavelka, Jaromír (ed.): Coherence: Insights from Philosophy, Jurisprudence and Artificial Intelligence. Law and philosophy library v. 107. Springer 2013, s. 243–267. E-aineisto – käyttö Helsingin yliopiston verkossa. <https://link-springer-com.libproxy.helsinki.fi/book>.
- Andrews, Neil: English civil procedure. Oxford University Press 2003.
- Anttila, Matti: Suullisen käsittelyn toimittaminen veroasiassa. Verotus 4/2007, s. 417–426.
- Autio, Tiina-Liisa – Karjala, Anna: Todistajanpsykologinen näkökulma henkilötodisteluun rikosprosessissa. Teoksessa Lahti, Raimo – Siro, Jukka (toim.): Asiantuntemustieto ja asiantuntijat oikeudessa. Helsingin hovioikeus. Helsinki 2011, s. 57–100.
- Belinskij, Antti – Paloniitty, Tiina – Soininen, Niko: Tulkinnan arvosidonnaisuus ympäristöoikeudessa. LM 5/2015, s. 613–633.
- Bergholtz, Gunnar: Ratio et Auctoritas. Lund 1987.

- Bermejo, Juan Manuel Pérez: Coherence: An Outline in Six Metaphors and Four Rules. Teoksessa Araszkievicz, Michael – Šavelka, Jaromír (ed.): Coherence: Insights from Philosophy, Jurisprudence and Artificial Intelligence. Law and Philosophy Library. Volume 107. Springer 2013, s. 93–111. E-aineisto – käyttö Helsingin yliopiston verkossa. <https://link-springer-com.libproxy.helsinki.fi/book>.
- Bernitz, Ulf: Rättighetsstadgans genomslag i svensk rätt. Europarättslig lagprövning och lärdomar av Åkerberg Fransson. JT nr 4 2016–2017, s. 789–816.
- Bernstein, Daniel M. – Loftus, Elizabeth: How to tell if a Particular Memory is True or False. School of Law. University of California – Irvine. Legal Studies Research Paper Series No. 2009–26. <http://ssrn.com/abstract=1473552>.
- Blöser, Claudia – Janvid, Mikael – Matthiessen, Ole Hannes – Williaschek, Marcus (ed.): Defeasibility in Philosophy: Knowledge, Agency, Responsibility, and the Law. International journal for analytic philosophy. Vol 87–2013. Editions Rodopi B.V 2013. E-aineisto <http://web.a.ebscohost.com.libproxy.helsinki.fi>.
- BonJour, Laurence: Epistemology: Classic Problems and Contemporary Responses. Rowman & Littlefield Publishers, Inc. 2010.
- Braholm, Anders – Hov, Jo: Sivil Rettegang. 1981 Oslo.
- Brożek, Bartosz: Legal Interpretation and Coherence. Teoksessa Araszkievicz, Michael – Šavelka, Jaromír (ed.): Coherence: Insights from Philosophy, Jurisprudence and Artificial Intelligence. Law and Philosophy Library. Volume 107. Springer 2013, s. 113–122. E-aineisto – käyttö Helsingin yliopiston verkossa. <https://link-springer-com.libproxy.helsinki.fi/>.
- Brożek, Bartosz: The legal mind. A new introduction to legal epistemology. Cambridge University Press 2019. Cambridge Books Online EBA 2019–2020. E-kirja. Käyttö Helsingin yliopiston verkossa. <https://www-cambridge-org.libproxy.helsinki.fi/core/books/legal-mind/>.
- de Burca, Grainne: After the EU Charter of Fundamental Rights: The Court of Justice as a Human Rights Adjudicator? Maastricht Journal of European and Comparative law 2/2013, s. 168–184.
- Bylander, Eric: Muntlighet vid domstol i Sverige. Teoksessa Bylander, Eric – Lindblom, Henrik (red): Muntlighet vid domstol i Norden 2005, s. 131–180.
- Cappellelletti, Mauro: The Judicial Process in Comparative Perspective. Oxford University Press 1989.
- Carter, Matt: Minds and Computers. An introduction to the Philosophy of Artificial Intelligence. Edinburgh University Press 2007. E-kirja. Käyttö Helsingin yliopiston verkossa. <https://ebookcentral-proquest-com.libproxy.helsinki.fi/>.
- Cassne, Hedvig: Bevisfrågor i taxeringsprocessen. Teoksessa Cassne, Hedvig – Diesen, Christian – Hammarsröm, Fredrik – Schauman, Johan: Prövning av skattemål. Bevis 3. Norstedts Juridik. Stockholm 1999, s. 107–151.
- Cohen, L. Jonathan: The Probable and the Provable. Oxford 1977.
- Cohen, L. Jonathan: Freedom of Proof. Teoksessa Facts in Law: Association for Legal and Social Philosophy: 9. annual conference at Hatfield College, University of Durham 2.–4. April 1982 / edited by William Twining – Wiesbaden: Franz Steiner, 1983. 157 s (ARSP, Beiheft; Nr.16), s. 1–21.
- Dahlman, Christian: Beviskraft. Metod för bevisvärdering i brottmål. Norstedts Juridik 2018.
- Davis-Floyd, Robbie – Davis, Elizabeth: Intuition as Authoritative Knowledge in Midwifery and Homebirth. Teoksessa Davis-Floyd, Robbie – Arvidson, P.Sven (ed.): Intuition: The inside story. Interdisciplinary perspectives 1997, s. 145–176.
- Diesen, Christian: Utevarohandläggning och bevisprövning i brottmål. Juristförlaget. Stockholm 1993.

- Diesen, Christian: Bevisprövning i förvaltningsmål. Teoksessa Diesen, Christian – Lagerqvist Veloz Roca, Annika: Bevisprövning i förvaltningsmål. Bevis 7. Norstedts Juridik. Stockholm 2003, s. 13–155.
- Diesen, Christian: Bevisvärdering i flyktningärenden. Teoksessa C. Diesen – A. Lagerqvist Veloz Roca – K. Lindholm Billing – M. Seidlitz – A. Wahren: Prövning av migrationsärenden. Bevis 8. Norstedts Juridik. Vällingby 2007.
- Diesen, Christian: Bevisprövning i brottmål. Norstedts Juridik. Vanda 2015.
- Dworkin, Ronald: Taking rights seriously. Harvard University Press Cambridge. 7. painos 1980.
- Edelstam, Henrik: Offentlighet och sekretess i rättegång. Principen om förhandlingsoffentlighet. Stockholm 2001.
- Edelstam, Henrik – Ekelöf, Per Olof – Heuman, Lars: Rättegång IV. 7. uppl. Stockholm 2009.
- Eisenberg, Ulrich: Beweisrecht der StPO. Spezialkommentar. 8. Auflage. München 2013.
- Ekelöf, Per Olof – Boman, Robert: Rättegång IV. 6. uppl. Stockholm 1992.
- Ekelöf, Per Olof – Bylund, Torleif – Boman, Robert: Rättegång III. 6. uppl. Stockholm 1994.
- Ekelöf, Per Olof – Edelstam, Henrik: Rättegång I. 8. uppl. Stockholm 2002.
- Ekelöf, Per Olof – Edelstam, Henrik: Rättsmedlen. 12. uppl. Uppsala 2008.
- Engblom, Ari – Holla, Jyrki – Järvinen, Jussi – Lamminsivu, Suvi – Lampinen, Anne – Lepistö, Markku – Paronen, Vesa – Rautajuuri, Anna-Leena – Sandelin, Eric – Torkkel, Timo – Westergård, Marjo – Äimä, Kristiina: Elinkeinoverotus 2015. Porvoo 2015.
- Ervo, Laura: Todistelun avoimuus. Teoksessa: Oikeuden tavoitteet ja menettely. Muistikirja Hannu Tapani Klamille. Turun yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta. Helsinki 2003, s. 163–185.
- Ervo, Laura: Nemo tenetur se ipsum accusare – myötävaikuttamattomuusperiaatteen sisältö ja rajat. Teoksessa: Matkalla pohjoiseen. Juhlakirja Professori Jyrki Virolainen. Rovaniemi 2003, s. 1–25.
- Ervo, Laura: Oikeudenmukainen oikeudenkäynti. Vantaa 2005.
- Ervo, Laura: Oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuusvaatimus – käsikirja lainkäyttäjille, 2008. Talentum Pro Fokus, www.verkkokirjahylly.talentum.fi.
- Ervo, Laura: Tie totuuteen. Teoksessa Rikoksesta rangaistukseen. Juhlajulkaisu Pekka Viljanen 1952-26/8-2012. Turun yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta 2012, s. 1–16.
- Evans, Jonathan St.B.T: How many dual – process theories do we need? One, two or many? Teoksessa Evans, St.B.T – Frankish, Keith (ed.): In two minds. Dual processes and beyond. Oxford University Press 2009, s. 33–54.
- Faigman, David L. – Monahan, John – Sologin, Christopher: "Group to Individual (G2i) Inference in Scientific Expert Testimony." The University of Chicago Law Review. Volume 81. Number 2. Spring 2014, s. 417–480.
- Fast, Katarina: SvSkT 2/2008, s. 164–177.
- Frände, Dan: Tuomitsemiskynnyksestä suomalaisessa rikosprosessissa. LM 8/1998, s. 1247–1254.
- Frände, Dan: Finsk Straffprocessrätt I. Helsingfors 1999.
- Frände, Dan: Finsk Straffprocessrätt. Helsingfors 2009.
- Frände, Dan: KKO 2010:41 ja sen arviointia laajemmassa kontekstissa. LM 2/2011, s. 402–423.
- Frände, Dan: Syyte rikosprosessissa. Teoksessa Frände, Dan – Havansi, Erkki – Helenius, Dan – Koulu, Risto – Lappalainen, Juha – Lindfors, Heidi – Niemi, Johanna–Rautio, Jaakko – Virolainen, Jyrki: Prosessioikeus. Helsinki 2012, s. 533–553.
- Frände, Dan: Sanningen I den finska bevisreformen JFT 5–6/2015, s. 420–430.
- Gadamer, Hans-Georg: Hermeneutiikka. Ymmärtäminen tieteissä ja filosofiassa. Tampere 2004.
- Groussot, Xavier – Olsson, Ingrid: Clarifying or Diluting the Application of the EU Charter of Fundamental Rights? The Judgements in Åkerberg and Melloni. Vol II LSEU 2013, s. 7–35.

- Gomard, Bernhard under medvirken af Michael Kistrup: Civil Processen 5. udgave. 2003. København 2000.
- Granhag, Pär Anders: Vittnespsykolgi. Studentlitteratur Lund 2001.
- Granhag, Pär Anders – Landström, Sara: Muntlighet vid domstol ur ett rättspsykologiskt perspektiv. Teoksessa Bylander, Eric – Lindblom, Henrik (red): Muntlighet vid domstol i Norden 2005, s. 267–290.
- Gräns, Minna: Onko hyvä kertomus puoli näyttöä? Teoksessa Oikeuden tavoitteet ja menettelyt. Muistokirja Hannu Tapani Klamille. Turun yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta. Helsinki 2003, s. 187–214.
- Haapaniemi, Matti: Virallisperiaate tuloverotuksessa ja tuloveroprosessissa. Vammala 2001.
- Haapaniemi, Ossi – Ohtonen, Mika – Raunio, Merja: Suullisen käsittelyn tarpeellisuudesta erityisesti siirtohinnoittelua ja veronkiertoa koskevissa veroriidoissa. DL 4/2018, s. 468–480.
- Haapaniemi, Pekka: Procedural Autonomy: A misnomer? Teoksessa Ervo, Laura – Gräns, Minna – Jokela, Antti (ed.): Europeanization of Procedural Law and the New Challenges to Fair Trial. Europa Law Publishing. Groningen 2009.
- Haapasalo, Jaana: Todistajansykologia – aikuiset todistajat. Teoksessa Santtila, Pekka – Weitzmann-Helenius, Ghitta (toim.): Oikeuspsykologia. Helsinki 2008, s. 153–175.
- Haapasalo, Jaana – Kiesiläinen, Kari – Niemi-Kiesiläinen, Johanna: Todistajansykologia ja todistajankuulustelu. Helsinki 2008.
- Hage, Jaap: Construction or Reconstruction? On the Function of Argumentation in the Law. Teoksessa Dahlman, Christian – Feteris, Eveline (ed.): Legal Argumentation Theory: Cross-Disciplinary Perspectives. Law and Philosophy Library. Volume 102. Springer 2013, s. 125–143. E-aineisto – käyttö Helsingin yliopiston verkossa. <https://link-springer-com.libproxy.helsinki.fi/>.
- Hage (2013 a), Jaap: Three Kinds of Coherentism. Teoksessa Araszkievicz, Michal – Šavelka, Jaromír (ed.): Coherence: Insights from Philosophy, Jurisprudence and Artificial Intelligence. Law and philosophy library v.107. Springer 2013, s. 1–32. E-aineisto – käyttö Helsingin yliopiston verkossa. <https://link-springer-com.libproxy.helsinki.fi/>.
- Hahn, Ulrike – Oaksford, Mike – Harris, Adam J. L.: Testimony and Argument: A Bayesian Perspective. Teoksessa Bayesian Argumentation. The practical side of probability. Springer 2013, s. 15–38. E-aineisto – käyttö Helsingin yliopiston verkossa <https://link-springer-com.libproxy.helsinki.fi/book>.
- Hakalehto-Wainio, Suvianna: Valta ja Vahinko. Julkisen vallan käyttäjän vahingonkorvausvastuu vahingonkorvauslaissa. Talentum. Helsinki 2008.
- Hakapää, Kari: Kansainvälinen oikeus. Helsinki 2010.
- Halila, Jouko: Todistustaakan jaosta silmällä pitäen erityisesti varallisuus oikeudellisia oikeussuhteita. Porvoo 1955.
- Halila, Leena: Hallintolainkäyttömenettelyn oikeusturvatakeista. Helsinki 2000.
- Halila, Leena: Hallinnollisen rikosprosessin piirteistä. Esimerkkinä hallinnolliset seuraamusmaksut – erityisesti öljynpäästömaksu. Teoksessa Tuominen, Tia (kirjan toimitus) – Ojanen, Tuomas (toimituskunta): Avoin, tehokas ja riippumaton. Olli Mäenpää 60 vuotta juhlaakirja. Helsinki 2010.
- Halila, Leena – Lankinen, Veronica – Nilsson, Annika: Administrativa sanktionsavgifter. En nordisk komparative studie. *emaNord* 2018:511.
- Hallberg, Pekka: Tuomioistuinten päätösten perustelevuus. Teoksessa Juhlaulkaisu Aulis Aarnio 1937-14/5-1997, s. 26–33.
- Hallberg, Pekka – Ignatius, Pirkko – Kanninen, Heikki: Hallintolainkäyttölaki. Helsinki 1997.

- Hallberg, Pekka (2011a): Perusoikeusjärjestelmä. Teoksessa Hallberg, Pekka – Karapuu, Heikki – Scheinin, Martin – Tuori, Kaarlo – Viljanen, Veli-Pekka: Perusoikeudet. Helsinki 2011, s. 29–59.
- Hallberg, Pekka (2011b): Oikeusturva (PL 21§). Teoksessa Hallberg, Pekka – Karapuu, Heikki – Scheinin, Martin – Tuori, Kaarlo – Viljanen, Veli – Pekka: Perusoikeudet. Helsinki 2011, s. 783–808.
- Harris David – O'Boyle, Michael – Warbrick, Colin: Law of the European convention of Human rights 2009. University Press. New York.
- Hatakka, Minna: Näyttökynnys ja erehtymisriski. Helsinki 1991.
- Harris David – O'Boyle, Michael – Warbrick, Colin: Law of the European convention of Human rights 2014. University Press. New York.
- Helin, Markku: Lainoppi ja metafysiikka. Tutkimus skandinaavisen oikeusrealismin tieteenkuvasta ja sen vaikutuksesta Suomen siviilioikeuden tutkimuksessa vuosina 1920–1960. Vammala 1988.
- Helin, Markku: Institutionaaliset tosiasiat. Teoksessa Encyklopedia juridica fennica VII. Oikeuden yleistieteet. Helsinki 1999, s. 215–218.
- Helin, Markku: Perusoikeuksilla argumentoinnista. Teoksessa Varallisuus, vakuudet ja velkojat. Juhlajulkaisu Jarmo Tuomisto 1952-9/6-2012. Turun yliopisto. Oikeustieteellinen tiedekunta 2012, s. 11–30. Edilex. Lakikirjasto. Artikkelit 14.11.2012.
- Heinilä, Aleks: Tulkinta ja toiminta. Oikeus 3/2005, s. 262–275.
- Heinonen, Olavi: Täysin näyttö ja tuomitsemiskynnys rikosasioissa. LM 1980, s. 321–336.
- Helenius, Dan: Ne bis in idem i den finska och europeiska straffprocessrätten. Alma Talent. Helsingfors 2019.
- Hemmo, Mika: Sopimusoikeuden oppikirja. Helsinki 2008.
- Hepola, Matti: Oikeusvoimaopin transformaatio: siviiliprosessioikeudellisen oikeusvoimaopin siirtyminen hallinto- ja ympäristöoikeuteen ympäristöluvan pysyvyyden kannalta. Helsinki 2005.
- Heuman, Lars: Bevisbörda och beviskrav i tvistemål. Norstedts juridik. Vällingby 2008.
- Hirvelä, Päivi: Rikosprosessi lapsiin kohdistuvissa seksuaalirikoksissa. Vantaa 2006.
- Hirvelä, Päivi – Heikkilä, Satu: Ihmisoikeudet. Käsikirja EIT:n oikeuskäytäntöön. Helsinki 2017.
- Hirvonen, Ari: Mitkä metodit. Opas oikeustieteen metodologiaan. Yleisen oikeustieteen julkaisuja 17. Helsinki 2011.
- Hoppu, Esko – Hoppu, Kari: Kauppa- ja varallisuus oikeuden pääpiirteet. Helsinki 2011.
- Hov, Jo: Rettegång i sivilie saker. 2. utg. Bergen 1994.
- Huovila, Mika: Todistelun välittömyys prosessuaalisten oikeusperiaatteiden valossa tarkasteltuna. LM 8/1999, s.1159–1187.
- Huovila, Mika: Periaatteet ja perustelut. Jyväskylä 2003.
- Huovila, Mika: Oikeuslähdeoppi ja oikeudellinen argumentaatio rikostuomioistuimen perusteluissa. Teoksessa Huovila, Mika – Lahti, Raimo – Ojala, Timo (toim.): Rikostuomion perusteleminen. Helsingin hovioikeus. Helsinki 2005, s. 13–99.
- Hupli: Would I lie to you? Valehtelu itsekirjainoitusajan eritysongelmana. Teoksessa Oikeutta. Oikeudenkäynnistä täytäntöönpanoon. Juhlajulkaisu Tuula Linna 1957-25/9-2017. Helsinki 2017, s. 75–87.
- Husa, Jaakko: Praktinen oikeusvertailu ja ratkaisargumentaatio – opittavaa Euroopasta? Teoksessa Paso, Mirjami – Saukko, Petri – Tolvanen, Matti (toim.): Iura novit curia. Juhlakirja Veijo Tarukannel. Edita Publishing Oy 2013, s. 3–16. www.edilex.fi/artikkelit/11991, 4.2.2014.
- Hyttinen, Tatu: Syytön tai syyllinen: tutkimus syyllisyyksisyyksen ratkaisemisesta. Helsinki 2015.

- Häkkinen-Nyholm, Helinä: Oikeuspsykologian sovelluskohteiden historiaa. DL 2/2018, s. 183–193.
- Ignatius, Pirkko – Kanninen, Heikki: Hallintolainkäytön menettelysäännösten uudistamisesta. Teoksessa Korkein hallinto-oikeus 1918–1993, s. 86–98.
- Jackson, John D. – Summers, Sarah J.: The Internationalization of Criminal Evidence. Beyond the Common Law and Civil Law and Traditions. Cambridge University Press. Cambridge 2012.
- Jokela, Antti: Oikeudenkäynti III. Helsinki 2004.
- Jokela, Antti: Oikeudenkäynnin perusteet. Oikeudenkäynti I. Helsinki 2005.
- Jokela, Antti: Oikeudenkäynti II. Helsinki 2002.
- Jokela, Antti: Rikosprosessi. Helsinki 2008.
- Jokela, Antti: Uudistuva rikosprosessi. Helsinki 2000.
- Jokela, Antti: Pääkäsitely, todistelu ja tuomio. Oikeudenkäynti III. Helsinki 2015.
- Jokela, Antti: Oikeudenkäynnin perusteet, periaatteet ja instituutiot. Oikeudenkäynti I. Helsinki 2016.
- Jokela, Antti: Rikosprosessioikeus. Alma Talent Oy 2018. E-kirja. <https://verkkokirjahylly-almatalent-fi.libproxy.helsinki.fi/>.
- Jokisipilä, Markku: Korkein hallinto-oikeus 1940–2018; hallintolainkäyttö alati muuttuvassa yhteiskunnassa. Teoksessa Oikeusvaltion rakentaja. Korkein hallinto-oikeus 100 vuotta. Keuruu 2018, s. 112–161.
- Jonkka, Jaakko: Syytekynnyks. Tutkimus syytteen nostamiseen vaadittavan näytön arvioinnista. Suomalainen lakimiesyhdistys. Vammala 1991.
- Jonkka, Jaakko: Rikosprosessioikeuden yleisistä opeista. Helsingin yliopiston rikos- ja prosessioikeuden laitoksen julkaisuja A:6. Helsinki 1992.
- Jonkka, Jaakko (1992a): Välitömyysperiaate prosessuaalisena oikeusperiaatteena. LM 5/1992, s. 699–721.
- Jonkka, Jaakko: Todistusharkinnasta. Tampere 1993.
- Jonkka, Jaakko: Eräitä näkökohtia perusoikeuksien toteutumisesta erityisesti rikosprosessissa LM 1998, s.1255–1270.
- Jonkka, Jaakko: Näkökohtia näyttökynnyksestä. Teoksessa Matkalla pohjoiseen. Juhlakirja Professori Jyrki Virolainen. Rovaniemi 2003, s.141–156.
- Joutsamo, Kari – Aalto, Pekka – Kaila, Heidi – Maunu, Antti: Eurooppaoikeus. Helsinki 2000.
- Jämsä, Jurkka: Hyödyntämisarjoituksen vaikutus näyttöharkinnassa. Helsinki 2015.
- Järvilehto, Lauri: The nature and function of intuitive thought and decision making. E-kirja. Springer; verkkoaineisto 2015. Käyttö Helsingin yliopiston verkossa. <https://link-springer-com.libproxy.helsinki.fi/>.
- Jääskeläinen, Petri: Syyttäjä tuomarina. Rikos- ja prosessioikeudellinen tutkimus seuraamusluonteisesta syyttämättä jättämisestä ja rangaistusmääräysmenettelyn ehdoista Suomessa ja Ruotsissa. Helsinki 2000.
- Kaisto, Janne: Lainoppi ja oikeusteoria. Helsinki 2005.
- Kanninen, Heikki: EY-oikeuden soveltamisesta korkeimmassa hallinto-oikeudessa. LM 7–8/2004, s.1253–1272.
- Karhu, Einari: Suullinen käsittely veroprosessissa. DL 2/2016, s. 225–234.
- Karhu, Juha: Perusoikeudet ja oikeuslähdeoppi. LM 5/2003, s. 789–807.
- Kauppila, Jussi: Vesienhoitosuunnitelma ja lupaharkinta – osa I: Lähtökohta vedenlaatu- ja ympäristömuutokselle. Ympäristöjuridiikka 1/2014, s. 47–78.
- Kavonius, Petter: Tarpeidenmukainen oikeusperiaateajattelu. Tutkimus oikeusperiaateajattelun viehätysvoiman perusteista. Suomalainen lakimiesyhdistys. Helsinki 2003.

- Klami, Hannu: Ihmisen säännöt. Tutkimus oikeuden olemuksesta, synnystä ja toiminnasta. Turun yliopisto. Turku 1983.
- Klami, Hannu Tapani (1988) – Marklund, Mikael – Rahikainen, Marja – Sorvettula, Johanna: Täysi näyttö. Teoriaa, asenteita ja todellisuutta. LM 5/1988. Teoksessa Hannu Tapani Klami (toim.): Todistelun ongelmia. Helsinki 1995, s. 39–61.
- Klami, Hannu Tapani (1990 a) – Sorvettula, Johanna – Hatakka, Minna: Tarvitaanko todistustaakkaa. DL 1990, 1–2. Teoksessa Hannu Tapani Klami (toim.): Todistelun ongelmia Helsinki 1995, s. 63–85.
- Klami, Hannu Tapani (1991): Todistajanpsykologiaa juristeille. DL 7–8/1991. Teoksessa Hannu Tapani Klami (toim.): Todistelun ongelmia. Helsinki 1995, s. 129–170.
- Klami, Hannu Tapani (1992a): Todistusharkinta, näyttökynnys ja todistustaakka verotuksessa. Verotus 4/1992, s. 362–369.
- Klami, Hannu Tapani (1992b): Todistusharkinnasta riita-asioissa DL 7–8/1992. Teoksessa Hannu Tapani Klami (toim.): Todistelun ongelmia. Helsinki 1995, s. 113–126.
- Klami, Hannu Tapani (1993): Insesti todistusteorian kannalta. DL 1993, s. 818–829. Teoksessa Skrifter om Bevisning, Helsingfors 1995, s. 145–156.
- Klami, Hannu Tapani (1995): Sana sana vastaan -todistusharkinnasta. Kouvolan hovioikeuspiirin VII tuomaripäivien 10.10.1994 pöytäkirja. Teoksessa Skrifter om Bevisning, Helsingfors 1995, s. 50–64.
- Klami, Hannu Tapani: Todistusratkaisu. Saarijärvi 2000.
- Knuutinen, Reijo: Verosuunnittelun oikeudelliset ja yhteiskunnalliset. Alma Talent 2020. E-kirja. <https://verkkokirjahylly.almatalent.fi>.
- Koivuluoma, Anu – Paso, Mirjami – Saukko, Petri – Tarukannel, Veijo – Tolvanen, Matti: Hallintolainkäyttö. Alma Talent 2020. E-kirja. <https://verkkokirjahylly.almatalent.fi>.
- Kolflaath, Edvind: Helheter og deler i bevisbedømmelsen. Teoksessa Festskrift till Christian Diesen. Norstedts Juridik 2014, s. 405–426.
- Koponen, Pekka: Talousrikokset rikos- ja rikosprosessioikeuden yhtymäkohdassa. Vammala 2004.
- Koponen, Pekka: Itsekriminointisuoja. Teoksessa Rikosoikeudellisia kirjoituksia VIII. Raimo Lahdelle 12.1.2006 omistettu. Vammalla 2006, s. 127–148.
- Koponen, Pekka: Ylimääräinen muutoksenhaku. Helsinki 2017.
- Koulu, Riikka: Virtuaaliläsnäoloa istuntosalissa – oikeudenkäynnin tulevaisuus vai teknologiauskoisten utopia. DL 1/2011, s. 73–86.
- Koulu, Riikka: Digitalisaatio ja algoritmit – oikeustiede hukassa? LM 7– 8/2018, s. 840–867.
- Koulu, Riikka – Koulu, Risto – Koulu, Sanna: Tuomarin roolit tuomioistuimissa. Alma Talent Oy 2019. E-kirja. <https://verkkokirjahylly-almatalent-fi.libproxy.helsinki.fi/>.
- Koulu, Risto: Kansainvälinen prosessioikeus pääpiirteittäin. Helsinki 2003.
- Koulu, Risto: Lainkäyttöä vai hallintolainkäyttöä. Vantaa 2012.
- Koulu, Risto: Käsitelläkö vai eikö käsitellä. Käsitteilykiellot oikeudenkäynnin esteinä. Helsinki 2016.
- Kukkonen, Reima: Valeoikeustoimet, keinotekoiset järjestelyt ja takaisinsaannilla peräytyvät toimet – erot ja oikeusvaikutukset. DL 2008/4, s. 522–534.
- Kukkonen, Reima: Velallisen rikokset ja rikosoikeudellinen laillisuusperiaate. Helsinki 2016.
- Kulla, Heikki: ”Virkamies”: autonomiset käsitteet ihmisoikeussopimuksen tulkinna. Teoksessa Tala, Jyrki – Wikström, Kauko (toim.): Oikeus – kulttuuria ja teoriaa Juhlakirja Hannu Tolonen 2005. Turun yliopisto, Oikeustieteellinen tiedekunta 2005. Julkaistu Edilexissä 9.1.2007. www.edilex.fi/lakikirjasto/4222, s. 39–53.

- Kulla, Heikki: Hallintolainkäytön legitimiteetti. Teoksessa Ahonen, Timo (toim.) Oikeus-sosiologiaa ja kriminologiaa. Juhlajulkaisu Ahti Laitinen 1946-24/4-2006. Turun yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta 2006. Julkaistu Edilexissä 21.6.2010. www.edilex.fi/laki-kirjasto/7120, s. 109–114.
- Kulla, Heikki: Sanktioluonteiset hallintoasiat: Tunnusmerkkejä ja rajuksperusteita. Teoksessa Miettinen, Tarmo – Muukkonen, Matti (toim.): Juhlakirja Pentti Arajärvi 1948-2/6-2008. Joensuun yliopisto 2008, s. 325–335.
- Kulla, Heikki: Sääntelyharkinnasta. Teoksessa Mieho, Altti (toim.): Iura novit curia. Juhlakirja Veijo Tarukannel 60 vuotta. Edita Publishing Oy 2013. Julkaistu Edilexissä 4.2.2014. www.edilex.fi/artikkelit/11993, s. 33–46.
- Kuortti, Hannu: Itsekriminointisuoja verotusmenettelyssä. Verotus 4/2017, s. 405–419.
- Kuusiniemi, Kari: Ympäristöllisen päätöksenteon erityispiirteistä. Teoksessa Kuusiniemi, Kari – Ekroos, Ari – Kumpula, Anne – Vihervuori, Pekka: Ympäristöoikeus. Helsinki 2001, s. 155–175.
- Kuusiniemi, Kari: Arvojen muutos ja ympäristölakien tulkinta. Teoksessa Oikeuden tavoitteet ja menettelyt. Muistokirja Hannu Tapani Klamille. Turun yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta. Helsinki 2003, s. 63–79.
- Könkkölä, Mikko – Linna, Tuula: Konkurssioikeus. Alma Talent 2013. E-kirja. <https://verkkokirjahylly.almatalent.fi/>.
- Laakso, Seppo – Suviranta, Outi – Tarukannel, Veijo: Yleishallinto-oikeus. Jyväskylä 2006.
- Laakso, Seppo: Oikeudellisen argumentoinnin teoria. Teoksessa Altti Mieho (toim.): Iura novit curia. Juhlakirja Veijo Tarukannel 60 vuotta. Edita Publishing Oy 2013. Julkaistu Edilexissä 4.2.2014. www.edilex.fi/artikkelit/11996.
- Lager, Irma: Oikeusvoima. Encyclopedia Iuridica Fennica IV. Jyväskylä 1995, s. 370–372.
- Lahti, Raimo: Rikosoikeudellisesta oikeuslähte- ja lainsoveltamisopista. Teoksessa Huovila, Mika – Lahti, Raimo – Ojala, Timo (toim.): Rikostuomion perustelevminen. Helsingin hovioikeus. Helsinki 2005, s. 100–112.
- Laney, Cara – Loftus, Elizabeth: Emotional content of true and false memories. Memory, 2008, 16(5), 500–516. <http://socialecology.uci.edu/faculty/eloftus/5.1.2010>.
- Lappalainen, Juha: Oikeustosisieikka ja todistustosisieikka prosessioikeudellisina peruskäsitteinä. LM 1986, s. 756–770.
- Lappalainen, Juha: Siviiliprosessioikeus II. Jyväskylä 2001.
- Lappalainen, Juha: Vahingonkorvausvaatimuksesta rikosjutussa. Vammala 1986.
- Lappalainen, Juha (2012a): Yleistä oikeusvoimasta. Teoksessa Frände, Dan – Havansi, Erkki – Helenius, Dan – Koulu, Risto – Lappalainen, Juha – Lindfors, Heidi – Niemi, Johanna – Rautio, Jaakko – Virolainen, Jyrki: Prosessioikeus. Helsinki 2012, s. 737–744.
- Lappalainen, Juha (2012b): Oikeusvoima ja prosessilajien väliset rajat. Teoksessa: Frände, Dan – Havansi, Erkki – Helenius, Dan – Koulu, Risto – Lappalainen, Juha–Lindfors, Heidi – Niemi, Johanna – Rautio, Jaakko – Virolainen, Jyrki: Prosessioikeus. Helsinki 2012, s. 764–767.
- Lappalainen, Juha (2012c): Näytön arviointi. Teoksessa Frände, Dan – Havansi, Erkki – Helenius, Dan – Koulu, Risto – Lappalainen, Juha – Lindfors, Heidi – Niemi, Johanna – Rautio, Jaakko – Virolainen, Jyrki: Prosessioikeus Helsinki 2012, s. 681–735.
- Lappalainen, Juha (2012d): Siviilijutun käsittely. Teoksessa Frände, Dan – Havansi, Erkki – Helenius, Dan – Koulu, Risto – Lappalainen, Juha – Lindfors, Heidi – Niemi, Johanna – Rautio, Jaakko – Virolainen, Jyrki: Prosessioikeus Helsinki 2012, s. 963–1034.

- Lappi-Seppälä, Tapio: Rangaistuksen määräämisestä I. Teoria ja yleinen osa. Vammala 1987.
- Laukkanen, Sakari: Tuomarin rooli. Prosessioikeudellinen tutkimus tuomarin roolista dipositiivisen riita-asian valmistelussa silmällä pitäen riidan kohteen selvittämistä. Vammala 1995.
- Laukkanen, Sakari: Selvä ja täsmällinen tuomio. Selvitys käräjäoikeuden tuomion kirjoittamisesta. Oikeusministeriö. OM 2002:2.
- Launiala, Mika: Esitutinnan funktiot ja esitutkintaperiaatteet. Joensuu 2013.
- Launiala, Mika: Hallintolainkäytön ennakkopäätösjärjestelmä. Edilex 2017/44. 31.10.2017. www.edilexfi/artikkelit/18217, s. 1–21.
- Lavin, Rune – Malmberg, Lars-Göran: Administrative Law. Teoksessa Bogdan, Michael (ed.): Swedish legal system. Norstedts Juridik 2010, s. 66–94.
- Leppänen, Tatu: Riita-asioiden valmistelu todistusaineiston osalta. Helsinki 1995.
- Leppänen, Tatu – Välimaa, Asko: Muutoksenhaun pääpiirteet. Helsinki 1998.
- Lehtonen, Asko: Veropetoksesta. Helsinki 1986.
- Lehtonen, Asko: Todistustaakka ja verorikokset. Teoksessa Oikeuden tavoitteet ja menettelyt. Muistokirja Hannu Tapani Klamille. Turun yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta. Helsinki 2003, s. 257–275.
- Lindell, Bengt: Civilprocessen. Uppsala 2003.
- Lindell, Bengt: Sakfrågor och rättsfrågor. En studie av gränser, skillnader och förhållanden mellan faktum och rätt. Uppsala 1987.
- Lindell, Bengt: Multi-criteria analysis in legal reasoning. Edward Elgar Publishing 2017. E-kirja. Käyttö Helsingin yliopiston verkossa. <https://www-elgaronline-com.libproxy.helsinki.fi/>.
- Lindblom, Per Henrik: Miljöprocess Del II. Stockholm 2002.
- Lindkvist, Gustav: Kan en sakfråga bli en rättsfråga? Något om prejudikatvärde för bevisvärderingsprejudikat angående analys av utsagor. JT 2013–14, s. 864–874.
- Lindkvist, Gustav – Lyhagen, Carsten: Skatte- och brottmål i kontantbranschen. Prövning och bevisprövning i mål om oredovisade löner och intäkter. Norstedts Juridik 2014.
- Lindkvist, Gustav: Bevisfrågor i skatteprocessen – en översikt. Norstedts Juridik Wolters Kluwer 2016.
- Lindkvist, Gustav: Utredningsskyldighet, bevisbörda och beviskrav i förvaltningsprocessen. Stockholm 2018.
- Linna, Tuula: Kanteenmuutoskielto, preklusio ja oikeusvoima – prosessioikeuden klassikkoja LM 3–4/2015, s. 339–366.
- Linna, Tuula: Ihmisoikeudet – valtaaja kansankentillä. Teoksessa Oikeuden avantgarden – Juhlajulkaisu Juha Karhu 1953–6/4–2013. Helsinki 2017, s. 137–156.
- Linnakangas, Esko: Näytön hankkimisesta verovalitus- ja valituslupajärjestelmässä. Verotus 4/1994, s. 392–398.
- Lohse, Mikael: Terrorismirikoksen valmistelu ja edistäminen. Helsinki 2012.
- Loiva, Jukka: Asiantuntijatodistelusta de lege ferenda. DL 5/2012, s. 639–665.
- Makkonen, Kaarle: Oikeudellisen ratkaisutoiminnan ongelmia. Helsinki 1981.
- MacCormick, Neil D. – Summers, Robert S. (toim.): Interpreting Statutes. A comparative Study. Dartmouth Publishing Company 1991, s. 511–544.
- MacCormick, Neil: Legal Reasoning and Legal Theory. Oxford University Press. Eastbourne 2003.
- MacCormick, Neil: Rhetoric and the Rule of Law. Oxford University Press 2005.
- Martikainen, Petri: Periaatekeskeistä perustelemissoppia. DL 2004/2, s. 298–303.
- Melander, Sakari: Lainsäätäjä ja oikeuslähdeoppi. Teoksessa Kultalahti, Jukka – Nuolimaa, Risto (toim.): Oikeus, talous, hallinto. Vaajakoski 2007, s.137–179.
- Melander, Sakari: Kriminalisointiteoria – rangaistavaksi säätämisen oikeudelliset rajoitukset. Vammala 2008.

- Melander, Sakari: EU-rikosoikeus. Helsinki 2015.
- Melander, Sakari: Rikosvastuun yleiset edellytykset. Tietosanoma 2016.
- Mercier, Hugo – Sperber Dan: Intuitive and reflective inferences. Teoksessa Evans, St.B.T – Frankish, Keith (ed.): In two minds. Dual processes and beyond. Oxford University Press 2009, s.149–170.
- Merikoski, Veli: Suomen julkisoikeus pääpiirteittäin II. Porvoo 1964.
- Merikoski, Veli: Hallinto-oikeuden oikeussuojajärjestelmä. Vammala 1968.
- Miettinen, Samuli: Oikeusvoima EU-oikeudessa. LM 3/2012, s. 419–436.
- Myrsky, Matti: Katsauksia ja pienempiä kirjoituksia. LM 3/2010, s. 410–416.
- Myrsky, Matti – Räbinä, Timo: Verotusmenettely ja muutoksenhaku. Helsinki 2011.
- Myrsky, Matti – Räbinä, Timo: Verotusmenettely ja muutoksenhaku. Liettua 2015.
- Myrsky, Matti: Piirteitä KHO:n verotusta koskevien päätösten perusteluista. Verotus 4/2016, s. 349–259.
- Mäenpää, Olli: Hallintotuomioistuin, hallintoviranomainen ja oikeusturva. Teoksessa Juhlakirja Teuvo Pohjolainen 1945-14/10-2005. Joensuun yliopisto. Joensuu 2005, s. 284–301.
- Mäenpää, Olli: Hallintoprosessioikeus. Porvoo 2007.
- Mäenpää, Olli: Moderni hallintoprosessi. Teoksessa Anttila, Erno – Koillinen, Mikael (toim.): Hallinto ja hallintolainkäyttö. Juhlajulkaisu Heikki Kulla 1950-28/8-2010. Turun yliopisto 2010, s. 213–231.
- Mäenpää, Olli (2011a): Hallintolaki ja hyvän hallinnon takeet. Porvoo 2011.
- Mäenpää, Olli (2011b): Eurooppalainen hallinto-oikeus. Helsinki 2011.
- Mäenpää, Olli: Hallinto-oikeus 2013.
- Mäenpää, Olli: Yleinen hallinto-oikeus. Alma Talent 2017. E-kirja. <https://verkkokirjahylly-almatalent-fi.libproxy.helsinki.fi/>.
- Mäenpää, Olli: Oikeudenkäynti hallintoasioissa: hallintoprosessioikeuden perusteet. Alma Talent 2019. E-kirja. <https://verkkokirjahylly-almatalent-fi.libproxy.helsinki.fi/>.
- Mäkelä, Jarno: Siirtohinnoitteludokumentoinnin merkitys selvittämismenettelyssä ja todistustaakan jakautumisessa. Verotus 1/2016, s. 294–301.
- Männistö, Jarkko: Theory of Preclusion. Turku 2013.
- Määttä, Kalle: Oikeustaloustieteen perusteet. Keuruu 2016.
- Määttä, Tapio: Joustavien normien kiinteytys-, täsmentämis- ja konkretisointimekanismit ympäristöoikeudessa. Teoksessa Lohi, Tapani (toim.): Kaavoitus, rakentaminen, varallisuus. Juhlajulkaisu Vesa Majamaa. Edita Publishing Oy, Helsinki 2005. Artikkelijulkaisu Edilexissä 23.7.2007, www.edilex.fi/lakikirjasto/4677 s. 265–299.
- Määttä, Tapio: Lainsäätäjän kunnioittamisasenne, tavoitteellinen lainlupaus ja lakien tavoitesäännökset vallitsevassa tuomari-ideologiassa. Teoksessa Pakarinen, Auri – Hyvärinen, Anna – Ervasti, Kaijus (toim.): Lainvalmistelu, tutkimus, yhteiskunta. Jyrki Talan juhla-kirja. Turun yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta 2011. Julkaistu Edilexissä 27.1.2012. www.edilex.fi/lakikirjasto/8587, s. 207–226.
- Määttä, Tapio 2012: Systeemiajattelu uuden varallisuus-oikeuden ongelmanratkaisuvoiman perustana. Teoksessa Mikkilä, Jaakko – Lohi, Tapani (toim.): Oikeus ja kritiikki 3. Kohteena Juha Karhun uusi varallisuus-oikeus. Helsinki 2012, s.113–142.
- Määttä, Tapio – Soininen, Niko: Ympäristöoikeudellisen ratkaisun teorian rakenneosat ja ominaispiirteet. LM 7–8/2016, s. 1028–1053.
- Neunen, Anne: Oikeussuoja hankintalakiin ulkopuolelle jäävissä hankinnoissa. Unigrafia. Helsinki 2014.

- Niemi, Johanna: Valitus hovioikeuteen. Teoksessa Frände, Dan – Havansi, Erkki – Helenius, Dan – Koulu, Risto – Lappalainen, Juha – Lindfors, Heidi – Niemi, Johanna – Rautio, Jaakko – Virolainen, Jyrki: Prosessioikeus Helsinki 2012, s. 1127–1168.
- Niiniluoto, Ilkka: Tieteellinen päättely ja selittäminen. Helsinki 1983.
- Nordh, Robert: Praktisk Process VIII. Bevisrätt C. Bevisvärdering. Västerås 2013.
- Norrgård, Markus: Om förhållandet mellan processekonomi och rättvisa. JFT 2000/1, s. 87–103.
- Norrgård, Markus: Civilprocessens funktioner – tolkningshjälp eller lärobokutfyllnad. JFT 2001/2–3, s. 140–163.
- Nortio, Jukka: Virtuaaliodellisuus astuu oikeussaliin. Lakimiesuutiset 2/2019 s. 34– 37.
- Nousiainen, Kevät: Tuomioistuimet ja oikeusturva. LM 1993, s. 55–68.
- Nuutila, Ari-Matti: Rikosoikeudellinen huolimattomuus. Helsinki 1996.
- Nuutila, Ari-Matti – Hakamies, Kaarlo: Verorikokset. Teoksessa Lappi-Seppälä, Tapio – Hakamies, Kaarlo – Koskinen, Pekka – Majanen, Martti – Melander, Sakari – Nuotio, Kimmo – Nuutila, Ari-Matti – Ojala, Timo – Rautio, Ilkka: Rikosoikeus. Helsinki 2009, s. 776–782.
- Ojanen, Tuomas – Scheinin, Martin (2011a): Kansainväliset ihmisoikeussopimukset ja Suomen perusoikeusjärjestelmä. Teoksessa Hallberg, Pekka – Karapuu, Heikki – Scheinin, Martin – Tuori, Kaarlo – Viljanen, Veli-Pekka: Perusoikeudet. Helsinki 2011, s. 171–195.
- Ojanen, Tuomas – Scheinin, Martin (2011b): Yhdenvertaisuus ja syrjinnän kieltö (PL 6 §). Teoksessa Hallberg, Pekka – Karapuu, Heikki – Scheinin, Martin – Tuori, Kaarlo–Viljanen, Veli-Pekka: Perusoikeudet. Helsinki 2011, s. 227–280.
- Ojanen, Tuomas: EU-oikeuden perusteita. Helsinki 2016.
- Oker-Blom, Max: Rättsekonomi, rätt och rättstillämpning. JFT 4–5/2005, s. 603–621.
- Oker-Blom, Max: Oikeustaloustieteen eli taloudellisten argumenttien merkityksestä Raimo Siltalan oikeuslähdeopissa. Teoksessa Kolehmainen, Esa (toim.): Oikeus ja kritiikki. Raimo Siltalan Oikeustieteen tieteenteoria. Helsinki 2009, s. 219–245.
- Oker-Blom, Max: Uusi varallisuus oikeus muuttuvan yhteiskunnan haltuunottajana. Teoksessa Mikkilä, Jaakko – Lohi, Tapani (toim.): Oikeus ja kritiikki 3. Kohteena Juha Karhun uusi varallisuus oikeus. Helsinki 2012, s. 165–174.
- Okkonen, Mari: Laskentateoreettinen todistusharkinta. Helsingin yliopisto. Oikeustieteellinen tiedekunta. Pro gradu -tutkielma 2014.
- Olivecrona, Karl: Bevisyldighet och den materiella rätten. Uppsala 1930.
- Ossa, Jaakko: Selvittämisvelvollisuus ja todistustaakkakäytökset verotuksessa. Teoksessa Ari-Matti Nuutila (toim.): Oikeuden tavoitteet ja menettelyt. Muistokirja Hannu Tapani Klamille. Turun yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta. Helsinki 2003, s. 289–297.
- Ovaska, Risto: Oikeusvarmuuden turvaamisesta henkilötodistelussa. Teoksessa Kovia aikoja, riitoja ja maksukyvyttömyyttä. Juhlakirja Risto Koulu 60 vuotta. University of Helsinki Conflict Management Institute 2009. Edilex 2009. www.edilex.fi/lakikirjasto/7531, s. 527–546.
- Passila, Kalevi: Verotarkastuskertomus – asiantuntijalausunto vai yksityisoikeudellinen lausunto rikosoikeudenkäynnissä. Teoksessa Lahti, Raimo – Siro, Jukka (toim.): Asiantuntemustieto ja asiantuntijat oikeudessa. Helsingin hovioikeus. Helsinki 2011, s. 171–203.
- Peddie, Jon: Augmented Reality. Where We Will All Live. Springer International Publishing AG 2017. E-aineisto – käyttö Helsingin yliopiston verkossa. <https://link-springer-com.libproxy.helsinki.fi/>.
- Pellonpää, Matti – Gullans, Monica – Pölönen, Pasi – Tapanila, Antti: Euroopan ihmisoikeussopimus. Helsinki 2018.
- Peltonen, Jukka: Oikeustosisekoista oheiseen. Teoksessa Havansi, Erkki – Koulu, Risto – Lindfors Heidi (toim.): Oikeudenkäyntejä ja tuomioistuimia. Juhlakirja Juha Lappalainen 60 vuotta. University of Helsinki Conflict Management Institute 2007. Edilex 2007. www.edilex.fi/lakikirjasto/7012, s. 421–441.

- Peltonen, Juuso – Rabinä, Timo: Virallisperiaate ja määräämisperiaate veroprosessissa Veronsaajien oikeudenvalvontayksikön näkökulmasta. Verotus 4/2012, s. 372–388.
- Pettersson, My – Dahlman, Christian – Sarwar, Farhan: Är det sant att lekmanndomare påverkas av juridiskt irrelevanta omständigheter, men inte juristdomare? JT 2017, s. 363–376.
- Phalén, Natali: Mediebevakning – ett hot mot domarens objektivitet. JT 2013–14, s. 795–810.
- Pikkujämsä, Mikko: Asianajajan ajatuksia hallintoprosessista. DL 6/2014, s. 881–894.
- Pitkäranta, Ann-Mari: Näytöstä ja sen arvioinnista tuoveroprosessissa. Lisensiaatintutkimus 12.10.2004. Oikeustieteellinen tiedekunta. Turun yliopisto. Edilex 16.12.2005. [Http://www.edilex.fi/lakikirjasto/2758.pdf](http://www.edilex.fi/lakikirjasto/2758.pdf).
- Plosila, Petteri: Asiantuntijatodistelun muutos – todistaja vai asiantuntija? Teoksessa Koponen, Pekka – Lahti, Raimo – Elo, Elina (toim.): Valittuja kysymyksiä rikos- ja rikosprosessioikeudesta II. Helsingin hovioikeus. Vantaa 2019, s. 195–228.
- Pohjalainen, Anna: Kansallisen tuomioiden ja hallintopäätösten oikeusvoima EU-oikeudessa. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto. Oikeustieteellinen tiedekunta. 2013.
- Pohjolainen, Teuvo – Tarukannel, Veijo: Käytännön hallintotoiminta ja hallintolainkäyttö. Tampere 1990.
- Popper: Objective Knowledge. An Evolutionary Approach. Oxford 1973.
- Puurunen, Tapio: Perus- ja ihmisoikeusrajoitusten sääntelytarkkuudesta eduskunnan perustuslakivaliokunnan ja ihmisoikeustuomioistuimen käytännössä. Oikeustiede. Jurisprudentia 2017, s. 337–426.
- Pölonen, Pasi: Henkilötodistelu rikosprosessissa. Jyväskylä 2003.
- Pölonen, Pasi – Tapanila, Antti: Todistelu oikeudenkäynnissä. Tallinna 2015.
- Pöyhönen, Juha: Sopimusoikeuden järjestelmä ja sopimusten neuvottelu. Vammala 1988.
- Raami, Asta: Älykäs intuitio ja miten käytämme sitä. Norhaven 2017.
- Raitala, Suvi: Öljynpäästömaksu hallinnollisena sanktiona. Oikeustiede. Jurisprudentia 2009, s. 261–353.
- Raitasuo, Santtu: Ideologinen laintulkinta vero-oikeudessa. LM 3–4/2018, s. 363–386.
- Raitio, Juha: Oikeusvarmuus ja oikeusvoima eurooppaoikeudessa. DL 4/2012, s. 403–418.
- Raitio, Juha: Euroopan unionin oikeus. Helsinki 2016.
- Raitio, Juha: Oikeusvaltioperiaate, oikeusvarmuus ja koherenssi Euroopan unionin kilpailuoikeudessa. DL 1/2019, s. 58–68.
- Rankinen, Juho: Om att fåga rätt – den ”faktiska” kausaliteten i straffrätten: ett empiriskt fenomen, en normativ konstruktion eller ett mysterium? JFT 6/2018, s. 437–462.
- Rasilainen, Aki: Hovioikeusmenettelyn uudistuksesta Ruotsissa syytetyn oikeuksien kannalta DL 2/2007, s. 257–266.
- Rask, Riikka: Asiantuntijatodistelun arviointi. Teoksessa Lahti, Raimo – Siro, Jukka (toim.): Asiantuntemustieto ja asiantuntijat oikeudessa. Helsingin hovioikeus. Helsinki 2011, s. 11–35.
- Rautio, Jaakko: Hyötykonfiskaatiokanne. Vantaa 2006.
- Rautio, Jaakko: Ylimääräinen muutoksenhaku. Teoksessa Frände, Dan – Havansi, Erkki – Helenius, Dan – Koulu, Risto – Lappalainen, Juha – Lindfors, Heidi – Niemi, Johanna – Rautio, Jaakko – Virolainen, Jyrki: Prosessioikeus. Helsinki 2012, s. 1193–1242.
- Riekinen, Juhana: Todisteiden hyödyntämiskiellot rikosprosessissa. Teoreettinen perusta ja oikeustila Suomessa. Oikeustiede. Jurisprudentia 2014, s. 123–202.
- Roche, William: Coherence and Probability: A Probabilistic Account of Coherence. Teoksessa Araszkievicz, Michael – Šavelka, Jaromír (ed.): Coherence: Insights from Philosophy, Jurisprudence and Artificial Intelligence. Law and Philosophy Library. Volume 107. Springer 2013, s. 59–91. E-aineisto – käyttö Helsingin yliopiston verkossa. <https://link-springer-com.libproxy.helsinki.fi/>.

- Roxin, Claus: *Strafverfarensrecht*. 25. Aufl. München 1998.
- Ryynänen, Olli: *Förtäckt dividend i beskattningen*. Helsinki 1996.
- Ryynänen, Olli: *Bevisning i inkomstbeskattningen*. Helsingfors 2000.
- Ryynänen, Olli: *Selvittämismvöllisuus ja todistustaakka verotuksessa DL 2/2001*, s. 262–285.
- Sahavirta, Ritva: *Verorikokset*. Teoksessa Lahti, Raimo – Koponen, Pekka (toim.) *Talousrikokset. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja E-sarja N:o 16*. Vaajakoski 2007, s.177–225.
- Samuels, Richard: *The magical number two, plus or minus: Dual-process theory as a theory of cognitive kinds*. Teoksessa Evans, St.B.T – Frankish, Keith (ed.): *In two minds. Dual processes and beyond*. Oxford University Press 2009, s. 129–146.
- Saramäki, Elli: *Syytesidonnaisuudesta ja materiaalisesta prosessinjohdosta vastaajan puolustautumisen näkökulmasta*. DL 5/2016, s. 741–742.
- Saraniva, Seela: *Perusoikeuksien ydinalueen koskemattomuuden vaatimus*. Julkaistu Edilexissä 7.2.2019. www.edilex.fi/opinnaytetyot/19512.
- Saranpää, Timo: *Näyttönemmysperiaate riita-asiassa*. Suomalainen Lakimiesyhdistys. Helsinki 2010.
- Saranpää, Timo: *Riita-asian näyttökynnys- ja todistustaakkasäännökset todistelutoimikunnan mietinnössä – eräitä näkökohtia ja ehdotuksia*. DL 6/2013, s. 951–966.
- Saranpää, Timo: *Asiantuntijat ammeeseen? Ajatuksia asiantuntijoiden vastakkainkuulustelusta ja sen toteuttamisesta*. DL 1/2018, s. 1–18.
- Saraviita, Ilkka: *Yleiset tuomioistuimet perusoikeusjärjestelmän toteuttajina LM 1999*, s. 887–896.
- Saukko, Petri: *Eräitä veroasioiden prosessuaalisia haasteita hallintotuomioistuimen näkökulmasta*. Teoksessa Micho, Altti (toim.): *Vero ja finanssi. Juhlakirja Matti Myrsky 60 vuotta*. Edita Publishing Oy, 2013. Artikkelijulkaisu Edilexissä 14.6.2013. [Http://www.edilex.fi / lakikirjasto/10528](http://www.edilex.fi/lakikirjasto/10528).
- Saukko, Petri (2013a): *Suullinen käsittely hallintolainkäyttöasiassa – ilmeisen tarpeeton, tarpeeton vai sittenkin tarpeellinen*. Teoksessa Altti Micho (toim.): *Iura novit curia – Juhlakirja Veijo Tarukannel 60 vuotta*. Edita Publishing Oy 2013. Artikkelijulkaisu Edilexissä 4.2.2014 www.edilex.fi/artikkelit/12191.
- Savolainen, Vesa – Teperi, Väinö: *Jälkiverotus*. Helsinki 2000.
- Schubert, Stefan – Olsson, Erik J.; *Coherence and Reliability in Judicial Reasoning*. Teoksessa Araszkievicz, Michael – Šavelka, Jaromír (ed.): *Coherence: Insights from Philosophy, Jurisprudence and Artificial Intelligence*. Law and Philosophy Library. Volume 107. Springer 2013, s. 33–58. E-aineisto – käyttö Helsingin yliopiston verkossa. <https://link-springer-com.libproxy.helsinki.fi/>.
- Sevelin, Erika: *Facts in the Law. A Legal Positivist Conception of the Law/ Fact Distinction*. Lund 2017.
- Sieckmann, Jan: *Is Balancing a Method of Rational Justification sui generis*. Teoksessa Dahlman, Christian – Feteris, Eveline (ed.): *Legal Argumentation Theory. Cross-Disciplinary Perspectives*. Law and Philosophy Library. Volume 102. Springer 2013, s. 189–206. E-aineisto – käyttö Helsingin yliopiston verkossa. <https://link-springer-com.libproxy.helsinki.fi/>.
- Siitari-Vanne, Eija: *Todistustaakasta hallintolainkäytön ei asiaryhmissä*. DL 1998, s. 482–496.
- Siltala, Raimo: *Oikeustieteen tieteenteoria*. Vammala 2003.
- Siltala, Raimo: *Oikeudellinen tulkintateoria*. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2004.
- Siltala, Raimo: *Perusoikeusjärjestelmän sisäinen logiikka – Juha Karhun uusi varallisuus oikeus -kirjan tutkimuksellisten premissien tarkastelua*. Teoksessa Mikkilä, Jaakko – Lohi, Tapani (toim.): *Oikeus ja kritiikki 3. Kohteena Juha Karhun uusi varallisuus oikeus*. Helsinki 2012, s. 203–226.
- Sjölander, Arvid – Lindkvist, Gustav: *Betydelsen av ursprungssannolikhet vid bevisvärde metoden*. Teoksessa *Festskrift till Christian Diesen*. Norstedts Juridik 2014, s. 391–403.

- Sjöström, Bertil: Ennakkosymysten käsittelemisestä alioikeudessa. LM 1925 no 1 s.156 - 174.
- Soininen, Niko: Vesioikeudellinen perusteluvollisuus. Tutkimus vesilain intressivertailu-perustelujen oikeudellisista edellytyksistä. Helsinki 2016.
- Soininen, Niko: Vesioikeudellinen perusteluvollisuus. LM 1/2017, s. 71–75.
- Sorvettula, Johanna – Klami, Hannu Tapani – Rahikainen, Marja: Todistusharkinnan perustelemisesta DL 1988, s. 86–101. Teoksessa Klami, Hannu Tapani (toim.): Todistelun ongelmia 1995, s. 19–36.
- Staffans, Ida: Evidence in European Asylum Procedures. Leiden: Brill. 2012. Helsingin yliopiston elektroninen aineisto eBook Collection (EBSCOhost).
- Stanikić, Teija: Prosessioikeus todistajanpsykologian hyödyntäjänä ja tekijänä LM 1/2014, s. 65–84.
- Stanikić, Teija: Silminnäkijätunnistamisen näyttöarvo. Helsinki 2015.
- Strandbakken, Asbjørn: UskylDSPresumsjonen ”in dubio pro reo”. Bergen 2003.
- Supperstone, Michael – Knapman, Lynne: Administrative Court Practice. Judicial Review. Butterworths LexisNexis 2002.
- Suviranta, Outi: Oikeusvoimasta luottamuksen suojaan. LM 7–8/2004, s. 1421–1436.
- Suviranta, Outi: Hallintovalitus, hallintotoiminnan tuomioistuinkontrolli ja tuomioistuimen ratkaisualta. DL 2/2005, s. 231–247.
- Syrjänen, Jussi: Oikeudellisen ratkaisun perusteista. Helsinki 2008.
- Syrjänen, Jussi: Tuomarin harkinnan rajat – irti legalismin taakasta. Oikeustiede. Jursiprudentia 2012, s. 339–388.
- Södergren, Patrik: Vem dömer i gråzonen? Domstolsprövning i gränslandet mellan offentligt rätt och privaträtt. Uppsala 2009.
- Takki, Tapio: Siviilituomion oikeusvoiman objektiivisesta ulottuvuudesta. Oikeustiede. Jurisprudentia 1987, s. 233–278.
- Talja, Dima: The Presumption of Harm – Means to the End: Significance, Standard of Proof and Implications. Edilex 2.10.2017. www.edilex.fi/opinnautetyot/18097.
- Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti – Hyttinen Tatu: Rikosoikeuden yleinen osa. Vastuuoppi. Alma Talent 2019. E-kirja. <https://verkkokirjahylly-almatalent-fi.libproxy.helsinki.fi/>.
- Tapanila, Antti: Tuomarin esteellisyys. Suomalainen lakimiesyhdistys. Helsinki 2007.
- Tapanila, Antti: Oikeudenkäynnin julkisuus riita- ja rikosasioissa. Helsinki 2009.
- Tapanila, Antti: Itsekriminointisuoja tiedonanto- ja toimimisvelvoitteen rajoitteena. DL 2010, s. 559–584.
- Tarkka, Anna-Stiina: Selvitysvelvollisuus ja todistustaakka – vertailevia näkökohtia hallinto- ja siviiliprosesseista. LM 3–4 /2015, s. 508–532.
- Tarkka, Anna-Stina: Näyttökynnys hallintoprosessissa LM 5/2018, s. 516–540.
- Tarukannel, Veijo – Jukarainen, Heikki: Oikeudenkäynti hallintotuomioistuimissa. Tampereen yliopisto. Julkisoikeuden laitos. Saarijärvi 1999.
- Tarukannel, Veijo – Tolvanen, Matti: Asian selvittäminen ja todistelu riita-asioissa ja hallintolainkäytössä – mikä yhdistää ja mikä erottaa. LM 6/2010, s. 931–953.
- Terenius, Markus: Poliisin voimankäyttö. Rikosoikeudellinen tutkimus sallitun voimankäytön rajoista. Sastamala 2013.
- Tertsonen, Katja: Todistustaakka veroprosessissa, erityisesti hallinto-oikeuden arvonlisäveroveropäätöksissä. Verotus 3/2016, s. 277–289.
- Thagard, Paul: Coherence in thought and Action. Cambridge, MA: MIT Press 2000.
- Thompson, Valeri A: Dual-process theories: A metacognitive perspective. Teoksessa Evans, St.B.T – Frankish, Keith (ed.): In two minds. Dual processes and beyond. Oxford University Press 2009, s. 171–195.

- Tieteen termipankki 31.3.2018. [http://www.tieteentermipankki.fi/wiki/Oikeustiede: laillisuusperiaate hallinnossa \(valtiosääntöoikeus\)](http://www.tieteentermipankki.fi/wiki/Oikeustiede:laillisuusperiaate_hallinnossa_(valtiosääntöoikeus)).
- Tieteen termipankki 2.4.2018. [http://www.tieteentermipankki.fi/wiki/Oikeustiede: tuomioistuimen riippumattomuusperiaate](http://www.tieteentermipankki.fi/wiki/Oikeustiede:tuomioistuimen_riippumattomuusperiaate).
- Tieteen termipankki 26.10. 2018. <http://www.tieteentermipankki.fi/wiki/Oikeustiede:hallintosanktio>
- Tieteen termipankki 27.11.2018. <http://www.tieteentermipankki.fi/wiki/Oikeustiede:territoriaali-periaate>.
- Tieteen termipankki 27.11.2018. [http://www.tieteentermipankki.fi/wiki/Oikeustiede:Oikeusturva \(hallinto-oikeus\)](http://www.tieteentermipankki.fi/wiki/Oikeustiede:Oikeusturva_(hallinto-oikeus)).
- Tieteen termipankki 6.6.2019. <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Filosofia:koherentismi>.
- Tieteen termipankki 30.4.2020. <https://tieteentermipankki.fi/wiki/Oikeustiede:europapavero-oikeus>.
- Tikka, Kari S.: Veron minimoinnista. Vammala 1972.
- Tikka, Kari S.: Veron torjunta, verosuunnittelu, veron kiertäminen, veropako ja verovilppi. Teoksessa Taloudellinen rikollisuus. Vammala 1981.
- Tirkkonen, Tauno: Oikeusvoimasta. Sen luonne ja subjektiivinen ulottuvaisuus Suomen siviiliprosessioikeudessa. Helsinki 1933.
- Tirkkonen, Tauno: Suomen rikosprosessioikeus II. Porvoo 1972.
- Tirkkonen, Tauno: Suomen siviiliprosessioikeus I. Porvoo 1974.
- Tirkkonen, Tauno: Suomen siviiliprosessioikeus II. Porvoo 1977.
- Tolonen, Hannu: Säännöt, periaatteet ja tavoitteet: Oikeuden, moraalien ja politiikan suhteesta. Oikeustiede – Jurisprudentia 1989, s. 333–384.
- Tolvanen, Matti – Tarukannel, Veijo: Näyttöratkaisu hallintolainkäytössä. LM 6/2011, s. 1107–1129.
- Tolvanen, Matti: Valikoituja näkökohtia syyttömyysolettamasta. Teoksessa Hyttinen, Tatu – Jokela, Antti – Tapani, Jussi – Vuorenpää, Mikko (toim.): Rikoksesta rangaistukseen. Juhlajulkaisu Pekka Viljanen 1952-26/8-2012. Turun yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta 2012. Julkaistu Edilexissä 7.1.2014. www.edilex.fi/artikkelit/11720.
- Tolvanen, Matti: Näytön hankkiminen ja näytön arviointi veroprosessissa ja rikosprosessissa – yhtäläisyyksiä ja eroja. Teoksessa Altti Mieho (toim.): Vero ja finanssi.
- Juhlakirja Matti Myrsky 60 vuotta. Edita Publishing Oy, 2013. Julkaistu Edilexissä 14.6.2013. <http://www.edilex.fi/lakikirjasto/10550>.
- Trechsel, Stefan with the assistance of Sarah J. Summers: Human rights in criminal proceedings. Oxford University Press 2005.
- Tulokas, Mikko: Korkein oikeus prejudikaattituomioistuimena. Teoksessa Saarnilehto, Ari (toim.): Maaliskuun 25. päivän rahasto 100 vuotta. Turun yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta 2007. Julkaistu Edilexissä 11.7.2007. www.edilex.fi/lakikirjasto/4661, s. 195–212.
- Tuori, Kaarlo: Kriittinen oikeuspositivismi. Vantaa 2000.
- Tuori, Kaarlo: Tuomioistuimen ja tuomarien riippumattomuus. Teoksessa Foucault'n oikeus. Kirjoituksia oikeudesta ja sen tutkimisesta. Helsinki 2002, s. 250–260.
- Tuori, Kaarlo – Lavapuro, Juha: Perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien turvaamisvelvollisuus (PL 22 §). Teoksessa Hallberg, Pekka – Karapuu, Heikki – Scheinin, Martin – Tuori, Kaarlo – Viljanen, Veli-Pekka: Perusoikeudet. Helsinki 2011, s. 809–820.
- Twining, William: Rethinking Evidence. Exploratory Essays. Basil Blackwell, Oxford 1990.
- Urbaniak, Rafael: Narration in judiciary fact-finding: a probabilistic explication. Artificial Intelligence and Law (2018) 26, s. 345–376. <https://doi.org/10.1007/s10506-018-9219-z>.

- Vaitoja, Jari: Väittämistaakka, tuomarin kyselyvelvollisuus ja pakottavaan yksityisoikeudelliseen sääntelyyn perustuvien vaatimusten tutkiminen siviiliprosessissa. Helsinki 2014.
- Verheij, Bart: Proof with and without probabilities. Correct evidential reasoning with presumptive arguments, coherent hypotheses and degree of uncertainty. *Artificial Intelligence and Law* (2017) 25:127–154. Verkossa saatavilla SpringerLink Journals Complete. <https://link.springer.com/article/10.1007/s10506-017-9199-4>.
- Vihervuori, Pekka: Totuudesta hallintolainkäytössä. Teoksessa *Juhlajulkaisu Pekka Hallberg 1944-12/6-2004*. Helsinki 2004, s. 494–510.
- Vihervuori, Pekka: Ajatuksia hallintoprosessin asianosaisrakenteista. Teoksessa Helenelund, Jan-Erik – Luoto, Ilpo – Mäntylä, Niina – Siikavirta, Kristian (toim./red.): *Julkista - yksityistä, millaisissa rakenteissa? : Offentligt - privat, i hurdana strukturer? : juhla kirja professori Eija Mäkisen 60-vuotispäiväksi*. Vaasa 2012, s. 164–178. Vihriälä, Helena: Diesenin metodin kritiikki. Eräs näkökulma todistusharkintaan. Teoksessa Huovila, Mika – Lahti, Raimo – Ojala, Timo (toim.): *Rikostuomion perustelemisen*. Helsingin hovioikeus. Helsinki 2005, s. 367–384.
- Vihriälä, Helena: *Tahallisuuden näyttäminen*. Helsinki 2012.
- Viljanen, Mika: Uusi varallisuus oikeus ja normi. Teoksessa Mikkilä, Jaakko – Lohi, Tapani (toim.): *Oikeus ja kritiikki 3. Kohteena Juha Karhun uusi varallisuus oikeus*. Helsinki 2012, s. 269–302.
- Viljanen, Pekka (2011a): Perusoikeuksien soveltamisala. Teoksessa Hallberg, Pekka – Karapuu, Heikki – Scheinin, Martin – Tuori, Kaarlo – Viljanen, Veli – Pekka: *Perusoikeudet*. Helsinki 2011, s. 89–137.
- Viljanen, Pekka (2011b): Perusoikeuksien merkitys lainsäädäntötyössä. Teoksessa Hallberg, Pekka – Karapuu, Heikki – Scheinin, Martin – Tuori, Kaarlo – Viljanen, Veli – Pekka: *Perusoikeudet*. Helsinki 2011, s. 833–849.
- Viljanen, Veli-Pekka: Perusoikeuksien rajoitusedellytykset. *Talentum Media* 2001. E-kirja. <http://verkkokirjahylly.almatalent.fi/libproxy.helsinki.fi/>.
- Vilkkonen, Eero: *Hallintolainkäyttö I*. Vammala 1976.
- Virolainen, Jyrki: *Reformatio in pejus -kiellosta*. Vammala 1977.
- Virolainen, Jyrki: *Materiaalinen prosessinjohto*. Helsinki 1988.
- Virolainen, Jyrki: *Alioikeusudistus I. Käräjäoikeus ja siviiliprosessin muutokset*. Rovaniemi 1994.
- Virolainen, Jyrki (2012a): *Prosessioikeus oikeudenalana*. Teoksessa Frände, Dan – Havansi, Erkki – Helenius, Dan – Koulu, Risto – Lappalainen, Juha – Lindfors, Heidi – Niemi, Johanna – Rautio, Jaakko – Virolainen, Jyrki: *Prosessioikeus*. Helsinki 2012, s. 41–83.
- Virolainen, Jyrki (2012b): *Periaatteet prosessioikeudessa*. Teoksessa Frände, Dan – Havansi, Erkki – Helenius, Dan – Koulu, Risto – Lappalainen, Juha – Lindfors, Heidi – Niemi, Johanna – Rautio, Jaakko – Virolainen, Jyrki: *Prosessioikeus*. Helsinki 2012, s. 119–234.
- Virolainen, Jyrki – Martikainen, Petri: *Pro & Contra. Tuomion perustelemisen keskeisiä kysymyksiä*. Saarijärvi 2003.
- Virolainen, Jyrki – Martikainen, Petri: *Tuomion perustelemisen*. Helsinki 2010.
- Virolainen, Jyrki – Pölönen, Pasi: *Rikosprosessin perusteet. Rikosprosessioikeus I*. Jyväskylä 2003.
- Virolainen, Jyrki – Pölönen, Pasi: *Rikosprosessioikeus 2. Rikosprosessin osalliset*. Helsinki 2004.
- Vuorenpää, Mikko: *Syyttäjän tehtävät. Erityisesti silmällä pitäen rikoslain yleisestävää vaikutusta*. Vammala 2007.
- Vuorenpää, Mikko: *Oikeustapauskommentti. LM 1/2010*, s. 1113–1119.
- Vuorenpää, Mikko (2011a): *Itsekriminointisuojaan tulkinta ja sen vaikutukset todisteluun*. Teoksessa Hyttinen, Tatu – Weckström, Katja (toim.): *Turun yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta 50 vuotta. Turun yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta 2011. Julkaistu Edilexissä 19.1.2012*. www.edilex.fi/lakikirjasto/8561.

- Vuorenpää, Mikko (2011b): Verovelvollisen oikeudellinen asema verotarkastuksessa. Verotus 5/2011, s. 504–510.
- Vuorenpää, Mikko: Eräitä huomioita uudistuneesta asiantuntijatodistelusta. Teoksessa: Oikeutta. Oikeudenkäynnistä täytäntöönpanoon. Juhlajulkaisu Tuula Linna 1957-25/9-2017. Helsinki 2017, s. 479–491.
- Vähätalo, Tuukka: EU-oikeus ja kansallisen tuomion oikeusvoima. Oikeustiede. Jurisprudentia 2016, s.187–288.
- Väisänen, Tiina – Korkman, Julia: Eräitä todistajan kertomuksen arviointiin liittyviä kipukohtia oikeuspsykologisen tiedon valossa. DL 2014/5, s. 721–739.
- Välämäki, Pertti: Preklusiosta korkeimmassa oikeudessa. Oikeustiede. Jurisprudentia 2016, s. 289–355.
- Walton, Douglas: Legal argumentation and evidence. The Pennsylvania State University Press 2002.
- Walton, Douglas: Witness testimony evidence: argumentation, artificial intelligence, and law. Cambridge University Press. E-kirja 2008. Käyttö Helsingin yliopiston verkossa. <https://ebookcentral-proquest-com.libproxy.helsinki.fi/>.
- Walton, Douglas: Abductive reasoning. E-kirja 2013. Käyttö Helsingin yliopiston verkossa. <https://ebookcentral-proquest-com.libproxy.helsinki.fi/>.
- Weckström, Jouni: Veron kiertämisen tunnistaminen, osa I. Verotus 2015/4, s. 385– 400.
- Wennergren, Bertil – von Essen, Ulrik: Förvaltningsprocesslagen m.m. En kommentar. Norstedts Juridik 2013. 6. uppl.
- Wersäll, Fredrik: En modernare hovrättsprocess – några svenska erfarenheter. JFT 1/2011, s. 79–90.
- Westerberg, Ole: Om rättskraft i förvaltningsrätten. Stockholm 1951.
- Wikström, Kauko: Kuka tarvitsee oikeuslähdeoppia? Teoksessa Tala, Jyrki – Wikström, Kauko (toim.) Oikeus – kulttuuria ja teoriaa. Juhlakirja Hannu Tolonen 2005. Turun yliopisto, Oikeustieteellinen tiedekunta 2005. Julkaistu Edilexissä 15.3.2007. www.edilex.fi/lakikirjasto/4379, s. 271–286.
- Zitting, Simo: Eräitä ajatuksia oikeustieteen uudistuspyrinnöistä. LM 1970/8, s. 1109–1114.
- Äimä, Kristiina: Veroprosessioikeus: Ihmis- ja perusoikeuksien sekä EU-oikeuden vaikutukset verotusmenettelyyn ja muutoksenhakuun erityisesti tuloverotuksessa. Talentum Media 2014. E-kirja. <https://verkkokirjahylly.almatalent.fi/>.
- Äimä, Kristiina: Verotustiedot: verotustietojen hankkiminen ja käyttö Suomen oikeudessa sekä kansainvälinen verotustietojen vaihto. Helsinki 2017.

Virallislähteet:

- Hallituksen esitysluonnos 18.4.2017. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi oikeudenkäynnistä hallintoasioissa ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi. Luonnos 18.4.2017.
- HE 14/1985 vp Hallituksen esitys eduskunnalle esitutkintaa ja pakkokeinoja rikosasioissa koskevaksi lainsäädännöksi.
- HE 15/1990 vp Hallituksen esitys eduskunnalle riita-asiain oikeudenkäyntimenettelyn uudistamista alioikeuksissa koskevaksi lainsäädännöksi.
- HE 102/1990 vp Hallituksen esitys eduskunnalle takaisinsaantia konkurssipesään koskevaksi lainsäädännöksi.
- HE 94/1993 vp Hallituksen esitys eduskunnalle rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen toisen vaiheen käsitteviksi rikoslain ja eräiden muiden lakien muutoksiksi.

- HE 309/1993 vp Hallituksen esitys eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.
- HE 82/1995 vp Hallituksen esitys eduskunnalle rikosasioiden oikeudenkäyntimenettelyn uudistamista alioikeuksissa koskevaksi lainsäädännöksi.
- HE 217/1995 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi hallintolainkäytöstä ja siihen liittyväksi lainsäädännöksi.
- HE 1/1998 vp Hallituksen esitys eduskunnalle uudeksi Suomen Hallitusmuodoksi.
- HE 32/2001 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi oikeudenkäymiskaaren ja eräiden muiden lakien riita-asian valmistelua, pääkäsittelyä sekä hakemusasioiden käsittelyä koskevien säännösten muuttamiseksi.
- HE 44/2002 vp Hallituksen esitys eduskunnalle rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.
- HE 28/2003 vp Hallituksen esitys eduskunnalle ulkomaalaislaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.
- HE 44/2003 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi yhdenvertaisuuden turvaamisesta sekä eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta.
- HE 114/2004 vp Hallituksen esitys eduskunnalle riita-asioiden sovittelua ja sovinnon vahvistamista yleisissä tuomioistuimissa koskevaksi lainsäädännöksi.
- HE 12/2006 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi oikeudenkäynnin julkisuudesta hallintotuomioistuimissa sekä eräksi siihen liittyviksi laeiksi.
- HE 105/2009 vp Hallituksen esitys eduskunnalle muutoksenhakua käräjäoikeudessa koskevaksi lainsäädännöksi.
- HE 191/2012 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi erillisellä päätöksellä määrättävästä veron tai tullinkorotuksesta sekä eräksi siihen liittyviksi laeiksi.
- HE 19/2014 vp Hallituksen esitys eduskunnalle yhdenvertaisuuslaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.
- HE 245/2014 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi hallintolainkäyttölain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.
- HE 46/2014 vp Hallituksen esitys eduskunnalle oikeudenkäymiskaaren 17 luvun ja siihen liittyvän todistelua yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.
- HE 103/2017 vp Hallituksen esitys eduskunnalle sakon ja rikesakon määräämisestä annetun lain ja ajokorttilain muuttamisesta sekä eräksi niihin liittyviksi laeiksi.
- HE 29/2018 vp Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi oikeudenkäynnistä hallintoasioissa ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.
- LaVM 16/1990 vp Lakivaliokunnan mietintö n:o 16 hallituksen esityksen johdosta riita-asiain oikeudenkäyntimenettelyn uudistamista alioikeuksissa koskevaksi lainsäädännöksi.
- LaVL 9/1998 vp Lakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä n:o 1/1998 vp Suomen uudeksi Hallitusmuodoksi.
- LaVM 19/2014 vp Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä (HE 46/2014) eduskunnalle oikeudenkäymiskaaren 17 luvun ja siihen liittyvän todistelua yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.
- LaVM 23/2014 vp Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä (HE 245/2014) eduskunnalle laiksi hallintolainkäyttölain muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.
- PeVL 2/1990 vp Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä n:o 22 ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyn yleissopimuksen ja siihen liittyvien lisäpöytäkirjojen eräiden määräysten hyväksymisestä.
- PeVM 25/1994 vp Perustuslakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä (HE 309/1993) perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.

- PeVM 6/2000 vp Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä laiksi valtioneuvoston oikeuskanslerista ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.
- PeVM 2/2002 vp Perustuslakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä laiksi eduskunnan oikeusasiamiehestä.
- PeVL 35/2002 vp – HE 91/2002 vp Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä valitusta hovioikeuteen ja valitusasian käsittelyä hovioikeudessa koskevien oikeudenkäymiskaaren säännösten muuttamiseksi.
- PeVL 31/2005 vp – HE 271/2004 vp Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä laeiksi oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain, oikeudenkäymiskaaren ja eräiden muiden lakien rikosasioiden käsittelyä käräjäoikeudessa koskevien säännösten muuttamisesta.
- PeVM 10/2006 vp Perustuslakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä laiksi Suomen perustuslain 35 ja 90 §:n muuttamiseksi sekä eräksi siihen liittyviksi laeiksi sekä puhemiesneuvoston ehdotuksesta eduskunnan työjärjestyksen ja eduskunnan virkamiehistä annetun lain muuttamisesta, valtioneuvoston johtosäännön kumoamisesta sekä eduskunnan päätöksiksi Eduskunnan kirjaston johtosäännön 5 §:n ja eduskunnan tilisäännön muuttamisesta.
- PeVL 30/2006 vp – HE 87/2005 vp Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä laiksi oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 2 §:n muuttamisesta.
- PeVL 9/2012 vp – HE 3/2012 vp Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle laeiksi ulkomaalaislain ja työsopimuslain muuttamisesta sekä eräksi niihin liittyviksi laeiksi.
- PeVL 34/2012 vp Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi maataloustuotteiden markkinajärjestelystä.
- PeVL 14/2013 vp Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle laeiksi kuitintarjoamisvelvollisuudesta käteiskaupassa ja sakon täytäntöönpanosta annetun lain 1 §:n muuttamisesta.
- PeVL 17/2013 vp – HE 191/2012 vp Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi erillisellä päätöksellä määrättävästä veron tai tullinkorotuksesta sekä eräksi siihen liittyviksi laeiksi.
- PeVL 39/2014 vp Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä (HE 46/2014) eduskunnalle oikeudenkäymiskaaren 17 luvun ja siihen liittyvän todistelua yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.

Muut virallislähteet

- The Administrative Court: Judicial Review Guide 2019 (07.19) https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/825753/HMCTS_Admin_Court_JRG_2019_WEB.PDF.
- Apulaisvaltakunnansyyttäjän päätös 19.6.2017 Dnro 022/35/16.
- Euroopan unionin perusoikeuskirja 2016/C 202/02, Euroopan unionin virallinen lehti C 202/381.
- Euroopan unionin perusoikeuskirjan selitykset 2007/C 303/02. Euroopan unionin virallinen lehti, EUVL C 303 14.12.2007.
- EU 2016/343. Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi (EU) 2016/343, annettu 9 päivänä maaliskuuta 2016, eräiden syyttömyysolettamaan liittyvien näkökohtien ja läsnäoloa oikeudenkäynnissä koskevan oikeuden lujittamista rikosoikeudellisissa menettelyissä. Euroopan unionin virallinen lehti L 65, 11.3.2016.

Henkilötodistelun vastaanottaminen kuva- ja äänitallenteelta hovioikeudessa. Arviomuistio. Oikeusministeriön julkaisuja. Mietintöjä ja lausuntoja 2019:16.

Korkeimpien oikeuksien organisatorinen yhdistäminen – Hyötyjen ja haittojen arviointi. Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 1/2015.

Korkeimman hallinto-oikeuden lausunto hallituksen esitysluonnoksesta laiksi oikeudenkäynnistä hallintoasioissa ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi 21.8.2017, H 232/17.

Korkeimpien oikeuksien yhteistyön kehittäminen. Työryhmän mietintö. Oikeusministeriön julkaisuja. Mietintöjä ja lausuntoja 2020:6.

Muutoksenhakutoimikunnan osamietintö 25.10.2001, Komiteamietintö 2001:10.

Oikeudenkäynti hallintoasioissa. Prosessityöryhmän mietintö. Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 4/2011.

Oikeudenhoidon uudistamisohjelma vuosille 2013–2025. Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 16/2013.

Poliisin toiminta- ja taloussuunnitelma 2016–2019 ja tulossuunnitelma 2015. Poliisihallitus POL–2015–3384.

Rangaistusluonteisia hallinnollisia seuraamuksia koskevan sääntelyn kehittäminen. Työryhmän mietintö. Oikeusministeriö. Mietintöjä ja lausuntoja 52/2018.

Tehtävien jako hallintotuomioistuinten kesken, Hallintolainkäytön tasotyöryhmän mietintö. Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 78/2010.

Verohallinnon ohje 30.9.2016. Rikosoikeudenkäynnissä sovellettava suoja ja sen vaikutus verotusmenettelyssä. Antopäivä 30.9.2016. Diaarinumero A93/200/2016.

Verohallinnon ohje 5.6.2018. Seuraamusmaksut tuloverotuksessa. Antopäivä 5.6. Diaarinumero A66/200/2018.

Verohallinnon ohje 7.12.2018. Seuraamusmaksut oma-aloitteisessa verotuksessa. Diaarinumero VH/2784/00.01.00/2018.

Verohallinnon ohje 20.12.2019. Tulorekisteri-ilmoittamisen laiminlyöntimaksu. Antopäiväpäivä 20.12.2019. Diaarinumero VH/2853/00.01.00/2019.

Ulkomainen lainsäädäntö

Rättegångsbalk (1942:740)
Skatteförfarandelagen (2011:1244)
Lov om mekling og rettergang i sivile tvister 2005–06–17–90 (tvisteloven)
Förvaltningsprocesslag (1971:291)
Verwaltungsgerichtsordnung (21.1.1960)

Oikeuskäytäntö

Korkein oikeus

KKO 1952–11–50
KKO 1992:17
KKO 1992:161
KKO 2004:58
KKO 2005:90

KKO 2005:40
KKO 2006:78
KKO 2008:104
KKO 2010:45
KKO 2010:46
KKO 2010:85
KKO 2010:82
KKO 2011:20
KKO 2011:58
KKO 2012:27
KKO 2012:71
KKO 2013:23
KKO 2013:59
KKO 2013:78
KKO 2013:92
KKO 2014:46
KKO 2014:67
KKO 2014:72
KKO 2014:93
KKO 2014:95
KKO 2015:6
KKO 2017:12
KKO 2017:78
KKO 2017:98
KKO 2018:20
KKO 2020:40

Korkein hallinto-oikeus

KHO 1979B 557
KHO 1989 taltio 526
KHO 1991 T 4195
KHO 1990 B 570
KHO 2000:61
KHO 2003:81
KHO 2005:39,
KHO 2007:67
KHO 2008:44
KHO 2009:83
KHO 2010:44
KHO 2010:45
KHO 2010:82
KHO 2011:41
KHO 2011:114
KHO 2011:117
KHO 2012 taltio 1060
KHO 2013:1
KHO 2013:185;

KHO 2013:196
KHO 2013:199
KHO 2014:35,
KHO 2014:70
KHO 2014:104
KHO 2014:131
KHO 2014:145
KHO 2014:152
KHO 2014:183.
KHO 2016:2
KHO 2016:48
KHO 2016:72
KHO 2016:100
KHO 2016:181
KHO 2017 taltio 6582
KHO 2018:147
KHO 2019:76
KHO 2019:99
KHO 2019:120

Käräjä-, hovi- ja hallinto-oikeudet

Helsingin käräjäoikeus 1.6.2012, 12/4767 (R 10/12770)
Helsingin käräjäoikeus 1.6.2012, 12/4977 (R 10/12768)
Helsingin käräjäoikeus 1.6.2012, 12/4981 (R 10/12770)
Helsingin käräjäoikeus 9.10. 2014, 14/142535 (R 12/11021)
Helsingin käräjäoikeus 9.1.2015, 15/100968 (R 14/1756)
Helsingin käräjäoikeus 18.5.2016 nro16/121512 (R16/2199)
Helsingin hallinto-oikeus 27.1.2014 T 14/0038/6
Helsingin hovioikeus 15.5.2007 nro 1606
Helsingin hovioikeus 7.5.2013 nro 1310 (R12/1851)
Helsingin hovioikeus 31.12.2014 nro 2483
Helsingin hovioikeus 30.3.2016, 16/113401
Helsingin hovioikeus 28.9.2016, 16/139045 (R 15/3055)
Kymenlaakson käräjäoikeus 14.11.2014,14/149552 (R 14/497)
Pirkanmaan käräjäoikeus 20.11.2014, 14/150691 (R 14/2765)
Rovaniemen hovioikeus 24.8.2016 nro 16/133286
Rovaniemen hovioikeus 13.4.2016, 16/114726 (R 14/1105)
Satakunnan käräjäoikeus 10.8.2011, 11/1928 (R 10/2781)
Vantaan käräjäoikeus 30.10.2015, 5/146373 (R 14/2499)
Vaasan hovioikeus 22.5.2013 nro 652
Vaasan hallinto-oikeus 21.2.2011 nro 11/0027/1

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin

Pretto ym. v. Italia (8.12.1983)
Funke v. Ranska (25.2.1993)
Schmautzer v. Itävalta (23.10.1995)

XXX

Umlauf Gradinger v. Itävalta (23.10.1995)
Pramstaller v. Itävalta (23.10.1995)
Palaoro v. Itävalta (23.10.1995)
Pfarrmeier v. Itävalta (23.10.1995)
John Murray v. Yhdistynyt kuningaskunta (8.2.1996)
Saunders v. Yhdistynyt Kuningaskunta (17.12.1996)
Mauer v. Itävalta (18.2.1997)
Szücs v. Itävalta (24.11.1997)
Werner v. Itävalta (24.11.1997)
Gautrin ja muut v. Ranska (20.5.1998)
Stefanelli v. San Marino (8.2.2000)
L. v. Suomi (27.4.2000)
Khan v. U.K. (12.5.2000)
R.T. v. Sveitsi (30.5.2000)
Liam Averill v. Yhdistynyt kuningaskunta (6.6.2000)
Mauer v. Itävalta (20.6.2000)
Guisset v. Ranska (26.9.2000)
Heaney and McGuinness v. Irlanti (21.12.2000).
J.B. v. Sveitsi (3.5.2001)
Araniti v. Italia (15.3.2001)
Telfner v. Itävalta (20.3.2001)
Franz Fischer v. Itävalta (29.5.2001)
B ja P v. Yhdistynyt kuningaskunta (24.7.2001)
Petersen v. Saksa (6.12.2001)
Janosevic v. Ruotsi (23.7.2002)
Allen v. Yhdistynyt kuningaskunta (10.9.2002),
Allen v. Yhdistynyt kuningaskunta (5.11.2002)
Anagnostopoulos v. Kreikka (3.4.2003)
Fortum v. Suomi (15.7.2003)
Ryabykh v. Venäjä (24.7.2003)
Helmerts v. Ruotsi (12.2.2004)
Peres v. Ranska (12.2.2004)
Weh v. Itävalta (8.4.2004)
Stråq Datatjänster Ab v. Ruotsi (21.6.2005)
Nilsson v. Ruotsi (13.12.2005)
Pirinen v. Suomi (16.5.2006)
Jalloh v. Saksa (11.7.2006)
Eskelinen ja muut v. Suomi (19.4.2007)
Maszni v. Romania (21.9.2006)
Moser v. Itävalta (21.9.2006)
Jussila v. Suomi (23.11.2006)
O' Halloran ja Francis v. Yhdistynyt kuningaskunta (29.6.2007)
Bocelari ja Rizza v. Italia (13.11.2007)
Stojakovic (15.11.2007)
Luckhof ja Spanner v. Itävalta (10.1.2008)
Mustafa Kes v. Turkki (2.12.2008)
Lehtinen v. Suomi (22.7.2008)
Zolotukhin v. Venäjä (10.2.2009)

Vilen v. Suomi (17.2.2009)
Bacanu ja SC ”R” SA v. Romania (3.3.2009)
Bykov v. Venäjä (10.3.2009)
Ruotsalainen v. Suomi (16.6.2009)
Kaura v. Suomi (23.6.2009)
Marttinen v. Suomi (21.7.2009)
Bongiorno ja muut v. Italia (5.1.2010)
Krumpholz v. Itävalta (18.3.2010)
Gabriel v. Itävalta (1.4.2010)
Gäfgen v. Saksa (1.6.2010)
A. Menarini Diagnostics S.R.L v. Italia (27.9.2011)
Tomasovic v. Kroatia (18.10.2011)
Al-Khawaja ja Tahery v. Yhdistynyt kuningaskunta (15.11.2011)
Simsek v. Turkki (28.2.2012)
Eriksson v. Ruotsi, (12.4.2012)
Muslija v. Bosnia ja Hertzegovina (14.1.2014)
Grande Stevens ja muut v. Italia (4.3.2014)
Nykänen v. Suomi (20.5.2014)
Glanz v. Suomi (20.5.2014)
Kugler v. Austria (14.10.2014)
Lucky dev v. Ruotsi (27.11.2014)
Rinas v. Suomi (27.1.2015)
Kiiveri v. Suomi (10.2.2015),
Österlund v. Suomi (10.2.2015)
Boman v. Suomi (17.2.2015)
O’Donell v. Yhdistynyt kuningaskunta (7.4.2015)
Kapetanois ja muut v. Kreikka (30.4.2015)
Sismanidis ja muut v. Kreikka (9.6.2016))
A ja B v. Norja (15.11.2016)
Johannesson ja muut v. Islanti (18.5.2017)
SA-Capital v. Suomi (14.2.2019)

Euroopan unionin tuomioistuim

Asia C–145/86, Hoffman ECR 1988–00645
Asia C–40/08 Asturcom Telecomunicaciones SL (2009) ECR I–9579
Asia C–2/08 Fallimento Olimpiclub Srl (2009) ECR I–7501
Asia C–119/5 Lucchini SpA (2007) ECR I–6199
Asia C– 399/11 Stefano Melloni v. Ministerio Fiscal (2013)
Asiat C–80/11 ja C–142/11 (2012)
Asia C–617/10 Åklagaren v. Åkerberg Fransson (2013)
Asia C– 234/04 Kapferer (2006) ECR I–2585
Asia C–224/01 Köbler (2003) ECR I–0239
Asia C– 453/00 Kühne & Heitz (2004) ECR I–837
Asia C– 69/14 Tarsia (2015), ECLI:EU:C:2015:662
Asia C–685/15 Online Games Handels GmbH (2017) ECLI:EU:C:2017:452
Asia C:1989:387 Orkem v. Comission

Sisällys

Esipuhe	III
Tiivistelmä	IV
Lyhenteet	VIII
Lähteet	IX
1 Johdanto	4
1.1 Tutkimustehtävän valinta ja kysymysasettelu	4
1.2 Tutkimusmetodi	8
1.3 Tutkimuksen rakenne ja rajaukset	18
2 Oikeusvoima	20
2.1 Oikeusvoima käsitteenä ja sitä koskevat normit	20
2.2 Oikeuskirjallisuus ja siviili- ja hallintoprosessuaalisten ratkaisujen oikeusvoima rikosprosessissa	28
2.3 Ulkomainen tuomio	35
3 Kysymys siviili- ja hallintoprosessuaalisten ratkaisujen oikeusvoimasta	44
3.1 Johdanto	44
3.2 Punnintamalli	46
3.3 Perus- ja ihmisoikeusmyönteinen tulkintatapa	52
3.4 Syytetyn oikeusturvan loukkauksen riski ja sen hyväksyttävyys	55
3.5 Oikeusvoima ja tarpeeton todistelu	61
3.6 Tuomioistuimeen pääsy	62
3.7 Asiakysymykset ja oikeuskysymykset	65
3.8 Oikeusvoimakysymyksen ratkaiseminen rikosprosessissa todistelun suhteen toisistaan eroavissa ratkaisutilanteissa	73
3.8.1 Siviilituomio ja prosesseissa yhteneväinen kirjallinen todistelu	74
3.8.2 Siviilituomio ja prosesseissa yhteneväinen kirjallinen ja suullinen todistelu	76
3.8.3 Siviilituomio ja rikosprosessissa uutta näyttöä	78
3.8.4 Hallintotuomioistuimen päätös	80
3.8.5 Vahvistustyyppiset tuomioistuinratkaisut	81
3.9 Yksipuolinen tuomio, kanteen myöntäminen ja toiseikan tunnustaminen	83
3.10 Yhteenvedo ja johtopäätökset	85

4	Hallintoprosessuaalisen ratkaisun todistusvaikutus	92
4.1	Johdanto.....	92
4.2	Virallisperiaate.....	98
4.3	Välittömyysperiaate ja todistusharkinnan luotettavuus.....	100
4.4	Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeet ja ratkaisun näyttöarvo	104
4.4.1	Johdanto	104
4.4.2	Kuulemisperiaate ja suullisuus kuulemisperiaatteen keinona	104
4.4.3	Julkisuusperiaate.....	113
4.4.4	Johtopäätökset ja kokoavat näkökohdat	117
4.4.5	Itsekriminointisuoja ja syyttömyysolettama hallinto- ja rikosprosessissa.....	119
4.4.5.1	Miten itsekriminointisuoja vaikuttaa ratkaisun näyttöarvoon.....	119
4.4.5.2	Itsekriminointisuoja ja syyttömyysolettama hallintoprosessissa	123
4.4.5.3	Itsekriminointisuoja hallinnollisissa sanktiomenettelyissä	134
4.4.5.4	Ne bis in idem ja kysymys itsekriminointisuojan tasoeroista hallinto- ja rikosprosessissa	152
4.5	Hallintoprosessuaalinen selvitys- ja näyttökynnys sekä näytön arviointi rikosprosessuaalisesta näkökulmasta	175
4.5.1	Johdanto ja käsitteellisiä täsmennyksiä.....	175
4.5.2	Selvityskynnys	178
4.5.3	Näytön arvioinnin luotettavuus	185
4.5.3.1	Todistusoikeudellisista käsitteistä	185
4.5.3.2	Todistusharkinnan piirteitä	188
4.5.3.3	Todistusharkintamallit ja niiden merkitys ratkaisun todistusvaikutuksen arvioinnissa	195
4.5.4	Näytön riittävyys.....	212
4.5.4.1	Näyttökynnys.....	212
4.5.4.2	Haittapunninta ja näyttökynnys	219
4.6	Vero- ja veroprosessuaalisten ratkaisujen todistusarvo	225
4.6.1	Johdanto.....	225
4.6.2	Veroviranomaisen ja verovelvollisen selvittämisvelvollisuus ja näyttökynnys	227
4.6.3	Kokoavia näkökohtia	242
5	Hallintoprosessuaalisen ratkaisun merkitys oikeuskysymyksessä	248
5.1	Johdanto.....	248
5.2	Oikeuslähteen painoarvoa koskevat argumentit.....	249
5.3	Unionin oikeus ja ratkaisun oikeudellinen merkitys	254
6	Tuomioperustelut ja ratkaisun oikean painoarvon määräytyminen	270
6.1	Perustelujen merkitys	270
6.2	Näyttökysymyksen perustelut ja ratkaisun näyttöarvo	274
6.3	Perustelut ja oikeuskysymyksessä tehdyn ratkaisun merkitys	283

7 Loppupohdinnat ja tutkimustulokset	297
7.1 Hallinto- ja siviiliprosessuaalisten ratkaisujen oikeusvoima rikosprosessissa.....	297
7.2 Hallintoprosessuaalisten ratkaisujen todistusvaikutus	300
7.2.1 Itsekriminointisuoja ja ratkaisun näyttöarvo.....	302
7.2.2 Aineellinen totuus, virallisperiaate ja selvityskynnys	305
7.2.3 Näytön arviointi	310
7.2.4 Näyttökynnys näyttöarvon määrityksen perustana	313
7.2.5 Näyttöarvo ja sen määräytyminen pähkinäkuoressa	325
7.2.6 Onko todistusarvometodille vaihtoehtoja	328
7.3 Hallintoprosessuaalisten ratkaisujen merkitys oikeuskysymyksessä	340
7.4 Perustelut ja ratkaisun merkityksen määräytyminen	341
Abstract	345
Liite 1 Positiivinen oikeusvoimavaikutus oikeuskäytännön valossa	349

1 Johdanto

1.1 Tutkimustehtävän valinta ja kysymysasettelu

Taustaa

Kun yleiset tuomioistuimet ja hallintotuomioistuimet ratkaisevat toimivaltaansa kuuluvia asioita, ne joutuvat usein pohtimaan samoja kysymyksiä. Johtuen hallinto-, siviili- ja rikosoikeudellisista aineellisoikeudellisista säännöksistä sama tosiseikka voi eri prosessilajeissa olla ratkaisun kannalta merkityksellinen tai niissä on otettava kantaa saman oikeudellisen suhteen olemassaoloon. Kun kysymyksestä on jo olemassa toisen tuomioistuimen kannanotto, tulee harkittavaksi, mikä on aiemman tuomioistuinratkaisun merkitys asiassa ja miten sitä tulisi arvioida. Sitooko tuomioistuimen ratkaisu samaa kysymystä myöhemmin käsittelevää tuomioistuinta jollakin tavalla ja mikä on ratkaisun todistusvaikutus? Onko ratkaisu todiste vai muuta oikeudenkäyntiaineistoa? Kun ratkaisut on annettu eri prosessilajeissa, syntyy kosketuspinta eri prosessioikeudellisten normistojen välillä, joita tällöin on tarkasteltava ja sovellettava samanaikaisesti. Tietyissä asioissa tai asiaryhmissä, kuten veroasioissa, hallinto- ja rikosprosessin yhteys on varsin kiinteä johtuen niiden aineellisoikeudellisen normistojen samankaltaisuudesta.

Kysymys aiemman tuomioistuinratkaisun merkityksestä tässä rajapinnassa on syyttäjän työssä saamiensa kokemusten perusteella osoittautunut oikeuskäytännössä ongelmalliseksi. Rikosprosessissa käytyä keskustelua toisessa prosessilajissa annettun ratkaisun merkityksestä on toisinaan vaivannut epämääräisyys, ja ratkaisun merkitys on vaikuttanut jääneen epäselväksi sekä asianosaisille että tuomioistuimelle itselleen. Tämä on ymmärrettävää, jos sama epäselvyys on ollut olemassa jo syyteharkinta- ja esitutkintavaiheessa. On myös huomioitava, että hallintolainkäytön tuntemus hallintotuomioistuinten ulkopuolella ei ole välttämättä riittävä, mikä jo sinänsä vaikeuttaa hallintoprosessuaalisen ratkaisun merkityksen arviointia yleisen lainkäytön puolella.¹

Tutkimusaiheella on merkitystä, kun huomioon otetaan oikeudellisen sääntelyn jatkuva monimutkaistuminen. Sovellettava lainsäädäntö on laajentunut ja vaikeutunut eikä vähiten ylikansallisen EU-oikeuden vuoksi. Tuomioistuimet joutuvat ratkomaan juridisesti yhä vaikeammaksi käyviä oikeudellisia kysymyksiä. Oletettava on, että tämä kehitys lisää yleisten tuomioistuinten tarvetta turvautua hallin-

---

¹ HE 29/2018 vp, s. 42. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi oikeudenkäynnistä hallintoasioissa ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

totuomioistuinten unionin oikeuden asiantuntemukseen, kun samoja kysymyksiä joudutaan ratkomaan molemmissa tuomioistuimissa. Tämä puolestaan kasvattaa hallintoprosessuaalisten ratkaisujen oikeuskysymyksessä tekemien ratkaisujen merkitystä rikosprosessissa. Esimerkiksi hallintotuomioistuimen hankalassa vero-oikeudellisessa kysymyksessä ottama kanta saattaa käytännössä muodostua oikeusvoimaa vastaavaksi. Yleisellä tuomioistuimella ei ole ehkä riittävää asiantuntemusta ratkaista asiaa paremmin. Hallintotuomioistuimen päätöksen merkitystä oikeuskysymyksessä on siten aihetta tarkastella lähemmin.

Tutkimusta kirjoitettaessa oli vireillä hallintolainkäytön uudistus. Hallitus antoi eduskunnalle esityksen (HE 29/2018 vp) laiksi oikeudenkäynnistä hallintoasioissa ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi ja laki (808/2019) tuli voimaan vuoden 2020 alusta lukien. Uudistus liittyy olennaisesti tutkimusaiheeseen. Uuteen lakiin otettiin säännökset myös itsekriminointisuoja hallintolainkäytössä. Säännökset jättivät periaatteen ulottuvuuden kuitenkin epämääräisemmäksi kuin alun perin oli tarkoitus.

Kun samoihin tapahtumiin liittyviä kysymyksiä joudutaan käsittelemään eri tuomioistuimissa, erilaisten tulkintojen ja ristiriitaisten ratkaisujen mahdollisuus on aina olemassa. Jo muutama vuosi sitten on pohdittu ylimpien tuomioistuinten yhdistämistä. Korkeimpien oikeuksien yhteistyön kehittämistä arvioinut työryhmä katsoo tuoreessa mietinnössään, ettei ylimpien tuomioistuinten erillisyyks ole aiheuttanut oikeusvarmuutta yleisesti heikentäviä laintulkintoja. Sen mukaan laajemmalle yhteistyölle on kuitenkin tarvetta oikeusvarmuuden ja oikeuskäytännön yhtenäisyyden kannalta.² Työryhmän ehdottamalla yhteistyön kehittämistoimenpiteillä on merkitystä tutkimusaiheeni kannalta, koska niillä saatettaisiin vähentää ristiriitaisten ratkaisujen riskiä ja lisätä laintulkinnan yhdenmukaisuutta eri prosessilajeissa.

Tutkimus sijoittuu todistusvoimien ja oikeusvoimaoppien alueelle painopisteen ollessa hallintotuomioistuinten ratkaisujen todistusvaikutuksessa. Kysymys on siitä, mistä seikoista todistusvoima riippuu ja millä kriteereillä sitä voidaan arvioida. Tutkimuksen aihe avaa laajemman näkökulman hallintoprosessin ja sen ominaispiirteiden tarkasteluun hallintoprosessuaalisen ratkaisun todistusvoimaan vaikuttavina seikkoina asettamatta kyseenalaiseksi hallintoprosessin paikkaa omana hallinto-oikeudellisena oikeussuojajärjestelmänä. Jo 2000-luvulla alkanut hallinto-oikeudellinen tutkimus on luonut perustan hallintolainkäytön ominaispiirteet tunnustavalle juridiselle ajattelulle ja tehnyt myös lainsäädännöllisesti mahdolliseksi irtaantua yleisen lainkäytön valta-asemasta. Todettakoon, että tässä suhteessa merkittävät väitöskirjatutkimukset ovat olleet Leena Halilan ”Hallintolainkäyttömenettelyn oikeusturvatakeet”, Janne Aerin ”Oikeussuojan ulottuvuus hallinnossa” sekä Olli Mäenpään hallintoprosessia käsittelevä systemaattinen yleisesitys ”Hallintoproses-

---

2 Korkeimpien oikeuksien organisatorinen yhdistäminen. Mietintöjä ja lausuntoja 1/2015. Korkeimpien oikeuksien yhteistyön kehittäminen. Työryhmämietintö. Mietintöjä ja lausuntoja 2020:6, s. 7-9.

sioikeus”³ Oman tutkimukseni tarkoitus on osaltaan edesauttaa rikostuomioistuinta ja syyttäjää arvioimaan oikein hallintoprosessuaalisen ratkaisun todistus oikeudellista merkitystä ratkaisutoiminnassaan.

Ratkaisujen todistusvoiman tarkastelu edellyttää kuitenkin oikeusvoimapohdintoja. Todistusvaikutusta ei synny, mikäli ratkaisu saa oikeusvoiman. Oikeusvoima voidaan yksinkertaistaen määritellä aikaisemman tuomion sitovaksi vaikutukseksi myöhemmässä oikeudenkäynnissä. Oikeusvoiman sitova vaikutus ilmenee kahdella eri tavalla. Kertaalleen ratkaistua asiaa ei voida ottaa uudelleen harkittavaksi, jolloin kyse on negatiivisesta vaikutuksesta. Jos taas aikaisempi tuomio on ennakkoluontoisen kysymyksen asemassa, se on pantava päätöksen perustaksi. Tätä kutsutaan oikeusvoiman positiiviseksi vaikutukseksi.⁴ Siitä huolimatta, että tuomioiden oikeusvoimalla on positiivisoikeudellinen perustansa, sitä koskevat kirjoitetun lain säännökset ovat meillä varsin niukat. Oikeusvoiman negatiivinen vaikutus käy välillisesti ilmi OK 31 luvun 1 §:n ylimääräistä muutoksenhakua koskevista säännöksistä, joiden mukaan lainvoiman saanut rikos- ja siviilituomio voidaan vain tietyin edellytyksin purkaa. Lisäksi se ilmenee Euroopan ihmisoikeussopimuksen 7. lisäpöytäkirjan 4 artiklasta ja YK:n kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskevan sopimuksen 14 artiklan 7 kohdasta, Schengenin sopimuksen soveltamisesta tehdyn yleissopimuksen 54 artiklasta⁵ sekä Euroopan unionin perusoikeuskirjan 50 artiklasta (ne bis in idem -kielto). Nimenomaista tuomioiden positiivista oikeusvoimavaikutusta prosessilajien sisällä tai välillä koskevaa lainsäädännöstä ei prosessioikeudessamme ole. Toisaalta juuri lainsäädännön puutteellisuus lisää aiheen tutkimuksellista mielenkiintoa. Vaikka oikeusvoimaa koskeva lainsäädäntö on niukkaa ja tutkimuksessa tuodaankin esiin joitakin näkökohtia lainsäädännön kehittämiseksi, tarkoituksena ei ole syventyä perusteellisemmin lainsäädännön kehittämistarpeiden pohdiskeluun.

Oikeusvoima ja sen ulottuus ovat perinteisesti olleet prosessioikeuden kiistanalaisempia kysymyksiä ja muodostuneet jo klassiseksi tutkimusaiheeksi. Oikeusvoimakysymys on moniulotteinen ja sen vuoksi vaikeasti hallittavissa.⁶ Vanhempaa tutkimusta edustaa Tauno Tirkkosen väitöskirja vuodelta 1933 ”Oikeusvoimasta. Sen luonne ja subjektiivinen ulottuvaisuus Suomen siviiliprosessioikeudessa”. Oikeusvoimaoppeja hallinto-oikeudessa on käsitelty Matti Hepolan vuonna 2005 ilmestyneessä väitöskirjassa ”Oikeusvoimaopin transformaatio: siviiliprosessioikeudellisen oikeusvoimaopin muuttuminen ja siirtyminen hallinto- ja ympäristöoikeuteen ympäristöluvan pysyvyyden kannalta”. Ruotsalaisesta tutkimuskirjallisuudesta on mainittava Ole Westerbergin negatiivista oikeusvoimaa hallinto-oikeudessa tarkas-

3 Oikeustieteellisestä tutkimuksen osuudesta hallintolainkäytön kehittämisessä ks. Aer 2007, s. 390–391.

4 Lappalainen 2001, s. 400–401.

5 Ks. Schengen säännöstöstä tarkemmin Helenius 2019, s. 47–48.

6 Koponen 2015, s. 107.

televa perusteellinen tutkimus ”Om rättskraft i förvaltningsrätten” vuodelta 1951. Oikeusvoiman negatiivisesta ulottuvuudesta eli kahdenkertaisen ratkaisun samassa asiassa kieltävästä vaikutuksesta (ne bis in idem) löytyy myös kotimaista tutkimuskirjallisuutta. Vaikka oikeusvoimaa koskevaa kotimaista tutkimusta on runsaasti, oikeusvoimaa prosessilajien välillä on tutkittu vain vähän. Tässä yhteydessä on mainittava Jorma S. Aallon vuonna 1965 julkaistu väitöskirja ”Rikosprosessilain asiallisesta sovellutusosalasta” sekä vuonna 1968 julkaistu tutkimus ”Rikostuomion vaikutuksista siviiliprosessissa”. Gustav Lindkvistin väitös ”Utredningsskyldighet, bevisbörda och beviskrav i förvaltningsprocessen” on tuomioistuinratkaisujen todistusvoimaa koskevaan tutkimusteemaan olennaisesti liittyvä. Sen sijaan väitöskirjatasoisia tai muutakaan syvällisemmin nimenomaan hallinto- ja siviilituomioiden merkitystä rikosprosessissa käsittelevää tutkimuskirjallisuutta en onnistunut löytämään. Aihe vaikuttaa näin ollen koskemattomalta ja tutkimukselle näyttäisi olevan tarvetta.

Tutkimustehtävän kysymyksenasettelu

Tutkimuksessa kysytään, mikä merkitys aiemmalla lainkäyttöraatkaisulla on myöhemmässä rikosprosessissa, jossa on otettava kantaa saman oikeussuhteen olemassaoloa koskevaan kysymykseen tai samoihin oikeudellisesti merkityksellisiin seikkoihin, joihin tuomioistuin on jo ensiprosessissa ottanut kantaa. Kysymys aiemman tuomioistuinratkaisun merkityksestä rikosprosessissa hahmottuu luontevasti kysymyksinä tuomioistuinratkaisun oikeusvaikutuksista myöhemmässä rikosprosessissa. Kyse on toisaalta aiemman ratkaisun oikeusvoimasta ja toisaalta ratkaisun näyttöarvosta ja oikeuskysymystä koskevan ratkaisun osalta sen painoarvosta ja merkityksestä oikeuslähteenä. Tuomioistuinratkaisun oikeusvoiman ulottumiseen yli prosessilajien on tutkimuskirjallisuudessa esitetyt näkemykset ja säännöt huomioon ottaen suhtauduttava jo lähtökohtaisesti varauksella. Tämä ei kuitenkaan estä tutkimasta ja analysoimasta oikeusvoimakysymystä tarkemmin eikä argumentoimasta oikeusvoimaoppeja tai asettamasta niitä jopa kyseenalaisiksi. Presumptiivisesti ratkaisujen interrelatiivista oikeusvoimaa on kuitenkin syytä pitää niiden todistusvoimaa harvinaisempana, minkä vuoksi tutkimus painottuu ratkaisujen todistusvoiman tarkasteluun.⁷

Vaikka aiemman tuomioistuinratkaisun merkitys määräytyykin lopullisesti tapauskohtaisesti, tarkoituksena on hahmottaa seikkoja, jotka yleisellä tasolla vaikuttavat ratkaisun painoarvoon. Hahmottamalla tekijöitä, jotka ovat tässä suhteessa relevantteja, halutaan edesauttaa ratkaisun oikean painoarvon löytymistä ja siten välttämään myös tarpeettomia prosessikustannuksia asianosaisten oikeusturvaa kuitenkin vaarantamatta.

Aiempi ratkaisu saattaa olla myös ulkomainen tuomio. Tällöin tarkastelun kohteena on lähinnä toisen EU-jäsenvaltion ratkaisun sitovuus, jota on tulkittava sitä

---

7 Käsitteestä interrelatiivinen ks. Koulu 2016, s. 200.

koskevan unionin tuomioistuimen ratkaisukäytännön valossa. Toisaalta kyse on EU-tuomioistuimen ratkaisun sitovuudesta suhteessa ennakkoratkaisua pyytäneeseen kansalliseen tuomioistuimeen ja sen vaikutuksista edelleen.

Tutkimustehtävä tarkentuu kysymyksiksi a) voivatko aiemmat tuomioistuinratkaisut ylipäättään saavuttaa positiivista oikeusvoimaa rikosprosessissa ja jos, niin b) miltä osin ja millä edellytyksin (kysymys positiivisen oikeusvoiman objektiivisesta ulottuvuudesta). Tällöin tarkastelun keskiössä ovat tuomion tai päätöksen lopputuloksen ohella ennen kaikkea perusteluista ilmenevät, rikosprosessissa oikeudellisesti merkityksellisiä seikkoja koskevat kysymykset, joihin rikostuomioistuin joutuu uudelleen ottamaan kantaa. Tutkimuksessa pyritään analysoimaan tarkemmin, voisiko perustelujen oikeusvoima joltain osin ja jollakin tavoin olla perusteltavissa. Millä tavoin tuomioistuinratkaisujen lopputuloksen ja perustelujen sitovuutta tai sitomattomuutta tulisi tällöin arvioida ja argumentoida. Oikeusvoimaa koskevassa jaksossa silmällä pidetään sekä hallinto- että siviiliprosessuaalisia ratkaisuja. Sen sijaan todistusvoimaa koskevassa jaksossa joudutaan keskittymään pelkästään hallintoprosessuaalisiin ratkaisuihin ja kysytään c), miten ja millä kriteereillä hallintoprosessuaalisen ratkaisun todistusvaikutusta tulisi arvioida. Tavoitteena on selvittää, mitkä tekijät määräävät hallinto-oikeudellisten lainkäyttöratkaisujen todistusvaikutuksen vahvuuden ja mitä keinoja todistusvaikutuksen arvioimiseksi on käytettävissä, kun niiden oikeusvoima ei ole perusteltavissa. Kysymys on tällöin ratkaisun näyttöarvosta. Toisaalta etsitään myös yksittäisen todisteen näyttöarvolle rakentuvalla tarkastelutavalla vaihtoehtoisia käsitteellisiä tapoja hahmottaa ja arvioida ratkaisun todistusvaikutusta rikosprosessissa. Koska itsekriminointisuoja on hallintoprosessuaalisen ratkaisun näyttöarvoon vaikuttava keskeinen periaate, tutkimuksessa kysytään d), miten itsekriminointisuoja toteutuu hallintoprosessissa verrattuna rikosprosessiin. Mitkä ovat ne erot rikosprosessiin verrattuna, jotka on huomioitava ratkaisujen näyttöarvoon vaikuttavina. Itsekriminointisuojan toteutuminen hallintoprosessissa on muihin ratkaisun näyttöarvoon vaikuttavien prosessiperiaatteiden toteutumiseen verrattuna epäselvempi kysymys, minkä vuoksi kysymys vaatii laajempaa käsittelyä. Lopuksi pohditaan e) hallintotuomioistuimen oikeuskysymyksessä tekemän ratkaisun merkitystä rikosprosessissa. Tutkimuksessa esiin tuodut näkökohdat eivät kuitenkaan ole sillä tavoin uniikkeja, etteivätkö ne pitäisi osin paikkansa myös siviilioikeudellisten ratkaisujen osalta.

1.2 Tutkimusmetodi

Oikeustiede on määriteltävissä tutkimuskohteensa kautta tieteksi, joka tutkii oikeutta. Oikeus puolestaan voidaan ymmärtää yhteiskunnan valtajärjestyksenä tai tavanomaisemmin normijärjestelmänä. Oikeusjärjestys on kuitenkin vahvasti kiinni yhteiskuntatodellisuudessa ja on sen valtasuhteiden ja aatteellisen taustan tuote. Oi-

keustieteen ydinalueena on perinteisesti ollut lainoppi eli oikeusdogmatiikka, jonka tutkimuskohteena on voimassa oleva oikeus.⁸ Oikeus tutkimuskohteena on kuitenkin varsin laaja. Oikeus ilmenee eri tavoin yhteiskunnassa ja sen rakenteissa, ihmisten toiminnoissa ja ajattelussa, niin kansallisesti kuin kansainvälisestikin. Sitä voidaan lähestyä monesta eri näkökulmasta ja kysymyksenasettelut voivat olla esimerkiksi oikeusfilosofisia, yhteiskunnallisia, oikeushistoriallisia tai oikeuspsykologisia ja -sosiologisia. Koska oikeustieteen tutkimuskohteet eroavat toisistaan ja niitä koskevalla tutkimuksella on eri päämäärät ja metodit, voidaankin puhua oikeustieteen eri haaroista tai oikeustieteistä.⁹ Oikeusnormeja systematisoiva lainoppi on teoreettista lainoppia ja sen tuloksena syntyy eri alojen yleisiä oppeja, joita teoreettinen lainoppi pitää myös ajan tasalla. Käytännöllinen lainoppi puolestaan on tulkintatiedettä, joka tulkitsee normeja ja esittää niiden tulkintasuosituksia.¹⁰

Kun lainoppi mielletään edellä esitetyin tavoin, tutkimus sijoittuu oikeustieteen eri tieteenhaaroja käsittävässä kentässä lähinnä käytännöllisen ja teoreettisen lainopin alueelle. Tutkimuksessa selvitetään prosessuaalisten normien sisältöä ja pohditaan, miten niitä olisi tietyissä tyyppitilanteissa sovellettava, jotta lopputulos olisi hyväksyttävä.¹¹ Koska tavoitteena on myös tuoda esiin uusia tai ainakin vähemmälle huomiolle jääneitä kysymyksenasetteluja, tutkimus voidaan nähdä teoreettisen lainopin alaan kuuluvana. Tutkimuksen kuuluminen oikeusdogmatiikan alaan määrittää siinä käytettävää metodologiaa eikä erottelulla ole tutkimusmetodin valinnan kannalta merkitystä. Koska käsitteillä ja oikeusperiaatteilla on tutkimuksessa keskeinen rooli, sen metodeina on perusteltua pitää sekä analyyttistä että periaatepunnintaa hyödyntävää lähestymistapaa.¹²

Tutkimusmetodien onnistunut valinta edellyttää, että itse tutkimuskohteesta vallitsee jonkinlainen ”esiymmärrys”. Voiko interrelatiivinen oikeusvoima syntyä. Oikeusvoiman osalta tämä tarkoittaa lähinnä hypoteesia niistä perusteista, joiden nojalla toisen prosessilajin ratkaisun sitova vaikutus syntyy tai jää syntymättä. Esiymmärrystä edellyttää myös itse tulkintankannanoton muodostaminen kysymykseen, miten oikeusvoimasitovuutta on tulkittava relaatiossa hallinto-/siviiliprosessi – rikosprosessi.¹³

Edellä todettiin että, oikeusvoimaa koskevat prosessilain säännökset ovat varsin niukat ja positiivisen oikeusvoiman osalta puuttuvat kokonaan. Viimeksi mainitun osalta on siviiliprosessioikeudessa kehitetty sääntöjä, jotka koskevat siviilikanteiden

8 Hirvonen 2001, s. 21, Aarnio 1989, s. 15–16.

9 Hirvonen 2001, s. 21 ja Zitting 1970, s. 1113.

10 Aarnio 2011, s.104.

11 Aarnio 1989, s. 285.

12 Ennen tutkimusmetodien määrittämistä tutkimus on sijoitettava johonkin oikeuden tutkimuksen tieteenhaaraan eli osa-alaan. Tästä sekä lainopin analyyttisestä ja jälkianalyttisistä suuntauksista ks. Hirvonen 2001, s. 21, 35 ja 46–49.

13 Hermeneutiikasta ja esiymmärryksestä ks. esim. Aarnio 1989, s. 139–143. Laakso 2013, s. 80.

oikeusvoimaa prosessilajin sisällä. Tutkimuskirjallisuudessa on esitetty myös jonkin verran näkemyksiä oikeusvoimasta yli prosessilajin. Oikeusvoimaoppeja tarkastele- malla halutaan selvittää, missä määrin niihin kuuluvat säännöt soveltuvat ja kykene- vät antamaan vastauksia tutkimuksessa esitettyihin kysymyksiin. Samalla tarkoituk- sena on selvittää, missä määrin säännöt ovat vakiintuneita tai ehdottomia ja jättävät tilaa erilaisille argumenteille tai voidaanko ne asettaa jopa kokonaan kyseenalaisiksi. Koska oikeusvoimaa koskevat lainsäädännökset ovat varsin niukat eivätkä oikeusvoi- maopit vakiintuneinakaan ole ehdottomasti velvoittavaa oikeutta, on turvauduttava prosessiperiaatteisiin.

Prosessiperiaatteet voidaan määritellä oikeusperiaatteiksi, jotka koskevat erityisesti oikeudenkäyntimenettelyä, ja joilla pyritään turvaamaan prosessin tavoitteena oleva aineellisesti oikea lopputulos tarkoituksenmukaisella ja oikeudenmukaisen oikeuden- käynnin edellyttämällä tavalla.¹⁴ Oikeusperiaatteille on ominaista arvosisältö ja sen synonyyminä voidaan käyttää termiä arvoperiaate tai ehkäpä vain arvo.¹⁵ Periaatteet ja arvot eroavat kuitenkin olemisen ja pitämisen suhteessa toisistaan. Arvosysteemissä kysymys on siitä, mikä on prima facie tai ehdottomasti paras arvo, periaatesysteemissä taas kyse on siitä, minkä tulee olla prima facie tai ehdottomasti paras arvo.¹⁶

Prosessioikeudellisessa tutkimuksessa oikeusperiaatteita on jäsennelty eri tavoin.¹⁷ Usein käytetty jaottelu on ollut eron tekeminen menettely-, rooli- ja ratkaisuperiaat- teiden välillä. Vakiintuneesti menettelyperiaatteisiin luetaan kuuluvaksi julkisuus-, kontradiktorisuus-, suullisuus-, välittömyys- ja keskitysperiaate. Mainituista peria- atteista julkisuus- ja kontradiktorisuus ovat itseisarvoisina lähempänä oikeuden sy- värakennetta, minkä vuoksi niitä voidaan luonnehtia itsenäiseksi. Muilla on enem- mänkin välineellistä arvoa nopeuden, varmuuden ja halpuuden tavoitteen kannalta, minkä vuoksi ne ovat lähempänä oikeuskulttuurin normatiivista tasoa. Tärkeimpiä prosessiperiaatteita ovat edellä mainitut nopeus- varmuus ja halpuusperiaatteet, jota voidaan kutsua myös tarkoituksenmukaisuusperiaatteeksi.¹⁸ Periaatteiden käyttöä

---

14 Tieteen termipankki 8.11.2018: <http://www.tieteentermipankki.fi/wiki/Oikeustiede:prosessiperiaatteet>.

15 Huovila 2003, s. 37.

16 Alexyn 2002, s. 93. Arvojen ja periaatteiden eroista tarkemmin Alexy 2002, s. 86–93. Alexyn mukaan arvo on arviointikriteeri, arvioinnin kohde ei voi olla arvo. Arvoja samoin kuin periaatteitakin suhteute- taan ja punnitaan keskenään. Kriteeri, jolla on arvosisältöä (arvo) ja arvostussääntö taas eroavat toisistaan samalla tavoin kuin periaatteet ja säännöt. Sääntöjä sovelletaan ilman punnintaa. Arvostussäännön mu- kaan arvon täytyy täyttää tietyt ehdot ollakseen arvo.

17 Oikeusperiaatteen määritelmästä ja ryhmittelystä ks. esim. Virolainen 2012, s. 119–121, Huovila 2003, s. 36–37, Lappalainen 1995, s. 58, jonka mukaan prosessiperiaatteet ovat prosessinormistosta pelkistettyjä yleisluontoisia menettelytavoitteita tai -kuvauksia. Ks. myös Tolvanen (2012, s. 242), joka kritisoi prosessioikeudelliselle kirjallisuudelle ominaista normien pukemista periaatteiden muotoon.

18 Vuorenpää 2007, s. 100–101. Huovila 2003, s. 72. Tirkkonen 1974, s. 72. Oikeuden pintatasosta, oikeuskulttuurin tasosta ja oikeuden syvärakenteesta (Tuorin tasotteluidea) ks. jäljempänä alav.156. Kes- keisten prosessiperiaatteiden mukaan oikeudenkäyntimenettelyn rikos- ja riita-asioissa tulee olla varmaa, nopeaa ja halpaa. HE 82/1995, s. 13–14.

oikeustieteessä ja oikeudellisessa ratkaisutoiminnassa on myös oikeusteoreettisesti hahmotettu eri tavoin.¹⁹ Oikeuskirjallisuudessa oikeusperiaatteita pidetään Alexyn ja Dworkinin ajatteluun pohjautuen eräänlaisina optimointikäskyinä.²⁰ Alexyn mukaan periaatteet ovat normeja, jotka edellyttävät, että kulloisessakin tilanteessa periaate toteutuu tosiasiallisten ja oikeudellisten mahdollisuuksien rajoissa mahdollisimman suuressa määrin. Niille on luontaista, että niitä voidaan noudattaa enemmän tai vähemmän.²¹

Prosessiperiaatteet toimivat yleensäkin tulkinta-argumentteina, kun prosessisäännöt ovat avoimia, ristiriitaisia tai muussa suhteessa tulkinnanvaraisia tai luonteeltaan joustavia, jolloin niistä voidaan poiketa eri tilanteissa eikä muistakaan oikeuslähteistä ole saattavissa riittävästi apua. Prosessiperiaatteilla on tärkeä merkitys myös käytännön ratkaisutilanteissa, lain soveltamistilanteissa, joissa prosessisäännöt ovat niukat tai puuttuvat kokonaan. Prosessioikeudellinen kysymys voi oikeuskirjallisuudessa olla myös siinä määrin kiistanalainen ja sitä koskevat kannanotot niin erimielisiä, ettei prosessisäännöstä voida edes puhua. Edelleen prosessiperiaatteita on mahdollista hyödyntää argumentteina pohdittaessa tietyn prosessisäännön tarpeellisuutta ylipäätään.²² Sen lisäksi, että prosessiperiaatteet toimivat oikeuslähteinä, ne voivat myös ohjata oikeuslähteiden valintaa.²³

---

19 Kulla 2006, s. 113. Rawls (2008) tarkastelee oikeudenmukaisuuden teoriaa käsittelevässä klassikkoteoksessaan (s. 40–45, 584) oikeudenmukaisuuteen liitettävien periaatteiden moninaisuutta ja pohtii ratkaisuvaihtoehtoja prioriteettiongelmaan. Periaatteiden painoarvon määrittämiseksi ja ongelman ratkaisemiseksi olisi kyettävä muodostamaan järkevät, eettiset kriteerit. Pelkkä intuitio tai etusijajärjestys ei anna tyydyttävää vastausta. Rawlsin mukaan oikeusperiaatteet ovat periaatteita, jotka oikeuden ideaan kuuluvina tulevat lähtökohta-asetelmassa valituiksi (original position). Valinta samoin kuin periaatteiden keskinäinen painoarvo on perusteltava. Rawls näkee periaatteiden valinnan ja painotuksen hypoteettisena sopimuskysymyksenä.

20 Kavonius 2003, s. 3–5.

21 Alexy LM 1989, s. 623 ja Alexy 2002, s. 67. Dworkinin ja Alexyn oikeusperiaateajattelun osalta voidaan puhua vahvasta läpimurrosta kotimaiseen oikeustieteeseen. Oikeustieteellisessä tutkimuksessa on oikeusperiaateeseen turvautumalla haettu ja saatu välineitä oikeudellisen tiedon hallintaan (Kavonius 2003, s. 4). Kotimaista oikeusperiaateajattelua ovat merkittävästi edistäneet Kaarlo Tuori (Kriittinen oikeuspositivismi. Vantaa 2000. Foucault'n oikeus, kirjoituksia oikeudesta ja sen tutkimisesta (2002): Opetuksia ja väärinkäsityksiä (2001), s.185–201. Oikeustiede 2000 LM 1998, s. 1002–1013. Käsiteläinopin itsepuolustus 2002 LM s. 1295–1320.) Juha Pöyhönen (Uusi varallisuus-oikeus 2000). Kotimaista oikeusperiaatekeskustelua ja sen kansainvälisiä taustoja on analysoinut Aarre Tähti (Periaatteet Suomen hallinto-oikeudessa. 2000). Oikeusperiaateajattelua ovat väitöskirjatutkimuksissaan soveltaneet Jaakko Jonkka (Syytekytnys 2001), Mika Huovila (Periaatteet ja Perustelut. Tutkimus käräjäoikeuden tuomion faktaperusteluista prosessuaalisten periaatteiden valossa arvioituna 2003) ja Pasi Pölönen (Henkilötodistelu rikosprosessissa 2003).

22 Esim. Norrgård (2001 s.140–153) on käsitellyt siviiliproessin funktioiden hyödyntämistä prosessisääntöjen tulkinta-apuna. Erilaisista periaatekäsityksistä ja prosessiperiaateista itsenäisinä normeina eikä vain esimerkiksi oikeussääntöjä systematisoivina ja yleisiä oppeja kehittävinä välineinä ks. Huovila 2005, s. 48 ja 2003, s. 27.

23 Fredman 2018, s. 93.

Oikeustieteellisessä tutkimuksessa on käyty keskustelua sääntöjen ja periaatteiden eroa normeina. Tässä yhteydessä ei ole kuitenkaan tarvetta analysoida tätä eroa ja siitä käytyä keskustelua syvällisemmin.²⁴ Periaatteiden ja sääntöjen keskeinen ero liittyy voimassaolon kriteereihin. Aarnio ryhmittelee normien voimassaolon kriteerit puhumalla muodollisesta pätevyydestä, tehokkuudesta ja hyväksyttävyydestä. Olennaista on, että voimassaolosta voidaan puhua kaikissa kolmessa merkityksessä.²⁵ Periaatteiden voimassaolon on katsottu perustuvan keskeisesti sen sisältöön, arvoon tai merkitykseen eli hyväksyttävyyteen. Lisäksi ollakseen voimassa periaatteen on saatava institutionaalista tukea muun ohella laista, sen esitöistä, oikeuskäytännöstä tai vakiintuneesta sosiaalisesta käytännöstä. Sääntöjen voimassaolo puolestaan on enemmän sidoksissa sen muodolliseen voimassaoloon. Toinen ero liittyy sääntöjen ja periaatteiden soveltamisehtoihin. Sääntöjä sovelletaan tai ei sovelleta. Oikeusperiaatteilla on konkreettisen soveltamistilanteen olosuhteiden mukainen painoulottuvuus. Painoulottuvuus ei ole yksi ja yksiselitteinen ulottuvuus. On erotettava abstraktinen voimassaolo ja periaatteen soveltaminen konkreettisesti ratkaisu- tai tulkintatilanteessa. Nämä ovat siis käsitteellisesti eri asioita. Periaatteita sovelletaan punnitsemalla, jossa periaatteet saavat tietyn painoulottuvuuden eli sen merkityksen ja arvon, joka niille sovelletustilanteessa toisiinsa nähden annetaan. Periaatetta voidaan näin ollen soveltaa eriasteisesti, mikä taas liittyy kolmanteen periaatteita ja sääntöjä erottavaan piirteeseen. Sääntöjen normikollisiossa vain toinen sääntö jää voimaan. Periaatteiden kollisiossa syrjäytyvä periaate jäisi edelleen voimaan, joten ristiriidan sijasta olisikin parempi puhua jännitteessä. Kaikki jännitteessä olevat periaatteet vaikuttavat ratkaisun tekoon – toiset enemmän, toiset vähemmän. Tähän asteittaisuuteen liittyy periaatteiden luonne optimointikäskynä. Pyrkimyksenä on periaatteen vaatimusten mahdollisimman täydellinen huomioon ottaminen sen mukaan kuin muut asiassa vaikuttavat seikat antavat myöden.²⁶

Edellä tutkimuksen kysymysasettelussa yksilöityjen oikeusvoimakysymysten pohittamisen kannalta merkityksellisiä prosessiperiaatteita ovat pyrkimys aineellisesti oikeaan ratkaisuun (varmuusperiaate) ja sitä turvaavat menettelyperiaatteet ja toisaalta

---

24 Ks. tästä esim. Aarnio 2006, s. 303–304, jonka mukaan ei ole yksikäsitteisesti ja kertakaikkisesti tunnistettavaa eroa sääntöjen ja periaatteiden välillä vaan normin luonne on harkittava tapauskohtaisesti. Kyse ei ole joko–tai-asetelmasta. Aarnio sijoittaa eri normityypit liukuvalla asteikolle: a) säännöt, b) säännön kaltaiset periaatteet, c) periaatteen kaltaiset säännöt ja d) periaatteet.

25 Aarnio 1989, s. 84. Sääntöjen ja periaatteiden voimassaolokriteereistä ks. Aarnio 1982, s. 43–45 ja 59. Pöyhönen 1988, s. 29–30, Tuori 2000, s. 285–301. Ks. Myös Laukkanen 1995, s. 31–32.

26 Tolonen 1989, s. 347–351. Lappi-Seppälä 1987, s. 21, joka viittaa Alexyn kirjoituksiin Rechtsregeln und Rechtsprinzipien. ARPS 1985, Beiheft 24, s. 1–29 ja Theorie der Grundrechte. Baden-Baden 1985. Vuorenpää 2007, s. 99. Tutkimuskirjallisuudessa on käyty keskustelua myös päämäärien ja periaatteiden välisestä suhteesta lähinnä Dworkinin ja Alexyn ajattelun pohjalta. Ks. Dworkinin klassikkoteos Taking rights seriously 1977, s. 82, 90–100 ja Alexy 2002, s. 65–66, Huovila 2003, s. 39–54, Pöyhönen 1988, s. 54–57.

prosessieconomian periaate (halpuusperiaate).²⁷ Prosessien keston voidaan olettaa lyhenevän, kun kertaalleen ratkaistua kysymystä ei tarvitse ottaa rikosprosessissa enää uudelleen käsiteltäväksi ja ratkaistavaksi. Syntyy kustannussäästöä todistelukulutukset mukaan lukien. Oikeudenkäyntien pitkittyminen tulee yhteiskunnalle ja asianosaisille kalliiksi, aiheuttaa asianosaisille ajanhukkaa ja vaivaa sekä muita aineettomia haittoja kuten epävarmuudesta johtuvaa kärsimystä. Oikeudenkäynnit kuluttavat myös institutionaalisten toimijoiden kuten viranomaisten, etujärjestöjen ja yritysten voimavaroja.²⁸ Punninnassa prosessitaloudellisuus siis puoltaa ratkaisun oikeusvoimaisuutta, sen määrittelemistä myöhemmin samaa kysymystä ratkaisevaa tuomioistuinta sitovaksi. Oikeus oikeudenkäyntiin kohtuullisessa ajassa ja ilman aiheutonta viivytystä kuuluu myös prosessuaalisiin perus- ja ihmisoikeuksiin ilmentäen näin prosessieconomian kyseistä ulottuvuutta. Aiemman tuomioistuinratkaisun sitovuutta saatetaan siten perustella myös syytetyn edulla, vaikka sitä toisaalta pidettäisiinkin hänen oikeusturvansa vastaisena. Positiivista oikeusvoimaa tukevana arvoina voidaan nähdä myös yhteiskuntarauhan ja oikeussuhteiden vakauden säilyttäminen, vaikka kyseiset arvot liitetäänkin enemmän oikeusvoiman negatiiviseen vaikutukseen. Oikeusrauhalla ei punninnassa ole kuitenkaan itsenäistä merkitystä, koska se samoin kuin oikeusvoimakin koskee sekä oikeita että vääriä ratkaisuja.

Oikeusvoimakysymystä ratkaistaessa on mahdollista hyödyntää myös talousoikeustieteellistä lähestymistapaa, joka voi tarjota argumentatiivista tukea laintulkinta ja muiden oikeudellisten ongelmien ratkaisemiseen. Kyse on tällöin erilaisten reaalisten näkökohtien huomioimisesta eli teleologisesta tulkinnasta. Oikeusvoimatulkintojen seurauksia on mahdollista arvioida ja analysoida myös laajemmin taloustieteen keinoin, jolloin kyse olisi lähinnä niiden yhteiskunnallisista kokonaisvaikutuksista.²⁹ Oikeusvoimaa puoltavana tavoiteargumenttina voidaan esittää, että

---

27 Aineellisesti oikealla ratkaisulla tai aineellisella totuudella tarkoitan tutkimuksessani, että tuomion faktapremissit vastaavat ulkoprosessuaalista totuutta. Kyse on kuitenkin vain totuuden tavoitteesta, koska täyttä varmuutta oikeudenkäynnissä relevanteista ulkoprosessuaalisista tapahtumista ja asiantiloista on vaikea saavuttaa. Kirjallisuudessa aineellisen totuuden tavoite on määritelty pyrkimykseksi selvittää, mitä todellisuudessa on tapahtunut. Ks. esim. Virolainen 2012, s.122, Ervo 2012, s. 3. Faktujen osalta aineellisella totuudella ymmärretään korrespondenssiteorian mukaisesti sitä, vastaavatko ratkaisun faktapremissit ulkoprosessuaalista todellisuutta. Ks. Jonkka 1991, s. 5 ja 227, Klami 2000, s. 19, Pölonen 2003, s. 21, Huovila 2003, s. 165, 192–197, Jokila 2010, s. 122. Oikeudellisesta korrespondenssiteoriasta ks. tarkemmin Siltala 2004, s. 27–28, 33–35, 60–63, 93 ja 325 ja sitä tarpeettomana pitävästä pragmatismista oikeustieteen kontekstissa, s. 119–134. Tutkijoiden keskuudessa on esitetty myös vaihtelevia käsityksiä siitä, tuleeko aineellisen totuuden olla rikosprosessin tavoitteena ja kuinka vahva tavoitteen tulisi olla. Korostetaanko aineellista vai prosessuaalista totuutta. Yksimielisyys vallitsee kuitenkin siitä, että aineellinen totuus prosessissa on saavuttamaton ideaali. Aineellisesta totuudesta ja siitä käydystä keskustelusta ks. esim. Tapanila – Pölonen 2015, s. 26–28, Jokila, 2010, s. 120–123, Hirvelä 2006, s. 98–101 ja Ervo 2012, s. 2–15.

28 Koulu 2016, s. 38.

29 Ks. lähemmin esim. Oker-Blom 2005, s. 603–621 etenkin s. 618–620, Tolonen 2003, s. 152–153 ja 164–166 ja Miettinen 2016, s. 66–68.

asioita ryhdyttäisiin käsittelemään perusteellisemmin jo ensiprozessissa, kun uhkana olisi käsittelykielto. Tämä puolestaan mahdollistaisi käsittelykiellon asianosaisten oikeusturvaa vaarantamatta. Toisaalta on kysyttävä, joudutaanko määräämisperiaatteen kanssa ristiriitaan, kun kyse on aiemman siviilituomion oikeusvoimasta ja onko hyväksyttävää, että asianosaiset joutuisivat tulevaisuutta ajatellen uhraamaan prosessiin enemmän voimavaroja kuin vaatimusten toteennäyttämiseksi on sillä hetkellä tarpeen. Sen sijaan tilanne on jossain määrin toinen, kun kyse on aiemmasta hallintotuomioistuimen ratkaisusta johtuen hallintoprosessissa noudatettavasta virallisperiaatteesta.

Prosessitaloudellisuutta ja oikeusvoimaa puoltavien seurausargumenttien vastapainuksena on syytetyn oikeusturva eli syyttömän suojaamisperiaate. Pyrkimys estää väärät langettavat tuomiot ja tähän liittyen syyttömysolettama, syyttäjän todistustaakka ja korkea näyttökynnys ovat rikosprosessin keskeisiä elementtejä.³⁰ Aineellinen totuus toteutuu, kun syytöntä ei tuomita, mutta jää toisaalta toteutumatta, kun syyllinen vapautetaan. Tämä on kuitenkin vähemmän haitallista kuin syyttömän tuomitseminen, joten etusija on aineellisella totuudella ensin mainitussa mielessä.

Syytetyn oikeusturvan toteutumisen takeena ja oikeudellisena perustana ovat Suomen perustuslaista ja kansainvälisistä ihmisoikeussopimuksista ilmenevät prosessuaaliset perus- ja ihmisoikeudet kuten syytetyn oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ja siihen sisäytyvinä syytetyn vähimmäisoikeudet, syyttömysolettama ja itsekriminointisuoja.³¹ Syytetyn oikeusturva ja syytetyn oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin voidaan punninnassa osin samaistaa, koska oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin kuuluvat prosessuaaliset perus- ja ihmisoikeudet toteuttavat ja ilmentävät syytetyn oikeusturvaan kuuluvia periaatteita. Itsekriminointisuojan periaatteella ei kuitenkaan ole lähtökohtaisesti aineellista totuutta turvaava funktio.³² Itsekriminointisuojan voidaan päinvastoin nähdä jopa suojaavan syyllistä.³³ Kun lähtökohdaksi otetaan syyttömän suojaamisperiaate, sillä ei ole merkitystä oikeus-

---

30 Prosessiperiaatteista ja rikosprosessin funktioista ja periaatteista tarkemmin esim. Virolainen 2003, s. 135–180 ja 2012, s. 119–234, Huovila 2003, s. 28–84, Pölönen 2003, s. 17–97.

31 Oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ja siihen kuuluvat oikeudet ilmenevät Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklasta ja YK:n kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskevan sopimuksen (KP-sopimus) 14 artiklasta ja Suomen perustuslain 21 §:stä. Itsekriminointisuoja tarkoittaa syytetyn oikeutta olla todistamasta itseään vastaan, tunnustaa syyllisyyttään ja olla myötävaikuttamatta oman rikoksensa selvittämiseen.

32 Virolainen 2012, s. 66, Pölönen – Tapanila 2015, s. 62, Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 419. Tolvanen (2014, s. 246) on todennut itsekriminointisuojan vaikeuttavan aineelliseen totuuteen pyrkimistä. Ks. myös Launiala (2013, s. 6), jonka mukaan epäillyn vaitiolo-oikeus voi myös palvella pyrkimystä aineelliseen totuuteen. Epäillyn vaikeneminen ei tuota disinformaatiota ja pakottamalla saatu lausunto on yleensä laadultaan huono, jolloin vaitiolo-oikeus ei vaikuta haitallisesti aineellisen totuuden saavuttamiseen. Reaalitodisteiden osalta tilanne on päinvastainen.

33 Tolvanen 2014, s. 246.

voimaa koskevassa periaatepunninnassa, vaikka itsekriminointisuoja liittyykin kiinteästi syytetyn oikeusturvaan ja voidaan nähdä osana sitä. On kuitenkin huomattava, että oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuusvaatimuksella on myös itseisarvoista merkitystä, eikä sitä ole syytä nähdä vain välineenä toisen prosessiperiaatteen, kuten oikeusvarmuuden toteutumista eli materiaalista totuutta tavoiteltaessa.³⁴

Pohdittaessa oikeusvoimakysymystä syytetyn kannalta tutkimusmetodinä on prosessuaalisten perus- ja ihmisoikeuksien turvaamien ja ilmentämien periaatteiden hyödyntäminen aiemman ratkaisun positiivisen oikeusvoimavaikutuksen puolesta tai sitä vastaan puhuvina perusteina tai argumentteina. Oikeusvoimaa puoltavina periaatteina ovat prosessiekonomiset nopeus- ja halpuusperiaatteet. Metodivalintaa on mahdollista nimittää oikeusvoiman arvoperusteiseksi tulkinnaksi.³⁵ Tutkimuksessa hyödynnetään oikeusteoreettisen tutkimuksen täsmentämää punnintamallia, joka perustuu Robert Alexyn punnintalain soveltamiseen. Punnintamalli on käsitteenä jonkin verran epämääräinen mutta oikeustieteessä sillä tarkoitetaan lähinnä oikeusperiaatteiden punnintaa avoimessa harkintatilanteessa.³⁶ Punninnassa mukana olevat periaatteet ovat siis periaatteita, joilla turvataan syytetyn oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Periaatteiden sijasta voidaan myös puhua syytetyn oikeudesta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ja siihen kuuluvista oikeuksista. Syytetyn oikeusturvan takeena olevia oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksia samoin kuin syytetyn oikeusturvaakin voidaan punninnassa käsitellä kokonaisuutena. Prosessuaalisten perus- ja ihmisoikeuksien turvaamien, syytetyn oikeusturvaan sisältyvien periaatteiden painoarvoa ja toisaalta oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin oikeusvoimaa puoltavien periaatteiden ja arvojen painoarvoa vertaillaan ja suhteutetaan toisiinsa. Tämän lisäksi punninnassa on kysymys siitä, missä määrin on hyväksyttävää ja perusteltua loukata tai vaarantaa toista periaatetta toisen periaatteen toteuttamiseksi. Tässä yhteydessä on syytä todeta, että aiemman tuomioistuinratkaisun näyttöarvon määrittämiseen arvoperusteinen punnintamethodi ei sen sijaan sovellu eikä sillä näin ollen ole käyttöä hallintoprosessuaalisen ratkaisun näyttöarvoa koskevassa tutkimusosiossa.

Alexyn pehmeän periaateteorian mukainen ajattelu rakentuu periaatteiden väljälle tai ”heikolle” preferenssijärjestykselle. Heikoimmillaan periaatteet olisivat vain luettelo huomioon otettavista periaatteista ja vahvimmillaan etusijajärjestys määrittäisi yksiselitteisesti kaikkien periaatteiden suhteet kaikkiin muihin. Alexy hylkää vahvan etusijajärjestyksen arvojen ja periaatteiden samankaltaisuuden vuoksi.

34 Esim. Huovila 2003, s. 229–230.

35 Hirvonen 2011, s. 40.

36 Virolainen – Martikainen 2010, s. 456. Ks myös Sieckmann (2013, s. 189–206), joka on esittänyt rationaalisen punninnan struktuuriin. Sieckmannin (s.189 ja 205) mukaan rationaalinen punninta on justifikaation metodi sui generis, jonka olennaisina elementteinä ovat punnittavat argumentit, punnintamennettely tavoitteena argumenttien etusijajärjestyksen määrittäminen sekä punninnan ja etusijajärjestyksen tuloksena oleva tietty normi (autonominen punninta).

Arvoille sen enempää kuin periaatteillekaan ei voida vahvistaa ehdotonta etusijajärjestystä, mikä edellyttäisi niiden toteutumisasasteen huomioimista ja sitä, että niiden etäisyydet toistaan voitaisiin määrittellä. Vaikka periaatteet eivät yksiselitteisesti määrääkään lopputulosta vaikuttavat ne siihen kuitenkin jollakin tavoin. Tämä heikko preferenssijärjestys tai vaikuttaminen koostuu kolmesta elementistä 1) suhteellisten painoarvojen järjestelmästä, 2) punnintajärjestelmästä ja 3) prima facie -etusijojen järjestelmästä. Periaatekollisiossa etusijajärjestys voi olla heikompi tai vahvempi. Oikeusjärjestelmä antaa informaatiota oikeusperiaatteiden suhteellisesta painoarvosta ja prima facie -etusijajärjestyksestä. Yksittäistapauksellisten ratkaisujen perusteella voidaan luoda myös uusia etusijajärjestyksiä (etusijaehdoja), jotka kääntävät prima facie -järjestyksen toisenlaiseksi. Etusijaehdot sisältävät kollisionormin ja toimivat keinona periaatteiden suhteellisen painoarvon osoittamiseksi. Ehdot, joilla toinen periaate ohittaa toisen, muodostavat tapausta koskevan säännön oikeustosisekaston. Kyseinen oikeussääntö ilmaisee etusijalle asetetun periaatteen määräämän oikeusseuraamuksen. Jos tapaus eroaa yhdenkin piirteen osalta aikaisemmasta, ei enää aikaisempien etusijaehtoien perusteella voida suoraan päätyä ratkaisuun. Sen sijaan selvyys näiden etusijaehtoien olemassaolosta antaa mahdollisuuden argumentointiin, joka muutoin puuttuisi tai olisi todennäköisesti heikompi. Punnintalaki pehmeän periaateteorian toisena elementtinä kuuluu Alexyn muotoilemana: mitä enemmän jokin periaate jätetään täyttämättä tai mitä enemmän sitä loukataan, sitä tärkeämpää on toisen periaatteen oltava. Kyse on suhteellisuusperiaatteesta sen ahtaassa mielessä. Prima facie -etusijajärjestys periaateteorian kolmantena peruselementtinä luo perustan periaatteiden tietynlaiselle etusijajärjestykselle ja perusteluvollisuuden (argumentaatiotaakan): kun vastakkaisen periaatteen puolesta puhuvat argumentit ovat vahvemmat, perustelutaakka on täytetty. Periaatteiden etusijajärjestys määräytyy siten viime kädessä argumentaation perusteella.³⁷

Kun hallinto- tai siviiliprosessuaalisten ratkaisujen oikeusvoimakysymystä pyritään arvioimaan Alexyn punnintamallia soveltaen, tilanne on oikeusperiaatteiden prima facie -järjestyksen osalta selväpiirteinen. Ylimpänä periaatteena on aineellinen totuus, johon nähden prosessitaloudellisuuteen kuuluvilla prosessin nopeus- ja halpuusvaatimuksilla on lähtökohtaisesti pienempi painoarvo. Aineellinen totuus vaikkakin saavuttamattomana tai ainakin vaikeasti toteutuvana päämääränä edellyttää, ettei syytöntä tuomita mutta toisaalta syyllistä ei myöskään vapauteta. Kysymys on syytetyn ja asianomistajan oikeusturvasta, jota asianosaisten oikeudella oikeu-

37 Alexy 1986, s. 75, 125–127, 146–147, Alexy LM 1989, s. 626–629. Lappi-Seppälä 1987, s. 22–26. Lappi-Seppälän esitys perustuu Alexyn kirjoituksiin Rechtsregeln und Rechtsprinzipien. ARPS 1985, Beiheft 24, s. 1–29. ja Theorie der Grundrechte. Baden-Baden 1985.

Punnintamallista ja sen hyödyntämisestä perustelumethodina Virolainen – Martikainen 2003, s.130–140. Prosessiperiaatteiden punninnasta esim. Huovila 2003, s. 347–349. Punnintalaista Leppänen 1998, s. 26–27, Jonkka 1991, s. 249–250. Myös Pölonen on väitöskirjassaan Henkilötodistelu rikosprosessissa (2003) hyödyntänyt punnintametodia.

denmukaiseen oikeudenkäyntiin kaikkine siihen kuuluvine oikeuksineen turvataan. Aineellinen totuus ei ole kuitenkaan loukkaamaton eikä sitä voida tavoitella kustannuksista välittämättä. Edellytyksenä on tietynlainen oikeusturvan taso, mutta tietty oikeusturvariski kuitenkin sallitaan. Prima facie -säännön mukaan oikeusturvalla on tässä tilanteessa etusija eli prosessiekonomiia suurempi painoarvo. Periaatekollisio on ratkaistu eikä aiempi hallinto- tai siviiliprosessuaalinen ratkaisu voi saada oikeusvoimaa. Etusija voi kuitenkin muuttua. Alexyn punnintamallin mukaisena uutena seikkana, joka antaisi aiheen pohtia uutta etusijasääntöä, voisi olla esimerkiksi rikoksen vakavuus. Tilanteessa, jossa prosessiekonomiia muuten väistyisi syytetyn oikeusturvan tieltä, eli kun edellytetään tiettyä varmuutta päätöksen oikeellisuudesta, voidaankin etusija antaa prosessiekonomialle rikoksen vähäisyyden vuoksi. Toinen tällainen ehto voisi olla kysymys siitä, mihin rikosvastuun toteuttamisen edellytyksenä oleviin seikkoihin aiempi ratkaisu kohdentuu. Prima facie -etusijajärjestys saattaa tällöin lähtökohtatasoon verrattuna muuttua riippuen siitä, kuinka suuri syytettyyn kohdistuvan oikeusturvaloukkauksen riski katsotaan sallituksi. Määrittelemällä hyväksyttävä riskitaso, voidaan konstruoida kollisionormi, joka ratkaisee periaatteiden suhteellisen painoarvon toisiinsa nähden. Prima facie -etusijajärjestys asettaa kuitenkin perusteluvaatimuksen riskitason hyväksyttävyydestä.

Alexyn punnintalain elementtejä hyödyntäen kysytään, missä määrin aineellisen totuuden periaatetta voidaan loukata toisen prosessiperiaatteen eli prosessiekonomian hyväksi.³⁸ Kysymys on siitä, missä määrin asianosaisten oikeusturvan vaarantuminen on hyväksyttävissä, mikä on sallittu riski. Punnintalaki antaa kysymykseen ratkaisuohjeen vaikkakaan ei suoranaista vastausta, mutta punnintalakiin perustuvaa punnintamallia voidaan hyödyntää pohdittaessa, voidaananko aiemmalle tuomioistuimien ratkaisulle antaa rikosprosessiin ulottuva positiivinen oikeusvoimavaikutus. Yksinkertaisimmillaan kyse on oikean tasapainon löytämisestä ratkaisun oikeusvoiman ja asianosaisten oikeusturvan välillä. Tällöin prosessiekonomiset nopeus- ja halpuusperiaatteet kallistavat vaakaa oikeusvoimavaikutuksen puolelle ja aineellisen totuuden vaatimus vastakkaiselle puolelle. Kun aineellisen totuuden tavoittelussa keskitytään väärin langettavien tuomioiden välttämiseen, punnintaperiaatteena on syytetyn oikeusturva ja toisaalta oikeusvoimaa puoltavat prosessiekonomiset intressit. Prosessiekonomiia ei ole punnintaperiaatteena silloin, kun aiempi tuomio on väärä syytetylle edullinen ratkaisu.

Hallintoprosessuaalisen ratkaisun näyttöarvoa koskevassa jaksossa metodivalintaa voidaan luonnehtia lähinnä todistusarvoteoreettiseksi, jossa analyysin kohteena on yksittäinen todiste. Tutkimuksen loppupäätelmissä pohditaan myös vaihtoehtoisia tapoja käsitteellistää ja hahmottaa ratkaisun todistusvaikutus rikosprosessissa. Näin ollen tutkimuskysymys, miten ja millä kriteereillä hallintoprosessuaalisen ratkaisun todistusvaikutusta tulisi arvioida, voidaan mieltää myös tutkimusmetodiksi.

---

38 Virolainen – Martikainen 2003, s. 137.

Tavanomaisten oikeuslähteiden ohella tutkimuksessa on hyödynnetty myös talous- ja ympäristörikoksiin erikoistuneille syyttäjille suunnatulla kyselyllä hankittua oikeustapausaineistoa. Tapausaineisto ei ole ajallisesti tai määrällisesti kattava. Aineistoa on käytetty apuna pyrittäessä hahmottamaan oikeusvoimaa puoltavia tai sitä vastaan puhuvia argumentteja sekä tuomioperustelujen todistusvaikutusta määrittäviä seikkoja ja näin vastaamaan tutkimuskysymyksiin. Tapausaineisto antaa kuitenkin kuvan, joskaan ei täydellisen, miten käräjä- ja hovioikeudet ovat perustelleet aiemman siviili- tai hallintoprosessuaalisen ratkaisun sitovaa vaikutusta tai pikemminkin sen puuttumista prosessilajien välillä ja arvioineet ratkaisun perusteluiden merkitystä näyttönä. Oikeustapauksista laatimani tapausselostet ja niitä koskevat päätelmät ovat tutkimuksen liitteenä.

1.3 Tutkimuksen rakenne ja rajaukset

Tutkimus etenee siten, että luvussa 2 selvitetään ensin, mistä oikeusvoimasta puhuttaessa on kyse ja tehdään tarpeelliset käsitelvennykset. Luvussa selvitetään oikeusvoiman käsitettä, oikeusvoiman positiivisoikeudellista perustaa ja siviili- ja hallintoprosessuaalisia oikeusvoimaoppeja sekä tarkastellaan, miten tutkimuskirjallisuudessa on suhtauduttu oikeusvoimaan prosessilajien välillä. Luvussa 3 hyödynnetään edellä hahmoteltua punnintametodia ja pohditaan, voisivatko tuomioperusteluihin sisältyvät oikeudelliset kannanotot saada rikosprosessiin ulottuvan oikeusvoiman. Vaikka myös hallintoviranomaisten päätökset ovat ainakin hallintoprosessin sisällä oikeusvoimakykyisiä, tarkastelu kohdentuu tuomioistuinratkaisujen oikeusvoimaisuuteen.³⁹

Tutkimuksen painopiste on selkeästi tuomioistuinratkaisujen todistusvaikutuksessa, joka on myös oikeuskäytännössä positiivista oikeusvoimavaikutusta huomattavasti tavanomaisempaa.⁴⁰ Tutkimus kohdentuu hallintoprosessuaalisten ratkaisujen näyttöarvoon. Luvussa 4 tarkastellaan todistusharkintaa ja niitä hallintolainkäytön menettelyllisiä piirteitä ja prosessiperiaatteita, joilla on merkitystä todistusharkinnan luotettavuuden ja ratkaisun näyttöarvon määrääntymisen kannalta. Hallintoprosessuaalista näyttö- ja selvityskynnystä tarkastellaan keinona näyttöarvon määrittämiseksi.

Vero-oikeudellisia ratkaisuja käsitellään omana hallintoasioiden ryhmänä, koska niiden liityntä rikosprosessiin on moniin muihin hallintoasioiden ryhmiin verrattuna selvästi kiinteämpi. Aineellisoikeudellisista verorikossäännöksistä

---

39 Hallintopäätösten oikeusvoimasta ks. Mäenpää 2017, s. 318–320 ja Jukarainen – Tarukannel 1999 s. 84–87.

40 Todettakoon selvennykseksi, että tuomion todistusvaikutuksesta on erotettava kysymys oikeudenkäynnin aikana esitetyn todistusaineiston eli oikeudenkäyntimateriaalin merkityksestä myöhemmässä rikosprosessissa.

johtuen verotusmenettely ja veroasioita koskeva tuomioistuinkäsittely sekä verori-
kosasioiden esitutkinta ja rikosprosessi liittyvät toisiinsa. Hallinto-oikeudellisten
asiaryhmien määrä on suuri eikä tutkimuksessa ole tarpeen tarkastella jokaista erik-
seen. Hallintotuomioistuinten ratkaisut vero- ja ympäristöoikeuden asiaryhmissä
tulevat todennäköisesti muita oikeuden aloja koskevia ratkaisuja useammin arvi-
oitavaksi rikosprosessissa. Liityntä rikosprosessiin saattaa syntyä myös esimerkiksi
virkamiesoikeudellisissa asioissa sekä lastensuojelu- ja muissa sosiaaliasioissa. Hal-
lintomenettelyä tai hallintomenettelyssä annettuja ratkaisuja tarkastellaan lähinnä
osana itsekriminointisuojakysymystä ja siltä osin, kun kyse on näyttökynnyksestä
veroasioissa.

Hallintotuomioistuimen oikeuskysymyksessä tekemän ratkaisun merkitystä sekä
perusteluja ratkaisun näyttöarvon arvioinnin ja sen määräytymisen kannalta käsi-
tellään luvuissa 5 ja 6. Miten tuomioistuimen tulisi perusteluvollisuutta koskevat
normit huomioon ottaen perustella sekä näyttö- että oikeuskysymystä koskeva rat-
kaisunsa, jotta ratkaisu saisi sille kuuluvan oikean painoarvon.

Tutkimus päättyy lukuun 7, joka ei ole pelkästään yhteenveto tutkimuksen
aiemmista tuloksista. Se on tämän vuoksi myös tavanomaista laajempi. Luvussa
7.2.6 esitetään tutkimuksen edetessä herännyt kysymys valitun tutkimusmetodin
tuloksellisuudesta tutkimustehtävän kannalta ja pohditaan vaihtoehtoisia metodeja.
Luvussa myös tuodaan esiin aiempiin lukuihin sisällymätöntä tekoälytutkimukseen
liittyvää tietoa ja käännetään näin katse tulevaisuuteen. Kysymys ja siihen vastaami-
nen, luvun sisältämä tarkastelu ja pohdinnat johtopäätöksineen, liittyvät kiinteästi
tutkimuksen aiempiin johtopäätöksiin ja ovat osa tutkimustuloksista.

2 Oikeusvoima

Luvussa selvitetään aluksi oikeusvoimaa käsitteenä, sen yleis- ja hallintoprosessuaalista merkityssisältöä ja funktiota sekä sitä koskevia sääntöjä ja tulkintaperiaatteita. Oikeusvoimaa koskevien siviili- ja hallintoprosessuaalisia sääntöjä tai oppeja selvitetään silmällä pitäen, missä määrin säännöistä voisi olla hyötyä pyrittäessä vastaamaan tutkimusongelmaan. Tutkimusaiheen vuoksi tarkastelu keskittyy tuomioiden positiiviseen oikeusvoimavaikutukseen. Lisäksi oikeuslähteenä hyödynnetään lähinnä kotimaisessa tutkimuskirjallisuudessa esitettyjä näkemyksiä tuomioistuinratkaisun oikeusvoiman ulottuvuudesta yli prosessilajien ja selvitetään missä määrin ne ovat yhteneväisiä ja vakiintuneita. Tutkimuksen jatkoa ajatellen nostetaan jo tässä vaiheessa esiin kysymys oikeusvoiman tarkemmasta sääntelystä. Lopuksi tarkastellaan ulkomaisen tuomion sitovaa vaikutusta rikosprosessissa EU-oikeuden ja oikeuskäytännön valossa.

2.1 Oikeusvoima käsitteenä ja sitä koskevat normit

Oikeusvoima on määritelty oikeusriidan päättävän tuomion sitovaksi vaikutukseksi tulevaisuuteen nähden: kun tuomio on saanut lainvoiman, tuomioissa ratkaistua asiaa ei voida enää saattaa uudelleen tuomioistuimessa tutkittavaksi (ne bis in idem -kielto).⁴¹ Oikeusvoima määrittyykin nimenomaan vaikutustensa kautta ja sitä on luonnehdittu tuomioistuinratkaisun sisällön uudessa oikeudenkäynnissä ilmeneväksi sitovaksi vaikutukseksi.⁴² Kuten jo edellä todettiin, kyse on toisaalta oikeusvoiman positiivisesta ja toisaalta sen negatiivisesta vaikutuksesta: kun asia on kertaalleen ratkaistu, on olemassa este saman asian ottamiseen uudelleen pääasiana oikeuden käynnin kohteeksi (= negatiivinen vaikutus). Jos taas aikaisempi tuomio on ennakkoluonteisen kysymyksen asemassa, se on pantava oikeudenkäynnin pohjaksi (= positiivinen vaikutus). Lisäksi puhutaan oikeusvoiman objektiivisesta ulottuvuudesta. Kyse on tällöin siitä, mitkä osat tuomiosta tai mitkä seikat tulevat oikeusvoimaisiksi myöhempiä prosessia ajatellen. Edelleen pohdittavaksi tulee kysymys oikeusvoiman subjektiivisesta ulottuvuudesta eli keihin nähden tuomio tulee oikeusvoimaiseksi.

Tuomioiden oikeusvoima on omaksuttu yleisesti länsimaisissa oikeusjärjestyksissä ja sen yhteiskuntapoliittiset perusteet ovat selvät: yhteiskunnan tarve turvata oikeus-

⁴¹ Lappalainen 2001, s. 4.

⁴² Tirkkonen 1933, s. 46–47 ja 1977, s. 274–275.

rauha ja yksityisten asianosaisten tarve saada oikeusriitansa lopullisesti ratkaistua.⁴³ Aikamme suuriin prosessualisteihin kuulunut Mauro Cappelletti on vapaasti suomennettuna todennut: *Res judicata* -periaatteen voima ei nojaa abstraktiin logiikkaan vaan päämääriin, joita oikeusjärjestelmä tavoittelee. Tällaisia arvoja ovat rauha ja varmuus. Riippumatta siitä, ovatko tuomiot oikeita tai vääriä, oikeudenkäynnin on voitava lopettaa. Oikeudenmukaisuus on toinen arvo, joka tällöin saattaa kärsiä. Olisi kuitenkin utopistista, mikäli oikeusjärjestelmä asettaisi oikeudenmukaisuuden aina varmuuden yläpuolelle. Kohtuus on tavallisesti tien keskikohdassa.⁴⁴

Myös eurooppaoikeudessa *res judicata* -periaate on tunnustettu jo pitkään. Päätösten lopullisuuteen viittaavana periaatteena sen suomenkielisinä vastineina on käytetty oikeusvarmuuden, lainvoiman tai oikeusvoiman periaatteita. Käsitteitä yhdistävänä tekijänä on kansallisen ratkaisun lopullisuus.⁴⁵ Oikeusvarmuuden periaate EU-oikeudessa on sinänsä laaja ja koostuu useista eri osatekijöistä, jolla on yhteyksiä eri periaatteisiin. Oikeusvarmuus päätösten lopullisuutta tarkoittavana periaatteena kytkeytyy oikeusvarmuuden keskeiseen elementtiin, ennakoitavuuteen eli oikeutettujen odotusten suojaan. Oikeusvarmuutta on tällöin sovellettu vaatimuksena lainkäytön ja hallintotoiminnan ennakoitavuudesta, jolla lopulliseksi tulleiden kansallisten tuomioiden oikeusvoimaa ja hallintopäätösten pysyvyyttä on perusteltu.⁴⁶ Eurooppaoikeudellisessa kontekstissa kysymys on ollut siitä, missä määrin unionin oikeus edellyttää EU-oikeuden vastaisten ja siten virheellisten kansallisten tuomioiden ja päätösten sivuuttamista.

Sekä negatiivinen että positiivinen oikeusvoima vaikuttavat myös käsitteinä selväpiirteiseltä. Sen sijaan kysymys, milloin tuomio saa tai voi saada tällaisen vaikutuksen, on varsin monitahoinen ja vaikeasti hallittava. Oikeusvoimaa voidaan tarkastella kunkin prosessilajin sisäisenä, niiden välisenä ja edelleen vaihtoehtoisten konfliktinratkaisumuotojen ja perinteisen lainkäytön välisenä ilmiönä. Ratkaisut riippuvat siitä, mistä tai kenen näkökulmasta oikeusvoimakysymystä tarkastellaan, esimerkiksi tuomioistuimen vai asianosaisten.

---

43 Jokela 2018, s. 782. Lappalainen 2001, s. 400. Oikeusvoimasta eurooppalaisissa siviiliprosesseissa ks. esim. Ekelöf – Edelstam 2008, s. 47 ja Ekelöf – Bylund – Boman 1994, s. 102–176, Lindell 1998, s. 307–338, Gomrad 2000, s. 660–701. Rosenberg, Schwab, Gottward 1999, s. 908–941. Common law -oikeuden estoppel opista: ”cause of action estoppel” ja ”issue estoppel”, oikeusvoimapreklusiona (*res judicata*) Ks. Andrew 2013, s. 941–967.

44 Cappelletti 1989, s. 68.

45 Miettinen 2012, s. 420.

46 Oikeusvarmuuden periaatteesta ja sen keskeisistä elementeistä eurooppaoikeudessa Raitio 2012, s. 410–418 ja Raitio 2019, s. 62–64. Raition Aarnioon ja Peczenikiin nojaavan tulkinnan mukaan oikeusvarmuudella on sekä muodollinen eli ennakoitavuuteen että aineellinen eli hyväksyttävyyteen viittaava merkitys. Raitio toteaa, että EU-oikeudellisessa kontekstissa oikeusvarmuus saa sisältönsä suhteessa EU:n tavoitteisiin ja keskeisiin oikeusperiaatteisiin. Periaatetta on hyödynnetty esimerkiksi argumenttina taannehtivia oikeusvaikutuksia vastaan, vedottaessa oikeutettujen odotusten tai saavutettujen etujen suojaan, laskettaessa prosessuaalisia määräaikoja ja vaadittaessa ymmärrettävää kieltä lainsäädännöltä ja hallinnollisilta päätöksiltä. Ks. myös Raition väitöskirja: *The Principle of Legal Certainty in EC Law*, Dordrecht: Kluwer Academic Publishers 2003.

Siitä huolimatta, että tuomioiden oikeusvoimalla on positiivisoikeudellinen perustansa, oikeusvoimaa koskevat kirjoitetun lain säännökset ovat meillä varsin niukat. Tuomioiden oikeusvoima ilmenee välillisesti ilmi OK 31 luvun ylimääräistä muutoksenhakua koskevista säännöksistä, joiden mukaan lainvoiman saanut rikos- ja siviilituomio voidaan vain tietyin edellytyksin purkaa tai poistaa. Ylimääräisillä muutoksenhakukeinoilla pyritään murtamaan lainvoimaisen tuomion oikeusvoima eikä ylimääräistä muutoksenhakua koskevaa säännöstöä tarvittaisi, mikäli uusi oikeudenkäynti olisi ilman muuta mahdollinen.⁴⁷ OK 31 luvun 1 §:ssä säädetään tuomiovirhekantelun perusteeksi se, että asia on otettu tutkittavaksi, vaikka on ollut olemassa sellainen seikka, jonka johdosta oikeuden olisi omasta aloitteestaan pitänyt jättää asia tutkittavaksi ottamatta. Säännöksessä tarkoitettu ehdottoman prosessin edellytyksen puute on muun ohella se, että sama asia on jo kertaalleen ratkaistu lainvoimaiseksi tulleella tuomiolla.

Rikostuomion negatiivinen oikeusvoimavaikutus ilmenee Euroopan ihmisoikeussopimuksen (EIS) 7. lisäpöytäkirjan 4 artiklasta ja YK:n kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskevan sopimuksen 14 artiklan 7 kohdasta. Ne bis in idem -kiellon mukaan ketään ei saa saman valtion tuomiovallan nojalla tutkia uudelleen tai rangaista oikeudenkäynnissä rikoksesta, josta hänet on jo lopullisesti vapautettu tai tuomittu. Kyse on periaatteesta, jota oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuus edellyttää ja se on ilmaistu myös Euroopan unionin perusoikeuskirjan 50 artiklassa sekä Schengenin yleissopimuksen 54 artiklassa. Vaikka negatiivinen oikeusvoima vaikuttaa pääasiallisesti prosessilajin sisällä, kahdenkertaisen tutkimisen ja rankaisemisen kiellolla on kuitenkin merkitystä rikos- ja hallintoprosessin välillä. Periaate tulee sovellettavaksi varsinkin vero- ja rikosprosessissa mutta myös muiden rankaisuluonteisina pidettävien hallinnollisten sanktioiden osalta.⁴⁸ Muutoin EIS:n sopimusvaltioilla on suhteellisen laaja valta säännellä oikeusvoimakysymystä ja oikeudenkäynnin esteitä, kuitenkin tuomioistuimeen pääsyä (access to court) koskevan periaatteen asettamisessa rajoissa.⁴⁹

Kirjoitetusta laistamme puuttuvat nimenomaiset tuomioiden positiivista ja negatiivista oikeusvoimaa koskevat säännökset. Sen sijaan tutkimuskirjallisuudessa on pyritty konstruoimaan oikeusvoiman objektiivista ja subjektiivista ulottuvuutta tämentäviä sääntöjä.⁵⁰ Menemättä siviilioikeudellisiin oikeusvoimasääntöihin tar-

---

47 Lappalainen 2012a, s. 739 ja 2001, s. 401 ja 405 ja alav.27. Oikeusvoimaa koskevista aiemmin voimassa olleista prosessilain normeista myös Takki 1987, s. 246–247. Kumotun OK 28:1:n mukaan rangaistaan sakolla sitä, joka ”uudestaan Oikeuteen vetää asian, josta lainvoiman saanut tuomio tahi päätös on”.

48 Periaatetta käsitellään lähemmin verotusmenettelyä koskevassa jaksossa.

49 Access to court -periaatteeseen palataan jäljempänä.

50 Sen sijaan Ruotsin prosessilakiin sisältyy nimenomainen tuomion oikeusvoimaa koskeva säännös, rättegångsbalk (RB) 17:11: ”Dom äge, sedan tid för talan utgått, rättskraft, såvitt därigenom avgjorts den sak, varom talan väckts”. RB 30:1 puolestaan määrittelee tuomiokäsitteen: ”Rättens avgörande av saken sker genom dom, annat rättens avgörande träffas genom beslut”.

Vastaavasti Norjan siviiliprosessilaki (tvistemålsloven) sisältää nimenomaisia sekä negatiivista että posi-

kemmin todettakoon, että oikeusvoiman objektiivista ulottuvuutta normeeraavan, vakiintuneen säännön mukaan tuomion perustelut eivät saa itsenäistä, toiseen oikeudenkäyntiin ulottuva oikeusvoimaa. Oikeusvoimaiseksi tulee vain yksin tuomion lopputulos eli se kanteessa vaadittua oikeusseuraamusta koskeva kannanotto, joka ilmenee tuomion johtopäätösosasta, tuomiolauselmasta.⁵¹

Lappalainen (2001, s. 432–433) toteaa: “Oikeusvoimaoppien yksi klassinen sääntö kuuluukin, etteivät tuomion perustelut saa itsenäistä, toiseen oikeudenkäyntiin ulottuvaa oikeusvoimaa. Oikeusvoimaiseksi tulee yksin tuomion lopputulos eli se kanteessa vaadittua oikeusseurausta koskeva kannanotto, joka ilmenee tuomion johtopäätösosasta, tuomiolauselmasta... Tuomion perustelujen kannanotot relevanteista faktoista (oikeustosisekoista) ja niiden juridisesta merkityksestä saavat oikeusvoimavaikutuksen vain suhteessa siihen oikeusseuraamukseen, josta jutussa on ollut kysymys. Niitä ei voida uudessa prosessissa riitauttaa missään sellaisessa suhteessa, joka merkitsisi tuomion lopputuloksen muuttamista, mutta niillä ei ole oikeusvoimasitovuutta muuhun seuraukseen tähtäävässä oikeudenkäynnissä.”

Sääntöä on sovellettu määriteltäessä toisen prosessilajin tuomion oikeusvoiman objektiivista ulottuvuutta myöhemmässä prosessissa, jossa kyse on juuri eri seuraamukseen tähtäävästä oikeudenkäynnistä. Puheena olevan alkujaan siviilioikeudellisen oikeusvoimasäännön taustalla on selkeä ratio. Mikäli tuomioperustelut saisivat oikeusvoimavaikutuksen myöhemmässä prosessissa, asianosaiset joutuisivat uhraamaan prosessiin enemmän voimavaroja kuin sillä kertaa kanteen toteennäyttämiseen tai sen hylkäämiseksi olisi tarpeen.⁵² Tämä merkitsee samalla, että rikosjutussa aineellisen totuuden periaate ja vastaajan oikeusturva edellyttävät, että aikaisemman prosessin oikeustosisekoja ja ennakkokysymyksiä, joihin tuomioistuin on ottanut kantaa tuomiossaan, voidaan riitauttaa uudelleen ja esittää niitä koskevaa näyttöä ja vastanäyttöä.

---

tiivista oikeusvoimaa (retsskraft) koskevia säännöksiä (1:3 ja 19:15). Lainvoimasta on oma säännös 19:4. Aiemmin laissa ei ollut nimenomaista mainintaa positiivisesta oikeusvoimasta, mutta materiaalisen oikeusvoiman (retsskraft) katsottiin pitävän sisällään sekä negatiivisen että positiivisen vaikutuksen. Ks. Bratholm – Hov 1981, s. 411–412 ja Hov 1994, s. 476. Merkilläpantavaa on, että lain mukaan (19:15.3) pääsääntöisesti kyseeseen tuleva negatiivinen oikeusvoima väistyy, jos kantajalla on oikeussuojan tarve. Kantajan tulee kuitenkin osoittaa, että hänellä on todellinen tarve saada asia ratkaistuksi. Tarpeen olemassaolo puolestaan päätellään vaateen aktualisuudesta ja kantajan kytkennästä siihen (1:3).

51 Esim. Jokela 2004, s. 435. Sääntö vakiintuneenakaan ei vastaa velvoittavuudeltaan lainsäännöstä, mutta tarjoaa juuri tämän vuoksi kiintoisan lähtökohdan tutkimukselle.

Aalto (1965, s. 237–238 ja alav. 25) pitää oikeana pääsääntöä, jonka mukaan kukin tuomioistuin on oikeutettu ratkaisemaan omat esikysymyksensä, mutta toteaa, ettei siviilioikeudellisten esikysymysten osalta ole päästy yksimielisyyteen niiden perusteluista.

52 Lappalainen 2001, s. 432.

Mikäli vallitsee epävarmuus, kuinka laajaksi oikeusvoima tulisi tietyssä tapauksessa määritellä, vallitsevan kannan mukaan oikeusvoiman objektiiviselle ulottuvuudelle on annettava mieluummin suppeampi kuin laajempi sisältö. Näkemystä on perusteltu viittaamalla EIS:n 6 artiklaan, jonka mukaan jokaisella on oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Periaatteen mukaisesti oikeussuojan saamista (access to justice) ei tule estää ilman selviä laista ilmeneviä perusteita.⁵³ Tulkintaohje oikeusvoiman supistavasta tulkinnasta soveltuu siviilioikeudellisiin tilanteisiin, joissa oikeus on esimerkiksi laiminlyönyt lausua asianosaisen vaatimuksista. Laajentavaan suuntaan siitä on puolestaan poikettu meilläkin vallitsevaksi päässeen oikeusvoimatulkinnan myötä, jonka mukaan aikaisempi tuomio prekludoi oikeustositseikat, joihin aikaisemmassa prosessissa ei ole vedottu. Tämän mukaan kantaja ei voisi enää kanteen tultua hylätyksi nostaa samaan oikeusseuraamukseen tähtäävä kannetta uudella kanneperusteella eli vetoamalla uusiin oikeustositseikkoihin samoin kuin vastaajakaan ei jo perinteisen tulkinnan mukaan ole voinut vedota vastakanteessaan seikkoihin, joihin hän ei ole ensi prosessissa vedonnut.⁵⁴ Kysymys oikeusvoiman objektiivisen ulottuvuuden supistavasta tai laajentavasta tulkinnasta koskee siis lähinnä siviiliprosessuaalisia tilanteita. Oikeustositseikkojen osalta oikeusvoima saa tilanteesta riippuen suppeamman tai laajemman sisällön. Supistavaa tulkintaa on kuitenkin perusteltua noudattaa myös prosessilajien välisissä oikeusvoiman objektiivista ulottuvuutta koskevissa epävarmuustilanteissa ratkaisun aineellisjuridisen oikeellisuuden varmistamiseksi. Itsestään selvää on, ettei oikeudenkäymiskaaren 6 luvun 9 §:n ilmentämä siviiliprosessuaalinen preklusio ulota vaikutustaan rikosprosessiin. Rikosprosessissa asianosainen voi siten esteettä vedota sellaisiin seikkoihin ja todisteisiin, joihin hän ei ole vedonnut siviiliprosessissa.

Oikeusvoiman positiivinen vaikutus on nimenomaan siviiliprosessille ominainen tuomion vaikutusmuoto ja liittyy tyypillisesti vahvistustuomioihin ja myös muotoamistuomioihin.⁵⁵ Tietyn oikeussuhteen olemassaoloa koskevalla vahvistustuomiolla on sekä positiivinen että negatiivinen oikeusvoimavaikutus myöhemmässä oikeudenkäynnissä, jossa kannetta ajetaan oikeussuhteen olemassaolon tai sen puuttumisen perusteella.⁵⁶

---

53 Jokela 2004, s. 435. Lager 1994, s. 225. Koulun mukaan oikeusvoiman ulottuvuus yleisessä lainkäytössä on oikeusvoimapreklusion tulkinnan myötä 2000-luvulla paisunut liian laajaksi. Oikeusvoimapreklusiota koskeva oikeudellinen ajattelu tulee kuitenkin todennäköisesti muuttumaan ja tekee tietä suppeammalle oikeusvoimatulkinnalle. Korostuneesti asioiden identiteetin ”samuuden” tarkastelusta, muodollisesta identiteettiopista, siirryttäisiin pääsääntö/poikkeus konstruktion, jolloin oikeusvoiman ulottuvuutta määritettäessä huomioidaan yksilöllinen tarveharkinta ja lopputuloksen hyväksyttävyyys. Access to justice -periaate ottaa asemansa oikeusvoiman ulottuvuutta määrittävänä periaatteena. Ks. Koulu 2016, s. 36, 41 ja 301–304.

54 Ks. oikeustositseikkojen prekludoitumisesta Lappalainen 2001, s. 441–456 ja esim. ratkaisu KKO 2012:23. Kanteenmuutoksen rajoista pääteltävästä laajasta oikeusvoimasta ks. alav.118.

55 Vahvistustuomioista ja muotoamistuomioista esim. Jokela 2004, s. 371–372.

56 Lappalainen 2001, s. 402 alaviite 12 kohdalla ja s. 435.

Siviilioikeudellisten oikeusvoimaoppien hyödynnettävyys näyttäisi melko vähäiseltä, kun ratkaistavana on kysymys eri prosessilajissa annetun ratkaisun oikeusvoiman ulottuvuudesta myöhemmässä rikosprosessissa edellä mainittua klassista sääntöä ja vahvistus- ja muotoamistuumioiden osalta lausuttua lukuun ottamatta. Samoin selvänä voidaan pitää, ettei aiemmalla siviilituomiolla voi olla laajempaa positiivista oikeusvoimavaikutusta myöhemmässä rikosprosessissa kuin myöhemmässä siviiliprosessissa.⁵⁷ Oikeusvoiman objektiivisen ulottuvuuden kannalta ongelmalliset tilanteet, jotka nousevat esiin siviiliprosessin tai vastaavasti hallintoprosessin sisällä, poikkeavat ongelmatilanteista kyseisten prosessilajien ja rikosprosessin välillä. Tämän vuoksi jatkossa siviiliprosessuaalisia oikeusvoimaoppeja ei käsitellä systemaattisesti vaan tyydytään viittaamaan niihin vain sikäli kuin niistä on saatavissa johtoa tutkimuksessa esitettyjen kysymysten ratkaisemiseksi.

Hallintoprosessissa oikeusvoiman negatiivista ja positiivista ulottuvuutta kuvataan käsitteillä pysyvyys ja sitovuus. Pysyvyydellä tarkoitetaan lainkäyttöpäätöksen oikeusvoiman negatiivista ulottuvuutta. Sen mukaan päätöksellä ratkaistua asiaa ei ole mahdollista ottaa uudelleen asiallisesti käsiteltäväksi hallintoprosessissa tai hallintomenettelyssä ilman erityistä oikeusperustetta. Lainkäyttöpäätöksen sitovuudella eli oikeusvoiman positiivisella ulottuvuudella tarkoitetaan, että päätös on sitovana otettava huomioon tulevassa päätöksenteossa hallintoviranomaisissa ja hallintolainkäyttöelimissä.⁵⁸ Oikeusvoima pysyvyytenä määrittyy siis lähinnä relaatioissa ratkaisuviranomaiseen itseensä. Sitovuudessa puolestaan on kyse ratkaisuviranomaisen itsensä ja muiden viranomaisten tulevaisuudessa tapahtuvasta päätöksenteosta.⁵⁹ Oikeusvoimaoppi esiintyy hallinto-oikeudessa kuitenkin muokatussa muodossaan.⁶⁰ Tuomioistuimen negatiivisen päätöksen pysyvyyttä koskevan vakiintuneen käsityksen mukaan hallintotuomioistuimen päätös, jolla tuomioistuin on pysyttänyt hallintoviranomaisen yksilön kannalta kielteisen päätöksen, ei välttämättä saa oikeusvoimaa.⁶¹ Hallinto-oikeudessa ongelmana ovat etenkin hallintopäätösten pysyvyys ja hallintoviranomaisen sidonnaisuus lainvoimaiseen hallintoprosessuaaliseen ratkaisuun. Oikeusvoiman objektiivisen ulottuvuuden osalta myös hallintoprosessissa noudatetaan edellä mainittua siviilioikeudellista sääntöä, jonka mukaan perustelut eivät itsenäisesti oikeusvoimaisiksi. Oikeusvoimaiseiksi ne tulevat vain suhteessa päätökseen sisältyvään asialliseen ratkaisuun ja lopputulokseen.⁶² Oikeusvoiman ohella hallinto-oikeuden käsitteistöön kuuluu luottamuksensuojaperiaate, jolla jäsennetään ja hallitaan

57 Lappalainen 2012, s. 765.

58 Mäenpää 2007, s. 579, Suviranta 2004, s. 1422–1423, Ks. myös Westerberg 1951, s.10 ja 12.

59 Hepola 2005, s. 236–327.

60 Oikeusvoimaopeista hallinto-oikeudessa ks. tarkemmin esim. Hepola 2005, s. 326–340. Ks. myös Jukkarainen – Tarukannel 1999, s. 83–89.

61 Mäenpää 2019, s. 542, KHO 2016:48 ja KHO 2010:82.

62 Ks. tästä tarkemmin Mäenpää 2019, s. 523–524 ja siinä mainitut tuomioistuinratkaisut.

vastaavia hallintopäätösten pysyvyyteen ja muutettavuuteen liittyviä kysymyksiä kuin oikeusvoimallakin.⁶³

Hallintoprosessuaalisten lainkäyttöpäätösten sitovuutta koskevat normit eivät näytä tarjoavan lisää työkaluja hallintotuomioistuinten ratkaisuja koskevan sitousskysymyksen ratkaisemiseksi rikosprosessissa. Hallintopäätösten osalta todetakaan, että päätökset ovat hallintoprosessissa oikeusvoimakykyisiä ja niiden osalta voitaisiin suhteessa rikosprosessiin puhua oikeusvoimasta, vaikka oikeusvoima onkin tyypillisesti tuomioistuinten ratkaisuihin liittyvä ilmiö. Jokelan mukaan hallintopäätöksillä ei kuitenkaan ole oikeusvoimavaikutusta tuomioistuimiin nähden, vaikka niillä muutoin onkin tärkeä merkitys.⁶⁴ Lupa-asioissa syntyy yhtymäkohta rikosoikeuteen, silloin kun luvaton tai lupaehtojen vastainen menettely on rangaistavaa asianomaisessa säännöksessä määritellyin tavoin. Esimerkiksi ympäristö- tai rakennuslupan olemassaolo ja niissä määritellyt ehdot kuuluvat tiettyjen ympäristörikosten rikostunnusmerkistöihin ja ovat relevantteja rikosvastuun syntymisen kannalta. Näissä tilanteissa on kuitenkin kyse hallintoakessorisuudesta. Rangaistavan käyttäytymisen ala määrättyy hallintoviranomaisen lupaa ja lupaehtoja koskevan päätöksen mukaan. Lupa toimii tällöin oikeustositseikan tavoin.⁶⁵ Luvan olemassaolo ja sen vastainen menettely voivat olla merkityksellisiä tosiseikkoja myös muun rikostunnusmerkistön, kuten esimerkiksi kiinteistökauppoihin liittyvien petosrikosten kannalta. Itsestään selvää on, ettei yleisillä tuomioistuimilla ole toimivaltaa tehdä hallintopäätöksiä, joihin nähden hallinto-oikeudellisten lainkäyttöratkaisujen sitovuus ja sitovuusongelmat ilmenevät ja tulevat ratkaistaviksi. Lupa-asioissa kielteisen päätöksen oikeusvoiman puuttuminen merkitsee, että hakija voi aiemman lainvoimaisen päätöksen estämättä hakea samaa etuutta tai lupaa uudelleen. Kielteisen päätöksen rajoitetulla oikeusvoimalla ei kuitenkaan ole relevanssia rikosprosessissa. Rikosprosessissa ongelmana ei myöskään ole, millä aineellisen lainsäädännön mukaisilla edellytyksillä hallintopäätöksiä voidaan myöhemmin esimerkiksi muuttuneiden olosuhteiden vuoksi muuttaa valitusasteen hallintopäätöstä koskevasta sitovasta ratkaisusta huolimatta. Rikosoikeudellisessa arvioinnissa merkityksellistä ovat teon hetkellä vallitsevat olosuhteet ja se, millainen lupaa ja lupaehtoja koskeva hallintoviranomaisen päätös on ollut tekohetkellä.⁶⁶ Oikeusvoimailmiö ja -kysymykset tulevat esiin, kun kyse on tällaisesta lupaviran-

63 Periaatteesta ja sen suhteesta oikeusvoimaan ks. tarkemmin Suviranta 2004, s. 1427–1436.

64 Jokela 2018, s. 796. Ks. myös ratkaisu KKO 1992:17, jossa kyse oli hallintopäätöksen sitovuudesta siviilipalveluksen välttämistä koskevassa rikosasiassa. Syytetyn palvelusaika oli otettava huomioon sen pituisena, miksi se oli lainvoiman saaneen hallintopäätöksen mukaan muodostunut. Perustelut ovat niukat, mutta joka tapauksessa korkein oikeus ei ryhtynyt tutkimaan työministeriön päätöksen oikeellisuutta, vaan sille annettiin oikeusvoimaa vastaava sitovuus.

65 Hepola s. 2005, s. 585–586.

66 Hallintoprosessissa päätöksen pysyvyys ei ole poikkeuksetonta. Vakiintuneen käsityksen mukaan pysyvyys ei kaavamaisesti ulotu päätöksiin, jolla hallintotuomioistuin on pysyttänyt voimassa yksilön kannalta kielteisen, rajoittavan tai muutoin negatiivisen hallintopäätöksen.

omaisen päätöksestä tehdystä valituksesta ja sitä koskevasta hallintotuomioistuinten ratkaisusta.

Sekä siviili- että hallintoprosessuaalisten ja hallinto-oikeudellisten oikeusvoimappien hyödynnettävyys näyttäisi kaiken kaikkiaan melko vähäiseltä pohdittaessa oikeusvoiman ulottuvuutta yli prosessilajien. Oikeusvoimaproblematiikka näyttäytyy etupäässä kunkin prosessilajin sisäisenä ongelmana, jonka yhtymäkohdat toiseen prosessilajiin vaikuttaisivat olevan melko vähäiset. Tämä on ymmärrettävää ottaen huomioon, että eri prosessilajeissa toteutetaan eri aineellista oikeutta. Virolainen on todennut *reformatio in pejus* -kieltoa koskevassa väitöskirjassaan menettelylajien erilaistuvan varsin pian, johtuen niissä sovellettavan aineellisen oikeuden erilaisuudesta. Siten myös *reformatio in pejus* -kiellon soveltamisessa voidaan päätyä erilaisiin tuloksiin menettelylajista ja niissä noudatetuista aineellisoikeudellisesta säännöksistä johtuen.⁶⁷ Virolaisen näkemys soveltuu mielestäni myös oikeusvoimaan. Aiemman siviilituomion positiivisen oikeusvoimaisuuden osalta voidaan siviili- ja rikosprosessissa päätyä erilaisiin tuloksiin. Toista prosessilajia koskevassa prosessioikeudessa luotujen käsitteiden soveltuvuus toiseen prosessiin ei ole ongelmatonta ja ilmiöt, joita niiden avulla pyritään hallitsemaan, eivät lainkaan aktualisoidu toisessa prosessilajissa.

Oikeusvoimasta on erotettava tuomioiden todistusvaikutus, jolla tarkoitetaan aiemman tuomion sisällön merkitystä todisteena toisessa prosessissa. Kyse on siis tuomiosta asiakirjatodisteena eli sen perusteluista, johtopäätöksistä ja tuomiolausel-
masta. Tuomiosta asiakirjatodisteena on puolestaan erotettava kirjallinen ja suullinen todistusaineisto eli näyttö, johon tuomio perustuu. Myös tuomioon kirjattuja asianosaisten ja todistajien lausumia voidaan tietysin edellytyksin hyödyntää todisteina esimerkiksi silloin, kun kyseisellä henkilöllä ei ole vaitiolo-oikeutta tai -velvollisuutta ja hän kieltäytyy todistamasta. Tällöin kyse ei kuitenkaan ole asiakirjatodisteesta vaan asianosaisen tuomioperusteluihin kirjattu lausuma tulee huomioiduksi todisteena esimerkiksi syyttäjän suullisena lausumana syyttäjän vedotessa siihen oikeuden istunnossa. Tilanteet, joissa asianosainen vetoaisi vain aiemman tuomion sisältöön vetoamatta samalla myös tuomion perustana olleeseen todisteluun, ovat käytännössä harvinaista. Vapaan todistusharkinnan mukaisesti oikeus arvioi, mikä merkitys aiemmalla tuomiolla on todisteena. Joissain tilanteissa aiemmalla tuomiolla on siinä määrin vahva todistusvaikutus, että se vastaa positiivista oikeusvoimaa. Oikeusvoiman ja todistusvaikutuksen välillä oleva käsitteellinen ero on kuitenkin merkittävä. Mikäli ratkaisulla on oikeusvoima, asianosaisen ei ole sallittua riitauttaa tiettyä tai tiettyjä oikeustositseikkoja eikä tarjottua näyttöä ole otettava vastaan.

---

⁶⁷ Virolainen 1977, s. 27.

2.2 Oikeuskirjallisuus ja siviili- ja hallintoprosessuaalisten ratkaisujen oikeusvoima rikosprosessissa

Tutkittaessa oikeusvoimavaikutusta prosessilajien välillä ollaan tutkimuskirjallisuuden varassa. Kirjallisuudesta puhutaan tällöin interrelatiivisesta vaikutuksesta. Yhtä hyvin voitaisiin puhua myös interprosessuaalisesta oikeusvoimasta, vaikka interprosessuaalisella oikeusvoimalla ei yleensä tätä tarkoitetaakaan.⁶⁸ Vanhemmassa kotimaisessa kirjallisuudessa lähinnä Tirkkoson kantaa myötäillen on katsottu, ettei siviilituomioilla ole sitovaa vaikutusta myöhemmässä rikosprosessissa, ellei tuomioistuin ole nimenomaisesti osoittanut asianomaista riitakysymystä käsiteltäväksi erikseen riita-asiana.⁶⁹ Vastaavasti esimerkiksi saksalaisessa oikeuskirjallisuudessa on katsottu, ettei siviilituomio pääsääntöisesti saa oikeusvoimaa rikosasioissa.⁷⁰ Kun kyse on vahvistustyyppisistä siviilituomioista ja syyteenalainen teko on tehty siviilituomion antamisen jälkeen, uudempi kotimainen kirjallisuus on kuitenkin muuta pohjoismaista kirjallisuutta noudattaen asettunut toiselle kannalle. Kantajan tulisi ainakin näissä tapauksissa saada omistusoikeudelleen suojaa sekä siviilioikeudellisesti että rikosoikeudellisesti. Vastaavasti, jos syyte kohdistuu siviilijutun voittaneeseen asianosaiseen, hänenkin tulee voida nojautua tuomioon. Varauksin on kannatettu oikeusvoiman ulottamista myöhempään rikosprosessiin myös silloin, kun syyte koskee ennen siviilioikeudellista vahvistustuomiota tehtyä tekoa.⁷¹ Omistusoikeuskysymystä ei siis voitaisi rikosprosessissa enää riitauttaa vaan omistusoikeuskysymyksessä tehty ratkaisu, joka ilmenee tuomiolauselmasta, olisi rikostuomioistuinta sitova. Perusteluista ilmenevät oikeustosisekät tai esikysymykset, joihin omistusoikeuden tai sen puuttumisen toteava ratkaisu perustuisi, olisivat edellä mainitun yleissäännön mukaan sitovia vain omistusoikeuskysymykseen nähden. Niillä ei luonnollisestikaan voisi olla itsenäistä sitovaa vaikutusta rikosprosessissa, jossa omistusoikeuskysymys ei ole ennakkokysymyksen asemassa. Siten esimerkiksi sopimus, johon omistusoikeuden vahvistava tuomio perustuu, voidaan riitauttaa rikosprosessissa. Sopimuksen pätevydestä tulisi olla vahvistustuomio, jotta se voisi saada rikosprosessiin ulottuvan sitovan vaikutuksen. Todettakoon selvyuden vuoksi, että siviilioikeudellisen rikosperusteisen korvausvaatimuksen tultua ratkaistuksi erikseen aiemmassa siviiliprosessissa, ei sitä voida käsitellä uudelleen rikosprosessin yhteydessä (adheesioprosessi). Tällöin ollaan tekemisissä itse asiassa aiemman siviilikanteen ja myöhemmän siviilikanteen välisestä suhteesta.⁷²

68 Koulu 2016, s. 200.

69 Tirkkonen SP II 1997, s. 309–310.

70 Roxin 1998, s. 411.

71 Lappalainen 2001, s. 463–465, Lappalainen 2012, s.765, Jokela 2004, s. 449–450, Ekelöf – Bylund – Boman 1994, s.171.

72 Ks. tästä esim. Lappalainen 2001, s. 463.

Positiivisen oikeusvoimavaikutuksen antaminen aiemmalle siviilioikeudelliselle vahvistustuomiolle ei kuitenkaan ole ongelmatonta eikä sitä myöskään ole pidetty ehdottomana tai poikkeuksettomana sääntönä.⁷³ Ensinnäkin tuomitsemiskynnys rikosprosessissa on yleisesti ottaen korkeampi kuin siviiliprosessissa. Edelleen aiempi vahvistustuomio saattaa olla siinä määrin virheellinen, että oikeudenkäymiskaaren 31 luvun tuomionpurkua koskevat edellytykset täyttyvät. Ongelmaksi muodostuu, onko vastaajan tällaisessa tilanteessa sallittava myöhemmässä rikosjutussa riittauttaa aikaisempi vahvistustuomio vai tuleeko se asettaa tuomion perustaksi.

Riita-asiassa prosessi voi päättyä myös yksipuoliseen tuomioon. Dispositiivinen asia voidaan myös asianosaisen vaatimuksesta ratkaista yksipuolisella tuomiolla hänen edukseen, jos asianosaisen vastapuoli jää ilman laillista estettä pois istunnosta tai ei anna tuomioistuimen pyynnöstä kirjallista lausumaa tai vastinetta (OK 12:10). Indispositiivisessa jutussa asianosaisen vastaava passiivisuus tai poissaolo ei johda yksipuoliseen tuomioon. Lappalaisen mukaan tällaisen tuomion oikeusvoima, jolla kannetta ei siis ole ratkaistu asiallisessa suhteessa vaan muodollisella perusteella, ulottuisi kuitenkin myöhempään rikosprosessiin. Perusteluna on, että vastaajan voidaan edellyttää reagoivan yksipuolista tuomiota vastaan takaisinsaannin tietä, mikäli hän haluaa välttää oikeusvoimavaikutuksen seuraukset. Vastaavasti kanteen oikeaksi myöntäminen saisi aikaan tuomion rikosprosessiin ulottuvan oikeusvoimavaikutuksen, koska vastaajan ei ole syytä sallia prosessaavan omaa tahtoaan ja myöntämistään vastaan.⁷⁴ Näkemys on altis kritiikille ja palaan siihen tarkemmin jaksossa 3.9. Todettakoon, ettei myöskään Jokela ole pitänyt yksipuolisen tuomion oikeusvoimaa ehdottomana.⁷⁵

Hallintolainkäyttöraatkaisujen positiivisen oikeusvoiman ulottuvuudesta rikosprosessiin on tutkimuskirjallisuudessa esitetty erilaisia näkemyksiä. Asia on kuitenkin jäänyt perusteellisempaa selvittelyä vaille. Sen sijaan ne bis in idem -kiellon sisältöä, ulottuvuutta ja soveltamiskäytäntöä koskevaa ulkomaista ja kotimaista tutkimuskirjallisuutta on jo runsaasti.⁷⁶ Oikeuskirjallisuudessa on esitetty myös vastakkaisia näkemyksiä hallintoviranomaisten ja hallinto-oikeudellisten lainkäyttöraatkaisujen sitovuudesta.⁷⁷

---

73 Jokela 2018, s. 795 ja 2004, s.450. Koponen (2017, s. 108–109) toteaa ykskantaan, ettei esikysymyksenä arvioitavan seikan positiivinen oikeusvoima ulotu yli prosessilajien. Kopenen mukaan, jos rikosasiassa tulee esikysymyksenä arvioitavaksi identiteetiltään selvästi sama seikka, josta on jo olemassa lainvoimainen siviilituomio, sen oikeusvoima ei ulotu rikosprosessiin eikä päinvastoin.

74 Lappalainen 2001, s. 465.

75 Jokela 2004, s. 450 ja 2018, s. 795.

76 Ks. esim. Helenius: *Ne bis in idem i den finska och europeiska straffprocessrätten 2019* ja teoksen kirjallisuusluettelo s. 349–358. Ks. myös Bas Bockel: *Ne bis in idem in EU law*, Cambridge University Press 2016.

77 Esim. Merikoski 1964, s. 200. Toisin esim. Sjöström LM 1925, s.167–168 ja Tirkkonen SP I 1974, s. 128 alav.11.

Jokela asettuu tietyn varauksin kannattamaan näkemystä, jonka mukaan hallintolainkäytössä ratkaistun asian ollessa yleisessä tuomioistuimessa käsiteltävässä riita- tai rikosasiassa ennakkokysymyksen asemassa tuomioistuimen on asetettava se tuomion perustaksi. Jokela muistuttaa kuitenkin oikeusvoiman ulottuvuutta yleensäkin määrittävästä normista, jonka mukaan perustelut eivät saa itsenäistä oikeusvoimaa. Oikeusvoimavaikutus on vain ratkaisun lopputuloksella. Sitovaa vaikutusta eivät siis saa perusteluista ilmenevät tuomioistuimen kannanotot oikeustositseikkoihin ja esikysymyksiin, joihin yleinen tuomioistuin myöhemmässä prosessissa joutuu ottamaan kantaa ennen kuin voi päätyä varsinaiseen tuomiolauselmalta ilmenevään lopputulokseen. Jokelan mukaan esimerkiksi ympäristöluvan edellytyksistä hallintolainkäytössä omaksuttu kanta ei sido yleistä tuomioistuinta myöhemmässä mahdollisessa ympäristörikosasiassa.⁷⁸ Ympäristöluvan myöntämisen edellytykset voidaan siten riitauttaa rikosprosessissa ja henkilöä syyttää ja hänet tuomita luvattomasta menettelystä tai vastaavasti päinvastoin, vaikka tämä lieneekin harvinaista. Kysymys saattaa olla myös toiminnan luvanvaraisuudesta ylipäätään, jolloin hallintotuomioistuimen ratkaisun rikosprosessiin ulottuvaa oikeusvoimavaikutusta ei myöskään synny. Tosin käytännössä ainakin korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisulla olisi kuitenkin tässä tapauksessa oikeusvoimaa vastaava merkitys.⁷⁹ Sitovuuskysymys voi nousta esiin myös silloin, kun kyse on esimerkiksi lupamenettelyyn liittyvästä virheellisyydestä kuten virkamiehen esteellisenä tekemästä ratkaisusta tai muunlaisesta lainvastaisesta menettelystä. Lähtökohtalettamana on, että rikostuomioistuin ottaa itsenäisesti kantaa toimivaltaansa kuuluviin, ympäristörikosta koskevan syyteasian ratkaisemisen kannalta relevantteihin oikeus- ja näyttökysymyksiä koskeviin väitteisiin. Eri asia on, olisiko väitteillä minkäänlaisia menestymisen mahdollisuuksia varsinkaan, jos uutta näyttöä hallintoprosessissa esitetyn selvityksen lisäksi ei esitettäisi.

Interprosessuaalinen oikeusvoimakysymys saattaa edelleen aktualisoitua myös virkamiesoikeudellisten vahingonkorvausasioiden kohdalla. Virkamiehen tuottamuksellisen virheen tai laiminlyönnin perusteella vahingonkorvausta voidaan vaatia valtiolta niin sanotun kanavointisäännön nojalla (VahL 6:2) tai virkamieheltä itseltään menettelyn ollessa tahallista. Tällöin kanavointisäännöstä ei sovelleta. Vahingonkorvauslain (VahL 3:4) mukaan vahingonkärsinyt menettää oikeutensa korvaukseen virkamiehen virheellisen ratkaisun johdosta, mikäli hän on pätevästi syyttä jättänyt hakematta muutosta siihen. Siten myös muutoksenhakua ja valitusta käsittelevä hallinto- tai siviilituomioistuin joutuu ottamaan kantaa virkamiehen virheeseen tai laiminlyöntiin. Menettelyn virheellisyys saattaa tulla arvioitavaksi myös pelkästään vahingonkorvausasiassa siviilituomioistuimessa esimerkiksi sen vuoksi, ettei muutoksenhaku ole ollut mahdollinen. Sama menettely voi edelleen tulla ar-

⁷⁸ Jokela 2004, s. 450 ja 2008, s. 664.

⁷⁹ Ks. tältä osin alav. 727 ja siinä selostettu ratkaisu.

voitavaksi rikostuomioistuimessa tahallisenä tai tuottamuksellisenä virkarikoksena. Syyttömän suojaamisperiaatteesta ja rikosprosessin korkeasta näyttökynnyksestä johtuen lähtökohtana näissäkin tilanteissa on, ettei hallinto- tai siviiliprosessuaalisen ratkaisun oikeusvoima ulotu rikosprosessiin. Tilanteesta riippuen ensiprozessissa tehdyn ratkaisun todistusvoima saattaa kuitenkin olla varsin suuri. Toisaalta interprosessuaalisia oikeusvoimatilanteita ei välttämättä esiinny, koska adheesioperiaatteen mukaisesti rikoksesta johtuvaa korvausvaatimusta voidaan käsitellä ja tuomioistuin voi myös määrätä sen käsiteltäväksi yhdessä syyteasian kanssa (ROL 3:1–2).

Lappalainen rinnastaisi vahvistustyyppisen hallintotuomioistuimen ratkaisun oikeusvoimavaikutukseltaan yleisen tuomioistuimen tuomioon. Jos siis yleisessä tuomioistuimessa ennakkokysymyksen asemassa olevasta julkisoikeudellisesta oikeussuhteesta on olemassa vahvistustyyppiseksi tulkittava lainvoimainen hallintotuomioistuimen ratkaisu, yleisen tuomioistuimen on asetettava tämän ratkaisun sisältö tuomion perustaksi. Lappalainen myös korostaa, että se, mitä hallintotuomioistuin lausuu varsinaisen päätöslauselman perusteluissa julkisoikeudellisesta oikeussuhteesta, ei voi saada oikeusvoimaa ja ratkaisun tulee olla nimenomaan vahvistustyyppinen oikeusvoimavaikutuksen syntymiseksi.⁸⁰

Jokela ja Lappalainen tarkoittanevat hallintotuomioistuimen päätöslauselmalla lopputulosta sen yleisprosessuaalisessa merkityksessä eli tuomiolauselmasta ilmenevää lopputulosta, vaikka hallinto-oikeudellisessa käsitteistössä päätöslauselmalla tarkoitetaan perustelujen ja lopputuloksen muodostamaa kokonaisuutta.⁸¹ Hallintotuomioistuimen päätöksen sisällöllinen lopputulos, jonka oikeusvoimaisuudesta on nyt kyse, ilmenee pääsääntöisesti perusteluista, jotka käsittävät usein juuri julkisoikeudellisen oikeussuhteen sisältöä koskevia lausumia esimerkiksi lausumia tietyn omaisuus- tai tuloerän veronalaisuudesta. Oikeustosisekkujen tai oikeussuhteen oikeusvoimaisuutta ei siten voida ratkaista muodollisella perusteella nojautuen hallintotuomioistuimen päätöksen rakenteeseen, jossa lopputulos olisi selkeästi erillään perusteluista. Joka tapauksessa Lappalaisen ja Jokelan mukaan hallinto-oikeuden päätöksestä ilmi käyvät oikeustosisekat ja niitä koskevat tuomioistuimen kannanotot eivät voisi saada rikosprosessiin ulottuvaa sitovaa vaikutusta. Tällaista itsenäistä

---

80 Lappalainen 2001, s. 468. Koulu (2016, s. 212) on tutkiessaan oikeusvoimaa hallinto- ja siviiliprosessin välillä todennut, että merkitystä on sillä, minkä oikeudenalan näkökulmasta interrelatiivista vaikutusta tarkastellaan. Prosessioikeudellisessa kirjallisuudessa pääsääntönä on, että oikeusvoimavaikutus tai vastaava sitovuus annetaan sellaiselle hallintolainkäyttöpäätökselle, joka rinnastuu yleisessä lainkäytössä tehtyyn ratkaisuun. Oikeusvoiman saavat siten vahvistus- ja suoritustyyppiset pääasiaratkaisut.

81 Mäenpää (2007, s. 560) määrittelee hallintotuomioistuimen päätöslauselman muodollisen ja sisällöllisen lopputuloksen sekä perusteluiden muodostamaksi kokonaisuudeksi. Sisällöllisestä lopputuloksesta ilmenee, miten asia on ratkaistu eli tuomioistuimen päätöksen asiallinen sisältö. Siitä ilmenee, mihin asianosaiset ovat velvoitettuja tai oikeutettuja, miten ja miltä osin viranomaisen päätöstä muutetaan tai kumotaan. Muodollisella lopputuloksella tarkoitetaan esimerkiksi viranomaisen päätöksen kumoamista, palauttamista, valituksen hylkäämistä tai oikeussuhteen sisällön vahvistamista tai alistamista.

sitovuutta niillä ei ole myöskään hallintoprosessin sisällä. Sen sijaan lopputuloksen oikeusvoima voisi ulottua toiseen prosessilajiin siltä osin kuin siinä on vahvistettu julkisoikeudellinen oikeussuhde. Lopputuloksella voidaan tällöin ymmärtää hallintotuomioistuimen päätökseen sisältyvää ratkaisua, josta ilmenee, miten vaatimus on asiallisesti ratkaistu. Tällainen vahvistustyypinen ratkaisu tulee oikeusvoimaiseksi eli pysyväksi tai sitovaksi myös hallintoprosessin sisällä.⁸²

Vero-oikeudellisten kuten verovelkasuhteen vahvistavien lainkäyttöraatkaisujen osalta oikeuskirjallisuutemme vallitsevana kantana on, ettei hallintotuomioistuimen vero-oikeudellisessa kysymyksessä antama ratkaisu sido rikosjuttua käsittelevää tuomioistuinta, vaan tuomioistuin tekee vero-oikeudellisessa ennakkoluonteisessa kysymyksessä itsenäisen ratkaisun. Oikeusvoimavaikutuksen puuttumista on perusteltu verotusmenettelyn ja veroprosessuaalisen menettelyn erilaisuudella näytön hankinnan, todistustaakkasääntöjen eroavuuksien sekä menettelyjen summaarisuuden osalta. Rikosprosessissa syyttäjällä on todistustaakka, kun taas verotusmenettelyssä ja veroprosessissa selvitysvelvollisuus voi olla myös verovelvollisella.⁸³ Tämä kanta ilmenee myös korkeimman oikeuden ratkaisusta KKO 2004:58.⁸⁴

Oikeusvoiman subjektiivisen ulottuvuuden osalta pääsääntönä siviilioikeudessa on pidetty, että tuomion oikeusvoima ulottuu vain jutussa vastapuolina oleviin asianosaisiin.⁸⁵ Myöhemmässä rikosprosessissa asianosaiset eli asianomistaja ja vastaaja ovat usein samat kuin aiemman siviili- tai hallintoprosessin asianosaiset tai osapuolet, joten oikeusvoiman subjektiivisen ulottuvuutta koskevia prosessuaalisia ongelmia ei välttämättä synny. Rikosprosessissa on kuitenkin usein syytettynä myös muita henkilöitä, jotka eivät ole olleet asianosaisina aiemmassa siviiliprozessissa. Vakiintuneen käsityksen mukaan statussuhteita, esimerkiksi perheoikeudellisia oikeussuhteita koskevien muotoamis- ja vahvistustuomioiden oikeusvoimavaikutus ulottuu kaikkiin eli aiemman oikeudenkäynnin ulkopuolisiin henkilöihin. Statussuhteiden lisäksi muutkin indispositiivisten riita-asioiden luonteiset tuomioistuinratkaisut, esimerkiksi kiinteistön muodostamista koskevat ratkaisut sekä patentti- tai tavaramerkin mitättömäksi julistavat tuomiot, voivat ulottaa oikeus-

---

82 Mäenpää 2019, s. 524.

83 Lehtonen 1986, s. 334–335, Lappalainen 1986, s. 286–287, Jokela 2004, s. 450, ks. myös Aalto 1965, s. 233–240, etenkin sivu 237 ja Merikoski 1964, s. 63 ja 70.

84 Ratkaisussaan KKO 2004:58 (kohta 13) korkein oikeus toteaa: ”Yleinen tuomioistuin ei myöskään ole ratkaisussaan sidottu verotusmenettelyssä tai hallintolainkäytössä annettuun päätökseen, vaikka luonnollista onkin, että sanotunlaisella päätöksellä on harkinnassa painava merkitys. Tuomioistuimen on viime kädessä itse harkittava kysymykseen tuleva veron määrä. Tämän vuoksi ei se seikka, että asiassa on riitaa määrättävästä veroseuraamuksesta, merkitse sitä, etteikö veropetoksen tunnusmerkistön voitaisi katsoa asiassa täyttyvän. Edellytyksenä kuitenkin on, että veroa tullaan asiassa määräämään. Verovelvollinen ei myöskään voi tällaisessa tilanteessa ilman rangaistusuhkaa estää tai yrittää estää veron määräämistä jättämällä tekemättä asianmukaisen ilmoituksen vain sillä perusteella, että hänen mielestään kysymys veron määrätymisestä on epäselvä.”

85 Lappalainen 2001, s. 468–469, Jokela 2004, s. 451.

voimavaikutuksensa kaikkiin prosessin ulkopuolisiin henkilöihin.⁸⁶ Siten tällaisten tuomioiden oikeusvoima ulottaisi vaikutuksensa myös niihin rikosprosessin asianosaisiin, jotka eivät ole olleet vastapuolina aiemmassa siviiliprosessissa. Todettakoon, että lähtökohtaisesti siviilioikeudellisilla velvoite- eli suoritustuomiolla ei ole rikosprosessiin ulottuvaa positiivista oikeusvoimavaikutusta. Siten monet siviilioikeudelliset subjektiivista oikeusvoimaa koskevat kysymykset menettävät merkityksensä rikosprosessissa.

Positiivinen oikeusvoima on siinä määrin moniulotteiden ilmiö, että sitä koskevia ehdottomia ja yleispäteviä, kaikkiin tilanteisiin soveltuvia sääntöjä on vaikea muodostaa. Tämä pitää osin paikkansa myös prosessilajien välisen oikeusvoiman osalta. Positiivista oikeusvoimaa prosessilajin sisällä ja prosessilajien välillä rajoittavana sääntönä prosessioikeudessamme noudatetaan kuitenkin klassista ja vakiintunutta sääntöä, jonka mukaan tuomioperustelut eivät saa toiseen prosessilajiin ulottuvaa oikeusvoimaa. Vastakohtaispäätelmää tästä ei voida tehdä, vaan asiallisen lopputuloksen sitovuus rikosprosessissa tulee ratkaistavaksi erikseen. Näin on mielestäni silloinkin, kun kyse on vahvistustyyppisistä ratkaisuista. Asiallisen lopputuloksen sitovuus joudutaan pohtimaan erikseen myös silloin, kun hallintotuomioistuin on todennut hallintoviranomaisen päätöksen lainvastaiseksi virkamiehen virheellisen menettelyn vuoksi. Huomioon ottaen, ettei perustelujen oikeusvoimasta ole säädetty laissa, sääntöä ei kuitenkaan voida pitää siinä määrin velvoittavana eikä myöskään niin absoluuttisena, etteikö perustelujen oikeusvoima ainakin joltain osin ja joissakin tilanteissa voisi ulottua yli prosessilajien. Kysymystä on syytä tarkemmin tutkia ja analysoida. Tuomioistuin voisi siis tapauskohtaisesti aiemman tuomion perustelujen ja tarjotun näytön perusteella ja tiettyjä kriteereitä soveltaen ratkaista, miltä osin tai missä määrin perustelut ovat oikeusvoimaisia. Mikäli perustelulausumille tulisi joltain osin antaa oikeusvoimavaikutus, tarjottua näyttöä ei näiltä osin otettaisi vastaan.

Toisaalta ehdoton sääntö, jonka mukaan tuomioperustelut sitoisivat asiaa myöhemmin ratkaisevaa tuomioistuinta, olisi ristiriidassa perustuslain 3 §:n 3 momentissa ilmaistun lainkäytön riippumattomuusperiaatteen kanssa. Sen mukaan tuomiovaltaa käyttävät riippumattomat tuomioistuimet, joiden tulee lainkäyttötoiminnassaan olla riippumattomia niin lainsäätäjän, hallitusvallan käyttäjien, viranomaisten kuin oikeusriidan osapuoltenkin vaikutuksesta. Periaatteen tarkoituksena on viime kädessä turvata yksilön oikeusturvan toteutuminen. Sen on katsottu käsittelevän myös tuomioistuimen sisäisen riippumattomuuden, jonka mukaan ylempi tuomioistuin ei saa pyrkiä vaikuttamaan alemman tuomioistuimen ratkaisuun yksittäisessä tapauksessa.⁸⁷ Lähtökohtaisesti kaikki tuomioistuinten toimintaan kohdistuvat sääntelyt, jotka rajoittavat riippumattomuutta ovat ristiriidassa kysei-

86 Lappalainen 2001, s. 483–485, Jokela 2004, s. 451.

87 HE 1/1998 vp, s. 76 ja PeVL 55/2006 vp, s. 2.

sen säännöksen kanssa. Periaate koskee kuitenkin nimenomaan päätösharkintaa eikä estä päätöksen muuttamista muutoksenhakuteitse.⁸⁸ Tuomioperustelujen määrittäminen ehdottomasti sitovaksi loukkaisi siten perustellusti tuomioistuinten riippumattomuutta estämällä niiden oikeuden itsenäisesti harkita kysymystä, johon aiempi tuomioistuin on jo ottanut kantaa.

Myös perustuslain 2 §:n ilmaisemalla laillisuusperiaatteella oikeusvaltion perusperiaatteena on merkitystä harkittaessa perustelujen määrittämistä oikeusvoimaiseksi. Pykälän 3 momentin mukaan ”Julkisen vallan käytön tulee perustua lakiin. Kaikessa julkisessa toiminnassa on noudatettava tarkoin lakia”.⁸⁹ Periaate edellyttää siten, että oikeus myös tuntee ja soveltaa lakia oikein. Laillisuusperiaate voi kuitenkin toimia perustelujen oikeusvoimaiseksi määrittämistä vastaan puhuvana tai sitä puoltavana argumenttina. Lähtökohtaisesti sen voisi ajatella presumoivan aiemman ratkaisun oikeellisuutta ja perustella luottamusta sen oikeellisuuteen. Toisaalta periaate velvoittaa yhtä lailla samaa kysymystä myöhemmin harkitsevaa tuomioistuinta. Viime kädessä kysymys on asiaa ratkaisevan tuomioistuimen oikeudesta ratkaista, mikä kyseisessä tapauksessa on oikein.

Olisiko kuitenkin mahdollista tuomioistuinten riippumattomuutta loukkaamatta ja julkisen vallan lakisidonnaisuus huomioiden muodostaa sääntöjä, joiden mukaan tuomioperustelut ainakin joltain osin tai joissain tilanteissa saisivat oikeusvoiman? Voitaisiinko muodostaa sellaisia tuomioperustelujen rikosjuttuun ulottuvaa oikeusvoimaa koskevia sääntöjä, jotka huomioisivat riittävällä ja hyväksyttävällä tavalla asianosaisten oikeusturvan. Perustelujen sitovaa vaikutusta koskeva tarkempi analyysi jäljempänä pyrkii osaltaan valottamaan kysymystä ja etsimään siihen vastauksia.

Jo tässä yhteydessä on kuitenkin syytä esittää perustavaa laatua oleva kysymys. Mitä hyötyä positiivisesta oikeusvoimasta loppujen lopuksi on ja onko tuomioperusteluja tai ylipäätään positiivista oikeusvoimaa tarpeen normeerata tarkemmin. Voidaanko samaan lopputulokseen päästä antamalla tuomiolle ”vain” vahva todistusvoima ja soveltamalla turhan todistelun kieltäviä oikeudenkäymiskaaren säännöksiä. Jotta positiivisesta oikeusvoimavaikutuksesta prosessilajien välillä olisi instituutiona käytännön hyötyä, sillä tulisi olla jokin lisäarvo, joka ei ole korvattavissa tuomioiden todistusvaikutuksella ja turhaa todistelua koskevilla säännöksillä. Tällainen lisäarvo tarkoittaisi sitä, että oikeusvoimakysymystä kannattaisi normeerata tarkemmin, mahdollisesti myös lainsäädäntöteitse.

---

88 Tieteen termipankki 2.4.2018. Oikeustiede: tuomioistuimen riippumattomuusperiaate. Koska ylempät tuomioistuimet eivät saa yksittäistapauksessa pyrkiä vaikuttamaan alemman tuomioistuimen ratkaisuun, ylimpien tuomioistuinten ennakkopäätöksillä on lähinnä oikeuskäytännön yhtenäisyyttä turvaavaa tuomioistuinten ohjaavaa merkitystä mutta ei välitöntä oikeudellista sitovuutta yksittäisen oikeustapauksen ratkaisussa. Tuomarin ja tuomioistuimen riippumattomuudesta, tulkinnanvaraisuudesta ja sen tosiasiallisesta kapea-alaisuudesta ks. myös Koulu, Riikka – Koulu, Risto – Koulu, Sanna 2019, s. 121, 126–132 ja 353–354.

89 Tieteen termipankki 31.3.2018. Oikeustiede: laillisuusperiaate hallinnossa (valtioääntöoikeus).

2.3 Ulkomainen tuomio

Myöhemmässä rikosprosessissa voi tulla arvioitavaksi myös ulkomaisen siviili- tai hallinto-prosessuaalisen ratkaisun positiivinen oikeusvoimavaikutus ja todistusvaikutus. Sen sijaan oikeuskäytännössä lienee harvinaista, että ulkomaisen siviilioikeudellisen välitystuomion merkitys tulisi rikostuomioistuimen arvioitavaksi. Kansainvälisessä prosessioikeudessa ulkomaisten tuomioiden osalta puhutaan tuomioiden tunnustamisesta, mikä tarkoittaa, että ulkomainen tuomio oikeusvoiman osalta rinnastuu vastaavaan kotimaiseen ratkaisuun. Kun ulkomaisella tuomiolla on sekä negatiivinen että positiivinen oikeusvoimavaikutus, tuomio on ”voimassa”.⁹⁰ Tällöin sen positiivisen ja negatiivisen oikeusvoiman ulottuvuus määrittyy samojen perusteiden mukaan kuin kotimaisen tuomionkin. Lainsäädäntöperinne Pohjoismaissa on ollut, ettei tuomiota tunnusteta, ellei kansainvälinen sopimus siihen velvoittanut. Ulkomaisen siviilituomion tunnustaminen Suomessa perustuu nykyisin pitkälti EU:n neuvoston asetukseen tuomioistuimen toimivallasta sekä tuomioiden tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta siviili- ja kauppaoikeuden alalla (ns. Bryssel I -asetus, EY/44/2001, voimaan 1.3.2002. Uudistettu asetuksella (EU) 1215/2012, uudistus voimaan 10.1.2015) ja tuomioistuimen toimivallasta sekä tuomion tunnustamisesta ja täytäntöönpanosta avioliittoa ja vanhempien vastuuta koskevilla asioissa (ns. Bryssel II a -asetus, EY/2201/2003, voimaan 1.8.2004). Välitystuomion tunnustamista koskevat säännökset sisältyvät välimiesmenettelylakiin (52 § ja 53 §).⁹¹

Kansainvälisessä prosessioikeudessa on vakiintunut kanta, jonka mukaan tunnustettu ulkomainen tuomio rinnastuu oikeusvoiman osalta kotimaiseen tuomioon. Tästä säännöstä on poikettu EY:n ennakkoratkaisussa 145/1986 (Hoffman), jonka mukaan ulkomaisen tuomion oikeusvoima määräytyy alkuperämaan sääntöjen mukaan. Asia koski Brysselin yleissopimuksen sopimusvaltiossa (Saksa) annetun elatusapupäätöksen täytäntöönpanoa toisessa sopimusvaltiossa (Alankomaat). Kysymys oli yleissopimuksen useiden artiklojen tulkinnasta, minkä vuoksi Alankomaiden korkein oikeus pyysi asiassa ennakkoratkaisua EY-tuomioistuimelta. Ennakkoratkaisussaan EY-tuomioistuin totesi, että ulkomaisella tuomiolla tulee periaatteessa olla siinä valtiossa, jossa täytäntöönpanoa haetaan, samat vaikutukset kuin siinä valtiossa, jossa se on annettu.⁹² Oikeusvoiman ulottuvuus ei siis määräydykään kotimaan prosessilain vaan alkuperämaan prosessilain mukaan. Alkuperämaan *lex fori* siis ratkaisee oikeusvoiman objektiivisen ja subjektiivisen ulottuvuuden.⁹³

90 Koulu 2003, s. 212.

91 Lappalainen 2012 a, s. 743. Jokela 2015, s. 577–579.

92 Koulu 2003, s. 212, C-145/86, Hoffman (s. 671 kohta 1), *ECR 1988-00645*.

93 Koulu 2016, s.127. *Lex fori* -periaatteella tarkoitetaan prosessioikeudessa sitä, että tuomioistuINVALTIO soveltaa aina omia prosessisääntöjä. Tieteen termipankki 27.11.2018. Oikeustiede: territoriaaliperiaate.

Ulkomaisen siviilioikeudellisen tuomion oikeusvoiman osalta tilanne vaikuttaa siis ongelmalliselta riippuen kuitenkin siitä, kuinka ehdottomasti ja laajasti *lex fori* -periaatteesta poikkeamista sovelletaan. Mikäli periaatetta sovellettaisiin myös mahdollisesti tunnustettujen hallintotuomioiden objektiiviseen ja subjektiiviseen ulottuvuuteen, on teoriassa mahdollista, että ristiriitaan jouduttaisiin tuomioin oikeusvoimaa prosessilajien välillä koskevien vakiintuneiden näkemysten ja jopa perustelujen sitomattomuutta koskevan klassisen säännön kanssa.

Tilanteeseen tuo kuitenkin helpotusta se, ettei uuden oikeudenkäynnin *lex fori* välttämättä menetä merkitystään, koska kansallinen prosessilaki määrää, millä tavoin tuomio otetaan huomioon. Lisäksi monissa maissa oikeusvoimasäännöt ovat samalla tavoin epäselviä ja tapauskohtaisista seikoista riippuvaisia kuin Suomessakin. Näin ollen tuomioistuimella on mahdollisuus antaa ulkomaiselle tuomiolle vain todistusvaikutus, vaikka tätä voidaankin periaatteessa pitää virheellisenä. Tuomioistuin voi myös kieltäytyä tunnustamasta voimassa olevaa ulkomaista tuomiota, jos se on vastoin Suomen oikeusjärjestyksen perusteita. Kyse on *ordre public* -epäämisperusteesta, joka koskee myös oikeusvoiman positiivista ja negatiivista ulottuvuutta. *Ordre public* -peruste ei kuitenkaan täyttyisi, vaikka ulkomainen prosessilaki antaisi sitovuuden myös perusteluille ja sellaisille ennakkokysymyksille, jotka Suomessa eivät saa oikeusvoimaa. Käytännössä peruste tulee sovellettavaksi, mikäli ulkomaisen tuomion subjektiivinen oikeusvoimavaikutus verrattuna kansallisiin prosessinormeihin ulottuisi suhteettoman laajaan henkilöpiiriin.⁹⁴

Euroopan unionin oikeudella on vaikutusta⁹⁵ sekä teoriassa että myös silloin, kun mahdollisesti oikeuskäytännössä aktualisoituvassa tilanteessa tulee arvioitavaksi kysymys toisen jäsenvaltion hallintoprosessuaalisen lainkäyttöratkaisun negatiivisesta tai vastaavasti positiivisesta prosessilajin sisällä vaikuttavasta tai sen yli ulottuvasta oikeusvoimavaikutuksesta. Tässä yhteydessä on kuitenkin syytä muistuttaa, että kotimaisen hallintoprosessuaalisen ratkaisun yli prosessirajojen ylittävä positiivinen oikeusvoimavaikutus on oikeuskäytännössä ja tutkimuskirjallisuudessa katsottu suppeaksi koskien mahdollisesti vain vahvistustyyppisten lainkäyttöratkaisujen lopputulosta. Näin ollen tilanne, jossa ulkomaisella tuomiolla voisi olla rikosprosessiin ulottuva oikeusvoimavaikutus, lienee käytännössä varsin harvinainen. Sen sijaan tuomion todistusvaikutus saattaisi tulla useamminkin kyseeseen.⁹⁶ Selvyyden vuoksi korostettakoon, että seuraavassa käsitellään nimenomaan toisen EU-jäsenvaltion tuomion oikeusvoimaisuutta EU-tuomioistuimen

94 Koulu 2016, s. 127–128.

95 Prosessioikeudesta oikeusvoimaan kohdistuvan EU-oikeuden vaikutuksen vastaanottajana ks. Vähätalo 2016, s. 268–273.

96 Eri asia on, että EU-oikeudessa lähtökohtana on toisen jäsenvaltion hallintoviranomaisen päätöksen vastavuoroinen tunnustaminen tietyin rajoituksin (Mäenpää 2011, s. 208–212), jolloin myös kotimainen tuomioistuin asiaa käsitellessään joutuu rinnastamaan tällaisen tunnustetun päätöksen vastaavaan kotimaisen hallintoviranomaisen päätökseen.

sitovan ratkaisukäytännön valossa eikä tarkastelun kohteena ole itse tuomioistuinten ennakkoratkaisujen sitovuus.

Euroopan unionin materiaalsen oikeuden toimeenpano, sen soveltamista koskevan oikeudenkäyntimenettelyn ja oikeusturvan toteuttaminen, määräytyy kansallisen prosessioikeuden sääntöjen mukaan perussopimusten ja perusoikeuskirjan määrittelemissä puitteissa. Euroopan unionista tehdyn sopimuksen (SEU) artiklan 19 kohdassa todetaan, että jäsenvaltiot säätävät tarvittavista muutoksenhakukeinoista tehokkaan oikeuspuolustuksen takaamiseksi unionin oikeuteen kuuluvilla aloilla. Lähtökohtaa on luonnehdittu prosessiautonomiaksi, minkä on kuitenkin nähty kaventuneen, koska unionin tuomioistuin on oikeuskäytännöllään ohjannut oikeusturvamenettelyjä yhdenmukaisempaan suuntaan. Prosessiautonomiasta rajoittavat unionin oikeuskäytännössä kehittyneet prosessiperiaatteet ja vaatimukset, kuten oikeusturvan saatavuus (access to court ja access to justice), tehokkuusperiaate ja vastaavuusperiaate sekä jossain määrin myös vilpittömän yhteistyön periaate (SEU 4(3)). Tästä huolimatta prosessuaalinen päätäntävalta on edelleenkin säädännöllisellä tasolla säilynyt jäsenvaltiolla ja EU-oikeudesta puuttuu pääosin unionin oikeuden täytäntöönpanoa koskeva prosessinormisto.⁹⁷

Vilpittömän yhteistyön periaatteen perussisältönä on jäsenvaltion velvollisuus huolehtia siitä, että unionin oikeuden säännöksiä noudatetaan ja toteutetaan asianmukaisesti sekä unionin velvollisuus kunnioittaa jäsenvaltioita ja avustaa niitä EU-oikeuden toteuttamisessa. SEU:n 4 (3) artiklassa muotoiltu vilpittömän yhteistyön periaate edellyttää: ”että unioni ja jäsenvaltiot kunnioittavat ja avustavat toisiaan perussopimuksista johtuvia tehtäviä täyttäessään.” Muotoilu on varsin laava ja sitä on unionin ratkaisukäytännössä täsmennetty eri tavoin. Olennaista on, että periaate ulottaa vaikutuksensa myös unionin kansalaisiin velvoittaessaan jäsenvaltioita varmistamaan oikeussäännösten täysi vaikutus ja suojelemaan kansalaisten säännöksiin perustuvia oikeuksia.⁹⁸

Unionioikeuden doktriinissa ja oikeuskäytännössä omaksutun vastaavuusperiaatteen (assimilaatioperiaate) mukaisesti kansalliset prosessinormit eivätkä myöskään niiden soveltaminen ja tulkinta saa olla EU-oikeuteen nähden syrjiviä. Periaate asettaa siten vaatimuksen, jonka mukaan prosessisäännökset unionin oikeuteen perustuvien vaateiden toteuttamiseksi eivät ole epäedullisempia kuin vastaavat kansallisten vaateiden toteuttamista koskevat säännökset. Tehokkuusperiaate puolestaan edellyttää, etteivät kansalliset prosessisäännökset saata tehdä vetoamista yhteisön oikeuteen käytännössä mahdottomaksi tai ylivoimaisen vaikeaksi. Yleisluontoisena

---

97 Mäenpää 2011b, s. 422–424, Ojala 2010, s. 84, Raitio 2011, s. 239. Ks. myös Haapaniemi (2009, s. 118–121), jonka mukaan prosessiautonomia on kaventunut siinä määrin, ettei prosessiautonomiasta puhuminen enää vastaa todellisuutta. Kyse on kansallisen prosessioikeuden edustamien arvojen ja unionin oikeuden yhdenmukaisuuden ja tehokkaan täytäntöönpanon oikeasta tasapainottamisesta siitä käytetyistä käsitteistä ja integraation vaiheista riippumatta.

98 Mäenpää 2011b, s. 203–205.

periaatteena se siis velvoittaa jäsenvaltiot paitsi säätämään myös tulkitsemaan ja soveltamaan kansallista prosessinormistoaan niin, että tosiasialliset edellytykset yksilöiden oikeussuojan ja EU-oikeuden tehokkaalle toteutumiselle ovat olemassa.⁹⁹

Rikos- ja siviiliprosessioikeuden alalla prosessuaalista yhteistyötä on tehty prosessuaalisia normeja harmonisoimalla ja tuomioistuinten tuomioiden ja oikeusviranomaisten päätösten vastavuoroista tunnustamista edistämällä. Prosessiyhteistyön kompetenssista on nimenomaisesti säädetty SEU:n 81 ja 82 artikloissa. Vastaavanseläiset nimenomaiset kompetenssinormit puuttuvat kuitenkin hallintoprosessuaalisten asioiden osalta. Normatiivista tukea harmonisointikompetenssille voidaan jossain määrin saada SEU:n 19(1) artiklasta, jonka mukaan unionin tuomioistuin huolehtii siitä, että perussopimusten tulkinnassa ja soveltamisessa noudatetaan lakia. Tuomioistuimen ratkaisukäytännöllä ja siinä kehittyneillä periaatteilla on siten keskeinen rooli hallintoprosessuaalisten oikeusturvatakeiden ja menettelytapojen harmonisoinnissa. Hallintoasioissa prosessuaalisen yhteistyön niukkuuteen on syytä ollut se, että oikeusturvan edellytysten tai hallintoprosessuaalisten menettelyjen sääntely ei ole kuulunut unionin toimivaltaan. Oikeusturvan saatavuutta ja tehokkuutta on jonkin verran määritelty asia- ja alakohtaisilla asetuksilla ja direktiiveillä, mutta yleistä EU-oikeudellista prosessuaalista oikeusturvasääntelyä ei ole pidetty mahdollisena hallintoasioissa.¹⁰⁰

Kun unionitasoinen hallintoprosessuaalinen lainsäädäntö on puutteellista eikä myöskään kansainvälisiin sopimuksiin perustuvaa sääntelyä vaikuttaisi olevan, joudutaan toisen jäsenvaltion unionin toimivallan piiriin kuuluvaa asiaa koskevan hallintoprosessuaalisen ratkaisun sitovuutta arvioimaan kansallisen lainsäädännön perusteella ja huomioon ottaen edellä mainitut prosessiautonomiaa rajoittavat eurooppaoikeudelliset periaatteet sekä unionin tuomioistuimen linjaukset samoin kuin perusoikeuskirjan 47 artiklassa määritellyt oikeusturvan vähimmäiskriteerit, vastaavat EIS 6 (1) artiklan oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimukset.¹⁰¹ Tunnustamattoman ja mahdollisesti tunnustetun toisen jäsenvaltion hallintotuomioistuimen tuomion oikeusvoimaisuutta arvioitaessa tulevat sovellettavaksi kansalliset joko säädännäiseen tai oikeuskirjallisuuteen perustuvat prosessioikeudelliset normit ja periaatteet sekä edellä mainitut eurooppaoikeudelliset periaatteet. Vaikka oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuusvaatimukset sitovatkin kaikkia EU:n jäsenvaltioita, vastavuoroisen tunnustamisen puuttuessa niiden toteutumista ei voida ottaa samassa määrin lähtökohdaksi kuin kotimaisen tuomion tai tunnustetun

99 Ojala 2010, s. 87, Joutsamo – Aalto – Kaila – Maunu 2000, s. 313, Mäenpää 2011b, s. 429–430. Vastaavuus- ja tehokkuusperiaatteesta esim. C-40/08 Asturcom 2009, kohta 38. Mikäli kansallisen prosessilainsäädännön mukaan oli tutkittava, oliko välityslauseke kansallisen lainsäädännön perusteisiin kuuluvien sääntöjen vastainen, oli vastaava velvollisuus olemassa myös EU-oikeudellisten normien suhteen (kohta 53).

100 Mäenpää 2011b, s. 426–427.

101 Vastaavuus todetaan Unionin perusoikeuskirjan artiklassa 52(3).

tuomion ollessa kyseessä ja joka tapauksessa tasoerot ovat väistämättömiä. Oikeusvoimakysymystä ratkaistaessa joudutaan siten tutkimaan, voidaanko ulkomaista tuomiota pitää hyväksyttävänä oikeusturvakriteerien ja muutoinkin kotimaisten aineellisoikeudellisten säännösten sekä prosessuaalisten menettelytapanormien ja menettelytapojen valossa eikä toisen jäsenvaltion tunnustamaton lopullinen tuomio automaattisesti saavuta oikeusvoimaa. Olennaista on lopputulos ja voidaanko sitä pitää näiden menettelytapojen mukaan saatavaan lopputulokseen verrattavana.¹⁰² Unionin oikeus, jota kansallisen lainsäädännön tulisi vastata, ulottaa vaikutuksensa sekä tuomion hyväksyttävyyttä että sen oikeusvoimaisuutta koskevaan arviointiin. Toisaalta unionin oikeudella on merkitystä tuomion oikeusvoimaisuutta arvioitaessa riippumatta siitä, onko kyse tunnustetusta vai tunnustamattomasta tuomiosta. On ajateltavissa, että kotimaisen ja siihen rinnastuvan tunnustetun ulkomaisen tuomion samoin kuin tunnustamattomankin tuomion negatiivinen oikeusvoimavaikutus murtuisi, mikäli sen havaittaisiin olevan ilmeisesti EU-lainsäädännön vastainen.

Vilpittömän yhteistyön periaate onkin nostanut esiin kysymyksen kansallisten lopullisten hallintopäätösten oikeusvoiman ulottuvuudesta ja kansallisen hallintoelimen velvollisuudesta tutkia päätös uudelleen sen ollessa ilmeisessä ristiriidassa EU-oikeuden kanssa. Ratkaisussa Kühne & Heitz, tuomioistuimien edellytti EY10 (SEU 4(3)) artiklasta ilmenevää yhteistyöperiaatetta soveltaen, että kansallisen hallintoelimen oli tietyin edellytyksin tutkittava lopulliseksi tullut hallintopäätös uudelleen.¹⁰³ Myöhemmin tuomioistuimien linjasi tarkentavasti, ettei EY 10 artikla edellyttänyt, että kansallisen tuomioistuimen olisi jätettävä soveltamatta kansallisia menettelysääntöjä voidakseen tutkia ja kumota EU-oikeuden vastaisen tuomioistuimien ratkaisun, jos ilmenee, että ratkaisu on unionin oikeuden vastainen. Oikeussuojakeinoille säädetyn määräaikaisten umpeen kulumisen jälkeen lopulliseksi tulleita tuomioita ei enää voida asettaa kyseenalaisiksi, vaikka tämä merkitsisikin unionin oikeuteen perustuvien oikeuksien jäämistä toteutumatta. Määräaikaisten prekludoitumisen jälkeen saavutetun oikeusrauhan ja oikeussuhteiden vakauden ja siihen liittyen oikeusvarmuuden ei näin ollen edellytetty väistyvän vilpittömän yhteistyön periaatteen tieltä.¹⁰⁴ Ratkaisukäytännön perusteella voidaan todeta, ettei unionin tuomioistuimien ole pääsääntöisesti edellyttänyt lopulliseksi tulleiden kansallisten tuomien oikeusvoimaisuuden väistymistä vilpittömän yhteistyön ja unionin oikeuden tehokkaan toteutumisen tieltä, vaikka muutamilla ratkaisuilla tästä pääsääntöisestä linjauksesta onkin poikettu. Ratkaisukäytäntö ilmentää siten tietynlaista tasapainoilua yhtäältä jäsenvaltioiden prosessiautonomian, oikeusvarmuuden ja siihen liit-

102 Melander 2015, s.190.

103 C-453/00 Kühne & Heitz (2004) ECR I-837, kohdat 26–28. EU-oikeuden vastaisen hallintopäätösten purkuedellytyksistä tarkemmin Miittinen 2012, s. 422–423 ja Raitio 2012, s. 413–414.

104 C-234/04 Kapferer (2006) ECR I-2585, kohdat 20 ja 24, C-224/01 Köbler (2003) ECR I-10239, kohta 38 ja C-69/14 Tarsia (2015) ECLI:EU:C:2015:662, kohdat 25–30 ja 39. Ks. myös Miittinen 2012, s. 419–420.

tyvän ennakoitavuuden ja toisaalta tehokkuusperiaatteen välillä.¹⁰⁵ Kokonaisuutena arvioiden oikeusvarmuuden periaate on vahva periaate ja saa suuren painoarvon periaatteiden punnintatilanteessa. Tuomioistuimien on noudattanut erityistä varovaisuutta puuttuessaan kansallisten tuomioistuinten oikeusvoimaan.¹⁰⁶

Vastaavuusperiaatteen mukaisesti unionin oikeuteen perustuvaa vaadetta koskevan ulkomaisen tuomion yli prosessilajin ulottuvaa oikeusvoimaa on arvioitava yhtäläisin perustein pelkästään kansallista vaadetta koskevan ratkaisun kanssa eikä kansallisten oikeusvoimasäännösten soveltaminen ja oikeusvoimaisuuskysymyksen ratkaisu saa olla EU-vaateita syrjiviä. Oikeusvoiman tulee siis määräytyä tasa-arvoisesti kansallisten tuomioiden oikeusvoimaa koskevien säännösten kanssa, jotka koskevat puhtaasti kansallisia vaateita.

Periaate on saanut ilmaisunsa myös korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisukäytännössä, kun on jouduttu ottamaan kantaa unionin lainsäädännön vastaisen kansallisen tuomion oikeusvoiman murtamiseen. Mikäli lainvoiman saaneita kansallisen lainsäädännön vastaisia tuomioita ei EU-lainsäädännön soveltamistilannetta vastaavassa tilanteessa purettaisi, ei tuomiota ole myöskään purettu niiden ollessa unionin lainsäädännön vastaisia.¹⁰⁷ Kansallisen tuomion oikeusvoimakysymyksen arviointi tapahtuu siis soveltamalla kansallisia prosessisääntöjä samalla tavoin riippumatta siitä, onko kyse unionin oikeuteen vai puhtaasti kotimaisen oikeuteen perustuvasta vaateesta. Vastaavasti unionin oikeuden vastaisen ulkomaisen tuomion oikeusvoimaisuutta tai sen murtumista olisi tällöin tarkasteltava kansallisten prosessisääntöjen perusteella.

Arvioitaessa toisen jäsenvaltion tuomion oikeusvoimaisuutta EU-oikeudellisten periaatteiden valossa prosessilajin sisällä tai välillä ongelmana on niiden laajuus ja väljäisältöisyys. Vilpittömän yhteistyön periaatetta, sen SEU 4(3) artiklassa saamista väljästä muotoilusta huolimatta sekä siihen liittyen tehokkuusperiaatetta voidaan käyttää perustelevaan EU-oikeudellista vaadetta koskevan lopulliseksi tulleen ulkomaisen tuomion positiivista tai negatiivista oikeusvoimaa tai sen puuttumista. Jos siis jäsenvaltio on soveltanut asianmukaisesti unionin oikeutta, sen tehokasta toteutumista voidaan edistää antamalla tuomiolle myös oikeusrauhalla perusteltavissa

---

105 Pohjalainen 2013, s. 33 ja 43. Raitio 2012, s. 412, Miettinen 2012, s. 424–425 ja Raitio 2019, s. 64. Tietynlaista poikkeamaa päälinjasta merkitsee ratkaisu C-2/08 Fallimento Olimpiclub (2009) Kok. I-7501, kohdat 29–31. Ks. myös yhdistetyt asiat C-392/04 ja C-422/04 i -21 Germany ja Arcor (2006) Kok. I-8599, kohta 50. Sen sijaan ratkaisua C-119/5 Lucchini (2007) Kok. I-6199 ei voida pitää poikkeuksena pääsäännöstä. Ensin mainitussa tuomiossa todetun (kohta 25) mukaan tuomio koski erityistä tilannetta, jossa kyse oli toimivallan jakoperiaatteista jäsenvaltioiden ja yhteisön välillä valtioneuvostojen välillä, joissa yhteisöllä oli yksinomainen toimivalta.

106 Miettinen 2012, s. 428–429 ja Raitio 2019, s. 64. Tuomioiden pysyvyyttä perustelevalta oikeusvarmuuden ja ennakoitavuuden, oikeusrauhan, oikeussuhteiden vakauden sekä hyvän lainkäytön vaatimuksista ks. myös Vähätalo 2016, s. 206–214 ja 259.

107 KHO 2010:45 (kohta 3), KHO:2010:44 (kohta 2.4.4), KHO 2013:199 (kohta 5.1), KHO:2014:183.

oleva oikeusvoima ja vastaavasti päinvastoin. Oikeusrauhan säilyttäminen, oikeus-suhteiden vakaus ja oikeusvarmuus, joita unionin tuomioistuin on ratkaisukäytännössään korostanut edellyttämättä niiden ja kansallisten oikeusvoimasääntöjen syrjäytymistä tuomion unionioikeuden vastaisuudesta huolimatta, puoltaisi kuitenkin tällöinkin tuomion oikeusvoimaisuutta.¹⁰⁸

Periaatetasoista yksityiskohtaisempaa ohjeistusta tai sääntöjä voidaan etsiä tarkastelemalla unionin ratkaisukäytäntöä lähemmin. Vähätalo on tutkimuksessaan selvittänyt, miten unionin tuomioistuin on ratkaisukäytännössään suhtautunut EU-oikeuden vastaisten kansallisten tuomioistuinratkaisujen oikeusvoimaisuuteen ja millaisiin seikkoihin tuomioistuin on tällöin kiinnittänyt huomiota. Osin tapauksissa on ollut kyse oikeusvoiman ulottuvuudesta esimerkiksi positiivisen oikeusvoimavaikutuksen tilanteissa ja osin kyse on ollut purkua tai asian uudelleen käsittelyä koskevista tilanteista.¹⁰⁹ Vähätalo on arvioinut seikkoja, joille EU-tuomioistuin on ratkaisukäytännössään antanut painoa ja päätyntä luokittelemaan ne kolmeen pääryhmään: EU-järjestelmästä erityisesti johtuviin intresseihin, yksityisen oikeussuojan tarpeeseen liittyviin näkökohtiin sekä pysyvyyttä puoltaviin vastasyihin. Esimerkiksi estäisikö oikeusvoimavaikutuksen tunnustaminen jonkin EU-oikeudessa määritellyn oikeussuojakeinon käyttämisen, mikä on loukkauksen laatu EU-oikeuden tehokkaan toteutumisen kannalta eli ovatko loukatut EU-säännökset unionin toiminnan ja tavoitteiden kannalta olennaisia ja miten ilmeinen tai karkea virheellisyys on kyseessä. Merkitystä on myös sillä, onko asianosainen ollut passiivinen asiassa vai onko ylin tuomioistuin laiminlyönyt velvollisuutensa pyytää asiassa ennakkoratkaisua. Yksityisen oikeussuojan tarpeeseen liittyvistä, Vähätalon mainitsemista EU-oikeudellisista näkökohdista on tässä yhteydessä relevanssia loukkauksen kestolla ja laadulla. Mahdollistaako oikeusvoima EU-oikeuden toistuvan tai kestoltaan periaatteessa rajoittamattoman loukkauksen ja olisiko henkilö estynyt käyttämästä oikeuksiaan. Huomionarvoista on myös, että tuomioistuin suhtautuu kielteisimmin positiivisen oikeusvoiman myöntämiseen perusteluille ja siihen, että tuomioistuimet ulottavat preklusiovaikutuksen kysymyksiin, jotka eivät ole olleet ensimenettelyn kohteena.¹¹⁰ Vähätalon mukaan unionin kasuistisesta ratkaisukäytännöstä ei kuitenkaan muodostu yhtenäistä normistoa EU-oikeuden vaikutuksesta kansalliseen oikeusvoimaan.¹¹¹ Tämä merkitsee sitä, että toisen jäsenvaltion lopulliseksi tulleen positiivisen tai negatiivisen oikeusvoiman ulottuvuutta prosessilajien sisällä tai välillä joudutaan arvioimaan pitkälti tapauskohtaisen tosiseikaston ja olosuhteiden valossa sekä edellä mainitut yleisperiaatteet huomioiden. Tässä mai-

108 Ks. edellä alav.104.

109 Vähätalo 2016, s. 230–241 ja tutkimuksessa analysoidut tapaukset oikeusvoiman ulottuvuutta koskevat tapaukset Köbler (2003), Lucchini (2007), Kommissio v. Slovakia (2010), Fallimento Olimpclub (2009), Impresa Pizzarotti (2014), Klausner Holtz (2015).

110 Vähätalo 2016, s. 261–265.

111 Vähätalo 2016, s. 259–261.

nituiilla kyseisiä periaatteita heijastelevilla reaalilla argumenteilla saattaa tällöin tapauksesta riippuen olla soveltuvuutta.

Jäsenvaltioiden prosessiautonomia vaikuttaisi olevan kaventumassa ja kehityksen voidaan olettaa jatkuvan tulevaisuudessakin perusoikeuskirjan ja EIS:n mukaisen oikeusturvatakeiden ja niitä toteuttavien menettelytapasäännösten ollessa suhteellisen riippumattomia unionin talouspoliittisesta ja niin muodoin unionin aineellisoikeudellisen lainsäädännön kehittymisestä.¹¹² Tästä pitkän linjan kehitys-suunnasta tekee kuitenkin poikkeuksen kansallisten tuomioistuinten tuomioiden lopullisuutta korostavan oikeuskäytännön vahvistuminen.¹¹³ Toisaalta tämäkin on suhteellista, koska pysyvyydestä voidaan tietyn tilannekohtaisen tosiseikaston vallitessa poiketa.¹¹⁴ Se, että yhteistyön nähtäisiin tulevaisuudessa syventyvän myös hallintoprosessuaalisilla aloilla ja kysymyksissä, olisi suotuisa eurooppaoikeutta koskeva kehityspiirre. Niin kirjoitettujen kuin oikeuskirjallisuuteenkin perustuvien sääntöjen harmonisoiminen unionin tasoisesti helpottaisi jäsenvaltioiden tuomioiden vastavuoroista tunnustamista ja samalla myös tuomioiden sitovuuteen liittyvien kysymysten ratkaisemista. Tunnustetun ulkomaisen ja kansallisen tuomion rinnastuessa toisiinsa yksinkertaistuisi myös ulkomaisen tuomion oikeusvoima yli prosessirajojen ulottuvan vaikutuksen arviointi ja sitä koskevan kysymyksen ratkaiseminen. Pohtimisen arvoista olisi myös se, missä määrin unionin tasolla on aihetta ja mahdollista lähentää toisiinsa jäsenvaltioissa eri prosessilajeissa sovellettavia prosessuaalisia sääntöjä ja menettelyjä. Ylipäätään prosessioikeudellinen yhteistyön lisääminen unionitasoisesti on suotavaa, tapahtuipa se prosessioikeudellisten säännösten harmonisoinnin, tuomioiden vastavuoroisen tunnustamisen kautta tai muilla tavoin.

Mikäli ulkomaiselta tuomiolta osin tai kokonaan puuttuu oikeusvoima, sillä voi kuitenkin olla tuomioistuimen vapaan todistusharkintansa mukaisesti arvioima todistusarvo. Koska kotimaisten siviilituomioiden ja hallintoprosessuaalisten lainkäyttöraatkaisujen rikosprosessiin ulottuva oikeusvoimavaikutus on tutkimuskirjallisuudessa esitettyjen näkemysten mukaan varsin rajoittunut, on ulkomaisilla tuomioillakin merkitystä pääasiassa todisteena. Mikäli ulkomaista tuomiota ei ole kansainvälisoikeudellisesti tunnustettu, mutta sitä voitaisiin kuitenkin pitää siinä määrin hyväksyttävänä, että sen voitaisiin katsoa olevan voimassa Suomessa, on tuomion todistusvoima luonnollisestikin vahvimmillaan. Puhtaasti teoreettisesti ajatellen on kuitenkin mahdollista, että näissäkin tilanteissa kotimaan tuomioistuin voi päätyä näytön arvioinnissaan toisenlaiseen lopputulokseen kuin ulkomaan tuomioistuin, vaikka uutta näyttöä ei esitettäisikään. Todistusvaikutus on lähtökohtaisesti vahva myös silloin, kun kotimainen tuomioistuin joutuisi riita-asiaa

---

112 Ks. kehityskulusta tarkemmin Vähätalo 2016, s. 273–276.

113 Raitio 2012, s. 418.

114 Vähätalo 2016, s. 259.

koskevan kansainvälisen yksityisoikeuden liittymäsäännöksen mukaan soveltamaan vieraan valtion lakia ja edellyttäen, että oikeusprosessi on ollut asianmukainen.¹¹⁵ Mikäli kotimaan laki tulisi sovellettavaksi, tuomion todistusarvo jää riippumaan siitä, missä määrin ulkomainen lainsäädäntö poikkeaa kotimaisesta ja missä määrin oikeusprosessi on täyttänyt oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimukset. Todistusvaikutus saattaa kuitenkin jäädä olemattomaksi sen vuoksi, että selvitystä vieraan valtion aineellisen ja prosessuaalisen oikeuden sisällöstä ei ole saatavilla eikä myöskään prosessin oikeudenmukaisuutta kyetä arvioimaan riittävän luotettavasti.

---

115 Koulun 2003, s. 213.

3 Kysymys siviili- ja hallintoprosessuaalisten ratkaisujen oikeusvoimasta

3.1 Johdanto

Kysymys siviili- ja hallintotuomioistuinten ratkaisujen oikeusvoimavaikutuksesta voidaan tässä tutkimuksessa formuloida kysymykseksi, voivatko tuomioistuimen aiemmin ennakkoluontoisessa kysymyksessä tekemät ratkaisut vastoin klassisia oikeusvoimaoppeja ja vakiintunutta oikeuskäytäntöä saada rikosprosessiin ulottuvan oikeusvoiman ja milloin tämä olisi mahdollista. Kun lähtökohtaisesti esikysymykset eivät voi saada interrelatiivista oikeusvoimavaikutusta, edellyttää tämä, että tiedetään, mikä on esikysymys ja mikä pääkysymys.¹¹⁶ Näin ollen säännön kyseenalaistaminenkin edellyttäisi erottelua. Koulu toteaa aiheellisesti, että ennakkoluonteisen ratkaisun oikeusvoima on epäselvien oikeusvoimaoppien ehkä epäselvin osakysymys. Esikysymyksen määritelmä on yleisluontoinen ja abstrakti. Jonkinlainen kausaaliyhteys ennakkokysymyksen ja annettavan pääasiantarkaisun välillä tulee vallita. Näin määriteltynä ennakkoluontoisuuden piiri on laaja. Kun esikysymyksen kriteerinä pidetään niiden kuulumista tuomioperusteluihin, ongelmia aiheuttaa hallintotuomioistuimen päätöksen rakenne, johon sisältyy myös pääasiantarkaisuja. Siten asiaa myöhemmin ratkaiseva tuomioistuin joutuu tapauskohtaisesti päättämään, mikä on esikysymys ja mikä ei.¹¹⁷

Aiempien tuomioistuinratkaisujen erottelminen pää- ja esikysymyksiksi ei kuitenkaan ole välttämätöntä, jotta niiden oikeusvoimaisuutta suhteessa rikosprosessiin voitaisiin tutkia. Kun ratkaisujen oikeusvoimaisuutta arvioidaan ja argumentoidaan muilla kriteereillä, menettää erottelu merkitystään. Tutkimuksen tarpeita varten kohderatkaisuiksi voidaan määritellä aiemman tuomioistuinratkaisun päätöspäätöseluista ilmenevät rikosprosessissa relevantteja oikeudellisesti merkityksellisiä seikkoja (oikeustositseikkoja) koskevat ratkaisut tai kannanotot, jotka perustelujen oikeusvoimaisuutta koskevan säännön mukaan eivät voisi tulla oikeusvoimaisiksi

---

116 Aallon mukaan esikysymys on kirjallisuudessa määritelty oikeuskysymyksiksi, jotka tietyissä tuomioistuimissa tai hallintomenettelyssä vireillä olevaa pääkysymystä tutkittaessa havaitaan olevan sellaisessa yhteydessä pääkysymyksen kanssa, että ne on ratkaistava ennen pääkysymyksen lopullista ratkaisemista, mutta jotka luonteensa puolesta kuuluvat toisenlaisessa viranomaismenettelyssä tutkittavaksi kuin se menettely on, jossa pääkysymystä selvitetään. Aallon mukaan käsitettä vaivaa kuitenkin melkoinen epämääräisyys. Aalto 1965, s. 233 ja alav.15.

Tirkkonen (1977, s. 285) puhuu ennakkokysymyksen luonteisesta oikeussuhteesta todetessaan, etteivät varsinaiset tuomioperusteet yleensä tule oikeusvoimaiseksi.

117 Koulu 2016, s. 207–208.

suhteessa rikosprosessiin. Rikosprosessin näkökulmasta tosiseikkoja koskevat ratkaisut voivat olla esikysymys- tai pääkysymysratkaisuja. Lisäksi oikeusvoimapohdintojen kohteena ovat aiemmat tuomioistuinratkaisut, jotka koskevat rikosvastuun toteutumisen edellytyksenä olevia oikeussuhteita. Vastaavasti myös näiden olemassaoloa koskeva kysymys on voitu aiemmassa tuomiossa tai hallintotuomioistuimen päätöksessä ratkaista joko pää- tai esikysymyksenä ja käydä ilmi tuomioistuimen perustelulausumista tai sen asiallisesta lopputulosratkaisusta. Tarkastelun kohteena ovat siten rikosprosessissa relevantteja oikeustositseikkoja ja oikeussuhteita koskevat ratkaisut tai kannanotot, jotka voivat käydä ilmi perustelulausumista tai pelkästään tuomion tai päätöksen asiallisesta lopputuloksesta.

Tuomioistuinratkaisujen oikeusvoimaisuutta koskevaan kysymykseen ei voida antaa tarkkaa ja yksiselitteistä vastausta. Sen sijaan kysymystä voidaan lähestyä ja analysoida hyödyntämällä erilaisia lähestymistapoja ja näkökulmia ja siten pyrkiä hahmottamaan sen ratkaisukriteereitä. Todettakoon vertailun vuoksi, että myös siviiliprosessuaalisessa tutkimuksessa on haettu uusia lähestymistapoja perättäisten ja samanaikaisesti vireillä olevien samaa asiaa koskevien oikeudenkäyntien haittojen torjumiseksi. Perinteinen yksinomaan asioiden ”samuuteen” kiinnittyvä oikeusvoimadoktriini ei ole tuottanut tyydyttävää tapaa hallita tuomioistuimeen pääsyä koskeva ongelmaa.¹¹⁸ Omassa tutkimuksessani samuuden ongelma näyttäytyy lähinnä vaikeutena tunnistaa siviilituomiosta tai hallintotuomioistuimen päätöksestä tosiseikat, jotka ovat myös rikosprosessissa oikeusseuraamuksen syntymisen kannalta merkityksellistä eli siis tässä mielessä samoja. Ajattelussani sovellan tutkimusmetodia käsittelevässä luvussa kuvattua punnintamallia jäljempänä ilmenevin tavoin, jolloin ratkaisua etsitään punnitsemalla vastakkain tiettyjä periaatteita tai arvoja.

---

118 Ks. tästä lähemmin Koulu 2016, s. 95–117. Esimerkiksi Männistön (2013, s. 16–17, 210–211) mukaan prosessin väärinkäyttämisen (abuse of process) idea tarjoaa mahdollisuuden joustavampaan, tilanneherkempään ja avoimempaan tapaan tarkastella kysymystä tuomioistuimeen pääsystä ja päätyä oikeudenmukaisempaan lopputulokseen. Tuomion lopullisuuden ja tuomioistuimeen pääsyn välillä tulee vallita optimaalinen tasapaino ja oikeusvoima tulee määritellä niin, että lopputulos on oikeudenmukainen. Ks. myös Jokela 2015, s. 584–585 ja Linna 2015, s. 356, 360 ja 365–366, jotka ovat pohtineet tilanneherkkää ja joustavampaa tapaa suhtautua aiemman tuomion preklusiovaikutukseen siviilioikeudessa. Linnan mukaan vallalla on kaksi suuntausta. Formaalin oikeusvoimaopin mukaan oikeusvoiman ala voidaan päätellä formaalilla säännöllä kanteen muutoksen rajoista. Ensiprosessin negatiivinen oikeusvoima ulottuu sellaisiin vaateisiin, jotka olisi voitu esittää kanteenmuutoksena ensiprosessissa (laaja oikeusvoimaoppi). Tilanneherkässä oikeusvoimaopissa arvioidaan yksittäistapauksittain, tuleeko toistuva prosessaaminen estää kanneoikeuden väärinkäyttönä. Laajasta oikeusvoimatulkinnasta tarkemmin ks. Koponen 2017, s. 173–182.

Ks. myös Lindblom 2002, s. 512–513, jonka mukaan ehkä myös oikeusvoimaopissa olisi luovuttava toivosta löytää yksi ainoa kaiken selittävä pätevä oikeusvoimateoria, suuri kertomus, oikeusvoimaongelman ratkaisemiseksi ja luovuttava täsmällisyyteen pyrkivästä luonnontieteellis-loogisesta asioiden samuuteen keskittyvästä metodista. Siirryttäessä enemmän kohtuutta ja asianosaisten asemaa huomioivaan lähestymistapaan joudutaan kuitenkin samalla hyväksymään epämääräisyys, tietynlaiset seuraukset ja ennakoitavuuden väheneminen.

Koska kyse on myös näiden arvojen ja niille rakentuvien normien tulkinnasta, perusoikeusmyönteistä tulkintatapaa on syytä jonkin verran käsitellä. Lisäksi pohditaan, toisivatko tarpeetonta todistelua koskevat säännökset tai tuomioistuimen pääsyä koskeva oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimus uusia apuvälineitä kysymyksen ratkaisemiseksi. Koska aiemmassa ratkaisussa on kyse tuomioistuimen sekä näyttö- että oikeuskysymyksessä tekemästä ratkaisusta, oikeusvoimakysymystä on syytä eritellä mainittujen käsitteiden avulla. Oikeusvoimaongelmaa pyritään myös konkretisoimaan erilaisten ja sellaisenaan pelkistettyjen prosessuaalisten tilanteiden pohjalta. Lopuksi esitetään vielä tarkentavia huomiota vahvistustuomioiden, yksipuolisten tuomioiden sekä tunnustuksen ja kanteen myöntämisen osalta. Luku päättyy yhteenvetoon ja johtopäätöksiin.

3.2 Punnintamalli

Tutkimusmetodia käsittelevässä jaksossa käsitteelin tarkemmin Alexyn punnintamallia ja sen elementtejä ja soveltuvuutta oikeusvoimavaikutuskysymyksen pohdintaan. Tällöin aineellinen totuus nähtiin ylimpänä periaatteena. Rikosasiasa aineellinen totuus on yksinkertaistaen ilmaistuna toteutunut, kun syyllinen on tuomittu ja syytön on vapautettu. Aineellinen totuus jää kuitenkin usein toteutumatta. Tuomio voi olla väärä siten, että syytön on tuomittu tai syyllinen on vapautettu. Aineellisen totuuden tavoittelu ei myöskään ole järkevää hinnalla millä hyvänsä. Jonkinasteinen väärän tuomion todennäköisyys eli riski on hyväksyttävä.¹¹⁹ Oikeusvoimavaikutus tai pikemminkin sitä puoltavat prosessiekonomiset arvot voivat vaarantaa aineellisen totuuden toteutumisen. Oikeustositseikkaa tai -suhdetta koskevan ratkaisun oikeusvoima merkitsee siis sitä, ettei ratkaisun riitauttaminen ole enää mahdollista eikä sitä koskevaa näyttöä oteta vastaan. Vääräkin ratkaisu jää voimaan. Toisaalta oikeusvoimavaikutus on prosessitaloudellisesti eli prosessille asetettavat nopeus- ja halpuusvaatimukset huomioon ottaen järkevää. Asianosaisten ja tuomioistuimen aikaa ja kustannuksia säästyy, kun samoja kysymyksiä ei tarvitse käsitellä toistamiseen. Kun on vaara, että syytön tuomitaan, kyse on syytetyn oikeusturvasta. Kun syyllinen vapautetaan rikosvastuu ei toteudu ja asianomistaja jää vaille oikeusturvaa. Jäljempänä punnintamallia sovelletaan punnintatilanteeseen, jossa vastakkain ovat oikeusvoimaa puoltava ja syytetyn oikeusturvaa mahdollisesti vaarantava prosessitaloudellisuus sekä toisaalta syyttömän suojaamisperiaate ja jossa arvioitavana on riskin hyväksyttävyys. Näin ollen kyse ei ole tilanteesta, jossa aiempi tuomio voi olla

---

119 Riskillä tarkoitetaan haitan mahdollisuutta. Riski koostuu kahdesta osatekijästä haitan suuruudesta ja haitan toteutumisen todennäköisyydestä. Tällöin voidaan puhua myös vaarannettujen etujen tärkeydestä ja loukkauksen todennäköisyydestä. Ks. esim. Lohse 2012, s. 180 ja alav. 345–353. Tässä yhteydessä riskillä voidaan ymmärtää väärän syylliseksi toteavan tuomion eli oikeusturv loukkauksen todennäköisyyttä tai vaaraa.

väärä syytetylle edullinen tuomio ja jossa prosessiekonomian periaate ei myöskään asetu vastakkain syytetyn oikeusturvan kanssa.

Oikeusturvan käsitettä on kirjallisuudessa käytetty eri merkityksessä.¹²⁰ Rikosprosessissa syytetyn oikeusturvalla tarkoitetaan yleensä yksilön eli rikoksesta epäillyn suojaa valtion vallankäyttöä vastaan. Jonkan mukaan sen keskeinen sisältö kiteytyy syyttömän suojaamisen periaatteeksi ja periaatteeksi, jonka mukaan inhimillisen kohtelun minimiehtoja tulee noudattaa kaikissa rikosprosessin vaiheissa. Syytetyn oikeusturva toimii siis rikosvastuun toteuttamistavoitetta rajoittavana periaatteena. Rikosvastuun toteuttamisen ja syytetyn oikeusturvaintressin välillä vallitsee periaatteellinen jännite ja kysymys on siitä, miten lainkäytössä turvataan näiden optimaalinen toteutuminen.¹²¹ Syytetyn oikeusturvan keskeiset takeet ovat syyttömyysolettama ja itsekriminointisuoja eli oikeus olla myötävaikuttamatta oman syyllisyytensä selvittämiseen. Koska rikosvastuun toteuttamisen on täytettävä myös tietyt menettelylliset vähimmäisvaatimukset, voidaan ne lukea osaksi syytetyn oikeusturvaa ja tulevat siten huomioiduksi punninnassa.¹²²

Syytetyn oikeusturvan oikeudellisena perustana ovat EIS:n 6 artikla, KP-sopimuksen 14 artikla sekä Suomen perustuslain 21 §.¹²³ Syytetyn oikeusturva samaistuukin pitkälle juuri näiden säännösten ilmentämiin prosessuaalisiin perus- ja ihmisoikeuksiin. Prosessuaalisilla oikeusturvatakeilla on näin ollen merkitystä pohdittaessa kysymystä siitä, voidaanko tuomioistuimen tietyille ratkaisulle antaa

---

120 Oikeusturvalla on yleisesti ottaen ymmärretty oikeusjärjestelmän tarjoamaa suojaa yksilöille ja heidän oikeuksilleen valtiovallan taholta tulevia oikeudenloukkauksia vastaan ja se perustuu viime kädessä ihmisarvon kunnioittamiseen. Oikeusturva voidaan ymmärtää myös laajemmin, jolloin sillä tarkoitetaan yksilön suojaa kaikenlaisilta loukkauksilta eikä pelkästään valtiovallan taholta tulevilta loukkauksilta, joskin selvempää olisi tällöin käyttää oikeussuojan käsitettä. Rikosprosessi antaa oikeussuojaa toteuttamalla aineellisen oikeuden tavoitteita ja arvoja eli antaessaan suojaa rikosoikeuden suojaamille yksilöllisille ja yhteisöllisille oikeushyville. Pelkistäen voidaan todeta, että rikosprosessi huolehtii oikeusturvasta välittömästi ja oikeussuojasta välillisesti. Ks. Jonkka 1992, s. 21–22. Muodollisella oikeusturvalla tai oikeudenmukaisuudella tarkoitetaan lähinnä lainkäytön ennustettavuutta ja yhdenvertaisuutta, aineellisella puolestaan sen eettistä hyväksyttävyyttä. Ks. esim. Jääskeläinen 1997, s. 108, Aarnio 1989, s. 186–189, Jonkka 1992, s. 26 alv. 34, Pölönen 2003, s. 20 ja 351. Oikeusturvan (oikeussuojan) antamisessa on siten kyse yksilöiden ja yhteisöjen oikeuksien toteuttamisesta eli oikeuksiin pääsyn (access to justice) turvaamisesta. Jokaisella on puolestaan perustuslain 21 §:n ja EIS 6 artiklan mukaisesti oikeus päästä tuomioistuimeen (access to court) ja oikeuksiinsa (access to justice) eli saada oikeusturvaa. Oikeusturvasta ja oikeussuojasta ks. esim. Virolainen 2012b, s. 47, 227, oikeusturvasta hallinto-oikeudessa Tieteen termipankki 27.11.2018: Oikeustiede: oikeusturva (hallinto-oikeus).

121 Jonkka 1992, s. 21–23, Jonkka 1998, s. 1263.

122 Virolainen – Pölönen 2003, s. 275, 289–290. Myös Jokelan (2008, s. 7) mukaan rikosprosessin tehtävänä on yksilön oikeusturvasta huolehtiminen, mikä tarkoittaa vaatimusta menettelyn oikeudenmukaisuudesta ja eettisestä hyväksyttävyydestä, jolloin keskeinen asema on syyttömän suojaamisen periaatteella.

123 Itsekriminointisuoja ja syyttömyysolettama ilmenevät EIS 6 artiklan 2 kohdasta ja KP-sopimuksen 14 artiklan 3 kappaleen g kohdasta ja 14 artiklan 2 kohdasta. EIS:n 6 (3) määrittää syytetyn vähimmäisoikeudet.

oikeusvoimavaikutus.¹²⁴ Syytetyn vähimmäisoikeuksien noudattamatta jättäminen merkitsee lähtökohtaisesti oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaarantumista ja siten myös väärän langettavan tuomion riskin kasvua. Tässä suhteessa keskiössä on etenkin kontradiktorisuusperiaate ja siihen liittyvä suullisuusperiaate. Koska kontradiktorisuusperiaatetta itsestään selvänä periaatteena tulee noudattaa kaikissa prosessilajeissa ja koska siviiliprosessi on myös pääsääntöisesti suullista, kyse voi olla enää vain siitä, missä määrin kontradiktorisuus on toteutunut tai jäänyt toteutumatta siten, että sen voidaan katsoa muodostavan hylättävän oikeusturvariskin. Olennaista oikeusvoiman ja syytetyn oikeusturvan välisessä punninnassa ei siis ole se, missä määrin kontradiktorisuus itseisarvoisena oikeutena on toteutunut, vaan sen aineellista totuutta turvaava funktio. Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksilla, jotka samaistuvat syytetyn oikeusturvaan, ei siten tässä mielessä ole punninnassa itsenäistä merkitystä. Pikemminkin ne nähdään keinoina välttää syyttömän tuomitsemista. Sen sijaan niille ja niiden toteutumisellemme voidaan kyllä antaa punninnassa merkitystä oikeudenmukaisuuden tuntua lisäävinä itseisarvoisina periaatteina.

Alexyn punnintalakia soveltaen punninta syytetyn oikeusturvan ja prosessiekonomiset näkökohdat huomioivan oikeusvoimavaikutuksen välillä voidaan ilmaista seuraavalla tavalla.¹²⁵ Mitä enemmän oikeusvoiman antaminen aiemmalle ratkaisulle vaarantaisi syytetyn oikeusturvan, sitä tärkeämpiä tulisi prosessitaloudellisten näkökohtien olla eli sitä suurempia todistelu- ja muita kustannuksia asian uudelleen käsittelystä tulisi aiheutua. Vastaavasti päinvastoin, mitä vähäisemmässä määrin prosessitaloudellinen menettely voisi vaarantaa syytetyn oikeusturvan, sitä suurempi painoarvo voidaan prosessiekonomialle antaa.

Optimointikäsky edellyttää, että kumpikin periaate toteutuu niin suuressa määrin kuin käsillä olevissa olosuhteissa on mahdollista. Punninnassa on siten kysymys optimaalisen tasapainon löytämisestä kyseisten intressien välillä. Tällöin joudutaan ratkaisemaan kysymys siitä, millaista syytetyn oikeusturvan tasoa tavoitellaan, millainen oikeusturvaloukkauksen riski hyväksytään. Hyväksyttävän riskitason korkeus määrittää oikeusturvaintressin painoarvon. Prosessiekonomian painoarvo riippuu siitä, miten suuria kustannuksia edellytetyn oikeusturvan saavuttamiseksi halutaan uhrata. Oikeusturvavaatimuksen painoarvon kohotessa ekonomiaperiaatteen painoarvo vähenee ja päinvastoin. Parempi oikeusturvan taso todennäköisesti myös maksaa enemmän. Tasoa alentamalla säästetään kustannuksia. Lisäksi on huomioitava, että suurillakaan taloudellisilla uhrauksilla ei aina voida saavuttaa täyttä varmuutta. Punninnassa syytetyn oikeusturvaintressillä ja sitä toteuttavilla perus- ja

---

124 Todettakoon, että vaikka EIS 6 (3) artiklasta ilmenevä kontradiktorisuusperiaate kuuluukin syytetyn oikeusturvatakeisiin, kontradiktorisuudella on keskeinen merkitys rikosprosessin aineellisesti ja oikeudellisesti oikeaa lopputulosta turvaavana periaatteena eikä se näin ollen ole ristiriidassa rikosvastuun toteuttamistavoitteen kanssa.

125 Alexyn punnintamallista ks. edellä luku 1.2.

ihmisoikeuksilla tulee olla lähtökohtaisesti korkea painoarvo.¹²⁶ Kun määritellään hyväksyttävä oikeusturvaloukkauksen eli väärän syylliseksi toteavan päätöksen riski, saadaan prima facie -etusijajärjestys. Riskin hyväksyttävyyys voidaankin mieltää Alexyn punnintamallin tarkoittamaksi etusijaehdoksi tai kollisiosäännöksi, joka ratkaisee periaatekollision. Kun prosessiekonomian edellyttämä aiemman ratkaisun oikeusvoimaisuus merkitsisi liian suurta oikeusturvaloukkauksen riskiä, tulee oikeusturvaintressille antaa etusija. Optimointikäskyä noudattaen prosessiin ei kuitenkaan tule uhrata enemmän kustannuksia kuin edellytetyn oikeusturvataso saavuttamiseksi on tarpeen. On siis valittava keino, joka mahdollisimman vähiten loukkaa ekonomiaperiaatetta oikeudellisten ja tosiasiallisten mahdollisuuksien kulloinkin asettamissa rajoissa.¹²⁷ Tavoitteena on hyväksyttävä oikeusturvan taso pienimmillä mahdollisilla kustannuksilla. Kysymys on siten tehokkuusperiaatteesta, joka sisältää varmuus- ja prosessiekonomiaperiaatteen ja edellyttää niiden yhteensovittamista optimaalisella tavalla.¹²⁸

Kun oikeusvoiman ulottuvuutta määritetään punnintametodilla, prosessiekonomia voi siis rajoittaa tai suorastaan loukata syyttömän suojaamisperiaatetta, joten syytetyn oikeusturvaintressi asettaa rajat prosessiekonomisten näkökohtien toteuttamiselle. Tällöin oikeusvarmuus ja siihen sisältyvä vaatimus ratkaisun aineellisesta ja juridisesta oikeellisuudesta edellyttää prosessiekonomian syrjäytymistä. Toisaalta taas rikosvastuun toteuttaminen asettaa rajat prosessin halpuus- ja nopeusvaatimusten toteuttamiselle syytetyn eduksi. Oikeusvoimavaikutus ei saisi johtaa vääriin vapauttaviin tuomioihin. Koska lähtökohtaisesti syyttömän tuomitseminen on haitallisempaa kuin syyllisen vapauttaminen, on prosessiekonomialla lähtökohtaisesti erilainen painoarvo näissä punnintatilanteissa. Jälkimmäisessä punnintatilanteessa prosessiekonomialle voitaneen antaa suurempi painoarvo, jolloin myös aiemman ratkaisun oikeusvoimavaikutus syntyisi ikään kuin helpommin.

Asianomistajan oikeusturva liittyy puolestaan rikosvastuun toteuttamiseen ja sitä turvaaviin oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksiin.¹²⁹ Asianomistajan prosessuaalisten ihmisoikeuksien määrittäminen on kuitenkin vaikeampaa kuin syytetyn, koska ne eivät suoranaisesti ilmene EIS:ta sen enempiä kuin KP-sopimuksesta, vaikka EIS:n 6 (1) artiklan mukaan oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin kuuluu jokaiselle. Tulkintavaikeuksia aiheuttaa myös sopimuksen sovellutusala. Sopimuksen sanamuodon mukaan sopimusta sovelletaan päätettäessä asianosaisen oikeuksista ja velvollisuuksista tai häntä vastaan nostetusta rikossyytteestä. Ongelmallisia ovat olleet tilanteet, joissa asianomistaja ajaa vain rangaistusvaateita mutta

---

126 Virolainen – Pölonen 2003, s. 179.

127 Alexy 2002, s. 67.

128 Virolainen – Pölonen 2003, s. 178.

129 EIT on ratkaisukäytännössään todennut asianomistajan oikeuden oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Ks. esim. edellä viitattu tapaus *Al-Khawaja and Tahery v. U.K* (2011). Ks. myös Ervo 2008, s.14–15.

hänellä ei ole ”civil rights and obligation” -sovellutusalaan kuuluvia yksityisoikeudellisia korvausvaatimuksia.¹³⁰

Vaikka asianomistajan oikeuksien perustaminen EIS:n määräyksiin vaikuttaa jossain määrin ongelmalliselta, PL 21 §:ssä turvattu oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheutonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa ei kuitenkaan aiheuta vastaavia tulkintaongelmia. Perustuslaki ei aseta rajoituksia oikeuden luonteelle. Sen sijaan asianomistajan prosessuaalisten perusoikeuksien yksilöinti on ongelmallista, koska ne joudutaan johtamaan perusoikeussäännöksen yleisistä ilmauksista. Vuorenpää muotoilee perustuslain 21 §:stä ilmenevät asianomistajan prosessuaaliset oikeudet seuraavasti: Asianomistajan tulee saada oikeussuojaa julkisessa ja asianmukaisessa menettelyssä niin joutuisasti, vähäisin kustannuksen ja vähäisellä vaivalla kuin suinkin mahdollista. Vuorenpään mukaan näin määritellyt perusoikeudet voidaan jakaa kahteen luokkaan. Asianomistajan tulee saada oikeussuojaa eli asianomistajalla on oikeus saada itseään koskeva asia vireille oikeudenkäynnissä (access to justice). Määritelmän jälkimmäinen osa liittyy asianomistajan mahdollisuuksiin saada oikeudellista taikka muuta apua rikosjutun käsittelyssä. Oikeussuojan saatavuutta koskevalta osaltaan asianomistajan prosessuaalisissa perusoikeuksissa on kyse syyteoikeudesta sekä oikeudesta esittää yksityisoikeudellisia vaatimuksia rikosjutun käsittelyn yhteydessä tai erillisessä siviiliprosessissa.¹³¹

Analyysi herättää kuitenkin kysymyksen, tyhjenevätkö asianomistajan prosessuaaliset perusoikeudet vielä tähän. Mikä merkitys rikoksen uhrin suojelunäkökohdille on annettava silloin, kun rikoksen uhri on rikosprosessissa informaation lähde esimerkiksi kuultaessa häntä todistelutarkoituksessa.¹³² Asianomistajan pelko tai

---

130 EIT:n asianomistajan ihmisoikeuksia koskevaa aiempaa ratkaisukäytäntöä ks. *Helmerts v. Ruotsi* (12.2.2004). Tuomioistuimen mukaan (kohdat 27–30) kysymys right to enjoy a good reputation (hyvä maine) civil-luonteesta ei ollut kiistanalainen ja että Ruotsin oikeusjärjestys suojaasi tätä oikeutta tekemällä mahdolliseksi ajaa rikoskannetta asianomistajana. Menettely, jossa rangaistuksen ohella vaadittiin (symbolista) vahingonkorvausta, kuului 6 artiklan soveltamisalaan. Ks. myös tapaus *Peres v. Ranska* (12.2.2004).

131 Vuorenpää 2007, s.185.

132 Rikoksen uhrin ja todistajien suojelulla ymmärretään laajasti ottaen kaikkia niitä keinoja, joiden avulla pyritään turvaamaan se, että he voisivat antaa kertomuksensa vapaasti ilman painostusta ja uhkaa (Jokela 2015, s. 248). Keinot voivat olla niin esitutkinnallisia kuin rikosprosessuaalisiaakin. Todistajien suojelulla on siten aineellisen totuuden toteutumista edistävä päämäärä. Todistajien ja asianomistajien suojelun sisältö ilmenee hyvin Euroopan parlamentin ja neuvoston uhridirektiivin (2012/29/EU) 18 artiklasta. Sen mukaan ”puolustuksen oikeuksia rajoittamatta jäsenvaltioiden on huolehdittava siitä, että niillä on käytössään toimenpiteitä uhrin ja hänen perheenjäsentensä suojelemiseksi toissijaiselta ja toistuvulta uhriksi joutumiselta, pelottelulta ja kostotoimilta, myös siltä riskiltä, että heille aiheutuu emotionaalista tai psyykkistä haittaa ja uhrin ihmisarvon suojelemiseksi kuulustelun ja hänen todistelutarkoituksessa antamansa lausunnon antamisen yhteydessä. Tällaiset toimenpiteet käsittävät tarvittaessa myös kansallisen oikeuden mukaisia menettelyjä uhrin ja hänen perheenjäsentensä fyysisiksi suojelemiseksi.”

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun (732/2015) uudistetut todistajien ja asianomistajien suojelua koskevat säännökset merkitsevät todistajansuojelunäkökohtien korostumista. 17 luvun uudistuksella mahdollisuus

tarve välttyä prosessin aiheuttamilta lisäkärsimyksiltä voivat estää asianomistajan oikeuksien toteutumisen tai aiheuttaa niiden toteutumisen puutteellisesti. Oikeutta suojeluun voidaankin mielestäni perustellusti pitää asianomistajan prosessuaalisena perusoikeutena. Joka tapauksessa niin asianomistajalla kuin todistajallakin on henkeä, terveyttä ja ruumiillista koskemattomuutta suojaavan PL:n 7 §:n ja 22 §:n ja vastaavasti EIS:n 2 artiklan nojalla oikeus suojeluun prosessin aikana. Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun säännökset määrittävät tarkemmin sen, miten uhrin ja todistajien suojelu tulee ja voidaan toteuttaa.

Oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuutta koskevassa harkinnassa on aina kyse myös tietynlaisesta kokonaisarvioinnista eikä yksinomaan sen tietyn yksittäisen osatekijän toteutumisesta. EIT on johdonmukaisesti ja vakiintuneesti ratkaisukäytännössään antanut EIS:n 6 artiklalle tulkinnan, jonka mukaan merkitystä on sillä, miten oikeudenmukaisena oikeudenkäyntiä voidaan kokonaisuutena arvioiden pitää.¹³³ Tapauksessa *Al-Khawaja and Tahery v. U.K* (2011) EIT totesi lisäksi, että kokonaisarvioinnissa tuli huomioida paitsi syytetyn oikeudet myös julkkiset ja asianomistajien edut syytteen asianmukaisen ajamisen suhteen. Niin ikään merkitystä oli sillä, missä määrin puolustuksella oli saatavilla loukkausta kompensoivia prosessuaalisia takeita.¹³⁴ Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin koostumus muodostuu siten paitsi 6 artiklassa nimenomaisesti mainituista oikeuksista myös oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin kokonaisuutena turvaavan 6 (1) artiklan tulkinnasta.¹³⁵

Asianomistajan ja todistajien oikeuksien toteutuminen on olennainen kysymys harkittaessa, voidaanko oikeudenkäyntiä kokonaisuutena arvioiden pitää syytetyn kannalta oikeudenmukaisena. Siten myös asianomistajan ja todistajan suojelunäkö-

---

videokuulustelun tai siihen rinnastuvaa kuulustelutallenteen käyttöön todisteena laajennettiin koskemaan tietyn edellytyksin myös 15–17-vuotiaita ja aikuisia määrättyjen seksuaalirikoksen uhreja (OK 17:24,3). Tärkeimmissä rikosasioissa tehtiin tietyn edellytyksin mahdolliseksi kuulla todistajaa siten, ettei hänen henkilöllisyytensä eivätkä yhteystietonsa paljastu (OK 17:33). Ks. myös esitutkintalain säännökset (ETL 11:9a) asianomistajan suojelutarpeen arvioinnista.

133 Ervo 2005, s. 54.

134 *Al-Khawaja and Tahery v. U.K* (15.11.2011, kohta 118: ”In making this assessment the Court will look at the proceedings as a whole having regard to the rights of the defence but also to the interests of the public and the victims that crime is properly prosecuted ... and, where necessary, to the rights of witnesses ...”). Ks. myös tapauksessa viitattu *Gäfgen v. Germany* (1.6.2010), jossa EIT korosti asianomistajan syyteoikeuden tärkeyttä (kohta 75).

135 Ervo 2005, s. 243. Kokonaisarvioinnista 6 artiklan tulkinnassa, Pellonpää ym. 2012, s. 586 ja 606–608, Pellonpää ym. 2018, s. 711, Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 515–517.

Lemmens (2013, s. 311–313) on tutkinut EIT:n oikeudenmukaisuuden kokonaisarviointia koskevan tulkintalinjan muovautumista. Lemmensin (s. 313) mukaan tuomioistuimen viimeaikainen ratkaisukäytäntö osoittaa 6(3) artiklassa mainittujen oikeuksien loukkauksen olevan tärkeitä indikaattoreita, mutta niiden loukkaaminen ei välttämättä tarkoita, että asianomistajan oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin olisi loukattu. Lisäksi EIT näyttäisi jättävän sopimusvaltioille suuremman harkintamarginaalin oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimusta toteuttaessaan.

kohdille voitaisiin nähdäkseni antaa merkitystä myös oikeusvoimapunninnassa ja tietyissä rajatapauksissa sitä puoltavina seikkoina. Toisaalta taas oikeusvoimavaikutuksen antaminen syytetyille edulliselle ratkaisulle saattaisi loukata asianomistajan oikeutta syytteen ajamiseen siinä määrin, ettei sille ole perusteita.

3.3 Perus- ja ihmisoikeusmyönteinen tulkintatapa

Koska oikeusvoimavaikutus on oikeuskysymys, siihen voidaan soveltaa perustuslakivaliokunnan muotoilemaa perus- ja ihmisoikeusmyönteistä tulkintatapaa. Jäljempänä ilmenevistä syistä, sille on myös annettava merkittävä painoarvo oikeusvoimapunninnassa ja -argumentaatiossa. Oikeuskäytännössä perusoikeusmyönteisen tulkintatavan voitaneen katsoa saavuttaneen vakiintuneen ja vahvan tulkintaperiaatteen aseman.¹³⁶ Perustuslakivaliokunta muotoili oppinsa perusoikeusmyönteisestä tulkintatavasta vuoden 1995 perusoikeusuudistuksesta antamassaan mietinnössä.¹³⁷ Tosin perustuslakivaliokunta oli jo ennen mainitun oppinsa selväsanaista muotoiluakin korostanut ihmisoikeusmyönteistä tulkintatapaa Euroopan ihmisoikeussopimuksen voimaan saattamisen yhteydessä antamassaan lausunnossaan.¹³⁸ Sananmuotonsa mukaan oppi kuuluu seuraavasti:

”Tuomioistuinten tulee valita perusteltavissa olevista lain tulkintavaihtoehdoista sellainen, joka parhaiten edistää perusoikeuksien tarkoituksen toteutumista ja joka eliminoi perustuslain kanssa ristiriitaisiksi katsottavat vaihtoehdot.”¹³⁹

On huomattavaa, että perusoikeusmyönteinen laintulkinta sisältää perusoikeuksien toteutumisen optimoinnin. Ei siis riitä, että ristiriitaiset tulkintavaihtoehdot rajataan valinnan ulkopuolelle ja jäljelle jäävistä vaihtoehdoista valitaan joku tulkintavaihtoehto.¹⁴⁰ Kummassakin on siis kysymys tulkintavaihtoehtojen priorisoinnista, joista toista Aarnion tapaan voidaan kutsua karsivaksi ja toista suosivaksi. Perusoikeusmyönteinen tulkinta-asetus on kyseessä myös silloin, kun perusoikeuksia

---

136 Lakivaliokunta totesi jo vuonna 1998 hallitusmuodon uudistamista koskevaan hallituksen esitykseen (HE 1/1998 vp) antamassaan lausunnossa (LaVL 9/1998, s. 9) perusoikeusmyönteisen tulkintatavan saavuttaneen oikeuselämässä lähes lain veroisen aseman.

137 PeVM 25/1994 (HE 309/1993 vp), s. 4.

138 Lausunnon (PeVL 2/1990, s. 3) mukaan ”Tuomioistuinten ja viranomaisten toiminnassa yleissopimuksella ja sen lisäpöytäkirjoilla sekä niiden pohjalta syntyneellä vakiintuneella tulkintakäytännöllä on vastaisuudessa tärkeä merkitys. Tähän ja edellä tarkoitettuun ihmisoikeusmääräysten säädöshierarkkiseen asemaa liittyen valionkunta korostaa sitä, että tulkintatilanteissa olisi erilaisista perusteltavissa olevista vaihtoehdoista pyrittävä omaksumaan sellainen, joka edistää ihmisoikeusmääräysten toteutumista eli on näin määriteltynä ihmisoikeusystävällinen.”

139 PeVM 25/1994, s. 4.

140 Jonkka 1998, s. 1258.

sovelletaan suoraan normatiivisessa aukkotilanteessa tai tavallinen laki on PL 106 §:n tarkoittamin tavoin ilmeisessä ristiriidassa perustuslain kanssa.¹⁴¹

Oppi ei kuitenkaan määrittele tarkemmin minkäläistä painoarvoa perusoikeuksille on ajateltu. Helinin mukaan heikoimmillaan perusoikeuksilla on vain valintavaikutus, jolloin perusoikeudet eivät vielä osallistu tulkintojen tuottamisprosessiin. Astetta vahvempi on argumentaatiovaikutus, jolloin niiden painoarvo vastaa asianomaisen oikeudenalan oikeuslähdeopin reaalille ja arvoperusteisille argumenteille sallimaa painoarvoa. Vaikutus vahvistuu sitä mukaa, mitä suuremmassa määrin hyväksytään niiden voivan syrjäyttää vallitsevat oikeuslähdeperiaatteet. Vahvimmillaan perusoikeusmyönteinen tulkinta on silloin kun lakien sisältö määräytyy tulkinnan kautta.¹⁴²

Perustuslakivaliokunnan lausumien ohella perusoikeusmyönteisen tulkintatavan oikeudellisena perustana on Suomen perustuslain 22 §, jonka mukaan julkisen vallan on turvattava perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen.¹⁴³ Säännös koskee sekä lainsäätäjää että lainsoveltajaa, kuten tuomioistuimia ja hallintoviranomaisia. Tuomioistuimen osalta turvaamisvelvollisuus toteutuu juuri perusoikeusmyönteisen tulkinnan kautta.¹⁴⁴ Normatiivista tukea on saatavissa myös perustuslain 21 §:n 2 momentin tulkinnalla.¹⁴⁵

Perusoikeusmyönteistä tulkintapaa ei ole syytä soveltaa niin ahtaasti, että se koskisi vain lainsäännösten tulkintaa vaan ulottuu nähdäkseni yhtä lailla tutkimuskirjallisuudessa kehitettyjen normien tulkintaan, mihin jo yksistään PL 22 § velvoittaa.¹⁴⁶ Koska perusoikeusmyönteisen tulkinnan vahvin muoto ei nyt ole relevantti, kyse on vain siitä, missä määrin perusoikeuspunninnalla voidaan syrjäyttää oikeusvoimaopit ja -käytäntö. Oikeusvoimakysymystä koskevassa kysymystä koskevassa punnintatilanteessa perusoikeusmyönteinen tulkintatapa merkitsee syytetyn oikeusturvan painoarvon lisääntymistä ja myös prosessuaalisten perusoikeuksien mieluummin laajentavaa kuin supistavaa tulkintana.¹⁴⁷ Toisaalta oikeusvoiman syytetyn oikeus-

141 Aarnio 2006, s. 309.

142 Helin 2012, s. 21.

143 Ojanen ja Scheinin 2011a, s. 189–191 ja Pölönen 2003, s. 75.

144 Tuori ja Lavapuro 2011, s. 813–814.

145 Pölösen (2003, s.75) mukaan PL 21 §:n 2 momenttia ei ole pidettävä vain lainsäätäjään kohdistuvana perustuslaillisenä toimeksiantona, vaan se asettaa myös lainkäyttäjälle veloitteen välttää epäoikeudenmukaisia ratkaisuja tai korjata niitä perusoikeusmyönteisellä tulkinnalla.

146 Eri asia on, voiko lainsäätäjä asettaa tuomiovaltaa sitovan tulkintaperiaatteen tuomiovallan riippumattomuutta loukkaamatta. Kysymyksen on esittänyt Saraviita 1999, s. 893.

147 PL 106 §:n mukaan tuomioistuimen on annettava etusija perustuslain säännökselle, jos tuomioistuimen käsiteltävänä olevassa asiassa lain säännöksen soveltaminen olisi ilmeisessä ristiriidassa perustuslain kanssa. Todettakoon selvyuden vuoksi, ettei kyseinen lakien perustuslainmukaisuuden jälkivalvontaan oikeuttava perustuslain säännös ole tässä yhteydessä relevantti, koska ongelmana on juuri oikeusvoiman ulottuvuutta koskeva epäselvyys eikä oikeusvoimaa lähtökohtaisesti voida tulkita tavalla, joka olisi ilmeisessä ristiriidassa perustuslain säännösten kanssa. Lain perustuslainmukaisuuden jälkivalvonnasta ja ilmeisyysvaatimuksesta ks. esim. Viljanen 2011b, s. 847 ja PeVM 10/1998 vp, s. 31.

turvaa korostava tulkinta ei ole myöskään ristiriidassa rikosvastuun toteuttamisen kanssa eikä välttämättä myöskään asianomistajan suojelutavoitteen kanssa.

Edellä viitatussa EIS:n voimaansaattamiseen liittyvässä lausunnossaan perustuslakivaliokunta korosti lisäksi, että EIS:n ja sen lisäpöytäkirjojen vakiintuneella soveltamiskäytännöllä tuli olla tärkeä merkitys niin tuomioistuinten ja viranomaisen toiminnassa kuin lainvalmistelutyössäkin.¹⁴⁸ Tämän johdosta ja kun EIT:n ratkaisukäytäntöä hyödynnetään ihmis- ja perusoikeusmyönteistä tulkintatapaa sovellettaessa, on syytä huomioida tietyt EIT:n ratkaisujen tulkintaan liittyvät seikat. Eurooppalainen oikeuskulttuuri on muuttuvaa ja EIT tulkitsee sopimusta evolutiivis-dynaamisesti. EIT:n ratkaisukäytäntö on kehittyvää oikeutta, joka seuraa eurooppalaisessa oikeuskulttuurissa ja yhteiskunnassa tapahtuvia muutoksia, joita arvioidessaan tuomioistuin soveltaa osin oikeusvertailevaa lähestymistapaa. EIT:n omaksuma evolutiivis-dynaaminen tulkintatapa merkitsee, että tuomioistuin voi muuttaa tulkintojaan ilman, että sopimuksen sanamuotoa muutetaan, mutta tulkinnan muutos on kuitenkin aina voitava perustaa objektiivisiin syihin.¹⁴⁹

Lisäksi on huomioitava, että EIT tulkitsee sopimusta autonomisesti. Käsitteiden autonominen tulkinta perustuu sopimuksen tarkoitukseen edistää eurooppalaiseen yhteiseen arvopohjaan kuuluvia perusoikeuksia ja vapauksia sekä ihmisten ja jäsenvaltioiden yhdenvertaisen kohtelun ja johdonmukaisuuden vaatimukseen. Näitä päämääriä ei voida alistaa sopimusvaltioiden suvereenin tahdon varaan. Mikäli sopimuksen sanamuodon mukainen tulkinta olisi ristiriidassa sopimuksen päämäärän ja tarkoituksen kanssa tai mahdoton jäsenvaltioiden oikeusjärjestelmässä käsitteille annetun erilaisen merkityssisällön vuoksi, sanamuodon mukaisen tulkinnan on väistyttävä. Tavanomaisena esimerkkinä mainitaan usein, että todistajalla sopimuksessa tarkoitetaan kaikkia niitä tahoja, joita kuullaan todistelutarkoituksessa tai informaation saamiseksi oikeudenkäynnissä eikä vain niitä henkilöitä, joilla asianomaisen maan prosessioikeudessa on todistajan asema.¹⁵⁰

EIT:n ratkaisut ovat aina myös in casu -ratkaisuja lukuun ottamatta suuren jaoston ratkaisuja, joissa on pyritty tekemään yksittäistapausta koskevan ratkaisun ohella yleisluontoisempia linjauksia. Yksittäistapauksellisuuden vuoksi niiden perusteella ei voida tehdä ”vedenpitäviä” ja yleisluontoisia päätelmiä, jotka olisivat varauksetta sovellettavissa toisiin sopimusvaltioihin, koska niiden kansallinen prosessilainsäädäntö ja menettelytavat saattava ratkaisevalla tavalla erota toisistaan. Koska oikeudenmukaisuuden toteutuminen on kokonaisarviointia, on huomioitava, että osatekijät, joista kokonaisuus koostuu, vaihtelevat tapauskohtaisesti. Kovin suoraviivaisia

---

148 PeVL 2/1990, s. 2–3.

149 Ervo 2008, s. 13, Pellonpää ym. 2018, s. 336–343, Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 52.

150 Ervo 2008, s. 13 ja Pellonpää ym. 2018, s. 333. Kulla 2005, s. 39.

johtopäätöksiä ratkaisujen merkityksestä kulloinkin käsiteltävänä olevan tapauksen suhteen joudutaan siten varomaan.¹⁵¹

Oikeuslähdeopillisesti perusoikeuseriaatteiden asema on korkea ja kun kyse on ihmis- ja perusoikeuksien suorasta sovellettavuudesta, niillä on vahva velvoittava luonne.¹⁵² Oikeusvoimakysymystä pohdittaessa ei olla täydellisessä normatiivisessa aukkotilanteessa, vaikka säädännäiset normit puuttuvatkin, mutta tällöinkin periaatteilla on punninnassa korkea painoarvo. Ongelma ei kuitenkaan ole yksinomaan niiden oikeassa painoarvossa. Kuten Aarnio toteaa, perusoikeuksilla on avoimuudessaan vain prima facie status, eikä niistä sellaisenaan voida johtaa ratkaisua. Perusoikeudet vaativat kussakin ratkaisutilanteessa tuekseen punnintaa tai tulkintaa tukevia lisäargumentteja, jotta sovellutus olisi uskottava.¹⁵³

3.4 Syytetyn oikeusturvan loukkauksen riski ja sen hyväksyttävyys

Koska punnintamalli sekä siinä huomioitava perusoikeusmyönteinen tulkintatapa eivät luonnollisestikaan anna suoranaista vastausta oikeusvoimakysymykseen, voidaan vain todeta, että metodia soveltamalla annetun ratkaisun tulee olla legitiimi. Legitiimisyydellä tarkoitetaan yleensä tietyn järjestelmän tai ratkaisun hyväksyttävyyttä. Oikeuskirjallisuudessa puhutaan tällöin normatiivisesta ja empiirisestä legitiimisyudesta, jolloin erot ovat legitiimisyuden perustassa. Normatiivinen legitiimisyys rakentuu eettis-moraalisen hyväksyttävyyden eli hyväksymisen arvoisuuden varaan. Empiirisessä hyväksyttävyydessä kyse on puolestaan siitä, että kansalaiset tosiasiallisesti hyväksyvät järjestelmän tai ratkaisun. Normatiivinen legitiimisyys edellyttää siten tiettyjen hyväksyttävyysskriteereiden toteutumista, jotka määräytyvät kunkin oikeusyhteisön yhteisen arvopohjan perusteella.¹⁵⁴

Hyväksyttävyysskriteereiden etsinnässä ja hahmottamisessa voidaan hyödyntää Tuorin kehittämää oikeuden tasotteluideaa, jota Vuorenää on käsitellyt tarkemmin syyttäjän tehtäviä koskevassa väitöskirjassaan.¹⁵⁵ Tuorin mukaan tasottelumalli on käyttökelpoinen järjestelmän normatiivista legitiimisyyttä arvioitaessa, jolloin nimenomaan tällä normatiivisella ainesosalla kuten oikeuskulttuurin tason oikeuseriaatteilla sekä oikeuden syvärakenteen ihmisoikeuseriaatteilla on keskeinen merkitys.¹⁵⁶

---

151 Ervo 2008, s.14.

152 Aarnio 2006, s. 314–315.

153 Ibid.

154 Tuori 2000, s. 261 ja Vuorenää 2007, s. 74.

155 Vuorenää 2007, s. 75.

156 Tuori 2000, s. 263 ja 264. Tuorin (2000, s. 163, 171, 184 ja 192) tasotteluidean lähtökohtana on modernin oikeuden kerrostuneisuus. Oikeuden pintatason alla on tasoja, joita Tuori kutsuu oikeuskulttuuriksi ja oikeuden syvärakenteeksi. Modernin oikeuden kerrostuneisuus on samalla avain

Vaikka oikeusvoimaratkaisua koskeva legitimiisyysvaatimus ei sinänsä tuokaan mitään uutta oikeusvoimaproblematiikkaan, voidaan asianomaisen käsitteen ja etenkin Tuorin tasottelumallin avulla paremmin hahmottaa ihmisoikeusperiaatteiden painoarvoa punninnassa. Tuorin näkemykseen yhtyen tasottelumallilla onkin merkitystä siinä suhteessa, että sen avulla voidaan muotoilla ja täsmentää tutkimusongelmia ja osoittaa lähestymistapoja niiden ratkaisemiseksi. Mallin merkitys ei myöskään tyhjene tähän, koska sen perustana on tiettyjä sisällöllisiä oletuksia oikeudesta yleensä ja modernista oikeudesta erityisesti.¹⁵⁷

Sovellettaessa edellä esitetyin tavoin Alexyn punnintamallia oikeusvoimakysymyksen pohdintaan todettiin prosessieconomian ja syytetyn oikeusturvan välisestä etusijajärjestyksestä: Kun määritellään hyväksyttävä oikeusturvaloukkauksen eli väärän syylliseksi toteavan päätöksen riski, saadaan prima facie -etusijajärjestys.

Analysoitaessa oikeusvoimaan liittyvää oikeusturvaloukkauksen riskiä ja sen hyväksyttävyyttä voidaan esittää seuraava tarkentava kysymyksenasettelu: 1) vaarantuuko syytetyn oikeusturva, mikäli aiemmalle asianomaista oikeustositseikkaa tai oikeussuhdetta koskevalle tuomioistuinratkaisulle annetaan oikeusvoima, 2) kuinka suuri oikeusturvan loukkauksen riski on, 3) mikä on hyväksyttävä riski ja 4) onko riski vakio vai sallitaanko sen vaihtelu. Jäljempänä palataan asia- ja oikeuskysymyksiin, joten tässä sanottu koskee lähinnä vain asiakysymyksessä tehtyä ratkaisua.

Syytetyn oikeusturvaloukkauksen riski tarkoittaa sen syntymisen todennäköisyyttä ja toisaalta myös sen vakavuutta. Mikä on todennäköisyys siitä, että rikostuomioistuin erehtyisi pitämään siviili- tai hallintotuomioistuimen todistusharkintaa oikeana ja katsoisi sen perusteella näytön riittävän tuomitsemiskynnyksen ylittymiseen myös rikosprosessissa, mutta näytön vastaanottamisen jälkeen arvio

---

oikeuden legitimiisyyttä ja sen rajoja koskevaan ongelmaan. Pintatason tärkeimmät ainesosat ovat lait ja muut säädökset, tuomioistuinten ratkaisut ja oikeustieteellisen kirjallisuuden kannanotot. Seuraavana tasona on oikeuskulttuurin taso, jossa voidaan erottaa käsitteellisiä, normatiivisia ja menetelmällisiä ainesosia. Käsitteelliset (prosessioikeudellisenä esimerkkinä oikeusvoima) ja normatiiviset ainekset yhdistyvät eri oikeudenalojen yleisissä opeissa. Normatiiviseen ainekseen kuuluvat yleiset oikeusperiaatteet, jollaisia prosessioikeudessa ovat esimerkiksi virallisperiaate, määräämisperiaate, kuulemisperiaate, syytetyn suosimisperiaate jne.

Oikeuskulttuuria syvemmälläkin on taso, jota Tuori (s. 202) nimittää modernin oikeuden syvärakenteeksi. Kyse on eri oikeuskulttuureille yhteisestä ytimestä. Tällöin kyse on niistä oikeuksista, joita yhteiskunnan jäsenten on ylipäättään tunnustettava toisilleen halutessaan säännellä elämäänsä legitimiisti positiivisen oikeuden avulla. Oikeuden syvärakenne voidaan vastaavasti kuin oikeuskulttuurin taso jäsentää käsitteelliseen, normatiiviseen ja metodiseen ainekseen, jonka normatiivisena ainekseen lukeutuvat olennaisena osana ihmisoikeudet ja lainsäätämisen menettelyn demokraattisuutta määrittävät menettelyperiaatteet (s. 210 ja 213).

Tuorin (s. 217–219) mukaan oikeuden eri tasot ovat eri tavoin vuorovaikutuksessa. Tasojen välisten suhteiden jäsentämiseksi Tuori ryhmittelee suhteet sedimentaatio-, konstituutio-, konkretisaatio-, rajoitus-, kritiikki- ja justifikaatiosuhteeksi. Justifikaatiosuhteessa tarkastelun kohteena on oikeuden legitimiisyys.

157 Tuori 2000, s. 216.

osoittautuisikin vääräksi. Tuomioistuin tulisi näyttöä arvioidessaan toisenlaiseen lopputulokseen ja syytön tulisi tuomituksi. Kyse on erehtymistodennäköisyydestä tuomioistuinratkaisujen todistusvoiman eli siis tuomioistuimen tekemän todistusharkinnan arvioinnin suhteen: kuinka suuri erehtymistodennäköisyys on ja onko väärän päätöksen riski hyväksyttävä. Erehtymistodennäköisyys määrittyy sen mukaan, missä määrin näytön uudelleen vastaanottaminen ja mahdollisesti uuden näytön vastaanottaminen voisivat muuttaa aiemman tuomion tekemää arvioita. Missä määrin rikostuomioistuin voisi saada täydellisempää ja luotettavampaa asian ratkaisuun vaikuttavaa informaatiota. Koska syyttömän tuomitseminen rikosjutuissa on lähtökohtaisesti haitallista ja haitallisempaa kuin väärä syytteen hylkäävä tuomio, näyttökynnys on rikosjutuissa korkea. Tähän nähden hyväksyttävä väärän päätöksen riski on jo lähtökohtaisesti matala. Perusteltua olisi asettaa väärän päätöksen riski eli sallittu epävarmuus samalle abstraktille tasolle kuin tuomitsemiskynnys rikosasioissa.

Pohdittaessa kysymystä erehtymisriskin vaihtelun hyväksyttävyydestä, tulee huomiotavaksi erehtymisestä syytetylle aiheutuva haitta. Tällöin herää myös kysymys, onko erehtymisen haitallisuutta syytetylle arvioitava kaikkien seikkojen osalta ja kaikissa tilanteissa samalla tavoin vai voisiko se vaihdella eri tekijöistä riippuen. Pitäisin lähtökohtana sitä, ettei haitallisuus ole välttämättä vakio vaan voi vaihdella.¹⁵⁸ Mitä suurempi väärin arvioinnin ja väärän päätöksen haitta-arvo on, sitä suurempi on oikeusturvaintressin painoarvo suhteessa prosessiekonomiaan ja sitä perustellumpaa on jättää ratkaisu vaille oikeusvoimaa. Ja taas päinvastoin mitä pienempi haitta-arvo väärällä arvioinnilla on, sitä enemmän painoarvoa saavat prosessiekonomiset seikat.

Syytetyn oikeusturvan vaarantumista oikeusvoimavaikutuksen vuoksi on mahdollonta määrittää yleispätevästi kaikkiin tai edes useimpiin eri tilanteisiin soveltuvalla tavalla, koska vaarantuminen riippuu monista tapauskohtaisesti vaihtelevista seikoista. Sen sijaan on hahmoteltavissa tiettyjä kriteereitä, joihin arviota tehtäessä voidaan kiinnittää huomiota. Jonkka on syytekynnystä käsittelevässä väitöskirjassaan analysoinut konkreettisia tekijöitä, jotka vaikuttavat oikeusturvaintressin ja selvityshintressin painoarvoon.¹⁵⁹ Mielestäni ainakin osaa näistä kriteereistä voidaan pitää relevantteina myös oikeusvoimakysymystä pohdittaessa, minkä vuoksi tuon niitä seuraavassa esiin Jonkan analyysiä soveltuvien osin hyödyntämällä. Tällöin seikat, joiden näyttökynnystä rikosprosessissa voitaisiin pitää tavanomaista alhaisempana, laskisivat oikeusturvaintressin painoarvoa suhteessa prosessiekonomiaan.

Syytetyn oikeusturvan kannalta on tietenkin merkitystä sillä, onko aiempi tuomioistuinratkaisu syytettä vastaan vai sen puolesta puhuva. Oikeusvoimavaikutuksen antaminen syytettä vastaan puhuvalle ratkaisulle ei saattaisi vaarantaa syytetyn

---

158 Näyttökynnysiä rikos- ja hallintoprosessissa käsitellään tarkemmin jaksossa 4.5.4.

159 Konkreettiseen näyttökynnukseen ja syytetyn oikeusturvaintressiin painoarvoon vaikuttavista kriteereistä. Ks. Jonkka 1992, s. 120 ja 1991, s. 270–276.

oikeusturvaa. Sen sijaan rikosvastuun toteuttaminen ja asianomistajan oikeussuoja saattaa tässä tilanteessa suorastaan vaatia näytön uudelleen vastaanottamista. Punninnassa olisikin huomioitava suuntaan tai toiseen tehtävän ratkaisun merkitys asianomistajan aseman ja edun kannalta. Koska näyttökynnys siviilijutussa ja myös hallintoprosessissa on yleisesti ottaen matalampi kuin rikosjutuissa, huomioon on otettava siviilioikeudelliset ja hallintoprosessuaaliset todistustaakkanoimit. Tämä tarkoittaa sitä, että rikostuomioistuimen tulee pitää siviili- ja hallintoprosessissa esitettyä näyttöä rikosprosessin tuomitsemiskynnyksen ylittävänä.

Koska oikeusvoimaa ja näytön torjumisesta aiheutuvaa väärän päätöksen riskiä arvioidaan oikeustositseikka- tai tarkemmin sanottuna todistusteemakohtaisesti, on merkityksellistä, millaisesta oikeustositseikasta on kyse. On ajateltavissa, etteivät kaikki oikeustositseikat ole riskin hyväksyttävyyttä arvioitaessa samanarvoisia. Jos oikeustositseikka koskee syytetyn oikeusturvan kannalta keskeisiä rikoksen osia, kuten rikoksen objektiivisia tunnusmerkistötekijöitä, teon tahallisuutta tai tuottamuksellisuutta, lisääntyisi syytetyn oikeusturvaintressin painoarvo suhteessa prosessiekonomiaan. Oikeustositseikan sijoittuessa syllisyyden ja rikosvastuun keskeisille osa-alueille hyväksyttävänä voitaisiin pitää pienempää riskiä verrattuna syllisyyden kannalta vähemmän ”arkoihin” seikkoihin. Tällaisena voitaisiin pitää esimerkiksi teonkuvausta tarkentavia ja täsmentäviä seikkoja, joilla ei kuitenkaan olisi syllisyyskysymyksen ratkaisemisen kannalta ratkaisevaa merkitystä tai joilla olisi vaikutusta lähinnä teon törkeyden tai rangaistuksen määräämisen kannalta.¹⁶⁰ Myös silloin, kun kyse on tosiseikasta, joka muodostaa tai voisi muodostaa vastuuvapausperusteen ei liene perusteltua vähentää oikeusturvavaatimuksen painoarvoa. Toisaalta näyttövaatimuksen vastuuvapausperusteen puuttumisen osalta on katsottu olevan alempi kuin teonkuvauksen objektiivisten tunnusmerkkien osalta,¹⁶¹ mikä puoltaisi suurempaa hyväksyttävää riskiä. Sen sijaan perusteltavissa on näkemys, jonka mukaan syyteoikeuden vanhentumiseen liittyvien oikeustositseikkojen osalta oikeusturvan painoarvo olisi matalampi verrattuna syllisyyttä koskevien oikeustositseikkojen painoarvoon. Vanhentumiseen liittyvät oikeustositseikat voivat liittyä ainakin teon törkeysarvosteluun tai teko aikaan. Mikäli siviilituomioistuim olisi kyseisten seikkojen osalta arvioinut näyttöä väärin, ratkaisun sitovuus ei syllisyyskysymyksen ollessa selvä saattaisi samassa määrin loukata syyttömän suojaamisen periaatetta verrattuna siihen, että syytetyn menettelyä ei olisi näytön puuttuessa voitu pitää rikoksena. Tekijä olisi syllistynyt rikokseen, mutta hänet olisi tullut tuomita vähäisemmästä rikoksesta. Esimerkiksi siviilituomion mukaan kyse on ollut suuresta määrästä varoja ja tuomio törkeästä kavallustuomiosta perustetaan tähän oikeusvoimaiseen oikeustositseikkaan. Jos omaisuus olisikin tosiasiaa vähempiarvoinen, tekijä olisi

---

160 Diesen 2015, s. 169. Diesenin mukaan tällaisten seikkojen toteennäyttämiseksi riittäisi pelkästään näyttöenemmisyys eli että syyttäjä osoittaisi niiden olevan ”skälig”.

161 Diesen 2015, s. 166–168.

kuitenkin syyllistynyt perusmuotoiseen kavallukseen. Mikäli teko olisi rikoslain syyteoikeuden vanhentumissäännösten perusteella vanhentunut perusmuotoisena kavalluksena, syytetty olisi kuitenkin syyllistynyt rikokseen.

Myös rikoksen vakavuudella on merkitystä pohdittaessa prosessitaloudellisuuden ja oikeusturvaintressin keskinäistä suhdetta. Lainsäädännöstämme ja rikosoikeudellisen kontrollijärjestelmän toiminnasta ilmenee kriminaalipoliittinen periaate, jonka mukaan kaiken tyyppisten rikosten osalta rikosvastuun toteuttamiseen ei voida uhrata saman verran resursseja. Esimerkiksi vähäisempiä rikoksia voidaan kustannuserusteisesti jättää tutkimatta (ETL 3:10.2). Kontrollijärjestelmän toiminnassa prosessiekonomisten näkökohtien painottuminen vähäisempien rikosten osalta ilmenee esimerkiksi silloin, kun poliisi pyrkii käyttämään tehokkaasti esitutkintaresurssejaan ja suuntaamaan niitä vakavampien rikosten tutkintaan tai vastaavasti syyttäjälaitos pyrkii vapauttamaan resursseja yksinkertaisten asioiden käsittelystä vakavampien rikosten käsittelyyn.¹⁶² Totuus joudutaan suhteuttamaan sen tavoittelemisesta aiheutuviin kustannuksiin.

Prosessiekonomista ajattelua heijastelee myös suppeatutkintainen (summaarinen) rikosprosessin erityislaji, sakkomenettely, jossa tekijälle voidaan määrätä sakkorangaistus, rikesakko ja niiden ohella tietyn suuruinen menettämisseuraamus ja jolle on ominaista nopeus ja halpuus. Menettely on kuitenkin rajoitettu koskemaan vain selviä ja yksinkertaisia vähäisiä rikoksia, joista seuraamukseksi on säädetty sakko tai enintään kuusi kuukautta vankeutta. Vaatimuksella asian selvydestä ja yksinkertaisuudesta sekä turvaamalla epäillyn mahdollisuus täystutkintaiseen esitutkintaan tai tuomioistuimen käsittelyyn on pyritty ehkäisemään se, että summaarinen menettely johtaisi suurempaan väriin päätösten riskiin kuin vakavammissa rikoksissa. Käytännössä näin ei kuitenkaan välttämättä tapahdu vaan vähäisempien rikosten osalta asian selvittäminen jää puutteellisemmaksi ja erehtymisriski on käytännössä suurempi kuin täystutkintaisessa prosessissa.¹⁶³ Vastaavasti esitutkintalaki (3:14 ja 11:2), mahdollistaa tietyin edellytyksin suppean esitutkinnan teosta, josta ei ole odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa. Suppea esitutkinta sisältyy aina myös sakkomenettelyyn. Prosessiekonominen ajattelu ilmenee edelleen oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain kirjallista menettelyä (5 A luku) samoin kuin oikeudenkäymiskaaren jatkokäsittelylupaa koskevista säännöksistäkin (25 A luku). Kyse ei tällöin ole yksinomaan rikosnimikkeistä ja niiden rangaistusasteikosta vaan myös tekotavasta ja siihen suhteutettavasta rangaistuksesta. Pyrkimyksenä on sovittaa yhteen oikeusvarmuus ja prosessiekonomia tehokkuusperiaatteen mukaisesti

162 Ks. esim. poliisin toiminta- ja taloussuunnitelma 2016–2019 ja tuloussuunnitelma 2015, s. 4, 7–9. Apulaisvaltakunnansyyttäjän päätös 19.6.2017 Dnro 022/35/16, s. 1–2. Varisin selkeästi prosessiekonominen ajattelu ilmenee myös esitutkinnan kustannuserusteista rajoittamista koskevasta säännöksestä (ETL 3:10.2).

163 Menettelyä sääntelee laki sakon ja rikesakon määräämisestä 754/2010. Ks. HE 103/2017 vp, s. 4, 28–29.

siten, ettei oikeusvarmuutta ja syytetyn tai vastaavasti asianomistajan oikeusturvaa vaaranneta.

Ongelmana on, että väärin päätösten riski kasvaa, mitä enemmän prosessiekonomisia seikkoja painotetaan. Ei voida myöskään poissulkea sitä, että vähäisempiä ja yksinkertaisia asioita käsitellään rutiiniluontoisesti, jolloin syytetyn tai asianomistajan oikeusturva vaarantuu. Mikäli lähtökohtana pidetään, että tinkiminen rikosten tutkinnan ja käsittelyn perusteellisuudesta tosiasiallisesti kasvattaa syyttömänä tuomitsemisen riskiä, olennainen kysymys on, voidaanko vähäisten rikosten osalta hyväksyä suurempi riski kuin törkeiden ja ylipäättään vakavampien rikosten osalta. Siihen nähden, että perustuslain 6 §:n 1 momentti takaa ihmisten yhdenvertaisuuden lain edessä, eroavuutta ei voida perustella.¹⁶⁴ Myös perustuslain 2 §:n 3 momentista ilmenevä julkisen vallankäytön laillisuusperiaate, jonka mukaan kaikessa julkisessa toiminnassa on noudatettava tarkoin lakia, asettaa rajat prosessiekonomisten näkökohtien painottamiselle. Koska lainsäätäjät tai lainsoveltajat eivät voi menetellä vastoin lakia tai lain rajat ylittäen, rikosten selvittämisen tasovaihtelut eivät saa johtaa siihen, että käytännössä myös tuomitsemiskynnys laskisi vähäisemmissä rikoksissa vaaditun alapuolelle.¹⁶⁵ Toisaalta kyse on myös oikeudenmukaisuuden kokemuksesta. Tuntuuko syyttömänä tuomituksi tuleminen epäoikeudenmukaisemmalta vakavissa kuin vähäisissä rikoksissa.

Teon abstraktisen ja konkreettisen rangaistusarvon ohella herää kysymys, voidaanko ja missä määrin muita seikkoja ottaa huomioon syyttömän suojaamisen periaatteen painoarvoon vaikuttavina seikkoina. Esimerkiksi syylliseksi toteavalla tuomiolla on siitä seuraavan rangaistuksen lisäksi tekijästä ja hänen asemastaan riippuvia enemmän tai vähemmän haitallisia seurauksia. Vaikka väärän tuomion yksilökohtainen haitta-arvo vaihtelee näistä seikoista johtuen, on vaikea mieltää, miten niiden huomioiminen olisi mahdollista oikeusturvaintressin painoarvoa määriteltäessä loukkaamatta syytettyjen yhdenvertaisuutta.

Tilanne saattaa olla myös sellainen, ettei näytön uudelleen vastaanottamisella olisi mitään merkitystä teemaa koskevan näytön arvioinnin kannalta. Tuomioperustelujen nojalla rikostuomioistuin ei käytännöllisesti katsoen voisi näytön arvioinnissaan tulla toisenlaiseen lopputulokseen kuin siviilituomioistuin edellyttäen, että tuomiossa selostettu näyttö pitää paikkansa. Eli asia arkikielellä ilmaistuna seikka ei enää muuksi voisi muuttua.

Lopuksi on todettava, että hallintoprosessin pääasiassa kirjallisella luonteella on merkitystä tarkasteltaessa oikeusvoimaa ja sen merkitystä syyttömän suojaamisen periaatteen kannalta. Kontradiktorisuusperiaate hallintoprosessissa ei toteudu suullisuuden kautta vaan pääasiassa kirjallisesti. Tällöin on kysyttävä, mikä merki-

---

164 Säännöksen tulkinnasta ks. Ojanen ja Scheinin 2011b, s. 235–236.

165 Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 3 §:n 2 momentti määrittelee tuomitsemiskynnyksen rikosasioissa. Vastaajan syyllisyydestä ei saa jäädä ”varteenotettavaa epäilyä”.

tys tällä on aineellisen totuuden toteutumisen ja syyttömän suojaamisperiaatteen kannalta. Missä määrin oikeusvoimavaikutuksen antaminen juuri tästä johtuen saattaisi vaarantaa syytetyn oikeusturvan. Mitä suurempi merkitys suullisuudella tässä suhteessa on, sitä suuremman painoarvon oikeusturvaintressi saa verrattuna prosessiekonomiaan.¹⁶⁶

3.5 Oikeusvoima ja tarpeeton todistelu

Oikeusvoimaongelmaa voidaan lähestyä myös tarpeettoman todistelun ja sitä koskevien säännösten näkökulmasta. Olisiko ratkaisua saatavissa kyseistä säännöksistä.

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 8 §:n säännökset, jotka koskevat tarpeetonta tai vähäisemmin kustannuksin tai vaivalla hankittavaa korvaavaa näyttöä, ilmentävät selkeästi prosessiekonomisia tavoitteita. Kyseisen pykälän 1–3 kohdan mukaan tuomioistuimen on evättävä näyttö, joka koskee asiaan vaikuttamatonta seikkaa tai on muutoin tarpeetonta tai voidaan korvata olennaisesti vähemmällä kustannuksella tai vaivalla saatavissa olevalla todisteella. Jos seikka on jo näytetty, sitä koskeva näyttö tulee torjua.¹⁶⁷ Todiste, joka ei liity teemaan, jolla ei ole lainkaan näyttöarvoa tai ei tuo lisäinformaatiota, on tarpeetonta.

Mikäli todistelu on tarpeetonta sen vuoksi, että oikeustosisaikan tai kysymyksen katsotaan tulleen riittävän luotettavasti näytetyksi, on ratkaisulla sama vaikutus kuin seikkaa tai kysymystä koskevan ratkaisun oikeusvoimalla näyttöratkaisun osalta. On siis huomioitava, että säännös koskee nimenomaan todistelua ja tulee sovellettavaksi vain näyttökysymyksissä eikä siitä ole apua pohdittaessa oikeuskysymysten oikeusvoimaisuutta.

Tässä yhteydessä on todettava, että syytetyn EIS:n 6 (3 d) artiklan mukainen oikeus todistajien kuulustuttamiseen ei ole ehdoton eikä takaa syytetylle rajoittamatonta oikeutta saada todistajia kutsutuksi.¹⁶⁸ Silloin kun todiste on irrelevantti, kyse on päällekkäisestä todistelusta, yleisesti tunnettujen tai riidattomien tosiseikkojen toteen näyttämisestä tai kielletyllä tavalla hankituista todisteista, tuomioistuimilla tulee olla mahdollisuus päättää todistelun sallimisesta. Todistelun rajoittamisen edellytyksenä on kuitenkin, että rajoitus on perusteltu eikä loukkaa asianosaisten tasa-arvoisuutta. Rajoituksesta huolimatta oikeudenkäynnin tulee säilyä kokonaisuutena tarkastellen oikeudenmukaisena.¹⁶⁹ Näytön vastaanottaminen ja sen arviointi mukaan lukien sen relevanttiuden ja tarpeellisuuden arviointi kuuluu

---

166 Suullisuusperiaatetta hallintoprosessuaalisen ratkaisun näyttöarvoon vaikuttavana periaatteena käsitellään jaksossa 4.4.2. Siinä määrin kuin suullisuuden puuttumisella on ratkaisun näyttöarvoa heikentävä vaikutus, sillä on vastaavasti merkitystä oikeusvoimaa vastaan puhuvana seikkana.

167 HE 46/2014 vp.

168 Esim. Araniti v. Italia (15.3.2001).

169 Ervo 2005, s. 353.

siten lähtökohtaisesti kansallisten tuomioistuinten harkintavaltaan ja EIT arvioi vain oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuutta kokonaisuutena. Valittajalla on myös todistustaakka siitä, että todistelun epäminen on ollut sopimuksen vastaista. Tämä merkitsee sitä, että valittajan on saatettava todennäköiseksi, että todistelu olisi ollut tarpeen totuuden selvittämiseksi.¹⁷⁰

Todistelun rajoittaminen kuuluu tuomioistuimen prosessinjohtovaltaan. Harkintavaltaa rajoittaa kuitenkin equal of arms -periaate, joka edellyttää prosessin osapuolten yhtäläisiä mahdollisuuksia esittää todistelua ja että heitä kohdellaan tasa-arvoisesti päätettäessä vastaanotettavaksi tarjotun näytön tarpeellisuudesta. Rikosprosessissa tasapuolisuusperiaate ilmenee tarkoituksena tasapainottaa epä-tasapainoa, joka lähtökohtaisesti vallitsee osapuolten välillä. Periaate on saanut ilmaisunsa yleisesti tunnetussa favor defensionis -periaatteessa.¹⁷¹ Puolustuksen suosimisen periaatteesta johtuen syytetylle ei siten nähdäkseni voida asettaa yhtä suurta todistustaakkaa tarjotun vastanäytön tarpeellisuudesta kuin päänäyttöä esittävälle syyttäjälle, mikäli tästä syntyy epäselvyyttä. Vaikka tarpeettoman todistelun karsiminen on prosessiekonomisten syiden vuoksi tärkeää, ei liene kovin tavanomaista, että puolustuksen tarjoamaa todistelua rikosprosessissa pidettäisiin tarpeettomana johtuen ainakin osin syytetyn oikeusturvanäkökohtien painotuksesta.¹⁷²

3.6 Tuomioistuimeen pääsy

Oikeusvoimakysymystä voidaan tarkastella ja argumentoida myös tuomioistuimeen pääsyä (access to justice) koskevan prosessuaalisen perus- ja ihmisoikeuden näkökulmasta. Toisiko kyseinen oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimus joitain uusia hyödyntämiskelpoisia elementtejä tai näkökulmia tuomioperustelujen oikeusvoimakysymyksen ratkaisemiseksi.

Tuomioistuimeen pääsy sisältyy EIS:n 6 artiklan 1 kohtaan ja KP-sopimuksen 14 artiklan 1 kohtaan. Oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ilmenee myös Suomen perustuslain 21 §:n 1 momentin säännöksestä, jonka sanamuodon mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa. EIS 6 (1) mukainen *access to court* on oikeudenmukaisen

---

170 Esim. Bacanu ja SC ”R” SA v. Romania (3.3.2009) ja Mustafa Kes v. Turkki (2.12.2008).

171 Tasapuolisuusperiaatteella on hallintoprosessissa vastaava sisältö, johon tutkimuksessa myöhemmin palataan (luku 4.5).

172 Jokela (2015, s. 209–209) havaitsi tuomareille vuonna 2003 tekemänsä kyselyn perusteella, että rikosasioissa rajoittava prosessinjohto oli selvästi riita-asioita harvinaisempaa. Jokelan mukaan vastaukset kuvaavat suhteellisen luotettavasti vuonna 2003 keskimäärin vallinnutta tilannetta vastauksiin liittyvät epävarmuustekijät huomioidenkin. Tutkimuksesta ilmenevä prosessilajien välinen ero tarpeettoman todistelun karsinnassa saattaa osin selittyä syytetyn oikeusturvanäkökohdilla, jotka rajoittavat tuomareiden halukkuutta rajoittaa vastatodistelua.

oikeudenkäynnin edellytys ja sisältyy oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuusvaatimukseen ilman, että siitä olisi nimenomaista mainintaa kyseisessä kohdassa. EIT:n ratkaisukäytännössään omaksuman tulkinnan mukaan tuomioistuimeen pääsy ei ole ehdoton. Oikeutta voidaan rajoittaa, mutta rajoituksilla ei saada loukata sen olennaista sisältöä. Rajoituksilla tulee olla hyväksyttävät tavoitteet, niiden tulee olla kohtuullisia ja oikeassa suhteessa tavoitteisiinsa. Tuomioistuimeen pääsy on toteutettava tosiasiallisesti ja tehokkaasti.¹⁷³

Oikeusvoimakysymyksen kannalta olennaisempaa kuin access to court on kuitenkin oikeuksiin pääsy eli *access to justice*, joka sisältyy EIS 6 artiklassa tarkoitettuun tuomioistuimeen pääsyyn. Kyse on siitä, onko oikeudet saavutettu, jolloin huomiota on kiinnitettävä menettelyn tasoon ja tuomion täytäntöönpanoon. Olennaista on, onko pääsy oikeuteen tuottanut myös pääsyn oikeuksiin eli onko oikeudet saavutettu menettelyllä. Pelkkä muodollinen tuomioistuimeen pääsy ei vielä ole riittävää, jos tuomioistuin ei esimerkiksi voi ratkaista asianosaisten vaatimusta tai tuomioistuimeen pääsy muusta syystä jää tehottomaksi. EIS turvaa tehokkaita ja käytännöllisiä oikeuksia eikä vain teoreettisia ja muodollisia.¹⁷⁴

Access to justice -periaatteen kuuluu myös, että kaikilla tulee olla tosiasialliset mahdollisuudet päästä oikeuksiinsa eli saada oikeutensa toteutettua, mikä edellyttää asianosaisten mahdollisuutta vaikuttaa asiansa käsittelyyn tuomioistuimessa.¹⁷⁵ Oikeuksiin pääsyä voi vaarantaa asiantuntemuksen puute, jolloin asianosaisilla on oltava mahdollisuus ilmaiseen tai kohtuuhintaiseen oikeudelliseen apuun. Oikeuksien pääsyä vaarantaa myös oikeudenkäynnin pitkittyminen sinänsä sekä siitä johtuvat korkeat oikeudenkäyntikustannukset.¹⁷⁶ Vaikka oikeuksien toteuttamisessa onkin kyse oikeuksien tosiasiallisesta tavoittamisesta, access to justice sisältää myös normatiivisia elementtejä. Oikeuksiin pääsy on luonnollisestikin riippuvainen aineellisen oikeuden kattavuudesta mutta myös siitä, miten menettely turvaa sen toteutumista. Millaiset mahdollisuudet tuomioistuimella on toteuttaa aineellista oikeutta siten, että tuomio vastaa aineellista totuutta ja on juridisesti oikea.¹⁷⁷

EIT on linjannut ratkaisukäytännössään, ettei tuomioistuimeen pääsy saanut jäädä tehottomaksi myöskään rajoittamalla tuomioistuimen toimivaltaa. Oikeuksiin pääseminen edellyttää, että tuomioistuimella on mahdollisuus tutkia asia kokonaisuudessaan riittävässä laajuudessaan eikä esimerkiksi pelkän oikeuskysymyksen osalta. Rikossyytteen alaan kuuluvissa asioissa tuomioistuimen on voitava tutkia kaikki relevantit seikat ja niitä koskevat väitteet sekä oikeus- että tosiasiakysymyksen

173 Ervo 2005, s. 117–119 ja 2008, s. 21. Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 365.

174 Ervo 2008, s. 22, Janosevic v. Ruotsi (23.7.2002), Anagnostopoulos v. Kreikka (3.4.2003) ja Stråg Datatjänster Ab v. Ruotsi (21.6.2005),

175 Virolainen – Pölönen 2003, s. 255 ja 257.

176 Virolainen – Pölönen 2003, s. 257.

177 Ervo 2005, s.117.

osalta näytön arviointi mukaan lukien.¹⁷⁸ Lopullisten lainvoimaisten tuomioiden purkamisen on myös joskus tulkittu loukkaavan oikeutta päästä tuomioistuimeen. Tavallisimmin ne kuitenkin liittyvät oikeusvarmuutta ja oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskeviin kysymyksiin.¹⁷⁹ Tietyn lopullisesti ratkaistun kysymyksen ottaminen uudelleen harkittavaksi voisi siis joissain tilanteissa estää asianomaista pääsemästä oikeuksiinsa.

Tuomioistuimeen pääsy ei siis ole ehdoton oikeus ja EIT jättää sopimusvaltioille harkintavaltaa sen toteuttamisessa ja sitä rajoitettaessa. Harkintavallan reunaehtoina ovat kuitenkin, että rajoitusten tulee olla välttämättömiä, niillä on hyväksyttävä tavoite ja rajoitukset ovat oikeasuhtaisia tavoitteeseen nähden.¹⁸⁰ Ratkaisuissa on annettu painoa lainkäytön tehokkuudelle, oikeusvarmuudelle ja asianmukaisuudelle oikeusrauhaa ja oikeusvoimaa rajoittavina perusteina. Perusteet ovat kuitenkin yleisluontoisia ja soveltuvat melkein mihin tahansa tapaukseen. Yksittäistä tapausta ajatellen argumenttien ongelmanratkaisukyky on siten rajallinen toisin kuin oikeusvoiman murtaminen pakottavan yhteiskunnallisen tarpeen perusteella. Tällainen saattaisi tulla kyseeseen esimerkiksi, kun aiempi tuomio on ilmeisen virheellinen.¹⁸¹ Oikeusvoimakysymyksen ratkaisu tapahtuu siis punnintana, jossa access to court ja acces to justice -periaatteet asettuvat oikeusvoiman ja oikeusrauhan vastapunnuksiksi ja puoltavat suppeaa oikeusvoimatulkintaa. Prosessiekonomialla on merkitystä, mutta se ei saa ratkaisevaa merkitystä oikeusvoiman ulottuvuuden määrittäjänä.¹⁸²

Aiemman tuomioistuinratkaisun oikeusvoimaisuusongelmaa ratkaistaessa tuomioistuimeen pääsillä ei näyttäisi olevan itsenäistä merkitystä. Kysymys oikeuksiin pääsystä palautuu kysymykseksi syytetyn oikeusturvasta: millä tavoin oikeusvoimavaikutus estäisi syytettyä pääsemästä oikeuksiinsa eli oikeuteen olla tulematta tuomituksi syyttömänä. Samat argumentit vaikuttaisivat olevan relevantteja molempien osalta. Asian tarkastelu access to justice -oikeuden kannalta ei vaikuttaisi tuovan mitään uutta syytetyn oikeusturvapohdintoihin. Oikeuksiin pääsyn tarkasteleminen tosiasiallisena mahdollisuutena ei myöskään tuo sellaista uutta ulottuvuutta, jota syytetyn oikeusturva ei vielä kattaisi. Syytetyn oikeusturva sisältää sekä normatiivisen että tosiasiallisen elementin ja syytetyn oikeusturvaa vaarantavien tosiseikkojen

---

178 Esim. Itävaltaa koskeneet tapaukset Schmautzer (23.10.1995), Umlauf Gradinger (23.10.1995), Pramstaller (23.10.1995), Palaoro (23.10.1995), Pfarrmeier (23.10.1995), Mauer (18.2.1997) ja Mauer (20.6.2000) Janosevic v. Ruotsi (23.7.2002) sekä A. Menarini Diagnostics S.R.L v. Italia (27.9.2011).

179 Esimerkiksi tapauksessa Ryabykh v. Russia 24.7.2003 (kohta 57) lopulliseksi tullutta tuomiota vastaan suunnattu ”supervisory-review” -menettelyn katsottiin loukkaavan oikeusvarmuutta ja hakijan oikeutta päästä tuomioistuimeen.

180 Ervo 2000, s. 16

181 Koulu 2016, s. 110–112. Tapaukset Kemp ym. v. Luxemburg (24.8.2008) ja Esertas v. Liettua (31.5.2012).

182 Koulu 2016, s. 113.

vaikutusta voidaan myös eliminoida lainsäädännöllä.¹⁸³ Punnintakriteereinä ovat edelleenkin prosessiekonomia, syytetyn oikeusturva ja asianomistajan oikeudet.

3.7 Asiakysymykset ja oikeuskysymykset

Oikeustositseikkoja ja oikeussuhteita koskevien ratkaisujen oikeusvoimaa on syytä tarkastella vielä asiakysymys–oikeuskysymys -ulottuvuutta kuvaavan käsiteparin avulla. Asia- ja oikeuskysymysten käsitteellinen erottaminen toisistaan on tärkeää. Kun asia- ja oikeuskysymykset pidetään erillään, käy toisaalta ilmeiseksi niiden kiinteä yhteys ja vuorovaikutussuhde. Tällöin tuomioistuimen oikeudellisen harkinnan luonnetta voidaan kuvata ajatusprosessina, jossa asia- ja oikeuskysymykset ovat kiinteässä yhteydessä ja vuorovaikutuksessa toistensa kanssa ja jossa kyse on oikeudellisen merkityksen antamisesta tapauksen konkreettisille tosiseikoille. Kun kysymysten tiivis vaikutussuhde toisiinsa hahmotetaan selkeästi, voidaan oikeuskysymyksen oikeusvoimaa arvioida ja argumentoida syvällisemmin. Lisäksi eron tekeminen asia- ja oikeuskysymysten välillä on merkityksellistä myös siksi, että niiden oikeusvoimavaikutusta on arvioitava eri tavalla.

Asiakysymyksiä ovat tuomioistuimen todistusharkintansa perusteella tekemät ratkaisut, joiden kohteena ovat konkreettiset tosiasiat. Tarkastelun kohteena ovat materiaaliseen todellisuuteen kuuluvat, konkreettiset elävän elämän tosiasiat ja tapahtumat. Näyttökysymyksellä tarkoitetaan samaa kuin asiakysymys. Asiakysymyksellä voidaan näin ollen ymmärtää tuomioistuimen vapaalla todistusharkinnallaan vahvistamia faktoja.¹⁸⁴

Todistusharkinta, jolla faktojen vahvistaminen tapahtuu, on ei-normatiivista tai psykologista toimintaa ja perustuu kokemussääntöihin.¹⁸⁵ Tuomioistuin määrää siinä todisteiden näyttöarvon vapaan harkintansa mukaisesti ilman sitä rajoittavia lainsäädännöllisiä ohjeita. Todisteiden todistusvoiman määrittäminen ei ole samalla tavoin ”sidottua” kuin oikeudellinen harkinta, jonka perustuslaissa ilmaistun laillisuusperiaatteen mukaisesti tulee perustua lakiin. Tuomioistuimen ratkaisutoiminnalla tulee olla oikeusjärjestyksen nojaava peruste eikä se voi menetellä vastoin lakia ja lain rajat ylittäen. Lisäksi oikeusvaltioperiaatteen oikeuslähdeopillisen ulottuvuuden mukaisesti kirjoitettu laki on vahvasti veloittava oikeuslähde.¹⁸⁶ Oikeudellista harkintaa ohjaavat edelleen tietoisopin kehittämät tulkintametodit ja oi-

---

183 Esimerkiksi oikeusapulaki turvaa valtion varoista kustannettavan oikeudellisen avun sitä tarvitseville, jotka taloudellisen asemansa vuoksi eivät kykene suorittamaan oikeusavun aiheuttamia menoja. Vastaavasti oikeudenkäynnistä rikosasiassa annetun lain puolustajan sekä asianomistajan osalta avustajan ja tukihenkilön määräämistä koskevilla säännöksillä edistetään oikeuksien tosiasiallista toteutumista.

184 Lindell 1987, s. 19–23. Ekelöf – Edelstam 2002, s. 34 ja 44, Laukkanen 1995, s. 147.

185 Ks. tästä luku 4.5.3.

186 Tieteen termipankki 31.3.2018: Oikeustiede: laillisuusperiaate hallinnossa (valtiosääntöoikeus).

keuslähdenormit.¹⁸⁷ Oikeus on myös velvollinen tuntemaan lain ja soveltamaan sitä oikein. Verrattuna asiakysymykseen oikeuskysymyksen oikeusvoimaisuudelle olisi siten painavimmat perusteet. Toisaalta on itsestään selvää, että näyttökysymyksen todistusharkintaa ja näyttökynnyksen määrittämistä koskeva epävarmuuselementti heijastuu myös oikeuskysymyksen ratkaisuun, mikä puolestaan on oikeuskysymyksen oikeusvoimaisuutta vastaan puhuva argumentti. Jos tapauksen faktapremissit on asetettu väärin, on normipremissien valinta tapahtunut väärin perusteiden ja ratkaisun lopputulos saattaa olla väärä. Oikeuskysymyksen oikeusvoimaisuutta vastaan puhuvana argumenttina voidaan nähdä myös tuomioistuinten riippumattomuusperiaate.

Oikeuskysymyksiä ovat ratkaisut, jotka on tehty oikeudellisen informaation perusteella: Yleisesti ottaen niillä tarkoitetaan ratkaisun perustaksi asetettavan juridisen aineksen kuten lainsäännösten, oikeusperiaatteiden, ennakkotapausten ja muiden oikeusohjeiden soveltamista sekä niiden soveltamisessa ja tulkinnassa esiintyvää ongelmaa sekä mahdollisesti myös puuttuvan normin muodostamista. Oikeuskysymyksellä ymmärretään näin ollen tapauksen juridista arviointia ja se liitetään yleensä normipremissien muotoilemiseen eli normien (sääntöjen ja periaatteiden) sisällön määrittämiseen. Normien sisältö pyritään selvittämään lakitekstejä ja muita kielellisiä oikeuslähteitä tulkitsemalla. Oikeuskysymyksen piiriin lukeutuvat myös laissa presumoidut tosiseikat, todistustaakka, todistusharkintametodin soveltaminen, näyttökynnys ja oikeusseuraamuksen harkinta.¹⁸⁸ Oikeuskysymyksenä on pidettävä myös todistusaineiston hankkimiseen, oikeudelliseen rajaamiseen ja oikeustositseikkojen todistamiseen liittyvät tosiasialliset ongelmat.¹⁸⁹ Hallintolainkäytössä oikeuskysymyksiä ovat myös päätöksen tehneen viranomaisen toimivalta ja harkintavallan käyttö ja oikeusperiaatteiden noudattaminen.¹⁹⁰

Oikeuskysymysten piiriin luetaan myös subsumptio, jolla tarkoitetaan konkreettisen tosiseikan siirtämistä oikeuslauseen tunnusmerkistön yhteyteen eli tapahtumakuvauksen ja oikeuslauseen vastaavuuden toteamista. Kysymys on siitä, mitkä tosiasiat voidaan subsumoida oikeuslauseen tunnusmerkkien alaisuuteen ja asettaa tuomioin faktapremisseiksi eli mitkä tosiseikat näin ollen tulevat mukaan subsumointiin. Konkreettista tosiseikkaa, joka otetaan subsumoinnin piiriin sen vuoksi, että se vastaa tietyn normin tunnusmerkistökäsitteitä kutsutaan subsumointifaktaksi ja se voidaan ymmärtää identtiseksi oikeustositseikan kanssa. Voidaan myös todeta,

---

187 Hirvonen 2011, s. 41.

188 Laukkanen 1995, s. 147, Lindell 1987, s. 21 ja 25, Virolainen – Martikainen 2010, s. 6–7, Aarnio 1989, s. 161–174, Lindell 1987, s. 261, Lappalainen 2001, s. 134–135 ja 143. Tulkinnan ja normin sisällön selvittämisen välisestä erosta sekä tulkinta- ja normilauseista sekä normeista ks. Aarnio 1989, s. 161–174 ja 1987, s. 56. Ks. myös Heinilä 2005, s. 263–264, joka von Wrightiin viitaten toteaa tulkinnan kautta syntyneen normilauseenkin olevan vain tietynlainen väittäjä normin olemassa olosta, joka on jossain muualla kuin kielessä eikä löydy lakikirjasta.

189 Jonkka 1993, s. 20 ja 1998, s. 1259.

190 Koivuluoma – Paso – Saukko – Tarukannel – Tolvanen 2020, s. 276. Oikeus- ja näyttökysymyksistä hallintolainkäytössä ks. myös Vihervuori 2004, s. 496–498.

että tosiseikka on kvalifioitunut oikeustositseikaksi, kun riittävä vastaavuussuhde tosiasian ja oikeuslauseen välillä on olemassa. Tulkintafaktoja ovat puolestaan ne oikeuskysymykset, jotka ohjaavat normien ja oikeudellisten käsitteiden käyttöä. Tulkintafaktat muodostetaan oikeuslähdeoppeja ja tulkintametoja soveltamalla.¹⁹¹ Ne ovat siten aina oikeuskysymyksiä.

Vakiintuneen kannan mukaan lainsoveltamista koskevat oikeuskysymykset eivät saata olla todistelun kohteena. Sääntö perustuu ”jura novit curia” -periaatteeseen, jonka mukaisesti tuomioistuimen tulee tuntea asian ratkaisemiseksi relevantit lain säännökset ja muut oikeusohjeet ja soveltaa niitä omasta aloitteestaan.¹⁹² Periaate on alkujaan ollut juuri todistusoikeudellinen maksiimi. Asianosaisilla ei ole väittämistaakkaa sen suhteen, miten konkreettisia seikkoja tulee arvioida juridisesti, eikä heidän tarvitse todistaa oikeuskysymyksiä.¹⁹³ Yleisen lainkäytön osalta periaate on kirjattu oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 4 §:n 1 momenttiin, jonka mukaan tuomioistuin soveltaa lakia viran puolesta ja on velvollinen tuntemaan kotimaisen lain sisällön. Tuomioistuin ei ole sidottu asianosaisten näkemyksiin laintulkintakysymyksistä vaan ratkaisee asian itsenäisesti. Vaikka oikeus lähtökohtaisesti onkin velvollinen tuntemaan kotimaisen lain sisällön, asianosaisilla on kyseisen säännöksen mukaan mahdollisuus antaa selvitystä siitä, miten kotimaista tai ulkomaista lakia olisi sovellettava. Selvitys on ymmärrettävä myös laajassa merkityksessä siten, että se kattaa kaiken relevantin aineiston oikeuskysymyksen ratkaisemiseksi, kuten tuomioistuimen ratkaisut ja oikeuskirjallisuuden.¹⁹⁴ Oikeuskysymykset eivät myöskään prosessioikeuden klassisen tuomioistuinperustelujen oikeusvoimaa koskevan säännön mukaan tule itsenäisesti oikeusvoimaisiksi. Oikeusvoimaiseksi ne voivat siten tulla vain sikäli, kun ne ilmenevät siviilituomion lopputuloksesta¹⁹⁵ tai hallintotuomioistuimen päätöksen osalta sen sisältämästä ratkaisusta ja lopputuloksesta.

Oikeus- ja asiakysymykset kietoutuvat kuitenkin toisiinsa. Asiakysymyksiä ja todistelun kohteina olevat konkreettiset tosiasiat voivat olla oikeustositseikkoja, todistustositseikkoja, apufaktoja tai kokemussääntöjä. Subsumoinnissa mukana olevat subsumointifaktat voivat olla konkreettisia tosiasioita tai oikeuskysymyksiä.¹⁹⁶

---

191 Pölönen 2003, s. 116, Laukkanen 1995, s.155, Aarnio 1989, s. 175, Lindell 1987, s. 23–27 ja 406–407. Klami (2000 s. 15) käyttää käsitettä subsumptiopremissi, joka perustelee sitä, soveltuuko normi faktoihin vai ei. Tosiseikat voivat olla aistein havaittavia ulkoiseen todellisuuteen kuuluvia olotiloja, tapahtumia tai ihmisen sisäiseen todellisuuteen kuuluvia faktoja. Tirkkonen 1977, s. 85 ja 86. Lappalainen 1991, s. 131.

192 Lappalainen 2001, s. 134–135. Tirkkonen 1977, s. 81. Ks. myös Tirkkonen 1977, s. 285. Tirkkosen mukaan yksimielisiä oltaneen siitä, etteivät oikeuskysymykset saavuta oikeusvoimaa määrittelemättä niitä kuitenkaan sen tarkemmin.

193 Laukkanen 1995, s. 263

194 HE 46/2014 vp, s. 51.

195 Lappalainen 2001, s. 432–433. Ks. myös Tirkkonen 1977, s. 285. Tirkkosen mukaan yksimielisiä oltaneen siitä, etteivät oikeuskysymykset saavuta oikeusvoimaa määrittelemättä niitä sen tarkemmin. Tirkkonen ei myöskään tee selkeää eroa oikeustositseikan ja todistustositseikan osalta.

196 Laukkanen 1995, s.147.

Tosiseikkoja käytetään myös normipremissin muotoilemiseen. Kun joudutaan pohtimaan, voidaanko fyysiseen todellisuuteen kuuluva tosiseikka kvalifioida oikeustosiseikaksi ja pitääkö sitä koskeva tosiseikkaväittäjä paikkansa, asia- ja oikeuskysymyksen kohde on sama.

Vaikka oikeus- ja asiakysymykset, faktat ja normit, liittyvätkin yhteen siinä määrin, ettei niiden pitäminen erillään toisistaan ole teoreettisesti eikä käytännössä mahdollista, ne ovat kuitenkin käsitteellisesti eri asioita. Oikeustosiseikka ei tarkoita samaa kuin tosiseikka, vaikka niiden kohteena onkin sama konkreettinen tosiasia.¹⁹⁷ Asiakysymyksen kuuluvien materiaalsen todellisuuden konkreettisten tapahtumien ja tosiasioiden sekä oikeuskysymyksen välillä vallitsee vuorovaikutussuhde. Faktat määrittävät normin valintaa ja normit puolestaan ohjaavat mitä faktoja pidetään asiassa relevantteina. Faktoja ei tarkastella irrallaan normeista vaan niiden läpi ja normin perusteella pyritään selvittämään, voidaanko faktat kuvata siten, että ne vastaavat normia. Lain tulkinta ei myöskään tapahdu irrallaan tosiasioista, vaan tapauksen faktat määräävät osaltaan, miten lakia on kyseisessä tapauksessa tulkittava. Laintulkinta voi olla tosiseikkapainotteista. Kun normipremissiiä muotoillaan tai muodostetaan, normatiivinen ja tosiasiallinen elementti voivat muodostaa erottamattoman kokonaisuuden. Samat tosiseikat voivat olla merkityksellisiä sekä faktapremissien että normipremissien asettamisen kannalta. Erillään pitämistä vaikeuttaa, että lainsäädännössä käytetyt käsitteet ovat usein arvostuksenvaraisia tai sisältävät institutionaalisia seikkoja, esimerkiksi avioliitto, omistusoikeus ja kauppa, joiden tunnistaminen edellyttää sääntöjärjestelmän tuntemista. Usein käsitteet saavat sisältönsä vasta käyttöyhteytensä perusteella.¹⁹⁸ Tosiasioiden toteaminen edellyttää nor-

---

197 Käsite on oikeusteoreettisesti mielenkiintoinen, koska se kietoo yhteen reaali maailman faktat ja lain, mutta ei täysin samaistu kumpaankaan. Sevelin on väitöskirjassaan tarkastellut kiintoisalla tavalla oikeustosiseikkoja perinteisen oikeuspositivistisen lain määritelmän valossa (laki/ei laki). Kun laki/fakta erottelu perustuu perinteiselle lain käsitteelle (laki/ei laki) laki/fakta erottelu redusoidaan laki/ei laki erotteluksi, jolloin oikeustosiseikat kategorisoidaan lain ulkopuolelle. Oikeustosiseikat eivät kuitenkaan ole redusoitavissa faktoiksi. Laajennetun lain käsitteen avulla voidaan välttää kyseinen ristiriita. Sevelinin omaksuman laajennetun lain käsitteen mukaan oikeustosiseikat ovat lain ulkopuolisen maailman (ei laki) oikeudellisia representaatioita ja kuuluvat yhdessä lain oikeudellisten representaatioiden (primary ja secondary rules) kanssa lain käsitteen piiriin. Tässä mielessä oikeustosiseikat eivät ole faktoja lainkaan. Ks. Sevelin 2017, s. 32, 66–67, 233, 235–236, 242, 261–263 ja 244.

198 Klami – Sorvettula – Hatakka 1990, s. 78, Klami 2000, s. 20, Laukkanen 1995, s. 152–153, Lindell 1987, s. 24, 36–37, Ks. myös Heinilä 2005, s. 265–267 ja 270–271, joka tarkastelee tosiseikkojen vaikutusta normin muodostamiseen oikeusteoreettisesta näkökulmasta. Heinilän tulkinta oikeudellisesta ratkaisutoiminnasta on hermeneuttinen kehä, jossa faktat ja normit muuttuvat, tulevat uudelleen ymmärretyiksi ja muotoilluiksi. Oikeudellisessa ratkaisutoiminnassa faktat ja normit lähenevät toisiaan niitä konkretisoitaessa erottamattomaksi kokonaisuudeksi. Ks. hermeneutiikasta ymmärtämisprosessin selvittämisenä ja ymmärtämisprosessin elementeistä, kuten esiymmärryksestä, osan ja kokonaisuuden suhteesta ja hermeneuttisesta kehästä tai spiraalista Aarnio 1989, s. 141–143. Hermeneuttisen tai ymmärtämisen kehän kuvaus ja siitä käyty keskustelu Gadamer 2004, s. 29–39. Ks myös Brožekin (2013, s. 113–122) hermeneuttiseen käsitteistöön perustuva ja Gadamerin hermeneuttista kehää tarkentava ja selventävä (oikeudellisen) tulkinnan rekonstruktio. Laajemmin ja kriittisesti uskomuksen tai päätöksen

mien ymmärtämistä, tulkintaa ja oikeussäännösten tavoitteiden huomioimista eikä riipu pelkästään havainnoista. Monet merkitykselliset oikeustositteikat, esimerkiksi vilpillinen mieli, käypä hinta ja tavaranto virhe, ovat riippuvaisia asiayhteydestään ja niitä ilmaisevasta kielestä eivätkä samalla tavalla todistettavissa kuin tietyt tosiasiat (auton nopeus, kuljettajan humalatoila, henkilön läsnäolo).¹⁹⁹

Oikeus- ja asiakysymysten yhteen liittyminen ilmenee juuri konkreettisesti lainsoveltamistilanteissa. Kyse ei ole pelkästään siitä, miten tiettyä abstraktia lainsäädännöstä olisi ylipäätään tulkittava vaan siitä, miten sitä olisi juuri kyseisessä tapauksessa ja sen piirteet huomioon ottaen tulkittava. Lainsoveltamisen ja -tulkinnan ero ei ole selväpiirteinen, mutta erottelukriteerinä voitaneen pitää laintulkinnan riippuvuutta tapauksen faktoista. Lainsoveltamisessa olisi tällöin kyse nimenomaan laintulkinnasta tietyssä yksittäistapauksessa eli siitä ilmenevien faktojen oikeudellisesta arvioinnista.²⁰⁰ Toisaalta faktat, niiden oikeudellinen kvalifiointi ja normit voidaan erottaa toisistaan, vaikka niiden kietoutuminen yhteen monin eri tavoin onkin ilmeistä ja erottaminen vaikeaa.

Laukkanen on väitöskirjassaan analysoinut subsumptiota perusteellisemmin ja pitää sitä asiakysymysten ja oikeuskysymysten välisenä vuorovaikutuksena, jossa konkreettiset ja abstraktiset tosiseikat eivät esiinny toisistaan riippumattomina vaikuttajina. Laintulkinta on sidottu tapaukseen liittyviin konkreettisiin tosiseikkoihin ja tosiseikkojen selvittäminen laintulkintaan. Subsumptio vuorovaikutussuhteena on Laukkasen mukaan prosessi, jossa hyvin epätasälliset kuvat tapahtumista ja normeista kehittyvät oikeudenkäynnin kuluessa jäsenyneeiksi oikeustositteikastoksi ja tunnusmerkistöksi. Kun tuomarilla on asiassa ratkaisupakko, hänen tehtävänään on muodostaa ja yhdistää konkreettinen ja abstrakti tosiseikkasto tuomion tasolla. Laukkanen käyttää käsitettä vuorovaikutussubsumptio puhuessaan konkreettisten oikeustositteikkojen ja normirekvisiitan vuorovaikutussuhteesta, mikä Laukkasen mukaan kuvaa ratkaisun keksimistä etenkin vaikeissa normin soveltamistilanteissa.²⁰¹ Vuorovaikutussubsumptiossa normipremissi riippuu konkreettisille tosisei-

---

justifiointia koskevista ns. koherenssiteorioista filosofiassa ja oikeusteoriassa (mm. John Rawls ja Ronald Dworkin) sekä niiden metaforista esim. Bermejo 2013, s. 93–109. Subsumption loogisena syllogismina ei katsota enää antavan oikeaa kuvaa oikeudellisesta ratkaisutoiminnasta. Ks. esim. Virolainen – Martikainen 2010, s. 229 ja Aarnio 1989, s. 175. Ks. myös Tuori 2000, s. 124.

Institutionaalista tosiseikoista ks. Aarnio 1989, s. 74 ja 177, Leppänen 1998, s. 131–132, Kaisto 2005, s. 275, Rautio 2006, s. 64 ja Helin 1999, s. 215–218 ja 1998, s. 427–430. Kuten Välimäki toteaa, tiettyssä mielessä kaikkia oikeustositteikkoja voidaan pitää institutionaalina tosiseikkoina, koska ne saavat merkityksensä vain yhteydessä materiaalisin oikeuden normeihin. Niitä ei myöskään ole välttämätöntä palauttaa fyysikaalisiksi tosiasioiksi, jotta niitä voitaisiin käyttää. Ks. Välimäki 2016, s. 308–310 ja alav. 57. Vastaavasti Vaitoja (2014 s. 37–39) toteaa, että kaikki myös ns. puhtaan havaintomaalin faktat ovat institutionaalisia tosiseikkoja, koska institutionaalisen tosiseikan ominaisuudet täyttyvät niiden kohdalla. 199 Klami 2000, s. 20.

200 Jonkka 1991, s. 260. Heinilän mukaan (2005, s. 267) etenkin silloin, kun kyse on teleologisiin eli reaaliin argumentteihin nojautuvasta tulkinnasta, eroa tulkinnan ja soveltamisen välillä ole.

201 Laukkanen 1995, s. 158–160. Ks. myös Leppänen 1998, s. 128–132.

koille annetusta merkityksestä ja päinvastoin. Tuomioperusteluissa käytettävät konkreettiset tosiseikat valikoituvat sen mukaan, millaisia edellytyksiä ratkaisija lain tunnusmerkin toteutumiseksi asettaa. Tällöin siis ratkaisija päättää, mitkä konkreettisesti tosiseikoista ovat oikeustositseikkoja ja siten relevantteja tunnusmerkin täytymisen kannalta. Konkreettiset tosiseikat ohjaavat puolestaan oikeuskysymysten tutkimista niin, että tietynlainen kuvaus tapahtumista vaikuttaa normin valintaan ja tulkintaan.²⁰²

Oikeustositseikkojen muodostamisprosessin luonnehtiminen oikeus- ja asiakysymysten vuorovaikutukseksi kuvaa osuvasti oikeustositseikkojen muodostamista ja laintulkintaa etenkin oikeudellisesti ongelmallisissa tilanteissa. Tässä yhteydessä kysymys ei ole kuitenkaan tuomarin ratkaisutoiminnan parhaasta heuristisesta mallista vaan oikeusvoimavaikutuksen perusteltavuudesta syytetyn oikeusturva ja prosessiekonomiset intressit huomioiden. Vuorovaikutussubsumptomallin funktio on toimia lähinnä ajattelun apuvälineenä pohdittaessa, voivatko tuomioperustelujen kannanotot oikeustositseikkojen asemassa olevista faktoista ja niiden laintulkinnallisesta merkityksestä tulla oikeusvoimaiseksi ja hahmottaa sitä vastaan ja puolesta puhuvia argumentteja. Vuorovaikutussubsumtion käsitteen avulla tuomioistuinratkaisun oikeusvoimaa voidaan tarkastella ja hahmottaa se paremmin sekä asia- että oikeuskysymyksen sisältävänä ratkaisuna.

Vaikka tapausten faktat olisivatkin identtiset ja asianosaiset olisivat vedonneet samoihin oikeustositseikkoihin, eri tuomarit saattavat kuitenkin pitää eri oikeustositseikkoja oikeudellisesti merkityksellisinä tai antaa niille eri painotuksen ja tämän vuoksi päätyä lainsoveltamiskysymyksessä eri tulokseen. Ratkaisujen erilaisuuden syyt voivat olla moninaiset ja erilaisuus voi johtua myös tuomarin omaan elämäkokemukseen perustuvista tiedoista.²⁰³ Edelleen vaikka molemmissa prosesseissa olisikin kyse samasta lainsäännöksen abstraktista ilmauksesta, kuten syrjintä, painava syy tai tuottamus, tapahtumat eli faktat saattavat kuitenkin poiketa siinä määrin toisistaan, ettei ilmaisulle voida molemmissa prosesseissa antaa yhtenevää tulkintaa. Toisaalta taas siitä, miten normi on juuri kyseisessä tapauksessa tulkittu ja ymmärretty riippuu, mitä tosiseikkojen tuomioperusteluissa on painotettu ja tuotu esiin. Oikeuskysymystä ratkaistessaan rikostuomioistuin saattaisi pitää oikeustositseikkoina seikkoja, joita ensi prosessissa ei ole pidetty merkityksellisinä ja jotka sen vuoksi eivät lainkaan ilmene tuomiosta. Siviiliprosessissa on mahdollista, että asianosaiset ovat tosiasiallisesti rajoittaneet tuomioistuimen harkintavaltaa myös oikeuskysymyksessä jättämällä vetoamatta tiettyihin laintulkintakysymyksen kannalta merkityksellisiin

---

202 Laukkanen 1995, s. 162. Laukkanen vuorovaikutusta havainnollistavassa kaaviossa (s. 171) asiakysymykset ovat todistusharkinnan kohteena olevia konkreettisia tosiseikkoja koskevia ratkaisuja ja oikeuskysymykset tunnusmerkistön määrittämiä pitämiskäytöksiä. Oikeustositseikat muodostuvat subsumptiossa. Asia- ja oikeuskysymysten vuorovaikutuksena syntyvä oikeudellinen ratkaisu ei tarkoita vain lopullista pääasiallisen ratkaisun vaan myös esimerkiksi ratkaisun normin soveltamisedellytyksistä.

203 Laukkanen 1995, s.161.

oikeustosisiekkoihin.²⁰⁴ Siten myös rikustuomioistuimien tulisi sidotuksi siviilioikeuden lainsoveltamisratkaisuun, koska se ei voisi ottaa huomioon oikeudenkäyntiaineistosta ilmeneviä sinänsä riidattomiakaan syytetyille edullisia oikeustosisieikkoja. Näiden huomioiminen edellyttäisi, että puolustus tai syyttäjä objektiviteettiperiaatteensa velvoittamana nostaisi tapahtumien kulusta esiin kyseisiä oikeustosisieikkoja. Kuvatuolaisissa tilanteissa oikeusvoimavaikutuksen antaminen siviilituomioistuimen lainsoveltamisratkaisulle saattaisikin merkitä hylättävää väärän päätöksen riskiä.²⁰⁵ Edellä esitettyjen seikkojen lisäksi on huomioitava, että abstrakteissa lainsäädännöksissä käytetään runsaasti arvostuksenvaraisia juridisia ilmauksia, esimerkiksi ilman hyväksyttävää syytä tai ilman liiketaloudellista perustetta sekä arkikielen mukaisia ilmauksia. Niiden saama sisältö riippuu lopullisesti siitä, mitkä seikat tapauksen faktastosta ratkaisija valikoi oikeustosisieikoiksi. Tulkinnat ovat siten riippuvaisia asiaa ratkaisevan tuomioistuimen näkemyksestä.

Kun oikeudellinen ratkaisutoiminta nähdään asia- ja oikeuskysymyksen vuorovaikutusprosessina, käy ilmeiseksi, ettei ole mahdollista antaa oikeusvoimaa oikeuskysymystä koskeville ratkaisuille.²⁰⁶ Vastaavasti asian tekee ymmärrettäväksi oikeudellisen ratkaisutoiminnan mieltäminen hermeneuttisena kehänä tai spiraalina, yhdenlaisena luovana prosessina, jossa faktoja ja normeja tulkitaan aina uudelleen ja uudelleen normin saadessa lopullisen muotonsa prosessin tuloksena.²⁰⁷ Samalla kun hermeneuttinen spiraali sulkee pois yhden ja ainoan absoluuttisesti oikean ratkaisun mahdollisuuden, se toisaalta sallii paremman ja oikeamman ratkaisun. Edellä sanottu pitää paikkansa, vaikka asiakysymykset sinänsä olisivatkin selviä tai riidattomia ja todistusharkinnan epävarmuuselementti voitaisiin jättää huomiotta. Sekä syytetyyn oikeusturvaintressi kuin myös perustuslaissa turvattu tuomiovallan riippumattomuus suhteessa toisen tuomioistuimen tuomiovaltaan, ovat oikeusvoimavaikutuspunninnassa huomioitavia seikkoja, jotka voivat estää oikeusvoiman. Yleistäen voidaan todeta, että mitä voimakkaammin oikeus- ja asiakysymykset ovat subsumptiossa vuorovaikutuksessa ja laintulkinta riippuvainen tapauksen faktoista,

---

204 Laukkanen 1995, s. 269. Dispositiivisessa riitajutussa asianosaisilla on määräämisvalta siihen nähden, mihin oikeustosisiekkoihin he vaatimuksensa tai sen vastustamisen perustavat eikä tuomioita saa perustaa seikkaan, johon asianosainen ei ole vedonnut (OK 24:3.2).

205 Ongelma ei koske samassa määrin indispositiivista riitajuttua eikä myöskään hallintoprosessia, jossa vetoamisvelvollisuutta ei ole.

206 Oikeus- ja asiakysymysten kiinteä yhteys ilmenee myös tuomarin esteellisyyttä koskevien normien taustalla olevasta ajattelusta. Oikeuskirjallisuudessa tuomarin oikeuskysymystä koskevan ennakoasenteen ei ole kovin helposti katsottu asettavan tuomarin puolueettomuutta kyseenalaiseksi ja tekevän hänestä esteellistä ratkaisemaan asiaa, jossa sama oikeuskysymys on relevantti. Esimerkiksi tuomarin tieteellisissä julkaisuissa tai lainvalmisteluvaiheissa esittämät lainopilliset kannanotot ovat usein abstrakteja eikä niitä kirjoitettaessa ole tiedossa tietyn yksittäistapauksen tosiseikkoja, joihin tuomioistuimenratkaisu aina nojautuu. Sen sijaan, kun kyse on enemmänkin tietyn tapauksen oikeustosisieikkoja silmällä pitäen ennakkoon annetusta lainsoveltamiskannanotosta, esteellisyys aktualisoituu helpommin. Ks. tuomarin oikeuskysymystä koskevasta ennakoasenteesta tarkemmin Tapanila 2013, s. 307–314.

207 Ks. tästä edellä alav. 198.

sitä painavammat ovat laintulkinta- ja soveltamiskysymysten oikeusvoimaisuutta vastaan puhuvat perusteet.

Sen sijaan, kun kyse on suhteellisen yksinkertaisesta oikeudellisesta ratkaisusta, jossa ei juurikaan voida puhua tulkinnasta tai soveltamisesta ja asiakysymys on selkeästi erotettavissa, oikeuskysymyksen oikeusvoimaa voidaan pitää perustellumpana ja vähemmän tuomioistuimen riippumattomuutta loukkaavana edellyttäen tietenkin, että näyttökynnys asianomaisten oikeustositseikkojen osalta on ylittynyt. Oikeusteoreettisesti ilmaistuna kyse olisi lähinnä isomorfiatilanteesta, jossa normin ja tosiseikaston välillä vallitsee kuvasuhde.²⁰⁸ Koska myös todistusharkintaratkaisun oikeusvoimaisuus saattaa muodostaa hylättävän oikeusturvariskin, todistusharkintaratkaisun oikeellisuuden tulisi olla selvää. Näyttöllisesti vaativimmassa tilanteissa ongelmaksi muodostuu sen oikeellisuuden koeteltavuus. Tuomioistuimen näytön arvioinnin oikeellisuutta tulisi voida koetella intersubjektiivisesti eli käyttäen metodina sitä, tulisiko myös toinen tuomari samaan lopputulokseen. Ongelmana on kuitenkin, että samojakin kokemussääntöjä ja todistusharkintametodeja soveltaen tuomarit voivat päätyä eri lopputuloksiin ilman, että todistusharkinnan objektiivisuus- ja rationaalisuusvaatimusta olisi loukattu. Oikeusvoimavaikutuksen antaminen todistusharkintaratkaisulle saattaisi sen sijaan olla jopa vastoin tuomioistuimen oikeutta ja velvollisuutta vapaaseen todistusharkintaan. Tämä koskee etenkin suullista todistelua, jota ei yksinkertaisesti ole mahdollista tehdä niin yksiselitteisesti, että sen oikeellisuus voitaisiin intersubjektiivisuusvaatimusta soveltamalla ratkaista.²⁰⁹ Teoreettisesti on myös ajateltavissa, että näyttökysymyksen ollessa yksinkertainen ja selvästi oikeuskysymyksestä irrallaan, aiemman tuomioistuimen todistusharkintaratkaisu otettaisiin perustaksi ja rikostuomioistuin ratkaisisi vain oikeuskysymyksen.

Kaiken kaikkiaan, kun asia ja oikeuskysymykset voidaan selkeästi pitää erillään eikä ratkaisu edellytä juurikaan laintulkintaa tai soveltamista, oikeuskysymyksen oikeusvoima ei välttämättä merkitse hylättävää väärän päätöksen riskiä. Mikäli näin olisi, jouduttaisiin oletamaan, että tuomioistuinten pätevytydessä ja juridisessä asiantuntemuksessa on syytetyn oikeusturvan kannalta merkityksellisiä eroja. Syytetyn oikeusturva edellyttäisi tällöinkin, että näytön arvioinnin oikeellisuutta voitaisiin pitää selvänä. Toisaalta vaikka oikeusvoima tapauksesta riippuen estyisikin sitä vastaan puhuvien argumenttien vuoksi, ei tästä vielä voida päätellä, että ratkaisun todistusvoima välttämättä olisi heikko. Asia saattaa olla jopa päin vastoin johtuen tuomioistuimen asiantuntemuksesta tietyillä oikeuden aloilla, kuten hallintotuomioistuimen asiantuntemuksesta vero- ja ympäristöasioissa.

---

208 Kuvasuhteesta ks. Makkonen 1981, s. 96, Aarnio 1989, s.158.

209 Ks. Lindell 1987, s. 108–110. Vaatimuksella teorian tai hypoteesin testattavuudesta intersubjektiivisesti tarkoitetaan, että toisen tutkijan tulee voida koetella sen paikkansa pitävyyttä. Lindell tuo esiin syyt, joiden johdosta koeteltavuus ei ole mahdollista.

3.8 Oikeusvoimakysymyksen ratkaiseminen rikosprosessissa todistelun suhteen toisistaan eroavissa ratkaisutilanteissa

Tässä osiossa pyrin konkretisoimaan oikeusvoimaproblematiikkaa lähestymällä sitä yksinkertaistettujen prosessuaalisten asetelmien pohjalta. Tällöin on lähtökohtaolettamuksena, että relevanttien oikeustositseikkojen ja kysymysten identtisyys on selvä. Esimerkiksi rikosprosessissa rikostunnusmerkistö edellyttää tietyn oikeudellisen suhteen olemassaoloa ja sen olemassaoloa koskeva kysymys on identtinen aikaisemmassa siviili- tai hallintoprosessissa ratkaistun kysymyksen kanssa tai molemmissa prosesseissa todistusteema tai -teemat ovat samoja johtuen abstraktin lainsäädännön tunnusmerkkien vastaavuudesta. Molemmissa prosesseissa joudutaan siis ottamaan kantaa samaa tai samoja oikeustositseikkoja koskevien väitteiden paikansapitävyyteen. Olettamuksena on lisäksi, että molemmissa prosesseissa käsiteltävä asia perustuu samoihin tapahtumiin ja tapahtumainkulkuun. Sen sijaan kysymys on todistusharkinnasta ja näytön riittävydestä.

Esimerkiksi aikaisemmassa takaisinsaantia konkurssipesään koskeneessa oikeudenkäynnissä on ratkaistu kysymys, onko velallinen ollut peräytettäväksi vaaditun oikeustoimen hetkellä maksukyvytön tai aiheuttanut maksukyvyttömyytensä, jolloin myös velallisen epärehellisyttä koskevassa rikosprosessissa on otettava kantaa samoihin maksukyvyttömyyttä määrittäviin seikkoihin. Vastaavasti kyse voi olla siitä, onko vastaajalla ollut tosiasiallinen vastuuasema yhtiössä tietyssä aikana tai onko omaisuusluovutukselta puuttunut liiketaloudellinen peruste, joka osoittaa sen tapahtuneen ilman hyväksyttävää syytä. Sekä hallinto- että rikosprosessissa on voinut olla kyse samasta verovastuun syntymisen edellytyksenä olevasta oikeustositseikasta esimerkiksi kiinteästä toimipaikasta, urakkalaskutuksen totuudellisuudesta jne. Ympäristöoikeuden alalta esimerkkinä mainittakoon vaikkapa kysymys siitä, onko menettely ollut rangaistavaa ympäristön turmelemista tai eläinsuojelurikoksessa tarkoitettua tarpeettoman kärsimyksen, kivun tai tuskan aiheuttamista, mikä on ollut myös tietyn hallinnollisen toimenpiteen edellytyksenä. Näissä esimerkeissä asianomaisessa rangaistussäännöksessä on viitattu suoraan sovellettavaksi tuleviin säännöksiin.

Virkamiesoikeudellisissa asioissa viranomainen on mahdollisesti tehnyt lainvastaisen ratkaisun, jonka hallintotuomioistuin on kumonnut. Sama menettely voi tulla arvioitavaksi myöhemmässä rikosprosessissa virkarikoksena, jolloin samat oikeustositseikat ovat relevantteja hallinto- ja rikosprosessissa. Hallintotuomioistuin on myös saattanut nimenomaisesti vahvistaa virkasuhteen olemassaolon, joka puolestaan on virkarikoksen tunnusmerkistökäsitteitä.²¹⁰ Siviilituomioistuimessa käsiteltävissä vahingonkorvausprosessissa ratkaisun lainvastaisuuden lisäksi kyse on virkamiehen tuottamuksesta tai tahallisuudesta, jotka ovat myös virkarikosten tunnusmerkkejä. Lisää esimerkkejä voidaan etsiä sosiaalietuuksien väärinkäytöksistä. Tuomioistuin

²¹⁰ Ks. esim. KHO 2019:120.

on voinut ratkaisussaan todeta, ettei asianosaisella ole oikeutta etuuteen. Lisäksi asiassa on voinut tulla ilmi, että asianosainen on antanut etuuden myöntäneelle viranomaiselle väärää tietoa etuuden saamisen edellytyksenä olevista seikoista. Tapaus voi tulla myöhemmin arvioitavaksi petosrikoksena rikosprosessissa. Tällöin väärän tiedon antaminen ja etuun oikeuttavien seikkojen puuttuminen ovat rikosprosessissa oikeustosisekkujen asemassa. Tilanne kuitenkin lienee harvinainen, koska useimmiten väärin tietojen antaminen tulee ilmi jo viranomaisen käsitellessä asiaa ja johtaa rikosilmoituksen tekemiseen ja rikostutkintaan.

3.8.1 Siviilituomio ja prosesseissa yhteneväinen kirjallinen todistelu²¹¹

Oletetaan, että aiempi siviilituomio nimetään kirjalliseksi todisteeksi ja lisäksi tarjotaan vastaanotettavaksi sama näyttö kuin aikaisemmassakin tuomiossa. Aikaisempaa tuomiota väitetään vääräksi tietyn oikeustosisekkua tai oikeussuhdetta koskevan kannanoton osalta, koska tuomioistuimien on arvioinut näyttöä väärin ja tullut sen vuoksi väärään johtopäätökseen. Uutta näyttöä ei esitetä ja kyse on siis pelkästään siitä, voisiko tuomioistuimien saman näytön uudelleen vastaanotettuaan tulla todistusharkinnassaan ja näytön riittävyttä koskevassa arvioissaan toisenlaiseen lopputulokseen kuin ensiprozessissa asian ratkaissut tuomioistuimien. Kysymyksen osalta rikosprosessissa ja aikaisemmassa prosessissa tuomioistuimella on käytössään täsmälleen sama näyttö. Väitteitä ei myöskään esitetä siitä, että näyttö sinänsä olisi selostettu tuomiossa puutteellisesti tai virheellisesti. Tuomioistuimen selostus näytöstä hyväksytään sellaisenaan harkinnan pohjaksi. Oikeusvoimakysymystä ratkaistaessa merkitystä on sillä, onko teemaa koskeva todistelu kirjallista vai suullista. Vaikka käytännössä on varsin harvinaista, että todistelu olisi pelkästään kirjallista, otan kuitenkin lähtökohdaksi tämän hypoteettisen vaihtoehdon.

Tässä tilanteessa jonkinlaista ratkaisuapua oikeusvoimakysymykseen on saatavissa prosessilain säännöksistä. Oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 15 §:n 1 momentin mukaan, jos pääkäsittely toimitetaan ja kyse on kärjäoikeuden suullisen todistelun uskottavuudesta tekemästä arviosta, hovioikeuden ei tarvitse ottaa suullista todistelu uudelleen vastaan, mikäli kärjäoikeuden vastaanottaman näytön arvioinnista ei voi jäädä saman luvun 12 §:n tarkoittaman oikeudenkäyntiaineiston perusteella kokonaisuutena arvioitaessa mitään varteenotettavaa epäilystä. Kyse näyttäisi olevan tuomitsemiskynnystä rikosasioissa vastaavasta varmuustasosta.²¹² Näytön arvioinnin oikeellisuus arvioidaan ja suullisen todistelun vastaanottamisen tarpeellisuudesta päätetään kirjallisen oikeudenkäyntiaineiston perusteella eli kirjallisten todisteiden ja kärjäoikeuden suullista ja kirjallista todistelua ja siitä tehtyjä johtopäätöksiä

---

211 Selvyden vuoksi totean, että näytön esittämisellä tarkoitan pelkästään todistusaineiston saattamista tuomioistuimen tietoon en vielä sen varsinaista vastaanottamista. Näytön esittämisen ja vastaanottamisen käsitteellisestä erosta Lappalainen 2001, s. 165 alav. 122.

212 HE 105/2009, s. 69–70 ja Niemi 2012, s. 1156–1158, Jokela 2015, s. 747–748.

koskevien tuomioperustelujen avulla. Suullisen todistelun painoarvoa arvioidessaan hovioikeudella on näin ollen käytössään käräjäoikeuden tuomioperusteluiden lisäksi kirjalliset todisteet ja lisäksi mahdollisuus ottaa todistelutallenteelta selko käräjäoikeudessa vastaanotetun suullisen todistelun sisällöstä.

Säännöksestä ilmenevää ohjetta soveltaen kirjallista todistelua ei tarvitsisi ottaa uudelleen vastaan, jos siviilituomioistuimen näytön arvioinnista rikostuomioistuimen mielestä tuomion perusteella ei voi jäädä mitään varteenotettavaa epäilystä. Säännöksen tarkoittama tilanne ei kuitenkaan ole täysin rinnastettavissa nyt puheena olevaan hypoteettiseen tilanteeseen. Vaikka kyse onkin kirjallisesta todistelusta, jossa välittömyydellä ei ole vastaavaa merkitystä kuin henkilötodistelussa, säännöksen tarkoittamassa tilanteessa hovioikeudella on näytön vastaanottamista harkitessaan käytössään laajempi informaatio kuin vain pelkkä tuomio. Joka tapauksessa mitään varteenotettavaa epäilystä ei saa jäädä näytön arvioinnin oikeellisuudesta ja arviointi tapahtuu kirjalliset todisteet uudelleen vastaanottamalla. Todistelun luotettavuutta ja aineellista totuutta turvaavana periaatteena välittömyydellä on suuri merkitys suullisen todistelun osalta, minkä vuoksi sen uudelleen vastaanottamisen tarpeettomuudelle on asetettu korkea kynnyks.²¹³

Esimerkkitalanteessa välittömyys jää toteutumatta, mikäli kirjallista todistelua ei oteta uudelleen vastaan. Toisaalta on kysyttävä, onko rikostuomioistuimen nähtävä itse kaikki asiakirjat ja tehtävä niistä omat johtopäätöksensä vai voiko se luottaa tässä suhteessa toisen tuomioistuimen näkemänsä aineiston perusteella tekemiin johtopäätöksiin. Mikäli kirjallisten todisteiden osalta välittömyydellä ei poikkeuksellisesti olisi merkitystä tuomioistuimen näytön arvioinnin oikeellisuuden kannalta tai sillä olisi vain vähäinen merkitys, välittömyyden toteutumattomuus tai sen puutteellinen toteutuminen ei ole oikeusvoimaa vastaan puhuva argumentti. Tällaista tilannetta on kuitenkin esimerkinomaisesti vaikea hahmottaa. Välittömyyden merkitykseen vaikuttaa tapauskohtaisesti se, mikä näyttökysymys on ja miten sen ratkaisu on perusteltu tuomiossa. Tässä hypoteettisessa vaihtoehdossa ei edes väitetä, että näyttöä olisi selostettu jotenkin väärin tai puutteellisesti tai tuomioistuin ei olisi huomionoinut lainkaan asiakirjassa olevaa seikkaa. Mikäli näin tehtäisiin, puhuisi tämä seikka oikeusvoimaa vastaan. Teoreettisesti on siten mahdollista, että tuomioistuimen ei ole välttämättä nähtävä samaa kirjallista todistusaineistoa tullakseen tosiseikkaa koskevassa näytön arvioinnissaan samaan lopputulokseen kuin asiaa aiemmin arvioinut tuomioistuin. Eli välittömyysperiaatetta loukattaisiin, mutta tällä ei olisi merkitystä näytön arvioinnin oikeellisuuden kannalta.

---

213 Välittömyysperiaate sisältää useista toisiinsa liittyviä elementtejä. Yleisluontoisesti sillä tarkoitetaan menettelyperiaatetta, jonka mukaan jutun ratkaiseva tuomari suoraan ilman välittäviä elementtejä ottaa vastaan aineiston, jonka perusteella juttu ratkaistaan. Suullisen todistelun osalta periaate merkitsee sitä, että todistajaa kuullaan pääkäsittelyssä henkilökohtaisesti siten, että todistaja antaa lausuntonsa suoraan asian ratkaisevalla tuomarille. Välittömyysperiaatetta käsitellään tarkemmin jäljempänä jaksossa 4.3.

Aiemmalle tuomioistuinratkaisulle voitaisiin siis teoriassa antaa oikeuden harkinnan mukaan oikeusvoimavaikutus. Rikostuomioistuimelle ei tulisi kuitenkaan jäädä mitään varteenotettavaa epäilystä aiemmin asiaa käsitelleen tuomioistuimen teemaa koskevan todistusharkinnan ja näytön riittävyttä koskevan arvioinnin oikeellisuudesta. Oikeusvoimaa harkittaessa voitaisiin kuitenkin edellä esittämäni näkemyksen mukaisesti huomioida se, ettei erehtyminen näyttökysymyksessä välttämättä ole syytetyn oikeusturvan kannalta yhtä haitallista kaikissa tilanteissa ja kaikkien rikoksen osatekijöiden osalta. Kun tuomio ja todistelu on syytetä tukevaa, oikeusvoimavaikutus voisi joka tapauksessa tulla kyseeseen vain tilanteissa, jotka näytöllisesti ovat poikkeuksellisen selviä. Tällöin tarjotusta näytöstä tulisi jo heti nähdä, että näyttökynnys myös rikosjutussa ylittyy tutkimatta asiaa sen enempää ja ottamatta näyttöä vastaan. Tavallisimpia ovat kuitenkin tilanteet, että tuomiota väitetään vääräksi siten, että riski syytetyn oikeusturvalle arvioidaan liian suureksi, mikäli todistelua ei otettaisi uudelleen vastaan. Varmuuden vuoksi näytön vastaanottamisesta pitäisi kuitenkin uskaltaa luopua.

3.8.2 Siviilituomio ja prosesseissa yhteneväinen kirjallinen ja suullinen todistelu

Käytännössä on tavanomaista, että jutussa on sekä kirjallista että suullista todistelu. Oletetaan, että suullisen todistelun osalta kyse ei ole sen uskottavuudesta eikä luotettavuudesta. Aiemman tuomion näytön selostusta ei väitetä virheelliseksi tai puutteelliseksi, mutta tuomioistuimen näytön arviointia ja johtopäätöksiä väitetään vääräksi. Voidaanko pelkästään tuomioon kirjattujen suullisten lausumien sekä tuomiossa selostetun kirjallisen todistusaineiston perusteella tulla niin vakuuttuneiksi aiemmin asiaa käsitelleen tuomioistuimen näytön arvioinnin oikeellisuudesta, että näytön uudelleen vastaanottamisesta voidaan kieltäytyä. Toisaalta näyttöä ei tule vain varmuuden vuoksi ottaa uudelleen vastaan pelkästään sen teoreettisen mahdollisuuden vuoksi, että asiaa ratkaisseelta tuomioistuimelta on jäänyt jotakin huomaamatta ja/tai kirjaamatta.

Voiko syytetyn oikeusturva vaarantua sen vuoksi, että välittömyydestä luovuttaisiin. On itsestään selvää, että välittömyydellä on henkilötodistelun osalta jo lähtökohtaisesti suuri merkitys todistelun luotettavuutta ja aineellista totuutta turvaavana periaatteena ja siten myös syytetyn oikeusturvan takeena. Prosessiekonomisia intressejä ja syytetyn oikeusturvaintressejä punnittaessa välittömyysperiaatteella suullisen todistelun osalta olisi näin ollen jo lähtökohtaisesti oikeusturvaintressin painoarvoa lisäävä vaikutus. Kyse on kuitenkin siitä, miten suuressa määrin syytetyn oikeusturvaa suullisen todistelun vastaanottamisesta kieltäytyminen vaarantaisi ja miten suuria kustannuksia sen uudelleen vastaanottaminen aiheuttaisi. Asiaan vaikuttaa se, mikä merkitys suullisella todistelulla ylipäätään on ollut näytön arvioinnissa. Mikäli henkilötodistelulla ei ole lainkaan tai vain varsin vähäinen merkitys tuomioistuimen teemaa koskevassa näytön arvioinnissa, ei välittömyydelläkään ole merkitystä oikeusvoimaisuuskysymystä ratkaistaessa. Välittömyyden toteutumatta jääminenkin ei

voi tässä tilanteessa heikentää syytetyn oikeusturvaa. Mahdollisuus, että rikostuomioistuimien todistajia suullisesti kuulemalla päätyisi toisenlaiseen lopputulokseen, on siis poissuljettu tai riittävän epätodennäköinen. Näin ollen se, että henkilötodistelua ei otettaisi vastaan rikosprosessissa, ei voisi muodostaa riskiä syytetyn oikeusturvalle edellyttäen tietenkin, että suullisen todistelun merkitys voidaan päätellä tuomiosta. Jos suullisen todistelun uskottavuus on perustellusti riitautettu, on selvää, että syytetyn oikeusturva edellyttää suullisen todistelun ottamista uudelleen vastaan ja oikeusvoimaa ei voi syntyä.

Tätä tilannetta havainnollistaa tutkimuksen liitteessä 1 tarkemmin referoitu työsyrrintää koskeva rikostuomio (Helsingin hovioikeus 30.3.2016 16/113401). Jutussa syyttäjä vaati työnantajayhtiön henkilöstöpäällikölle rangaistusta työsyrrinnästä, koska henkilöstöpäällikkö oli palvelussuhteen aikana ilman painavaa syytä asettanut työntekijän epäedulliseen asemaan hänen terveydentilansa ja ammatillisen toimintansa tai siihen rinnastettavan seikan perusteella. Asianomistaja oli irtisannottu työnantajan palveluksesta. Työntekijä oli toiminut työsuojeluvaltuutettuna ja lisäksi ajanut omia etujaan muun muassa nostamalla työnantajaansa vastaan työsyrrintäjutun. Käräjä- ja hovioikeus tuomitsivat henkilöstöpäällikön työsyrrinnästä kuitenkin niin, että hovioikeus hylkäsi syytteen omien etujen ajamista koskevan syrjintäperusteen osalta. Hovioikeudessa ei enää ollut kyse syrjintäperusteesta, joka koski asianomistajan toimintaa työsuojeluvaltuutettuna.

Samoja tapahtumia oli käsitelty aiemmin työsuhteen päättämistä ja yhdenvertaisuuslain mukaista korvausvaatimusta koskeneessa työnantajayhtiötä vastaan ajetussa riita-asiassa, jossa kyseinen työntekijä oli kantajana. Käräjäoikeus oli lainvoimaisella tuomiollaan tuominnut vastaajayhtiön työsuojelulain vastaisesta työsuhteen päättämisestä, mutta hylännyt hyvityskorvausta koskevan vaatimuksen. Käräjäoikeuden mukaan riittävää näyttöä ei ollut siitä, että työntekijää olisi hänen terveydentilansa tai muunkaan syyn vuoksi kohdeltu epäsuotuisammin kuin jotakuta muuta vastaavassa tilanteessa tai kohdeltaisiin vertailukelpoisessa tilanteessa.

Hovioikeuden arvio poikkesi syytetyn vahingoksi terveydentilaa koskevan rikostunnusmerkin osalta aiemmasta käräjäoikeuden tuomiosta. Sekä siviili- että rikosjutussa työntekijän terveydentila ja siihen perustuva syrjintä olivat jo suoraan abstraktista lainsäädännöksestä ilmeneviä oikeustositseikkoja, joten epäselvyyttä niiden identtisydestä ei ollut. Samoin työntekijän omien etujen ajaminen oli oikeustositseikkana molemmissa jutuissa. Vaikka tunnusmerkkejä koskeva suullinen ja kirjallinen todistusaineisto molemmissa prosesseissa oli ilmeisestikin relevanteilta osin pitkälle yhteneväinen, rikosprosessissa teemoja koskevalla suullisella todistelulla oli olennainen merkitys. Suullinen todistelu koski myös omien etujen ajamista koskevaa, vaikkakin hylätyksi tullutta syrjintäperustetta. Sen osalta oikeusvoimavaikutuksen antaminen ei olisi voinut loukata syytetyn oikeusturvaa. Sen sijaan aineellisen totuuden vaatimus edellytti suullisen todistelun vastaanottamista ja sitä kautta myös syytetyn oikeusturvaintressin huomioimista.

Lisäksi rikosasiassa oli ratkaistava tahallisuuskysymys. Koska yhdenvertaisuuslain mukainen syrjintä ei edellyttänyt tahallisuutta eikä sitä myöskään siviiliasiassa ollut käsitelty, sen osalta oikeusvoimakysymystä ei olisi voinut edes syntyä. Mikäli taas siviilituomioon olisi sisältynyt tahallisuutta koskevia lausumia, joiden perusteella syrjintärikkoksen tahallisuusvaatimus olisi näyttänyt täyttyneen tai jääneen täyttymättä, pitää paikkansa edellä syrjintäperusteesta lausuttu. Huomioon ottaen suullisen todistelun merkityksellisyys ja vielä siihen liittyvä kirjallinen todistusaineisto, siviilituomion näyttöratkaisujen oikeusvoimaisuus olisi tässä tapauksessa ollut ilmeisen perusteeton, vaikka samat henkilöt olisivatkin olleet asianosaisina molemmissa prosesseissa. Syytetyn oikeusturvariskiä olisi loukattu tavalla, jota ei voida mitenkään hyväksyä.

3.8.3 Siviilituomio ja rikosprosessissa uutta näyttöä

Tässä tilanteessa tuomioistuimelle tarjotaan uusia henkilötodisteita tai kirjallisia todisteita asianomaisten oikeustositseikkävaihteiden tai oikeussuhdetta koskevien kysymyksen osalta. Kysymys on siitä, missä määrin uudet todisteet ovat relevantteja kysymyksessä olevan todistusteeman kannalta ja kuinka vahvalta näyttö vaikuttaa. Molempiin seikkoihin on kiinnitettävä huomiota arvioitaessa niiden vaikutusta tuomioistuimen todistusharkintaan. Uudet todistusarvoltaan vahvoiltakin vaikuttavat todisteet saattavat liittyä vain etäisesti todistusteemaan ja päinvastoin. Oikeusvoimavaikutus edellyttäisi tällöin, etteivät todisteet antaisi aihetta poiketa aiemmasta tuomioistuinratkaisusta, jonka perustana olleen näytön katsotaan ylittävän tuomitsemiskynnyksen myös rikosprosessissa. Varsinainen ongelma on siinä, miten uusien todisteiden vaikutusta näytön arviointiin voidaan luotettavasti arvioida ja kuinka suuri syytetyn vahingoksi koituva erehtymisriski tässä suhteessa hyväksytään. Aineellisesti oikean lopputuloksen tavoite ja syytetyn oikeusturva ovat prosessitaloudellisuuteen nähden etusijalla, mutta missä määrin oikeusvoimavaikutus voisi vaarantaa syytetyn oikeusturvaa. Tuomioperusteluille ei voida antaa sitovaa vaikutusta, jos riski on liian suuri.

Tässä yhteydessä tulee myös pohdittavaksi purkusäännösten merkitys syytetyn oikeusturvan vaarantumista arvioitaessa. Oikeudenkäymiskaaren 31 luvun 7 §:n 1 momentin 3 kohdan mukaan tuomio voidaan riita-asiassa purkaa, jos vedotaan seikkaan tai todisteeseen, jota ei aiemmin ole esitetty ja sen esittäminen todennäköisesti olisi johtanut toiseen lopputulokseen. Säännöksen 2 momentin mukaan edellytyksenä on lisäksi, että asianosainen saattaa todennäköiseksi, ettei hän ole voinut vedota seikkaan tai todisteeseen siinä oikeudessa, joka tuomion on antanut tai hakemalla muutosta tuomioon taikka että hän muutoin on pätevästä syystä ollut vetoamatta siihen.

Seikalla tarkoitetaan siis oikeudellisesti relevanttia seikkaa eli oikeustositseikkaa. Todisteet viittaavat todistustositseikkoihin tai todistelukeinoihin. Purkuperusteena ei voi tulla kysymyksen oikeudellinen argumentaatio eikä jo aiemmin esitetyn

näytön uusi empiirinen tai looginen arviointi ole sellaisenaan purkuperuste. Lain-säädännön muuttuminenkaan ei ole itsessään purkuperuste.²¹⁴

Riita-asiassa uutuuskriteeri tarkoittaa muun ohessa sitä, että oikeustosisaikkojen on täytyntä olla olemassa jo tuomion antamishetkellä. Niin sanotut jälkisattumukset eivät periaatteessa oikeuta tuomion purkuun. Todisteiden osalta uutuuskriteerin soveltaminen ei ole ollut yhtä ankaraa. Todiste on voinut syntyä ensiprosessin jälkeen, vaikka se viittaakin jo ensiprosessin aikana olemassa olleeseen oikeustosisaikkaan.²¹⁵ Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että kynnys hyväksyä seikka uudeksi on varsin korkealla. Lähinnä vain seikat, josta asianosainen ei ole tiennyt tai josta hänen ei ole pitänyt tietää täyttäisivät uutuuskriteerin. Etenkin dispositiivisissa jutuissa asianosaisella on selonottovelvollisuus relevanteista seikoista. Purkuedellytys, jonka mukaan asianosaisella on ollut pätevä syy olla vetoamatta uuteen todisteeseen tai seikkaan, tulisi siten vain harvoin kysymykseen.²¹⁶

Uudelta seikalta tai todisteelta edellytetään, että sen esittäminen olisi todennäköisesti johtanut toiseen lopputulokseen. Todennäköisyysvaatimusta on tulkittu seuraavasti: mikäli uusi seikka tai todiste olisi esitetty ensiprosessissa, olisi todennäköisempää, että oikeus olisi päätyntä toiseen lopputulokseen kuin mihin se on nyt päätyntä. Uuden näytön näyttöarvoa on arvioitava suhteessa jutussa aiemmin esitettyyn näyttöön. Mitä vahvempaa näyttöä aikanaan on esitetty, sitä vahvempaa uutta näyttöä purun menestymiseksi edellytetään. Näyttöä arvioidaan kokonaisuutena.²¹⁷

Oikeusvoimavaikutus joudutaan ratkaisemaan purkuperusteista riippumatta, koska oikeusvoimavaikutuksen antaminen ja näytön torjuminen purkuperusteisiin nojautuen saattaisi vaarantaa syytetyn oikeusturvaa tavalla, jota ei voida hyväksyä. Purkusäännöksistä ja purkukynnyksen ilmeisestä korkeudesta johtuen rikostuomioistuini ei siis voisi oikeusvoimaa ja näytön vastaanottamatta jättämisestä syytetyn oikeusturvalle aiheuttamaa riskiä harkitessaan laskea sen varaan, että vastaajalla on mahdollisuus hakea tuomion purkua. Purkuhakemuksen menestyminen olisi epävarmaa eikä purkuedellytysten täyttymättä jääminen välttämättä merkitse, etteikö oikeusvoiman myöntäminen olisi muodostanut hylättävää riskiä syytetyn oikeusturvalle.²¹⁸ Se, että vastaaja on siviiliprosessissa jättänyt ilman pätevää syytä vetoamatta uuteen seikkaan tai todisteeseen, johon hän nyt vetoaa, ei vielä tarkoita, että näyttö syytetyn oikeusturvaa vaarantamatta voitaisiin jättää vastaanottamatta. Rikostuomioistuini joutuisikin arvioimaan tarjotun näytön torjumisesta syytetyn

214 Leppänen – Välimaa 1998, s. 144 ja esim. KKO 2014:93 ja KKO 2014:95.

215 Leppänen – Välimaa 1998, s. 144–145. Koponen 2017, s. 394–396.

216 Rautio 2012, s. 1221. Ks. myös Välimäki (2016, s. 320 ja 322), jonka mukaan pätevä syy tai pätevä aihe -peruste on väljyytensä ja epämääräisyytensä vuoksi vaikea termi ja jättää tuomioistuimelle runsaasti harkintavaraa.

217 Rautio 2012, s. 1222. Leppänen – Välimaa 1998, s.144. Ks. myös Koponen 2017, s. 399–400.

218 Preklusiosta tuomionpurun yhteydessä ja sitä koskevasta oikeuskäytännöstä ks. tarkemmin esim. Välimäki 2016, s. 305–349.

oikeusturvalle aiheutuvaa riskiä purkumahdollisuudella spekuloida. Syytetyn oikeusturvan kannalta merkityksellinen näyttö tulisi ottaa vastaan rikosprosessissa riippumatta siitä, muodostaisiko tarjottu näyttö siviilituomion purkuperusteen. Myöskään prosessiekonomiset syyt eivät tällaisessa tilanteessa puhuisi ratkaisun oikeusvoimavaikutuksen puolesta. Verrattuna siihen, että näyttö otettaisiin vastaan, purkumenettely olisi vaivalloinen ja pitkään kestävä prosessi ja viivästyttäisi rikosprosessia tuomioistuimen jäädessä odottamaan purkuratkaisua. Vain tilanteissa, joissa tarjotulla uudella näytöllä ei selvästikään voisi olla vaikutusta todistusteeman ratkaisuun, voitaisiin näyttö syytetyn oikeusturva vaarantamatta torjua. Aiemman ratkaisun voitaisiin tällöin todeta saaneen oikeusvoiman eikä minkäänlaisia purkumahdollisuuksiakaan ja tarvetta tuomion purkuun olisi.

3.8.4 Hallintotuomioistuimen päätös

Oikeusvoimapohdinnan kohteena on hallintotuomioistuimen päätöksen perusteluista ilmenevä oikeustositseikan olemassaoloa koskevaa ratkaisu tai kannanotto. Olisiko sen osalta oikeusvoimakysymystä arvioitava toisin ja millä tavoin verrattuna siihen, että kyse olisi vastaavasta siviilituomioistuimen ratkaisusta. Hallintoprosessissa menettely on pääsääntöisesti kirjallista ja perustuu asiakirjatodisteluun, samoin menettely viranomaisessa, jonka päätös on muutoksenhaun kohteena. Kun rikosprosessissa esitetään uutta näyttöä, pitää paikkansa se, mitä edellä siviilituomion osalta on lausuttu. Tällöin on kuitenkin huomioitava, että hallintoprosessissa sen kirjallisesta luonteesta johtuen, ei ole vastaavaa kirjallisten todisteiden käyttöä koskevaa kieltoa kuin siviili- ja rikosprosessissa. Siten todisteena voidaan käyttää esimerkiksi yksityisluontoista kirjallista todistajankertomusta ja esitutkintapöytäkirjaan tai muutoin tallennettuja lausumia.²¹⁹ Mikäli suullista käsittelyä ei ole järjestetty tai lausumien antajia ei ole siinä kuultu henkilökohtaisesti, todisteluketju on tällöin vieläkin pidempi ja välittömyys vieläkin puutteellisemmin toteutunut kuin siviilituomion ollessa kyseessä. Siten perusteet ratkaisun oikeusvoimalle ovat lähtökohtaisesti vieläkin heikommat kuin siinä tilanteessa, jossa asiaa aiemmin käsitellyt tuomioistuin olisi kuullut todistajia. Oikeusvoimavaikutus edellyttäisi tällöin edellä todetun mukaisesti, että henkilötodistelulla olisi niin marginaalinen merkitys hallintotuomioistuimen näytön arvioinnissa, ettei välittömyyden puutteellisella toteutumisellakaan olisi merkitystä sen luotettavuutta arvioitaessa. Näin ollen se, että henkilötodistelua ei otettaisiin vastaan rikosprosessissa, ei voisi muodostaa riskiä syytetyn oikeusturvalle. Joka tapauksessa sama pätee hallintotuomioistuimen ratkaisuihin kuin siviilituomioihin: Rikosjuttujen korkea näyttökynnys huomioiden vain näytöllisesti varsin selvissä tapauksissa hallintotuomioistuimen asianomaista teemaa koskeva ratkaisu saattaisi saada oikeusvoimavaikutuksen. Edellä sanottua ei tule ymmärtää niin, etteikö hallintoprosessi sinänsä täyttäisi Euroopan ihmisoi-

219 OK 17:24 ja HOL 57 §:n 5 momentti ja HE 29/2018 vp, s. 238

keussopimuksen 6 (1) artiklan edellyttämiä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksia. Kyse on siitä, että rikosprosessin oikeudenmukaisuusvaatimukset ovat vain tiukemmat kuin hallintoprosessin.

3.8.5 Vahvistustyyppiset tuomioistuinratkaisut

Prosessioikeudellisessa kirjallisuudessa on oltu taipuvaisia antamaan vahvistustyyppisille siviilituomioille ja hallintotuomioistuimen asiallisille lopputulosratkaisuille rikosprosessiin ulottuva oikeusvoimavaikutus tietyin edellytyksin. Omistusoikeuden vahvistustuomiolla on katsottu olleen rikosprosessiin ulottuva oikeusvoimavaikutus.²²⁰ Näiden tuomioiden ja päätösten osalta konkretisoituu vastaava ongelma kuin tuomioistuimen päätöserustelujen oikeustosisieikkoja ja -suhteita koskevien kannanottojen osalta. Mikä on oikeusvoimavaikutuksen syytetyn oikeusturvalle aiheuttama riski. Voidaanko ensiprosessissa tehtyä oikeussuhdetta koskevaa näyttöratkaisua pitää niin luotettavana, ettei näyttöä tarvitse ottaa uudelleen vastaan. Mikä on todennäköisyys, että tuomioistuin erehtyisi vahvistustuomion todistusvoimasta ja näytön vastaanotettuaan tulisikin toiseen lopputulokseen kuin asian aiemmin ratkaissut tuomioistuin. Tulisiko ratkaisun riittäminen kuitenkin sallia uuden tai samankin näytön perusteella vetoamalla ensiprosessissa tehdyn näytön arvioinnin virheellisyyteen.

Kun uusiin oikeustosisieikkoihin tai uusiin todisteisiin ei nojauduta, näyttöperusteisia purkuperusteita ei lähtökohtaisesti ole, sillä näytön väärin arvioiminen ei saata olla OK 31 luvun 7 §:n 1 momentin 4 kohdan mukainen purkuperuste kuin äärimmäisen harvoin.²²¹ Kysymys on siitä, vaarantaisiko lainvoimaisen vahvistustuomion oikeusvoima siinä määrin syytetyn oikeusturvaa, että prosessitaloudellisten intressien olisi väistytävä. Missä määrin se, että oikeussuhde on vahvistettu tuomioilla tai hallintotuomioistuimen asiallisella ratkaisulla, on peruste arvioida oikeusvoimaisuutta syytetyn oikeusturvan kannalta toisin verrattuna yksittäisten oikeustosisieikkojen olemassaoloa ja esikysymyksiä koskeviin ratkaisuihin, jotka nekin sisältävät aina tietynlaisen vahvistuselementin. Mistä seikoista johtuen vahvistustuomion todistusvoimaa eli tarkkaan ottaen siviiliprosessissa tehtyä oikeussuhdetta koskevaa näyttöratkaisua olisi pidettävä näyttöarvoltaan suurempana kuin vastaavasti oikeustosisieikan olemassaoloa koskevaa näyttöratkaisua. Mahdolliset erot tuomitsemiskynnysten välillä eivät ole tässä vertailussa relevantteja argumentteja, mikäli edellytetään, että sekä vahvistustuomion oikeussuhdetta että oikeustosisiekäväitettä koskevan näytön tulee olla riittävä tuomitsemiskynnysten ylittymiseen rikosprosessissa. Eri asia on, että näyttökynnys yleisesti ottaen on siviili- ja hallinto-

---

220 Myös isyden vahvistustuomion oikeusvoimavaikutus saattaisi rikosprosessissa tulla pohdittavaksi, joskin tällaiset tilanteet olisivat todennäköisesti varsin harvinaisia. Lähinnä saattaisivat tulla kyseen esimerkiksi perillisasemaan liittyvät statussuhteet pesänsäntäkoskevien rikosjuttujen yhteydessä tai perheen sisäiset inestitapaukset.

221 Ks. tarkemmin Leppänen – Välimaa 1999, s. 147–148.

prosessissa alempi kuin rikosprosessissa ja ratkaisun oikeusvoimavaikutus edellyttää tuomitsemiskynnyksen ylittymistä myös rikosprosessissa. Selvää vastausta kysymykseen ei näytä olevan. Voidaan tietenkin spekuloida sillä, että oikeussuhteen ollessa prosessissa nimenomaisena ja sen pääasiallisena kohteena eli pääkysymyksenä asiaan paneuduttaisiin huolellisemmin, jolloin todistusharkinta ja näytön riittävyysarviointikin olisi perusteellisempaa ja varmempaa.

Siihen nähden, että vahvistustuomiolla ratkaistun oikeussuhteen osalta taas esitetään uutta näyttöä ovat jo edellä esittämäni argumentit relevantteja. Uuden näytön tilanteessa vahvistustuomion oikeusvoimaisuutta ja sen mahdollisesti syytetyä oikeusturvalle aiheuttamaa riskiä arvioitaessa ei voida nojautua purkuperusteisiin.

Käytännössä aiemman vahvistustuomion oikeusvoimavaikutus tulisi harkittavaksi jo esitutkinnan aikana ja asian eteneminen riippuisi valitusta vaihtoehdosta. Juttu jäisi joko odottamaan purkuhakemuksen ratkaisua tai sitten syyttäjä tekisi ratkaisunsa ottamalla huomioon asiassa saadun uuden näytön. Prosessiekonomisesti olisi kuitenkin järkevää, että uuden näytön merkitys voitaisiin arvioida jo esitutkinnassa ja syyteharkinnassa. Tällainen prosessiekonomisuus ei myöskään voisi vaarantaa syytetyä oikeusturvaa.²²² Tällöin kuitenkin asianomistaja jäisi ilman vahvistustuomion antamaa suojaa. Toisaalta vastaavasti päinvastaisessa tilanteessa, jossa asianomistaja esittää esimerkiksi syytetyä omistusoikeutta vastaan puhuvaa näyttöä tai muuta oikeussuhdetta koskevaa syytetylle epäedullista näyttöä, uuden näytön vastaanottamista voidaan perustella vastaavilla prosessiekonomisilla syillä.²²³

Rikostuomioistuimen kannanotto omistus- tai muuta oikeussuhdetta koskevassa kysymyksessä puolestaan olisi rangaistusvastuun edellytyksiä eli siis lähinnä rikossäännöksen soveltamisedellytystä koskeva ratkaisu. Näin ollen sillä ei prosessioikeuden perustelujen oikeusvoimaisuutta koskevan vakiintuneen säännön mukaisesti voisi olla itsenäistä sitovuutta myöhemmissä prosesseissa. Kannanoton sitovuus rajoittuisi siten vain asianomaiseen syytteessä tarkoitettua rangaistusvaatimusta koskevaan prosessiin.²²⁴ Kaiken kaikkiaan olisin taipuvainen asettumaan sille kannalle,

---

222 Oikeusvoiman antaminen vahvistustuomiolle olisi syytetyä oikeusturvan kannalta ongelmallista myös silloin, kun vahvistustuomio olisi asianomistajan vaatimuksesta aiemmin annettu yksipuolinen tuomio, johon syytetty ei olisi hakenut takaisinsaantia. Omistusoikeuskysymystä ei ole tällöin asiallisesti ratkaisu.

223 Rikosasian menestyminen riippuu tietenkin myös tahallisuuskysymyksestä. Aiemmasta tuomiosta poikkeava kanta omistusoikeuskysymyksessä ei siten vielä merkitse syytteen nostamista tai syylliseksi toteavaa tuomiota.

224 Lappalainen (2001, s. 466) toteaa nykyään vallitsevana kantana rikostuomion oikeusvoimaisuudesta suhteessa siviiliprosessiin: "... ettei rikostuomiolla ole oikeusvoimaa myöhemmässä siviiliprosessissa. Rikosjutussa otettu kanta syylisyyksikysymykseen voidaan siis myöhemmässä siviilijutussa riitauttaa. Rikostuomiolla on toki näissä tilanteissa yleensä erittäin vahva todistusvaikutus... Oikeusvoimavaikutuksen puuttuminen saakin käytännön merkitystä lähinnä silloin, kun myöhemmässä siviilijutussa esitetään sellaista uutta aineistoa, jonka perusteella syylisyyksikysymystä saatettaisiin arvioida rikostuomiosta poikkeavasti. Kun oikeusvoimaa ei ole, uusi aineisto voidaan ottaa siviilijutussa esteittä huomioon tarvitsematta ryhtyä hakemaan rikostuomion purkamista." Lappalaisen mukaan (2001, s. 467 ja alav. 209)

että prosessitaloudellisten näkökohtien vuoksi vahvistustuomioille ei tulisi antaa sitovaa vaikutusta vaan oikeussuhdetta koskeva kysymys tulisi voida tutkia rikosprosessissa uudelleen edellyttäen tietenkin, että oikeussuhteen tutkiminen kuuluu rikostuomioistuimen toimivaltaan. Mielestäni oikeussuhde tulisi voida tutkia uudelleen myös tilanteessa, jossa uutta näyttöä ei esitetä, vaikka tällainen tilanne tuskin edes käytännössä aktualisoituisi.²²⁵

Tuomioistuimen ja syyttäjän kanta oikeusvoimakysymykseen tulisi joka tapauksessa olla yhteneväinen, jotta näkemuserojen aiheuttamilta epätyydyttäviltä prosessuaalisilta seurauksilta vältyttäisiin. Syytteen nostaminen teosta, jota koskeva syyte tulisi hylätyksi olisi prosessiekonomian vastaista. Olisi varsin outoa, jos syyttäjä ei esimerkiksi varkautta tai vahingontekoa koskevassa syyteharkinnassaan voisi huomioida vastaajan eduksi puhuvaa aiemman tuomion riitauttamiseen tähtäävää näyttöä, mutta oikeus ottaisi näytön vastaan ja hylkäisi syytteen.

3.9 Yksipuolinen tuomio, kanteen myöntäminen ja tosiseikan tunnustaminen

Syytetyn oikeusturvanäkökohdat huomioiden syytettyä vastaan annetun yksipuolisen tuomion oikeusvoiman ulottamista rikosprosessiin on vaikea perustella. Kannevaatimusta ei ole tutkittu eikä ratkaistu asiallisesti vaan muodollisin perustein asianosaisen poisjäännin tai poisjääntiin rinnastettavan laiminlyönnin perusteella. Myöhemmin rikosprosessissa syytetynä olevaa asianosaista ei ole asiassa edes kuultu. Lisäksi syytetyn poissaolo samoin kuin se, ettei syytetty ole turvautunut takaisinsaantimenettelyyn, on saattanut johtua monista eri syistä. Syytetyllä, jota vastaan yksipuolinen tuomio on aiemmin annettu, saattaa olla tarjottavanaan myös suoranaista uutta merkittävää näyttöä. Tuomioistuimen tulisi voida harkita tarjotun näytön todistusarvo. Prosessiekonomisesti ei ole järkevää, että syytetyn tulisi tässä tilanteessa hakea tuomion purkua. Näin ollen ja huolimatta siitä, että syytetty ei ole reagoanut tuomioon takaisinsaannilla, tuomion oikeusvoiman ulottamista rikosprosessiin on mielestäni lähtökohtaisesti pidettävä syyttömän suojaamisperiaatteen ja materiaalisen totuustavoitteen vastaisena. Koska rikosprosessissa pyrkimys aineelliseen totuuteen on varsin vahva, minkäänlainen rangaistusvaatimuksen muodolliseen perusteeseen nojaava ratkaisu, ”yksipuolinen tuomio”, ei ole mahdollinen. Tällöin on selvää, ettei pelkästään muodolliseen perusteeseen perustuva ratkaisu voi saada sitovaa vaikutusta rikosprosessissa. Kun kannetta ei ole asiallisesti tutkittu, on

---

rikostuomion oikeusvoimavaikusta vastaan voidaan esittää vielä lisäargumentteja, mutta purkumenettelyä koskevalla argumentilla voidaan mielestäni perustella myös vahvistustuomion sitomattomuutta rikosprosessiin nähden. Ks. myös Lappalainen 2012b, s. 766.

225 Ks. Ekelöf – Bylund – Boman 1994, s. 171–172. Isyyden vahvistustuomion oikeusvoima ei ole kaikissa tilanteissa perusteltavissa samalla tavoin kuin omistusoikeutta koskevan vahvistustuomion.

selvää, että myös tuomion todistusvaikutus kanneperusteiden mukaisten oikeustositseikkojen osalta on heikko. Varsinainen näyttö joudutaan esittämään rikosprosessissa. Oikeusvoimavaikutus voisi korkeintaan tulla kyseeseen tilanteissa, joissa ei ole esitetty mitään asianosaisen myöntämiseen, passiivisuuteen tai poissaoloon liittyviä seikkoja tai relevanttia uutta näyttöä, jotka antaisivat aiheen epäillä kyseisiin seikkoihin perustuvan tuomion materiaalista oikeellisuutta.

Kun siviilituomio ei perustu täystutkintaiseen menettelyyn, ei ole perusteita antaa tuomiolle rikosprosessiin ulottuvaa oikeusvoimaa. Päinvastaisessa tapauksessa otettaisiin liian suuri riski siitä, että rikostuomio olisi aineellisesti väärä. Analogiaa voidaan etsiä myös konkurssimenettelystä ainakin siltä osin, kun saatavan oikeellisuutta ei ole riitautusoikeudenkäynnissä täystutkintaisesti tutkittu. Konkurssissa annetun ratkaisun oikeusvoiman rajautumista konkurssipesään kuuluvaan omaisuuteen onkin perusteltu konkurssimenettelyn summaarisuudella.²²⁶

Dispositiivisessa riitajutussa kannevaatimuksen oikeaksi myöntäminen on tuomioistuinta sitova prosessitoimi ja tuomioistuimen on myöntämisen perusteella hyväksyttävä kanne.

Asianosaisen myöntäessä vastapuolensa vaatimuksen oikeaksi ei vaatimuksen perusteena olevia tosiseikkoja ole tarvetta todistaa oikeaksi. Vastaavasti dispositiivisessa jutussa jonkin tosiseikan tunnustaminen tai osapuolten nimenomaisesti ilmaistu yksimielisyys siitä syrjäyttää todistelun tarpeen. Asianosaisen tunnustama seikka tai seikka, josta asianosaiset ovat yksimielisiä, katsotaan riidattomaksi eikä näyttö siitä ole tarpeen, jolloin tuomioistuimen on evättävä näyttö.²²⁷ Tuomioistuin ei tutki tunnustettujen seikkojen todenperäisyyttä, mikä ei kuitenkaan tarkoita, että kyseiset seikat sinänsä pitäisivät paikkansa tai että tunnustus, myöntäminen tai yksimielisyys olisi edes riittävä näyttö seikkojen olemassaolosta. Asianosaiset voivat sopimusvapauden piiriin kuuluvissa riita-asioissa disponoida jutun faktoista. Puheena olevilla määräämistöimillä on dispositiivisissa riitajutuissa pikemminkin todistelun syrjäyttävä vaikutus kuin riittäväksi näytöksi katsottava todistusvoima.²²⁸

Sen sijaan indispositiivisissa riitajutuissa tuomioistuimen on tutkittava kannevaatimuksen oikeellisuus ja tosiseikkojen paikkansapitävyys. Tosiseikan tunnustamisella, vaatimuksen myöntämisellä tai tosiseikasta vallitsevalla yksimielisyydellä on vain todisteen luonne ja edellyttää tosiseikkojen toteen näyttämistä.²²⁹

---

226 Ks. tästä Könkkölä ja Linna (2013, s. 274–275), joiden mukaan vahvistetun jakoluettelon ja erillisoikeudenkäynnissä annetun tuomion kelpoisuus ulosottoperusteena ja oikeusvoimavaikutus rajoittuvat siihen varallisuusmassaan, joka kuului tai olisi kuulunut konkurssin päättyessä konkurssipesään. Saatavaa koskevalla materiaalilla ratkaisulla ei ole konkurssin ulkopuolisia vaikutuksia. Ks. myös HE 216/1993 vp, s. 15.

227 OK 17:5.2 ja 17:8.

228 Lappalainen 2001, s. 149.

229 OK 17:5.3.

Tunnustaminen koskee nimenomaan tosiseikkoja. Asia- ja oikeuskysymysten vuorovaikutus vaikuttaa kuitenkin niin, että joskus tunnustaminen kohdentuu konkreettisten tosiseikkojen lisäksi niiden oikeudelliseen luonnehdintaan eli oikeudellisesti luonnehdittuun tosiseikastoon kokonaisuudessaan.²³⁰ Kun kanne dispositiivisessa riita-asiassa on ratkaistu vastaajan myöntämisen tai tosiseikkaa koskevan tunnustuksen perusteella, ei ole perusteita antaa niihin perustuville tosiseikkaratkaisuille rikosprosessiin ulottuvaa oikeusvoimavaikutusta. Dispositiivisessa riita-asiassa annetun tunnustuksen merkitystä myöhemmässä rikosprosessissa tulisi tällöin arvioida ikään kuin tunnustus olisi annettu rikosasiassa ja huomioida se näytön arvioinnissa. Lisäksi kanteen myöntäminen tai tosiseikan tunnustaminen voisi uuden relevantin näytön vuoksi tulla siinä määrin uuteen valoon, että siihen perustuvan ratkaisun oikeusvoimavaikutus aiheuttaisi hylättävän riskin syytetyn oikeusturvalle.

Todettakoon tässä yhteydessä, että oikeudenkäymiskaaren tunnustuksen peruutusta koskeva säännös ei lausu mitään tunnustuksen peruutuksesta rikosasioissa ja indispositiivisissa asioissa. Säännöstä on kuitenkin tulkittava siten, että myös näissä asioissa noudatetaan samaa sääntöä kuin dispositiivisissa asioissa, joissa tuomioistuin harkitsee peruutuksen merkityksen.²³¹ Näin ollen tuomioistuin harkitsee indispositiivisissa riitajutussa ja rikosjutussa annetun tunnustuksen ja jutun laadusta riippumatta sen peruutuksen merkityksen aina erikseen. Syytetyn kiistäessä siviiliprosessissa annetun tunnustuksen tai sen peruutuksen kohteena olleen oikeustositseikan asiaa on arvioitava samalla tavalla kuin silloin, jos syytetty peruisi aiemmin rikosprosessissa antamansa tunnustuksen. Siten on selvää, ettei aiemmalle siviiliprosessissa annetulle tunnustukselle tai sen peruutukselle voida antaa sitovaa vaikutusta joutumatta ristiriitaan tunnustuksen peruutusta rikosasioissa koskevan säännön kanssa.

3.10 Yhteenveto ja johtopäätökset

Syyttömän suojaamisen periaatteesta ja rikosprosessin korkeasta näyttökynnyksestä johtuen siviili- ja hallintoprosessuaalisten ratkaisujen oikeusvoimavaikutuksen sovellutusala näyttäisi jäävän varsin kapeaksi ja sellaisena enemmänkin teoreettiseksi. Tämä pitää paikkansa etenkin silloin, kun todistusteema edellyttää henkilötodistelua. Lisäksi tilanteet, jotka olisivat näyttökysymyksen osalta niin selviä, että näyttöratkaisulle voitaisiin syyttömän suojaamisperiaatetta loukkaamatta antaa oikeusvoimavaikutus, olisivat todennäköisesti oikeuskäytännössä melko harvinaisia. Varsinkin kun oikeus- ja asiakysymykset ovat vahvasti vuorovaikutuksessa keske-

230 Lappalainen 2001, s. 150. Laukkanen (1995, s. 259) katsoo tämän hämärtävän tunnustamisen ja myöntämisen välistä eroa. Käsitteellisesti pidän eroa kuitenkin selvänä.

231 OK 17:5.3. Jokela 2015, s. 199.

nään, edellytykset ratkaisun oikeusvoimaisuudelle ovat heikot, vaikka tosiseikkoja tai esikysymyksiä koskeva rikosprosessuaalinen näyttökynnys katsottaisiinkin ylittyneen. Toisaalta taas, vaikka kysymykset erottuisivatkin suhteellisen selväpiirteisesti toisistaan, yksinkertaista monimutkaisemman oikeuskysymyksen määrittäminen oikeusvoimaiseksi loukkaisi tuomioistuimen riippumattomuutta. Oikeuskysymyksen oikeusvoimaisuutta ei myöskään voida ratkaista laillisuusperiaatteeseen nojautumalla. Kysymyshän on lopulta juuri tuomioistuimen oikeudesta päättää itsenäisesti, miten oikeuskysymys tulee ratkaista. Oikeusvoimavaikutus tulisi kyseeseen lähinnä tilanteissa, joissa tuomioperustelujen ja tuomioon kirjatun näytön perusteella voidaan ilman varteenotettavaa epäilyä todeta, että saman näytön uudelleen vastaanottaminen ja mahdollinen uusikaan näyttö ei johtaisi ensiprosessissa oikeus- tai näyttökysymyksessä tehdystä ratkaisusta poikkeavaan ratkaisuun.

Syytetyn oikeusturvan näkökulmasta katsottuna aiempi syytetä tukeva ratkaisu saisi siis oikeusvoiman, mikäli tuomitsemiskynnyksen edellyttämällä varmuudella voitaisiin todeta, että ratkaisu on oikea sekä näyttö- että oikeuskysymyksen osalta. Kysymystä tai oikeustosiseikkaa ei tällöin voisi enää riitauttaa eikä sitä koskevaa näyttöä ottaa uudelleen vastaan.

Lisäksi on perustelua kysyä, missä määrin oikeusvoimainstituutio on korvattavissa ratkaisujen todistusvaikutuksella, kun asioiden useampikertaisesta käsittelystä aiheutuvia haittoja pyritään torjumaan. Mitä käytännöllistä eroa tuomioistuinratkaisun positiivisella oikeusvoimalla ja todistusvoimalla loppujen lopuksi olisi. Voidaanko samaan lopputulokseen päästä antamalla ratkaisulle ”vain” vahva todistusvoima ja soveltamalla oikeudenkäymiskaaren turhan todistelun kieltäviä säännöksiä, jolloin jälkiprosessin voidaan ajatella nopeutuvan ja kevenevän. Toisaalta oikeusvoimakysymyksen tutkiminen ja päätöksenteko ei sekään tapahdu itsestään.²³² Missä määrin oikeusvoimaa voidaan hallita tarpeetonta todistelua koskevilla säännöksillä.²³³ Todistelun tarpeellisuus ja tarpeettomuus on käsitteellisesti eri asia kuin oikeusvoima, vaikka tarpeettomaksi katsotun todistelun ja oikeusvoiman vaikutukset olisivatkin identtiset. Todiste, joka ei liity teemaan, jolla ei ole lainkaan näyttöarvoa tai joka ei tuo lisäinformaatiota esimerkiksi sen vuoksi, että todistajanlausuntoja asiasta on jo ensiprosessissakin ollut riittävästi, on tarpeeton. Näistä syistä johtuva todisteen epäminen ei saata loukata syytetyn oikeusturvaa ja voidaan torjua. Tämän lisäksi on ratkaistava, voidaanko asiaan vaikuttava ja merkityksellinen näyttö torjua sen vuoksi, että teema on tullut ensi prosessissa niin luotettavasti näytetyksi, että näyttö voidaan torjua syytetyn oikeusturvaa vaarantamatta. Näyttöä voitaisiin tällöin pitää

---

232 Koulu 2016, s. 119. Koulu on viitatussa tutkimuksessaan *Käsitellä vai eikö käsitellä? – käsittelykiellot oikeudenkäynnin esteenä* pohtinut laajemmin siviilioikeudellisesta näkökulmasta oikeusvoima- ja vireilläolopreklusion vaihtoehtoja. Takin (1987, s. 249–250) mukaan myöskään oikeusvoiman positiivinen vaikutus ei ole korvattavissa tuomion todistusvaikutuksella.

233 OK 17:8. Säännöksen mukaan tuomioistuimen on evättävä näyttö muun ohessa silloin, kun näyttö koskee asiaan vaikuttamatonta seikkaa (kohta 1) tai on muutoin tarpeeton (kohta 2).

muutoin tarpeettomana. Harkinnanvaraisuudessaan todistelua koskevat säännökset eivät kuitenkaan anna tyydyttävää vastausta todistelun tarpeettomuutta koskevaan kysymykseen. Oikeusvoimakysymys on siten vain osin hallittavissa niiden avulla eikä säännöksistä ole juurikaan apua kysymystä ratkaistaessa. Vaikka todistelun kohteena ovatkin aina nimenomaan tosiseikat, joita koskevien väitteiden paikkansapitävyydellä on oikeudellista relevanssia (oikeustosiseikat) tai pikemminkin, joilla tällaista oikeudellista merkitystä katsotaan olevan, jäljelle jää kysymys perusteluissa oikeuskysymykseen otetun kannan oikeusvoimaisuudesta. Onko ensiprosessissa otetulle kannanotolle tosiseikkojen juridisesta merkityksestä tai tietyn oikeussuhteen olemassa olosta annettava oikeusvoima. Oikeuskysymyksen sitovuus jää tarpeetonta todistelua koskevan pohdinnan ulkopuolelle. Eri asia on, että tuomioistuimien harkitessaan todistelun tarpeellisuutta tai tarpeettomuutta ottaa samalla kantaa asiaa aiemmin harkinneen tuomioistuimen oikeudelliseen arviointiin. Oikeusvoimaproblematiikka on siten hallittavissa vain osin todistelun tarpeettomuutta koskevilla säännöksillä.

Todistelun tarpeellisuutta koskevan kysymyksen ulkopuolelle jää luonnollisesikin myös yleisluontoinen, tosiasioista riippumaton ja tässä mielessä ”puhdas” laintulkintakysymys. Laintulkintakysymyksen määrittäminen oikeusvoimaiseksi olisi kuitenkin tuomioistuimen riippumattomuutta loukkaamatta mahdollista vain tilanteissa, joissa laintulkinnasta ei oikeastaan edes voitaisi puhua. Kun oikeusvoimakysymystä tarkastellaan syytetyn oikeusturvanäkökulmasta käsin, myöskään lainvoimaisen tuomion purkamista koskeviin säännöksiin tukeutumalla ei voida lopullisesti ratkaista aiemman ratkaisun oikeusvoimaisuutta sen enempää näyttö- kuin oikeuskysymyksenkään osalta.

Jotta oikeusvoimasta olisi prosessitaloudellista hyötyä, oikeusvoimakysymys tulisi voida ratkaista perehtymättä tarjottuun (esitettyyn) näyttöön vielä syvällisesti. Mikäli näyttöön joudutaan perehtymään tarkemmin, ei kyse enää ole ratkaisun sitovasta vaikutuksesta vaan jo näytön vastaanottamisesta ja ratkaisun todistusvoiman arvioimisesta. Ongelmaksi jää, miten aiemman ratkaisun oikeusvoimaa koskeva arvio voidaan käytännössä tehdä luotettavasti pelkästään aiemman tuomion perusteella ja sen perusteella, mitä näytöksi tarjotaan. Aiemmassa prosessissa tehdyn näyttöratkaisun oikeellisuudesta ei saisi jäädä mitään varteenotettavaa epäilyä.

Oikeusvoimavaikutuskysymyksen ratkaiseminen asettaa tuomioistuimen päätösperusteluille suuria vaatimuksia. Oikeudenkäymiskaaren, oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain sekä uuden hallintoprosessilain säännösten (OK 24:4, ROL 11:4.2 ja HOL 87 §) mukaan tuomioistuimen on perusteltava näyttöratkaisunsa. Perusteluvollisuutta koskevat säännökset ovat kuitenkin väljiä ja sallivat perustelujen tason vaihtelun siinä määrin, ettei oikeusvoimavaikutuksen myöntämiselle ole kaikissa tilanteissa edellytyksiä.

Ensiprosessissa tehdyn todistusharkinnan oikeellisuusarviointia helpottaa ja sen luotettavuutta edistää, mikäli asianosainen kykenee mahdollisimman selkeästi ja perustellusti esittämään näkemyksensä uusien todisteiden tarpeellisuudesta. Mi-

ten tarjottu uusi todiste liittyy todistusteemaan eli todistaa siitä, kuinka vahvana asiaosainen pitää todistetta, vaikka oikeus lopullisesti arvioikin sen todistusarvon, ja onko kyse aiemman suullisen todistelun uskottavuudesta. Tämä puolestaan edellyttää, että todistusteemat ja todisteet ovat haastehakemuksessa ja siihen annetussa vastauksessa sekä rikosasiassa mahdollisesti järjestetyssä suullisessa valmistelussa tulleet yksilöidyksi riittävän yksityiskohtaisesti. Mikäli kyse on suullisen todisteen uskottavuudesta, tuomioistuimen sille antaman näyttöarvon oikeellisuutta ei voida luotettavasti arvioida pelkästään kirjallisen materiaalin perusteella. Tuomioistuimen näyttöratkaisun oikeellisuutta arvioitaessa merkitystä on kuitenkin sillä, miten merkityksellinen uskottavuusarvioinnin kohteena oleva suullinen todiste on suhteessa todistusteemaan ja mitä muuta näyttöä asiassa on otettu vastaan. Suullisen todistelun uskottavuuteen vetoaminen johtanee kuitenkin useimmiten siihen ettei, todistusharkinnan luotettavuutta voida kontrolloida syytetyn oikeusturvariskin hyväksyttävyyden edellyttämällä tavalla pelkästään kirjallisen materiaalin perusteella ja näyttö on otettava uudelleen vastaan. Tilanne saattaa olla tämä, vaikka uskottavuuteen ei olisi vedottukaan tai jopa silloin, kun tosiseikka on riidaton.²³⁴

Tarkastellaanpa oikeusvoimaa syyttömysolettaman ja syytetyn vähimmäis-oikeuksien toteuttamisen kannalta tai oikeuksiin pääsyn kannalta, herää myös kysymys, tulisiko ja voidaanko oikeusvoimaa säännellä lailla huomioon ottaen, että oikeusvoimaa voidaan vain osin hallita tarpeetonta todistelua koskevin säännöksin. Entä pitäisikö todistelun tarpeettomuutta koskevia säännöksiä näytetyksi katsotun seikan osalta täsmentää siten, että niistä kävisi yksilöidymmin ilmi huomioon otettavat prosessiekonomiset ja syytetyn oikeusturvanäkökohdat.

Asiaa valtiosääntöoikeudellisesti tarkastellen tulee sovellettavaksi perustuslain 21 §:n 2 momentti. Sen mukaan säännöksessä mainitut ja muut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeet turvataan lailla. Perusoikeuksia voidaan rajoittaa tietyin yleisin edellytyksin, jotka on lueteltu vuoden 1995 perusoikeus uudistukseen liittyvässä perustuslakivaliokunnan mietinnössä.²³⁵ Perustuslaki ei siten

---

234 Ks. tuomioperustelujen merkityksestä ratkaisun näyttöarvon määräytymisen kannalta jakso 6.2.

235 PeVM 25/1994 (HE 309/1993 vp), s. 4–5. Mietinnön mukaan perusoikeuksien rajoittamista koskevia vaatimuksia ovat esimerkiksi:

- Perusoikeuksien rajoitusten tulee perustua eduskunnan säätämään lakiin, rajoitusten on oltava tarkkarajaisia ja riittävän täsmällisesti määritettyjä. Rajoitusten olennaisen sisällön tulee ilmetä laista.

- Rajoitusperusteiden tulee olla hyväksyttävissä. Rajoittamisen tulee olla painavan yhteiskunnallisen tarpeen vaatima. Hyväksyttävyyden arvioinnissa merkitystä voi olla esimerkiksi Euroopan ihmisoikeussopimuksen vastaanlaista oikeutta koskevilla määräyksillä, ainakin siltä osin kuin niihin sisältyy tyhjentävä luettelo ihmisoikeuksien hyväksyttävistä rajoitusperusteista. Perusoikeussäännöksiä on perusteltua tulkita yhdenmukaisesti ihmisoikeuksien kanssa niin, että vain ihmisoikeussopimuksen asianomaisen sopimusmääräyksen mukaan hyväksyttävät rajoitusperusteet voivat olla vastaavan perusoikeussäännöksen sallittuja rajoitusperusteita.

- Tavallisella lailla ei voida säätää perusoikeuden ytimeen ulottuvaa rajoitusta.

- Rajoitusten on oltava suhteellisuusvaatimuksen mukaisia. Rajoitusten tulee olla välttämättömiä hyväksyttävän tarkoituksen saavuttamiseksi. Jokin perusoikeuden rajoitus on sallittu ainoastaan, jos tavoite ei

sinänsä estä rajoittamasta tuomioistuimeen eikä oikeuksiin pääsyä sääntelemällä tuomioistuinten toimivallan rajoja tai muullakaan tavalla. Rajoitusedellytyksiä ei ole lueteltu tyhjentävästi vaan muutkin seikat voivat vaikuttaa rajoitusten sallittavuuteen. Kyse on kuitenkin keskeisimmistä rajoitusedellytyksistä, jotka on lisäksi ymmärrettävä kokonaisuutena siten, että perusoikeusrajoitusten tulee täyttää samanaikaisesti kaikki luetellut rajoitusvaatimukset.²³⁶ Toisaalta perustuslain 21 §:n mukaan perusoikeuksien rajoituksista on nimenomaan säädettävä lailla.²³⁷ Siten oikeustilaa, jossa tuomioistuimeen pääsyn rajoitteiden osalta ollaan oikeusvoimappien ja oikeuskäytännön varassa, voidaan jo itsessään pitää perustuslain kannalta ongelmallisena.

Vaikka siviili- ja hallintoprosessuaalisten ratkaisujen oikeusvoiman sovellutusala lienee varsin vähäinen näkisin, että oikeusvoimaa koskevien nimenomaisten säännösten ottaminen oikeudenkäymiskaareen voisi avata mahdollisuuksia myös oikeusvoiman laajempaan käyttöön ja siten prosessiekonomiset näkökohdat paremmin huomioivaksi. Sääntelyn tulisi kattaa oikeusvoiman negatiivinen ja positiivisen ulottuvuus prosessilajien sisällä ja välillä. Tällöin myös vahvistustyyppisten tuomioiden oikeusvoimakriteerit tulisivat sääntelyn kohteeksi. Esimerkiksi kielteisten hallintopäätösten on oikeuskirjallisuudessa katsottu olevan pysyvyydeltään heikompia kuin edunsaavat, joten hallintotuomioistuimen ratkaisukaan ei välttämättä saa oikeusvoimaa.²³⁸ Mikäli siviili- ja hallintoprosessuaalisten ratkaisujen oikeusvoiman ulottamista rikosprosessiin pidetään ylipäätään jossain määrin hyväksyttävänä, oikeusvoimasäännösten sisältöä harkittaessa jouduttaisiin tekemään rajanvetoa kiellettyjen ja sallittujen rajoitusten välillä edellä mainitut rajoitusperiaatteet huomioiden. Nähdäkseni ratkaisujen oikeusvoimavaikutuksen ulottamista rikosprosessiin ei voida ehdottomasti ja lähtökohtaisesti pitää tuomioistuimeen pääsyä, syytetyn oikeusturvaa loukkaavana yhtä vähän kuin näytön epäämistäkään. Oikeusvoimavaikutuksen tarkempi sääntely ei myöskään välttämättä loukkaisi tuomioistuinten

---

ole saavutettavissa perusoikeuteen vähemmän puuttuvin keinoin. Rajoitus ei saa mennä pidemmälle kuin on perusteltua ottaen huomioon rajoituksen taustalla olevan yhteiskunnallisen intressin painavuus suhteessa rajoitettavaan oikeushyvään.

- Perusoikeuksia rajoitettaessa on huolehdittava riittävästä oikeusturvajärjestelystä.

- Rajoitukset eivät saa olla ristiriidassa Suomen kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden kanssa. Perusoikeusudistus lähentää entisestään Suomen perusoikeusjärjestelmää sisällöllisesti kansainvälisiin ihmisoikeussopimuksiin. Tämän vuoksi perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien tulkinnallinen harmonisointi on aiempaakin tärkeämpää. Ks. myös Viljanen 2001, s. 37–38. Ks. lisäksi sakkomenettelylain (754/2010) uudistusta koskeva HE 103/2017 vp, s. 12–3, jossa on käsitelty perustuslakivaliokunnan lausuntokäytännön perusteella niin sanottua suostumuskonstruktiota rinnasteisena perusoikeuksien rajoitusedellytyksille tai osana perusoikeuksien yleisiä rajoitusedellytyksiä. Ks. myös Saraniva 2019, s. 30–58.

236 Viljanen 2001, s. 38 ja 61.

237 Viljanen 2001, s. 65–68. Sääntelyvaraus merkitsee lainsäätäjälle velvollisuutta antaa perusoikeutta tämentäviä säännöksiä, joita ilman perusoikeussäännös jäisi tavallaan ilmaan. PeVM 25/1994 vp, s. 6. Perusoikeuksien rajoittamisdoktriinista ja sääntelyvarauksesta ks. myös Melander 2007, s. 169–170.

238 Mäenpää 2019, s. 542.

riippumattomuutta lukuun ottamatta perustelujen määrittämistä ehdottomasti tai lähtökohtaisesti sitoviksi. Kysehän on jo kertaalleen tuomioistuimessa ja mahdollisesti valitusasteissakin tutkituista ja lainvoimaisesti ratkaistuista väitteistä, jolloin on kuitenkin edellytettävä, että prosessi on täyttänyt oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimukset. Myös laillisuusperiaate ja ”jura novit curia” -periaate sitovat asian aiemmin ratkaistutta tuomioistuinta. Periaatteiden merkitystä vähentää kuitenkin, että ne voivat toimia argumenttina oikeusvoiman puolesta ja sitä vastaan. Oikeusvoimavaikutus ei siten välttämättä merkitse puuttumista tuomioistuimeen pääsyä koskevan oikeuden ytimeen eikä johda ristiriitaan suhteellisuus ja hyväksyttävyysskriteerien kanssa.

EIT:n ratkaisukäytännöstä ilmenee, että syyteasiana pidettävää asiaa tutkivalla tuomioistuimella tulee olla tuomiovaltaansa kuuluva toimivalta tutkia syyte kokonaisuudessaan ja kaikilta osin myös näyttökysymyksessä.²³⁹ EIT:n syytetyn oikeusturvaa korostava kanta tuomioistuimen tutkintavallan rajoitusten suhteen merkitsee siten syytetyn oikeusturvaintressin painoarvon lisääntymistä prosessiekonomiaan nähden. Toisaalta asianomistajien ja todistajien suojelunäkökohtien on saatava vaikuttaa punninnassa. Itsestään selvää on, ettei EIT:n ratkaisukäytännöstä voida tehdä päätelmiä siitä, miten näyttöä yksittäisessä tapauksessa tulisi arvioida ja milloin sen vastaanottamisesta turhana ja tarpeettomana voidaan kieltäytyä. Lopulta on ratkaistava tapauskohtaisesti, milloin oikeusvoimavaikutus loukkaisi oikeuksiin pääsyä (access to justice) ja syytetyn oikeusturvaa. Lakien perusoikeusmyönteinen tulkintavelvollisuus tulisi mielestäni ulottaa koskemaan myös oikeusvoimavaikutuksen ulottuvuutta. Perusoikeusmyönteisen tulkintatavan soveltaminen tarkoittaisi näin ollen sitä, että syytetyn oikeusturvariskin hyväksyttävyyden jäädessä punnintatilanteessa epävarmaksi, oikeusvoiman ulottuvuutta tulisi tulkita syytetyille myönteisesti.

Vaikka oikeusvoimavaikutus ja sen ulottuvuus joudutaankin arvioimaan tapauskohtaisesti, tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteikö olisi mahdollista määritellä tiettyjä yleisiä kriteereitä, jotka tulisi huomioida rajanvedossa. Koska tavoitteena on prosessin kustannustehokkuus, lailla voitaisiin selvittää sitä, missä määrin prosessiekonomisten seikkojen huomioiminen on mahdollista. Oikeusvoiman sääntely yksityiskohtaisemmin kuin harkinnassa huomioitavat kriteerit tai periaatteet ilmaisemalla olisi mitä ilmeisemmin mahdotonta loukkaamatta tuomioistuimen riippumattomuutta ja oikeutta vapaaseen todistusharkintaan. Toisessa prosessilajissa annettujen ratkaisujen oikeusvoimavaikutus ei rajoita vapaata todistelua ja tuomioistuimen vapaata todistusharkintaa, mikäli se jättäisi tuomioistuimelle riittävästi harkintavaltaa samoin kuin turhan todistelun kiellon noudattaminenkin. Harkinnanvaraisia ja tilannekohtaisten tekijöiden huomioimisen sallivia, riittävän väljiä säännöksiä edellyttää myös access to justice -periaatteen mukainen vaatimus lopputuloksen oikeudenmukaisuudesta ja hyväksyttävyydestä. Kovin yksityiskohtaiset ja moninaiset

---

239 Ks. edellä alav.168 mainittu tuomio.

tapauskohtaisesti vaihtelevat tosiseikat huomioivat kasuistiset säännökset eivät ole mahdollisia. Harkintaa ohjaavana johtavana tulkintaperiaatteena oikeusvoimasta ja todistelun tarpeettomuudesta päätettäessä tulisi sovellettavaksi perusoikeusmyönnein tulkintatapa. Toisaalta tuomioistuimelle runsaasti harkintavaltaa jättävien säännösten kääntöpuolena on etenkin asianosaisten kannalta haitallinen päätösten ennakoitavuuden väheneminen.²⁴⁰ Lisäksi on perusteltua kysyä, jäisikö oikeusvoima kuitenkin siinä määrin epämääräiseksi, että oikeusvoimasta olisi perusteltua luopua kokonaan ja korvata se kokonaisuudessaan tuomioiden todistusvaikutuksella.²⁴¹

Teoriassa olisi siis mahdollista määrittää tuomioistuimen perustelulausumiin sisältyvät ratkaisut tietyin edellytyksin oikeusvoimaisiksi vaarantamatta asianosaisten oikeusturvaa ja loukkaamatta heidän perus- ja ihmisoikeuksien turvaamaa oikeuttaan päästä tuomioistuimeen. Tilanteet, joissa tuomioistuin voisi perustellusti katsoa tällaisten edellytysten täyttyneen, olisivat oikeuskäytännössä kuitenkin suhteellisen harvinaisia. Sen sijaan suurempaa käytännön merkitystä on tuomioistuinratkaisujen todistusvoimalla, jota seuraava luku käsittelee.

---

240 Ennakoitavuuden ja hyväksyttävyyysvaatimuksen, formaalin ja tilanneherkän oikeusvoimaopin välisestä jännitteestä ks. edellä alav.118.

241 Koulu (2016, s. 2015) on pohtinut asiaa tarkemmin relaatiossa siviiliprosessi – hallintolainkäyttö. Ruotsalaisessa tutkimuskirjallisuudessa interrelatiivisesta oikeusvoimasta on esitetty myös yllättävän negatiivinen näkemys. Södergren (2009, s. 532) rinnastaa hallintotuomioistuimen päätöksen hallintoviranomaisen päätöksen. Hallintotuomioistuimen ratkaisulla ei ole juurikaan positiivista tai negatiivista oikeusvoimavaikutusta siviiliprosessissa. Jos näin halutaan, lainsäätäjän tulisi Södergrenin mukaan antaa asianosaisille oikeus nostaa kanne tuomioistuimessa ja samalla määritellä kysymykset, jotka tuomioistuin voi tutkia. Tähän on todettava, että kannanotosta sinänsä ei voida vielä päätellä, että oikeusvoimavaikutus olisi korvattavissa todistusvaikutuksella.

4 Hallintoprosessuaalisen ratkaisun todistusvaikutus

4.1 Johdanto

Hallintoprosessi on yleisestä lainkäytöstä poiketen pääsääntöisesti kirjallista. Kyseinen hallintoprosessin ominaispiirre on keskeisessä asemassa pohdittaessa hallintoprosessuaalisen ratkaisun näyttöarvoa rikosprosessissa. Huolimatta hallintoprosessin sisäistä eroista ja eroavuuksista siviili- ja rikosprosessiin nähden hallintoprosessissa on kuitenkin ainakin osin kyse tuomioistuimen todistusharkinnasta ja näytön riittävyttä koskevasta harkinnasta. Tämä on tutkimusaiheeni kannalta olennaista. Toisaalta hallintoprosessi eroaa yleisestä lainkäytöstä siinä merkittävässä suhteessa, että hallintoprosessissa prosessin kohteena on hallintoriitaa lukuun ottamatta viranomaisen päätös, jonka lainmukaisuutta tuomioistuin arvioi ja osapuolina ovat tavallisesti viranomainen ja valittaja. Selvää kuitenkin on, että hallintolainkäyttö on perusluonteeltaan tuomiovallan käyttöä oikeudenkäynnissä, vaikkei sen ”prosessuaalinen ikä” yleiseen lainkäyttöön verrattuna olekaan yhtä pitkä.²⁴² Lisäksi kysymys hallintotuomioistuimen ja viranomaisen toimivaltasuhteista ja toimivallan jaosta vaikuttaa olennaisesti hallintotuomioistuimen ratkaisun merkitykseen. Kysymys on tuomioistuimen kontrollin laajuudesta ja syvyydestä hallintoviranomaisen harkintavallan alueella.

Hallintotuomioistuimen ratkaisulle voidaan rikostuomioistuimen todistusharkinnassa pyrkiä määrittelemään näyttöarvo. Teoriassa olisi myös mahdollista antaa ratkaisulle niin suuri näyttöarvo, ettei tuomioistuimessa vastaan otettua näyttöä tarvitsisi enää toistamiseen ottaa vastaan rikostuomioistuimessa eikä myöskään esittää uutta näyttöä. Prosessieconomisesti ajatellen tämä olisikin tavoittelemisen arvoista. Käytännössä näin ei kuitenkaan tapahdu, vaan hallintotuomioistuimessa jo kertaalleen esitetty näyttö otetaan uudelleen vastaan rikostuomioistuimessa. Tavoite ei myöskään voi toteutua ilman, että todistusvaikutuksen arvioimisen kriteerit ovat selvillä.

Näytön arvioinnin metodeja ja mallintamista koskeva tutkimuskirjallisuus on runsasta ja tuottanut suuren määrän erilaisia menetelmiä näytön arvioimiseksi. Menedit voidaan karkeasti jakaa laskennallisiin ja sanallisiin, joista edelliset pyrkivät numeraalisia arvoja ja bayesilaista matematiikkaa hyödyntämällä formalisoimaan todistusharkintaa. Jälkimmäisiä voidaan luonnehtia lopputuloksen puolesta tai sitä vastaan argumentoiviksi tai narratiivisiksi. Lisäksi on olemassa sekamuotoisia

---

²⁴² Mäenpää 2010, s. 214.

todistusharkintametoja, jotka hyödyntävät erilaisia lähestymistapoja.²⁴³ Oma lähtökohtani on todistusarvometodin mukainen ajattelutapa, jossa huomio kiinnitetään yksittäiseen todisteeseen ja kysytään, millä todennäköisyydellä todiste todistaa teemasta.²⁴⁴ Tutkimuksen viimeisessä luvussa pohditaan tämän lähestymistavan käyttökelpoisuutta muihin näytönarvioinnin metodeihin verrattuna ja esitetään sitä koskevat johtopäätökset. Metodeja käsitellään tarkemmin jäljempänä tutkimuksessa, mutta jo tässä yhteydessä on todettava, että puhuessani todennäköisyydestä, kyse ei ole tilastollisesta vaan subjektiivisesta todennäköisyydestä. Vaikka subjektiivinen todennäköisyys voidaankin ilmaista numeraalisesti, on syytä huomata, että luvut kuvaavat tällöinkin vain päätöksentekijän uskomusastetta. Klassisessa bayesilaisessa epistemologiassa uskomusastetta kuvataan matemaattisilla luvuilla, jolloin ideaalisen rationaalisesti toimivan subjektin uskomusasteiden tulee täyttää todennäköisyyden perusaksioomat. Ratkaisun todistusvaikutuksen arvioinnissa en kuitenkaan sovello bayesilaista lähestymistapaa, eli arviointi ei perustu Bayesin ehdollisen todennäköisyyden teoreemaan tai todennäköisyyslaskennan periaatteille. Ratkaisun todistusvaikutuksen arviointi on puhtaasti argumentatiivista perustuen laadullisiin kriteereihin.²⁴⁵

Edellä todetuista lähtökohdista käsin hallintotuomioistuimen ratkaisun näyttöarvo voidaan määritellä todennäköisyydeksi, jolla rikosprosessissa esitetty tietty oikeustositteikkaväite pitää paikkansa eli vastaa ulkoprosessuaalista todellisuutta.²⁴⁶ Hallintotuomioistuimen ratkaisun näyttöarvo on siten yhtä kuin tuomioistuimen oikeustositteikkaa koskeva todennäköisyysarvio ja todennäköisyys, jolla tämä arvio rikostuomioistuimen mielestä on oikea. Ratkaisun näyttöarvon suuruus määräytyy sen perusteella, kuinka vahvaa näyttöä prosessissa hallintotuomioistuimen mielestä on esitetty ja kuinka luotettavana tuomioistuimen näyttöä koskevaa todennäköisyysarviota voidaan pitää. Mitä suurempi varmuustaso tuomioistuimen mielestä on saavutettu ja mitä luotettavampi tuomioistuimen todistusharkinta on, siitä suurempi on ratkaisun näyttöarvo. Todistusharkinnan luotettavuuteen vaikuttavat periaatteet, joilla toisaalta varmistetaan tuomioistuimen käytössä olevan informaation määrällinen ja laadullinen riittävyys (todisteet ja muu selvitys). Toisaalta niillä pyritään varmistamaan informaation välittyminen oikein asiaa ratkaisevalle tuomarille. Virheet tässä suhteessa heikentävät tuomioistuimen todistusharkinnan

---

243 Ks. tästä tarkemmin Urbaniak. *Artificial Intelligence and Law* (2018) 26: 369–374. Verheij, Bart. *Artificial Intelligence and Law* (2017) 25:127–129. Dahlman 2018, s. 20–39.

244 Klami 1992 b, s.115. Ks. myös Ekelöf – Boman 1992, s. 13.

245 Näkemystä, jonka mukaan oikeudellinen näytön arviointi tulisi mallintaa Bayesin teoreeman pohjalta, voidaan kutsua oikeudelliseksi probabilismiksi. Sen mukaan matemaattisten periaatteiden ja vakiintuneen todennäköisyysteorian tulisi hallita oikeudellista todennäköisyyskäsitystä, jolloin myös näytön arviointi ja sitä koskeva päätöksenteko tulisi mallintaa todennäköisyyslaskennan periaatteita soveltaen. Ks. Urbaniak *Artificial Intelligence and Law* (2018) 26:345–348 ja 352–352.

246 Näytön todistusarvo voidaan kaavan muodossa ilmaista $P(N1 \rightarrow F)$, jossa P = todennäköisyys, $N1$ näyttö, ja F = todistusteema. Ks. Klami 1988, s. 41.

luotettavuutta ja ratkaisun näyttöarvoa.²⁴⁷ Kun hallintoprosessuaalisen ratkaisun näyttöarvolla ymmärretään sen kykyä lisätä todistusteeman todennäköisyyttä rikosprosessissa eli ratkaisun todistusvoimaa, voidaan ratkaisun näyttöarvosta ja todistusvoimasta puhua toistensa synonyymeinä. Huolimatta edellä mainituista metodologisista sitoumuksista jo tässä luvussa pidetään silmällä kysymystä, tuottaako todistusarvoteoreettinen yksittäiseen todisteeseen kiinnittyvä, atomistinen tarkastelutapa tyydyttävän vastauksen kysymykseen hallintoprosessuaalisen ratkaisun todistusoikeudellisesta merkityksestä rikosprosessissa.

Aluksi erittelen niitä olennaisempia prosessiperiaatteita, joilla sekä yleisesti että kussakin yksittäistapauksessa on merkitystä hallintoprosessuaalisen ratkaisun todistusarvon määräytymisen kannalta. Huomio kiinnittyy tällöin etenkin virallisperiaatteeseen, välittömyysperiaatteeseen sekä hallintoprosessin oikeusturvatakeisiin ja niiden funktioon aineellista totuutta ja *todistusharkinnan luotettavuutta* turvaavina keinoina. Periaatteita toteuttamalla pyritään myös mahdollisimman suureen *varmuuteen* ratkaisun faktapremissien oikeellisuudesta. Niillä on näin ollen merkitystä ratkaisun näyttöarvon suuruuteen vaikuttavina periaatteina eli siihen, millaiseksi ratkaisun todistusvoima lopulta muodostuu. Tarkoituksena on, että tuomioistuimella olisi käytössään määrällisesti riittävää ja mahdollisimman luotettavaa eli todistusvoimaista informaatiota ja tuomioistuimen todennäköisyysarvio voisi olla mahdollisimman suuri.

Pelkkä pyrkimys ei tietenkään merkitse aineellisen totuuden toteutumista eikä voi pelkästään toimia hallintotuomioistuimen ratkaisun näyttöarvon kriteerinä. Tietoisuus siitä, että ratkaisu on tuotettu prosessissa, joka on pyritty rakentamaan ratkaisun aineellista ja juridista oikeellisuutta turvaaville periaatteelle ja jossa tuomarit ovat osaavia ja ammattitaitoisia, ei vielä riitä positiivisen näyttöarvon perusteiksi. Toisaalta on kysyttävä, onko hallintoprosessissa sellaisia epäilyttäviä piirteitä, jotka suorastaan heikentävät ratkaisun näyttöarvoa rikosprosessuaalisesta näkökulmasta. Onko esimerkiksi prosessin kirjallinen luonne tällainen piirre. Periaatteiden merkitys ja painoarvo myös vaihtelevat, millä on olennainen merkitys ratkaisun näyttöarvon kannalta. Lisäksi kuten aiemmin oikeusvoimaa koskevassa jaksossa todettiin, periaatteet eroavat säännöistä normityyppinä siten, että toisin kuin sääntöjä niitä voidaan toteuttaa, ”noudattaa”, enemmän tai vähemmän eikä niiden toteuttamista voida myöskään prosessisäännöillä täydellisesti turvata. Ratkaisun näyttöarvo määräytyy kussakin yksittäistapauksessa erikseen, joten olennaista on, miten periaatteet tapauskohtaisesti toteutuvat ja miten niiden toteutumista voidaan arvioida. Hallintotuomioistuin antaa arvionsa siitä, miten lähelle aineellista totuut-

---

247 Menettelyllisten piirteiden lisäksi tuomioistuimen näytön arvioinnin luotettavuuteen vaikuttaa myös aika, joka on kulunut todistelun kohteena olevien tapahtumien ja asian käsittelyn välillä ja joka myös asiaa myöhemmin harkitsevan rikostuomioistuimen osalta on pidempi. Ajan kulumisen merkitys joudutaan huomioimaan ratkaisun näyttöarvoon vaikuttavana tekijänä.

ta sen mielestä periaatteita toteuttamalla on päästy. Rikostuomioistuimien puolestaan tarkastelee tätä ratkaisua ja sen luotettavuutta. Ratkaisun todistusarvo määräytyy lopullisesti kussakin yksittäisessä tapauksessa rikostuomioistuimen arvioidessa, missä määrin hallintotuomioistuimen todistusharkinnan luotettavuutta ja aineellista totuutta turvaavat periaatteet ovat toteutuneet. Periaatteiden toteutuminen toimii näin ollen kriteerinä määrittäessä ratkaisun näyttöarvoa. Tämä puolestaan vaatii käsitteellisiä apuvälineitä. Rikosprosessuaalisesta näkökulmasta hallintoprosessin ominaisuuteen ja siinä noudatettavien periaatteiden ymmärtäminen on kuitenkin välttämätöntä. On tiedettävä mitä arvioidaan.

Itsekriminointisuoja-periaate on olennainen hallintoprosessuaalisen ratkaisun todistusvoimallisuuden merkityksen kannalta. Periaatteella ei ole ensisijaisesti aineellista totuutta turvaava funktio. Siinä määrin kuin hallinto- ja rikosprosessin välille jää periaatteen ulottuvuutta koskevia eroja, aiheutuu näistä todisteiden hyödynnettävyyttä koskevia prosessuaalisia eroja, jotka puolestaan vaikuttavat hallintoprosessuaalisen ratkaisun näyttöarvoon rikosprosessissa. Näitä mahdollisia tasoeroja selvitetään tässä luvussa.

Hallintoprosessuaalisten periaatteiden yleiskatsauksen jälkeen tarkastelen todistusharkintaa hallintoprosessuaalisen ratkaisun näyttöarvoon vaikuttavana seikkana sekä selvitys- ja näyttökynnystä keinona arvioida ratkaisun näyttöarvoa. Pohdittavana on, missä määrin näyttöarvon määrittämisessä voidaan tukeutua hallintoprosessuaaliseen näyttö- ja selvityskynnykseen. Tämä edellyttää vastausta kysymyksiin, mikä tai millainen selvityskynnys on ja vastaavasti mikä näyttökynnys on hallintoprosessissa. Ratkaisun näyttöarvosta luonnollisestikin riippuu osaltaan, kuinka suuri rikosjutussa esitetyn todistusaineiston näyttöarvo on kokonaisuudessaan ja ylittyykö tuomitsemiskynnys. Miten vahvaa syyttäjän muun syytteensä tueksi esittämän näytön tulisi olla, jotta kynnys ylittyisi. Jakson lopuksi tarkastelen vielä erityisesti vero-oikeudellisten ratkaisujen merkitystä verorikosprosessissa, koska verorikoksissa rikosprosessin, hallintomenettelyn ja hallintoprosessin yhteys on materiaalisesta oikeudesta johtuen säännönmukaista. Päälukua koskevat pohdinnat ja johtopäätökset esitetään tutkimuksen viimeisessä luvussa.

Kaiken kaikkiaan hallintoprosessuaalisten prosessiperiaatteiden, todistusharkinnan ja näyttö- ja selvityskynnyksen osuus ratkaisun todistusarvon määrittämisessä jäsentyy pelkistetysti seuraavalla tavalla: prosessiperiaatteet määrittävät, *millaisella* informaatiolla (laatu ja määrä) hallintotuomioistuin todistus- ja päätösharkintansa tekee. Toiseksi näyttöarvo määräytyy sen mukaan, *miten* tuomioistuin todistus- ja päätösharkintansa tekee. Kolmanneksi kyse on siitä, *mihin* se ratkaisussaan päätyy. Kahdessa ensimmäisessä tapauksessa on kysymys todistusharkinnan luotettavuudesta ja aineiston todistusvoimaisuudesta. Vastauksesta näihin ja kolmanteen kysymykseen muodostuu ratkaisun näyttöarvo. Virallisiperiaatetta konkretisoiva selvityskynnys, jos sellainen tiedetään, antaa summittaista tietoa todistusharkinnan luotettavuudesta. Vastaavasti tiedossa oleva näyttökynnys, antaa ainakin summit-

taista *tietoa* todennäköisyysarvion lopputuloksesta. Lisäksi *tietoa* todennäköisyysarvion lopputuloksesta ja arvion luotettavuudesta saadaan enemmän tai vähemmän tuomioperusteluista. Tarkastelussa pidetään silmällä lähinnä perusmuotoista hallintovalitusprosessia, jossa osapuolina ovat yksityinen asianosainen ja viranomainen.²⁴⁸

Jo tässä yhteydessä on syytä tuoda esiin hallinto-oikeudelle ominainen piirre, joka hankaloittaa sen näyttöarvon määrittämistä. Aineelliseen oikeuteen sisältyy paljon normatiivista, arvostuksenvaraista ainesta sisältäviä, väljänsisältöisiä ja lainsovelta- jalle runsaasti harkintavaraa jättäviä normeja. Vaikka tällaista ainesta sisältyy myös rikosoikeudellisiin normeihin, voidaan edellä sanotun olevan ominaista juuri hallinto-oikeudellisille normeille. Oikeus- ja näyttökysymysten yhteen kietoutuminen on leimallista hallinto-oikeudelle.²⁴⁹ Normin perusteella on tällöin vaikea hahmottaa oikeustositseikkoja, jotka mahdollisesti voisivat olla relevantteja myös rikosasiassa, joita koskevaa näytön riittävyysarviointia rikostuomioistuimen tulisi arvioida. Normin rakenteesta ja ilmaisuista johtuen oikeustositseikkojen samuus ei välittömästi ilmene abstraktilla tasolla ja saattavat jäädä epäselväksi myös tuomioperustelujen perusteella. Lisäksi kullekin tosiseikalle asetettu näyttövaatimus tulisi kyetä hahmotamaan lain, esitöiden ja oikeuskäytännön perusteella, mikäli ratkaisun näyttöarvon määrittämisessä nojaututaan näyttökynnykseen.

Diesenin mukaan hallinto-oikeuden eritysongelmana on, ettei todistustee-man paikkansa pitävyyttä koskeva arviointi ole aina puhdasta näytön arviointia vaan tehdään perusteilla, joihin liittyy muunlaista punnintaa, kuten kohtuus- ja riskinarviointia. Tämän vuoksi voidaan asettaa kyseenalaiseksi, onko tietyn todistustee-man paikkansa pitävyyttä tai sen perusteita koskeva arviointi enää näyttökysymys lainkaan. Eli onko enää kysymys todistusharkinnasta ja näytön riittävydestä.²⁵⁰

---

248 Todettakoon, että hallintoprosessin asianosais- ja osapuolirakennelmat ovat tätä perusasetelmaa paljonmonimuotoisempia. Moniasianosaisuudesta sekä asianosaisten ja viranomaisen kolmikulmasuhteesta ks. Vihervuori 2012, 165 - 172. Veroasioissa, joissa veronsaajan puhevaltaa käyttää Veronsaajien oikeudenvälöntayksikkö, myös viranomaisella on asianosaisasema (VHL 24 §). Ks. Myrsky – Rabinä 2015, s. 42–43.

249 Kuvaava esimerkki tässä suhteessa on terveydenhuollon ammattihenkilöistä annetun lain 26 §. Säännöksen perusteella sosiaali- ja terveydenalan lupaviranomainen voi antaa terveydenhuollon ammattihenkilölle seuraamuksen muun ohella, jos henkilö on toiminut ”muutoin virheellisesti tai moitittavasti”. Ks. myös Lindkvist (JT 2013 – 14, s. 866), joka mainitsee toisentyypisenä esimerkkinä näyttö- ja oikeuskysymysten yhteen kietoutumisesta veroprosessissa annetut normeeraavat lausumat oikein pidetyn kirjanpidon näyttöarvosta.

250 Tätä problematiikkaa valaisee Diesen (2003, s. 55) antama esimerkki. Diesenin (2003, s. 59–60) mukaan hallinto-oikeuden normit eroavat esimerkiksi rikosoikeuden normeista siinä suhteessa, että niiden näyttövaatimusilmaisu ei ole puhtaaksi viljeltyjä näyttöilmaisuja vaan sisältävät yleisempää oikeudellista arviointia, kuten kohtuusarviointia, esimerkkinä ilmaisu ”ilmeisen sopimaton” ja ”huomattava riski”. Kun näyttövaatimus normissa ei ole tässä mielessä aito, on olemassa riski, että oikeus- ja näyttökysymykset lankeavat yhteen. Diesen toteaaakin, että oikeudenkäynnin yhtenäisyyden vuoksi olisi erittäin tärkeää pitää näyttö- ja oikeuskysymykset erillään siinä määrin kuin mahdollista. Vastaus oikeuskysymykseen näyttökynnys mukaan lukien, on yleinen. Sen tulisi olla samanlainen samanlaisissa juttutyypeissä sekä etukäteen selvä tuomioistuimelle itselleen ja asianosaisille.

Toisaalta on todettava, että todistusteemaketjussa voidaan kuitenkin aina edetä elävän elämän konkreettisiin tosiasioihin saakka ja siten periaatteessa ”löytää” hallintotuomioistuimen näytön arvioinnin kohteena olevat oikeustosisemat. Tämä on myös välttämätöntä, jotta ratkaisun näyttöarvoa voitaisiin ylipäätään arvioida. Lisäksi on välttämätöntä, että oikeus- ja näyttökysymykset pidetään erillään siinä määrin kuin se on mahdollista eikä näytön arviointiin sisälly oikeudelliseksi luonnehdittavaa arviointia esimerkiksi sopivuusarviointia, intressipunnintaa tai riskinarviointia. Mikäli näin tapahtuu, kyseessä ei ole enää todistusharkinta ja näytön riittävyysarviointi. Tällöin ratkaisun näyttöarvon määrittäminen ei voida enää teoreettisesti perustaa tuomioistuimen soveltaman näyttökynnykseen, joka arvonmäärityksen metodina muuttuu näin ollen käytökelvottomaksi.

Koska todistusharkinnassa päätetään todisteen näyttöarvosta, todistusharkinta ei ole intressi- tai periaatepunnintaa eikä punnintamalli tässä mielessä soveltu hallintoprosessuaalisen ratkaisun todistusvoiman arvioimiseen. Rikostuomioistuimen määrittäessä ratkaisun todistusarvoa kyse ei ole punninnasta syytetyn oikeusturvan ja prosessiekonomian välillä vaan todennäköisyysarviosta. Eri asia on, että prosessi-periaatteiden toteutuminen tai toteutumatta jääminen on vaikuttanut siihen, millaiseen oikeudenkäyntiaineistoon hallintotuomioistuimen todistusharkinta nojaa. Hallintotuomioistuin on esimerkiksi suullisesta käsittelystä päättäessään saattanut suorittaa myös intressipunnintaa aineellisen totuuden ja prosessiekonomisten näkökohtien kuten joutuisuuden välillä tai ne ovat muuten tulleet huomioiduksi tuomioistuimen huolehtiessa, että asia tulee riittävällä tavalla selvitettyksi. Rikostuomioistuin arvioi kuitenkin hallintotuomioistuimen ratkaisun todistusarvoa eikä siitä, onko prosessuaalinen ratkaisu sinänsä hyväksyttävä vai ei.²⁵¹

Tuomioistuin voi myös joutua päättämään, voidaanko todiste ottaa huomioon todistusharkinnassa vai tuleeko se asettaa hyödyntämiskieltoon esimerkiksi todistelu kiellon tai muun hyödyntämiskieltoa tukevan argumentin nojalla. Kyse on erilaisten näkökohtien ja argumenttien punninnasta, jossa yhtenä argumenttina ovat perus- ja ihmisoikeudet sekä eri luonteiset oikeusturva-argumentit, joka on oikeudellista harkintaa eikä todisteen näyttöarvosta päättämisestä.²⁵² Käsitteellisesti todisteen hyödyntämiskelpoisuudesta päättäminen tapahtuu ajallisesti ennen todistusharkintaa, vaikka kiellon vaikutus ilmeneekin todistusharkinnassa.²⁵³ Todisteen syntytapaan liittyvä perusoikeuksien loukkaus tai niiden puutteellinen toteutuminen, kuten esimerkiksi kontradiktorisuusvirheet voivat tällöin vaikuttaa myös todisteen näyttöarvoon. Näyttöarvon määrittämisessä ja sen osuutta kokonaisnäytössä koskevat virheet vaikuttavat tätä kautta myös hallintoprosessuaalisen ratkaisun näyttöarvoon rikosprosessissa. Jaksossa käsitellään kuitenkin vain mahdollisesta itsekriminointi-

---

251 Todistusharkinnasta käsitteenä ks. jakso 4.5.3.

252 Pölönen 2003, s. 206, 221 ja 237–244.

253 Riekkinen 2014, s. 132.

suojan loukkaamisesta johtuvia hyödyntämiskieltoja eikä edellä tarkoitettuja muita todisteiden hankkimiseen mahdollisesti liittyviä virheitä.²⁵⁴

Vastaavasti tuomioistuimen arvioidessa todistusaineiston kattavuutta prosessiekonomisilla seikoilla ei ole vaikutusta.²⁵⁵ Tuomioistuin voi kyllä joutua soveltamaan todistelun tarpeettomuutta koskevia säännöksiä rikosasian valmistelussa, mutta lähtökohtaisesti tällöinkään kyse ei ole punninnasta prosessiekonomian ja asianosaisten oikeusturvaintressin välillä, koska tarpeettoman näytön epääminen ei voi vaarantaa syytetyn oikeusturvaa. Tosin punninta prosessiekonomian ja syytetyn oikeusturvan välillä saattaisi tulla kyseeseen silloin, kun näytön epäämisestä päätetään sillä perusteella, että tosiseikka on näytetty. Seikkaa pidetään näytettynä, koska sitä koskevan todisteen hankkiminen ei ole prosessiekonomisesti järkevää. Sen sijaan, kun asianosaiset rikos- ja siviiliprosessissa ja osapuolet sekä tuomioistuin hallintoprosessissa huolehtivat näytön tai selvityksen hankkimisesta ja sen kattavuudesta, prosessiekonomisilla seikoilla on merkitystä. Arvioitaessa esitutkinnassa ja syyteharkinnassa uusien todisteiden tarpeellisuutta ja missä laajuudessa ensiprosessissa vastaanotetut todisteet on esitettävä oikeudelle uudelleen vastaanotettavaksi, punninta asianosaisten oikeusturvan ja prosessiekonomian välillä tulee kyseeseen. Tällöin kyse ei kuitenkaan ole yksinomaan punninnasta syytetyn oikeusturvan ja prosessiekonomian vaan prosessiekonomian ja aineellisen totuuden välillä. Rikosvastuun tulee toteutua.

4.2 Virallisperiaate

Virallisperiaate voidaan määritellä prosessiperiaatteeksi, jolla pyritään turvaamaan prosessin tavoitteena oleva aineellisesti oikea lopputulos tarkoituksenmukaisella ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin edellyttämällä tavalla.²⁵⁶ Hallintoprosessissa noudatetaan virallisperiaatetta, joka on keskeinen hallinto- ja siviiliprosessia erottava piirre ja olennainen koko hallintoprosessin luonteen ymmärtämisen kannalta. Periaatteen taustalla on hallintoprosessissa käsiteltäviin asioihin liittyvä voimakas

---

254 Hyödyntämiskysymykseen palataan itsekriminointisuoja koskevassa luvussa 4.4.5.

255 Todistusaineiston tulee olla siinä määrin riittävä, että sen perusteella todistusharkinta voidaan suorittaa puutteettomasti. Todistusaineiston kattavuutta käsitellään tarkemmin jaksossa 4.5.2.

256 Tieteen termipankki 5.10.2018: Oikeustiede: prosessiperiaatteet. Aerin (2009, s. 761) mukaan virallisperiaate ei ole varsinainen oikeusperiaate vaan prosessijärjestelmää systematisoiva käsite. Virallisperiaate ilmaisee, missä laajuudessa tuomioistuimelle kuuluu määräämisvalta oikeudenkäynnin kohteesta ja prosessin kulusta. Myös Ignatius ja Kanninen toteavat, että virallisperiaate on lähinnä viitteellinen apuneuvo, kun pyritään arvioimaan asian selvittämismahdollisuutta (Ignatius – Kanninen 1993, s.96). Koska virallisperiaatteella on lähinnä välineellistä arvoa aineelliseen totuuteen pyrittäessä, se on lähempänä oikeuden normatiivista pintatasoa kuin syvärakennetta. Tämän vuoksi se ei myöskään sovellu punnintaan kiperissä tapauksissa. Mikäli oikeusperiaatteen kriteerinä pidetään sen perustavaa laatua olevaa itsenäistä arvosisältöä, kyse ei ole varsinaisesta oikeusperiaatteesta. Ks. oikeusperiaatteista Huovila 2003, s. 35–37.

julkinen intressi, minkä vuoksi niitä leimaa korostunut pyrkimys aineelliseen totuuteen. Niissä sovinto ei ole sallittu, vaan oikeussuojaa annetaan viran puolesta. Julkisen intressin vahva läsnäolo ja voimakas pyrkimys aineelliseen totuuteen ovat puolestaan piirteitä, jotka lähentävät hallintoprosessia rikosprosessiin siviiliprosessiin verrattuna.

Virallisperiaatteen katsotaan hallinto-oikeudessa tarkoittavan sitä, että hallintotuomioistuimien ei ole sidottu asianosaisten tai muiden osapuolten esittämiin toiseikkoihin ja se voi hankkia näyttöä oma-aloitteisesti. Hallinnon lainalaisuuden, hallintoasioiden indispositiivisen luonteen ja tehokkaan oikeussuojan vaatimuksen vuoksi hallintolainkäytössä päätöksen perusteena olevien tosiseikkojen selvittämistä ei voida jättää pelkästään osapuolten oma-aloitteisesti esittämän selvityksen varaan. Virallisperiaate pitää sisällään tuomioistuimen huolenpidon siitä, että asia tulee selvitettyksi ja myös tuomioistuimen viran puolesta tehtävät toimenpiteet asian selvittämiseksi. Tuomioistuimella on katsottu olleen erityinen vastuu siitä, että asia tulee perusteellisesti selvitettyksi eikä oikeusturvan saaminen riipu asianosaisten prosessitaidoista. Tämän vuoksi tuomioistuimen prosessinjohto hallintoprosessissa on aktiivista. Virallisperiaate ilmenee uuden hallintoprosessilain asian selvittämistä ja suullisen käsittelyn järjestämistä koskevista säännöksistä.²⁵⁷

Hallintoprosessia voimakkaasti leimaava virallisperiaate on yksi keino aineellisen totuuden selvittämiseksi ja sellaisena sen voidaan lähtökohtaisesti nähdä lisäävän hallintoprosessuaalisen ratkaisun näyttöarvoa myöhemmässä rikosprosessissa. Hallintotuomioistuinten hallintoviranomaisten toiminnasta erillisinä oikeussuojajorgaaneina on lisäksi oltava toiminnassaan puolueettomia ja riippumattomia ja noudatettava oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksia, mitkä seikat vaikuttavat virallisperiaatteen sisältöön ja asemaan hallintoprosessissa.²⁵⁸ Edellä sanottu ei luonnollisestikaan tarkoita sitä, että pyrkimys aineelliseen totuuteen olisi hallinto-oikeudellisen oikeussuojajärjestelmän ainoa tavoite, mutta ratkaisun todistusvaikutuksen osalta sillä on keskeinen merkitys. Todistusvaikutus riippuu päätöksen faktapremissien oikeellisuudesta, johon virallisperiaate osaltaan tähtää.²⁵⁹

257 HOL 37 § ja 57 §. Suullinen käsittely ymmärretään lähinnä kirjallista selvitysmenettelyä täydentäväksi selvityskainoksi (HE ja HE 29/2018 vp, s. 122).

258 Tarukannel – Jukarainen 1999, s. 40–41 ja 44. HE 29/2018 vp, s.103.

259 Hallintolainkäytön kuten yleisen lainkäytönkin perustehtävänä on antaa yksittäisissä tapauksissa oikeusturvaa yksilöille ja yhteisöille. Tavoitteena on oikeusriidan ratkaiseminen, oikeussuojan antaminen sekä sen vahvistaminen, mikä on lainmukaista. Hallintolainkäytön omia päätehtäviä ovat julkisen vallankäytön valvonta, riitojen ratkaiseminen julkisoikeudellisissa oikeussuhteissa sekä perustuslaillisuuden, ihmisoikeuksien ja eurooppaoikeuden soveltamisen oikeellisuuden valvonta. Päätehtävinä pidetään myös oikeuden kehittämistä ja yhteiskunnan toimintojen ohjaamista tuomioistuimen, lainsäätäjän ja toimeenpanijan perinteinen vallanjako huomioiden (Koivuluoma ym. 2020, s. 30–31). Ks.myös Mäenpää 2019, s. 21–25. Hallinto-oikeuden oikeussuojajärjestelmästä ks. myös Merikoski 1968, s.1,15–17 ja 31 sekä Vilkkonen (1976, s. 5), jonka mukaan oikeusturvajärjestelmän pääfunktiot ovat toimintojen ennustettavuuden lisääminen, vallankäytön kontrolli ja konfliktien sääteily.

Virallisperiaatteessa on kyse nimenomaan periaatteesta eikä säännöstä, minkä vuoksi sen voimakkuus ja vaikutus vaihtelevat eri asiaryhmissä ja jopa yksittäisissä jutuissa riippuen prosessitilanteesta, kulloinkin kysymyksessä olevasta aineellisesta lainsäädännöstä ja intresseistä, jota sillä pyritään toteuttamaan. Virallisperiaatteen voimakkuus puolestaan liittyy siihen, turvaudutaanko asiassa todistustaakkasääntöihin ja jos turvaudutaan niin missä vaiheessa asian selvittämistä. Esimerkiksi veroprosessissa on kaksiasianosaissuhteen piirteitä, mikä puolestaan vaikuttaa siihen, missä määrin veroasioissa noudatetaan virallisperiaatetta. Moniasianosaisuus tulee kyseen yleensä ympäristöasioissa.²⁶⁰ Tuomioistuimella on kuitenkin kokonaisvastuu siitä, että asia tulee riittävällä tavalla selvitettyksi. Kaiken kaikkiaan virallisperiaate asettuu oikeaan valoon, kun huomioidaan se, ettei kyse ole mistään yhtenäisestä ja kaavamaisesti sovellettavasta sääntöjoukosta vaan nimenomaan periaatteesta. Virallisperiaatteet ulottuvuutta ja sisältöä hallintoprosessuaalisen ratkaisun todistusarvoon vaikuttavana seikkana käsitellään lähemmin kuulemis- ja suullisuuseriaatetta koskevassa jaksossa 4.4.2 sekä tuomioistuimen huolehtimis- ja selvitysvelvollisuutta koskevassa jaksossa 4.5.2.

4.3 Välittömyysperiaate ja todistusharkinnan luotettavuus

Menettely rikos- ja siviiliasioissa rakentuu välittömyys-, suullisuus- ja keskitysperiaatteille, joiden katsotaan luovan parhaat edellytykset asian ratkaisemiselle oikein. Niillä on siten aineellista totuutta turvaava funktio.²⁶¹ Hallintoprosessissa nämä periaatteet eivät toteudu samalla tavoin kuin yleisen lainkäytön puolella. Ratkaisun näyttöarvon määräytymisen kannalta on kuitenkin olennaista, miten kyseiset periaatteet hallintoprosessissa toteutuvat.

---

260 Tarukannel – Jukarainen 1999, s. 47–49.

261 Ks. Virolainen 1994, s. 11, 74–75, 91. Kun alioikeusuudistuksen yhteydessä uudistettiin oikeudenkäyntimenettelyä riita-asioissa, yhtenä keskeisimmistä tavoitteista oli menettelyn tehostaminen tässä suhteessa. Riita-asioiden käsittely jaettiin pääkäsitteeseen ja kaikissa riita-asioissa toimitettavaan valmisteluun, pääkäsitteeseen lykkääminen säädettiin pääsääntöisesti kielletyksi ja tuomioistuimen aktiivista roolia asian selvittämisessä erityisesti valmistelussa korostettiin (HE 15/1990 vp, s. 1–2, 12–13, 27–28, 30, 32–34). Välittömyysperiaatteen keskeisenä sisältönä pidettiin nimenomaan sen aineellista totuutta turvaavaa funktiota eikä sen mahdolliseen itseisarvoiseen ulottuvuuteen kiinnitetty huomiota. Hallituksen esitys toteaa tältä osin, ”että oikeudenkäynnin suullisuus, välittömyys ja keskitys eivät kuitenkaan ole sinänsä itseisarvoja... Menettelyn ulkoista kulkua järjestettäessä pyritään ainoastaan luomaan mahdollisimman hyvät takeet aineellisesti oikean ratkaisun saavuttamiselle (HE 15/1990 vp, s. 5–6). Siviiliprosessin uudistamista seurasi rikosprosessin uudistaminen, koska pidettiin tärkeänä, että myös rikosasioiden käsittely rakentuisi vastaaville suullisuuden, välittömyyden ja keskityksen pääperiaatteille. LaVM 16/1990 vp, s. 2 ja 4. Riita-asioiden käsittelyä koskevat uudet lait tulivat voimaan 1.12.1993. Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa ja eräät muut siihen liittyvät lait tulivat voimaan 1.10.1997.

Välittömyysperiaatetta toteuttamalla luodaan edellytyksiä luotettavalle todistusharkinnalle.²⁶² Todettakoon kuitenkin, että välittömyysperiaate on tietynlainen ideaali, joka ei lainsäädännössä eikä käytännössä toteudu sellaisenaan.²⁶³ Välittömyysperiaatteen tausta-ajatuksena on vapaan todistusharkinnan ideaali, joka sellaisenaan rakentuu epärealistisille oletuksille tavallisten ihmisten universaalisista kognitiivisista kyvyistä havaita ja käsitellä rationaalisesti tietoa. Seikka on myös nykyisin hyvin tiedostettu.²⁶⁴ Vapaata todistelua on rajoitettu todistelu- ja hyödyntämiskielloilla monin eri tavoin ja erilaisten intressien suojelemiseksi. Sen sijaan todisteiden todistusvoiman määrääminen on periaatteessa vapaata.²⁶⁵ Tässä mielessä voidaan sanoa, että oikeusjärjestelmä tiedostaa ja tunnustaa inhimillisten kykyjen heikkoudet. Arvioitaessa välittömyyden merkitystä todistusharkinnan luotettavuutta lisäävänä periaatteena henkilötodistelun osalta tuleekin huomioida ihmisen rajalliset kyvyt tehdä havaintoja, ottaa vastaan, muistaa ja käsitellä tietoa.

Lisäksi on huomioitava, että nykyinen viestintäteknologia on antanut aiheen pohtia välittömyysperiaatteen sisältöä ja toteutumistapoja uudelleen samoin kuin tarvetta periaatteen uudelleen määrittelylle. Välittömyysperiaatteen merkitystä ja painoarvoa oikeusvarmuuden ja ratkaisun oikeellisuuden takaajana olisikin syytä tarkastella perusteellisemmin ja eri tieteenalojen näkökulmasta.²⁶⁶ Viestintäteknologia tarjoaa vaihtoehtoisia menettelytapoja henkilötodistelun vastaanottamiseksi ilman todistajan henkilökohtaista läsnäoloa oikeusvarmuuden tästä välttämättä kärsimättä. Esimerkkinä mainittakoon rikos- ja siviiliprosessissa jo nyt tietyin edellytyksin sallitut videotallennetut todistajanlausunnot ja videotekniikan käyttö henkilötodistelussa. Niiden sallittavuus tulee todennäköisesti myös laajenemaan.²⁶⁷ Lisäksi virtuaalitodellisuuden, lisätyn ja yhdistetyn todellisuuden sovellutukset saattavat tarjota tällä hetkellä vielä futuristiselta tuntuvia mutta ei niinkään epärealistisia vaihtoehtoja

---

262 Lappalainen 2001, s.164. Välittömyysperiaatteen ideasta tarkemmin Huovila 2003, s. 230–239. Periaatteen historiallisista juurista Koulu 2011, s. 81, Nousiainen 1993, s. 234–235.

263 Tästä lähemmin esim. Huovila 2003, s. 237–238.

264 Cohen 1983, s. 4–5. Jackson – Summers 2012, s. 44. Eri asia on, missä määrin kognitiivisen kyvyn rajoitukset ja tyypilliset päättelyvirheet ovat päteviä argumentteja vapaata todistusharkintaa vastaan. Todistusharkinnan luotettavuuteen palataan jaksossa 4.5.3.

265 Ks. esim. Pölonen – Tapanila 2015, s. 227–229.

266 Ks. Koulu 2011, s. 81–83. Koulun mukaan välittömyysperiaatteen ydinsisältö henkilötodistelussa on vuorovaikutteinen, ajallisesti yhtäaikainen, interaktiivinen ja visuaalisesti kaksisuuntainen puhetilanne tuomioistuimen ja todistajan välillä, jolloin videoneuvottelun ja välittömyyden prima facie -ristiriita ratkeaisi uudelleentulkinnalla.

267 Ks. näistä lähemmin Muutoksenhakutoimikunnan osamietintö 25.10.2001, Komiteamietintö 2001:10, s. 60, 63 ja 68–69 ja Oikeudenhoidon uudistamisohjelma vuosille 2013–2025, OM 16/2013 s. 40–41. Ks. myös Henkilötodistelun vastaanottaminen kuva- ja äänitallenteelta hovioikeudessa. OMMML 2019:6, s 21–24, 26–29. Kesän 2019 alusta voimaan tullut, ROL 8:13 koskeva lainmuutos (423/2018) laajensi asianosaisten ja heidän edustajiensa, asiamiestensä ja avustajiensa mahdollisuuksia osallistua oikeudenkäyntiin videoyhteyden välityksellä. Ruotsissa 1.11.2008 voimaan tulleesta En Modernare Rättegång (EMR) - uudistuksesta ks. esim. Wersäll 2011, s. 79–80.

asianosaisten läsnäololle oikeudenkäynnissä.²⁶⁸ Uusien viestintä- ja muiden teknologisten sovellusten ja uuden tiedon myötä välittömyysperiaate hallintoprosessuaalisen ratkaisun näyttöarvon kriteerinä saattaa menettää merkitystään tai vähintäänkin sen sisältö muotoutua uudelleen. Toistaiseksi yleinen lainkäyttö rakentuu meillä vielä vahvasti perinteisen välittömyysdoktriinin varaan. Näin ollen periaatteen ydinsisältöä ja sen toteutumista hallintoprosessissa voidaan paremman tiedon puuttuessa käyttää hallintoprosessuaalisen ratkaisun näyttöarvon arviointiperusteena.²⁶⁹

Oikeudenkäynnistä hallintoasioissa annetussa laissa (jälj. hallintoprosessilaki) ei ole vastaavia prosessin eli käsittelyn välittömyyttä turvaavia säännöksiä kuin oikeudenkäymiskaassa ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetussa laissa. Asianomaisessa laissa ei säädetä siitä, että samojen henkilöiden tulisi osallistua sekä valmisteluun ja päätöksentekoon tai toisaalta näytön vastaanottamiseen ja päätöksentekoon eikä laissa ole muitakaan prosessin välittömyyttä turvaavia menettelyn keskittämistä koskevia säännöksiä. Suullisen käsittelyn osalta todistelumenettelyn välittömyysperiaatetta ilmentävät poikkeussäännökset, jotka koskevat henkilötodistelun vastaanottamista pääkäsittelyssä ilman todistajan henkilökohtaista läsnäoloa.²⁷⁰

Prosessin ja todistelumenettelyn välittömyyttä koskeva niukka sääntely hallintoprosessilaissa vaikeuttaa päätelmien tekoa siitä, missä määrin välittömyysperiaate yleisesti ottaen toteutuu hallintoprosessissa ja mikä vaikutus tällä on ratkaisun näyttöarvoon. Prosessin ja todistelumenettelyn välittömyyttä tulisi kuitenkin toteuttaa siten, että todistajia kuullaan ja asia ratkaistaan samassa kokoonpanossa ja että myös kaikki henkilötodistelu toteutuu samassa tilaisuudessa.²⁷¹ Välittömyysperiaate edellyttää, että asian ratkaisisivat samat tuomioistuimen jäsenet, jotka ovat osallistuneet suulliseen käsittelyyn riippumatta siitä, ketä suullisessa käsittelyssä on kuultu. Välittömyyden toteutuminen myös asianosaisten, viranomaisen ja asiantuntijan

---

268 Ks. virtuaalitodellisuuden (virtual reality, VR), lisätyn todellisuuden (augmented reality, AR) ja yhdistetyn todellisuuden (mixed reality MR) käsitteistä ja sovellutuksista Nortio Lakimies 2/2019 s. 34–37 ja tarkemmin esim. Peddie 2017, s. 20–27.

269 Välittömyysperiaatteen eri ulottuvuuksista ja elementeistä ks. tarkemmin Lappalainen 2001, s. 164–165 ja 168, Virolainen 2012b, s. 184, 186–187, Huovila 2003, s. 217 ja 221, Pölönen 2003, s. 49. Keskeisenä välittömyysperiaatteen ideana on, että sillä pyritään parantamaan todisteen näyttöarvoa. Mitä välittömämpää todistelu on eli mitä lyhyempi todistusketju todistusteeman ja todisteen välillä on, sitä luotettavampana todistelua pidetään. Lyhyimmän todistusketjun periaatetta kutsutaan myös parhaan todistusaineiston tai todistelun periaatteeksi (the best evidence rule): jos samaa tietolähdettä voidaan käyttää useammalla eri tavalla, on käytettävä sitä todistuskeinoa, joka on varmin ja luotettavin eli muodostaa lyhyimmän todistusketjun. Huovila (2003, s. 216) toteaa mielestäni aiheellisesti, että välittömyysperiaatteeseen sisällytetään hyvinkin erilaisia asioita ja että sekavuutta aiheuttaa menettelyä ja todistelua koskevan puheen lisäksi puhe parhaan todistelun periaatteesta.

270 HOL 73 §. Säännös vastaa pääasiallisesti OK 17:52 §:ää, jonka mukaan todistelutarkoituksessa kuultavaa asianosaista, todistajaa ja asiantuntijaa voidaan kuulla tietyin edellytyksin pääkäsittelyssä ilman hänen henkilökohtaista läsnäoloaan videoteitse tai vastaavalla tavalla ja myös tietyissä tilanteissa puhelimitse. (HE 29/2018 vp, s. 140 ja 243).

271 Mäenpää 2007, s. 447.

kuulemisen osalta on vastaavasti tärkeää selvityksen luotettavuutta tavoiteltaessa. Prosessin keskittämiseen voidaan kuitenkin pyrkiä prosessinjohtollisin toimin ja sitä on mahdollista toteuttaa myös kirjallisessa prosessissa, vaikka keskittämällä ei tällöin olekaan todistusaineiston kirjallinen luonne huomioiden samaa merkitystä kuin suullisessa prosessissa.

Toisaalta on selvää, että välittömyys asianosaisten kuulemisen ja henkilötodistelun osalta toteutuu silloin, kun hallintotuomioistuin päättää toimittaa suullisen käsittelyn. Ensisijainen kysymys on kuitenkin, tarvitaanko asian selvittämiseksi ja päätöksen materiaalsen ja juridisen oikeellisuuden turvaamiseksi kuulla henkilötodistajia ja asianosaisia. Suullisen käsittelyn painoarvo ja vaikutus ratkaisun näyttöarvoon vaihtelee. Sen myötä vaihtelee myös välittömyysperiaatteen painoarvo ja vaikutus ratkaisun näyttöarvoon ainakin henkilötodisteita koskevan todistelumenettelyn (parhaan todisteluketjun periaate, pääkäsittelyn välittömyys) osalta.

Välittömyysperiaatteen suullisen käsittelyn tarpeelle alisteinen asema käy ilmi myös hallintoprosessilain 57 §:stä. Toisin kuin siviili- ja rikosprosessissa, jossa pääsääntöisesti on voimassa yksityisluontoisen kirjallisen todistajankertomuksen käyttökielto (OK 17:24.2), tällaisen kertomuksen käyttö on säännösten mukaan mahdollista. Yksityisluonteisen kertomuksen antanut todistajaa kuullaan suullisesti vain, jos se on tarpeen asian selvittämiseksi. Suullinen kuuleminen ei olisi yleensä tarpeen silloin, kun ei ole ilmennyt perusteita epäillä kirjallisen todistajankertomuksen uskottavuutta. Tosin asian arvioinnissa on merkitystä myös oikeudenkäynnin osapuolten mahdollisella pyynnöllä saada kuulustella kyseistä todistajaa.²⁷² Säännöksestä ilmenee, ettei hallintoprosessissa olekaan painotettu välittömyysperiaatteen todistusoikeudellista luonnetta lyhimmän todisteluketjun periaatteena ja virhelähteiden eliminoimista, vaan missä määrin suullinen kuuleminen voisi tuoda lisäselvitystä asiaan. Säännös rakentuu myös ajatukselle, että todistajan kertomuksen uskottavuutta on mahdollista arvioida kirjallisen materiaalin perusteella, mikä siviili- ja rikosprosessissa ei ole mahdollista.²⁷³ Suullisuutta käsitellään enemmän jaksossa 4.4.2, jolloin suullisuutta tarkastellaan oikeudenkäynnin oikeusturvatakeena ja informaation hankintakeinona eikä yksinomaan välittömyysperiaatteen ulottuvuutena.

Kirjallisen selvitysaineiston ja katselmuksen osalta välittömyyden toteutumisessa ei liene suurta eroa yleiseen lainkäyttöön verrattuna. Oikeudelle voidaan esittää todisteena asiakirja tai esine. Hallintoprosessilain säännösten mukaan tuomioistuin voisi myös määrätä muun kuin viranomaisen toimittamaan hallussaan olevan asiakirjan tai esineen tuomioistuimelle. Todisteena esitettävästä asiakirjasta saadaan esittää myös jäljennös, ellei tuomioistuin määrää, että asiakirja on esitettävä alkuperäisenä.²⁷⁴

---

272 HE 245/2014, s.10, HE 29/2018 vp, s. 125.

273 Periaate ilmenee selkeästi seulontamenettelyä koskevasta ratkaisusta KKO 2004: 116 (k 13).

274 HOL 51 §.

4.4 Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeet ja ratkaisun näyttöarvo

4.4.1 Johdanto

Oikeudenkäynnin oikeusturvatakeista etenkin suullisuus- ja julkisuusperiaatteella ja sillä, missä määrin hallintoprosessi näitä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin elementtejä toteuttaa, on yleisesti ottaen ja lähtökohtaisesti merkitystä hallintoprosessuaalisen ratkaisun todistusarvon määräytymisen kannalta. Kyse on periaatteiden aineellista totuutta turvaavasta ulottuvuudesta. Suullisuusperiaate toteuttaa henkilötodistelun välittömyyttä ja on olennainen todistusharkinnan luotettavuutta ja päätöksen asiallista ja juridista oikeellisuutta turvaava periaate. Vaikka muillakin oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuusvaatimuksilla on tässä suhteessa merkitystä, kyseinen ulottuvuus ei ehkä ole samalla tavoin korostunut. Mainittujen periaatteiden merkitys konkretisoituu ja täsmentyy kuitenkin lopullisesti yksittäisen rikosasian ratkaisutilanteessa rikosjutussa esitetyn ja esiin tuodun perustella. Jäljempänä kyseisiä periaatteita käsitellään silmällä pitäen nimenomaan niiden aineellista totuutta turvaavaa funktiota periaatteiden itseisarvoista merkitystä mitenkään kieltämättä.

4.4.2 Kuulemisperiaate ja suullisuus kuulemisperiaatteen keinona

Oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin on prosessuaalinen perusoikeus, jonka keskeisenä osatekijänä on oikeus tulla kuulluksi. Kuulemisperiaatteella on prosessin oikeudenmukaisuutta ja sen oikeudenmukaisuuden tuntua yksilön näkökulmasta toteuttavan itseisarvoisen funktion ohella tärkeä merkitys asian selvittämisessä tavoiteltaessa aineellisesti ja oikeudellisesti oikeaa ratkaisua. Selvä on, että kuulemisperiaatetta noudatetaan myös hallintoprosessissa, mutta hallintoprosessin kirjallisesta luonteesta johtuen periaate toteutuu pääasiassa kirjallisessa muodossaan.²⁷⁵ Lisäksi kirjallisella kuulemismenettelyllä yksilön oikeusturvatakeena on itsenäinen ja velvoittava luonne, koska hallintoprosessissa perusasetelma siviiliprosessiin verrattuna on toisenlainen. Yksityisen asianosaisen ”vastapuolena” samoin kuin rikosprosessissa on julkista valtaa edustava viranomainen. Tällöin myös oikeussuojan tarve on toisenlainen kuin kahden tasavertaisen osapuolen välillä.²⁷⁶

---

275 HOL 44 §, HE 29/2018, s. 109–111. Hallintoprosessilain asianosaisen kuulemista koskevan säännöksen mukaan asianosaiselle on ennen asian ratkaisemista varattava tilaisuus antaa selityksensä muiden tekemistä vaatimuksista ja sellaisista selvityksistä, jotka voivat vaikuttaa asian ratkaisuun. EIT:n oikeuskäytännössä on vakiintuneesti katsottu, ettei tuomioistuimien yleensä voi asianosaisen puolesta arvioida sitä, onko selvitys asiaan vaikuttava. Asianosaiselle on lähtökohtaisesti annettava mahdollisuus tutustua kaikkeen oikeudenkäyntiaineistoon ja kommentoida sitä. Esim. *Fortum v. Suomi* (15.7. 2003, kohdat 39, 41–45), *Vilen v. Suomi* (17.2. 2009, kohdat 21–23) ja KHO 2008:44. Tämä on huomioitu uuden lain asianosaisen kuulemista koskevan säännöksen muotoilussa.

276 Halila 2000, s. 234–235, 251 ja 316–317.

Kuulemis- eli kontradiktorinen periaate on laaja ja saa tarkemman sisältönsä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännöstä. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on oikeuskäytännössään pyrkinyt määrittelemään periaatetta käsiteparin *knowledge of/comment of* avulla, jonka mukaan asianosaisella on oikeus saada tietoonsa ja kommentoida vastapuolen väitteitä ja todistelua sekä kuulustella vastapuolen todistajia samoin kuin esittää omat väitteensä ja todistelunsa. Koska kuulemisperiaatteen tarkoituksena on turvata osapuolten prosessuaalinen tasa-arvoisuus, on siitä etenkin anglosaksissa maissa ja EIT:n oikeuskäytännössä käytetty ilmaisua *equal of arms* -periaate.²⁷⁷

Kuulemisperiaatteeseen kytkeytyy kiinteästi kysymys prosessin suullisuudesta. Oikeutta suulliseen käsittelyyn voidaan tarkastella keinona toteuttaa kontradiktorisuuden ytimeen kuuluvaa oikeutta tulla kuulluksi ja kohdelluksi tasapuolisesti ja puolueettomasti oikeudenkäynnissä. Suullisuudella ei kuitenkaan ole välttämättä samaa itseisarvoista painoarvoa kuin kontradiktorisuudella. Kuulemisperiaate ei myöskään edellytä, että asianosaisten kuuleminen tapahtuu nimenoman suullisesti vaan myös kirjallinen kuuleminen voi olla riittävä. Tämän vuoksi on voitu pohtia, missä määrin suullisuudesta voidaan poiketa oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuuden siitä kärsimättä. Toisaalta suullisuuden jossain määrin itseisarvoinen merkitys heijastuu sekä EIT:n oikeuskäytännöstä että perustuslain 21 §:n ja hallintoprosessilain suullista käsittelyä koskevista säännöksistä.²⁷⁸ Hallintoprosessilain 57 §:n mukaan asianosaisten vaatimissa suullista käsittelyä, edellytykset vaatimuksen

---

277 Ks. kontradiktorisesta periaatteesta Mäenpää 2007, s. 91 ja 390 ja Virolainen 2003, s. 341–362 ja viitteen 149 kohdalla mainitut kirjallisuusviitteet. Virolaisen tarkemman erittelyn mukaan kuulemisperiaatteeseen sisältyy:

- oikeus saada tietoonsa vastapuolen esittämä oikeudenkäyntiaineisto
  - tosiasiallinen tilaisuus esittää vastineensa vastapuolen vaatimukseen, niiden perusteisiin sekä niiden tueksi vedottuihin todisteisiin sekä esittää omat vaatimuksensa, niiden perusteet ja todisteensa
  - tosiasiallinen tilaisuus vastapuolen nimeämien todistajien ja muiden kuultavien vastakuulusteluun
  - tilaisuus lausua käsityksensä tuomioistuimen viran puolesta hankkimasta selvityksestä
  - tilaisuus lausua käsityksensä aineiston juridisesta arvioinnista ja lainsoveltamisesta
  - tilaisuus lausua mielipiteensä prosessinedellytyksistä ja muista oikeudenkäyntiä koskevista kysymyksistä
- 278 Perustuslain 21 §:ssä ei nimenomaisesti mainita oikeutta suulliseen käsittelyyn, mutta sen on prosessuaalisena perusoikeutena katsottu kuuluvan pykälän 2 momentissa tarkoitettuihin oikeusturvatakeisiin. Vuoden 1995 perustuslakiuudistusta koskevassa hallituksen esityksessä todetaan suullisuuden kuuluvan oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin käsitteen piiriin. Sen konkreettiset järjestelyt ja mahdollisesti rajoitukset jäisivät esityksen mukaan lailla lähemmin säädeltäväksi, mutta näiltäkään osin lainsäädäntö ei saa vaarantaa kenenkään oikeusturvaa. Myös perustuslakivaliokunta on todennut lausunnoissaan suullisuuden kuuluvan 2 momentissa tarkoitettuihin oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeisiin. HE 309/1993 vp, s. 74, PeVL 35/2002 vp, s. 2, PeVL 31/2005 vp, s. 2, PeVL vp, s. 2, Hallberg 2011, s. 801 ja Koivuluoma ym. 2020, s. 215.

Sen sijaan kyseisessä säännöksessä käsittelyn julkisuus on nimenomaisesti mainittu oikeusturvatakeena, joka on turvattava lailla. Käsittelyn julkisuusvaatimus kytkeytyy EIS:n 6(1) artiklaan, jonka mukaan jokaisella on oikeus julkiseen käsittelyyn ja sitä koskevaan EIT:n oikeuskäytäntöön. EIT:n ratkaisukäytännössä käsittelyn julkisuuden on vakiintuneesti katsottu käsittävän myös oikeuden suulliseen käsittelyyn.

hylkäämiselle ovat suhteellisen tiukat.²⁷⁹ Asianomaiset säännökset ilmentävät suullisen käsittelyn välineellistä arvoa aineellisen totuuden tavoitteluun nähden, mutta toisaalta niillä on haluttu turvata suullinen käsittely perusoikeutena.²⁸⁰ Asianosaisten suullista ja välitöntä kuulemistä voidaan myös lähtökohtaisesti pitää kirjallista kuulemistä tehokkaampana aineellista totuutta turvaavana keinona. Kontradiktorisuuden molemmat aspektit toteutuvat parhaiten juuri asianosaissuullisuuden kautta, mikä puhuu suullisen käsittelyn puolesta, vaikka kontradiktorisuudella ja suullisuudella ei sinänsä olisikaan arvoperusteista yhteyttä keskenään. Hallintoprosessuaalisen ratkaisun näyttöarvon kriteerinä ja mittarina kuitenkin vain suullisuusperiaatteen asian selvittämistä ja ratkaisun oikeellisuutta turvaavalla funktiolla on relevanssia.²⁸¹

Henkilötodisteita koskevan todistelumenettelyn osalta vastavuoroisuuden ja osapuolten tasa-arvoisuuden ideaa toteutetaan kuulemalla todistajia suullisesti. Molemmilla osapuolilla on oikeus esittää oma henkilötodistelunsa ja kuulustella vastapuolen henkilötodistajia ja esittää heille kysymyksiä. Menettelyllä varmistetaan, että tuomioistuimella olisi käytössään mahdollisimman todistusvoimainen ja myös määrällisessä suhteessa riittävä informaatio. Todistajien suullinen ja vastavuoroinen kuuleminen voi parantaa henkilötodisteiden todistusvoimaa ja tuoda myös sellaista uutta tietoa, joka on merkityksellistä vaihtoehtoisten tapahtumien poissulkemiseksi. Samalla suullisuus toteuttaa myös välittömyysperiaatetta.²⁸²

Arvioitaessa suullisuusperiaatteen toteutumista hallintoprosessissa ja ratkaisun näyttöarvoa myöhemmässä rikosprosessissa on syytä huomioida suullisen käsittelyn toimittamista koskevien säännösten tuomioistuinta velvoittava luonne. Säännöksiä ei ole muotoiltu siten, että suullinen käsittely voidaan järjestää tarpeen vaatiessa. Sen sijaan lähtökohtana on, että suullinen käsittely järjestetään aina, kun se on tarpeen selvityksen saamiseksi kiistanalaisista tosiseikoista. Suullisen käsittelyn järjestämistä onkin arvioitava tuomioistuimen huolehtimisvelvollisuuden kannalta: edistääkö suullinen käsittely pyrkimystä aineelliseen totuuteen ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumista.²⁸³ Suullinen käsittely on järjestettävä, jos huolehtimisvelvollisuuden täyttäminen sitä edellyttää.

---

279 HOL 57§:n mukaan tuomioistuimen on siinä mainituin poikkeuksin järjestettävä suullinen käsittely, jos tuomioistuin pitää sitä tarpeellisenä tai yksityinen asianosainen sitä vaatii. Säännöksillä on selvennetty suullisen käsittelyn järjestämisvelvollisuutta koskevia aiemmin voimassa olleita säännöksiä, eivätkä ne ole juurikaan tuoneet muutosta prosessuaaliseen tilanteeseen. Tarkoituksena on, että suullisen käsittelyn tarvetta arvioitaessa korostuisivat tosiseikkojen selvittämistarve ja oikeudenmukaisuuden toteuttaminen. HE 29/2018 vp, s. 53 ja 121.

280 Aer 2009, s. 769.

281 Suullisuusperiaatteesta puhuttaessa voidaan erottaa asianosaissuullisuus ja todistelun suullisuus. Ks. Jokela 2018, s.18.

282 Suullisen käsittelyn eduista Virolainen 2012b, s. 172.

283 Saukko 2013a, s.179, Aer 2009, s. 771 ja Hallberg ym. 1997, s. 268–269. Ks myös Anttila 2007, s. 422.

Vaikka suullisuudella onkin kiistattomia etuja kontradiktorisuuden takaajana ja vaikka oikeudenmukainen oikeudenkäynti lähtökohtaisesti edellyttääkin suullisuutta, on kontradiktorisuudella myös välineellistä arvoa asian selvittämisessä ja aineellisen totuuden tavoittelussa. Tämä aspekti onkin voitu ottaa huomioon punnittaessa, missä määrin oikeudesta suulliseen käsittelyyn tai ylipäätään oikeudesta tulla kuulluksi voidaan tinkiä niin, että prosessia voidaan vielä pitää oikeudenmukaisena. EIT:n oikeuskäytännössä oikeutta ei olekaan nähty ehdottomana vaan sen olemassaoloa arvioitaessa voidaan ottaa huomioon eri näkökohtia, joskin asianosaisen prosessuaalisen oikeuden ensisijaisuutta ja kokonaisarvion merkitystä korostaen. Kyseiset EIT:n esille tuomat näkökohdat vaikuttavat suullisuusperiaatteen painoarvoon ja edelleen hallintoprosessuaalisen ratkaisun näyttöarvoon ja toimivat sen arvonmäärityksen kriteereinä silloin, kun suullista käsittelyä ei ole pidetty.

Kirjallista menettelyä puoltavina seikkoina EIT:n oikeuskäytännössä on pidetty asianosaisen riittävää mahdollisuutta kirjallisessa käsittelyssä tuoda esiin oman kantansa perusteet ja kommentoida viranomaisen esiin tuomia seikkoja. Edelleen merkitystä on annettu asian oikeudelliselle tai korostetun tekniselle luonteelle. Suullista menettelyä puoltavat puolestaan se, että kysymys on todistajien uskottavuusarvioinnista, selvitykset ovat ristiriitaisia tai tosiasiaselvityksen arviointi pelkästään kirjallisen materiaalin avulla on hankalaa.²⁸⁴ EIT:n selkeänä lähtökohtana vaikuttaisi kuitenkin olevan suullisen käsittelyn järjestäminen ainakin kertaalleen, kun asianosainen sitä pyytää.²⁸⁵ Tämän vuoksi tuomioistuimen on perusteltava päätöksensä huolellisesti, mikäli se hylkää pyynnön,²⁸⁶ jolloin myös suullisuuden merkitystä aineellista totuutta turvaavana periaatteena kyetään arvioimaan.

Tarkastellaanpa oikeutta tulla kuulluksi ja kohdelluksi tasapuolisesti itseisarvona tai sen välineellisen arvon kannalta tavoiteltaessa lopputuloksen aineellista ja juridista oikeellisuutta on todettava, ettei kontradiktorisuus kummankaan osalta välttämättä edellytä käsittelyn suullisuutta. Asianosaisten kirjallista kuulemistä voidaan perustellusti pitää riittävänä kontradiktorisuusvaatimuksen täyttymiseksi.

---

284 Suullisen käsittelyn tarpeen kokonaisarvioinnista ja siinä huomioitavista muista näkökohdista esimerkiksi asian merkityksestä asianosaiselle ja käsittelyn viivytyksättömydestä. EIT:n oikeuskäytännöstä ks. esim. tapaukset: Jussila v. Suomi (23.11.2006), Eskelinen v. Suomi (19.4.2007), jossa on viitattu Jussila v. Suomi -tapaukseen, Pirinen v. Suomi (16.5.2006), Stojakovic (15.11.2007), Eriksson v. Ruotsi (12.4.2012), L. v. Suomi (27.4.2000), Kaura v. Suomi (23.6.2009), Lehtinen v. Suomi (22.7.2008), Grande Stevens v. Italia (4.3.2014). Ks. uskottavuusarvioinnista myös KHO 2011:117, KHO 2012 taltio 1060, KHO 2011:114 ja tosiasiaselvityksen hankaluudesta KHO 2007:67.

285 Suullinen käsittely voidaan jättää pitämättä, mikäli asianosainen on luopunut oikeudestaan suulliseen käsittelyyn joko nimenomaisesti tai hiljaisesti (Juricic v. Kroatia (26.7.2011)). Asian laadusta riippuen suullista käsittelyä ei tarvitse järjestää ehdottomasti ylemmässä tuomioistuimessa, vaikka ensimmäisessä instanssissa sitä ei olisikaan järjestetty ja vaikka sitä olisi ylemmässä instanssissa vaadittukin. Tapaus Simsek v. Turkki (28.2.2012), jossa valittaja ei ollut vaatinut suullista käsittelyä ensimmäisessä instanssissa eikä ylemmän oikeuden tehtävänä ollut tutkia tosiasiakysymyksiä.

286 Gabriel v. Itävalta (1.4.2010) ja Kugler v. Itävalta (4.10.2010).

Kun kontradiktorisuus nähdään tuomioistuimen, asianosaisten ja todistajien välisenä kommunikatiivisena, aitoon vuorovaikutukseen ja diskurssiin perustuvana tapahtumana, suullisuuden edut kommunikointikeinona ja kontradiktorisuuden toteuttajana käyvät kuitenkin ilmeiseksi.²⁸⁷ Oikeutta esittää asiansa henkilökohtaisesti suullisessa muodossa tuomarille voidaan pitää myös itseisarvoisena prosessuaalisena oikeutena, joka kuuluu olennaisena osana oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin.

Edellä viitatus EIT:n oikeuskäytännön valossa hallintoprosessi pelkästään kirjallisena menettelynä on tietyin edellytyksin täysin legitiimi.²⁸⁸ Hallintoprosessin kirjallisesta luonteesta ja suullisten käsittelyjen suhteellisen vähäisestä määrästä ei voida myöskään tehdä suoraviivaisia päätelmiä hallintotuomioistuimen ratkaisujen näyttöarvosta. Suullisuuden painoarvo oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin aineellista totuutta toteuttavana elementtinä vaihtelee ja niin muodoin myös periaatteen vaikutus hallintoprosessuaalisen ratkaisun näyttöarvoon. Periaatteen painoarvon vaihtelu ilmenee myös selkeästi hallintoprosessilain suullista käsittelyä koskevien säännösten muotoilusta.

Kuten EIT:n oikeuskäytännöstä ja mainitun lain suullisen käsittelyn toimittamista koskevista säännöksistä ilmenee arvioitaessa asianosaisten oikeutta suulliseen käsittelyyn, merkitystä on sillä, missä määrin suullinen käsittely edistää asian selvittämistä, todistusharkinnan luotettavuutta ja aineellista totuutta. Tämän mukaan määräytyy suullisuuden painoarvo. Edellyttääkö tosiseikan toteennäyttäminen ylipäätään henkilötodisteita (todistajien, asiantuntijoiden ja asianosaisten lausumat), mikä niiden painoarvo on kokonaisnäytössä ja miten suullisella kuulemisella voidaan saada lisäinformaatiota, selvittää ja täydentää henkilö- ja asiakirjatodisteita. Suullisen käsittelyn puolesta puhuu, että todistusteeman kannalta kyse on keskeisestä ja tärkeästä todisteesta, jonka näyttöarvon luotettavaa arvioimista suullisella käsittelyllä voidaan edistää. Hallintolainkäytössä, kuten esimerkiksi juuri vero-oikeudellisissa ja ympäristöoikeudellisissa muutoksenhakuasioissa, asiaan liittyy paljon numeerisia, teknisiä tai tieteellisiä yksityiskohtia, jolloin kirjallista selvitysmenettelyä voidaan pitää jopa parempana kuin asian selvittämistä pelkästään asianosaisten suullisesti antaman informaation perusteella. Monimutkaisia ajatuskuluja on helpompi esittää, perustella ja saada ymmärretyksi kirjallisessa kuin suullisessa muodossa ja kirjallisten todisteiden avulla. Mikäli asia tulee selvitettyksi ja ratkaisu perustetaan pääasiassa

---

287 Diskurssista todistelun osalta ks. Ervo 2003, s. 163–168.

288 Hallintoprosessilain suullista käsittelyä koskevat säännökset eivät vaikuttaisi olevan suoranaissessa ristiriidassa EIS 6 artiklan 1 kohdan ja perustuslain 21 §:n prosessuaalisten oikeudenmukaisuusvaatimusten kanssa, vaikka säännökset eivät takaakaan asianosaiselle edes pyynnöstä ehdotonta oikeutta suulliseen käsittelyyn. Jo vanhan hallintolainkäyttölain asianomaisia säännöksiä säädettäessä ja myöhemmin sovellettaessa on pyritty ottamaan huomioon EIS:n prosessuaaliset oikeudenmukaisuusvaatimukset ja niitä koskeva EIT:n oikeuskäytäntö (Halila 2000, s. 303–313. Koivuluoma ym. 2020, s. 218). Hallituksen esityksessä HE 29/2018 vp (s.46) on nimenomaisesti todettu vanhan hallintolainkäyttölain säännösten vastaavan EIS 6 artiklan vaatimuksia suullisen käsittelyn järjestämisestä.

asiakirjoista ilmeneviin todisteisiin eikä henkilötodisteluun, on suullisuudellakin pienempi painoarvo.²⁸⁹ Suullista käsittelyä vastaan puhuvina argumenttina ovat käsittelyn aiheuttamat kustannukset ja haitat laajassa merkityksessä. Mitä suuremmat ovat väärän päätöksen kustannukset, mitä suurempi merkitys suullisuudella on todistusharkinnan luotettavuuden ja aineellisen totuuden kannalta, sitä suurempia kustannuksia voidaan suullisuuden toteuttamiseksi hyväksyä. Tärkeän todisteen eteen tulee myös voida uhrata suurempia kustannuksia.²⁹⁰ Toisaalta on kysyttävä, onko laajan kirjallisen selvitysaineiston hidas ja aikaa vievä läpikäyminen suullisesti asianosaisten myötävaikutuksella tarpeen.

Suullisuuden merkitystä todistusharkinnan luotettavuuden ja aineellisen totuuden takaajana ei ole myöskään syytä ylikorostaa. Psykologinen tutkimus on tuottanut merkittävästi tietoa ihmisen muistin toiminnasta, muistikuvien muovautumisesta, valemuistoista ja ajan kulumisen vaikutuksesta muistiin, mikä suhteuttaa henkilötodistelun ja suullisuusperiaatteen merkitystä aineellisen totuuden tavoittelussa.²⁹¹ Ihmisen muistin ominaispiirteistä johtuen suullisuusperiaatteen painoarvoon yksittäisessä ratkaisutilanteessa vaikuttaa merkittävästi henkilötodistajan havaintojen ja oikeudenkäynnin välillä kulunut aika. Ajan kulumisen myötä muistikuvat muovautuvat ja unohtuvat vaihtelevalla nopeudella eri tekijöiden vaikutuksesta.²⁹² Lisäksi suullinen käsittely keinona arvioida henkilötodistajien luotettavuutta menettää painoarvoaan. Tutkimusten mukaan todistajan todellisen muistikuvien erottaminen totuudenvastaisista muistikuvista esimerkiksi niiden emotionaalisen sisällön, tarkkuuden tai elävyyden perusteella on mahdotonta.²⁹³ Valehtelun tunnis-

---

289 Vero-oikeudellisista asiaryhmistä ja konkreettisista tilanteista, joissa suullisesta käsittelystä on todennäköisesti hyötyä ks. Haapaniemi, Ohtonen ja Raunio 2018, s. 476–480. Anttilan (2007, s.422) mukaan suullinen käsittely veroasioissa tulee lainkäyttöviranomaisen aloitteesta toteutettavaksi verraten harvoin.

290 Huovila LM 1999, s. 1167 ja 1173. Huovilan esille ottamat välittömyysperiaatteen taustalla olevat arvot soveltuvat vastaavasti suullisuusperiaatteen tausta-arvoiksi ja ovat relevantteja suullisen käsittelyn tarpeellisuutta arvioitaessa.

291 Autio – Karjala 2011, s. 61–62 ja 97. Haapasalo 2008, s. 158–175., Haapasalo – Kiesiläinen – Niemi-Kiesiläinen 2000, s. 20, Väisänen – Korkman 2014, s. 721 ja alav.1 mainittu kirjallisuus, 730 ja 733.

Suullisen todistelun epäluotettavuus on myös pitkään tiedostettu. Ks. esim. Klami 1991, s. 135–139 ja 1994, s. 51–54. Myös Nousiainen on artikkelissaan (LM 1995 s. 65) kyseenalaistanut suullisen, välittömän ja keskitetyn käsittelyn tietoteoreettiset taustaoletukset. Nousiaisen mukaan havainnoinnin ja muistamisen psykologia (etenkin tietoisien ja tiedostamattoman dynamiikka) tai kielen sosiaaliset ulottuvuudet tekevät modernin prosessin taustaoletukset erityisen haavoittuviksi tilanteissa, joissa todistajan tai asianosaisten oma psyyke vaikuttaa muistamiseen. Samoin Huovila on edellä mainitussa artikkelissaan (1999, s. 1175–1185) todennut välittömyyden merkityksen aineellisen totuuden tavoittelussa vähentyneen suullisen, välittömän ja keskitetyn doktriinin syntyaajoista ja pohtinut syitä tähän.

292 Haapasalo – Kiesiläinen – Niemi-Kiesiläinen 2000, s. 26–27. Granhag 2001, s. 32–35.

293 Laney – Loftus 2008, s. 500 ja 513 ja Bernstein – Loftus 2009, s. 373, Väisänen – Korkman 2014, s. 731. Pölönen ja Tapanila (2015, s. 380) toteavat, että psykologisen tiedon hyödyntäminen oikeudenkäynneissä on rajallista, koska koetilanteissa tuotettu tieto ei ole yleistettävissä oikeudenkäynnissä käsi-

taminen on vaikeaa myös sitä työkseen tekeville ammattilaisille ja joka tapauksessa tuomari tarvitsee psykologista asiantuntemusta kyetäkseen arvioimaan todistajien luotettavuutta.²⁹⁴ Lisäksi huomioitavaksi tulee tapa, jolla todistajia ja muita asian selvittämiseksi kuultavia henkilöitä kuullaan eli mitä kysytään ja miten kysymykset esitetään.²⁹⁵ Vaikka suullista prosessia siis vielä pidettäisiinkin kirjallista prosessia luotettavampaan todistusharkintaan johtavana prosessimuotona, edellä esitetyt seikat heikentävät sen yliveraista asemaa. Toisaalta psykologisesta tietämyksestä voi olla hyötyä ja sitä on mahdollista myös oppia hyödyntämään todistajien ja asianosaisten luotettavuuden arvioinnissa ja siten välttämään virhearviointeja.²⁹⁶

Tarkasteltaessa suullisuutta todistelumenettelyn välittömyyttä toteuttavana periaatteena voidaan todeta, että hallintoprosessi perustuu toisenlaisille painotuksille kuin yleinen lainkäyttö. Henkilötodistelun välittömyys parhaan todistelun periaatteena ja ratkaisukokoonpanon muuttumattomuutena on alisteinen suulliselle käsittelylle tiedonhankintakeinona. Rikos- ja siviiliprosessissa taas todistelun virhelähteiden vähentämiseen tähtäävät elementit ovat lähtökohtana ja etualalla. Tästä eroavuudesta ei kuitenkaan voida suoraviivaisesti päätellä hallintoprosessuaalisen ratkaisun näyttöarvoa. Suullisuuden painoarvo todistelumenettelyn välittömyyttä toteuttavana vaihtelee sen myötä, missä määrin suullisuudella on aineellista totuutta turvaavaa merkitystä ja missä määrin suullinen todistelu on tarpeen. Periaate voi kuitenkin saada itsenäistään merkitystä ratkaisun näyttöarvon määrittämisessä. Näin on esimerkiksi silloin, kun ratkaisu perustuisi olennaisesti asianosaisten ja todistajien lausumille, vaikkei suullinen kuuleminen sinänsä voisikaan tuoda lisäselvitystä lausumiin tai muutoin selventää asiaa.

Lisäksi on syytä huomata, ettei todistelumenettelyn välittömyys sinänsä välttämättä edellytä suullisuutta. Suullisuutta voidaan pitää nimenomaan keinona toteuttaa henkilötodistelun välittömyyttä eli parhaan todistelun periaatteen mukaisena keinona parantaa henkilötodistelun luotettavuutta ja henkilötodisteiden näyttöarvoa. Tällöin tietenkin myös kontradiktorisuuden vastavuoroisuusidea ja sen aineellista totuutta edistävä funktio henkilötodistelussa (oikeus kuulustella ja kuulustuttaa omia todistajia ja oikeus vastakuulusteluun) toteutuu suullisena ja välittömänä. Sen sijaan, jos kyse on asiakirjoista ilmenevistä tosiseikoista tai katselmuksella selvitet-

---

teltäviin yksittäisiin tapauksiin, joilla on omat erityispiirteensä. Myös Haapasalon (2008, s. 172) mukaan oikeuspsykologian tiedon soveltaminen vaatii varovaisuutta. Todettakoon, että tästä ei voida tehdä vastakkaispäätelmää todistajien luotettavuudesta ja joka tapauksessa keinot heidän kertomustensa luotettavuuden arvioimiseksi ovat puutteelliset. Toisaalta virtuaalitodellisuuden teknologiset sovellutukset kuten 3D-mallinnus voivat osaltaan tarjota keinoja todistajien luotettavuuden arvioimiseksi. Ks. Savolainen Lakimiesuutiset 2/2019, s. 34–37.

294 Väisänen – Korkman 2014, s. 731–734.

295 Ovaska 2009, s. 531–533. Tässä suhteessa sekä oikeudenkäymiskaaren että hallintoprosessilain sääntely on väljää.

296 Haapasalo 2008, s. 172. Todistajanpsykologian hyödyntämisestä ja soveltamisen käytännön haasteista Stanikić 2015 s. 62–63 ja 2014, s. 77–84. Ks. myös Häkkänen – Nyholm 2018, s. 192–193.

tävistä seikoista, välittömyysperiaate edellyttää, että henkilötodistajaa ei kuulla kyseisistä tai katselmuksessa tehdyistä havainnoista. Asiakirja esitetään oikeudelle ja oikeus suorittaa itse katselmuksen, millä parannetaan todisteen näyttöarvoa.²⁹⁷ Todistelumenettelyn välittömyyttä toteuttavana suullisuuden painoarvo vaihtelee siis todisteiden laadun mukaan.

Oikeusteoriassa välittömyyden, suullisuuden ja kontradiktorisuuden suhteesta on esitetty erilaisia näkemyksiä.²⁹⁸ Tästä huolimatta niin välittömyysperiaatetta kuin sitä henkilötodistelun osalta turvaavaa suullisuuttakin voidaan mielestäni tarkastella ilman arvoperustaista yhteyttä kontradiktorisuuteen ja muihin oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin arvoihin. Eri asia on, että kontradiktorisuus voidaan toteuttaa perinteisellä suullisella ja välittömällä kuulemisella ja toisaalta taas välittömyydestä voidaan tinkiä ilman, että oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuus tästä kärsii. Tämä tarkoittaa samalla sitä, että välittömyys- ja suullisuusperiaate toimivat pelkästään hallintoprosessuaalisen ratkaisun näyttöarvon kriteereinä eikä näyttöarvon määrittämiseen myöskään sekoitu tarpeettomasti prosessin oikeudenmukaisuuden arviointia.

EIS:n sanelemat prosessuaaliset oikeudenmukaisvaatimukset, niitä koskeva EIT:n oikeuskäytäntö ja hallintoprosessilain suullista käsittelyä koskevat säännökset jättävät hallintotuomioistuimille tiettyä harkintavaraa suullisuuden toteuttamisessa. Tällöin keskeisenä kysymyksenä on tämän harkintavaran ja sen yksittäistapauksellisen konkretisoitumisen merkitys tuomioistuimen päätöksen todistusarvon kannalta. Olisiko ja missä määrin asianosaisten tai todistajien suullinen kuuleminen kussakin tapauksessa edistänyt aineellisesti ja juridisesti oikeaan ratkaisuun pääymistä. Onko hallintotuomioistuimen todennäköisyysarvio suullisen käsittelyn hyödyllisyydestä aineellisen totuuden tavoittelun kannalta oikea. Onko hallintotuomioistuimen tiettyä oikeustosisekkää tai oikeussuhdetta koskevan todistusharkinnan oikeellisuutta syytä epäillä sen vuoksi, että suullisuus hallintotuomioistuimessa ei ole toteutunut tai se on toteutunut puutteellisesti. Kysymys on yksinkertaisesti siitä, olisiko suullisuus edistänyt asian selvittämistä sen hallinto-oikeudellisessa laajassa merkityksessä.

Suullisuusperiaatteen painoarvo ratkeaa tapauskohtaisesti rikostuomioistuimen arvioidessa hallintoprosessuaalisen ratkaisun näyttöarvoa ja tekee itsenäisen arvion riippumatta siitä, onko hallintotuomioistuimessa pidetty suullinen käsittely vai ei. Tässä arvioinnissa suullisen käsittelyn järjestämistä koskevien säännösten velvoittavuus on hallintotuomioistuimen ratkaisun näyttöarvoa lisäävä seikka. Suullisen

---

297 Huovila 2003, s. 215.

298 Huovilan (2003, s. 215, 299–230) mukaan välittömyysperiaate on olennainen ja suullisuus keino toteuttaa henkilötodistelun välittömyyttä ilman välittömyyden arvoperustaista yhteyttä kontradiktorisuuteen ja oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Jokela (2000, s. 22) puolestaan näkee välittömyydellä itseisarvoista merkitystä varsinkin rikosasioissa ja pitää sitä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin elementtinä. Ks. myös Virolainen – Pölönen 2003, s. 371, Jonkka 1992, s. 705 ja Hirvelä 2006, s.293 sekä ääni- ja kuvatalenteiden osalta Rasilainen 2007, s. 266.

käsittelyn järjestäminen ei ole täysin tuomioistuimen vapaassa harkinnassa.²⁹⁹ Lisäksi tulee huomiotavaksi, mitä edellä todettiin todistajien epäluotettavuudesta ja inhimillisten kognitiivisten kykyjen rajallisuudesta. Suullisen käsittelyn pitämättä jättämisellä silloinkaan, kun se näyttäisi olleen tarpeen, ei välttämättä ole niin suurta ratkaisun näyttöarvoa heikentävää vaikutusta kuin voisi olettaa.

Kuten jo pääluvun johdannossa todettiin, kyse ei ole intressipunninnasta, kun rikostuomioistuin arvioi hallintotuomioistuimen todistusharkinnan luotettavuutta ja sen vaikutusta ratkaisun näyttöarvoon. Eri asia on, että hallintotuomioistuin pohtiessaan suullisen käsittelyn tarpeellisuutta asian selvittämisen kannalta, voi ja käytännössä tekeekin intressipunnintaa aineellisen totuuden ja prosessiekonomian välillä. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön nojalla harkinnassa voidaan ottaa huomioon tehokkuus- ja taloudellisuusnäkökohdat eikä myöskään vanhan hallintolainkäyttölain 37 § vaadi suullista käsittelyä kaikissa niissä tilanteissa, joissa siitä on vähänkin hyötyä.³⁰⁰ Sen sijaan, kun rikostuomioistuin arvioi hallintotuomioistuimen punninnan ja tarpeellisuusarvion lopputulosta ja sen merkitystä tuomioistuimen tekemän todistusharkinnan luotettavuuden ja ratkaisun näyttöarvon kannalta, arviointi on luonteeltaan empiiristä, vaikka joudutaankin tekemään osin samoilla kriteereillä kuin hallintotuomioistuin suullisesta käsittelystä päättäessään.³⁰¹ Mitä puutteellisemmalla selvityksellä ratkaisu on tehty, sitä epäluotettavampana todistusharkintaa voidaan pitää ja sitä heikompi on ratkaisun näyttöarvo.

Se, että suullisuudella on ollut lähinnä itseisarvollista merkitystä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeena eikä niinkään asian selvittämisen kannalta, ei vähennä hallintotuomioistuimen ratkaisun näyttöarvoa. Sen lopullinen merkitys todisteena jää kuitenkin riippumaan siitä, missä määrin rikostuomioistuin pitää oikeutta suulliseen käsittelyyn asianosaisen itseisarvoisena oikeutena ja katsooko se oikeuden toteutuneen. Se, että hallintoprosessissa käsitellään asianosaiselle määrättyä rikosoikeudelliseen seuraamukseen verrattavaa sanktioluonteista hallinnollista

---

299 Aer 2009, s. 771, Saukko 2013a, s. 179. Hallintolainkäytön uudistusta pohtineen työryhmän mukaan suullisen käsittelyn järjestämistä koskevaa säännöstä tulisi selvittää niin, että järjestämisen arvioinnissa korostuisi käsittelyn tarpeellisuus tosiasioiden selvittämiseksi tai muutoin oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteuttamiseksi. Mietinnöstä käy ilmi, ettei suullista käsittelyä koskevien säännösten tarkoituksena ole sinänsä lisätä suullisia käsittelyjä hallintotuomioistuimissa. Lähtökohtana olisi edelleenkin kirjallinen hallintoprosessi, jota voidaan täydentää suullisella käsittelyllä. Työryhmä esitti myös suullista valmistelua koskevan säännöksen ottamista lakiin. Suullisen valmistelun tarkoituksena on edistää asian selvittämistä. Sitä voitaisiin käyttää myös suullisen käsittelyn valmisteluun. Prosessityöryhmän mietintö 4/2011, s. 59, 65, 129 ja 130. Oikeudenkäyntiä hallintoasioissa koskevan lain valmistelua ja suullista käsittelyä koskevan säännöksen perusteluista tarkemmin HE 29/2018 vp, s. 112, 121–126.

300 Saukko 2013a, s. 179 ja 186.

301 Toinen kysymys on, missä määrin tuomarin subjektiivinen arvomaailma vaikuttaa siihen, minkälaisen näyttöarvon todiste saa. Mutta käsitteellisesti todistusharkintaa voidaan luonnehtia arvovapaaksi, kokemussääntöihin perustuvaksi todisteen todistusvoiman arvioinniksi.

seuraamusta koskevaa valitusta, korostaa oikeudenmukaisuusaspektin painoarvoa. Näkökanta on perustettavissa EIS:n 6 artiklan 3a kohtaan, jonka mukaan syytetyn vähimmäisoikeuksiin kuuluu oikeus todistajien kuulemiseen ja vastakuulusteluun. Samalla prosessin kohde asettaa vaatimuksia myös asian selvittämiseksi ja välittömyysperiaatteen huomioimiselle, jolloin kaikki aspektit puhuvat suullisen käsittelyn tarpeellisuuden puolesta.³⁰²

4.4.3 Julkisuusperiaate

Oikeudenkäynnin julkisuus- ja suullisuusperiaate ovat läheisessä yhteydessä toisiinsa. Kuten suullisuudella myös julkisuusperiaatteella on muiden funktioidensa ohella materiaalista totuutta turvaava funktio, jonka toteutuminen vaikuttaa hallintoprosessuaalisen ratkaisun todistusarvoon. Näyttöarvon kriteereitä etsittäessä voidaan näin ollen tukeutua myös julkisuuperiaatteeseen.³⁰³

Julkisuudessa on ollut tapana erottaa asiakirjajulkisuus ja käsittelyjulkisuus.³⁰⁴ Käsittely on julkista, kun yleisöllä on oikeus olla läsnä ja seurata oikeudenkäyntiä tuomioistuimissa. Julkisuuden keskeisinä funktioina muodollisen ja materiaalsen oikeusvarmuuden turvaamisen lisäksi on pidetty sen lainkäytön läpinäkyvyyttä, legitiimisyttä ja uskottavuutta, yleisön kritiikin ja kontrollin mahdollistavaa sekä oikeusjärjestystä ja yhteiskunnan toimivuutta koskevaa informaatiota lisäävää tehtävää.³⁰⁵ Julkisuuden eri funktiot ilmenevät myös EIT:n ratkaisuista, joissa julkisuuden on nähty lisäävään tuomiovallan julkista luotettavuutta niin yleisön kuin asianosaisten kannalta sekä korostettu asianosaisten oikeutta julkiseen oikeudenkäyntiin kontrollifunktion toteutumisen vuoksi.³⁰⁶ Kun yleisöjulkisuus tekee

302 Vrt. Prosessiryhmän mietintö 4/2011, s.149.

303 EIS 6 artiklan 1 kohta, KP-sopimuksen 14 artiklan 1 kohta, EU:n perusoikeuskirjan 47 artikla sekä Suomen perustuslain 21 §:2 momentti turvaavat jokaiselle oikeuden julkiseen oikeudenkäyntiin. Julkisuutta voidaan kuitenkin rajoittaa tietyillä toisiin perusoikeuksiin liittyvillä perusteilla.

304 Virolainen (2012b, s.138) ryhmittelee julkisuuden toteuttamistavat käsittelyjulkisuudeksi, asiakirjajulkisuudeksi ja tiedottamiseksi.

305 Virolainen 2012b, s.142–143. Edelstam oikeudenkäynnin julkisuuden eri funktiot kontrolli-, ohjaus-, totuus-, tieto-, selvitys-, intressi-, demokratia- ja asianmukaisuusfunktioihin. Näistä tarkemmin Edelstam 2001, s. 95–113.

306 Bongiorno ja muut v. Italia (5.1.2010). EIT:n mukaan julkisuus ei aina ollut olennaista oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuuden kannalta, vaikka julkinen valvonta oli välttämätöntä, kun omaisuuden konfiskaatiolla puututtiin välittömästi ja merkittävästi henkilön taloudelliseen asemaan. Julkisuuden puuttumisesta huolimatta asiassa oli järjestetty suullinen käsittely ja menettely oli ollut kontradiktorista kolmessa oikeusasteessa eikä mikään osoittanut harkinnan olevan mielivaltaista. Ks. myös Bocelari ja Rizza v. Italia (13.11.2007).

Ratkaisussa Moser v. Itävalta (21.9.2006) otettiin kantaa sekä julkisuuden että suullisuuden vaatimukseen. EIT totesi julkisuuden olevan yksi keinoista, joilla säilytetään luottamus oikeuslaitokseen ja edistetään oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä. Julkinen valvonta oli erityisen tarpeen, kun yksilöä vastassa oli valtio kuten lapsen huostaanottoa koskevassa asiassa.

Ratkaisussa Guisset v. Ranska (26.9.2000) otettiin kantaa käsittelyn julkisuuteen, jonka EIT totesi suojaavan asianosaisia yleisön valvonnan välttävältä lainkäytöltä ja joka siten edisti luottamuksen

lainkäytöstä läpinäkyvää ja kontrolloitavaa, se edistää samalla oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimusten toteutumista. Julkisuuteen liittyvä kritiikki-, kontrollointi- ja valvontamahdollisuus lisäävät käsittelyn ja ratkaisun materiaalista oikeellisuutta ja tehostavat siten yksilön oikeusturvan toteutumista. Julkisuuden paineen alla käsittelyn tulee olla asianmukaista, asia on selvitettävä perusteellisesti ja ratkaisu tulee olla lainmukainen. Julkisuuden voidaan siis lähtökohtaisesti nähdä edistävän asian laadukasta selvittämistä ja aineellisen totuuden toteutumista. Julkisuuden aineellisuutta totuutta edistävä funktio on kuitenkin kiistanalainen ja sen vaikutus voi tapauskohtaisista tekijöistä riippuen olla myös päinvastainen. Asianosaiset ja todistajat saattavat myös pelätä julkisuutta ja vaieta.³⁰⁷

Vain suullinen oikeudenkäynti voi olla aidosti julkista.³⁰⁸ Siten julkisuus voi täyttää kontrollifunktion ja tehtävänsä materiaalsen totuuden tavoittelussa aidosti vain suullisessa käsittelyssä. Julkisuudella, etenkin asianosaisjulkisuudella on läheinen yhteys myös todistelun kontradiktorisuuteen ja sen avoimuuteen. Kontradiktorisuus ei voi toteutua ilman, että asianosaisilla on tiedossaan kaikki todisteet ja koko oikeudenkäyntiaineisto.³⁰⁹ Kontradiktorisuudella tavoitellaan materiaalista totuutta, johon nähden asianosaissuullisuus on lähtökohtaisesti kirjallista kuulemismenettelyä luotettavampi keino. Siten sekä julkisuus- että kontradiktorisuusperiaatteen näkökulmasta katsottuna, suullinen prosessi turvaa lähtökohtaisesti ja periaatetasolla paremmin kuin kirjallinen prosessi lopputuloksen asiallista ja aineellisoikeudellista oikeellisuutta.

Vaikka oikeudenkäynnin julkisuus toteutuu myös asiakirjajulkisuutena, julkisuuden ytimessä on käsittelyn julkisuus. EIT:n oikeuskäytännössä käsittelyjulkisuutta ei ole kuitenkaan nähty itsetarkoituksena ja se näyttää myös alisteisena suullisen käsittelyn tarpeelle.³¹⁰ Suullinen käsittely ja suullisen käsittelyn julkisuus kytkeytyvät yhteen siten, että kysymys suullisen käsittelyn tarpeesta on ensisijainen yleisöjulkisuuteen nähden, mutta selkeänä lähtökohtana on kuitenkin suullisen käsittelyn jul-

---

säilymistä tuomioistuimiin. Tehdessään lainkäytön havaittavaksi julkisuus edisti oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä.

Vanhemmista EIT:n ratkaisuista esim. *Gautrin ja muut v. Ranska* (20.5.1998), *Werner v. Itävalta* (24.11.1997) sekä *Stefanelli v. San Marino* (8.2.2000).

307 Edelstam 2001, s. 105–106. Tässä yhteydessä on huomattava, että EIS:n mukainen oikeus julkiseen käsittelyyn koskee vain asianosaisen oikeutta julkiseen käsittelyyn eikä yleisöllä ole sen perusteella katsottu olevan oikeutta vastoin kansallisessa lainsäädännössä ilmaistua asianosaisen tahtoa vaatia julkista käsittelyä. Sitä vastoin PL 21 §:n 2 momentissa turvattu oikeus julkiseen käsittelyyn on jokaiselle kuuluva perusoikeus, jota oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuus edellyttää. Virolainen 2012b, s. 145–146.

308 Cappelletti 1989, s. 255–256.

309 Ervo 2003, s. 167, 170–171, 183.

310 EIT:n julkisuudella tarkoitetaan sekä tuomioistuinkäsittelyn yleisöjulkisuutta että asianosaisen oikeutta tulla oikeudenkäynnissä asianmukaisesti kuulluksi. Oikeutta suullisen käsittelyyn on jo sellaisenaan pidetty tärkeänä julkisen oikeudenkäynnin takeena ja toteuttajana. Uudemmassa oikeuskäytännössä korostuu entiseen tapaan suullisen käsittelyn sekä toisaalta yleisölle avoimen käsittelyn merkitys julkisen oikeudenkäynnin toteuttajana (Mäenpää 2016, s. 333–334).

kisuus.³¹¹ Hallintolainkäytön osalta EIT on hyväksynyt kirjallisen menettelyn ilman suullista ja julkista käsittelyä sosiaalietuuksia koskevissa asioissa, mikäli suullinen käsittely ei edistä asian selvittämistä. Kirjallinen menettely täyttää EIS 6 artiklan vaatimukset, mikäli kyse ei ole yleisesti merkittävistä kysymyksistä eikä suullisella käsittelyllä voida saavuttaa etua asian selvittämiseksi. Harkittaessa julkisen käsittelyn tarvetta huomiota tulee lisäksi kiinnittää tehokkuuden ja taloudellisuuden vaatimuksiin.³¹² Myös kirjallinen tuomioistuinkäsittely voi täyttää oikeudenkäynnin julkisuuden vaatimukset, mikäli oikeudenkäyntiasiakirjojen riittävä julkisuus voidaan taata.³¹³ Asianosaisen vaatimuksesta suullinen käsittely on yleensä järjestettävä ja tuolloin lähtökohtana on käsittelyn julkisuus. Hallintoasioissa käsittely voi pääsääntöisesti olla kirjallista etenkin, kun tosiseikkojen selvittäminen ja henkilötodisteiden uskottavuuden arviointi ei edellytä suullista käsittelyä vaan oikeudenkäynti perustuu pääasiassa kirjalliseen selvitykseen ja kyse on oikeudellisesta arvioinnista.

Mikäli asianosaisen oikeus julkiseen käsittelyyn nähdään ensisijaisesti oikeutena suulliseen käsittelyyn ja yleisöjulkisuuden toteutuminen jätetään riippumaan suullisen käsittelyn tarpeesta, on tämä asianosaisen kannalta jossain määrin ongelmallista. Käsittelyjulkisuudella on asianosaisten näkökulmasta kontrollifunktio, joka osaltaan edistää myös oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja aineellisen totuuden toteutumista. Julkisuuden asianosaista salaisen lainkäytön vaaroilta turvaava funktio jää toteutumatta, mikäli julkisuudesta päätettäessä otetaan huomioon vain suullisen käsittelyn tarve ja kriteerinä pidetään käsiteltävien asioiden yhteiskunnallista merkittävyyttä. Julkisuudella on periaatetasolla lisäarvo, joka ei välttämättä tule kaikilta osin huomioiduksi suullisen käsittelyn tarvetta harkittaessa. Eri asia on, että julkisuutta on voitava rajoittaa ja rajoitetaan toisten oikeuksien ja intressien turvaamiseksi vastaavin kriteerein kuin yleisen lainkäytönkin puolella, mitkä rajoitusperusteet on säädetty laissa oikeudenkäynnin julkisuutta hallintotuomioistuimissa koskevassa laissa.³¹⁴

---

311 HE 12/2006, s.11.

312 Ervo 2008, s. 104–105. Petersen v. Saksa (6.12.2001).

313 Oikeudenkäynti hallintoasioissa. Prosessityöryhmän mietintö 4/2011, s. 44 ja tapaukset Pretto ym. v. Italia (8.12.1983), Szücs v. Itävalta (24.11.1997) ja Werner v. Itävalta (24.11.1997) (Reports 1997-VII 1997). Tapauksessa B ja P v. Yhdistynyt kuningaskunta (24.7.2001) oli kyse eroprosessiin liittyvästä lapsen olinpaikkaa koskevan riita-asian käsittelystä suljetuin ovin. EIT:n mukaan kokonaisen tapaustyyppin julkisuutta voitiin rajoittaa poikkeukseksi julkisuussäännöstä yhteiskunnan moraalin, yleisen järjestyksen tai kansallisen turvallisuuden vuoksi tai nuorten henkilöiden etujen tai osapuolten yksityiselämän suojaamisen niin vaatiessa. EIT otti huomioon, että tuomioistuimilla oli harkinnanvarainen mahdollisuus järjestää myös kyseisissä asioissa julkinen suullinen käsittely. Tapauksen olosuhteissa, toisin kuin tapauksen Werner v. Itävalta olosuhteissa, myös yleisön normaalia rajoitetumpi mahdollisuus saada tietoa tuomioistuinpäätösten sisällöstä oli hyväksyttävissä (kohdat 39, 47 ja 49). HE 12/2006 todetaan (s. 11), että EIT on hyväksynyt lähtökohdan, jonka mukaan hallintoasioissa tapahtuva tuomioistuinkäsittely voi olla pääsääntöisesti kirjallista, mutta asiaa käsittelevän tuomioistuimen on yksityisen asianosaisen vaatimuksesta järjestettävä suullinen käsittely.

314 Laki oikeudenkäynnin julkisuudesta hallintotuomioistuimissa 4:11–13.

Koska hallintoprosessi on yleensä kirjallista, oikeudenkäynnin julkisuus toteutuu lähinnä oikeudenkäyntiasiakirjojen julkisuutena sen mukaan, mitä viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetussa laissa säädetään eikä käsittelyn julkisuutena asianosaisten ja yleisön kannalta. Yleisöllä on mahdollisuus olla läsnä ja seurata oikeudenkäyntiä vain silloin kuin suullinen käsittely päätetään pitää ja se on julkinen. Asiakirjajulkisuuden ja muiden julkisuuselementtien kuten tiedottamisen toteutumisessa ei hallintoprosessissa ole vastaavanlaisia periaatteellisen tason puutteita. On kuitenkin selvää, että julkisuuden merkitys ja painoarvo aineellisen oikeuden toteutumista edistävänä periaatteena ja hallintotuomioistuimen ratkaisun todistusarvon kannalta vaihtelee asian laadusta ja yksittäisestä tapauksesta riippuen varsin paljon. Yksinkertaisissa ja rutiiniluontoisissa asioissa sen merkitys on erilainen kuin vaikeammissa ja monimutkaisemmissa asioissa, jotka tosin samalla voivat myös olla yhteiskunnallisesti merkittäviä. Yksityisen asianosaisen kannalta julkisuuden kontrollifunktio saattaa toteutua riittäväällä tavalla pelkästään tuomion perusteluiden ja lopputuloksen julkisuudella.

Julkisuusperiaate ratkaisun oikeellisuuden ja oikeudenmukaisuuden varmistajana toteutuu hallintoprosessissa yleisesti ottaen heikommin, mikä voidaan huomioda hallintotuomioistuimen ratkaisun todistusarvoon ja merkitykseen vaikuttavana seikkana. Ongelmana on kuitenkin, ettei käytettävissä ole keinoja, joilla julkisuusperiaatteen toteutumista tai toteutumattomuuden vaikutusta yksittäisen tuomioistuinratkaisun oikeellisuuteen ja oikeudenmukaisuuteen voitaisiin arvioida. Missä määrin ratkaisu olisi ollut materiaalisesti ja juridisesti oikeampi yksinomaan sen julkisuuden vuoksi, lienee mahdotonta määrittää. Eri asia on, että käsittelyjulkisuuden ja suullisuuden lisäämistä hallintotuomioistuimissa voidaan pitää suotavana. Perusteltua ei ole ainakaan suoraviivaisesti lähteä siitä, että hallintotuomioistuinten sen enempiä kuin yleisten tuomioistuintenkaan ratkaisut yleisesti ottaen olisivat virheellisimpiä silloin, kun julkisuuskontrolli toteutuu puutteellisemmin. Olettamuksena olisi tällöin, että oikeudellinen ratkaisutoiminta olisi jonkinlaista ”silmän palvontaa”. Julkisuudella on myös kääntöpuolensa. Asian saama huomio ja sen käsittely mediassa voivat toisaalta vaarantaa tuomarin riippumattomuutta ja lisätä väärin päätösten riskiä. Julkisuutta ei kuitenkaan voida rajoittaa tällä perusteella tuomarin riippumattomuuden suojaamiseksi. Toisaalta mediajulkisuuden haittapuolia voidaan myös torjua ja tuomarin riippumattomuutta turvata erilaisilla toimenpiteillä.³¹⁵ Lisäksi tuomari tarvitsee oikeuspsykologista tietämystä todistusharkintansa ja ratkaisutoimintansa taustalla

---

315 Tapanila 2010, s. 30. Prosessioikeudessamme ei ole säännöksiä, jotka kieltäisivät epäasianmukaiset tuomioistuihin kohdistuvat vaikuttamispyrkimykset. Esimerkiksi Tanskan prosessilakiin tällainen säännös sisältyy. Vastaavasti myös angloamerikkalaisessa systeemissä tunnetaan ”contempt of court” instituutio, jota voidaan käyttää tuomioistuimen riippumattomuutta vaarantavaa julkisuutta vastaan. Ks. Jokela 2016, s. 91.

vaikuttavista kognitiivisista prosesseista ja niihin liittyvistä virhelähteistä pystyäkseen säilyttämään objektiivisuutensa.³¹⁶

4.4.4 Johtopäätökset ja kokoavat näkökohdat

Asianosaissuullisuus ja henkilötodistajien suullinen kuuleminen toteuttavat kuulemisperiaatteen ytimenä olevaa yhdenvertaisuuden kohtelun periaatetta. Henkilötodistelun suullisuus ja siinä toteutuva vastavuoroisuus parantavat tuomioistuimen todistusharkinnan pohjana olevan informaation todistusvoimaa ja määrää, joten suullisuudella on aineellista totuutta turvaava funktio. Puutteet informaation määrässä heikentävät tuomioistuimen todistusharkinnan luotettavuutta. Todisteita koskeva todennäköisyysarvion suuruus voi muodostua virheelliseksi.

Suullisuus on myös osa välittömyysperiaatetta, jolla varmistetaan informaation välittyminen virheettömästi asiaa ratkaisevalle tuomarille. Toteuttamalla henkilötodistelun ja prosessin välittömyyttä suullisuus parantaa osaltaan todistusharkinnan luotettavuutta. Molemmat suullisuuden aspektit tähtäävät siten samaan päämäärään ja vähentävät riskiä, että tuomioistuimen todennäköisyysarvio olisikin väärä. Sama funktio voidaan nähdä myös julkisuusperiaatteella, joka suullisessa prosessissa toteutuu kirjallista menettelyä täydellisemmin.

Vaikka suullinen prosessi lähtökohtaisesti turvaa aineellista totuutta kirjallista menettelyä paremmin, hallintoprosessin pääasiassa kirjallisesta luonteesta ei voida tehdä suoraavaisia johtopäätöksiä ratkaisun näyttöarvosta rikosprosessissa.³¹⁷ Sinänsä hallintoprosessuaalisen ratkaisuja kohtaan tunnettu, rakenteellisista seikoista johtuva epäluulo on ymmärrettävää. Esimerkiksi siviiliprosessissa hallintotuomioistuimen ratkaisulla on katsottu olevan enintään heikko todistusvaikutus.³¹⁸ Rikosprosessissa niiden todistusvaikutus jäi hankkimani tapausaineiston valossa tuomioperuste-

316 Kognitiivisista prosesseista ja ajattelun virhelähteistä ks. tarkemmin luku 4.5.3 alav. 592.

317 Vertailun vuoksi todettakoon, että esimerkiksi Saksan hallintoprosessi rakentuu olennaisesti suullisuusperiaatteelle. Hallintoprosessilain (Verwaltungsgerichtsordnung) mukaan hallintoprosessi on pääsääntöisesti suullista. Pääsäännöstä voidaan poiketa, jos asianosaiset ovat tästä yksimielisiä tai kyse on ratkaisuista, jotka eivät ole varsinaisia tuomioita (VwGO § 101). Prosessissa noudatetaan myös välittömyys- ja julkisuusperiaatetta (VwGO § 96, 55 § ja Gerichtsverfassungsgesetz (GVG) 169 §).

Englannin hallintoprosessi muistuttaa saksalaista siinä suhteessa, että hallinto-oikeudessa (Administrative Court) suullisesta käsittelystä poikkeaminen on mahdollista vain kaikkien osapuolten yhteisestä kirjallisesta sopimuksesta. Suullinen käsittely voidaan tästä huolimatta toimittaa, mikäli tuomari harkitsee sen olevan tarpeen. The Administrative Court: Judicial Review Guide 2019 (07.19.), s. 48. Asianosainen tarvitsee kuitenkin valitusluvan ja valittaa voi vain oikeuskysymyksistä. Ks. Supperstone – Knapman 2002, s. 11–12, 51, 75. HE 29/2018, s. 32–33. Käsittelystä (substantive hearing) luvan myöntämisen jälkeen. Ks. tarkemmin The Administrative Court: Judicial Review Guide 2019 (07.19.), s. 41–49.

Ruotsin hallintoprosessi taas muistuttaa suuresti kotimaista. Menettely on kirjallista, mutta suullinen prosessi voidaan järjestää, jos se edistää asian selvittämistä tai nopeuttaa ratkaisun aikaansaamista. Asianosaisen pyytessä suullista käsittelyä, edellytykset pyynnön hylkäämiselle ovat suhteellisen tiukat. (Förvaltningsprocesslag (FPL) 9 §, Lag (2018:1960)). Ks. myös esim. Bylander – Lindblom 2005, s. 162–164 ja Bogdan 2010, s. 89–90.

318 Koulu 2016, s. 295.

lujen puutteellisuuden vuoksi epäselväksi. Perustelujen niukkuuden perusteella ei kuitenkaan voida tehdä varmaa päätelmää niiden vähäisestä todistusvaikutuksesta. Lisäksi on huomioitava, että suullisuuden, välittömyyden ja julkisuuden vaikutus ratkaisun näyttöarvoon ei ole vakio vaan vaihtelee. Hallintoprosessissa välittömyys henkilötodistelun osalta samoin kuin julkisuus on osin alisteinen suullisen käsittelyn tarpeelle. Suullisuudesta on hyötyä paitsi näyttökysymyksissä myös silloin, kun riidan kohde vaatii selventämistä.³¹⁹ Välittömyys- ja julkisuusperiaatteella on kuitenkin myös suullisen käsittelyn tarpeesta riippumatonta itsenäistä ratkaisun näyttöarvoon vaikuttavaa merkitystä. Välittömyys, jonka toteutuminen on jäänyt puolittiehen, ei kuitenkaan heikennä itse todistusharkinnan luotettavuutta, mikäli todisteen välittömyyden puutteellisesta toteutumisesta johtuva heikko näyttöarvo on jo huomioitu tuomioistuimen todistusharkinnassa.

Presumptiolle hallintoprosessuaalisten ratkaisujen yleisesti ottaen vähäisestä merkityksestä ja huonosta näyttöarvosta ei ole perusteita. Hallintoprosessi toteuttaa ainakin prosessuaalisten perus- ja ihmisoikeuksien kuten kontradiktorisuuden, tasavertaisuuden, puolueettomuuden ja julkisuuden vähimmäisvaatimukset. Pelkkä pyrkimys aineelliseen totuuteen ei luonnollisestikaan ole tae aineellisen totuuden saavuttamisesta ja ratkaisun oikeellisuudesta. Mainittujen prosessiperiaatteiden voidaan kuitenkin katsoa muodostavan presumption hallintoprosessuaalisen todistusharkinnan luotettavuudesta ja ratkaisun oikeellisuudesta.

Pohdittaessa ratkaisun näyttöarvoa rikosprosessissa yksittäisen rikosasian käsittelyssä, joudutaan kuitenkin kysymään, kuinka lähelle aineellista totuutta hallintotuomioistuimessa on tosiasiallisesti päästy ja onko tuomioistuimen sitä koskevaa arviointia aihetta epäillä ja millä perusteella. Kysymys on siitä, miten periaatteet ovat toteutuneet. Suullisuuden osalta on varottava tekemästä virhepäätelmiä sen vaikutuksesta ratkaisun näyttöarvoon. Yhtä vähän kuin kirjallinen menettely väistämättä vaarantaa totuuden saavuttamista, suullisuus ei myöskään sitä välttämättä edistä. Suullinen käsittely tarjoaa tuomioistuimelle mahdollisuuden viestittää, mihin seikoihin ja lainkohtiin se aikoo perustaa ratkaisunsa. Näin argumentointi ja todistelu voidaan kohdentaa oikein.³²⁰ Suullisuuden tuoma lisäarvo totuuden tavoittelussa voi jäädä olemattomaksi, mikäli todisteluteemat ovat jäsentymättömiä ja prosessinjohto toimii puutteellisesti. Periaatteet eivät ole sääntöjä, vaan normeja, joita voidaan noudattaa enemmän tai vähemmän. Lisäksi asian selvittämistä ja suullista käsittelyä koskevat prosessisäännöt, joiden tausta-arvoina ovat aineellinen totuus, oikeudenmukaisuus ja tasapuolisuus, ovat jossain määrin joustavia ja tulkinnanvaraisia.³²¹ Periaatteiden vaikutus ratkaisun todistusarvoon ratkeaa siten viimekädessä kunkin rikosasian konkreettisessa ratkaisutilanteessa, jolloin rikostuomioistuin suorittaa

---

319 Ignatius – Kanninen 1993, s. 95.

320 Koulu 2012, s. 250.

321 Kyseisiä normeja käsitellään lähemmin asian selvittämistä koskevassa luvussa.

itsenäisen arvion riippumatta siitä, onko hallintotuomioistuin pitänyt suullista käsittelyä tarpeellisena vai ei. Loppujen lopuksi kyse on siitä, kuinka vakuuttunut rikostuomari sisäisesti on hallintotuomioistuimen ratkaisun materiaalisesta ja juridisesta oikeellisuudesta.

Hallintotuomioistuinratkaisun merkitys määrittyy myös sen kautta, missä määrin menettelyn edellytetään täyttävän oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimukset niiden itseisarvon vuoksi. Ääritapauksessa, mikä lienee varsin harvinaista, tuomio jouduttaisiin jättämään kokonaan huomiotta. Hallintotuomioistuimen päätöksen merkitys myöhemmässä rikosprosessissa ei näin ollen tyhjenny sen näyttöarvoon eivätkä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimukset tule kokonaisuudessaan huomioiduksi päätöksen näyttöarvoa määriteltäessä.

4.4.5 Itsekriminointisuoja ja syyttömyysolettama hallinto- ja rikosprosessissa

4.4.5.1 Miten itsekriminointisuoja vaikuttaa ratkaisun näyttöarvoon

Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeisiin kuuluva syyttömyysolettama ja siihen läheisesti kytkeytyvä itsekriminointisuoja ovat keskeisessä asemassa pohdittaessa hallintotuomioistuimen päätöksen todistusoikeudellista merkitystä myöhemmässä rikosprosessissa. Periaatteen vaikutus ratkaisun näyttöarvoon on selvä, mutta sen vaikutustapa on poikkeava verrattuna muihin prosessiperiaatteisiin. Ratkaisun merkitys muodostuu eroista itsekriminointisuojan ulottuvuudessa yhtäältä hallintoprosessissa ja hallinnollisissa sanktiomenettelyissä ja toisaalta rikosprosessissa. Näiden erojen johdosta nousee kysymys todisteiden hyödynnettävyydestä ja hyödynnettävyyttä koskevien mahdollisten erojen vaikutuksesta hallintoprosessuaalisen ratkaisun näyttöarvoon. Mikäli ratkaisu perustuu todistusaineistoon, joka on esitetty oikeudenkäynnissä tai sitä edeltävässä vaiheessa rikosprosessin näkökulmasta katsoen itsekriminointisuoja loukkaamalla, rasittaa ratkaisua periaatteesta johtuva puute. Todiste tulisi tällöin sulkea oikeudenkäyntiaineiston ulkopuolelle ja arvioida sen huomiotta jättämisen vaikutus ratkaisun näyttöarvoon. Mikä hallintotuomioistuimen ratkaisu olisi ollut, mikäli se ei olisi nojautunut itsekriminointisuojan todistukseen. Hyödyntämiskysymys saattaa nousta esiin yhtä hyvin muiden oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuusvaatimusten osalta. Tässä jaksossa keskityn tarkastelemaan vain itsekriminointisuojan prosessuaalisia eroja ja niiden vaikutusta hallintoprosessuaalisen ratkaisun näyttöarvoon. Todettakoon kuitenkin, että ne bis in idem -kiellon vaikutuksesta rikosprosessissa ei pitäisi tulla käsiteltäväksi asiaa, jossa samasta asiasta luonnolliselle henkilölle on jo määrätty sanktio. Koska sanktio voi kuitenkin kohdentua myös yritykseen eikä ne bis in idem -kielto silloin tule sovellettavaksi, kysymys itsekriminointisuojan eroista hallinto- ja rikosprosessin välillä saattaa käytännössä aktualisoitua. Näin on esimerkiksi verotarkastusmenettelyn osalta.

Hyödyntämiskieltoja on määritelty eri tavoin.³²² Pölösen mukaan yleisluontoisesti määritellen hyödyntämiskielloissa on kyse siitä, voidaanko kiellon vastaisesti hankittu tai muuten perusoikeuksien rajoittamiseen johtava todiste hyväksyä oikeudenkäyntiaineistoon, eli voidaanko sitä hyödyntää (käyttää) todisteena todistus- ja tuomioharkinnassa. Kiellon asettaessaan tuomioistuin jättää jonkin relevantin todistelutuloksen huomioon ottamatta todistusharkinnassa todistamiskiellon tai muun hyödyntämiskieltoa tukevan argumentin nojalla.³²³ Tutkimuksessani tarkoitan hyödyntämiskielolla kieltoa, jolla estetään oikeudenkäynnissä jo esitetyn todistusaineiston asettaminen tuomioistuimen ratkaisun perustaksi. Hyödyntämiskieltoesitys koskee tällöin hallintoprosessuaalisen ratkaisun perustana olevaa oikeudenkäyntiaineistoa ja sen hankintaan liittyviä mahdollisia virheitä, joilla voi olla vaikutusta tiettyä oikeustositteeseen koskevan ratkaisun näyttöarvoon. Oikeudenkäyntiaineiston ja itsekriminointisuojaan osalta kysymys on epäitsenäisestä hyödyntämiskiellosta. Hallintoprosessissa vastaanotettu todiste rikkoisi tällöin syytetyn tai todistajan rikosprosessuaalista itsekriminointisuoja, jolloin sen hyödyntäminen olisi kielletty.³²⁴ Koska todiste olisi jätettävä oikeudenkäynnin ulkopuolelle, arvioitavaksi tulisi myös hyödyntämiskiellon vaikutus ratkaisun näyttöarvoon. Miten vahvaa muu näyttö olisi ja olisiko tuomioistuin voinut päätyä ratkaisuunsa siitä huolimatta, että itsekriminoinva todiste olisi jätetty oikeudenkäyntiaineiston ulkopuolelle. Tällöin tulee huomioda, että aineiston jättäminen oikeudenkäynnin ulkopuolelle laskee selvityskynnystä ja vaikuttaa myös sitä kautta ratkaisun näyttöarvoon.

Teoriassa on mahdollista ajatella, että hyödyntämiskielto kohdentuisi myös hallintoprosessuaaliseen ratkaisuun sellaisenaan eli tuomioistuimen oikeudenkäyntiaineistosta tekemiin johtopäätöksiin. Ratkaisu olisi joko absoluuttisesti tai harkinnanvaraisesti jätettävä oikeudenkäyntiaineiston ulkopuolelle. Tämä tarkoittaisi sitä, että oikeudenkäyntiä olisi kokonaisuudessaan pidettävä siinä määrin epäluotettavana ja epäoikeudenmukaisena, että tuomioistuimen näytöstä tekemät johtopäätökset olisi jätettävä rikostuomioistuimen todistus- ja tuomioharkinnassa täysin huomioimatta. Tällainen tilanne olisi ajateltavissa silloin, mikäli päätös rikkoisi olennaisesti hallintoprosessuaalisia oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuusvaatimuksia. Lähtökohta ei ole realistinen. Lainsäädäntöön ei myöskään sisälly sellaisia normeja, jotka kieltäi-

---

322 Riekkinen 2014, s. 127–128.

323 Pölönen 2003, s. 205–206. Pölönen – Tapanila 2015, s. 323.

324 Hyödyntämiskieltoja on luokiteltu eri tavoin. Vakiintuneesti ne on jaettu epäitsenäisiin ja itsenäisiin. Epäitsenäinen seuraa todistamiskiellon rikkomisesta. Itsenäinen hyödyntämiskielto perustuu todisteen perusoikeuksia loukkaavaan luonteeseen. Itsenäisiä perustellaan suoraan perus- tai ihmisoikeuksien loukkauksilla, jotka aiheutuisivat todisteen hyödyntämisestä ja niitä voidaan luonnehtia myös kirjoittamattomiksi ja perustuslaillisiksi. Erottelu epäitsenäisyys tai itsenäisyys liittyy kiellon perusteeseen. Itsenäiset hyödyntämiskielto voivat olla myös relatiivisia tai absoluuttisia, jolloin kyse on kiellon vaikutuksesta. Relatiivinen hyödyntämiskielto jättää tuomioistuimelle harkintavaltaa, absoluuttinen taas on ehdoton ja tuomioistuimen tulee asettaa se. Ks. Pölönen 2003, s. 206–207 ja Riekkinen 2014, s. 132–134.

sivät itsekriminoiviin todisteisiin tai muutoin lainvastaisesti hankittuun todistusaineistoon perustuvan hallintoprosessuaalisen ratkaisun hyödyntämisen rikosprosessissa. Ratkaisun osalta ei oikeastaan voitaisi puhua lainkaan hyödyntämiskiellosta, koska kyse on todistusharkinnan lopputuloksesta eikä todistelutuloksesta.

Realistisempi lähtökohta on, että todistusaineiston hankitaan saattaa liittyä itsekriminointisuojaan loukkaus samoin kuin muitakin mahdollisesti liittyviä menettelyvirheitä, kuten esimerkiksi kontradiktorisuusvirheitä, jotka vaikuttavat tuomioistuimen ratkaisun näyttöarvoon. Rikostuomioistuimien joutuu tällöin suorittamaan itsenäisen harkinnan ja arvioimaan, perustuuko ratkaisu rikosprosessuaalisesta näkökulmasta katsoen lainvastaisesti hankittuun todistusaineistoon ja mikä sen vaikutus ratkaisun näyttöarvoon on. Arvioinnissa tulisi siis huomioitavaksi muun ohella menettelyvirheen vakavuus ja merkitys todisteen luotettavuudelle ja todisteen osuus kokonaisnäytöstä. Itsekriminointisuojaan loukkaus on lainsäädännöllisesti katsottu siinä määrin vakavaksi, että se johtaa ehdottomaan hyödyntämiskieltoon.³²⁵ Tällöin tulee huomioitavaksi, että hallinto- ja rikosprosessuaaliset harkinnanvaraista hyödyntämiskieltoa koskevat säännökset poikkeavat toisistaan. Toisin kuin rikosprosessissa hallintoprosessissa itsekriminointisuojaan loukkaavan todisteen hyödyntämiskielto ei ole absoluuttinen. Muutoin harkinnanvaraisen hyödyntämiskieltoon osalta jouduttaisiin suorittamaan pidemmälle menevä menettelyvirhe- ja näyttöosuuspunninta.³²⁶ Tuomioistuimien joutuisi siis arvioimaan, missä määrin hallintotuomioistuimen todisteen hyödyntämistä koskeva ratkaisu mahdollisesti poikkeaa rikosprosessuaalisesta ja arvioimaan näiden erojen merkityksen ratkaisun näyttöarvon kannalta. Tuomioistuimien voisi esimerkiksi arvioida menettelyvirheen vaikutuksen todisteen näyttöarvoon toisin, sen osuuden kokonaisnäytöstä suuremmaksi tai katsoa hallintotuomioistuimen rikkoneen niin sanottua ”sole or decisive” -sääntöä eli perustaneen ratkaisunsa pääasiallisesti tai ratkaisevassa määrin laittomasti hankitun todisteen varaan. Viimeksi mainitussa tilanteessa huolimatta siitä, että tuomioistuimien olisi arvioinut todisteen näyttöarvon oikein, todiste olisi yleensä jätettävä huomiotta eikä ratkaisulle voitaisi välttämättä antaa sille kuuluvaa näyttöarvoa. Todisteen sulkeminen todistusaineiston ulkopuolelle laskee aina myös

---

325 OK 17: 25.2 ja OK 17:25.3, HE 46/2014 vp, s. 85–86.

326 Käsitteitä on käyttänyt Jämsä (2015, s. 84–110) kuvatessaan hyödyntämisarajoituksen mekanismia. Jämsä tarkoittaa hyödyntämisarajoitustilanteilla tilanteita, joissa hyödyntämiskielto ei tule sovellettavaksi, mutta niissä joudutaan suorittamaan menettelyvirhe- ja näyttöosuuspunnintaa EIT:n oikeuskäytäntöön perustuen. Menettelyvirhepunninnassa arvioidaan virheen vakavuutta ja näyttöosuuspunninnassa arvioidaan, onko menettelyvirheen rasittama todiste pääasiallinen tai ainoa syytettyä tukeva näyttö. Jämsä viittaa (s. 85) myös testiin ”the sole or decisive test”, joka on totuttu liittämään kontradiktorisuuspuutteisen todisteen hyödynnettävyyden arviointiin. Ks. Jackson – Summers 2012, s. 338–339, Ervo 2008, s. 235–237, Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 565–570. Jämsän mukaan testiä voidaan soveltaa myös itsekriminointisuojaan. Kuten tekstistä käy ilmi, kyseinen testi ei tule meillä itsekriminointisuojaan osalta sovellettavaksi, koska loukkaus on lainsäädännössä määritelty absoluuttiseksi.

selvityskynnystä.³²⁷ Menettelyvirhepunninta saattaisi siis merkitä sitä, ettei näyttöarvon määrittystä voitaisi perustaa tuomioistuimen soveltamaan näyttökynnykseen. Rikostuomioistuin voisi myös päätyä asettamaan harkinnanvaraisen hyödyntämiskiellon toisin kuin hallintotuomioistuin.

Itsekriminointisuojaan loukkaaminen on ehkäistävissä todistelua koskevilla normeilla (todistelukielloilla) ja hyödyntämiskieltonormeilla, jotka seuraavat kiellon rikkomisesta. Itsekriminointisuojaan loukkaus on estettävissä myös niin sanotuilla palomuurisäännöksillä, joilla estetään tietojen luovuttaminen esitutkintaan ja rikosprosessiin. Keinot eivät ole toisiaan poissulkevia vaan voivat toimia rinnakkain. Todistelua ja todisteiden hyödyntämistä rikosprosessissa koskevat normit sisältyvät oikeudenkäymiskaaren 17 lukuun.³²⁸ Vertailemalla todistelua- ja niiden hyödyntämistä koskevia hallinto- ja rikosprosessuaalisia normeja keskenään voidaan tutkia, onko itsekriminointisuojaan toteutumisessa prosessitasolla sellaisia eroja, jotka tulisi huomioida ratkaisun näyttöarvoon vaikuttavina seikkoina. Mikäli hallintoprosessissa vastaanotettu todiste rikkoisi rikosprosessuaalista itsekriminointia koskevaa todistelukielloa, olisi todiste jätettävä hyödyntämättä ja arvioitava tämän jälkeen hallintotuomioistuimen ratkaisun näyttöarvo. Palomuurisäännöksillä estetään jo etukäteen itsekriminointisuojaan loukkaaminen hallinnollisessa sanktiomenettelyssä. Palomuri ei luonnollisestikaan estä sanktiomenettelyssä tuotettujen tietojen hyödyntämistä hallintoprosessissa. Verotusmenettelyn ja esitutkinnan välissä ei ole säännöksiä, jotka estäisivät tietojen luovuttamisen esitutkintaviranomaisille ja syyteharkintaan.³²⁹ Muihin sanktiomenettelyihin tällaisia säännöksiä saattaa sisältyä. Tällöin säännökset estäisivät tietojen luovuttamisen rikosprosessiin myös silloin, kun tiedot ilmenevät hallintotuomioistuimen päätöksestä. Tilannetta, johon tulisi reagoida hyödyntämiskiellolla, ei siis pitäisi syntyä. Käytännössä luovutuskiellon pitävyys voi kuitenkin olla epävarma ja rikostuomioistuin joutuisi reagoimaan tilanteeseen hyödyntämiskiellolla ja arvioimaan itsekriminointitietojen vaikutuksen ratkaisun todistusarvoon. Tosin arviointi jouduttaisiin tekemään siinäkin tapauksessa, että erillisten tietojen luovutusta ei olisi tapahtunut. Tiedothan olisivat kuitenkin integroituneet osaksi hallinto-oikeuden ratkaisua.

Koska tuomioistuimen ratkaisu perustuu hallinnollisessa sanktiomenettelyssä tuotettuun todistusaineistoon, sen näyttöarvoa arvioitaessa on tarkasteltava myös

---

327 Selvityskynnyksestä tarkemmin ks. jakso 4.5.2.

328 OK 17 luvun 25 § 2 on yleissäännös hyödyntämiskiellosta (HE 46/2014 vp, s. 88). Hyödyntämiskiellot säännöksiä on myös muissa laeissa kuten pakkokeinolaissa ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetussa laissa. Palomuurisäännöksiä on ulosottokaarissa.

329 Laki verotustietojen julkisuudesta ja salassapidosta (1346/1999) 3 luku. Luovuttamisen estäviä säännöksiä ei ole myöskään ole finanssivalvontaa koskevassa laissa (878/2008). Ks. 8 luku. Jos rinnakkaisten prosessien tilanteessa tiedonantovelvollisen yhteisön vastuuhenkilö saa valvontamenettelyssä itsekriminointisuojaan eikä rikemaksua tai seuraamusmaksua tiedonantovelvollisuuden laiminlyönnistä määrätä, luovuttamista vastaan ei olisi tarpeen reagoida hyödyntämiskiellolla. Laissa ei kuitenkaan ole nimenomaisia säännöksiä itsekriminointisuojaan ulottuvuudesta tällaisessa tilanteessa.

itsekriminointisuoja hallinnollisessa sanktiomenettelyssä.³³⁰ Tarkastelussa keskitytään verotusmenettelyyn.

Todettakoon selvennykseksi, että suojan tasoeroja prosessien välillä ei poista se, että EIT:n oikeuskäytännössä itsekriminointisuoja ei ole katsottu olevan esteenä tietynlaisille hallinnollisille menettelyille. EIT:n ratkaisukäytännön mukaan itsekriminointisuoja ei esimerkiksi estä verotusmenettelyssä vaatimasta pakon tai rangais- tuksen uhalla verovelvollista antamaan oikeat tiedot verotettavista tuloistaan.³³¹ Eroja siis syntyy sekä periaatteellisella tasolla että kussakin yksittäistapauksessa riippuen siitä, millainen sisältö itsekriminointisujalle annetaan.

4.4.5.2 Itsekriminointisuoja ja syyttömyysolettama hallintoprosessissa

Jotta itsekriminointisuoja ja syyttömyysolettaman ulottuvuudesta hallintopro- sessissa muodostuisi käsitys, joudutaan vertailukohtana pitämään niiden rikospro- sessuaalista sisältöä. Tämän vuoksi periaatteiden sisältöä rikosprosessissa on ensin lyhyesti selostettava. Tämän jälkeen pyritään hahmottamaan kuvaa periaatteiden ulottuvuudesta hallintoprosessissa, jolloin tukea etsitään paitsi tutkimuskirjallisuus- desta myös itsekriminointisuojaäännöksen lainsäädäntöhistoriallisesta taustasta.

Itsekriminointisuoja tarkoittaa syytetyn oikeutta olla myötävaikuttamatta oman syyllisyytensä selvittämiseen.³³² Periaate sisältyy EIS:n 6 artiklan oikeudenkäyn- nin oikeudenmukaisuusvaatimukseen, minkä lisäksi se käy nimenomaisesti ilmi KP-sopimuksen 14 artiklan 3 kappaleen g-kohdasta, jonka mukaan jokaisella on oikeus olla tulematta pakotetuksi todistamaan itseään vastaan tai tunnustamaan syyllisyyttään. Periaatetasolla sen ydinsisältö on kahtalainen. Henkilöllä ei ole velvollisuutta aktiivisesti myötävaikuttaa syyllisyyttä tukevan näytön esittämiseen tai todistusaineiston luovuttamiseen. Periaate ulottuu tämän mukaisesti myös editiovelvollisuuteen eli velvollisuuteen esittää asiakirja tai muu reaalityodiste.

---

330 Hallinnollisena sanktiona voidaan pitää hallinnollista seuraamusta, joka on asiallisesti rinnastettavissa rikosoikeudelliseen rangaistukseen ja joka määrätään lain rikkomisen johdosta luonnolliselle henkilölle tai oikeushenkilölle hallintoviranomaisen toimesta (Rangaistusluonteisia hallinnollisia seuraamuksia koskevan sääntelyn kehittäminen. Työryhmän mietintö 2018, s. 20). Hallinnollisia sanktioita ovat esim. öljynpäästömaksu, liikkeenharjoittajan seuraamusmaksu, pysäköintivirhemaksu, joukkoliikenteen tarkastusmaksu, maksun-, veron- tai tullinkorotus (Tieteen termipankki 26.10.2018. Oikeustiede: hallintosanktio. Pohjoismaisesta terminologiasta ks. Halila ym. 2018, s. 23). Myös finanssivalvonnan määräämät rike- ja seuraamusmaksu ovat hallinnollisia sanktioita.

331 Allen v. Yhdistynyt kuningaskunta (10.9.2002), King v. Yhdistynyt kuningaskunta (8.4.2003) ja esim. KKO 2011:46, KKO 2014:67, KKO 2015:1.

332 Itsekriminointisuoja koskeva kotimainen ja ulkomainen kirjallisuus on laajaa. Tässä luvussa viitattujen lähteiden lisäksi mainittakoon esimerkiksi Ornulf Oyen väitöskirja *Vernet mot selfinkriminering i straffeprosessen*. Bergen 2010. Andrew Choo: *The privilege against self-incrimination and criminal justice*. Oxford 2013. Syvällinen esitys on myös R.H. Helmholz – Charles M. Gray – John H. Langbein – Eben Moglen – Henry E. Smith – Albert W. Alschuler: *The privilege against self-incrimination – Its origins and development*. The University of Chicago Press. London 1997. Kattava esitys syyttömyysolettamasta on Asbjørn Strandbakkenin *Uskyldspresumsjonen*. Bergen 2003.

Lisäksi henkilöllä on oikeus vaieta eli oikeus olla vastaamatta viranomaisten esittämiin kysymyksiin esitutkinnassa ja oikeudessa. Syytetyllä on siis rikosprosessissa ja esitutkinnassa oikeus olla täysin passiivinen eikä hänellä ole velvollisuutta pysyä totuudessa.³³³ Oikeus olla myötävaikuttamatta oman syyllisyyden selvittämiseen koskee kaikenlaisia rikosasioita yksinkertaisimmista monimutkaisimpiin ja rikostyyppistä riippumatta.³³⁴

Syytetyn keskeiset oikeudet ilmenevät myös EIS:n 6 artiklan 2 ja 3 kohdasta. Artiklan 2 kohta ilmaisee syyttömyysolettamana tunnetun periaatteen. Vastaava säännös sisältyy KP-sopimuksen 14 artiklan 2 kohtaan. Itsekriminointisuojaan läheisesti liittyvän syyttömyysolettaman mukaan epäiltyä on pidettävä syyttömänä siihen saakka, kunnes hänen syyllisyytensä on näytetty toteen. Velvollisuus kuuluu syyttäjälle ja vaatimuksena on, ettei vastaajan velvollisuudeksi käänny osoittaa itseään syyttömäksi. Syyttömyysolettama sisältyy myös osatekijänä EIS 6 (1) artiklan tarkoitamiin oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksiin.³³⁵ Itsekriminointisuoja on kiistaton periaate myös unionin oikeudessa, vaikka sitä ei nimenomaisesti mainitakaan Euroopan unionin perusoikeuskirjassa.³³⁶ Syyttömyysolettama on lausuttu julki 48 artiklan 1 kohdassa.³³⁷

Rikosprosessissa myös syytetyn läheisillä on oikeus kieltäytyä todistamasta siltä osin kuin todistaminen saattaisi todistajan läheisen syytteen vaaraan tai myötävaikuttaisi hänen syyllisyytensä selvittämiseen, vaikka ihmisoikeussopimukset eivät suoranaisesti tällaista läheiskriminointisuoja edellytäkään. Vaitiolo voidaan kui-

---

333 Pölonen – Tapanila 2015, s. 61–62 ja 310–316. Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 419.

334 Saunders v. Yhdistynyt Kuningaskunta (17.12.1996, k 74), Heaney ja McGuinness v. Irlanti (21.12.2000 k 57) ja Bykov v. Venäjä (10.3.2009 k 93) Ks. myös Jalloh v. Germany (11.7.2006), jossa EIT näyttää hyväksyneen sen, että itsekriminointisuoja loukkausta arvioitaessa voidaan ottaa huomioon julkisen intressin painoarvo. Tietyn asteinen punninta oli siten mahdollista tehdä. Epäselväksi kuitenkin jää missä määrin tämä on mahdollista ks. Jackson ja Summers, s. 257–260.

335 EIT J. Murray v. Yhdistynyt kuningaskunta (8.2.1996), Telfner v. Itävalta (20.3.2001), Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 355 ja 490. Tolvanen 2014, s. 244 ja 246. Syyttömyysolettama voidaan hahmottaa myös hypoteesimallin avulla. Tuomioistuimen lähtökohtana on niin sanottu nollahypoteesi, jonka mukaan rikoksesta epäilty on syytön. Syyttömyysolettama on tällöin tuomioistuimelle suunnattu käsky olettaa syytetty syyttömäksi, kunnes tuomioistuin on harkinnassaan vakuuttunut syytetyn syyllisyydestä. Rikosjutussa syyttäjän velvollisuutena on kumota tämä hypoteesi eli näyttää olettamansa tapahtumien kulusta toteen. Tuomioistuimen hypoteesi korvautuu syyttäjän hypoteesilla, kun syyttäjän todistelu on niin vankkaa, ettei sen oikeellisuudesta jää varteen otettavaa epäilyä (Tolvanen 2012, s. 244 ja 253–255 ja 2013, s. 351–352).

336 Perusoikeuskirjan 2012/C 326/02 47 artiklan 2 kohdan mukaan jokaisella on oikeus kohtuullisen ajan kuluessa oikeudenmukaiseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa, joka on etukäteen perustettu. Kohta perustuu EIS:n 6 artiklan 1 kohtaan ja sillä on sen kanssa sama merkitys. Lisäksi perusoikeuskirjan 52 artiklan mukaan, siltä osin kuin perusoikeuskirjan oikeudet vastaavat EIS:ssa taattuja oikeuksia, niiden merkitys ja ulottuvuus ovat samat kuin EIS:ssa.

337 Perusoikeuskirjan 47 artiklan 2 kohtaa koskevat selitykset (Euroopan unionin perusoikeuskirjan selitykset 2007/C 303/02, EUVL C 303, 14.12.2007, s. 30 ja 34), jota sisällöltään vastaava artikla on EU:n perusoikeuskirjassa (2012/C 326/02).

tenkin tietyin edellytyksin poistaa syytetyn läheiseltä, joka on asianomistaja ja jota kuullaan todistajan asemassa.

Itsekriminointisuoja ei kuitenkaan ole absoluuttinen oikeus edes rikosprosessissa, mikä on syytä huomioda, kun itsekriminointisuojan toteutumista hallintoprosessissa tarkastellaan rikosprosessuaalisesta näkökulmasta. EIT:n oikeuskäytännön mukaan vaikeneminen voidaan ottaa huomioon näyttönä syytettyä vastaan, jos olosuhteet selvästi normaaliajattelun mukaisesti vaativat selitystä. Jos siis syytettyä vastaan on jo olemassa vahvaa näyttöä, vaikeneminen voidaan ottaa huomioon. Toisaalta EIT on edellyttänyt, ettei syylliseksi julistava tuomio voi perustua yksin tai ratkaisevassa määrin vaikenemiseen.³³⁸ Suomen prosessilaki on tässä suhteessa tiukempi, koska tällaista itsekriminointisuoja loukkaavaa näyttöä ei voida ottaa lainkaan vastaan (OK 17:25). EIT:n oikeuskäytännössä vaitiolosta tehtävien päätelmien tai muutoin vastoin tahtoa hankittujen todisteiden periaatteenvastaisuutta ja näyttöarvoa arvioidaan tapauskohtaisesti. Tällöin huomiota kiinnitetään tapauksen olosuhteisiin, käytettyjen keinojen laatuun, johtopäätösten merkittävyyteen todistusharkinnassa sekä puolustuksen oikeusturvatakeisiin. Johtopäätöksiä vaikenemisestä voidaan tehdä tapauksissa, joissa muu näyttö edellyttää selitystä. Varoittaminen vaikenemisen mahdollisista haitallisista seuraamuksista ei ole periaatteen vastaista vaan päinvastoin syytettyä tulee varoittaa tästä.³³⁹ Syytetyn passiivisuus voidaan siten vapaan todistusharkinnan periaatteen mukaisesti huomioda näyttöä arvioitaessa edellytyksin, ettei samalla loukata syytetyn oikeutta olla myötävaikuttamatta oman syyllisyytensä selvittämiseen.³⁴⁰

---

338 Ks. edellä KHO 2016:100 viitatu ratkaisut Murray v. Yhdistynyt kuningaskunta (8.2.1996) ja Averil v. Yhdistynyt kuningaskunta (6.6.2000). O'Donnell v. Yhdistynyt kuningaskunta (7.4.2015). Harris – O'Boyle – Warbrick 2014, s. 462 ja siinä viitatu tapaukset Telfner v. Itävalta (20.3.2001), Heaney and McGuinness v. Irlanti (21.12.2000). Harris – O'Boyle – Warbrick 2009, s. 260. Pölonen – Tapanila 2015, s. 373. Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 432. Ervo 2003, s. 2.

339 Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 420 ja sivun alaviiteissä mainitut tapaukset.

340 Oikeustila rikosoikeudessa itsekriminointisuojan syntymisen osalta on nykyisin selvä siten, että sen syntymisen rikosprosessin ulkopuolella edellyttää neljän kriteerin täyttymistä: samanaikaisuutta, yhteysvaatimusta, relevanttiusvaatimusta, palomuurin puuttumista sekä pakkoa. Näiden edellytysten täytyessä henkilöä pidetään itsekriminointisuojan tarkoittamassa mielessä syytettynä riippumatta missä asemassa häntä kuullaan. Rikosepäilyllä ja menettelyllä, jossa häntä kuullaan, tulee olla riittävän kiinteä ajallinen yhteys. Yhteyksivaatimus edellyttää, että muussa menettelyssä annetuilla tiedoilla on riittävä kiinteä asiallinen yhteys rikosprosessiin. Relevanttiusvaatimuksessa kyse on siitä, miten merkityksellisiä sanktiouhan alaisuudessa annetut, rikosprosessiin liittyvät tiedot ovat vireillä olevassa rikosasiassa. Palomuri puuttuu, mikäli aineelliseen lainsäädäntöön ei sisälly tehokkaita oikeussuojakeinoja sen estämiseksi, että sanktiouhalla annettuja tietoja käytetään rikosprosessissa kuultavaa vastaan. Suojan syntymisen edellyttää, että epäilyllä kuulemista tehostetaan jonkinlaisilla sanktioilla. Vuorenpää 2011a, s. 588–590.

Virolaisen ja Pölošen (2004, s. 316–317) mukaan käytännössä useimmissa tilanteissa todisteelle jälkikäteen rikosprosessissa asetettava hyödyntämiskielto on paras, ellei ainoa oikeussuojakeino itsekriminointisuojan loukkauksen välttämiseksi. Itsekriminointisuojan ulottuvuuden osalta käänteentekevä ratkaisu on KKO 2009:80, jota on kommentoitu runsaasti. Ks. esim. Frände LM 2010, s. 233–237, Tapani 2010, s. 570–572.

Hallinnollisten sanktioiden on oikeuskäytännössä vakiintuneesti katsottu kuuluvan EIS:n 6 (1) artiklassa tarkoitettujen rikossyytteen ”criminal charge” soveltamispiiriin. Se, onko kyseessä hallinnollinen sanktio, ratkeaa puolestaan EIT:n kehittämien niin sanottujen Engel kriteerien nojalla.³⁴¹ Vastaavasti syyteasioihin rinnastuvat hallintolainkäyttöasiat kuuluvat EIS:n soveltamispiiriin, mutta itsekriminointisuojalla on sekä sanktiomenettelyssä että hallinnollista sanktiota koskevassa hallintoprosessissa rajoittuneempi sisältö kuin rikosprosessissa. Periaatetta ei sovelleta yhtä ehdottomassa muodossa eivätkä sen rikosprosessuaaliset elementit sellaisenaan ja samalla tavoin tule sovellettavaksi.³⁴²

Vuoden 2015 oikeudenkäymiskaaren 17 luvun uudistuksen yhteydessä tarkistettiin myös vanhan hallintolainkäyttölain todistelusäännöksiä yhteensopiviksi oikeudenkäymiskaaren todistelusäännösten kanssa.³⁴³ Hallintolainkäytön muuttamista koskevaan hallituksen esitykseen (HE 245/2014 vp) samoin kuin prosessityöryhmän mietintöön sisältyi itsekriminointia koskeva säännös. Todistajan vaitiolo-oikeutta koskevan 39 b §:n 3 momentin 1 kohdan mukaan todistaja olisi saanut kieltäytyä todistamasta siltä osin kuin todistaminen ilmaisisi seikan, jonka kertominen voisi saattaa syytteen tai rangaistuksen luonteisen hallinnollisen seuraamuksen vaaraan hänet tai hänen 1 momentissa tarkoitettua läheisensä. Itsekriminointisuojaa koskevan säännöshdotuksen osalta rangaistusluonteinen hallinnollinen seuraus olisi siis rinnastettu syytteen vaaraan. Hallituksen esityksen perusteluista on pääteltävissä tarkoituksena olleen, että itsekriminointisuojaa koskisi sekä syytteen että hallinnollisen seuraamuksen osalta myös asianosaista itseään, vaikka säännöksessä sen ehdotetussa muodossa puhuttiinkin nimenomaisesti vain todistajasta.³⁴⁴

Itsekriminointisuojaa koskeva säännös sisältyi myös hallituksen esitysluonnokseen 18.4.2017. Siinä ehdotettu itsekriminointisäännös kuului sananmuotonsa mukaisesti: ”Jokainen saa kieltäytyä kertomasta seikan, jonka kertominen saattaisi hänet tai häneen 12 §:n 1 momentissa tarkoitettussa suhteessa olevan henkilön syytteen tai hallinnollisen seuraamuksen vaaraan tai myötävaikuttaisi hänen tai häneen

---

341 Esim. EIT:n ratkaisut Engel ym. v. Alankomaat (8.6.1976), Jussila v. Suomi (23.11.2006), Ruotsalainen v. Suomi (16.6.2009), KKO 2010:45, KKO 2010:46, KHO 2007:67, KHO 2007:68, KHO 2011:41 ja KHO 2012:43.

342 Hallituksen esitysluonnos 18.4.2017, s. 238. EIT Marttinen v. Suomi (21.7.2009). Ratkaisussa Jussila v. Suomi (23.11.2006) tuomioistuimien totesi, etteivät veronkorotukset kuuluneet rikosoikeuden ydinalueeseen, joten rikoshaaran takeita ei välttämättä sovellettu ehdottoman tiukasti (kohta 43). Ks. myös tapaus SA-Capital v. Suomi (14.2.2019, kohdat 68–72). Tuomioistuimen mukaan EIS 6 artikla ei edellytä, että oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksia noudatetaan klassisen rikosoikeudenkäynnin tapaan rikosprosessin ulkopuolisissa prosesseissa, joissa kyse on sanktioiden määräämisestä.

343 HE 245/2014 vp, s. 1 ja 7.

344 Sen sijaan esitys ei sisältänyt säännöshdotuksia itsekriminointisuojan vastaisesti hankittujen todisteiden hyödyntämisestä. Lakivaliokunta piti kuitenkin perusteltuna, että itsekriminointisuojaa ja siihen perustuvaa vaitiolo-oikeutta arvioidaan samassa yhteydessä kuin hyödyntämiskieltoa, jota oli tarkoitus selvittää ja arvioida hallintolainkäyttölain kokonaisuudistuksen yhteydessä. Tämän johdosta itsekriminointisuojaa koskevat säännökset poistettiin hallituksen esityksestä. HE 245/2014 vp, s.12–13.

mainitussa suhteessa olevan henkilön syyllisyyden selvittämiseen.” Esitysluonnoksen mukaan henkilö voisi kieltäytyä lausumasta asiassa silloin, kun kyseessä on rangais- tuksen luonteista hallinnollista seuraamusta koskeva asia. Henkilö voisi kieltäytyä lausumasta myös silloin, kun hallintoprosessin kanssa on samanaikaisesti vireillä rikostutkinta, jossa tietojen antaja tai hänen läheisensä on epäillyn tai syytetyn ase- massa taikka esitutkinta on vireillä rikosasiassa, josta henkilöä sittemmin syytetään. Edellytyksenä on myös, että sanktion uhalla vaadituilla tiedoilla on merkitystä tässä rikosasiassa. Kuten esitysluonnoksesta ilmenee, EIT:n ratkaisukäytännön perus- teella vaitiolo-oikeus edellyttää sekä ajallisen että asiallisen yhteyden vaatimusta suhteessa rikosprosessiin ja esitutkintaan.³⁴⁵ Itsekriminointisuojaan ulottaminen rangastusluonteista seuraamusta koskevaan hallintoprosessiin esitysluonnoksessa tarkoitettu tavoin ilman ajallisen ja asiallisen yhteyden vaatimusta olisi siten mer- kinnyt itsekriminointisuojaan pidemmälle menevää toteuttamista kuin mitä EIT:n ratkaisukäytäntö edellyttää.³⁴⁶

Uutta hallintoprosessilakia koskevassa esityksessään hallitus ei enää ehdottanut vastaavanlaista säännöstä. Itsekriminointisuojaan säädetään 69 §:n 4 momentissa, joka sananmuotonsa mukaisesti kuuluu: ”Todistaja saa kieltäytyä kertomasta seikan, jonka kertominen saattaisi hänet tai häneen 1 momentissa tarkoitettussa suhteessa olevan henkilön syytteen vaaraan tai myötävaikuttaisi hänen tai häneen mainitussa suhteessa olevan henkilön syyllisyyden selvittämiseen.” Säännöksessä ei näin ollen ole enää nimenomaista mainintaa itsekriminointisuojaan ulottumisesta asianosaiseen eikä hallinnollisen sanktion vaaraan. Mitä ilmeisemmin tarkoituksena ei kuitenkaan ole ollut muuttaa vallitsevaa oikeustilaa, vaan itsekriminointisuoja säännöksen tar- koittamassa tilanteessa ulottuisi myös asianosaiseen itseensä. Itsekriminointisuoja koskeva säännös on näin ollen otettu uuteen lakiin huomattavasti suppeampana ver- rattuna lakia koskevaan esitysluonnokseen. Myös hyödyntämiskiellon osalta lainvas- taisten todisteiden pääsääntönä pidettävästä hyödyntämiskiellosta on luovuttu.³⁴⁷

---

345 Hallituksen esitysluonnos 18.4.2017, s. 128 ja 212

346 Korkein hallinto-oikeus huomautti esitysluonnoksesta antamassaan lausunnossaan, ettei ihmisoikeussopimuksen tulkintakäytännöstä ole pääteltävissä, että sopimuksen 6(3) artiklaa tulisi soveltaa yleisesti seuraamusten määräämistä koskeviin oikeudenkäynteihin. Korkeimman hallinto- oikeuden lausunto 21.8.2017, s. 10.

347 LaVM 23/2014, s. 23. Hallituksen esitysluonnos 18.4.2017, s. 127–129 ja 212 ja HE 29/2018 vp, s. 46, 218–219, 136–137, 151–151, 241 ja 246.

Verotuksen osalta mainittakoon, että verottajalla on oikeus saada sivulliselta tietoja salassapitosäännösten ja muiden tietojen saantia koskevien rajoitusten estämättä (VML 22.4 §). Verotusmenettelyssä noudatetaan kuitenkin sääntöä, jonka mukaan, jos sivullista velvoittava säännös nimenomaisesti estäisi tietojen luovuttamisen veroviranomaiselle, tällaista säännöstä olisi noudatettava erityissäännöksenä. Myös Suomen tekemät kansainväliset virka-apu- tai tietojenvaihtoa koskevat sopimukset saattavat rajoittaa tietojen luovuttamista veroviranomaisille tai tietojen käyttöä verotuksessa. Tästä tarkemmin Myrsky – Rabinä 2015, s. 202–203 ja KHO 2000:61.

Hallituksen esityksen maininnat itsekriminointisuojausta ovat niukat. Säännöksessä ei ole enää mainintaa asianosaisesta. Todistajan vaitiolo-oikeuden osalta esitöissä todetaan kuitenkin sen perustuvan siihen, ettei kenelläkään ole velvollisuutta myötävaikuttaa oman syyllisyytensä selvittämiseen ja viitataan oikeudenkäymiskaaren vastaavaan säännökseen (OK 17:18). Yleisperusteluissa todetaan lisäksi, että henkilö voi kieltäytyä kertomasta seikkoja, joilla voisi olla merkitystä vireillä olevassa häneen tai hänen läheiseensä kohdistuvassa rikostutkinnassa.³⁴⁸

Hallinto-oikeudellisessa kirjallisuudessa on katsottu, ettei yksityisellä asianosaisella ole hallintoprosessissa yleistä velvollisuutta esittää selvitystä itselleen epäedullisista tai muutoin negatiivisista seikoista. Lisäksi itsekriminointisuojaperiaatteen rikosprosessuaaliset erityisvaatimukset tulisi huomioida etenkin, kun hallintoprosessissa on käsiteltävänä sanktioluonteista hallinnollista seuraamusta koskeva valitus. Tällaisesta prosessista voidaan käyttää nimitystä hallinnollinen rikosprosessi. Asianosaisella on kuitenkin vaitiolo-oikeudesta riippumatta vastuu omien vaatimustensa perusteita koskevan selvityksen riittävydestä. Tästä seuraa, ettei riittämätöntä selvitystä voida panna päätöksen perustaksi, ellei tuomioistuimen huolehtimisvelvollisuus ja sen itse hankkima selvitys ole korjannut tilannetta. Mikäli itsekriminointisuojaaja ei loukata, vaikeneminen voidaan kuitenkin katsoa vaikuttavan negatiivisesti asianosaisen selvityksen luotettavuuteen ja huomioida päätösharkinnassa. Hallintoprosessissa voidaan lähteä myös siitä, ettei asianosaisella ole oikeutta esittää harhaanjohtavaa tai suoranaisesti väärää tietoa toisin kuin rikosprosessissa, jossa syytetyllä ei ole totuudessapysymisvelvollisuutta.³⁴⁹ Myös uuden hallintoprosessilain 37 §:n mukaan asianosaisella on velvollisuus pysyä totuudessa esittäessään selvitystä vaatimuksensa perusteista. Lisäksi esitöissä todetaan säännöksen osalta, että asianosaisen kieltäytyessä pyynnöstä huolimatta esittämästä selvitystä tai vastaamasta kysymyksiin, tuomioistuin harkitsee, mikä merkitys kieltäytymiselle on annettava.³⁵⁰ Hallinnollisessa rikosprosessissa itsekriminointisuojaperiaatteen velvoittavuus olisi kuitenkin suurempi ja sitä tulisi soveltaa ehdottomammassa muodossa. Tarkan mukaan itsekriminointiperiaate tulee hallintoprosessissa sovellettavaksi siten kuin rikosprosessissakin, jos oikeudenkäynnin kohteena on hallinnollinen sanktio. Sen sijaan niin sanotussa ”tavallisessa” hal-

348 HE 29/2018 vp, s.136 ja 47.

349 Mäenpää 2007, s. 376. Mäenpään mukaan hallintoprosessissa, jossa kyse on hallinnollisesta rangaistusluonteisesta seuraamuksesta, voi liittyä muitakin rikosprosessuaalisia erityispiirteitä ja laatuvaatimuksia. Mäenpää (2007, s. 193–197) käyttää kyseistä prosessista nimitystä hallinnollinen rikosprosessi. Tällaisia piirteitä ovat ainakin tuomioistuinkäsittely, syyttömysolettama, ne bis in idem-sääntö ja suullinen käsittely. EIT ei ole käyttänyt hallinnollisen rikosprosessin käsitettä eikä määritellyt sitä (Halila 2010, s. 205). Käsitettä voidaan käyttää siten, että se kattaa sekä hallinnolliset sanktiomenettelyt että näitä koskevat valitusprosessit (Halila ym. 2018, s. 197). Hallinnollisella rikosprosessilla tarkoitetaan tutkimuksessani oikeudenkäyntiä hallintoasiassa, jossa asianosaiselle voidaan määrätä rankaisuluonteinen sanktio.

350 HE 29/2018 vp, s. 104.

lintoasiassa itsekriminointisuoja tulisi sovellettavaksi edellyttäen, että tietojen saamiseen olisi käytetty pakkoa, ajallisen ja asiallisen yhteyden vaatimus täyttyy eikä tietojen luovuttamista esitutkintaan ole lainsäädännöllä tehokkaasti estetty.³⁵¹ Koska lopullisesta hallintoprosessilakia koskevasta lakiesityksestä kuitenkin poistettiin itsekriminointisuoja hallinnollisessa rikosprosessissa koskevat lausumat, voitaisiin tulkita, ettei asianosaisella tai todistajalla ole vaitiolo-oikeutta hallinnollisessa rikosprosessissa ilman asiallista ja ajallista yhteyttä rikosprosessiin. Todennäköisesti tarkoituksena oli kuitenkin jättää itsekriminointisuoja asianosaisen ja todistajan osalta oikeuskäytännön ja tutkimuskirjallisuuden varaan. Lain esityöt eivät tuo asiaan täyttä selvyyttä.³⁵² Kysymys asianosaisen itsekriminointisuojan ulottumisesta hallinnolliseen rikosprosessiin etenkin eriaikaisten prosessien tilanteessa ja sen tarkemmasta sisällöstä jää epäselväksi. Tämä vaikeuttaa tietenkin itsekriminointisuojan tasovertailua prosessien välillä ja edelleen hallintoprosessuaalisen ratkaisun hyödynnettävyyden ja sen lopullisen näyttöarvon arviointia rikosprosessissa. Vaikka EIT ei edellytäkään itsekriminointisuojan soveltamista kyseisissä menettelyissä sen rikosoikeudellisessa laajuudessa, joudutaan vertailussa kuitenkin tukeutumaan EIT:n oikeuskäytäntöön.

Hallinnollisessa rikosprosessissa lähtökohtana on viranomaisen päätös, jossa henkilölle on määrätty sanktio. Tällöin voidaan todeta, että syyttömyysolettama sen rikosoikeudellisessa merkityksessä on jo kumoutunut prosessia edeltävässä sanktiomenettelyssä. Syyttömyysolettama liittyy läheisesti itsekriminointisuojaan.³⁵³ Kyse on tällöin siitä, mikä merkitys asianosaisen passiivisuudella on eri prosesseissa. Miten hallintoprosessissa suhtaudutaan asianosaisen passiivisuuteen selvityksen esittämisessä tai sen valikoivaan esittämiseen. Missä laajuudessa itsekriminointisuoja sovelletaan hallinnollisessa rikosprosessissa ja missä määrin sen nähdään rajoittavan asianosaisen passiivisuuden tai menettelyn huomioimista todistusharkinnassa tai näytön riittävyttä arvioitaessa. Hallintoprosessissa asianosaisen passiivisuus voidaan tulkita selvitysvelvollisuuden laiminlyönniksi ja alentaa näyttökynnystä asianosaisen vahingoksi. Todistustaakka voi tällöin siirtyä viranomaiselta asianosaiselle toisin kuin rikosprosessissa. Yleisessä lainkäytössä asianosaisen passiivisuuden huomioimisesta todistusharkinnassa säädetään oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 6 §:ssä, jonka mukaan tuomioistuin harkitsee, mikä merkitys passiivisuudella on todisteena. Säännöksen nimenomaisen maininnan mukaan passiivisuus saadaan rikosasiassa ottaa huomioon hänen vahingokseen edellyttäen, että itsekriminointisuojaaperiaatetta ei loukata. Vastaavaa säännöstä tai muitakaan asianosaisen itsekriminointisuoja koskevia nimenomaisia säännöksiä ei uudessa hallintoprosessilaissa

351 Tarkka 2016, s. 498–499.

352 HE 29/2018 vp, s. 47 ja 137.

353 EIT Heany ja McGuiness v. Irlanti (21.12.2000), Telfner v. Itävalta (20.3.2001), Staines v. Yhdistynyt kuningaskunta (16.5.2000).

ole. Oikeustila jää epäselväksi ja itsekriminointisuojaan tasoerojen hahmottaminen rikosprosessin ja hallintoprosessin välillä vaikeutuu.

Läheiskriminointisuoja

Itsekriminointisuoja periaate suojaa todistajan itsensä lisäksi myös hänen läheisiään. Periaate on saanut ilmaisunsa oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 18 §:n todistajan vaitiolo-oikeutta koskevassa säännöksessä. Myös hallintoprosessissa noudatetaan kiistattomana periaatteena, ettei ketään voida velvoittaa todistamaan seikoista, jotka saattaisivat hänen läheisensä syytteen vaaraan tai myötävaikuttaisivat häneen mainitussa suhteessa olevan henkilön syyllisyyden selvittämiseen. Todistajien osalta periaate on kirjattu nimenomaisesti uuden oikeudenkäyntiä hallintoasioissa koskevan lain 69 §:n 4 momenttiin. Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että syytteen vaaraan hallintoprosessissa rinnastuu myös hallinnollisen sanktioluonteisen seuraamuksen vaara.³⁵⁴ Poiketen hallituksen esitysluonnoksessa 18.4.2017 ehdotetusta läheistodistajan itsekriminointisuoja ei kuitenkaan ulotu hallinnollisen sanktion vaaraan.³⁵⁵ Lisäksi vaikka todistajalla olisikin vaitiolo-oikeus läheistä kriminoivien tietojen osalta, on mahdollista, että todistaja on vapaaehtoisesti hallintoprosessin suullisessa käsittelyssä kertonut seikoista, jotka myöhemmässä rikosprosessissa kuuluvat hänen vaitiolo-oikeutensa piiriin. Vastaavasti tällaisia lausumia saattaa sisältyä myös kirjallisiin todisteisiin. Mikäli todistaja vaitiolo-oikeutensa nojalla kieltäytyy todistamasta, on ongelmallista, mikäli hänen aiempia hallintoprosessissa tallennettuja vaitiolo-oikeuden piiriin kuuluvia suullisia lausumia ja tällaisia lausumia sisältäviä kirjallisia asiakirjoja hyödynnetään rikosprosessissa todisteina. Hyödyntäminen hän merkitsisi tosiasiallisesti vaitiolo-oikeuden kiertämisestä. Arvioitaessa hallintotuomioistuimen ratkaisun näyttöarvoa rikosprosessissa on puolestaan huomioitava merkitys, joka rikosprosessissa hyödyntämiskelvottomilla todisteilla on ollut hallintotuomioistuimen näytön arvioinnissa. Toisaalta se, että läheistodistajalla on hallintoprosessilain 69 §:n säännösten mukainen vaitiolo-oikeus ja oikeus kieltäytyä todistamasta vähentää kyseisten tilanteiden syntymistä riippuen kuitenkin siitä, missä määrin todistajat käyttävät vaitiolo- ja kieltäytymisoikeuttaan. Mikäli todistaja on suostunut todistamaan vaitiolo-oikeutensa piiriin kuuluvista seikoista, joudutaan tämä huomioimaan hallintotuomioistuimen päätöksen todistusarvoon vaikuttavana seikkana todistajan kieltäytyessä rikosprosessissa todistamasta.

Tässä yhteydessä on vielä syytä tarkastella, loukkaako läheisen tiedonantovelvollisuus verotuksessa rikosoikeudellista läheiskriminointisuoja, toisin sanoen ulottuuko läheiskriminointisuoja myös heihin. Veroasioissa verottajalla on yleisesti ottaen laajat tiedonsaantioikeudet ja oikeus saada myös sivullisilta tietoja verotusta varten.

354 Koivuluoma ym. 2020, s. 240–241.

355 Hallituksen esitysluonnos 18.4.2017, s.127–128 ja 212. HE 29/2018 vp, s. 136–137, 218–219 ja 241.

Sivullisen erityistä tiedonantovelvollisuutta koskevan verotusmenettelystä annetun lain (520/2010) 19 §:n 1 momentin mukaan jokaisen on annettava Verohallinnon kehotuksesta nimen, pankkitilin numeron, tilitapahtuman tai muun vastaavan yksilöinnin perusteella tietoja, jotka saattavat olla tarpeen muun verovelvollisen verotusta tai muutoksenhakua koskevan asian käsittelyä varten ja jotka selviävät hänen hallussaan olevista asiakirjoista tai muutoin ovat hänen tiedossaan, jollei hänellä lain mukaan ole oikeutta kieltäytyä todistamasta asiasta. Säännöksen viimeisen virkkeen mukaan verotukseen vaikuttavia, taloudellista asemaa koskevia tietoja ei kuitenkaan saa kieltäytyä antamasta. Tietopyynnön kohteena oleva asia on yksilöitävä ja tiedonantovelvollisuus ulottuu vain tiettyyn konkreettiseen selvitettävänä olevaan verotusasiaan tai asiakokonaisuuteen.

Säännöksen mukaan verovelvollisen läheisellä ei pääsääntöisesti ole velvollisuutta antaa läheisensä syytteen vaaraan asettavia tietoja, koska hänellä näiden osalta on vaitiolo-oikeus. Läheisen on kuitenkin annettava verovelvollisen verotukseen vaikuttavat tämän taloudelliseen asemaa koskevat tiedot.

Vanhan hallintolainkäyttölain 39 b §:n mukaan läheistodistajalla oli hallinto-oikeuden suullisessa käsittelyssä vaitiolo-oikeus. Tämän nojalla olisi ollut mahdollista tulkita läheiskriminointisuoja siten, että kyseisiä verotarkastuksessa saatuja, läheiskriminointisuojaan piiriin kuuluvia tietoja ei voitaisi hyödyntää hallinnollisessa rikosprosessissa huomioon ottaen, että hallintolainkäyttölaissa ei ollut nimenomaista itsekriminointisuoja koskevaa säännöstä. Tietojen hyödyntäminen olisi tosiasiallisesti merkinnyt vaitiolo-oikeuden kiertämistä ja sen tyhjäksi tekemistä. Uuteen hallintoprosessilakiin todistajan vaitiolo-oikeutta ja hyödyntämiskieltoa koskevat nimenomaiset säännökset sen sijaan sisältyvät. Koska verotarkastuksessa hankittuja tietoja ei kuitenkaan voitaisi pitää säännöksen tarkoittamin tavoin lainvastaisesti hankittuina, ei niiden hyödyntämiselle hallintoprosessissa olisi estettä.³⁵⁶ Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 25 §:n 2 momentin mukaan hyödyntämiskielto koskee vain epäillyltä tai syytetyltä hankittuja itsekriminointisuoja loukkaavia tietoja. Läheiskriminointisuoja ei ulotu verovelvollisen läheisiin ja verotarkastuksessa läheisiltä saatuja tietoja voidaan hyödyntää myös vertotarkastuksen kanssa samanaikaisesti vireillä olevassa rikosprosessissa. Näin ollen tietojen hyödyntämiskelpoisuutta koskevaa hallintoprosessuaalisen ratkaisun näyttöarvossa huomioitavaa eroa prosessien välillä ei synny.

Henkilöverotuksen osalta puheena olevan kaltaista tilannetta ei voi edes syntyä, koska *ne bis in idem* -kiellon vuoksi rikosprosessi ei voi olla samanaikaisesti vireillä hallinnollisen rikosprosessin kanssa. Henkilöverotuksen osalta asia on myös tätä nykyä säännelty lailla.³⁵⁷ Sen sijaan yritysverotuksen osalta rinnakkaiset hallinnollinen rikosprosessi- ja rikosprosessi ovat mahdollisia. Verohallinnon ohjeen mukaan

356 Hallituksen esitysluonnos 18.4.2017, s. 127–129 ja 212 ja HE 29/2018 vp, s. 241, 246 ja 151–152.

357 Ks. laki erillisellä päätöksellä määrättävästä veron- tai tullinkorotuksesta (781/2013) ja jakso 4.4.5.4.

henkilöillä, jotka eivät ole itse epäiltyinä, on sivullisen tiedonantovelvollisuutta koskevan verotusmenettelylain 19 §:n nojalla velvollisuus antaa Verohallinnon kehotuksesta tiedot, jotka saattavat olla tarpeen yhtiöverotuksessa.³⁵⁸ Mutta kuten sanottu, tietojenantovelvollisuus rinnakkaisten prosessien tilanteessa ei loukkaa läheiskriminointisuoja. Eri asia on, että läheisen tiedonantovelvollisuutta on rajoitettu ja verovelvollisella itsellään on verotusmenettelylain 2 luvun säännöksiin perustuen aina ensisijainen ilmoittamisvelvollisuus ja muu tiedonanto- ja myötävaikutusvelvollisuus, joita verotusmenettelylain 19 §:n säännös täydentää.³⁵⁹ Näin ollen kysymys verotarkastustietoihin liittyvän hyödyntämiskiellon merkityksestä hallintoprosessuaalisen ratkaisun todistusvaikutuksen kannalta koskee verovelvollista itseään. Kysymykseen palataan tarkemmin jäljempänä.

Todettakoon, että esimerkiksi katselmuksen osalta rikosprosessissa huomioitavia eroja hallintoprosessiin nähden ei myöskään synny, koska rikosprosessissa syytetty tai häneen läheissuhteessa oleva henkilö on velvollinen sallimaan katselmuksen toimittamisen (OK 17:25.2). Riippuen tapauksesta tuomioistuimien saattaisi joutua myös itse tekemään katselmuksen. Hallintoprosessissa voidaan hyödyntää todisteena myös yksityisluonteista kirjallista kertomusta. Tällaisen todisteen vaikutus hallintoprosessuaalisen päätökseen tulee arvioiduksi, kun todistajaa kuullaan rikosprosessissa. Tällöin on myös mahdollista, että todiste sisältää todistajan vaitiolo-oikeuden piiriin kuuluvia tietoja. Todistajan vedotessa vaitiolo-oikeuteensa syntyy ongelma todisteen hyödyntämiskelpoisuudesta rikosprosessissa, millä puolestaan on merkitystä hallintoprosessuaalisen ratkaisun painoarvon kannalta.

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 25 §:n 3 momenttiin on otettu yleissäännökset laittomasti hankitun todisteiden hyödyntämisestä. Säännöksessä kyse on muulla tavoin laittomasti kuin kyseisen pykälän 1 ja 2 momenteissa tarkoitettu tavoin eli itsekriminointisuoja loukaten hankittujen todisteiden hyödyntämisestä. OK 17 luvun 18 §:ssä säädetyn vaitiolo-oikeuden vastaisesti hankittua todistetta koskee absoluuttinen hyödyntämiskielto eikä säännös koske tällaista todistetta. Säännös on harkinnanvarainen siten, että tuomioistuimien saa hyödyntää lainvastaisesti hankittua todistetta edellyttäen, että hyödyntäminen ei vaaranna oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumista ottaen huomioon asian laatu, todisteen hankkimistapaan liittyvän oikeudenloukkauksen vakavuus, hankkimistavan merkitys todisteen luotavuudelle, todisteen merkitys asian ratkaisemisen kannalta ja muut olosuhteet.

Hallintoprosessilakiin on otettu harkinnanvaraista hyödyntämiskielloa koskeva säännös (HOL 83 §). Säännöksen sanamuodon mukaan hallintotuomioistuimien ei saa hyödyntää selvitystä, joka on hankittu laissa säädetyn vaitiolo-oikeuden tai vaitiolo-velvollisuuden vastaisesti tai muulla tavoin lainvastaisesti, jos hyödyntäminen vaarantaa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumisen, kun otetaan huomioon asia

---

358 Ks. Verohallinnon ohje 30.9.2016, s. 5.

359 Helsingin HAO 27.1.2014 T 14/0038/6.

laatu, selvityksen hankkimistapaan liittyvän oikeudenloukkauksen vakavuus, hankkimistavan merkitys selvityksen luotettavuudelle, selvityksen merkitys asian ratkaisemisen kannalta ja muut olosuhteet. Lain esitöiden mukaan hallintotuomioistuinten olisi jätettävä hyödyntämättä asianomaisessa laissa säädetyn vaitiolo-oikeuden tai velvollisuuden vastaisesti hankittu todiste. Hallintoprosessilain 69 §:n 4 momentissa todistajan ja asianosaisen osalta myötävaikuttamattomuusperiaatetta ei ole ulotettu hallinnollisen sanktion vaaraan, joten hyödyntämiskiellot säännös periaatteen loukkauksen vuoksi tulee sovellettavaksi vain rinnakkaisten prosessien tilanteissa. Esitöiden mukaan säännös vastaisi keskeisiltä periaatteiltaan oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 25 §:n säännöksiä. Säännös eroaa asianomaisesta oikeudenkäymiskaaren säännöksistä kuitenkin siten, että vaitiolo-oikeuden tai velvollisuuden vastaisesti hankittujen todisteiden hyödyntäminen olisi aina harkinnanvaraista. Tämä koskisi siis myös itsekriminointisuojaa loukaten hankitun todisteen hyödyntämistä.

Esityksen perustelujen mukaan asian laadulla tarkoitettaisiin ensisijaisesti päätöksen seurauksen luonnetta. Hallinnollisessa rikosprosessissa selvitys olisi jätettävä hyödyntämättä, jos se on hankittu pakkokeinon käyttämisen uhalla tai muutoin tahdonvastaisesti. Huomioitavaksi tulevat rikosoikeudelliset periaatteet, jotka suojaavat asianosaista sanktioluonteista hallinnollista seuraamusta koskevassa hallintoprosessissa.³⁶⁰ Esitys ei kuitenkaan lausu tarkemmin siitä, miten ja missä määrin nämä periaatteet tulisi huomioida. Selvää on, ettei säännös estä verotarkastuksessa tai muissakaan hallinnollisissa sanktiomenettelyissä laillisesti sanktion uhalla tai muutoin vastoin asianosaisen tahtoa hankittuja tietoja.

Kaiken kaikkiaan itsekriminointisuoja osalta todisteiden hyödyntämistä koskevat säännökset rikos- ja hallintoprosessissa eroavat siinä määrin toisistaan, että hallintoprosessuaalinen ratkaisu voi perustua itsekriminointitiedoille, jotka rikosoikeudellisesti olisivat hyödyntämiskelvottomia, mikä puolestaan vaikuttaa hallintoprosessuaalisen ratkaisun näyttöarvoon rikosprosessissa. Todettakoon tässä yhteydessä, että todistajan vaitiolo-oikeutta koskevat säännökset hallinto- ja rikosprosessissa eroavat toisistaan myös muutoin kuin itsekriminointisuoja osalta. Eroavuuksia on esimerkiksi lääkärin, eräiden muiden terveydenhuollon ammattihenkilöiden sekä virkamiesten vaitiolo- ja velvollisuuden osalta.³⁶¹

Mikäli todistajan vaitiolo-oikeutta ja velvollisuutta koskevat säännökset läheiskriminointisuoja mukaan lukien olisivat mahdollisimman yhteneväisiä hallinto- ja rikosprosessissa asioiden käsittelyä hallintotuomioistuimessa kuitenkin vaikeuttamatta, olisi tästä huomattavaa etua. Sen lisäksi, että säännösten harmonisoiminen ehkäisisi todisteiden hyödyntämistä koskevien ongelmallisten tilanteiden syntymistä, hallintoprosessuaalisen ratkaisun merkityksen arvioiminen muodostuisi yksinkertaisemmaksi. Mikäli todistajana rikosprosessissa kuultavalla henkilöllä on

360 HE 29/2018 vp, s. 151–152.

361 HOL 70 §, HE 29/2018 vp, s. 138–139.

vaitiolo-oikeus tai -velvollisuus mutta ei vastaavaa oikeutta tai velvollisuutta hallintoprosessissa, joudutaan aina erikseen pohtimaan, mikä merkitys rikosprosessuaalisen vaitiolo-oikeuden tai velvollisuuden piiriin kuuluvilla sekoilla on ollut hallintotuomioistuimen ratkaisun kannalta ja huomioimaan tämä ratkaisun näyttöarvoa määritettäessä. Vaikka todistusharkintaa hallintotuomioistuimen päätöksen osalta voidaan helpottaa harmonisoimalla rikos- ja hallintoprosessuaalisia säännöksiä, eivät ongelmat tällä kokonaan poistuisi. Kun kyse on vaitiolo-oikeudesta, todistajalla on oikeus luopua siitä ja myös asianomaisen henkilön suostumuksin todistaminen on mahdollista.

Hallintotuomioistuimen ratkaisun merkitykseen todisteena vaikuttaa myös se, miten laajaksi hyödyntämiskiellon ulottuvuus rikosprosessissa määritellään ja lankeaako myös kuulopuhetodistelu sen piiriin esimerkiksi, kun kyse on läheistodistajan vaitiolo-oikeuden aiheuttamasta hyödyntämiskiellosta.³⁶² Mikäli hallinto-oikeudessa vastaanotettua henkilötodistelua ei sallittaisi rikosprosessissa todistajan vaitiolo-oikeuden kiertämisenä ja kontradiktorisuusperiaatetta loukkaavana, on tämä seikka huomioitava hallintotuomioistuimen ratkaisun merkitystä määritettäessä. Joka tapauksessa se, että myötävaikuttamattomuusperiaatteen ulottuvuus samoin kuin todisteiden hyödynnettävyys rikosprosessissa ja toisaalta hallintoprosessissa ja hallinnollisissa sanktiomenettelyissä vastaisivat mahdollisimman pitkälle toisiaan, lisäisi hallintoprosessuaalisten ratkaisujen käyttökelpoisuutta rikosprosessissa.

4.4.5.3 Itsekriminointisuoja hallinnollisissa sanktiomenettelyissä

Määritettäessä itsekriminointisuojan ulottuvuutta hallinnollisissa sanktiomenettelyissä voidaan yleisinä lähtökohtina pitää, että hallinnollisissa sanktiomenettelyissä oikeusturvan tarve on rikosprosessiin verrattuna toisenlainen ja sanktiomenettelyiden rikosoikeudellinen piirre tulee huomioida kyseisissä menettelyissä ja niitä koskevilla oikeusprosesseissa. Kyseiset periaatteet ilmenevät EIT:n ratkaisukäytännöstä. Samaa voidaan todeta myös EU-tuomioistuimen käytännön osalta, joka tässä suhteessa noudattelee EIT:n linjaa. Unionin tuomioistuin asettaa hallinnollisille sanktioille periaatteessa samat rikos- ja rikosprosessuaaliset vaatimukset kuin EIT, mutta sen tarkoituksena ei ole muovata hallinnollisista sanktiomenettelyistä rikosprosessin kaltaisia.³⁶³

Kun oikeudenkäymiskaaren 17 luvun säännöksiä uudistettiin, oli lainsäädäntövaiheessa syntynyt epäselvyyttä itsekriminointisuojan soveltamisesta hallinnollisissa sanktiomenettelyissä.³⁶⁴ Pyrkinessään poistamaan syntynyttä epäselvyyttä

362 Ks. esim. Helsingin käräjäoikeuden tuomio 18.5.2016 nro 16/121512, R 16/2199 ja Helsingin hovioikeuden päätös 4.4.2017 nro 400, R 16/1473.

363 Halila ym. 2018, s. 69, 112 ja 155.

364 Hyödyntämiskielloa koskevan OK 17 luvun 25 §:n 2 momentin osalta hallitus totesi esityksessään (HE 46/2014, s. 90): ”Nyt käsiteltävä kohta ei myöskään koske rikosprosessiin rinnastettavassa menettelyssä annettujen tietojen hyödyntämistä. Tällöin kysymys on lähinnä hallinnollisen rankaisuluonteisen

lakivaliokunta otti kantaa itsekriminointisuojaan soveltamiseen ja ulottuvuuteen hallinnollisissa sanktiomenettelyissä. Hallituksen esityksestä (HE 46/2014 vp) antamassaan mietinnössä (LaVM 19/2014 vp) valiokunta korosti itsekriminointisuoja ja hyödyntämiskieltoa koskevan säännöksen (OK 17:25.2) osalta, etteivät ehdotetut säännökset (OK 17:25.2 ja 17:18) tule sovellettaviksi esimerkiksi puhtaassa verotusmenettelyssä. Valiokunnan mukaan ehdotettu yleissäännös koski vain todistelua yleisissä tuomioistuimissa eikä estänyt tai rajoittanut muitakaan sellaisia lakiin perustuvia hallinnollisia valvontamenettelyjä, joissa henkilön edellytetään antavan tietoja tai selvityksiä esimerkiksi elinkeinovalvontaa tai ympäristönsuojelua varten. Tällaisia tiedonantovelvoitteita voitiin oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuutta loukkaamatta tehostaa rangaistuksen, siihen rinnastettavan seuraamuksen, uhkasakon tai pakkokeinon uhalla. Tällöin saatuja tietoja ei kuitenkaan saa käyttää todisteena rikosasiassa, jos muussa menettelyssä ja rikosprosessissa on kysymys samasta asiasta ja jos menettelyjen välillä on ajallinen yhteys. Edelleen valiokunta korosti, että säännöstä sovelletaan vain rikosprosessissa eikä se koske veron määräämistä tai muuta hallinnollista menettelyä. Säännös oli myös sopusoinnussa EIT:n oikeuskäytännön kanssa. Se, että EIT ratkaisukäytännössään rinnasti hallinnollisen sanktiomenettelyn jonkin ihmisoikeussopimuksen vähimmäisvaatimuksen osalta rikosasiaan, ei tarkoittanut, että tällaisissa asioissa noudatettaisiin rikosasioiden oikeudenkäyntimenettelyä taikka joitain sitä koskevia säännöksiä. Hallinnollisessa sanktiomenettelyssä hankitun tiedon hyödyntämiskelpoisuus ratkaistiin sitä koskevan erityislainsäädännön nojalla ja viime kädessä suoraan EIT:n ratkaisusta ilmenevän ihmisoikeussopimuksen tulkinnan nojalla. Lakivaliokunta korosti edelleen, että säännösten tarkoittama itsekriminointisuoja koskee vain niin sanottuja rinnakkaisia prosesseja ja tulisi siten sovellettavaksi esimerkiksi tilanteissa, joissa Verohallinto toimittaa verotarkastusta veroilmoituksen oikeellisuuden valvomiseksi ja samanaikaisesti on vireillä syyte tai aloitettu esitutkinta samaa veroilmoitusta annettaessa tapahtuneesta verorikoksesta.³⁶⁵

Tukea sille, että itsekriminointisuoja koskee vain rinnakkaisia menettelyjä, saadaan myös useista perustuslakivaliokunnan lausunnoista³⁶⁶ samoin kuin rangaistusluon-

---

maksuseuraamuksen määräämisestä. Rajanvetokriteerinä on aiheellista pitää sitä, kuuluuko asia Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa käytetyn termin ”syyte” soveltamisalaan (rajanvetokriteereistä ks. esim. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisut Engel ym. v. Alankomaat (8.6.1976) ja Ruotsalainen v. Suomi (16.6.2009). Tällöin itsekriminointisuoja on noudatettava vastaavasti kuin rikosasian oikeudenkäynnissä ja itsekriminoiniva todiste jätettävä hyödyntämättä.” Lausuman muotoilusta on pääteltävissä, että hallinnolliset sanktioluontoiset menettelyt tulisi itsekriminointisuojaan osalta täysin rinnastaa rikosprosessiin, koska EIT on katsonut veronkorotusmenettelyn kuuluvan EIS 6 (1) artiklassa tarkoitettuun rikossyytteen alaan. Tästä olisi seurauksena, että näissä asioissa henkilöillä ei olisi totuudessa pysymisvelvollisuutta tai velvollisuutta ylipäättään antaa kertomusta. Rinnastamisella olisi kuitenkin ollut varsin merkittäviä oikeusvaikutuksia esimerkiksi verotarkastusmenettelyn osalta.

365 LaVM 19/2014 vp, s. 5–6, 18. Vastaavasti myös perustuslakivaliokunta PeVL 39/2014, s. 4.

366 Perustuslakivaliokunta on ottaessaan kantaa perustuslain 21 §:n turvaamiin oikeudenmukaisen

teisia hallinnollisia seuraamuksia koskevan sääntelyn kehittämistyöryhmän (jäljempänä sanktiotyöryhmä) mietinnöstäkin. Mietinnössä viitataan EIT:n oikeuskäytäntöön, jonka mukaan itsekriminointisuoja tulisi noudatettavaksi vain rinnakkaisten prosessien tilanteessa. Merkillepantavaa on mietinnön kanta itsekriminointisuojan alkamisajankohdasta, koska sen osalta on esiintynyt eriäviä käsityksiä, joihin vielä jäljempänä palataan. Mietinnön mukaan itsekriminointisuojaa noudatettaisiin, kun ilmoitusvelvollinen ei ole voinut sulkea pois sitä mahdollisuutta, että annettavat tiedot voisivat johtaa rikosprosessiin tai tulla käytettäväksi rikosprosessissa tai rikosoikeudelliseen rangaistukseen rinnastuvien hallinnollisten seuraamusten määrittämisessä. Mietintö toteaa edelleen, että arvioitaessa tällöin itsekriminointisuojan loukkausta huomiota tulee kiinnittää pakottamisen luonteeseen ja voimakkuuteen, oikeusturvatakeiden olemassaoloon ja saatujen tietojen käyttöön.³⁶⁷ Huomioitavia kriteereitä ovat nähdäkseni myös kysymyksessä olevan menettelyn vakavuus ja merkitys samoin kuin hallinnollisen sanktion ankaruus. Tätä voidaan perustella sillä, että EIT:n oikeuskäytännössä julkisen intressin painoarvo on voitu huomioida rikosprosessissa pakkokeinojen hyväksyttävyyttä ja itsekriminointisuojan loukkausta arvioitaessa.³⁶⁸ Mietinnön mukaan itsekriminointisuoja voi myös aktualisoitua tilanteessa, jossa ilmoitusvelvollisuuden kohteena olevat tiedot saattavat johtaa hallinnollisen sanktion määräämiseen.³⁶⁹ Tällöin periaate voisi siis rinnakkaisedellytyksen puuttumisesta huolimatta tulla sovellettavaksi.³⁷⁰

---

oikeudenkäynnin takeisiin viranomaisen tiedonsaantioikeuden kannalta todennut itsekriminointisuojan kuuluvan perustuslain 21 §:ssä mainittujen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon käsitteiden piiriin kuuluvana oikeutena, mistä saattaa aiheutua rajoituksia tiedonsaantioikeuteen (PeVM 10/2006 vp, s. 6 ja PeVM 6/2000 vp, s. 2, PeVM 2/2002, s. 2). Lausunnoissa todetaan edelleen, että itsekriminointisuoja tulee huomioida menettelyissä, joista seuraamuksena voi olla hallinnollinen sanktio menettelyn kohteen myötävaikuttamisvelvollisuutta rajoittavana oikeusturvatakeena. Valiokunta on tähdentänyt, että sovellettaessa avustusvelvollisuutta ja viranomaisen tiedonsaantioikeuksia koskevia säännöksiä, tulee ottaa huomioon perustuslain 21 §:ssä turvattu henkilön oikeus olla todistamatta itseään vastaan (PeVL 34/2012 vp, s. 3., PeVL 14/2013 vp, s. 2).

367 Rangaistusluonteisia hallinnollisia seuraamuksia koskevan sääntelyn kehittäminen. Työryhmän mietintö 2018, s. 35.

368 Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 421 ja tapaukset Jalloh v. Saksa (11.7.2006, kohdat 97, 111 ja 117) ja Tirado Ortiz ja Lozano Martin v. Espanja (15.6.1999).

369 Rangaistusluonteisia hallinnollisia seuraamuksia koskevan sääntelyn kehittäminen. Työryhmän mietintö 2018, s. 36.

370 Syyttömysolettaman osalta mietintö toteaa, että se tulee sanktiomenettelyissä lähtökohtaisesti noudatettavaksi. Lisäksi todetaan, että ankaran objektiivisen vastuun ja puhtaasti käännetyn todistustaakan varaan perustuva sanktion määrääminen on perustuslain 21 §:ään sisältyvän syyttömysolettaman vastainen. Näissä menettelyissä objektiivinen vastuu on kuitenkin tietyin edellytyksin mahdollinen ja hyväksyttävissä. Ks. Rangaistusluonteisia hallinnollisia seuraamuksia koskevan sääntelyn kehittäminen. Työryhmän mietintö 2018, s. 30–31. EIT:n oikeuskäytännössä syyttömysolettaman ei ole katsottu olevan ehdoton, mutta tuomioistuimien on asettanut niiden käytölle tiettyjä ehtoja. Legaalisten tai faktisten presumptioiden tulee olla kohtuullisia huomioon ottaen asian vakavuus ja puolustuksen oikeudet. Esim. Salabiaku v. Ranska (7.10.1988 kohta 27) ja Janosevic v. Ruotsi (23.7.2002, kohdat 101–104).

Itsekriminointisuoja hallinnollisissa sanktiomenettelyissä koskevaa oikeuskäytäntöä on tällä hetkellä vielä vähän. Korkein hallinto-oikeus on ratkaisussaan KHO 2016:100 ottanut kantaa itsekriminointisuojan soveltuvuuteen verotusmenettelyssä tilanteessa, jossa esitutkintaa tai rikosprosessia ei ollut vireillä. KHO:n mukaan sitä, missä määrin oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin periaatteet ulottuivat verotusmenettelyyn, ei ollut EIT:n oikeuskäytännössä tyhjentäväsi ratkaistu. KHO:n totesi, ettei kyseisessä tapauksessa itsekriminointisuoja ollut loukattu.³⁷¹

Kyseisessä tapauksessa hallinto-oikeus lausui perusteluissaan, että itsekriminointisuojan ulottuvuudesta veroasioihin oli EIT:n oikeuskäytäntöä tilanteessa, jossa veron määräämiseen liittyy veronkorotuksen määrääminen. Veronkorotusta oli EIT:n oikeuskäytännössä pidetty EIS:n tarkoittamassa mielessä rikosoikeudellisena seuraamuksena. EIT:n tuomion *Weh v. Itävalta* (8.4.2004) mukaan verovelvollisen velvollisuus ilmoittaa verotuksessaan tulot ja varallisuus on asianmukaista niin kauan kuin verovelvollista vastaan ei ole vireillä eikä odotettavissa samaan asiaan liittyvää rikosoikeudenkäyntiä. Hallinto-oikeuden tiedossa ei ole sellaista oikeuskäytäntöä, jossa tätä asiaa olisi arvioitu toisin. A:ta vastaan ei ole asiaan liittyen vireillä rikosprosessia eikä sellaista ole odotettavissakaan. Hallinto-oikeuden mukaan Itsekriminointisuoja koskevat periaatteet eivät näin ollen tulleet asiassa sovellettaviksi ja asian selvittämisvelvollisuus jakautuu verotusmenettelystä annetun lain säännösten edellyttämällä tavalla.

Vastaavasti KHO totesi, että asiassa on kysymys tulo- ja varallisuusveron määräämistä koskevan valituksen johdosta käytävästä oikeudenkäynnistä korkeimmassa hallinto-oikeudessa. Kysymys ei ole rikosprosessista eikä siitä, että rikosprosessi olisi ollut edes rinnakkaismenettelynä vireillä, vaan verotusmenettelystä. Verotusmenettelyssä ja verotusta koskevassa muutoksenhaussa sovelletaan verotusmenettelystä annetun lain ja hallintolainkäyttölain säännöksiä. Verotusmenettelystä annetussa laissa tarkoitettussa asiassa selvittämisvelvollisuus jakautuu verotusmenettelystä annetun lain 26 §:n 4 momentin mukaisesti. EIT:n ratkaisukäytännöstä (John Murray

---

371 Tapauksessa oli kyse siitä, että verohallinto oli saanut ulkomaiselta veroviranomaiselta vertailutietona tiedon, että Suomessa asuva henkilö A oli ensisijaisena edunsaajana Liechtensteinissa olevaan pankkiin perustetussa säätiössä. Suomen ja Liechtensteinin välillä ei ollut verosopimusta eikä kyseessä oleviin verovuosiin sovellettavaa tietojenvaihtoa veroasioissa koskevaa sopimusta. Säätiön varallisuus verotettiin vuodelta 2005 A:n varallisuutena ja varallisuudesta arvioituna laskettu tuotto verovelvollisen tulona verovuosilta 2005–2010. Lisätylle varallisuudelle ja tuotoille määrättiin veronkorotus verotusmenettelystä annetun lain 32 §:n 3 momentin perusteella.

A väitti, että hänen itsekriminointisuojaansa oli loukattu vaatimalla häntä esittämään selvityksiä itsekriminointisuoja loukaten. Vakiintuneen oikeuskäytännön mukaan verovelvolliselle tai sellaiseksi epäillylle ei saa asettaa minkäänlaista selvitysvelvollisuutta veroasiassa, jossa uhkana on veronkorotus tai syytteen vaara (näin esimerkiksi KKO 2011:46, kohdat 11–14). Verovelvollisen vedortua tähän itsekriminointisuojaan hänen kieltäytymistään selvityksen antamisesta ei myöskään saa ottaa huomioon todistustaakan jaossa. A:n mukaan verotusmenettely oli rikosoikeudellista oikeudenkäyntiä, jossa oli noudatettava EIS:n 6 artiklan mukaista oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä silloin, kun menettelyssä voidaan määrätä veronkorotusta tai on olemassa veropetossyytteen vaara.

v. Yhdistynyt Kuningaskunta, 8.2.1996 ja Averill v. Yhdistynyt Kuningaskunta, 6.6.2000) voitiin myös päätellä, ettei syytetyn oikeus vaitioloon ole niin ehdoton, etteikö tuomioistuimella olisi lupa ottaa huomioon yhtenä syytetä tukevana seikkana syytetyn kieltäytymistä vastaamasta hänelle tehtyihin kysymyksiin, mikäli asiassa on esitetty sellaista selvitystä, joka vaatii epäillyltä selitystä. KHO:n näkemyksen mukaan kysymystä siitä, missä laajuudessa verotusmenettelyyn on sovellettava EIS 6 artiklassa määrättyjä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin periaatteita, ei ole EIT:n oikeuskäytännössä tyhjentävästi ratkaistu. Siinäkin tapauksessa, että EIS:n oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeet ulottuisivat kansallisen verotusmenettelyn selvitysvelvollisuutta koskevaan säännöstyöhön, asiassa ei ole menetelty virheellisesti.³⁷²

Perustuslakivaliokunnan ja lakivaliokunnan edellä siteerattujen lausumien sekä korkeimman oikeuden ja korkeimman hallinto-oikeuden oikeuskäytännön perusteella oikeustila on tällä hetkellä siinä määrin selvä, että itsekriminointisuoja tulee sovellettavaksi hallinnollisessa sanktiomenettelyssä kuten verotarkastusmenettelyssä, kun menettelyn kanssa on samaan aikaan siihen nähden asialiihtyvä esitutkinta tai rikosoikeudenkäynti. Sen sijaan kyseisten oikeuslähteiden perusteella jää epäselväksi, miten ja missä laajuudessa periaatetta tällöin sovelletaan. Kun vertailukohde jää epäselväksi tasoerojen vertailu ei onnistu eivätkä erot hahmotu selkeästi. Hallintoprosessuaalisen ratkaisun näyttöarvon määrittäminen taas edellyttäisi, että eroista muodostuisi selkeä kokonaiskuva.

Lisäksi kysymys on siitä, sovelletaanko periaatetta ja missä määrin, kun kyse ei ole rinnakkaisista menettelyistä. Asiaa ratkaistaessa joudutaan tukeutumaan Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännöstä ilmeneviin ja niitä vastaaviin EU-tuomioistuimen tulkintoihin.³⁷³ Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytäntö ei kuitenkaan anna kysymykseen kokonaisuudessaan tyydyttävää vastausta. EIT:n ratkaisukäytännön mukaan itsekriminointisuoja tulisi sovellettavaksi tilanteissa, jolloin henkilöä vastaan on vireillä tai odotettavissa samaa asiaa koskeva rikosoikeudenkäynti. Itsekriminointisuoja ei myöskään sinänsä estä sitä, että henkilö oikeudenkäynnin ulkopuolella pakotetaan alistumaan hallinnollisiin tarkastuksiin tai valvontatoimiin tai antamaan tietoja viranomaisille eikä myöskään sitä, että väärän tiedon antaminen hallinnollisessa menettelyssä säädetään rangaistavaksi.³⁷⁴ Toisaalta tämä ei merkitse, etteikö itsekriminointisuoja tulisi sovelletta-

---

372 KHO:n käsitellessä tapausta OK 17 luvun uudistusta koskeva lakiesitys on ollut vireillä ja eduskunnan käsiteltävänä. Ratkaisussa ei ole viitattu eduskunnan lakivaliokunnan mietintöön (LaVM 19/2014 vp) eikä Perustuslakivaliokunnan lausuntoon (PeVL 39/2014 vp), joiden edellä käsitellyt lausumat selventävät itsekriminointisuojan ulottuvuutta hallintomenettelyyn samanaikaisuusvaatimusta korostaen. Lisäksi korkein oikeus on ratkaisussaan KKO 2014: 67 (kohdat 6 ja 10) vahvistanut itsekriminointisuojan rajoittuvan vain tilanteisiin, joissa hallintomenettelyn kanssa on samanaikaisesti vireillä samoja seikkoja koskeva rikostutkinta.

373 Ks. tästä lähemmin Mäenpää 2011b, s. 340–341.

374 EIT lausui tuomiossaan Weh v. Itävälta (8.4.2004) että, vaikka oikeutta vaitioloon ja oikeutta olla myötävaikuttamatta oman syyllisyytensä selvittämiseen ei ollut nimenomaisesti mainittu EIS 6

vaksi joissakin hallinnollisissa sanktiomenettelyissä myös eriaikaisten prosessien tilanteessa. EIT:n taholta täsmennystä vaatisi, milloin henkilön velvollisuus antaa tietoja hallinnollisen sanktion määräämisen edellytyksistä joutuu ristiriitaan itsekriminointisuojan kanssa. EIT:n ratkaisukäytännöstä ei voi tehdä päätelmää, etteikö henkilöllä voisi hallinnollisessa sanktiomenettelyssä olla oikeus kieltäytyä luovuttamasta syyllisyytensä selvittämistä koskevia dokumentteja myös tilanteissa, joissa rikosoikeudenkäynti ei ole vireillä eikä odotettavissa.³⁷⁵ Henkilöä voidaan tästä huolimatta pitää itsekriminointisuojan tarkoittamassa mielessä syytettynä, kun kyse on hänen epäilyistä menettelystään tai laiminlyönnistään, josta seurauksena voi olla sanktio. Suojan laajuutta määriteltäessä voidaan tukeutua EIT:n kehittämiin Engel-kriteereihin eli samoihin kriteereihin, jolla jokin seuraamus on katsottu kuuluvan

---

artiklassa, ne olivat yleisesti tunnustettuja kansainvälisiä standardeja, jotka kuuluivat keskeisesti artiklassa tarkoitettuun oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Oikeus olla myötävaikuttamatta oman syyllisyytensä selvittämiseen edellytti, että pyrkiessään näyttämään syytteen toteen syyttäjä ei turvautunut todisteisiin, joita oli saatu syytetyt tahtoon kohdistunutta pakkoa sisältäen menetelmin. Tässä mielessä oikeus liittyi läheisesti EIS 6 artiklan 2 kohdan mukaiseen syyttömysolettamaan. EIT:n oikeuskäytännön tarkastelu osoitti, että sanottuja oikeuksia voitiin loukata tapauksissa, joissa pakkoa käytettiin, jotta henkilön syyllisyys voitaisiin osoittaa vireillä tai odotettavissa olevassa oikeudenkäynnissä eli jotta saataisiin tietoja rikoksesta, josta henkilö oli syytettynä EIS 6 artiklan 1 kohdan autonomisessa merkityksessä. Toiseksi oli tapauksia, joissa pakolla saatua selvitystä käytettiin myöhemmän rikossyytteen yhteydessä. EIT:n oikeuskäytäntö osoitti kuitenkin, että oikeus olla myötävaikuttamatta oman syyllisyyden selvittämiseen ei itsessään estänyt käyttämästä pakkovaltuuksia oikeudenkäynnin ulkopuolella.

EIT viittaasi ratkaisussaan myös tapaukseen *Allen v. Yhdistynyt kuningaskunta* (no. 76574/01, ECHR 2002VIII). Siinä velvollisuus tehdä varallisuutta koskeva ilmoitus veroviranomaisille ei nostanut esiin EIS 6 artiklan 1 kohdan mukaista kysymystä, vaikka laiminlyöntiin liittyi rangaistusseuraamus ja valittajaa oli sakotettu väärän ilmoituksen antamisesta. EIT oli todennut, että valittajaa vastaan ei ollut ollut vireillä eikä odotettavissa rikosjuttua ja se, että hän mahdollisesti oli tahallaan antanut vääriä tietoja estääkseen viranomaisia saamasta selville tekoa, joka mahdollisesti johtaisi syytteeeseen, ei perustanut tilannetta, jossa olisi kysymys oikeudesta olla myötävaikuttamatta oman syyllisyyden selvittämiseen. Ilmoitusvelvollisuutta koskevat sääntelyt olivat yleisiä sopimusvaltioissa ja saattoivat koskea erilaisia kysymyksiä (esim. henkilöllisyyden ilmoittamista poliisille tietyissä tilanteissa). EIT totesi vielä, että oikeus vaihtoon ja olla myötävaikuttamatta oman syyllisyytensä selvittämiseen eivät olleet ehdottomia ja esimerkiksi johtopäätösten teko syytetyt vaikenemisesta saattoi olla sallittua. Itsekriminointisuojan ja syyttömysolettaman läheinen yhteys huomioiden EIS 6 artiklan 2 kohta ei myöskään periaatteessa kieltänyt presumptioiden käyttämistä rikosasioissa.

Myös tapauksessa *Funke v. Ranska* (25.2.1993), EIT katsoi, että hakijaa oli yritetty pakottaa antamaan tietoja rikoksesta, jonka hänen väitettiin tehneen ja itsekriminointisuojaa oli loukattu. Tapauksesta käy ilmi, että hakijaa epäiltiin rikoksesta, vaikka syytettä väitetystä rikoksesta ei ollut nostettu. Rikosta selvittävät asiakirjat olisivat todennäköisesti johtaneet syytteen nostamiseen ja oikeudenkäynti oli siten odotettavissa.

Ks. myös edellä viitattu tapaus *Jussila v. Suomi* (23.11.2006). EIT:n mukaan harkittaessa oliko kyse rikossyyttestä, oli huomioitava ns. Engel-kriteerit. Näiden kriteerin autonominen soveltaminen oli kuitenkin johtanut siihen, että EIS 6 artiklan rikoshaaraa sovellettiin jutuissa, jotka eivät tiukasti tarkastellen kuuluneet perinteisen rikosoikeuden alaan. EIT totesi, että veronkorotukset eivät kuulu rikosoikeuden ydinalueeseen, joten rikoshaaran takeita ei välttämättä sovelleta ehdottoman tiukasti (kohta 43). Ks. myös tapaus *SA-Capital v. Suomi* (14.2.2019, kohdat 68–72).

375 Ks. myös Halila ym. 2018, s. 96.

rikossyytteen alaan. Merkityksellisiä olisivat tällöin ainakin seuraamuksen ankaruus ja asianosaiselle aiheutuvat riskit. Arvio kohdistuisi tällöin siihen, millaisia kielteisiä seuraamuksia asianosaiselle voi kokonaisuudessaan aiheutua. Lähtökohtana olisi teon luonne ja tapaukseen soveltuva abstrakti seuraamus.³⁷⁶ Toisaalta arvioinnissa tulisi huomioida menettelyyn liittyvä julkinen intressi. Julkinen intressi voidaan myös rikosprosessissa huomioida itsekriminointisuojan loukkausta pohdittaessa, vaikka itsekriminointisuojaa noudatetaan kaikenlaisissa rikoksissa.³⁷⁷ Ervon mukaan syytetyn oikeudet ja oikeusturvan korostaminen ovat EIT:n ratkaisukäytännössä olleet perinteisesti itseoikeutettuna lähtökohtina.³⁷⁸ Tässä suhteessa EIT:n linja näyttäisi kuitenkin viime vuosikymmen vaiheilla muuttuneen kohti julkisen intressin, viranomaistoiminnan ja siinä kohdattavien vaikeuksien entistä suurempaa painottamista punnintatilanteissa, jolloin rikoksen vakavuus voidaan tietyssä määrin ottaa huomioon.³⁷⁹ Julkisen intressin samansuuntainen huomioiminen sekä rikosprosessissa että hallinnollisessa sanktiomenettelyssä itsekriminointisuojan ulottuvuuteen vaikuttavana seikkana merkitsisi periaatteen ulottuvuuden harmonisointumista ja parantaisi hallintoprosessuaalisen ratkaisun näyttöarvoa rikosprosessissa.

Hallinnollisissa sanktiomenettelyissä itsekriminointisuoja ja syyttömysolettama toteutuvat vaihtelevasti kyseessä olevasta sanktiosta ja hallinnonalasta riippuen. Eri laeissa on yksittäisiä itsekriminointisuoja koskevia säännöksiä, joissa velvollisuutta antaa tietoja viranomaiselle on rajoitettu tai niiden käyttö esitutkinnassa, rikosprosessissa tai sanktiomenettelyssä on estetty.³⁸⁰ Sanktiotyöryhmä on mietinnössään viitanut muun ohessa seuraamusjärjestelmän moninaisuuteen ja seuraamuslajikohtaiseen erityispiirteisiin todetessaan, ettei hallinnollisia sanktioita koskevalle yleislainsäädännölle ole toistaiseksi riittäviä perusteita. Työryhmän kyseisiä periaatteita koskevat sääntelyperiaatteet huomioiden tällainen vaihtelu säilyy todennäköisesti jatkossakin sekä rinnakkaisten että eriaikaisten prosessien tilanteessa.³⁸¹ Missä laajuudessa periaatteet toteutuvat hallinnollisissa sanktiomenettelyissä ja niitä koskevissa hallinnollisissa rikosprosesseissa on vaikea muodostaa kokonaiskuvaa. Asiaa joudutaan pohtimaan ja vertailu rikosprosessiin suorittamaan sanktio- ja menettelykohtaisesti. Tarkemman sääntelyn puuttuessa ja sääntelystä huolimatta hallinnolli-

---

376 Kulla 2008, s. 328.

377 Esim. edellä viitatus ratkaisut *Jalloh v. Saksa* (7.11.2006), *Triado oritz and Lozano Martin v. Espanja* (15.6.1999).

378 Ervo 2012, s. 11 ja ratkaisut *Saunders v. Yhdistynyt kuningaskunta* (17.2.1996) ja *Sequiera v. Portugali* (6.5.2003).

379 Ervo 2012, s. 11.

380 Jätelaki 129 § 2, ympäristönsuojelulaki 184 § 2, kilpailulaki 38 § 3. Ks. myös laki kuitintarjoamisvelvollisuudesta käteiskaupassa 6 § 1 ja sitä koskeva perustuslakivaliokunnan mietintö (PeVL 14/2013, s. 2), jossa valiokunta korosti itsekriminointisuojan merkitystä tiedonantovelvollisuuden rajoituksena.

381 Rangaistusluonteisia hallinnollisia seuraamuksia koskevan sääntelyn kehittäminen. Työryhmän mietintö 2018, s. 17, 30–31, 34–36.

sisä sanktiomenettelyissä ja niitä koskeissa prosesseissa joudutaan tapauskohtaisesti etsimään tasapainoa viranomaisen tiedonsaantioikeuden ja itsekriminointisuojan välille. Punnintaa vaikeuttaa, että Engel-kriteerit jättävät sijaa erilaisille tulkinnoille ja painotuksille.³⁸² Tasapainon löytyminen hallintoprosessissa ei tarkoita sitä, että tasapaino rikosprosessuaalisesta näkökulmasta olisi saavutettu.

Itsekriminointisuojan sisältö verotusmenettelyssä

Seuraavassa pyrin tarkastelemaan, miten itsekriminointisuoja sovelletaan verotusmenettelyssä ja millaisia hallintoprosessuaalisen ratkaisun näyttöarvoon vaikuttavia eroja rikosprosessin ja verotarkastusmenettelyn välille mahdollisesti jää. Koska veronkorotus EIT:n autonomisen tulkinnan mukaan rinnastuu rikosoikeudelliseen sanktioon, voidaan verotarkastusmenettelyä sellaisenaan tarkastella rikosprosessiin rinnastuvana menettelynä puhtaasti rikosoikeudellisesta näkökulmasta. Näin siis siitä huolimatta, ettei EIT ole edellyttänyt, että rikoshaaran takeita välttämättä sovellettaisiin ehdottoman tiukasti perinteisen rikosoikeuden ulkopuolella ja että kaikkien syytettyjen oikeuksien välttämättä tulisi toteutua verotarkastuksessa. Toisaalta rikoshaaran soveltuvuutta arvioidessaan EIT ei ole antanut merkitystä seuraamuksen vähäisyydelle.³⁸³

Itsekriminointisuojan ulottaminen verotarkastusmenettelyyn sen koko rikosoikeudellisessa laajuudessaan merkitsisi, että verovelvollisella olisi sama vaitiolo-oikeus ja oikeus valehdella kuin syytettyllä esitutkinnassa tai rikosprosessissa. Väärien tietojen antamisen ja valehtelun johdosta verovelvolliselle ei voitaisi määrätä veronkorotusta eikä hän niiden vuoksi voisi joutua rikosoikeudelliseen vastuuseen. Myös verovelvollisen selvittämisvelvollisuus ja laaja tiedonantovelvollisuus verotarkastuksessa joutuisivat ristiriitaan myötävaikuttamattomuusperiaatteen ja siihen läheisesti liittyvän syyttömyysolettaman kanssa. Verottajalle tulisi asettaa todistustaakka vastaavasti kuin syyttäjälle rikosprosessissa. Verovelvollisen ei tarvitsisi luovuttaa materiaalia verottajan käyttöön eikä hänen passiivisuuttaan voitaisi esimerkiksi ottaa huomioon näytön arvioinnissa hänen haitakseen. Rikosprosessuaalisen itsekriminointisuojan ulottaminen verotarkastusmenettelyyn merkitsisi myös sitä, että verovelvolliselle tulisi myös ilmoittaa niistä oikeuksista, jotka hänelle itsekriminointisuojan perusteella kuuluisivat.³⁸⁴

Oikeuskirjallisuudessa on vakiintuneesti katsottu, että itsekriminointisuoja kuuluu myös oikeushenkilölle. Vallitsevana on ns. välillisen puuttumisen teoria. Sen mukaan luonnollisille henkilöille kuuluva suoja saattaa ulottua myös yksityisoikeudellisten oikeushenkilöiden oikeuksiin, kun oikeushenkilöiden oikeuksien kajoa-

382 Engel-kriteereistä ks. tarkemmin Helenius 2019, s. 81–95.

383 Jussila v. Suomi (23.11.2006).

384 Näistä lähemmin Vuorenmaa 2011b, s. 507–509.

minen välillisesti johtaa myös luonnollisten henkilöiden oikeuksiin kajoamiseen.³⁸⁵ Itsekriminointisuojaan ulottaminen verotarkastukseen tarkoittaisi, että yritysten vastuuhenkilöt voisivat kieltäytyä antamasta tarkastuksessa mitään tietoja yritysverotusta varten. EIT:n oikeuskäytännössä itsekriminointisuoja koskee vain yksilöitä. Sen sijaan unionin tuomioistuimen oikeuskäytännössä itsekriminointisuoja on ulotettu koskemaan myös yrityksiä, tosin rajoittuneessa muodossa.³⁸⁶

Myrsky ja Rabinä ovat tarkemmin käsitelleet itsekriminointisuojaan ulottuvuutta niin sanotun puhtaan verotusmenettelyn tilanteessa sekä rinnakkaisten prosessien tilanteessa.³⁸⁷ Itsekriminointisuoja tulee ottaa huomioon verotarkastusmenettelyssä, kun sen kanssa on samanaikaisesti vireillä esitutkinta tai rikosprosessi. Verovelvollisen on verotusta ja verotarkastusta varten annettava tietoja ja muutoinkin täytettävä ilmoitusvelvollisuutensa verotusmenettelystä annetun lain 32 §:ssä säädetyn veronkorotuksen uhalla. Verovelvollinen ei siis voi itsekriminointisuojaan vedoten kieltäytyä antamasta VML:n 7 §:n, 11 §:n ja 14 §:n mukaisesti veroilmoituksessaan, verottajan lisätietopyyntöön antamassaan vastauksessaan tai verotarkastuksessa tietoja, joiden perusteella hänen voitaisiin katsoa laiminlyöneen ilmoittamisvelvollisuutensa, josta hänelle voitaisiin määrätä veronkorotus tai asettaa syytteesen veropetoksesta. Samoin verovelvollisella on velvollisuus VML:n 26 §:n 4 momentissa säädetyn tavoin myötävaikuttaa asian selvittämiseen ja selvittämisvelvollisuuden jakautuminen määräytyy normaalisti vero-oikeudellisten säännösten ja periaatteiden mukaan. Myrskyn ja Rabinän mukaan itsekriminointisuoja ei siten rinnakkaisten prosessien tilanteessakaan sinänsä vaikuta verotusmenettelyssä vaan verovelvollisen on täytettävä VML:ssä säädetyn ilmoitus- ja tiedonantovelvollisuutensa veronkorotuksen uhalla. Jos verovelvollinen antaa verotarkastusta varten tietoja, jotka osoittavat hänen syyllistyneen rikokseen, tietoja ei voida hyödyntää rikosprosessissa. Verotuksessa niitä voidaan käyttää. Jos tiedot osoittavat verovelvollisen laiminlyöneen ilmoittamisvelvollisuutensa, hänelle voidaan määrätä veronkorotus kuitenkin *ne bis in idem* -periaate huomioiden.³⁸⁸ Samaa asiaa koskevan esitutkinnan tai rikosprosessin vireillä olo samanaikaisesti verotarkastuksen kanssa ei siten merkitsisi, että verovelvollinen voisi itsekriminointisuojaan vedoten kieltäytyä antamasta häneltä verotarkastuksessa vaadittuja tietoja. Se, että verovelvollisen ilmoittamisvelvollisuuden laiminlyönti tai väärin tietojen antaminen sanktioidaan veronkorotuksella, ei

---

385 Viljanen 2011a, s. 96–98, Hallberg 2011a, s. 41.

386 Tapauksessa *Orkem v. Commission* (Asia C 1989:387, kohdat 34–35) yritykselle asetettiin velvollisuus luovuttaa itsekriminointisuojaan tietoja komissiolle. EU-tuomioistuin otti kuitenkin selkeän kannan, jonka mukaan komissio ei saanut esittää yritykselle kysymyksiä, jotka saattoivat merkitä pakottamista tunnustamaan rikkomus. Tästä huolimatta yrityksen oli luovutettava kaikki tosiasiallisia olosuhteita koskevat tiedot, vaikka ne saattoivat merkitä sitä, että yritys oli syyllistynyt kilpailua rajoittavaan menettelyyn.

387 Myrsky – Rabinä 2015, s. 170.

388 Ks. Myrsky – Rabinä 2015, s. 177–179.

näin ollen itsessään loukkaisi itsekriminointisuoja. Veroprosessin ajallinen yhteys rikosprosessiin aiheuttaa kuitenkin sen, ettei itsekriminointisuoja voida hyödyntää rinnakkaisessa rikosprosessissa tai esitutkinnassa.³⁸⁹ Vastaavasti Kuortti on todennut, ettei verotusmenettelyssä olisi tarpeen lainkaan ottaa huomioon itsekriminointisuoja, koska kyse on hallinnollisesta menettelystä ja itsekriminointisuoja koskee vain rikosprosessia. Koska Verohallinnon yhtenä keskeisenä tehtävänä on torjua harmaata taloutta, on hallinnollisessa verotusmenettelyssä kuitenkin käytännössä otettu huomioon rikosprosessin vaatimukset todisteiden hyödyntämiskieltojen välttämiseksi.³⁹⁰

Äimä on todennut, että verotarkastusmenettelyn osalta kysymys on siitä, missä määrin verovelvollinen voi rinnakkaisten prosessien tilanteessa itsekriminointisuojaan vedoten kieltäytyä antamasta pyydettyjä tietoja ilman, että tästä aiheutuu verovelvolliselle suurempi veronkorotus ja toisaalta siitä, missä määrin verovelvollinen voi olla ilmoittamatta tulojaan, joilla on liityntä vireillä olevaan esitutkintaan tai rikosprosessiin. Toisin sanoen kohdistuuko itsekriminointisuoja vain veronkorotuksen määräämiseen vaikuttaviin seikkoihin, vai sekä toimitettavaan verotukseen että siihen liittyvään veronkorotukseen. Äimän mukaan syytteen uhka voi tarkoittaa lisäveronkorotuksen uhkaa, joka liittyy siihen, että verovelvollinen jättää vastaamatta veroviranomaisen kirjeeseen tai muutoin laiminlyö myötävaikuttamisvelvollisuutensa. Veronkorotus olisi ristiriidassa itsekriminointisuojan periaatteen kanssa. Sen sijaan itsekriminointisuojan ulottaminen verotuksen toimittamiseen olisi vastoin suhteellisuusperiaatetta. Itsekriminointisuojan ei tulisi suosia ilmoitusvelvollisuutensa laiminlyöviä verovelvollisia ja verotuksen toimittaminen estyisi.³⁹¹ Kuortin mukaan käytännössä tällaista Äimän tarkoittamaa ”lisäveronkorotusta” ei kuitenkaan määrätä, vaan veroilmoituksen vaatimisen tai asian selvittämisen yhteydessä käytetty veronkorotuksen uhka liittyy nimenomaan ilmoitusvelvollisuudessa tapahtuneeseen virheeseen eikä selvittämisen laiminlyönti sellaisenaan johda lisäveronkorotukseen. Itsekriminointisuoja ei näin ollen sovellu selvittämisen laiminlyöntiä koskevaan tilanteeseen.³⁹²

---

389 Myöskään EU:n syyttömyysolettamadirektiivin EU 2016/343 mukaan itsekriminointisuoja ja syyttömyysolettama eivät koskisi esimerkiksi verotarkastusmenettelyä, joka hallinnollisena menettelyinä jäisi direktiivin soveltamisalan ulkopuolelle. Direktiivin 11 kohdassa todetaan: ”tätä direktiiviä olisi sovellettava ainoastaan rikosoikeudellisessa menettelyssä sellaisena kuin Euroopan unionin tuomioistuin, jäljempänä ”unionin tuomioistuin” niitä tulkitsee, sanotun kuitenkaan rajoittamatta Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen, oikeuskäytännön soveltamista. Tätä direktiiviä ei olisi sovellettava siviilioikeudellisiin menettelyihin eikä hallinnollisiin menettelyihin mukaan lukien hallinnolliset menettelyt, joissa voidaan määrätä seuraamuksia kuten kilpailuun, kauppaan, rahoituspalveluihin, tieliikenteeseen, veroihin tai veronkorotuksiin liittyvät menettelyt, eikä näihin menettelyihin liittyviin tutkimuksiin.”

390 Kuortti 2017, s. 408.

391 Äimä 2017, s. 106–107, 111–112 ja 2014, s. 183.

392 Kuortti 2017, s. 406.

Verohallinto on antanut ohjeen rikosoikeudenkäynnissä sovellettavasta itsekriminointisuojaista ja sen vaikutuksesta veromenettelyssä.³⁹³ Sen mukaan itsekriminointisuoja tulee ottaa huomioon varsinaisen rikosprosessin kanssa samanaikaisessa hallinnollisessa menettelyssä, jossa selvitetään samoja tosiseikkoja tai jos selvitettävillä seikoilla voi olla muutoin merkitystä rikoksesta epäillyn syyllisyyden selvittämiseksi. Huomioon ottaminen edellyttää lisäksi ohjeessa tarkemmin määriteltyä asiallisen ja ajallisen yhteyden vaatimusta. Lisäksi edellytetään, että hallinnollisessa menettelyssä käytetään tai voidaan käyttää sanktion kuten veronkorotuksen uhkaa ilmoitusvelvollisuuden täyttämisen tehosteena ja ettei tiedon luovuttamista esitutkintaviranomaiselle ole tehokkaasti estetty lainsäädännöllä (ns. palomuurin puuttuminen). Tällöin verovelvolliselta ei vaadita tietoja veronkorotuksen uhalla, vaan tiedot hankitaan joko sivullisilta tai hyödynnetään rikosprosessissa kertynyttä aineistoa. Verovelvolliselta itseltään vapaaehtoisesti saatuja tietoja voidaan käyttää. Tässä tilanteessa häneltä ei vaadita selvitystä, mutta hän voi vapaaehtoisesti niitä luovuttaa. Vapaaehtoisuus perustuu siihen, että verovelvollista informoidaan itsekriminointisuojaista. Tällöin kaikkea verovelvollisen kertomaa tai luovuttamaa materiaalia voidaan hyödyntää sekä verotuksessa että rikosprosessissa.³⁹⁴ Rinnakkaisten prosessien tilanteessa rikosoikeudellinen itsekriminointisuoja on siis pyritty huomioimaan, jotta hyödyntämiskielloilta vältyttäisiin.

Ohje jatkuu sanamuotonsa mukaisesti:

”Vaikka verovelvollista ei rinnakkaisten prosessien tilanteessa vaadita täyttämään ilmoitusvelvollisuuttaan ja antamaan lisätietoja veronkorotuksen uhalla, verovelvolliselle on annettava mahdollisuus esittää selvitystä ennen verotuspäätöksen tekemistä. Verotuspäätös tehdään tämän jälkeen käytettävissä olevien tietojen ja selvitysten perusteella ottaen huomioon myös verolainsäädännön säännökset selvittämismenettelyä koskevan jakautumisesta (ks. erityisesti verotusmenettelylain 26 § 4 momentti). Jos verovelvollinen ei esitä veroasiassa selvitystä jostain asian ratkaisun kannalta merkityksellisestä seikasta, tästä voi seurata, että verotuspäätös tehdään arvioverotuksena tai selvittämättä jäänyt asia ratkaistaan muuten verovelvollisen vahingoksi. Verovelvolliselle voidaan tällöin määrätä myös veronkorotus sen perusteella, että verovelvollinen on aikanaan jättänyt veroilmoituksessa ilmoittamatta sen tulon, joka lisätään tuloon verotuspäätöksellä. Ennen kuin verotuspäätös tehdään, verovelvollista on kuultava ilmoittamisvelvollisuuden laiminlyönnin johdosta mahdollisesti määrättävästä veronkorotuksesta ”.

Pakko

Verotarkastusmenettelyssä verovelvollisen passiivisuutta selvityksen esittämisessä voidaan siis käyttää näyttönä häntä vastaan siinä määrin, että samalla käännetään

³⁹³ Verohallinnon ohje 30.9.2016.

³⁹⁴ Kuortti 2017, s. 408–409. Verohallinnon ohje 30.9.2016, s. 2–4 ja 7.

näyttötaakka lainvastaisesta menettelystä verovelvolliselle. Periaatteen loukkaaminen edellyttää kuitenkin pakkoa. Kysymys on siitä, voidaanko verotarkastusmenettelyssä käyttää sellaista itsekriminointisuojaan tarkoittamaa pakkoa, joka tulee huomioida hallintoprosessuaalisen ratkaisun hyödynnettävyyteen ja sen näyttöarvoon vaikuttavana seikkana myöhemmässä rikosprosessissa. Voiko verovelvollisen vaitiolon tai selvittämisvelvollisuuden laiminlyönti ja sen hyväksi käyttäminen näyttönä häntä vastaan olla tällainen pakko.

Itsekriminointisuoja-periaatteen mukaisen vaitiolo-oikeuden loukkaaminen edellyttää joko pakkokeinoa tai uhkaa tarkoituksin murtaa vaitiolo-oikeus.³⁹⁵ Itsekriminointisuojaan tarkoittamaa pakkoa ei ole kuitenkaan kaikenlainen painostaminen vaan kiellettyä on sopimaton pakko ”improper compulsion”. Sääntö, joka sallii tekemään käänteisiä päätelmiä syytetyn syyllisyydestä, hänen käyttäessään vaitiolo-oikeuttaan, voi myös olla keino pakottaa syytetty antamaan tietoja.³⁹⁶ Vaitiolon hyväksi käyttäminen näyttönä syytettyä vastaan voi siis olla yksi pakon muoto. Pakkoa arvioitaessa tulee huomioidavaksi pakon laatu ja aste, asianmukaiset suoja-keinot, miten aineistoa käytetään sekä julkisen intressin painoarvo pakkokeinon käyttämiseksi.³⁹⁷ Toisaalta kuten edellä ilmeni, varoittaminen vaitiolon mahdollisista haitallisista seurauksista ei ole pakottamista, ellei samalla todistustaakkaa siirretä syytetylle. Sen sijaan uhkaus, että verovelvollisen menettely todetaan näytenä hänen passiivisuutensa johdosta, olisi siten periaatteen vastaista. Kielto käyttää pakkoa suojaa henkilön persoonallisuutta psykologiselta pakolta. Mahdollinen myötävaikuttaminen ei tällöin ole enää täysin vapaaehtoista vaan periaatetta loukataan.³⁹⁸ Toisaalta täysin vapaaehtoista lausumaakin saatetaan poikkeuksellisesti pitää itsekriminointiperiaatteen vastaisena. Merkitystä on tällöin annettu sille, kuinka tietoisesti ja millaisissa olosuhteissa syylliseksi epäilty on luopunut vaitiolostaan sekä kuinka aktiivisesti viranomaiset ovat toimineet.³⁹⁹

OK 17: 25 §:n 2 momentin hyödyntämiskiellon edellytyksenä on pakkokeinon uhka tai ”muutoin vastoin tahtoa”. Esitöiden mukaan kyse on rangaistuksen tai siihen rinnastettavan seuraamuksen tai uhkasakon tai muun pakkokeinon kuten painostusvankeuden uhka. Myös lainvastainen pakottaminen ja painostaminen voivat aiheuttaa hyödyntämiskiellon. Hyödyntämiskiello koskee kaikkia niitä tilanteita, joissa tiedot on hankittu vastoin henkilön tahtoa.⁴⁰⁰ Lakivaliokunta korosti lausunnossaan, että itsekriminointisuoja ei loukkaa jonkin viranomaistoimenpiteen passiivinen sietäminen. Kyse on tilanteista, joissa henkilö pakotetaan aktiivisesti

395 Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 420.

396 Harris – O’Boyle – Warbrick 2009, s. 260.

397 Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 421. Julkisen intressin huomioimisesta esim. Jalloh v. Saksa (11.7.2006, kohdat 97, 111 ja 117). Tirado Ortiz ja Lozano Martin v. Espanja (15.6.1999).

398 Ervo 2003, s. 2 ja 25.

399 Koponen 2006, s. 141. Allen v. Yhdistynyt kuningaskunta (5.11.2002).

400 HE 46/2014, s. 90.

tuottamaan raskauttavia tietoja kuten tunnustamaan tai johdattamaan todisteen luokse.⁴⁰¹ Lain esitöiden mukaan vastoin tahtoaan ei siis tarkoita mitä tahansa vaihtoehtottomuutta, jonka vallitessa tiedot on saatu, vaan edellytyksenä on pakon käyttö.

Edellä viitatussa tapauksessa KHO 2016:100 korkein hallinto-oikeus katsoi, ettei selvityksen vaatimiseen verotarkastuksen yhteydessä liittynyt minkäänlaista uhkaa tai painostusta.

KHO totesi päätöksessään, että ”A:n verotuksessa on kysymys tuloverotusmenettelyssä usein esille tulevasta asetelmasta, jossa veroviranomainen saa vertailutietojen perusteella tai muutoin viitteitä siitä, että verovelvollisella saattaa olla veroilmoituksessa ilmoittamattomia tuloja tai varallisuutta. Verovelvollisella, joka ei ole kirjanpitovelvollinen, on tämän johdosta velvollisuus selvityksen antamiseen verotusmenettelystä annetun lain 11 §:n nojalla. Ellei luotettavaa selvitystä esitetä, vaikka verovelvollisella olisi siihen mahdollisuus, selvityksestä kieltäytyminen saattaa veroasioissa noudatettavan selvityselvöllisyyden jakautumisen perusteella johtaa verotuksen oikaisemiseen verovelvollisen vahingoksi. Tällöin verovelvolliselle saatetaan määrätä verotusmenettelystä annetun lain 32 §:n nojalla veronkorotus sen johdosta, että oikaisumenettelyssä lisätyn määrän osalta on annettu väärä veroilmoitus.”

Lisäksi KHO totesi, että veronkorotus määrätään sen perusteella, että verovelvollisen veroilmoitus on ollut sisällöltään väärä. Veronkorotusta ei siten määrätä verotuksen päättymisen jälkeen toimitetussa verotarkastuksessa annettujen tietojen virheellisyyden tai tietojen antamatta jättämisen perusteella. A:lle ei ollut määrätty veronkorotusta tai muutakaan seuraamusta sen johdosta, ettei hän ole itsekriminointisuojaansa vedoten selvittänyt X-pankkia koskevien tietojen perusteella toimitetussa verotarkastuksessa asiaa. Veronkorotus on liittynyt siihen, että hänen on katsottu säännönmukaisissa verotuksissa laiminlyöneen ilmoittaa osan tuloistaan ja varoistaan verotusta varten. A:ta ei ole siten verotusmenettelyssä painostettu tietojen antamiseen (EIT:n ratkaisut Funke v. Ranska, 25.2.1993, Saunders v. Yhdistynyt Kuningaskunta, 17.12.1996, J.B. v. Sveitsi, 3.5.2001, Allen v. Yhdistyneet Kuningaskunta, 10.9.2002, Jalloh v. Saksa, 11.7.2006 ja Chambaz v. Sveitsi, 5.4.2012). A:han ei ole myöskään kohdistunut verotusasiassa tapauksessa Marttinen v. Suomi tuomiossa tarkoitettua pakkoa. A:lle verotusta valmisteltaessa lähetetty kuulemiskirje ei ole uhkaus vaan sillä on annettu A:lle VML:n edellyttämä tilaisuus antaa asiassa selvitys ennen mahdollisen verotuksen toimittamista. KHO:n mukaan se, että A:ta on verotarkastuksen yhteydessä ilman pakkokeinojen tai rangaistuksen uhkaa pyydetty antamaan asiasta selvitystä, ei ole vaarantanut hänen oikeuttaan oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin eikä toimitettuja verotuksia ole tällä perusteella kumottava.

Koska veronkorotuksen uhka liittyy välillisesti tietojen antamatta jättämiseen, voitaisiin ajatella, että verovelvollista on veronkorotuksen uhalla vaadittu antamaan

---

401 LaVM 19/2014 vp, s.19–21.

tietoja. Tällainen välillinen tietojen antamatta jättämiseen liittyvä veronkorotuksen uhka ei vielä sellaisenaan loukkaisi rikosprosessuaalista itsekriminointisuoja ilman siihen liittyvää muuta pakoksi tulkittavaa painostamista tai uhkaamista. Puheena olevan tyyppisessä tilanteessa todistustaakan säännönmukainen kääntäminen verovelvolliselle voidaan kuitenkin tulkita tällaiseksi pakoksi. Lisäksi huomioitavaksi tulee verotarkastukseen liittyvä veropetossäännösten rangaistusuhka. Rikoslain 29 luvun 1 §:n 1–4 kohdissa mainituin edellytyksin väärin tietojen antaminen tai tietojen salaaminen, verotusta varten säädetyin velvollisuuden laiminlyönti ja muu petollinen toiminta on rangaistavaa.

Ratkaisussa KKO 2011:46 korkein oikeus on ottanut kantaa tietojen antamiseen verotarkastuksessa liittyneeseen pakkoon. Oikeuden mukaan (kohta 16) verotarkastusmenettelyssä A:lta vaadittujen tietojen antamisen uhkana on ollut sekä verotusmenettelystä annetun lain mukaan hänelle määrättävät veronkorotukset että erityisesti veropetossäännösten rangaistusuhka. A:lta oli siten vaadittu tietoja pakolla. Ratkaisussa itsekriminointisuojaan vaikutukset kohdistuivat kuitenkin vain siihen, voitiinko A tuomita rangaistukseen tietojen antamisvelvollisuuden täyttämisen uhkana olleen veropetossäännöksen nojalla. Ratkaisussa KKO 2009:80, jossa kyse oli konkurssimenettelystä, velallinen ei ollut antanut häneltä vaadittuja tietoja. Uhkana kyseisessä tapauksessa oli velallisen petosta koskevan rangaistussäännöksen uhka. Lisäksi konkurssimenettelyssä velallinen voidaan sakon uhalla velvoittaa täyttämään tietojenantovelvollisuutensa.⁴⁰²

Kirjanpidon osalta verohallinnon ohjeissa todetaan, että verovelvolliselle esitetty vaatimus esittää lainmukainen kirjanpito tarkastettavaksi on lakiin perustuvaa hallinnollista menettelyä, jossa annetaan tietoja verotusta varten. Kirjanpidon pitäminen on kirjanpitolakiin perustuva velvollisuus ja verotettavan tulon laskenta puolestaan perustuu kirjanpidon tietoihin. Rikosoikeudenkäynnissä sovellettava itsekriminointisuoja ei siten oikeuta kieltäytymään kirjanpidon esittämisestä eikä se ole hyödyntämiskiellon alasta, vaikka Verohallinto olisi vaatinut sen esittämistä

---

402 Ratkaisussa 2011:46 väärin tietojen antaminen rinnastettiin vaitioloon itsekriminointisuojaan ulottuvuuden suhteen. Ks. täältä osin Hupli (2017, s. 82), joka on kyseenalaistanut rinnastuksen rikosprosessin ulkopuolisessa ja sen kanssa samaan aikaan vireillä olevassa menettelyssä. Hupli (s. 86) toteaa kuitenkin: "...jos vaikenemisoikeus ei yksittäistapauksessa riittäisi itsekriminointisuojaan toteutumiseen, valehtelu ei olisi rangaistavaa. Jos sen sijaan vaikenemisoikeuden käyttö riittäisi itsekriminointisuojaan toteutumiseen, valehtelu olisi rangaistavaa". Todettakoon, että rinnastuksen aiheellisuutta yksittäistapauksellisesti arvioitaessa onkin olennaista huomioida vaitiolosta kussakin tapauksessa asianomaiselle mahdollisesti aiheutuvat seuraukset. Tällöin on huomioitava, että myös tietojen salaaminen verotusmenettelyssä voi tietyin edellytyksin tulla rangaistavaksi veropetoksena ja merkitä siten periaatteen vastaista, rangaistavuuden poistavaa pakkoa väärin tietojen antamisen osalta. Valehtelun ja vaikenemisen rinnastamisen osalta on kuitenkin olennaista, että itsekriminointisuojaan ulottuvuus ei riipu siitä, missä menettelyssä syytettyä tai epäiltyä kuullaan ja että itsekriminointisuojaan tuikeen kuuluu myös oikeus valehdella. Ks. Vuorenmaa 2012, s. 293–294.

esitutkinnan aikana.⁴⁰³ Verohallinnon ohjeiden mukaan kirjanpidon esittäminen ei edes rinnakkaisten prosessien tilanteessa voisi loukata itseksiminointisuojaaja, koska kirjanpidon luotettavuutta on mahdotonta tutkia pelkästään sivullisilta saatavien vertailutietojen perusteella.⁴⁰⁴ Verotarkastuksessa kirjanpidon esittämistä voidaan siis vaatia veronkorotuksen uhalla.⁴⁰⁵

Ohjeet ovat kuitenkin ristiriidassa itseksiminointisuojaajaperiaatteen kanssa. Verotarkastuksessa tietoja voidaan vaatia sanktion, kuten veronkorotuksen uhalla. Vaikka tietoja ei suoranaisesti vaadittaisikaan veronkorotuksen uhalla, kyse olisi periaatteen tarkoittamasta pakosta, koska vaitiolo voitaisiin murtaa kääntämällä todistustaakka verovelvolliselle. Tällöin häntä voitaisiin pakottaa ilmiantamaan itsensä jostakin aiemmasta, veronkorotuksella sanktoidusta ja mahdollisesti myös rikoksena pidettävästä menettelystä tai edistämään sen selvittämistä. Pakkoa siis käytettäisiin verovelvollista vastaan samassa vireillä olevassa prosessissa näytön saamiseksi häntä vastaan.⁴⁰⁶ Tehtäessä rinnastus esitutkintaan edellä sanottu tarkoittaisi, että pitämällä epäillyn vaitioloa näyttönä hänen syyllisyydestään tutkittavana olevaan verorikokseen häntä voitaisiin pakottaa selvittämään rikostaan. Epäillyn vaietessa tai antaessa vaaditun totuudenmukaisen kuulustelukertomuksen hänet voitaisiin tuomita rangaistukseen verorikoksesta.

Todettakoon tässä yhteydessä, että veronkorotuksen ohella verottajalla on käytössään muitakin hallinnollisia sanktiota verovelvollisen tai sivullisen tiedonantovelvollisuuden tehosteena. Itseksiminointisuojaajan loukkaukset ovat mahdollisia myös tilanteissa, joissa kysymys on VML 22 a §:ssä säädettyistä tiedonantovelvollisuuden laiminlyönnin johdosta määrättävistä laiminlyöntimaksuista. Verohallinto voi määrätä tulorekisteri-ilmoittamisen perusteella laiminlyöntimaksun, kun tiedonantovelvollinen ei ole Verohallinnon selvityspyynnössä olevan kehotuksen jälkeenkään korjannut virheellistä tai puutteellista palkka- tai etuustietoilmoitusta Tulorekisterisikikölle tai antanut hyväksyttävää selvitystä Verohallinnolle määröpäivään mennessä.

---

403 Verohallinnon ohje 30.9.2016, s. 7. Kuortti 2017, s. 413.

404 Kuortti 2017, s. 413 ja LaVM 19/2014 vp, s. 20.

405 Tähän liittyen Frände (2011, s. 404) on esittänyt kiinnostavan kysymyksen. Voidaanko pelkän uhkasakon uhan katsoa muodostavan itseksiminointisuojaajan loukkauksen. Muodostaisiko siis sanktion uhka, kuten esimerkiksi hypoteettinen erillisen veronkorotuksen uhka, itseksiminointisuojaajan loukkauksen vai edellytetäänkö, että henkilölle myös määrätään erillinen veronkorotus. Frände toteaa, että kirjallisuudessa pelkän uhan ei ole katsottu riittävän itseksiminointisuojaajan loukkaukseksi. Lisäksi on epävarmaa, voidaanko verovelvollisen uhkasakon uhan alla kertomat totuudelliset lausumat asettaa hyödyntämiskieltoon. Kuorrtin (2017, s. 414) mukaan, mikäli verovelvollinen antaa pyydytetyt tiedot eikä korotusta määrätä, kyse ei olisi itseksiminointisuojaajan loukkaamisesta verotarkastuksessa edes rinnakkaisten prosessien tilanteessa. Tällaisen erillisen veronkorotuksen uhan alla annetut totuudelliset lausumat johtaisivat hyödyntämiskieltoon vain rikosprosessissa. Tähän voidaan todeta, että jos tiedot voitaisiin määrätä hyödyntämiskieltoon, olisi kyse rikosoikeudellisesti itseksiminointisuojaajan loukkauksesta myös pelkän uhan osalta. Varsinainen veronkorotus on joka tapauksessa sanktio.

406 Ks. itseksiminointikiellon kaksi tyyppitilannetta rikosprosessissa Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 427.

sä.⁴⁰⁷ Rikosoikeudellista itsekriminointisuoja loukataan, kun tiedonantovelvollista vaaditaan laiminlyöntimaksun uhalla antamaan oikeat ja puuttuvat tiedot tai selvitystä laiminlyönnilleen ja siten selvittämään menettelyään, josta seuraamuksena voi olla laiminlyöntimaksu ja mahdollisesti myös rangaistus. Veropetoksesta säädetyn rangaistuksen ohella uhkana on verotusta koskevan tiedonantovelvollisuuden laiminlyönnistä säädetty rangaistus (VML 87 §). Tulorekisteri-ilmoittajan itsekriminointisuojan loukkaus on mahdollinen esimerkiksi tilanteissa, joissa yrityksen epäillään maksaneen pimeitä palkkoja ja yrityksen edustaja on antanut puutteelliset tai väärät ilmoitukset. Verottajan vaatiessa tietoja yrityksen edustaja joutuisi käytännössä selvittämään veropetoksena pidettävää menettelyään. Uhkana on lisäksi veronkorotus, joka voidaan määrätä toimittamatta jätettyjen ennakonpidätysten vuoksi (OMVL 37 §).

Rikosoikeudellinen itsekriminointisuoja ei siten teoreettisesti ja periaatteellisella tasolla toteudu verotusmenettelyssä prosessien ollessa eriaikaiset. Lisäksi on mahdollista, että periaate ei toteudu myöskään rinnakkaisten prosessien tilanteessa sen rikosoikeudellisessa ulottuvuudessa.⁴⁰⁸ Itsekriminointisuojan mahdollinen loukkaaminen joudutaan kussakin yksittäistapauksessa tutkimaan aina erikseen, mutta oikeusjärjestelmä sallii rikosprosessuaalisen itsekriminointisuojan loukkaukset.

Itsekriminointisuojan alkaminen verotarkastuksessa

Myös itsekriminointisuojan alkamisajankohdalla on merkitystä määrittäessä hallinnollisissa rikosprosessissa annetun ratkaisun näyttöarvoa. OK 17 luvun 25 §:n 2 momentissa tarkoitetun hyödyntämiskiellon soveltaminen edellyttää ajallista yhteyttä hallinnollisen sanktiomenettelyn ja rikosprosessin välillä. Ajallisen yhtey-

---

407 Tulorekisteri-ilmoittamisen laiminlyöntimaksuista ks. Verohallinnon ohje 20.12.2019. (Kattavasti veronkorotuksesta, laiminlyönti- ja myöhästymismaksusta (VML 33 §) tuloverotuksessa ja omaaloitteisessa verotuksessa ks. Verohallinnon ohjeet 5.6.2018 ja 7.12.2018.) Tulorekisteri-ilmoittajan myöhästymismaksun osalta lienee harvinaisia tilanteet, joissa maksu voisi loukata itsekriminointisuoja. Maksun määrääminen ei yleensä edellyttäne ilmoittajalta selvitystä. Esimerkiksi tuloverotuksessa veronkorotus ja myöhästymismaksu, viime mainitun suhteellisen vähäisestä määrästä huolimatta, voivat kuitenkin säännönmukaisessa verotuksessa loukata periaatetta, mikäli verotusmenettelyn kanssa on samanaikaisesti vireillä verovelvolliseen kohdistuva rikostutkinta. Maksulla painostetaan tällöin verovelvollista ilmiantamaan itsensä oikea-aikaisesti. Tämän jälkeen uhkana on veronkorotus, mikäli ilmiantaminen ei tapahdu verotuksen päättymiseen mennessä. Veronkorotukseen verrattuna lievempi seuraamus voidaan samalla mieltää palkkioksi siitä, että verovelvollinen omaaloitteisesti täyttää ilmoitusvelvollisuutensa verotuksen päättymiseen mennessä eikä vasta sen jälkeen tai jättää velvollisuutensa kokonaan täyttämättä. Myöhästymismaksulla ei kuitenkaan ole relevanssia enää verotarkastusvaiheessa rinnakkaisten prosessien tilanteessa edes kannustimena myötävaikuttaa epäillyn rikoksensa selvittämiseen silloin, kun verovelvollinen on saanut tietää häntä uhkaavasta verotarkastuksesta, koska tällöin puutteen tai virheen korjaamista ei pidetä omaaloitteisena vaan uhkana on veronkorotus. (Ks. Verohallinnon ohje 5.6.2018 kohta 2.1.3).

408 Marttilan (2013, s. 815) hahmottelema tapahtumainkulku konkurssimenettelyssä kuvaa hyvin itsekriminointisuojan loukkausta, jota vastaava tapahtumainkulku saattaa syntyä muissakin rikosprosessin ulkopuolisissa menettelyissä.

den vaatimus ja sen hyödyntämiskiellon alkamisajankohdan määrittely perustuu EIT:n oikeuskäytäntöön.⁴⁰⁹ Säännös edellyttää, että verovelvollinen oli epäiltynä tai vastaajana rikoksesta tai esitutkinta tai oikeudenkäynti oli vireillä rikoksesta, josta häntä syytetään, vaikka hän ei siis vielä olisikaan epäillyn asemassa. Ajallinen yhteys toteutuu näin ollen aikaisintaan silloin, kun esitutkinta on aloitettu eli päätös esitutkinnan aloittamisesta on tehty.⁴¹⁰ Itsekriminointisuojaan alkamisajankohta rikosprosessissa on siis määritelty esitutkinnan alkamisajankohdan mukaan. Pohdittaessa itsekriminointisuojaan alkamista verotarkastuksessa on todettava, ettei aina ole selvää, missä vaiheessa tarkastuksen tarkoitus muuttuu veron perusteen selvittämisestä verorikoksen selvittämiseksi. Rikosprosessin alkamisajankohdan määrittäminen voi olla hankalaa etenkin kansainvälisessä verotustietojen vaihdossa, jossa tietoja luovuttava valtio tekee tarkastuksen verovelvollisen luona toisen valtion pyynnöstä.⁴¹¹ Kuortin mukaan itsekriminointisuoja otetaan nykyisin verotusmenettelyssä huomioon siitä hetkestä lukien, kun esitutkintaviranomainen on tehnyt päätöksen esitutkinnan aloittamisesta. Käytännössä tämä edellyttää aloittamispäätöksen kirjausta esitutkintaviranomaisen asiaintietojärjestelmään. Menettely on oikeuskäytännön ja lakivaliokunnan kannan mukainen.⁴¹² Kirjaus tehdään päivän eikä kellonajan tarkkuudella, millä seikalla saattaa joissain tilanteissa olla merkitystä. Rikosilmoituksen kirjaaminen esitutkintaviranomaisen tietojärjestelmään ei siis vielä merkitse päätöstä esitutkinnan aloittamisesta. Lainsäädännöstämme puuttuvat kuitenkin nimenomaiset säännökset esitutkinnan alkamisesta. Koska itsekriminointisuojaan alkamisajankohta on kytketty esitutkinnan alkamisajankohtaan, olisi lakiin syytä ottaa esitutkinnan tarkkaa alkamisajankohtaa koskevat säännökset.

Toisaalta verovelvollisella on EIS:n 6 artiklan nojalla katsottu olevan oikeus vaieta verotarkastuksessa jo siinä vaiheessa, kun selvitys voi johtaa rikostutkintaan.⁴¹³ Trechsel toteaa, että EIT on antanut ilmaisulle ”syyte” autonomisen sisällön. Ratkaisevana kriteerinä on, onko henkilö asiallisesti epäiltynä. Trechselin mukaan henkilö on *tosiasiallisesti* artiklan tarkoittamassa mielessä syytetyn asemassa jo silloin, kun hänelle esitetään kysymyksiä tai häneltä pyydetään asiakirjoja, jotka voisivat johtaa itsekriminointiin.⁴¹⁴ Myös EIT:n oikeuskäytännön perusteella itsekriminointisuoja tulisi ottaa huomioon jo ennen tutkinnan alkamista. Tapauksessa J.B. v. Sveitsi hakijaa oli yritetty pakottaa toimittamaan asiakirjoja, joissa oli hänen tulojaan koskevia tietoja. EIT:n mukaan sopimuksen 6 (1) artiklan mukaista itsekriminoin-

409 Ajallisen yhteyden vaatimuksesta ks. esim EIT:n tapaukset *Weh v. Itävalta* (8.4.2004), *O’Halloran ja Francis v. Yhdistynyt kuningaskunta* (29.6.2007), *Luckhof ja Spanner v. Itävalta* (10.1.2008).

410 LaVm 19/2014 vp, s. 19.

411 Äimä 2017, s. 103–104.

412 Kuortti 2017, s. 411. LaVM 19/2014 vp, s. 18–19.

413 *Fast* 2008, s. 172. Ks. myös rangaistusluonteisia hallinnollisia seuraamuksia koskevan sääntelyn kehittäminen. Työryhmän mietintö 2018, s. 35.

414 *Trechsel* 2005, s. 349.

tisuoja oli loukattu, koska hakija ei ollut voinut sulkea pois mahdollisuutta, että dokumenteista olisi ilmennyt hänellä olleen verottamatta jääneitä tuloja ja häntä olisi voitu syyttää verorikoksesta (kohdat 66 ja 71). Hakija oli siis asetettu tilanteeseen, jossa hänen oli valittava toimittaako tiedot, jotka saattavat johtaa hänen tuomitsemiseensa itsekriminointisuojan vastaisesti vai jättääkö toimittamatta tiedot, jolloin hänelle saatetaan määrätä sakko, koska tietoja ei ollut toimitettu. Tapanila on todennut tapauksen osoittavan, että EIT on laajentanut itsekriminointisuojan alkamisajankohtaa esitutinnan alkamista aikaisempaan ajankohtaan. Vireillä tai välittömässä näköpiirissä ei ollut mitään valittajaan kohdistuvaa rikostutkintaa. Riittävä peruste oli, että tietoja antaessaan valittaja olisi mahdollisesti voinut tulla ilmaiseeksi sellaista, mikä olisi myöhemmin voinut johtaa syytteen nostamiseen veronkierrosta.⁴¹⁵ Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun esitöissä tapauksen on kuitenkin todettu olevan poikkeuksellinen, koska siinä menettelyt palvelivat yhtäältä verojen määräämistä sekä toisaalta veronkorotuksen ja sakon määräämistä. Menettelyjä ei ollut selvästi luokiteltu joko veron määräämistä koskevaan menettelyyn ja toisaalta veron välttämisestä seuraavia sanktioita koskevaan menettelyyn vaan ne olivat sekoittuneet toisiinsa. Itsekriminointisuoja loukattiin, kun menettelyn käynnistyttyä vaadittiin tietoja.⁴¹⁶ Näin tulkittuna EIT:n oikeuskäytäntö ei siis selkeästi ulottaisi itsekriminointisuojan alkamista esitutkintaa aikaisempaan ajankohtaan. Tähän on kuitenkin todettava, ettei sanottu oikeuta päättelemään, ettei suoja tästä huolimatta voisi alkaa ennen esitutkintaa.⁴¹⁷ Myöskään OK 17 luvun 18 § tai HOL 69 §:n 4 momentti eivät edellytä, että asianosaista tai todistajaa kuultaessa esitutkinta olisi alkanut. Hallintoprosessilain 69 §:n 4 momenttia koskevissa esitöissä todetaan tosin kieltäytymisoikeuden voivan olla olemassa, kun esitutkinta on vireillä.⁴¹⁸ Vastakoh-taispäätelmää tästä ei kuitenkaan voida tehdä.

Itsekriminointisuojan alkamisajankohdan aikaistaminen tekisi siitä kuitenkin tulkinvaraisen ja tietojen hyödyntämiskelpoisuuden ennakoimisen verottajalle vaikeaksi. Kuortti on todennut ongelmaksi muodostuvan, kenen arvion perusteella ratkaistaan, että kyseessä olisi sama asia ja että se voisi johtaa esitutkintaan. Kuortti päätyy siihen, että käytännön syistä olisi järkevää kytkeä suojan alkaminen esitutkinnan vireille tuloon.⁴¹⁹ Itsekriminointisuojan aikaistaminen mahdollistaisi myös valehtelu-oikeuden aikaansaamisen keinotekoisella väitteellä, että totuuden puhuminen olisi johtanut esitutkintaan.⁴²⁰ Samaa voidaan todeta vaitiolon osalta.

---

415 Tapanila 2010, s. 568.

416 HE 46/2014 vp, s. 91.

417 Marttila 2013, s. 816.

418 HE 29/2018 vp, s. 47.

419 Kuortti 2017, s. 412. Myös sanktiotyöryhmä on mietinnössään (s. 24) katsonut suojan voivan alkaa jo ennen esitutinnan aloittamista.

420 Vuorenpää 2012, s. 595.

Periaatteellisella tasolla on kuitenkin ongelmallista, mikäli verovelvollinen voidaan verotarkastuksessa velvoittaa antamaan tietoja, jotka voivat johtaa veronkorotuksen määräämiseen tai rikostutkinnan alkamiseen. Tosiasiallisesti verovelvollinen voitaisiin tällöin pakottaa ilmiantamaan itsensä rikoksesta. Näissä tilanteissa ei ole perusteltua tulkita periaatetta ahtaasti muodollisin perustein. Virolaisen ja Pölösen mukaan missään ei ole vahvistettu, että itsekriminointisuoja ei olisi voimassa jo ennen kuin henkilöstä on tullut rikoksesta epäilty. Heidän mukaansa itsekriminointisuoja kuuluu kaikille ihmisille jokaisessa tilanteessa, mahdollisista käynnissä olevista rikosten selvittelyprosesseista huolimatta.⁴²¹ Painoarvoa on annettava myös sille, etteivät edellä mainitut oikeudenkäymiskaaren ja hallintoprosessilain säännökset edellytä esitutkinnan vireillä oloa todistajaa tai asianosaista kuultaessa.

Huolimatta käytännön vaikeuksista itsekriminointisuoja aikaistamalla välttyttäisiin kuitenkin tilanteilta, joissa tietojenantovelvollisuus selvästi loukkaa itsekriminointisuoja. Mikäli syytetty on verotarkastuksessa pysynyt totuudessa, jouduttaisiin hallintoprosessuaalisen ratkaisun näyttöarvoa laskemaan myöhemmässä rikosprosessissa riippumatta siitä, olisivatko vertotarkastuksessa annetut ja ratkaisun perustana olevat tiedot rikosprosessissa hyödyntämiskelpoisia.

4.4.5.4 Ne bis in idem ja kysymys itsekriminointisuojan tasoeroista hallinto- ja rikosprosessissa

Ne bis in idem -kielto määrittää, millä edellytyksillä kysymys itsekriminointisuojan tasoeroista hallinto- ja rikosprosessin välillä voi aktualisoitua. Toisin sanoen minkälaisissa tapauksissa periaatteen vaikutus hallintoprosessuaalisen ratkaisun näyttöarvoon voi tulla arvioitavaksi rikosprosessissa. Tämän vuoksi kieltoa on tässä yhteydessä lyhyesti selostettava.

EIS:n 7. lisäpöytäkirjan 4 artiklasta ilmenevä ne bis in idem -kielto estää kahdenkertaisen tutkimisen ja rankaisemisen rikoksesta. Artiklan sanamuodon mukaan ketään ei saa saman valtion tuomiovallan nojalla tutkia uudelleen tai rangaista oikeudenkäynnissä rikoksesta, josta hänet on jo lopullisesti vapautettu tai tuomittu syylliseksi kyseisen valtion lakien ja oikeudenkäyntimenettelyn mukaisesti.⁴²² Kielto

---

⁴²¹ Virolainen – Pölönen 2004, s. 309. Ks myös Linna (2013, s.153–154), joka yhtyy Virolaisen ja Pölösen näkemykseen. Konkurssimenettelyn osalta Marttila (2003, s. 815) on todennut, että pelkästään itsekriminointisuojaan vetoamisen ja jonkinlaisen yksilöimisen tulisi jo riittää epäillyn kohdistamiseen velalliseen.

⁴²² Sama sääntö on kirjattu myös Euroopan unionin perusoikeuskirjan 50 artiklaan sekä KP-sopimuksen 14 (7) artiklaan. Lisäksi 14.6.1985 Schengenin sopimuksen 14.6.1985 soveltamisesta tehdyn yleissopimuksen 54 artikla kieltää sopimusosapuolta syyttämästä henkilöä samasta teosta, josta toinen sopimusosapuoli on jo antanut lainvoimaisen tuomion. Edellytyksenä on lisäksi, että kyseinen henkilö on tuomion saatuaan suorittanut rangaistuksensa tai parhaillaan suorittaa sitä taikka että sitä ei voida tuomion antaneen sopimuspuolen lain mukaan enää suorittaa. Sopimusartiklassa käytetään ilmaisua teko, kun taas EIS:n ja KP-sopimuksen artikloissa käytetään ilmaisua rikos. EIT pyrki merkittävässä ratkaisussaan Zolotukhin v. Venäjä (10.2.2009) yhtenäistämään kahdenkertaisen rankaisemisen kieltoa

sisältyy myös Suomen perustuslain yksilön oikeusturvaa koskevan 21 §:n 2 momentin oikeusturvatakeisiin, jotka on turvattava lailla.⁴²³ Lisäksi kiellon normiperustana on perustuslain 22 §:n 2 momentti, jonka mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien toteutuminen. Kiellon soveltaminen edellyttää, että menettelyä on pidettävä rikosasiana ja siten yleissopimuksen soveltamisalaan kuuluvana ja että menettelyissä on kyse samasta asiasta (idem). Lisäksi edellytyksenä on, että rikosoikeudellisena pidettävä menettely on päättynyt lopulliseen tuomioon.

Kielto on merkityksellinen hallinnollisten sanktiomenettelyjen, kuten vero- ja tullinkorotusmenettelyn ja rikosprosessin suhteen kannalta. Kyse on siitä, voidaanko syytetty, jolle on hänen menettelynsä johdosta jo määrätty veronkorotus, tuomita rangaistukseen tai vastaavasti, estääkö aiemmin tuomittu rangaistus määräämästä verovelvolliselle samasta menettelystä veronkorotusta. Asioiden samuus ja veronkorotuksen sanktioluontoisuus eivät ole aiheuttaneet samassa määrin tulkintaongelmia kuin kysymys kahdenkertaisesta menettelystä ja tuomiosta. Menettelyn samuutta arvioitaessa ratkaisevaksi kriteeriksi on vakiintunut, voidaanko tapauksen tosiseikkoja pitää olennaisilta osin samoina, jolloin merkitystä ei ole teon oikeudellisella luonnehdinnalla. Tuomio on lopullinen, kun siihen ei ole voinut hakea muutosta säännönmukaisin muutoksenhakukeinoin muutoksenhakemiselle säädetyn määräajan umpeen kulumisen vuoksi (res judicata).⁴²⁴

Puheena olevasta artiklasta ilmenevän säännön tulkinta poikkeaa osin siitä, miten kansallisessa prosessioikeudessamme on negatiivista oikeusvoimaa ja toisen samasta asiasta jo vireillä olevan prosessin estevaikutusta (lis pendens -vaikutus) tulkittu. Koska eri prosessilajeissa käsiteltäviä asioita on yleensä pidetty eri asioina ja niistä tuomitavia seuraamuksia eri seuraamuksina, negatiivisen oikeusvoiman on pääsääntöisesti katsottu vaikuttavan vain prosessilajin sisällä, ei sen sijaan niiden välillä. Vastaavasti toisen prosessin vireillä olon estevaikutusta ei ole ulotettu yli prosessilajien.⁴²⁵ EIT:n ja sitä seuraavan korkeimman oikeuden ratkaisukäytäntö sekä lainsäädännölliset muutokset ovat kuitenkin johtaneet siihen, että negatiiviselle oikeusvoimalle ja vireilläolovaikutukselle joudutaan antamaan kansallisessa prosessioikeudessamme tähän asti vallinnutta laajempi tulkinta. Hallinto- ja rikosprosessin suhteessa negatiivinen oikeusvoima sekä vireilläolovaikutus ulottuvat nyt aiemmasta poiketen yli prosessien välisen rajan.

---

koskevaa soveltamiskäytäntöä. EIT:n mukaan EIS:n 7 lisäpöytäkirjan 4 artiklaa oli tulkittava siten, että se kielsi uuden syytteen tai oikeudenkäynnin rikoksesta ”offence”, josta jo oli tuomio, mikäli ne koskivat samoja tai olennaisesti samoja tosiseikkoja (kohta 82). Menettelyn oikeudellinen luonnehdinta ei siten ollut ratkaisevaa.

423 PeVL 9/2012 vp, s. 3 ja HE 309/1993 vp, s. 74/II, Hallberg 2011b, s. 801.

424 Ks. esim EIT:n Suomea koskevat ratkaisut *Kiiveri v. Suomi* (2015), *Rinas v. Suomi* (2015) ja *Österlund v. Suomi* (2015) ja niissä viitatus EIT:n aiemmat ratkaisut, joissa asianomaisiin kysymyksiin on otettu kantaa.

425 Ks. lähemmin esim. Lappalainen 2001, s. 408, 463 ja 467.

Kaksoisrangaistavuuden kieltävä artikla ja sen EIT ratkaisukäytännössä saama tulkinta aiheuttivat muutoksia kansalliseen oikeuteemme ja johtivat samalla siihen, että oikeustila muodostui epäselväksi veronkorotuksen määräämistä ja sitä koskevan muutoksenhaun sekä toisaalta verorikosprosessin keskinäisen suhteen kannalta. Epäselvä tilanne vaati lainsäädännöllistä ratkaisua ja johti erillisellä päätöksellä määrättävän veron- tai tullinkorotusta koskevan lain säätämiseen (781/2013).⁴²⁶

Kyseinen laki liittyy kahdenkertaisen tutkimisen ja tuomitsemisen estävän vaikutuksen tietyin edellytyksin jo veronkorotusmenettelyä alkavan veroprosessin vireillä oloon (lis pendens), tarkkaan ottaen veronkorotuksen määräämiseen. Vastaavasti esitutkinnan ja rikosprosessin osalta estevaikutus kytketään tietyin ehdoin esitutkinnan aloittamiseen kuitenkin niin, että esitutkinta ei estä veronkorotusmenettelyn aloittamista vaan vasta veronkorotuksen määräämiseen. Estevaikutus ei edellytä kummankaan prosessin lopullisuutta. Lailla on näin ollen pyritty estämään kahdenkertaiset prosessit rinnastamalla veronkorotuksen määrääminen ja esitutkinnan aloittaminen lainvoimaiseen tuomioon. Laki menee siten pidemmälle kuin mitä kaksoisrangaistavuuden kieltoa koskevan artiklan sanamuoto tai sitä koskeva EIT:n ratkaisukäytäntö edellyttäisi. Liittäessään estevaikutuksen jo toisen menettelyn vireillä oloon, laki toteuttaa samalla tehokkaammin ne bis in idem -kiellon tarkoitusta suojata henkilöä joutumasta tutkituksi, syytetyksi ja tuomituksi kahteen kertaan ja olemaan tarpeettoman pitkään kahden eri menettelyn kohteena.⁴²⁷

---

426 Lain esitöissä (HE 191/2012, s. 11–12) on käyty kootusti läpi ne bis in idem -kieltoa koskeva EIT:n ja KKO:n ratkaisukäytäntö, jota tässä yhteydessä ei ole tarpeen selostaa. Laki antaa veroviranomaiselle mahdollisuuden verotuspäätöstä tehtäessä jättää veronkorotuspäätös tekemättä ja lykätä sitä tehtäväksi myöhemmin erillisellä päätöksellä laissa tarkemmin säädettyin tavoin (2.1 §). Mikäli toimivaltainen viranomainen tekee asiasta rikosilmoituksen tai on saanut tiedon esitutkinnan aloittamisesta, veronkorotus voidaan määrätä samasta asiasta ainoastaan tietyin edellytyksin (2.4 §). Vastaavasti veronkorotuksen määräämisen jälkeen rikosilmoitus on mahdollinen vain tietyin ehdoin (3.1 §). Lain tarkoituksena on ohjata verottajaa valitsemaan, määrätäänkö asiassa veronkorotus vai saatetaanko asia rikosoikeudelliseen arviointiin. Ks. tarkemmin Myrsky – Rabinä 2015, s. 402, 406–407.

427 Estevaikutuksen liittäminen jo toisen menettelyn vireillä oloon ja sen mahdollisimman aikaiseen vaiheeseen on myös prosessiekonomisesti järkevää. Miksi aloittaa tai jatkaa kahta menettelyä samanaikaisesti, jos jompi kumpi kuitenkin jouduttaisiin jossain vaiheessa keskeyttämään toisen prosessin päätyttyä lopullisesti. Esitutkinnan tai korotusmenettelyn vireille tulo ei kuitenkaan vielä estä toisen menettelyn aloittamista vaan vireilläolon estevaikutus (lis pendens) on verotusmenettelyn osalta kytketty korotuspäätökseen ja vastaavasti esitutkinnan aloittaminen estää veronkorotuksen määräämisen. Mahdolliset rinnakkaiset menettelyt keskeytyvät kuitenkin aikaisemmin kuin mitä ne bis in idem -kielto EIT:n tulkitsemana edellyttää, joka siis sallii niiden jatkumisen rinnakkain aina siihen saakka, kunnes jompi kumpi menettelyistä tulee lopulliseksi. Lisäksi veronkorotuksen määräämisellä estyy jo esitutkinnan aloittaminen, joka muuten lainvoimaisen tuomion puuttuessa alkaisi ja aiheuttaisi rinnakkaiset menettelyt. Vastaavasti jo esitutkinnan aloittaminen estää veronkorotuksen määräämisen ja siitä aiheutuvan kahden prosessin samanaikaisen vireillä olon. Siten laki antaa myös syytetyille laajempaa suojaa kuin mitä EIT:n ne bis in idem -kiellon tulkinta edellyttäisi. Korkeimman oikeuden tulkinta ne bis in idem -kiellosta ilmenee ratkaisusta KKO 2013:59 ja KKO 2013:78, mitä tulkintaa laki noudattelee.

Rinnakkaisten prosessien tilanteessa ja aiemman menettelyn lopullisuudesta huolimatta, EIT on kuitenkin hyväksynyt ratkaisuisaan eri viranomaisten eri menettelyissä samojen tosiseikkojen perusteella määräämät eri seuraamukset, mikäli menettelyillä on asiallisesti ja ajallisesti niin läheinen yhteys, että seuraamuksia voidaan pitää sanktiokokonaisuuden osina. Johtopäätös perustuu ajatukseen, että näissä tilanteissa olisi keinotekoisista todeta, että syytettyä olisi EIS:n lisäpöytäkirjan 4 artiklan vastaisesti tutkittu tai rangaistu uudelleen teosta, josta hänet oli jo lopullisesti tuomittu. Tässä suhteessa on merkityksellinen EIT:n ratkaisu A ja B v. Norja (15.11.2016) ja siinä omaksuttua linjaa noudattava Johannesson ja muut v. Islanti (18.5.2017).⁴²⁸ Vastaavasti myös unionin oikeudessa kaksoisrangaistavuuden kieltöä on katsottu voitavan rajoittaa (suuren jaoston ratkaisut C-524/15 ja yhdistetyt asia C-596/16 ja C-597/16).

Koska ne bis in idem -kiellon tulkinta on verotusmenettelyn ja rikosprosessin ja esitutinnan keskinäisen suhteen osalta määritelty edellä mainitulla erillislailla, ei ratkaisulla tässä suhteessa ole oikeusvaikutuksia Suomessa. Laissa vahvistettua ja Suomen perustuslain mukaista yksiselitteistä tulkintaa ei ole mahdollista ryhtyä tulkitsemaan ratkaisusta ilmenevällä tavalla. Ratkaisulla saattaisi olla vaikutusta vielä sellaisia tekoja ja laiminlyöntejä koskevissa esitutkinnoissa sekä rikos- ja hallintoprosesseissa, joista olisi määrätty veronkorotus ennen lain voimaantuloa ja joihin lain 9 §:n voimaantulosäännöksen mukaan sovellettaisiin lain voimaan tullessa voimassa olleita säännöksiä. Pidän kuitenkin todennäköisempänä, että näissä asioissa

---

428 Tapauksessa hakijat oli tuomittu rangaistukseen törkeästä veropetoksesta, vaikka heille oli samasta menettelystä jo aiemmin määrätty veronkorotus, joka oli lopullinen. Kyse oli myös rinnakkaisista prosesseista. EIT päättyi siihen, ettei 7. lisäpöytäkirjan 4 artiklan kahdenkertaisen rangaistuksen kieltävää määräämistä ollut rikottu, koska menettelyt olivat olleet riittävässä asiallisessa ja ajallisessa yhteydessä toisiinsa. Ratkaisuisaan tuomioistuin toi myös selvästi esiin aiemmasta ratkaisukäytännöstään ilmenevät tapauksessa sovelletut asiallisen- ja ajallisen yhteyden kriteerit (kohdat 132–134). EIT:n perustelujen mukaan rikosprosessi ja hallinnollinen menettely olivat tapahtuneet samanaikaisesti ja kytkettyneenä toisiinsa eikä hakijoille voinut tulla yllätyksenä se, että menettelystä saattoi seurata sekä rangaistus että veronkorotus. Veronkorotus oli myös huomioitu rangaistuksen määräämiseen vaikuttavana seikkana. Vaikka eri viranomaiset olivat määränneet eri sanktiot eri menettelyissä, menettelyt olivat kuitenkin olleet ajallisesti ja asiallisesti niin läheisessä yhteydessä toisiinsa, että niissä määrättyjä seuraamuksia voitiin pitää osana Norjan lain mukaista sanktiokokonaisuutta, joka saattoi seurata verotuloja koskevan ilmoituksen laiminlyönnistä. Ratkaisusta ilmenee, että arvioidessaan menettelyjen asiallista yhteyttä EIT piti tärkeänä kriteerinä sitä, oliko menettelyistä aiheutuvan kokonaisrangaistuksen kohtuullisuuteen kiinnitetty huomiota. Painavana sopimusloukkausta vastaan puhuvana argumenttina voidaan siten pitää, että ensiksi lopulliseksi tullessa menettelyssä määrätty sanktio oli huomioitu määrättäessä sanktiota jälkimmäisessä prosessissa.

Myös meillä rangaistuksen kohtuullistaminen jo määrätyn veronkorotuksen perusteella on rikoslain 6 luvun 7 §:n 1 kohdan nojalla mahdollista. Helsingin käräjäoikeus on samaa asiakokonaisuutta koskevissa tuomioissaan 1.6.2012 nrot 12/4761, 12/4767, 12/4981 ja 12/4977 ottanut huomioon rangaistusta alentavana seikkana syytetylle tuomitun veronkorotuksen. Helsingin hovioikeus tuomiollaan 7.5.2013 nro 1310 (Helsingin käräjäoikeus 1.6.2012 nro 12/4977) tuomitsi syytetyn törkeän tekemuodon asemesta perusmuotoisesta kirjanpitorikoksesta, mutta rangaistusta määrätessään jätti lausumatta veronkorotuksen merkityksestä rangaistusta alentavana seikkana.

esitutkinta ja veronkorotusmenettely ovat olleet siinä määrin erillisiä, etteivät ne täyttäisi EIT:n edellä mainituista ratkaisuksista ilmeneviä ajallisen ja asiallisen yhteyden vaatimuksia. Sen sijaan KKO:n linjalla on merkitystä, kun kyse on muun tyyppisiä hallinnollisia sanktiota koskevista menettelyistä ja niiden määräämistä koskevista prosesseista ja samaa menettelyä koskevista rikosprosesseista, mikäli keskinäistä suhdetta ei lailla ole nimenomaisesti järjestetty. Tällöin on huomioitava, ettei EIS estä sopimusvaltioita tulkitsemaasta sopimuksessa taattuina ihmisoikeuksien tavalla, joka antaa ihmisille parempaa suojaa kuin ne EIT:n tulkitsemana edellyttäisivät. Ne bis in idem -kiellon tulkinta laajentavasti myös kyseisissä prosesseissa on perusteltavissa analogisesti edellä viitatuilla perustuslakivaliokunnan lausunnoilla. Ihmisten yhdenvertaisen kohtelun kannalta ei myöskään olisi oikein, mikäli henkilö samaa menettelyä koskevassa veroprosessissa ja rikosprosessissa saisi parempaa suojaa kuin muita hallinnollisia sanktiota koskevissa hallinto- ja rikosprosesseissa. Toisaalta supistava tulkinta sen laajempaan tulkintaan verrattuna merkitsisi, että rikos- ja hallintoprosessuaaliset erojen vaikutusta hallintoprosessuaalisen ratkaisun painoarvoon saatettaisiin rikosprosessissa joutua arvioimaan myös useammin, koska ratkaisu samassa asiassa olisi tietyin edellytyksin mahdollista.

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun uudistusta koskevassa hallituksen esityksessä samoin kuin sitä koskevassa lakivaliokunnan mietinnössä todetaan ne bis in idem -kieltoon viitaten, ettei tuomioistuimeen pitäisi tulla käsiteltäväksi rikosasiaa, jossa on kysymys samasta asiasta kuin rikosasiaan rinnastettavassa menettelyssä jo kertaalleen käsitellystä asiasta. Kuten edellä on käynyt ilmi, tämä on kuitenkin mahdollista. Verotusmenettelyssä saatujen tietojen itsekriminoivaa luonnetta tai periaatteen mahdollista loukkaamista ja niiden merkitystä hallintoprosessuaalisen ratkaisun näyttöarvon kannalta saatetaan joutua arvioimaan rikosprosessissa, vaikka ne bis in idem -kiellosta johtuen rinnakkaisia prosesseja ei olisikaan vireillä tai ne olisivat keskeytyneet. Yritykseen kohdistuvan verotarkastusmenettelyn kanssa saattaa samanaikaisesti olla vireillä esitutkinta tai rikosprosessi, jossa kyse on yrityksen puolesta toimineen vastuuhenkilön yritysverotuksessa veropetoksena rangaistavasta menettelystä. Yritykselle määrätty veronkorotus ei estä esitutkintaa ja rikosprosessia yhtiön vastuuhenkilöä vastaan yritysverotukseen kytkeytyvän henkilöverotuksen osalta, koska veronkorotus on määrätty yhtiölle eikä yksityiselle henkilölle. Vastaavasti yritykselle määrätty veronkorotus ei estä esitutkintaa tai rikosprosessia yksityistä henkilöä vastaan hänen epäilyistä, yrityksen edustajana tekemästään verorikoksesta. Kyse ei siis ole ne bis in idem -tilanteista.⁴²⁹ Sen sijaan ne bis in dem -kielto estää

---

429 Vuorenpään (LM 2010, s. 1118) mukaan ehdoton pääsääntö on, että oikeushenkilö ja sen taustalla toimivat luonnolliset henkilöt ovat ne bis in idem -kieltoa sovellettaessa eri tahoja eikä osake-, avoimelle- tai kommandiittiyhtiölle määrätty hallinnollinen sanktio estä syytteen nostamista yhtiön edustajaa vastaan.

Ratkaisussaan KKO 2012:71 korkein oikeus katsoi, että avoimelle yhtiölle arvonlisäverojen ilmoittamatta jättämisen vuoksi määrätty veronkorotus muodosti EIS:n 7. lisäpöytäkirjan 4 artiklan säännöksessä

esitutkinnan ja rikosprosessin henkilöverotuksessa veropetoksensa rangaistavasta menettelystä, josta samalla on kyse, mikäli yrityksen vastuuhenkilölle on tästä menettelystä määrätty veronkorotus. Viimeksi mainitun tyyppinen tilanne on kyseessä esimerkiksi silloin, kun yhtiö on jättänyt myyntitulojaan ilmoittamatta ja yhtiön vastuuhenkilö on nostanut yhtiöstä kyseisiä ilmoittamatta jääneitä varoja peiteltyinä osinkona ilmoittamatta niitä myöskään henkilökohtaisessa verotuksessaan tai vastaavasti silloin, kun yhtiön kirjanpitoonsa kuluksi kirjaamat omaisuuserät ovat vähennyskelvottomia ja todellisuudessa yhtiön osakkaalleen tai lähipiirilleen jakamaa peiteltyä osinkoa. Lisäksi hallintoprosessuaalista päätöstä, jonka kohteena ei ole veronkorotus, saatetaan käyttää todisteena rikosprosessissa.

Kun verovalitusasiaa käsitellään hallinto-oikeudessa saattaa valituksen kohteena olla VML:n 14 §:n mukaiseen verotarkastukseen ja siitä laadittuun verotarkastuskertomukseen perustuva verotuspäätös, jolloin verotarkastuskertomus on varsin keskeinen osa oikeudenkäyntiaineistoa. Verovelvollinen on verotarkastuksessa mahdollisesti vastoin tahtoaan joutunut antamaan tietoja, jotka myös verorikosprosessissa voivat olla osa verotarkastukseen perustuvaa näyttöä. Vastaavasti selvittämiselvöllisyyden laiminlyönnistä verovelvolliselle on voinut aiheutunut haitallisia seurauksia veronkorotuksen muodossa. Tällöin joudutaan pohtimaan, miten hallintotuomioistuimen päätöksen merkitykseen näyttönä verorikosprosessissa vaikuttaa, että päätös perustuu samoihin asianosaisen verotarkastuksessa antamiin lausumiin ja tietoihin, joilla on asiallinen yhteys verorikosasiaan. Miten toisaalta on suhtauduttava asianosaisen vaitioloon verotarkastuksessa. Vastaavasti on pohdittava, voidaanko ja missä määrin syytetyn mahdollisessa hallintoprosessissa asianosaisena antamia itselleen epäedullisia lausumia hyödyntää verorikosprosessissa näyttönä ja miten vaitioloon tällöin on suhtauduttava. Kysymykset saattavat luonnollisestikin tulla harkittavaksi muidenkin hallintomenettelyjen osalta, mikäli ne bis in idem -kiellosta ei muuta johdu.

Koska itsekriminointisuojaan erot hallinto- ja rikosprosessia ja erojen vaikutukset hallintoprosessuaalisen ratkaisun näyttöarvoon on jonkin verran vaikeasti hahmotettava asiakokonaisuus, pyrin seuraavalla pelkistetyllä tarkastelulla konkretisoimaan sitä. Tässä suhteessa on erotettava kaksi eri tilannetta. 1) Verotarkastusmenettelyn

---

tarkoitettuna esteen syytteen tutkimiselle. Korkein oikeus totesi perusteluissaan (kohdat 19–26), että avoimen yhtiön yhtiömies oli yhteisvastuussa yhtiölle määrätystä arvonlisäveron korotuksesta ja hänen vastuunsa yhtiölle määrätystä verosta on tietyn edellytyksin täysimääräistä. Veronkorotukset oli myös määrätty yhtiömiehen maksettaviksi. Veronkorotus ja verovelvolliseen kohdistettu syyte perustuivat olennaisesti samoihin tosiseikkoihin ne bis in idem -kiellon kannalta arvioituna eikä sitä, että veronkorotus on määrätty avoimen yhtiön verotuksessa myös yhtiön maksettavaksi, voitu pitää tässä suhteessa merkityksellisenä. Arvonlisäverojen veronkorotusten yhteinen määrä oli tuntuva. Korkeimman oikeuden mukaan korotusten vaikutukset kohdistuvat siten yhtiömieheen hänen oman menettelynsä perusteella niin, että oli perusteltua pitää niitä kyseisen artikkelin tarkoittamana rangaistuksena. Veronkorotuksia koskevat päätökset olivat myös tulleet lopullisiksi ennen törkeää veropetosta koskeneen syytteen vireille tuloa.

kanssa ei ole vireillä esitutkintaa tai rikosprosessia ja 2) kyse on niin sanotusta rinnakkaisten prosessien tilanteesta. Käsittelemme ensin tilannetta, jossa hallinnollisen menettelyn, kuten verotarkastusmenettelyn ja valitusprosessin kanssa ei ole samanaikaisesti vireillä esitutkintaa tai rikosprosessia. Itsekriminointisuoja muilta osin verotusmenettelyssä on käsitelty jo edellä.

1) Eriaikaiset prosessit (esitutkinta/rikosprosessi ja verotarkastusmenettely/hallintoprosessi)

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 25 §:n mukaan tuomioistuimessa ei saa rikosasiassa hyödyntää 18 §:ssä säädetyn vaitiolo-oikeuden vastaisesti hankittua todistetta vaan epäilyltä oikeudenkäynnissä ja esitutkinnassa myötävaikuttamattomuusperiaatetta loukaten hankitut todisteet on jätettävä hyödyntämättä. Kysymys on siitä, voivatko asianosaisen hallintoprosessissa antamat tiedot olla hyödyntämiskelvottomia myöhemmässä rikosprosessissa, jossa asianosainen on syytettynä. Kyse on siis suoranaisesti hallintoprosessissa annettujen lausumien hyödyntämisestä eikä siis hallintotuomioistuimen näistä lausumista ja muun selvityksen perusteella tekemistä johtopäätöksistä. Kysymys vaikuttaa periaatteessa selvältä, vaikka tulkinnanvaraisissa tilanteissa sen ratkaisemista helpottaisi, mikäli hallintoprosessilaissa itsekriminointisuoja ja hyödyntämiskieltoa olisi säännelty kattavammin.

Asianosaisen hallintoprosessissa antamia tietoja ei voitaisi hyödyntää rikosprosessissa, mikäli itsekriminointitietojen antamiseen liittyisi rangaistuksen tai siihen rinnastettavan seuraamuksen uhka, sakon tai muun pakkokeinon uhka tai niitä käytettäisiin häntä vastaan itsekriminointitietojen saamiseksi. Myös se, että henkilö olisi lainvastaisesti pakotettu tai painostettu antamaan tietoja voisi johtaa hyödyntämiskieltoon. Myös vaitiolon hyväksi käyttäminen asianosaista vastaan voi olla yksi pakon muoto. Vapaaehtoisesti annettujen tietojen hyödyntämiselle ei luonnollisestikaan ole estettä.

Yksityisellä asianosaisella ei ole hallintoprosessissa yleistä velvollisuutta vaikuttaa itselleen epäedullisten tai negatiivisten seikkojen selvittämiseen. Mikäli hallintoprosessilaissa asianosaisen vaitiolo-oikeus olisi ulotettu koskemaan hallinnollista rikosprosessia, jossa kyse on siis sanktioluonteisen seuraamuksen määrittämisestä, vaikuttasi tämä asianosaisen selvitysvelvollisuutta ja sitä kautta myös näyttökynnyksen ylittymistä koskevan kysymyksen arviointiin.⁴³⁰ Itsekriminointisuojan periaatetta rikkovaa vaitioloa ei voitaisi lukea hänen haitakseen näytön arvioinnissa eikä asianosainen pyrkessään välttymään hallinnolliselta sanktiolta joutuisi ilmaisemaan itselleen epäedullisia seikkoja. Väärien tietojen antaminen olisi myös sallittu.

Hallinnollisen rikosprosessin ja rikosprosessin välillä ei siis olisi asianosaisen lausumiin liittyviä itsekriminointisuojan sisällöllisiä eroja, jotka tulisi huomioida arvioitaessa hallinnollisessa rikosprosessissa annetun ratkaisun näyttöarvoa myö-

⁴³⁰ Hallituksen esitysluonnos 18.4.2017, s. 127–128 ja 212.

hemmässä rikosprosessissa. Verotarkastuksessa veronkorotuksen uhalla annetut lausumat ovat eriaikaisten prosessien tilanteessa rikosprosessissa hyödyntämiskelpoisia. Itsekriminointisuoja ei kuitenkaan toteudu verotarkastuksessa, jolloin joudutaan pohtimaan mikä sen vaikutus on hallintotuomioistuimen näyttöarvoon. Verotarkastuksella on luonnollisestikin vaikutusta myös verotuksen oikaisulautakunnan päätöksen näyttöarvoon, mutta tässä tarkastelun kohteena on vain hallintotuomioistuimen ratkaisu.

Uuden hallintoprosessilain mukaan itsekriminointisuoja hallinnollisessa rikosprosessissa ei ulotu hallinnollisen sanktion vaaraan. Itsekriminointisuoja tulee sovellettavaksi, kun käsillä on 7 luvun 69 §:n 4 momentissa tarkoitettu syytteen vaara tai lausumat myötävaikuttaisivat asianomaisen syyllisyyden selvittämiseen. Ne bis in idem -kiellosta johtuen sama menettely, josta on jo määrätty hallinnollinen sanktio, ei kuitenkaan pitäisi tulla käsiteltäväksi esitutkinnassa tai rikosprosessissa. Veronkorotuksen osalta asiasta on säädetty edellä viitatuilla erityislaitailla.⁴³¹

Sen sijaan on pohdittava, onko itsekriminointisuoja merkitystä lausumien hyödynnettävyyteen rikosprosessissa silloin, kun kyse on yritysverotusta koskevasta hallinnollisesta rikosprosessista. Tällöin on huomioitava, että veronkorotuksen uhka koskee yritystä eikä henkilöä, joka edustaa hallintoprosessissa asianosaisena olevaa yritystä. Ne bis in idem -kielto ei siis estä yritysverotusta koskevaa rikosprosessia.

Yrityksen edustajalla ei olisi hallintoprosessissa noudatettavan periaatteen mukaisesti yleistä velvollisuutta vaikuttaa yrityksensä kannalta epäedullisten tai negatiivisten seikkojen selvittämiseen. Erona rikosprosessiin on kuitenkin se, että asianosaisella on vastuu omien vaatimustensa perusteita koskevan selvityksen riittävydestä. Tästä seuraa, ettei riittämätöntä selvitystä voida panna päätöksen perustaksi, mikäli tuomioistuimen huolehtimisvelvollisuus ja sen itse hankkima selvitys ei ole korjannut tilannetta. Vaikeneminen voidaan hallintoprosessissa katsoa vaikuttavan negatiivisesti asianosaisen selvityksen luotettavuuteen ja huomioida päätösharkinnassa.⁴³² Myötävaikuttamattomuus asian selvittämisessä voidaan edelleen tulkita selvitysvelvollisuuden laiminlyönniksi ja näyttökynnystä tämän johdosta laskea. Asianosaisen edustaja joutuisi vastentahtoisesti välttämään yrityksen kannalta epäedulliselta hallintotuomioistuimen päätökseltä selvittämään asiaa. Koska sanktio kohdentuu yritykseen, voidaan ajatella, etteivät rikosprosessuaaliset periaatteet tule sovellettavaksi. Vaitiolon hyödyntämiselle näyttönä verovelvollista vastaan ei ole estettä. Vaikka mainitunlaisen vastentahtoisuuden tai välttämättömyyden tulkittaisiinkin muodostavan jonkinlaisen pakon, kyse olisi ”tavallisesta hallintoprosessista” eikä periaatetta voida loukata. Yritysverotukseen liittyvät tiedot voivat kuitenkin samalla saattaa yrityksen edustajan syytteen vaaraan veropetoksesta yhtiön edustajana tai henkilökohtaiseen verotukseen liittyen. Esimerkiksi yrityk-

431 Laki erillisellä päätöksellä määrättävästä veron- tai tullinkorotuksesta.

432 Mäenpää 2007, s. 376.

sen vastuuhenkilö on ehkä saanut yritysverotuksessa ilmoittamatta jäänyttä tuloa peiteltyinä osinkona, jota hän ei ole ilmoittanut henkilökohtaisessa verotuksessaan. Tällöin itsekriminointisuoja tulisi sovellettavaksi edellyttäen, että esitutkinta on vireillä tai että annetut tiedot voisivat johtaa esitutkinnan aloittamiseen.

Edellä olevat johtopäätökset ovat kuitenkin muodollisjuridisia. Perustellusti voidaan katsoa, että yrityksen vastuuhenkilön ja yrityksen välillä vallitsevan intressiyhteyden vuoksi sanktio kohdistuu myös yritysjohtajaan. Muodollisesti sanktio kohdentuu kuitenkin yritykseen eikä *ne bis in idem* -sääntö estä myöhempää henkilöverotukseen liittyvä verorikosprosessia. Verohallinnon ohjeiden mukaan rikosrikosoikeudellista itsekriminointisuoja huomioitaessa yrityksen ja sen vastuuhenkilön välillä ei ole tehty eroa.⁴³³ Tällöin tilanne muuttuisi, koska verovelvollisen itsekriminointisuojaeriaatetta loukkaavaa vaitioloa ei voitaisi rikosprosessissa hyödyntää näyttönä häntä vastaan. Vaitiolon hyödyntäminen hallintoprosessissa vaikuttaisi myös hallintoprosessuaalisen ratkaisun näyttöarvoon. Verovelvolliseen olisi myös kohdistunut sopimatonta pakkoa, mikäli verovelvollinen joutuisi todistustaan kääntymisen vuoksi ilmaisemaan itselleen epäedullisia seikkoja. Annetut tiedot olisivat hyödyntämiskelvottomia.

Hallintoprosessissa asianosaisella ei ole velvollisuutta kertoa itselleen epäedullista seikoista. Lähtökohtana on kuitenkin pidettävä, että asianosaisella on velvollisuus pysyä totuudessa eikä väärin tietojen antaminen ole sallittua. Suoranaisten väärin tietojen antaminen hallintoprosessissa ei ole sallittu, mutta niiden antamista ei ole nimenomaisesti sanktioitu. On kuitenkin huomattava, että väärin tietojen antamista on mahdollista pitää prosessipetoksena, jos asianosaisen sanktiouhkaisessa hallintoprosessissa esimerkiksi suoranaisesti väärää tietoa antamalla aiheuttaisi väärän tuomion ja vahinkoa veronsaajalle. Tällöin itsekriminointisuoja loukattaisiin. Asianosaisellahan ei olisi muuta mahdollisuutta kuin puhua totta, koska hallintoprosessissa myös vaitiolo myötävaikuttaisi tai voisi myötävaikuttaa veronkorotuksella sanktioiden menettelyn selvittämiseen. Vaitiolo ei riittäisi turvaamaan itsekriminointisuojan tarkoittamassa mielessä syytetyn asemassa olevan asianosaisen asemaa. Perustellusti voidaan kuitenkin kysyä, loukattaisiinko itsekriminointisuoja myös siinä tapauksessa, että valehtelu ei olisi rangaistavaa. Riittäisikö valehtelu oikeus turvaamaan asianosaisen aseman rikosprosessin ulkopuolisessa menettelyssä riittävästi? Totuudellisten lausumien antamiseen ei siten liittyisikään itsekriminointisuojan tarkoittamaa pakkoa ja lausumat olisivat hyödyntämiskelpoisia myös rikosprosessissa. Asianosaisellahan olisi aina oikeus valehdella eikä haitalliseen vaitioloon olisi tarvetta turvautua lainkaan.⁴³⁴ Tällöin ei ehkä loukattaisi itsekri-

433 Verohallinnon ohje 30.9.2016, s. 5–6.

434 Ks. tältä osin Hupli (2017, s. 86), joka vaikenemisoikeutta ja valehtelu-oikeutta pohtiessaan toteaa rinnakkaisten prosessien tilanteeseen liittyen ”...jos vaikenemisoikeus ei yksittäistapauksessa riittäisi itsekriminointisuojan toteutumiseen, valehtelu ei olisi rangaistavaa.” Vastaavasti voidaan todeta, jos

minointisuoja, mutta toisaalta kannustettaisiin valehteluun. Jos verovelvollinen valehtelu-oikeuteensa turvautumatta antaisikin totuudelliset tiedot, ne olisivat näin ajatellen hyödyntämiskelpoisia.

Kun asiaa lähestytään rikosoikeudellisesti, on todettava, että rikosprosessissa syytetyllä on lähtökohtaisesti ja tiettyyn rajaan asti aina vaitiolo-oikeus. Vaitiolon hyödyntäminen vastoin vaitiolo-oikeutta näyttönä häntä vastaan tarkoittaa itseksiminointisuojan vastaista pakkoa, vaikka syytetyllä olisikin oikeus turvautua valehteluun. Totuudelliset tiedot olisivat hyödyntämiskelvottomia.

Tietojen antaminen tai niiden salaaminen tapahtuvat useimmiten jo verotarkastusvaiheessa. Hallintotuomioistuimen päätös voi siten perustua verovelvollisen verotarkastuksessa antamille itseksiminointisuoille. Verovelvollisen vaitioloa on myös saatettu käyttää näyttönä verovelvollista vastaan tietojen saamiseksi. Verotarkastuksessa tietojenantovelvollisuutta on tehostettu veronkorotussanktiolla ja väärin tietojen antaminen tai tietojen salaaminen on myös tietyin edellytyksin säädetty rangaistavaksi. Itseksiminointisuoja ei toteudu verotarkastuksessa ja joudutaan huomioimaan ratkaisun hyödynnettävyyttä arvioitaessa.

Päätöksen lopullinen näyttöarvo jää puolestaan riippumaan siitä, missä määrin asianosaisen omat rikosprosessissa hyödyntämiskelvottomaksi katsottavat lausumat tai vaitiolo ovat vaikuttaneet asianosaiselle epäedulliseen ratkaisuun ja missä määrin päätös perustuu muuhun kuin rikosoikeudellisen itseksiminointisuojan periaatteen kanssa ristiriidassa olevan selvitykseen. Tosin käytännön ongelmaksi saattaa muodostua hallintotuomioistuimen perustelujen puutteellisuus ja tästä johtuva asian arvioimiseksi tarvittavan tiedon puuttuminen.

2) Rinnakkaiset prosessit (verotarkastusmenettely/hallintoprosessi ja rikosprosessi)

Kun hallinnollisen sanktiomenettelyn kanssa on samanaikaisesti vireillä esitutkinta tai rikosprosessi, henkilöltä pakkokeinon käyttämisen uhalla tai muutoin vastoin hänen tahtoaan menettelyssä hankittuja itseksiminointisuoja ei saa hyödyntää rikosprosessissa (OK 17:25.2). Rikosprosessissa voi samaan menettelyyn liittyen olla kysymys yritysverotusta koskevan syytteen lisäksi myös henkilökohtaista verotusta koskevasta veropetosyytteestä, mikäli ne bis in idem -kielto huomioiden veronkorotusta henkilöverotuksessa ei ole määrätty. Teoriassa on myös mahdollista, että yrityksen edustajaa vastaan on verotarkastuksen alkaessa vireillä esitutkinta epäilyistä yritysverotusta koskevasta verorikoksesta. Tavallisempaa kuitenkin on, että rikosepäily herää verotarkastusvaiheessa. Kun hallintotuomioistuimen päätös perustuu verotarkastusmenettelyssä saatuihin tietoihin tai verovelvollisen vaitiolon hyödyntämiselle, muodostuu ongelma, johon jo edellä viitattiin. Missä määrin verotarkastuksessa hankitut tiedot ovat hyödyntämiskelvottomia rikosprosessissa ja

---

valehtelu-oikeus riittää, miksi turvautua vaitioloon. Vaitiolon hyödyntämiselle näyttönä ei myöskään tässä tilanteessa olisi periaatteesta johtuvaa estettä.

missä määrin ne näin ollen tulee huomioida hallintoprosessuaalisen ratkaisun näyttöarvoon vaikuttavina. Verolainsäädännössä itsekriminoivien tietojen luovuttamista esitutkintaan tai rikosprosessiin ei ole tehokkaasti estetty, joten mahdolliseen itsekriminointisuojaan loukkaamiseen joudutaan reagoimaan hyödyntämiskielillä.⁴³⁵ Vaikka ne bis in idem -kiellosta johtuen hallintoprosessin kohteena ei olisikaan enää veronkorotus, jouduttaisiin verotarkastuksessa saatujen tietojen hyödynnettävyyttä tällöinkin huomiomaan ratkaisun näyttöarvoa pohdittaessa.

Hallintolainkäyttöä koskevan hallituksen esitysluonnoksen mukaan asianosaisen myötävaikuttamattomuusperiaate olisi julkilausuttu uudessa laissa. Uuteen lakiin tällaista nimenomaista mainintaa asianosaisen itsekriminointisuojaan ei sisälly.⁴³⁶ Vaikka hallinnollinen sanktio kohdistuisikin yritykseen, yrityksen edustaja saisi esitysluonnoksessa ehdotetun säännöksen nojalla itsekriminointisuojaan. Häntä ei voitaisi pakottaa edistämään kummankaan prosessin kohteena olevan sanktioidun menettelynsä selvittämistä. Nimenomaisen säännöksen puuttumisesta huolimatta ja lain esityöt huomioiden itsekriminointisuojaan ulottuminen asianosaiseen tällaisessa tilanteessa on selvä. Verohallinnon edellä viitatus ohjeen mukaan rikosoikeudellinen itsekriminointisuoja tulee huomioidavaksi myös yritysverotarkastuksessa ohjeessa mainitun tavoin ja edellytysten täyttyessä.⁴³⁷

Kirjanpidon esittämisvelvollisuus on varsin keskeinen verovelvollisen veronsaajan tiedonsaantioikeutta turvaava velvollisuus. Verovelvollista voidaan veronkorotuksen uhalla vaatia esittämään kirjanpitonsa. Verohallinnon ohjeiden mukaan kirjanpidon esittämisvelvollisuus ei riko itsekriminointisuojaan edes rinnakkaisten prosessien tilanteissa eikä kirjanpitoa voida asettaa hyödyntämiskieltoon.⁴³⁸ Kuten edellä jo todettiin, asiasta voidaan olla perustellusti eri mieltä. Merkille pantavaa on, että esimerkiksi Ruotsin verotusmenettelylain mukaan verovelvollista tai sen edustajaa ei voida verotarkastuksessa sakon uhalla vaatia esittämään tietoja, jos on syytä olettaa, että verovelvollinen on tehnyt rangaistavan teon tai teko voi johtaa veronkorotukseen. Säännös koskee myös juridisen henkilön edustajaa.⁴³⁹ Myöskään kirjanpito-

---

435 Verotustietojen julkisuudesta ja salassapidosta annetun lain 3 luvun verotustietojen luovuttamista koskeviin säännöksiin ei sisälly säännöksiä, joilla tietojen luovuttaminen rikosprosessiin tai esitutkintaan olisi estetty. Lain (3:19) mukaan verohallinto voi salassapitovelvollisuuden estämättä antaa syyttäjä- ja esitutkintaviranomaisille verotietoja rikosten ennalta ehkäisemistä, selvittämistä ja syytteenpanoa varten.

436 Ks. hallituksen esitysluonnos 18.4.2017, s. 127–128 ja 212 (ehdotettu 17 luku 6 §).

437 Verohallinnon ohje 30.9.2016, s. 5–6.

438 Verohallinnon ohje 30.9.2016, s. 7.

439 Ruotsin Skatteförfarandelagen (2011:1244) 44 kap. 3 § kuuluu sanamuotonsa mukaisesti: ”Ett föreläggande får inte förenas med vite om

1. det finns anledning att anta att den som ska föreläggas ha begått en gärning som är straffbelagd eller kan leda till skattetillägg eller kontrollavgift och

2. föreläggandet avser utredning av en fråga som har samband men den misstänkta gärningen. Om den som ska föreläggas är en juridisk person, gäller första stycket även ställföreträdare för den juridiska person. *Lag (2018:2034).*”

aineistoa ei voida tässä tilanteessa vaatia. Tasapainottavana tekijänä on kuitenkin, että veroviranomaisilla toisin kuin Suomessa on mahdollista etsiä yrityksen tiloista kirjanpitoaineistoa.⁴⁴⁰ Kun verotarkastus rinnastetaan esitutkintaan, on kuitenkin selvää, että esittämisvelvollisuus johtaa ristiriitaan itsekriminointisuojaan kanssa.

Selvyyden vuoksi on myös todettava, että itsekriminointisuoja takaa henkilölle vain oikeuden olla vastoin tahtoaan aktiivisesti myötävaikuttamatta oman syyllisyytensä selvittämiseen. Asianomaisella on siis esitutkinnassa ja rikosprosessissakin velvollisuus passiivisesti sietää todisteiden hankkiminen. Siten on selvää, että henkilöllä olisi myös velvollisuus alistua hallintoprosessia edeltäviin valvontatoimiin tai tarkastuksiin kuten verotarkastusmenettelyyn. Toisaalta, jos kirjanpitoaineistoa vaaditaan veronkorotuksen uhalla, kyse ei voi olla enää verotarkastuksen passiivisesta sietämisestä. Koska ilman asianosaisen omaa myötävaikutusta hankittuja tietoja voitaisiin hyödyntää myös rikosprosessissa, se että hallintotuomioistuimen päätös perustuu tiedoille, jotka tarkastusmenettelyssä on saatu ilman asianomaisen myötävaikutusta, ei myöskään vaikuta hallintotuomioistuimen ratkaisun näyttöarvoon.

Kuten lakivaliokunnan ja perustuslakivaliokunnan lausunnoista käy ilmi, itsekriminointisuoja ei estä tai rajoita tehostamasta hallinnollisten valvontamenettelyjen tiedonantovelvoitteita rangaistuksen tai siihen rinnastettavan seuraamuksen tai uhkasakon tai muun pakkokeinon uhalla. Se, että väärän tiedon antaminen verotusmenettelyssä säädetään rangaistavaksi, ei näin ollen ole ristiriidassa itsekriminointisuojaan kanssa.⁴⁴¹ Koska väärän tiedon antaminen on itsessään rikos, puhtaassa verotusmenettelyssä annettuja vääriä tietoja voidaan myös hyödyntää kyseistä tekoa koskevassa verorikosasiassa. Tällöin ei siis kyse ole tilanteesta, jossa pakolla itsekriminointisuojaan vastaisesti edistettäisiin aiemmin epäillyksi tehdyn rikoksen selvittämistä. Samaa asia ei ne bis in idem -kiellosta johtuen voisi kuitenkaan tulla tai olla käsiteltävänä veronkorotusasiassa hallintotuomioistuimessa ja verorikosasiassa rikosprosessissa. Jos ne bis in idem -kieltoa koskevista vero-oikeudellisista säännöksistä huolimatta tällainen varsin vaikeasti kuviteltavissa tilanne kuitenkin tulisi kyseeseen, ei itsekriminointisuojaan periaatteella olisi tällöin merkitystä eikä sitä tarvitsisi huomioida arvioitaessa hallintotuomioistuimen ratkaisun painoarvoa väärin tietojen antamista koskevassa kysymyksessä.⁴⁴²

Hallintoprosessissa asianosaisella on asiallisten ja ajallisten yhteysvaatimusten täyttyessä rinnakkaisten prosessien tilanteessa oikeus vaitioloon. Vaitioloa ei tällöin voida hyödyntää itsekriminointisuoja loukkaavalla tavalla. Vaitiolo ei voi edistää veronkorotuksella sanktioidun menettelyn ja veropetoksen selvittämistä. Tässä tilanteessa voidaan näin ollen esittää kysymys: riittäisikö vaitiolo-oikeus turvaamaan asianosaisen aseman siten, että asianosaisen turvautuessa valehteluun häntä

440 Kuortti 2017, s. 416.

441 Mäenpää 2007, s. 377, HE 46/2014, s. 92

442 Ks. laki erillisellä päätöksellä määrättävästä veron- tai tullinkorotuksesta (781/2013).

voitaisiin rangaista prosessipetoksesta? Asianosaisellahan olisi aina mahdollisuus turvautua vaitioloon ilman haitallisia seurauksia. Siten myöskään totuudellisiin lausumiin ei liittyisi minkäänlaista pakkoa, joka tekisi niistä hyödyntämiskelvottomia. Hallintoprosessilaki ei anna vastausta kysymykseen asianosaisen valehtelu oikeudesta ja valehtelun rangaistavuudesta.⁴⁴³ Kirjallisuudessa on katsottu, ettei asianosaisella ole oikeutta antaa prosessissa suoranaisesti vääriä tietoja,⁴⁴⁴ mutta kysymys valehtelun rangaistavuudesta rinnakkaisten tai ei rinnakkaisten prosessien tilanteesta on epäselvä. Väärien tietojen antamista ei ole sanktioitu, joten totuudellisten tietojen antamiseen liittyvä pakko voi liittyä vain edellä mainittuun väärin tietojen rangaistavuuteen prosessipetoksena. Rikosprosessuaalisen itsekriminointisuoja periaatteen mukaan asianosaista ei voida rangaista valehtelusta eikä tähän vaikuta se, riittäisikö vaitiolo turvaamaan syytetyn aseman. Rangaistusuhun alla annetut totuudelliset tiedot olisivat hyödyntämiskelvottomia, vaikka syytetty olisikin voinut turvautua vaitioloon ilman hänelle siitä aiheutuvaa haittaa. Myös edellä viitatuissa ratkaisussa KKO 2011:46 väärin tietojen antaminen rikosprosessin ulkopuolella rinnastettiin vaitioloon eikä verovelvollista voitu rangaista vääristä tiedoista. Itsekriminointisuoja tarkoittamalla tavalla syytetyn asemassa olevalla henkilöllä on siis oikeus valehdella riippumatta siitä, missä menettelyssä ja missä asemassa häntä kuullaan.⁴⁴⁵

Ratkaisujen KKO 2011:46 ja KKO 2009:80 kanssa ristiriitaisina voidaan pitää ratkaisuja KKO 2015:6 ja KKO 2017:78. Näissä kahdessa viimeksi mainituissa ratkaisuissa itsekriminointisuoja tarkoittamassa asemassa olevaa henkilöä kuultiin todistajana ja todistelutarkoituksessa eikä konkurssivelallisenä ja verovelvollisena kuten ensin mainituissa. Ratkaisussa KKO 2011:46 verovelvollista ei voitu rinnakkaisten prosessien tilanteessa rangaista väärin tietojen antamisesta verotarkastuksessa. Erottavaksi kriteeriksi muodostui kuultavan asema todistajana, millä seikalla korkein oikeus katsoi olevan merkitystä valehtelu oikeuden rangaistavuuden suhteen.⁴⁴⁶

Korkeimman oikeuden ratkaisemassa tapauksessa KKO 2017:78 syyttäjä vaati käräjäoikeudessa syytetylle rangaistusta törkeästä petoksesta ja petoksesta. Vastaa- jaa oli kuultu todistelutarkoituksessa kahdessa eri takaisinsaantia konkurssipesään koskevassa asiassa toimitetussa pääkäsittelyssä. Vastaja oli tällöin hankkiakseen edustamalleen yhtiölle oikeudetonta taloudellista hyötyä erehdyttänyt käräjäoi- keutta kertomalla syytteessä mainituista seikoista totuudenvastaisesti. Riita-asioissa kantajana oli ollut konkurssipesä ja vastaajana yhtiö, jota syytetty edusti. Syytetty oli aiheuttanut konkurssipesälle kymmenien tuhansien eurojen vahingon siten, että

---

443 Prosessilakia koskevan hallituksen esitysluonnoksen mukaan itsekriminointisuoja olisi yksityisen asianosaisen osalta ulottunut hallinnolliseen rikosprosessiin. Hallituksen esitysluonnos 18.4.2017, s. 127–128 ja 212. Kysymys oikeudesta väärin tietojen antamiseen jää esitysluonnoksessa epäselväksi.

444 Mäenpää 2007, s. 376.

445 Vuorenperä 2012, s. 593–594.

446 Ks. tästä tarkemmin Hupli (2017, s. 84–85), joka on kritisoinut KKO:n omaksumaa erottelukriteeriä.

käräjäoikeus oli tuomioissaan vastaajan kertomista seikoista erehtyneenä hylännyt konkurssipesän korvausvaatimukset ja tuominnut sen korvaamaan vastaajayhtiölle sen oikeudenkäyntikulut.

Käräjäoikeus tuomitsi syytetyn rangaistukseen törkeästä petoksesta ja petoksesta. Käräjäoikeus lausui perusteluissaan itsekriminointisuojaan merkityksestä:

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 24 §:n mukaan todistaja saa kieltäytyä kertomasta seikkaa tai vastaamasta kysymykseen, jos hän ei voisi tehdä sitä saattamatta muun muassa itseään syytteen vaaraan. Saman luvun 65 §:ssä säädetään, että kuulusteltaessa asianosaista totuusvakuutuksen nojalla, on noudatettava muun muassa mitä 24 §:ssä säädetään todistajasta. Käräjäoikeus toteaa, että vaikka A:ta ei ole kuultu pääkäsittelyssä 11.11.2010 totuusvakuutuksen nojalla, on hänen asemansa rinnastunut jälkimmäisessä pykälässä mainittuun tilanteeseen, jossa asianomaista kuulustellaan totuusvakuutuksen nojalla. Mainitussa pääkäsittelyssä A:ta on niin ikään muistutettu siitä, että hänellä on oikeus olla ilmaisematta seikkaa, joka voi saattaa hänet syytteen vaaraan. Käräjäoikeus ei pidä lainsäätäjän todennäköisenä tarkoituksena olleen, että asianosainen ei todistelutarkoituksessa kuultaessa voisi saada vastaavaa itsekriminointisuoja kuin totuusvakuutuksen nojalla kuultaessa.

Tuoreessa oikeuskäytännössä (KKO 2015:6) on todettu, että (kohta 11) ”Rikoksesta epäillyn oikeus sekä esitutkinnassa että muussa viranomaismenettelyssä vaieta ja olla myötävaikuttamatta oman syyllisyytensä selvittämiseen on osa kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa ja Suomen perustuslaissa turvattua oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä. Tämä niin sanottu itsekriminointisuoja tarkoittaa sitä, ettei rikoksesta syytettyä tai epäiltyä saa pakottaa tai painostaa myötävaikuttamaan oman syyllisyytensä selvittämisessä. Itsekriminointisuoja ulottuu myös rikosoikeudenkäynnin ulkopuolisiin menettelyihin (KKO 2009:80, kohta 17). Itsekriminointisuoja tarkoituksena on suojata rikoksesta epäillyn tai syytteessä olevan tahtoa viranomaisten epäasiallista pakottamista vastaan (KKO 2009:80, kohta 10 ja 2010:41, kohta 16).”

Samassa päätöksessä on todettu (kohta 26), että ” Todistajalla on lakiin perustuva oikeus kieltäytyä lausumasta tai vastaamasta kysymykseen, jos hän voisi lausumillaan vaarantaa asemansa epäiltynä tai syytettynä. Tämä kieltäytymisoikeus merkitsee sitä, että todistajalla, joka ei voi sulkea sanotunlaista vaaraa pois, on oikeus harkita, kertooko hän määrätystä seikasta tai vastaako kysymykseen. Kieltäytymisoikeuteensa asianmukaisesti vetoavaa ja sitä käyttävää kohtaan ei voida käyttää painostuksena sakkoa tai muuta uhkaa, eikä häntä voida tämän johdosta tuomita rangaistukseen. Jos todistaja tällaisessa tilanteessa kieltäytymisoikeuteensa vetoamatta kertoo tai vastaa kysymykseen, kysymys ei siten ole todistamisesta siihen pakotettuna. Jos todistaja antaa itselleen epäedullisen lausuman, hänen ei voida katsoa tehneen sitä pakotettuna todistamaan itseään vastaan. Todistajan tahtoon ei tällöin voida katsoa kohdistuvan sopimatonta painostusta.”

Yllä olevasta käräjäoikeus toteaa, että itsekriminointisuoja tarjoaa mahdollisuuden harkita sen, kieltäytykö lausumasta itselleen epäedullisesta seikasta. Oikeus on nimenomaisesti olla ilmaisematta itselleen epäedullisesta seikasta, ei totuudenvastaisesti kertoa siitä. A on itsekriminointisuojaan vetoamatta lausunut syytteessä mainitussa käsittelyssä todistelutarkoituksessa totuudenvastaisesti. Siten A ei voi vedota menestyksellisesti asiassa itsekriminointisuojaan ja syyte on tältäkin osin edellä mainituin perustein luettu A:lle syyksi.

Hovioikeus tuli tuomiossaan (24.8.2016 nro 16/13386) toiselle kannalle ja hylkäsi petossyytteet. Perusteluissaan hovioikeus lausui:

Rovaniemen hovioikeus on 1.11.2013 antamallaan tuomiolla (Oulun käräjäoikeus 30.3.2012 nro 12/777) tuominnut A:n muun ohella törkeästä velallisen epärehellisydestä. A:n 11.11.2010 ja 15.3.2011 takaisinsaantiasioiden yhteydessä antamissa kertomuksissa on ollut kysymys osaltaan samasta tapahtumienkulusta kuin edellä mainitussa rikosasiassa. Rikosasian tuomioon johtaneiden tapahtumien esitutkinta on tullut vireille lokakuussa 2009 eli ennen nyt syytteessä mainittuja kuulemisia.

A:ta on kuultu takaisinsaanteja koskeissa oikeudenkäynneissä riita-asian asianosaisena todistelutarkoituksessa. A:lla on ollut asemansa perusteella velvollisuus puhua oikeudenkäynnissä totta. Hovioikeudella ei ole aihetta epäillä käräjäoikeuden näytön arviointia siitä, että A:n kertomukset ovat kuitenkin olleet syytteessä mainituilta osin totuudenvastaisia.

A on nyt tuomittu rangaistukseen siitä, että hän on antanut totuudenvastaisia tietoja takaisinsaanteja koskeissa oikeudenkäynneissä. Asiassa on selvää, että itsekriminointisuoja olisi oikeuttanut A:n pysymään näissä oikeudenkäynneissä passiivisena ja olemaan antamatta tietoja, joilla hän saattaisi myötävaikuttaa syyllisyytensä selvittämiseen itseään koskevassa, jo vireillä olleessa rikostutkinnassa. A:n takaisinsaantioikeudenkäynneissä totuudenvastaisesti kertomat seikat ovat liittyneet olennaisesti häneen kohdistettuun rikosepäilyyn. A:n takaisinsaantioikeudenkäynneissä yritysjärjestelyistään ja maksusuorituksistaan kertomat seikat ovat olleet olennaisilta osiltaan samansisältöisiä kuin hänen rikosasiassa myöhemmin esittämänsä kiistämisperusteet.

Itsekriminointisuojan keskeisenä ajatuksena on suojella rikoksesta epäiltyä viranomaisen epäasiallista painostusta vastaan. Syytettyä tai epäiltyä ei voida velvoittaa tunnustamaan syyllisyyttään taikka myötävaikuttamaan oman syyllisyytensä selvittämiseen. Epäilyllä ei ole velvollisuutta antaa sellaisia tietoja, joiden hän voi perustellusti arvioida vaarantavan tai heikentävän hänen myöhempiä puolustautumismahdollisuuksiaan. Korkein oikeus on todennut ratkaisussaan 2011:46, että itsekriminointisuoja on kysymys ennen muuta rikoksesta epäillyn oikeudesta olla

myötävaikuttamatta oman syyllisyytensä selvittämiseen. Rikoksesta epäiltyä ei saa pakottaa tai painostaa myötävaikuttamaan syyllisyytensä selvittämiseen. Itsekriminointisuoja ei myöskään edellytä, että syylliseksi epäilty nimenomaisesti vetoaa oikeuteensa. Suomessa rikoksesta epäillylle ei ole esitutkinnassa tai rikosoikeudenkäynnissä asetettu totuudessapysymisvelvollisuutta eikä väärrien tietojen antamista rikosprosessin kuluessa ole säädetty rangaistavaksi.

Hovioikeus katsoo, että A:lla ei ole nämä edellä todetut seikat ja hänen samanaikainen asemansa rikosasian epäiltynä huomioon ottaen voitu edellyttää takaisinsaantioikeudenkäyntien yhteydessä, että hän silloin kertoisi tapahtumienkuluista eri tavalla kuin hän on puolustukseksien kertonut törkeää velallisen epärehellisyttä koskevassa esitutkinnassa. Siviiliasian yhteydessä annetun totuudenvastaisen kertomuksen katsominen rangaistavaksi loukkaisi olennaisesti syylliseksi epäillyn oikeutta olla myötävaikuttamatta oman syyllisyytensä selvittämiseen samaan aikaan vireillä olleeseen rikosepäilyyn liittyen. A:n väärrien tietojen antamista ei ole sen vuoksi nyt kysymyksessä olevassa tilanteessa syytä arvioida toisin kuin hänen oikeuttaan vaieta taikka jättää tietojaan antamatta. Itsekriminointisuoja voidaan katsoa ulottuvan nyt kysymyksessä olevaan menettelyyn. Edellä mainituin perustein A:n syytteessä mainittua menettelyä ei voida pitää rangaistavana. Syytteet kohdissa 1 ja 2 on sen vuoksi hylättävä.

Mikäli totuudellisia tietoja olisi tässä tilanteessa kuitenkin annettu, tietojen hyödynnettävyys rikosprosessissa tässä rinnakkaisten prosessien tilanteessa ratkeaisi sen mukaan, pidetäänkö hovioikeuden asiassa omaksumaa kantaa oikeana.

Hovioikeuden mukaan A:lta ei voitu edellyttää, että hän olisi kertonut takaisinsaantioikeudenkäynneissä eri tavoin kuin esitutkinnassa eli siis totuudenmukaisesti, mikä olisi loukannut hänen oikeuttaan olla myötävaikuttamatta oman syyllisyytensä selvittämiseen. Hovioikeus on ilmeisestikin päätenyt siihen, että myös vaikeneminen olisi merkinnyt myötävaikuttamista oman syyllisyytensä selvittämiseen. Ainoaksi vaihtoehdoksi oli siis jäänyt väärrien tietojen antaminen.

Hovioikeus ei kuitenkaan lausunut mitään siitä, miksi vastaaja ei olisi voinut turvautua vaitiolo-oikeuteensa, josta hänelle oli kerrottu. Mikä nimenomaisesti olisi ollut se vaitioloa aiheutunut epäedullinen seuraus, joka olisi estänyt vastaajaa turvautumasta vaitiolo-oikeuteensa. Hovioikeuden ajatuksena lienee, että vaikenemisesta olisi saattanut olla epäedullisia seurauksia asianosaiselle, koska sitä olisi vireillä olevassa rikosprosessissa pidetty näyttönä valehtelusta esitutkinnassa. Hovioikeus ei ole kuitenkaan perustellut tarkemmin, miksei itsekriminointisuoja olisi estänyt hyödyntämästä vaitioloa näyttönä asianosaista vastaan esitutkinnassa tai sitä mahdollisesti seuraavassa rikosprosessissa. Tällöinhän vaitioloa ei olisi voinut olla asianosaiselle haitallisia seurauksia eikä hänen olisi voitu katsoa olevan pakotettu luopumaan siitä. Vaikenemiseen olisi ollut hyväksyttävä syy eikä sitä olisi voitu huomioida todistusharkinnassa A:n haitaksi ratkaistaessa konkurssipesän takaisin-

saantivaatimusta. Itsekriminointisuoja loukkaamalla sitä ei olisi myöskään voitu hyödyntää vireillä olevassa esitutkinnassa tai sitä seuraavassa oikeudenkäynnissä eikä se olisi voinut heikentää A:n puolustautumismahdollisuuksia. Asianosainen on tästä huolimatta jättänyt turvautumatta vaikenemiseen ja päätenyt värien tietojen antamiseen. Toisaalta vaitiolo-oikeutta tulee arvioida syytetyn näkökulmasta niiden tietojen perusteella, joita hänellä on silloin, kun tietoja vaaditaan häneltä pakon tai rangaistuksen uhalla (KKO 2009:80 kohdat 17 ja 18). Kuultavan subjektiivinen käsitys myötävaikuttamisesta on näin ollen ratkaiseva arvioitaessa itsekriminointisuojan edellytysten täyttymistä.

Mielestäni hovioikeuden ratkaisu on perusteltavissa edellytyksin, että vaitiolo-oikeuteen voitaisiin perustellusti liittää itsekriminointisuojan tarkoittamaa pakkoa. Tällaisena pakkona on petoksena rangaistava värien tietojen antamiseen liittyvä rangaistusuhka. Tätä kautta pakko kytkeytyy myös vaikenemiseen eli A olisi pakotettu turvautumaan vaikenemiseen, jolla hän samalla olisi edistänyt oman rikoksensa selvittämistä. A:n tuomitseminen rangaistukseen petoksesta väriä tietoja antamalla olisi siis ollut vastoin itsekriminointisuojan periaatetta. Mikäli värien tietojen antamisesta rangaistaisiin ja A taas olisi kertonut totuudenmukaisesti, A:n olisi tämän näkökannan mukaan katsottava tulleen pakotetuksi antamaan totuudenmukaiset tiedot eivätkä lausumat olisi hyödyntämiskelpoisia rikosprosessissa.

Vaitioloon ja kieltäytymiseen liittyvää pakkoa on kuitenkin syytä miettiä pidemmälle. Kuten jäljempänä referoidussa ratkaisussa KKO 2017:78 on todettu, todistajan kieltäytymisoikeutta koskevia säännöksiä sovelletaan myös todistelutaroituksessa kuultavaan henkilöön. Syytteessä tarkoitettuna ajankohtana voimassa olleen OK 17 luvun 25 §:n (571/148) mukaan sen, joka kieltäytyy todistamasta tai vastaamasta kysymykseen, on mainittava kieltäytymisensä peruste ja tuettava sitä todennäköisin syin. Näistä syistä johtuen voidaan perustellusti katsoa, että henkilö joutuu itsekriminointisuojan vastaisesti myötävaikuttamaan oman syyllisyytensä selvittämiseen jo vaitiolo-oikeuteensa vedotessaan. Mikäli todistaja päättää vastata kysymykseen, hänen on myös puhuttava totta. Todistajan kieltäytymis- ja vaitiolo-oikeus ei riittäisi turvaamaan kuultavan oikeudellista asemaa senkään vuoksi, että syytetyn asemassa olevalla henkilöllä on oltava oikeus valehdella. Jos valehtelu-oikeutta ei olisi, syytetyn asema rikosprosessin ulkopuolisessa menettelyssä muodostuisi heikommaksi kuin rikosprosessissa.⁴⁴⁷ Tämän näkemyksen mukaan A olisi myös vaitiolo-oikeuteensa vedotessaan tullut pakotetuksi myötävaikuttamaan oman syyllisyytensä selvittämiseen.

Korkein oikeus myönsi syyttäjälle ja A:n edustaman velallisyhtiön konkurssipesälle valitusluvan. Korkein oikeus päätyi katsomaan, ettei vastaajan itsekriminointisuoja ollut loukattu. Syytteitä petoksesta ja törkeästä petoksesta ei olisi saanut hovioikeuden lausumilla perusteluilla hylätä.

---

⁴⁴⁷ Vuorenää 2012, s. 593–594.

Ratkaisussaan korkein oikeus otti kantaa siihen, oliko A:han häntä asianosaisen edustajana ja asianosaisena riita-asiassa kuultaessa kohdistunut jotakin sellaista pakottamista, joka poistaa rangaistavuuden petoksena rangaistavalta menettelyltä.

A oli korkeimmassa oikeudessa vedonnut siihen, että hän oli takaisinsaantiasioissa ollut tietoinen siitä, ettei häntä ollut voitu velvoittaa kuultavaksi todistelutarkoituksessa. Hän oli kuitenkin tahtonut tulla kuulusteltavaksi, koska käsiteltävänä olleet tapahtumat olivat olleet rikostutkinnan kohteena ja X Oy:n konkurssipesä oli ajanut takaisinsaantiasioita kuin rikossyytteitä. Vaikka käräjäoikeus ei ollut kohdistanut häneen pakkoa, hän oli konkurssipesän toimien johdosta ollut käytännössä pakotettu kertomaan tietonsa tapahtumista, jotka hän oli aiemmin kertonut esitutkinnassa ja myöhemmin toistanut velallisen rikoksia koskeneessa oikeudenkäynnissä. A:n mukaan, mikäli hän ei olisi tullut todistelutarkoituksessa kuulluksi, hänen vaikeneamiseensa olisi epäilemättä vedottu velallisen rikoksia koskevassa asiassa osoituksena hänen syyllisyydestään. Vapaan todistusharkinnan puitteissa tällaiseen ei olisi ollut mitään estettä, koska hyödyntämiskieltoa ei ollut ollut (kohta 20).

Korkein oikeus totesi perusteluissaan (kohdat 24 ja 25), että todistajan ja todistelutarkoituksessa kuultavan riita-asian asianosaisen asemat eroavat eräiltä osin toisistaan. Riita-asian asianosaisella ei ole vastaavaa lähtökohtaista velvollisuutta suostua kuultavaksi todistelutarkoituksessa kuin todistajalla. Hänet voidaan kuitenkin asian selvittämiseksi määrätä sakon uhalla saapumaan tuomioistuimeen tai määrätä noudettavaksi sinne. Kertomusta antaessaan hänen on pysyttävä totuudessa. Jos asianosainen todistelutarkoituksessa kuultaessa kieltäytyy antamasta kertomusta tai vastaamasta kysymykseen, häntä ei voida pakottaa todistamaan. Kriminalisointi perättömästä lausumasta tuomioistuimessa ei koske todistelutarkoituksessa kuultavaa asianosaista, eikä häntä voida rangaista totuudenvastaisen kertomuksen antamisesta, ellei petoksen tunnusmerkistö täyty.

Korkein oikeus totesi edelleen (kohta 26):

”26. Selostetuista eroavaisuuksista huolimatta todistelutarkoituksessa kuultavan oikeudellinen asema on itsekriminointisuojaan kannalta perusteltua rinnastaa todistajan asemaan. Siten ei voida katsoa, että rangaistusuhka petoksesta sellaisenaan merkitsisi todistelutarkoituksessa kuultavan riita-asian asianosaisen epäasianmukaista pakottamista selvittämään omaa syyllisyyttään. Kansallisen lainsäädäntömme säännöksiä kieltäytymisoikeudesta ja totuusvelvollisuudesta ei kuitenkaan ole tulkittava niin tiukasti, että ne tosiasiallisesti estäisivät itsekriminointisuojaan käyttämisen tehokkaana oikeusturvatakeena.”

Korkein oikeus otti vielä kantaa siihen, oliko A:n tosiasiallinen asema häntä takaisinsaantiasioissa todistelutarkoituksessa kuulusteltaessa kuitenkin ollut hänen väittämänsä tavoin sellainen, ettei voida edellyttää hänen noudattaneen velvollisuutta puhua totta. Tältä osin KKO lausui perusteluissaan (kohdat 28–32):

28. A on edellä kohdassa 20 kerrotuista ilmoittamistaan syistä nimennyt itsensä kuul-tavaksi todistelutarkoituksessa käräjäoikeudessa, toisessa takaisinsaantiasiassa Y Oy:n edustajana ja toisessa henkilökohtaisesti. Kuulustelujen yhteydessä käräjäoikeus on asianmukaisesti kiinnittänyt A:n huomiota kieltäytymisoikeuteen eikä ole millään tavoin edellyttänyt hänen antavan kertomustaan tai vastaavan kysymyksiin.

29. Oikeudenkäyntiaineistosta ilmenee, että X Oy:n konkurssipesä on ollut aktiivinen toimissaan A:ta vastaan. Se on ilmoittanut poliisille velallisen rikoksia koskevasta epäilystä, jota on ryhdytty lähes välittömästi tutkimaan, ja nostanut takaisinsaantikanteet käräjäoikeudessa. Sittemmin X Oy:n konkurssipesä on velallisen rikoksia koskevassa asiassa käyttänyt asianomistajan syyteoikeutta syyttäjän rinnalla ja vaatinut vahingonkorvauksia. Velallisen rikoksia koskevassa asiassa ja takaisinsaantiasioissa selvitettävänä ovat olleet samoja tosiseikkoja koskevat epäselvyydet, ja niissä on esitetty samaa todistelua näistä seikoista. Lisäksi X Oy:n konkurssipesä on velallisen rikoksia koskevassa asiassa nimennyt käräjäoikeudessa muuna oikeudenkäyntiaineistona esitettäväksi takaisinsaantiasiassa annetun tuomion Y Oy:tä vastaan.

30. Tilanteet, joissa A:ta on kuulusteltu takaisinsaantiasioissa todistelutarkoituksessa, ovat olleet hänelle vaikeita. Hän on joutunut tekemään valinnan eri suuntiin vaikuttavien intressien välillä sekä arvioimaan menettelynsä vaikutuksia vireillä olleissa eri prosesseissa.

31. A on tällaisessa intressikonfliktissa nimennyt itsensä todistelutarkoituksessa kuul-tavaksi. Tämä hänen menettelynsä ei viittaa siihen, että hän ei olisi takaisinsaantioikeudenkäynneissä tosiasiallisesti voinut vain olla vaiti ja kieltäytyä antamasta kertomusta ja vastaamasta kysymyksiin, vaan siihen, että hän on pyrkinyt voittamaan takaisinsaantiasiat niissä totuudenvastaiset kertomukset antamalla. A:han ei voida katsoa kohdistuneen sopimatonta pakottamista vain sen vuoksi, että X Oy:n konkurssipesä on toiminut aktiivisesti hänen saattamiseksi vastuuseen.

32. Edellä todetulla tavalla A:han ei ollut kohdistettu sopimatonta pakottamista. Asia-sa ei ole tullut ilmi mitään sellaista, joka viittaisi siihen, että totuudessa pysyminen olisi ollut hänelle mahdotonta ilman vaaraa myötävaikuttaa oman rikoksensa selvittämiseen. Näissä olosuhteissa hänellä ei ole ollut oikeutta valehdella, vaan hänen olisi tullut käyttää niitä lain tarjoamia mahdollisuuksia, joita riita-asiassa todistelutarkoituksessa kuultavalla asianosaisella on itsekriminointisuojaan turvaamiseksi.

Korkein oikeus ei ole ratkaisussaan antanut merkitystä edellä esitetylle näkemyk-selle, jonka mukaan itsekriminointisuoja ei nyt puheena olevassa tilanteessa toteu-tuisi hyväksyttävällä tavalla. Kysymys on itsekriminointisuojaan ulottuvuudesta, jota tässä tilanteessa en kuitenkaan näkisi mitenkään erityisen tulkinnanvaraisena.

Korkeimman oikeuden ratkaisussaan KKO 2015:6 (kohta 27) esittämät perustelut ovat myös alttiita kritiikille. Niiden mukaan erottavana kriteerinä sanktio- ja oikeudenkäyntimenettelyjen välillä valehtelu-oikeuden suhteen on, että jälkimmäisessä pyrittäisiin totuuteen toisin kuin sanktiomenettelyissä.⁴⁴⁸ Itsekriminointisuoja pitää yksiselitteisesti sisällään syytetyn oikeuden valehdella. Kysymys on pikemminkin siitä, halutaanko, että itsekriminointisuoja rikosprosessin ulkopuolisessa menettelyssä sisältää myös valehtelu-oikeuden.⁴⁴⁹ Halutaanko syytetyn tai epäillyn oikeutta vaieta ja valehdella supistamalla se menettelystä tai kuultavan asemasta riippuvaiseksi.

Tähän nähden ratkaisu KKO 2017:78 on ymmärrettävä. Tapaukseen ei sisälly itsekriminointisuojan edellyttämää pakkoa antaa vääriä tietoja. Kyse on ollut asianosaisen vapaaehtoisesta valinnasta eri vaihtoehtojen välillä sen mukaan, mikä vaihtoehto hän on katsonut itselleen prosessuaalisesti edulliseksi. Näin ollen KKO:n linjaa noudattaen, mikäli asianosainen olisi kuitenkin päättänyt antaa totuudenmukaiset tiedot vaikenemisen tai väärin tietojen antamisen sijasta, totuudenmukaisten tietojen hyödyntäminen rikosprosessissa ei olisi itsekriminointisuojan periaatteen vastaista.

Yhteenveto ja johtopäätökset

Selvää on, että oikeusjärjestelmämme sallii rikosprosessuaalisen itsekriminointisuojan loukkaamisen hallinnollisessa rikosprosessissa ja sanktiomenettelyissä sekä eriaikaisten että rinnakkaisten prosessien tilanteessa. Kun kyse on veroasioista, hallintoprosessuaalisen ratkaisun näyttöarvoon vaikuttaa, miten periaate toteutuu hallinnollisessa rikosprosessissa ja verotarkastuksessa. Osaltaan siihen vaikuttaa myös periaatteen toteutuminen verotuksen oikaisulautakunnassa, joka toimii yleisenä ensimmäisenä muutoksenhakuasteena veroasioissa. Tässä tarkastelu on kuitenkin rajoitettu koskemana ensin mainittuja menettelyjä. Itsekriminointisuojan toteutuminen hallinnollisessa rikosprosessissa rinnakkaisten prosessien tilanteessa riippuu siitä, noudatetaanko valehtelu-oikeuden suhteen korkeimman oikeuden ratkaisuista KKO 2017:78 ja KKO 2015:6 vaiko KKO 2011:46 ilmenevää linjaa. Rinnastetaanko asianosaisen asema hallinnollisessa rikosprosessissa sanktiomenettelyn kohteena olevan verovelvollisen tai konkurssivelallisen asemaan vai todistajan/todistelutarkoituksessa kuultavan henkilön asemaan oikeudenkäyn-

---

⁴⁴⁸ KKO 2015:6 (kohta 27) oikeus lausuu "... huomiota on kiinnitettävä myös menettelyllä saadun lausuman käyttötarkoitukseen. Toisin kuin konkurssivelalliselta ja verovelvolliselta ennakkoratkaisuissa KKO 2009:80 ja 2011:46 tarkoitetuissa menettelyissä vaaditut tiedot, todistajalle esitetyt kysymykset liittyvät ensisijaisesti asiaan, jossa hänen kuulemisensa todistajana on tarpeen, ja kysymysten tarkoituksena on saada selville totuus asiassa. Tähän nähden on tärkeää, että tuomioistuimien saa tietää, mikäli todistajan kertomukseen jää aukko, ja syyn siihen. Todistajan vetoaminen kieltäytymisoikeuteensa ja sen syyn ilmoittaminen palvelevat siten oikeudenkäynnin tarkoitusta. Sitä merkitystä, mikä todistajanlausuman totuudenmukaisuudella on, ilmentää perättömästä lausumasta tuomioistuimessa säädetty varsin ankara rangaistusasteikko.

⁴⁴⁹ Ks. itsekriminointisuojusta rikosprosessin ulkopuolisissa menettelyissä ks. Hupli 2017, s. 80–86.

timenettelystä, vaikka tällä erottelulla ei mielestäni tulisikaan olla merkitystä. Henkilöhän on itsekriminointisuojan tarkoittamassa mielessä syytetyn asemassa riippumatta siitä, missä menettelyssä ja asemassa häntä kuullaan, jos ajallinen ja asiallinen yhteysvaatimus toteutuvat. Eroja rikosprosessiin syntyy myös siinä tapauksessa, että väärin tietojen antaminen katsottaisiin rangaistavaksi edellyttäen, että vaitiolo-olo oikeus riittäisi turvaamaan asianosaisen aseman. Tällöinkin rangaistavuus tarkoittaisi rikosprosessuaalisen itsekriminointisuojan tarkoittamaa pakkoa, joka poistaisi tietojen antamiselta vapaaehtoisuuden. Koska rinnakkais-ten prosessien tilanteessa väärin tietojen antaminen tai oikeiden salaaminen verotarkastuksessa ei voi olla rangaistavaa, tietojen antamisen vapaaehtoisuus riippuu siitä, onko verovelvollisen passiivisuutta hyödynnetty näytön arvioinnissa vastoin hänen oikeuttaan vaieta. Onko tiedot saatu itsekriminointisuojan tarkoittamalla pakolla tilanteessa, jossa todistustaakka on kääntynyt verovelvolliselle vai onko verottajalla ollut siinä määrin vahvaa näyttöä, että verovelvolliselta on voinut edellyttää selvitystä. Itsekriminointisuojan loukkaamista tarkoittavaa pakkoa pohdittaessa tulevat huomioiduksi jo edellä esitetyt pakon arvioimiseen liittyvät seikat. Huomioitavaksi tulee myös veronkorotukseen liittyvä julkinen intressi. Koska pakolla hankitut tiedot ovat hyödyntämiskelvottomia rikosprosessissa, ei verovelvollinen voi myötävaikuttaa esitutkinnan tai rikosprosessin kohteena olevan rikoksensa selvittämiseen eikä periaatteen loukkausta tällöin tapahdu. Sen sijaan verotarkastuksessa verovelvollinen joutuu pakolla selvittämään veronkorotuksella sanktioitua menettelyään, jolloin rikosprosessuaalista itsekriminointisuo- jaa loukataan.

Eroista, joita itsekriminointisuojan toteutumisessa hallinto- ja rikosprosessin välille kussakin tapauksessa jää, riippuu hallintoprosessuaalisen ratkaisun näyttöarvo. Kun itsekriminointisuoja loukkaava todiste suljetaan todistusaineiston ulkopuolelle, laskee selvityskynnys ja sitä kautta tuomioistuimen todistusharkinnan luotettavuus. Toinen tapa jäsentää itsekriminoinivan todisteen vaikutus ratkaisun näyttöarvoon, on eliminoida sen osuus prosessissa vastaanotetusta kokonaisnäytöstä. Veroasioissa yrityksen kirjanpitoaineisto on lähes säännönmukaisesti varsin keskeinen todistusaineisto. Näin ollen on selvää, ettei ratkaisulle jää juurikaan näyttöarvoa, mikäli aineisto joudutaan sulkemaan oikeudenkäyntiaineiston ulkopuolelle. Kysymys on lopulta siitä, millainen velallisen oikeudellinen asema verotarkastuksessa on kokonaisuudessaan syytetyyn verrattuna. Miten EIS 6 (3) artiklan tarkoittamat syytetyn vähimmäisoikeudet toteutuvat riippumatta siitä, tulisiko niiden verotarkastuksessa toteutua rikosprosessuaalisessa laajuudessa. Myös näiden prosessuaalisten perusoikeuksien toteutumisen osalta saattaa nousta kysymys todisteiden hyödyntämiskelpoisuudesta ja siihen annetun vastauksen vaikutuksesta hallintoprosessuaalisen ratkaisun näyttöarvoon.

Kuten edellä todettiin, uutta hallintoprosessilakia koskevan esitysluonnoksen 18.7.2017 mukaan itsekriminointisuoja säännös olisi yksityisen asianosaisen ja

todistajan osalta ulottunut myös hallinnollisen seuraamuksen vaaraan.⁴⁵⁰ Itsekriminointisuoja hallinnollisessa rikosprosessissa on kuitenkin toteutunut hallituksen esityksen mukaisesti tätä suppeampana. Hallintoprosessilain mukaan itsekriminointisuoja ei ulotu eriaikaisten prosessien tilanteeseen, mikäli syytteen vaaraa ei ole. Sääntelyn toteuttaminen luonnoksessa esitetyn tavoin olisi kuitenkin edellyttänyt, että sääntely olisi ulotettu koskemaan myös itsekriminointisuoja hallinnollisissa sanktiomenettelyissä. Veroasioiden osalta sääntelyn piiriin olisi jouduttu ottamaan myös oikaisumenettely. Muutoin laki olisi jäänyt sisäisesti ristiriitaiseksi. Oikeustila jää siis tässä suhteessa epäselvänä ennalleen. Epäselvyys ei ole myöskään poistunut edellä viitatuilla korkeimman oikeuden ratkaisuilla.

Kokonaan toinen kysymys on, tulisiko itsekriminointisuoja ulottaa myös hallinnollisiin sanktiomenettelyihin ja muutoksenhakuun sen rikosprosessia vastaavassa laajuudessa. Halutaanko itsekriminointisuojan tarkoittamassa mielessä syytetyn asemassa olevalle henkilölle antaa oikeus vaieta ja valehdella riippumatta siitä, missä menettelyssä ja asemassa häntä kuullaan ja onko kyse rinnakkaisten tai eriaikaisten prosessien tilanteesta.

Koska EIS:n näkökulmasta verotarkastus rinnastuu rikosasiaan, olisi johdonmukaista, että kaikki keskeisimmät 6 artiklan mukaiset oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimukset tulisivat siinä sovellettavaksi kuten myös itsekriminointisuojaan läheisesti liittyvä syyttömyysolettama. Koska asia ei ole yksinkertainen, kysymys olisi asetettava pikemminkin, olisiko itsekriminointisuoja sovellettava nykyistä laajemmin verotarkastuksessa ja missä laajuudessa niitä olisi sovellettava verotarkastuksessa ja muissa sanktiomenettelyissä. Veroasioita koskevassa hallinnollisessa rikosprosessissa korostuu oikeus suulliseen käsittelyyn. Lähtökohtana voidaan pitää, että ainakin huomattavan suurten veronkorotusten tai niiden uhan ollessa kyseessä, asianosaisella tulisi olla oikeus suulliseen käsittelyyn.⁴⁵¹

Perustuslakivaliokunta ja lakivaliokunta ovat lausunnoissaan korostaneet, ettei itsekriminointisuoja EIT:n käytännön mukaan estä tai rajoita sellaisia lakiin perustuvia hallinnollisia valvontamenettelyjä, joissa henkilön edellytetään antavan tietoja tai selvityksiä. Tällaisia tiedonantovelvoitteita voidaan oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuutta loukkaamatta tehostaa rangaistuksen tai siihen rinnastettavan seuraamuksen tai uhkasakon tai muun pakkokeinon uhalla.⁴⁵² EIS:n 6 artiklan ei ole katsottu olevan suoraan sovellettavissa veroasioihin eikä sitä sovelleta sellaisiin oikeudenkäynteihin, joiden kohteena on verovelvollisuuden tai veron määrän määrittäminen.⁴⁵³ Tämä ei kuitenkaan oikeuta tekemään päätelmää, ettei

---

450 Hallituksen esitysluonnos 18.4.2017, s.127–128 ja 212. Vrt. HOL 69 §, HE 29/2018 vp, s. 136–137.

451 Karhu 2016, s. 229 ja alav. 8.

452 LaVM 19/2014, s. 5–6. PeVM 39/2014, s. 4.

453 Äimä 2014, s.151.

itsekriminointisuoja voisi tulla sovellettavaksi myös näissä menettelyissä tai että se olisi suorastaan kiellettyä.⁴⁵⁴ EIS ei rajoita sopimusvaltioita antamasta ihmisille parempaa suojaa. EIS:n ja EIT:n käytäntö sääntelevät vain ihmisoikeuksien vähimmäistason. Joka tapauksessa verovelvollisen oikeusturvan kannalta olisi perusteltua, että hänen asemansa verotarkastuksessa kokonaisuudessaan säänneltäisiin lailla.

Mikäli itsekriminointisuoja tulisi sovellettavaksi hallinnollisissa sanktiomenettelyissä ja muutoksenhaussa sen rikosprosessuaalista sisältöä vastaavassa laajuudessa yksinkertaistuisi hallintotuomioistuimen todistus oikeudellisen merkityksen arvioiminen. Veroasioissa keinoja olisi periaatteessa kaksi: poistetaan veronkorotus tai ryhdytään soveltamaan periaatetta tarkastusmenettelyyn sellaisenaan. Rinnakkaisten prosessien tilanteessa vaihtoehtona on tarkastusmenettelyn integroiminen osaksi esitutkintaa. Poistamalla väärin tietojen antamisesta tai tiedonantovelvollisuuden laiminlyönnistä seuraava sanktio, voitaisiin tietoja hyödyntää vapaasti. Samalla poistuisi myös merkittävä osa hyödyntämiseen liittyvistä tulkintaongelmista. Nyt eroavuus rikosoikeudelliseen itsekriminointisuojaan verrattuna vaikuttaa ratkaisun näyttöarvoon ja joudutaan tai ainakin saadaan huomioida näyttöarvoa määritettäessä. Jos vaitiolo-oikeuden laajuus taas säädettäisiin sanktiomenettelyissä suppeammaksi ja mahdollisesti riippuvaiseksi sanktioitavan menettelyn vakavuudesta, jouduttaisiin tämä huomiomaan rikosprosessissa hallintotuomioistuimen päätöksen merkitystä arvioitaessa. Rikosprosessissa itsekriminointisuojan ulottuvuus ei ole riippuvainen rikoksen vakavuudesta, vaan sitä noudatetaan yhtäläisesti kaikentyyppisissä rikoksissa.

Mikäli itsekriminointisuoja hallinnollisissa sanktiomenettelyissä, oikaisumenettelyssä ja hallinnollisessa rikosprosessissa laajennettaisiin olennaisesti, olisi tällä kuitenkin merkittäviä oikeusvaikutuksia viranomaisen tietojensaannin kannalta. Hallinto-oikeudellisten tietojenantovelvollisuutta tehostavien sanktioiden poistamista vastaan on painavia perusteita, jotka etenkin veronkorotuksen osalta ovat talous- ja finanssipoliittisia. Kysymys on toisaalta veronsaajan tiedonsaantioikeuksista ja toimivasta verojärjestelmästä ja toisaalta yksilön oikeudesta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin.⁴⁵⁵ Aiheen pohtiminen ei kuitenkaan kuulu enää varsinaisesti tutkimukseni aihepiiriin. Joka tapauksessa perustavaa laatua oleva looginen ristiriita jään välille, miten periaatetta sovelletaan rikosprosessissa ja miten sitä sovelletaan tai voidaan soveltaa hallinnollisessa rikosprosessissa ja hallinnollisissa sanktiomenettelyissä. Verovelvollisen vaitioloa voidaan hyödyntää näyttönä verovelvollista vastaan

---

454 Esim. Linna (2013, s. 150) toteaa, että itsekriminoinnin ulottuvuudesta tehdään virheellinen e contrario -päätelmä, jos suoja rajataan vain siihen, mitä sen hetkinen EIT:n oikeuskäytäntö osoittaa.

455 Kuortti (2017, s. 419) on todennut, että jossain vaiheessa tulee vastaan raja, kuinka pitkälle rikosoikeudenkäynnin keskeisiä elementtejä voidaan soveltaa sen ulkopuolisissa menettelyissä ilman, että vastaavasti lisätään asiaa selvittävän viranomaisen toimivaltuuksia.

silloinkin, kun näytön vahvuus ei vielä edellytä verovelvolliselta selvitystä ja tiedot voidaan saada muutoinkin pakottamalla. Tämä ristiriita tai ainakin sen mahdollisuus joudutaan ottamaan huomioon arvioitaessa hallintoprosessuaalisen ratkaisun todistusoikeudellista merkitystä rikosprosessissa. Asia vaatisi lainsäädännöllisiä ratkaisuja. Hallintoprosessuaalisen ratkaisun merkityksen arvioiminen helpottuisi, mikäli verovelvollisen oikeudet ja velvollisuudet hallinnollisissa sanktiomenettelyissä ja muutoksenhaussa säänneltäisiin nykyistä kattavammin riippumatta siitä, miten laajaa itsekriminointisuoja sääntelyllä tavoiteltaisiin.⁴⁵⁶

4.5 Hallintoprosessuaalinen selvitys- ja näyttökynnys sekä näytön arviointi rikosprosessuaalisesta näkökulmasta

4.5.1 Johdanto ja käsitteellisiä täsmennyksiä

Edellisessä jaksossa käsiteltiin prosessiperiaatteita ja niiden toteutumisen merkitystä hallintoprosessuaalisen todistusharkinnan luotettavuuden ja ratkaisun lopputuloksen asiallisen sekä juridisen oikeellisuuden ja näyttöarvon kriteereinä. Tässä jaksossa tarkastelen lähemmin, millä muilla perusteilla tai kriteereillä todistusharkinnan luotettavuutta on mahdollista arvioida. Tällöin pyrin hahmottamaan hallintoprosessin piirteitä, joilla on merkitystä tässä suhteessa tai jotka muutoin joudutaan huomioidaan ratkaisun todistusvoimaan vaikuttavina seikkoina. Todistusoikeudellisen tutkimuksen kehittämiä todistusharkintamalleja tarkastellaan tarkoituksena pohtia niiden merkitystä ja vaikutusta todistusharkinnan luotettavuuteen ja merkitystä hallintotuomioistuimen ratkaisun näyttöarvon määrityksessä. Hypoteesimallin käsitteistä on hyötyä myös hallintoprosessuaalisessa kontekstissa. Koska edellisessä jaksossa käsiteltiin asian selvittämistä virallisperiaatteen ilmentymänä vain summittaisesti, käsittelem sen tarkemmin tässä yhteydessä todistusharkintaa edeltävänä vaiheena. Kysymys on siitä, onko selvityskynnys käsitteenä hyödyntämiskelpoinen arvioitaessa ratkaisun todistusvaikutusta. Lopuksi käsittelem näyttökynnyksen merkitystä näyttöarvon määrityksessä.

Ennen tiettyjä käsitteellisiä selvennyksiä on syytä muistuttaa, että puhuttaessa hallintotuomioistuimen ratkaisun näyttöarvosta rikosprosessissa, kyse on aina tuomioistuimen tiettyä seikkaa koskevasta ratkaisusta. Kysymys on siis ratkaisusta, joka koskee samaa oikeustosisikkaa, johon myös rikostuomioistuin joutuu myöhemmässä rikosprosessissa ottamaan kantaa näyttöä arvioidessaan. Tällöin ratkaisun näyttöarvo voidaan edellä esitetyn tavoin määrittellä todennäköisyydeksi, jolla

---

⁴⁵⁶ Vuorenperä 2011b, s. 510. Sanktiotyöryhmän mukaan hallinnollisia sanktioita koskevalle yleislainsäädännölle ei ole ainakaan toistaiseksi riittäviä perusteita ja edellytyksiä vaan sääntely jäisi hallinnonalakohtaisen erityissääntelyn varaan. Työryhmä on laatinut ehdotuksensa sääntelyperiaatteiksi. Rangaistusluonteisia hallinnollisia seuraamuksia koskevan sääntelyn kehittäminen. Työryhmän mietintö 2018, s. 17–18.

hallintotuomioistuimen mielestä tietty oikeustositseikkaväite pitää paikkansa sekä todennäköisyydeksi, jolla rikostuomioistuimen mielestä arvio on oikea.

Teoreettisesti näyttökysymyksen ratkaiseminen sisältää varsinaisen todistus-harkinnan eli todisteiden näyttöarvon punninnan ja toisaalta näytön riittävyuden arvioinnin ja siihen liittyen todistustaakkakysymyksen ratkaisemisen.⁴⁵⁷ Hallintoprosessuaalinen käsitteistö poikkeaa kuitenkin siviili- ja rikosprosessuaalisesta käsitteistöstä, mikä tekee näyttökysymyksestä kirjoittamisen ongelmalliseksi. Yleisen lainkäytön käsitteiden oikeustositseikka, todistustositseikka, todiste, näyttö ja todistustaakka sijasta hallintoprosessissa operoidaan seikkojen, selvitysten ja selvityselvöllisyyden käsitteillä ja myös selvitysharkinnan käsitteillä.⁴⁵⁸ Terminologia perustuu vanhassa hallintolainkäyttölaissa ja uudessa hallintoprosessilaissa ja niiden esitöissä käytettyihin käsitteisiin.

Oikeustositseikka ja todistustositseikka ovat vakiintuneita siviili- ja rikosprosessioikeudellisia käsitteitä, joiden merkityksestä ollaan oikeustieteellisessä kirjallisuudessa pääpiirteittäin yhtä mieltä. Oikeustositseikalla tarkoitetaan oikeusseuramuksen syntymisin kannalta välittömästi merkityksellistä konkreettista tosiseikkaa. Todistustositseikalla (todisteella) eli välillisesti relevantilla tosiseikalla puolestaan osoitetaan jonkin toisen tosiseikan (oikeus- tai todistustositseikan) olemassaolo. Ero oikeus- ja todistustositseikkojen välillä on merkityksellinen, koska asianosaisen vetoamisvelvollisuuden on katsottu ulottuvan vain oikeustositseikkoihin.⁴⁵⁹ Oikeus- ja todistustositseikkojen erottaminen toistaan ei ole aina yksinkertaista ja rajankäyntiin liittyy käsitteellisiä ongelmia, mutta lähtökohtana voidaan pitää päätelyn tietoteoreettista luonnetta eli onko tosiseikkaa koskevan päättely luonteeltaan empiiristä tai loogista vai oikeudellista.⁴⁶⁰ Todisteella voidaan tarkoittaa sekä yksittäistä todistustositseikkaa tai todistuskeinoa, jolloin asiayhteydestä riippuu, kumpaa tarkoitetaan.⁴⁶¹ Oikeustositseikka on koko prosessioikeuden keskeisimpiä, oikeus-

---

457 Ks. esim. Lappalainen 2001, s. 294. Virolainen 2003, s. 426. Jokela 2015, s. 322.

458 Mäenpää 2007, s. 534–535.

459 Ks. esim. Lappalainen LM 1986, Pölönen – Tapanila 2015, s. 86, Saranpää 2010, s. 51–57 alaviitteineen. Rikosprosessissa oikeustositseikat ilmenevät syytteen teonkuvauksesta, jolla syyttäjä täyttää vetoamisvelvollisuutensa.

460 Ks. Vaitoja 2014, s. 35 ja 64, Klami 2000, s. 21–22, Jonkka 1993, s. 31. Vaitojan (2014, s. 65–66, 74 ja alav. 149) mukaan lain avoimet tunnusmerkit aiheuttavat kysymyksen, onko välittömästi relevanttina seikkana pidettävä lain abstraktista ilmaisua vai havaintomaailman tosiasioita, joille annetaan oikeudellista merkitystä tosiseikan olemassaoloa koskevassa arvioinnissa. Päätelyn tietoteoreettinen luonne ei myöskään vielä lopullisesti ratkaise kysymystä vetoamisvelvollisuuden olemassaolosta, koska avoimen termin aktualisoimien tosiseikkojen merkityksen arvioimiseen liittyy aina sekä empiiristä että oikeudellista arviointia (todistusharkintaa, laintulkintaa ja tosiseikkojen kvalifiointia). Käytännössä tällaisia ongelmia aiheuttavat esimerkiksi tuottamuksen, kohtuuttomuuden ja maksukyvyttömyyden käsitteet. Todettakoon tähän, että vetoamisvelvollisuusongelma johtuu toisin sanoen siitä, että oikeudellisessa ratkaisutoiminnassa oikeus- ja asiakysymykset ovat vuorovaikutussubsumtiomallin mukaisesti kiinteässä vuorovaikutuksessa toisiinsa (ks. luku 3.7).

461 Ks. todistusioikeudellisesta käsitteistä tarkemmin jäljempänä luku 4.5.3.1.

tieteellisen tutkimuksen kehittämää käsitteitä, jonka varaan rakentuvat niin oikeusvoimaa, väittämistaakkaa, kanteenmuutoskieltoa kuin lainvoimaisen tuomion purkamistakin koskevat normit⁴⁶² ja sen avulla jäsennetään todistelu teemoineen. Kuten edellä on käynyt ilmi, käsitteen varaan rakentuu myös hallintoprosessuaalisen ratkaisun todistusarvo. Vanhassa hallintolainkäyttölaissa ja sen esitöissä, kuten myös hallinto-oikeutta käsittelevässä kirjallisuudessa, puhutaan pelkästään tosiseikoista tai seikoista sekä selvityksistä. Uuden hallintoprosessilain esitöissä todetaan, että seikoilla tarkoitetaan päätökseen välittömästi vaikuttavia tosiseikkoja. Selvityksillä tarkoitetaan kirjallisesti sekä muulla tavoin esitettävää selvitystä tosiseikoista. Selvitys tarkoittaisi suullisessa käsittelyssä tai katselmuksessa esitettävää todistelua ja asiantuntijalausuntoja. Selvitykset sisältyvät valitukseen, lausuntoihin ja muuhun oikeudenkäyntiaineeseen.⁴⁶³ Selvityksillä tarkoitetaan siten lähinnä todistusosiseikkoja ja seikoilla oikeustosisseikkoja.⁴⁶⁴

Tolvanen ja Tarukannel ovat kritisoineet sitä, että hallinto-oikeudellisessa kirjallisuudessa todistelu ja todisteet on liitetty kaksiasianosaissuhteeseen ja määäämisperiaatteeseen ikään kuin todistelun ja todisteiden käsitteeseen kuuluisi, että sen hankkii asianosainen. Asianosaisten esittämä näyttö olisi todistelua ja tuomioistuimen hankkima näyttö selvitystä. Rikos ja riita-asioissakin myös tuomioistuin voi tietyin edellytyksin hankkia näyttöä eivätkä todistelu ja virallisperiaate ole yhteen sopimattomia. Tolvasen ja Tarukanteleen mukaan oikeudenkäynnissä keskeistä on oikeudellisen ratkaisun antaminen, joka perustuu toteennäytettyihin seikkoihin. Siten selvityksistä puhuminen on omiaan hämärtämään oikeudellisen ratkaisun luonnetta ja hallintolainkäytön luonnetta nimenomaan lainkäyttöä.⁴⁶⁵

Edellä esitetystä hallintoprosessuaalisiin käsitteisiin kohdistuneesta perustellusta kritiikistä huolimatta käytän tutkimuksessani vanhaan hallintolainkäyttölakiin ja hallintoprosessilakiin ja niiden esitöihin perustuvia ja hallinto-oikeudelliseen käsitteistöön vakiintuneita käsitteitä seikka, selvitys ja selvitysvelvollisuus, vaikka prosessilajien vertailun kannalta helpompaa ja tarkoituksenmukaisempaa olisikin pyrkiä käyttämään siviili- ja rikosprosessuaalisia siinä määrin, kuin se ylipäätään on mahdollista. Seikalla tarkoitan oikeustosisseikkaa eli asian ratkaisemisen kannalta välittömästi merkityksellistä seikkaa.⁴⁶⁶ Todisteella ja hallinto-oikeudellisella käsitteellä selvitys tarkoitan nimenomaan todistusosiseikkaa enkä todistuskeinoja. Näytöllä viittaan todistusaineistoon kokonaisuudessaan eli todistusosiseikkojen ja todistuskeinojen kokonaisuuteen, jota myös selvityksestä kokonaisuutena puhuessani tarkoitan. Koska

462 Ks. tästä esim. Peltonen 2010, s. 423.

463 Vanha HLL 51 § ja 53 §, HE 217/1995, s. 79 ja 81, Mäenpää 2007, s. 534. HOL 79 §, 87 §, HE 29/2018 vp, s.103 ja 157.

464 Tolvanen – Tarukannel LM 2011, s. 1110.

465 Tolvanen – Tarukannel LM 2011, s. 1118.

466 Ks. esim Lappalainen 2001, s. 129–130, Lappalainen LM 1986, s. 757, Laukkanen 2002, s. 60, Jokela 2002, s. 294, Jonkka 1991, s. 9 ja alaviite 14 ja Tolvanen – Tarukannel LM 2011, s. 1108–1109.

hallintolainkäytössäkin päätetään todisteiden näyttöarvosta eli todistusteeman todennäköisyydestä (=millä todennäköisyydellä tiettyä tosiseikkaa koskeva väite pitää paikkansa), käytän tästä nimitystä todistusharkinta selvitysharkinnan sijaan. Koska selvityselvöllisyyden käsite ei ole korvattavissa todistustaakan käsitteellä, on hallinto-oikeudellisessa keskustelussa perusteltua käyttää molempia käsitteitä.

4.5.2 Selvityskynnys

Asian selvittäminen hallintotuomioistuimessa vaikuttaa sekä tuomioistuimen todistusharkinnan lopputulokseen että sen luotettavuuteen.⁴⁶⁷ Se on näin ollen olennainen ratkaisun näyttöarvoa määrittävä tekijä. Todistusharkinnan perustuminen puutteelliseen aineistoon heikentää todistusharkinnan luotettavuutta ja ratkaisun näyttöarvoa. Rikostuomioistuimen näkökulmasta ja rikosprosessuaalista käsitteistöä soveltaen kysymys on siitä, onko selvittämiskynnys hallintoprosessissa ylittynyt. Onko ratkaistavana oleva kysymys hallintoprosessissa tullut riittävällä tavalla selvitettyksi ja miten hallintoprosessi turvaa selvittämiskynnyksen ylittymistä. Eri asia on, voidaanko sen tietyssä tapauksessa katsoa ylittyneen ja mitä keinoja rikostuomioistuimella on arvioida kynnyksen ylittymistä.⁴⁶⁸ Koska selvittämiskynnyksellä hallintoprosessissa on erilainen sisältö kuin rikosprosessissa, voidaan hallintoprosessissa puhua selvityskynnyksestä tai selvitysvaativuudesta erotukseksi rikosprosessuaalisesta selvittämiskynnyksestä. Kysymys on osin siitä, miten kattavasti eli laajasti asia tulee olla selvitetty. Hallinto-oikeudellisessa kirjallisuudessa selvityksen laajuudesta on käytetty myös käsitettä näyttökyläisyys.⁴⁶⁹ Seuraavassa pitäydyn kuitenkin vaikiintuneissa selvitys(selvittämis)velvollisuuden ja huolehtimisvelvollisuuden/-vastuun ja asian selvitettyksi tuleminen käsitteissä ja käytän käsitettä selvityskynnys. Kynnyksen ylittymistä arvioitaessa on tukeuduttu asian selvittämistä koskevaan hallintoprosessuaaliseen normistoon. Mitä selvityskynnys hallintoprosessissa tarkoittaa. Kuka huolehtii siitä, että asia tulee selvitettyksi ja mikä on huolehtimis- ja selvityselvöllisyyden sisältö ja ulottuvuus. On siis tiedettävä, mikä selvityskynnys on, koska ratkaisun näyttöarvo riippuu siitä. Yksinkertaisena hypoteesina voidaan

---

467 Mäenpään (2007, s. 356) mukaan asian selvittämisellä tarkoitetaan päätösharkintaa ja siihen kuuluvaa todistusharkintaa edeltävää vaihetta, jossa hankitaan päätöksen perustaksi tarvittava informaatio merkityksellisistä tosiseikoista, sovellettavasta oikeudesta ja vaatimuksista sekä tämän informaation, vastaanottamista, käsittelyä ja arviointia. Informaation hankintaa osallistuvat prosessin osapuolet ja tuomioistuin. Selvittämiseen kuuluu myös informaation sisällön, merkityksen, relevanssin ja luotettavuuden arviointi päätöksenteon kannalta. Varsinaisesti kyseinen arviointi kuuluu päätösharkintaan, mutta tuomioistuimella on mahdollisuus jo selvitysvaiheessa arvioida informaation luotettavuutta, objektiivisuutta ja relevanssia.

468 Todistusaineiston kattavuuden ja selvittämiskynnyksen käsitteistä ks. jäljempänä hypoteesimalli. Selvittämiselvöllisyyttä Ruotsin hallinto-oikeudessa tutkinut Lindqvistin (2018, s. 63) korostaa selvittämiselvöllisyyden ja selvittämiskynnyksen käsitteellistä erottamista näyttökynnyksestä. Selvittämiselvöllisyyden täyttymättä jääminen muodostaa esteen päätös(todistus)harkinnalle.

469 Tarkka 2018, s. 522.

pitää: mitä korkeampi tai laajempi selvityskynnys sitä parempi ratkaisun näyttöarvo. Sen sijaan ratkaisun näyttöarvon kannalta olennaista ei niinkään ole se, miten näytön hankkimista koskeva velvollisuus jakautuu. Olennaista on, minkä asteista ”selvitetyksi tuleminen” on oltava. Selvityskynnys erotetaan tällöin myös käsitteellisesti näyttökynnyksestä.⁴⁷⁰ Käsitteisiin palataan tarkemmin jäljempänä.

Selvitysvelvollisuuden ja todistustaakan jakautuminen liittyy siihen, kuka kantaa vastuun siitä, jos näyttöä ei ole riittävästi.⁴⁷¹ Kun selvitys- tai todistustaakan jakonormeihin on jouduttu turvautumaan, ei selvitysvelvollisuuden ja todistustaakan jakautumisella ole vaikutusta ratkaisun näyttöarvoon. Todistustaakan jakautumista koskevien normien soveltaminen toimii kuitenkin näytön riittämättömyyden osoittimena. Niiden soveltamisen avoin esittäminen perusteluissa helpottaa ratkaisun merkityksen arvioimista myöhemmässä rikosprosessissa, koska todistustaakan jakautuminen ja näytön riittävyys kuuluvat erottamattomasti yhteen. Kysymystä käsitelläänkin lähinnä sen osoittamiseksi, mitä päätelmiä todistustaakan jakautumisesta tietyissä tilanteissa voidaan tehdä näytön riittävyyden suhteen.

Vaikka asian selvittämisessäkin on kyse näytön hankinnasta, esittämisestä ja sen vastaanottamisesta ja osin jo sen näyttöarvoa koskevasta harkinnasta, hallintoprosessioikeudessa ei puhuta todistelusta ja todistusharkinnasta vaan asian selvittämisestä ja päätösharkinnasta. Mitään estettä ei liene sille, että hallintoprosessioikeudessakin käytettäisiin todistusharkinnan käsitettä. Asian selvittäminen ja todistusharkinta voitaisiin tällöin pitää selkeästi erillään siten, että asian selvittäminen koskisi ratkaisun pohjaksi otettavan aineiston kattavuutta, kun taas päätösharkintavaiheeseen kuuluvassa todistusharkinnassa olisi kyse sen laadun ja luotettavuuden arvioinnista ja aineiston näyttöarvosta päättämisestä.⁴⁷²

Tuomioistuimen huolehtimisvastuu (velvollisuus) ja aktiivinen selvitysvelvollisuus

Asian selvittämistä koskevan hallintoprosessilain 37 §:n 1 momentin mukaan tuomioistuimen on huolehdittava siitä, että asia tulee selvitettyksi, ja tarvittaessa osoitettava asianosaiselle tai päätöksen tehneelle viranomaiselle, mitä lisäselvitystä tulee vielä esittää. Kyseisen pykälän 2 momentin mukaan valitusviranomaisen on myös oma-aloitteisesti hankittava selvitystä siinä laajuudessa kuin käsittelyn tasapuolisuus, oikeudenmukaisuus ja asia laatu sitä vaativat.⁴⁷³

---

470 Lindkvist 2018, s. 62–63. Tarkka (2018, s. 530) puhuu ratkaisukypsydestä, joka hänen mukaansa on näyttökynnyksen ylittymisen ja selvityksen kattavuuden summa ja ratkaisukypsyyden saavuttamisen jälkeen kyse on enää vain oikeudellisesta arvioinnista.

471 Virallisperiaatteesta ja selvitysvelvollisuuden jakautumisesta (tasapainomalli) tuloverotuksesta ja tuloveroprosessissa Haapaniemi 2001, s. 8–18, Rynänen 2000, s.131– 220 ja eurooppalaisessa turvapaikanhakumenettelyssä Staffans 2012, s. 80–82.

472 Tolvanen – Tarukannel 2011, s. 1119.

473 Ruotsin hallintoprosessilaissa on asian käsitteilyä koskeva säännös (FPL 8 §, Lag 2013:86), mutta siinä ei ole vastaavaa tuomioistuimen oma-aloitteista selvitysvelvollisuutta tarkoittavaa säännöstä. Sen sijaan tuomioistuimen velvollisuutena on huolehtia siitä, että asia tulee selvitettyä asian laadun edellyttämällä

Aer on kiteyttänyt mainittua pykälää vastaavan vanhan hallintolainkäyttölain 33 §:n sisällön todeten sen säätelevän prosessin kolmea osatekijää: 1) tuomioistuimelle asetetaan vastuu huolehtia siitä, että asia tulee selvitettyksi, 2) säännellään, missä määrin asia ratkaisemiseksi tarvittavan oikeudenkäyntiaineiston hankkiminen kuuluu joko tuomioistuimelle tai oikeudenkäynnin osapuolelle, 3) kyse on prosessin johtamisesta. Tavoitteena on aineellinen totuus, joten aineisto ei voi perustua vain toisen osapuolen kantansa tueksi esittämään aineistoon ja selvityksen tulee olla riittävän laaja-alainen ja asiaa eri näkökulmista valaiseva. Tuomioistuimella on huolehtimis- eli selvittämismääräyksiä. Velvollisuus hankkia selvitystä puolestaan jakautuu tuomioistuimen ja asianosaisten kesken.⁴⁷⁴ Tuomioistuimen yleiseen huolehtimisvelvollisuuteen kuuluu myös varmistua siitä, että menettely on aidosti kontradiktorista eli vastavuoroista dialogia. Tämä edellyttää, että tuomioistuin huolehtii osapuolten tiedollisesta tasavertaisuudesta.⁴⁷⁵

Hallintoprosessuaalisen ratkaisun näyttöarvon kannalta on huomionarvoista huolehtimisvastuuta ja -velvollisuutta koskevan säännöksen velvoittavuus. Kyse ei ole periaatenormista, jota voitaisiin noudattaa enemmän tai vähemmän, ja se koskee kaiken tyyppisiä hallintoasioita. Myöskään tuomioistuimen oma-aloitteista selvitystä koskeva säännös ei ole periaateluontoinen säännös vaan joustava oikeusnormi, johon liittyy periaateluotoista punnintaa.⁴⁷⁶ Säännöksen suhdetta todistusharkintaan voidaan kuvata siten, että asian puutteellinen selvittäminen muodostaa esteen todistusharkinnalle. Esteen poistamiseksi tuomioistuimen tulee käyttää prosessinjohtovaltuuksiaan tai ryhdyttävä itse selvitystoimenpiteisiin. Kolmas mahdollisuus on, että tuomioistuin palauttaa asian takaisin päätöksen tehneelle viranomaiselle uudelleen käsiteltäväksi.⁴⁷⁷ Lähtökohtaisesti tuomioistuimen kyseistä säännöksestä ilmenevää virallisperiaatteen mukaista vahvaa ja velvoittavaa roolia asian selvittämisessä voidaan pitää todistusharkinnan luotettavuutta ja aineellista totuutta edistävänä ja siten myös hallintoratkaisun näyttöarvoa lähtökohtaisesti lisäävänä hallintoprosessin piirteenä. Asian selvitettyksi tuleminen edellyttää myös suhteellisen kokonaisvaltaista ja kattavaa tietopohjaa. Ratkaisua ei saada perustaa puutteellisen, virheellisen yksipuolisen tai epäluotettavaan selvitykseen.⁴⁷⁸

---

tavalla. Huolehtimisvelvollisuuttaan tuomioistuin toteuttaa käyttämällä materiaalista prosessinjohtoaan tai palauttamalla asia takaisin viranomaiselle selvityksen jatkamiseksi (Lindqvist 2018, s. 78 ja 86).

474 Aer 2009, s. 762.

475 Ks. esim. Peltonen – Rabinä 2012, s. 378.

476 Aer 2009, s. 765.

477 Vastaavasti Ruotsin osalta Lindqvist 2018, s. 83–86. Palauttamisesta viranomaisen selvitysvelvollisuuden laiminlyönnin perusteella Mäenpää 2007, s. 548, Jukarainen 1999, s.144–145, Aer 2009, s. 768.

478 Tuomioistuimen huolehtimisvastuu ei edellytä, että prosessin kohteena oleva hallintoasia tulee täydellisesti ja tyhjentävästi selvitettyksi. Asia voi olla ratkaisukypsä, vaikka kaikkea saatavilla olevaa selvitystä ei olekaan voitu saada päätöksen pohjaksi. Huolehtimisvastuun ulottuvuuteen vaikuttaa myös, että valitusviranomaisen kontrollin painopiste on hallintoviranomaisen päätöksen lainmukaisuuden

Edellä mainittu hallintoprosessilain 37 §:n 2 momentti sääntelee tuomioistuimen oma-aloitteista selvitysvelvollisuutta. Jos asian ratkaiseminen edellyttää, tuomioistuimen tulee itse hankkia selvitystä. Tuomioistuimen aktiivinen selvitysvelvollisuus on osa tuomioistuimen huolehtimisvelvollisuutta, jota se voi toteuttaa eri tavoin. Velvollisuudella on kuitenkin säännöksestä ilmenevät periaatteelliset rajat, joilla on merkitystä tuomioistuimen itsenäisen selvitysvelvollisuuden yleisinä lähtökohtina. Lisäksi ne ovat tuomioistuimen asian selvitetyksi tulemista koskevaa yleistä huolehtimisvelvollisuutta, sen laatua ja laajuutta määrittäviä kriteereitä.⁴⁷⁹ Näin ollen niillä on myös merkitystä arvioitaessa hallintotuomioistuimen todistusharkinnan luotettavuutta.⁴⁸⁰ Kysymys siitä, miten pitkälle tuomioistuin voi mennä asian oma-aloitteisessa selvittämisessä ilman, että sen puolueettomuus vaarantuu, on kuitenkin avoin ja vaikeuttaa todistusharkinnan luotettavuuden arviointia.

EU-tuomioistuin on suhteellisen tuoreessa ratkaisussaan tapauksessa *Online Games ym.* (2017) pyrkinyt määrittelemään tuomioistuimen oma-aloitteisen selvitysvelvollisuuden ulottuvuutta. Tuomioistuimen mukaan riippumattomuus- ja puolueettomuusvaatimus edellyttivät, ettei oma-aloitteinen selvitysvelvollisuus johtanut siihen, että tuomioistuin olisi toiminut asiassa selvitysvelvollisen viranomaisen sijasta.⁴⁸¹ Puolueettomuus- ja tasapuolisuusvaatimusta ei voida myöskään soveltaa niin tiukasti, että se johtaisi aineellisesti ja oikeudellisesti vääriin lopputulokseen, kuten korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisusta KHO 2015:151 ilmenee.⁴⁸² Toisaalta puolueettomuus ja riippumattomuus edellyttävät, että tuomioistuimen osallistuessa asian selvittämiseen sen toimintaa ohjaa vain ja ainoastaan pyrkimys materiaalisesti ja oikeudellisesti oikeaan lopputulokseen eivätkä asianosaisten tai ulkopuolisten asiaankuulumattomat intressit.

---

arviointissa. Tarkoituksena ei ole, että hallintotuomioistuin ratkaisisi prosessin kohteena olevan asian sisällöllisesti uudelleen. Lisäksi huolehtimisvelvollisuutta määrittää sen tutkimisvallan laajuus samoin kuin prosessissa esitetyt vaatimukset, joihin hallintotuomioistuimen on säännösten mukaan annettava ratkaisu. Mäenpää 2007, s. 384–386.

479 Mäenpää 2007, s. 386. Kyseistä asian tasapuoliseen ja oikeudenmukaiseen selvittämiseen velvoittavaa säännöstä on pidetty siinä määrin yleisluontoisena, että se on nähty jopa tyhjäksi (Tarukannel – Jukarainen 1999, s. 211).

480 Objektiivisuus ja puolueettomuusperiaatteesta Mäenpää 2007, s. 381–382 ja Tarukannel – Jukarainen 1997, s. 213.

481 *Asia C-685/15, Online Games ym.* (2017). Ratkaisussaan tuomioistuin tulkitsi perusoikeuskirjan 47 artiklaa. Puolueettomuus edellytti, ettei tuomioistuimella ollut muuta intressiä asian lopputuloksen suhteen kuin oikeussääntöjen noudattaminen. Tuomioistuimen mukaan artiklassa turvattu oikeus oikeudenkäyntiin riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa edellytti, että tuomioistuimen asemaa ja oikeudenkäyntimenettelyä koskevat kansalliset normit eivät saaneet olla sellaisia, että ne herättivät epäilyn tuomioistuimen puolueettomuudesta ja riippumattomuudesta. Tuomioistuin katsoi, että kyseisessä tapauksessa kansallinen tuomioistuimen oma-aloitteista selvitysvelvollisuutta koskeva järjestelmä ei ollut ristiriidassa perusoikeuskirjan 47 artiklan kanssa, kunhan se ei merkinnyt tuomioistuimen velvollisuutta toimia asiassa selvitysvelvollisten viranomaisten sijasta (kohdat 59–62 ja 67).

482 Ks. alav. 484.

Hallintoprosessille ominainen virallisperiaate ilmenee myös siten, ettei asianosaisilla ole väittämistaakkaa vaan ratkaisu voidaan perustaa (oikeustosi)seikkaan, johon kukaan ei ole vedonnut.⁴⁸³ Vastaavasti tuomioistuimen selvitys- ja huolehtimisvelvollisuus ulottuu näihin seikkoihin.⁴⁸⁴ Väittämistaakan puuttumista samoin kuin huolehtimis- ja selvittämismvelvollisuuttakin voidaan siten pitää tuomioistuintratkaisun materiaalista ja juridista oikeellisuutta turvaavana tekijänä, koska tällöin tuomioistuin ei ole sidottu sen enempää asianosaisten selvitykseen kuin seikkoihinkaan.⁴⁸⁵ Toisaalta hallintoprosessilain esitöissä todetaan, ettei tuomioistuimella ole toimivaltaa tutkia laajasti sellaisten lainvastaisuuden perustavien seikkojen olemassa oloa, joihin kukaan ei ole vedonnut.⁴⁸⁶

Kuten edellä esitetystä ilmenee, asian selvittämistä koskeva sääntely on niukkaa ja väljää sekä selvittämisen laajuuden että sen laadun osalta. Sekä vanhan hallintolainkäyttölain että uuden hallintoprosessilain esityöt vaikenevat pitkälle tuomioistuimen yleisen huolehtimisvelvollisuuden laajuudesta ja laadusta. Sen sijaan perustelulausumat koskevat selvitysvelvollisuuden jakautumista ja prosessinjohtollisia menettelytapoja asian selvittämiseksi riittävällä tavalla. Uuden lain esitöiden mukaan lain tarkoituksena on myös korostaa nykyistä enemmän päätöksen tehneen hallintoviranomaisen selvitysvelvollisuutta.⁴⁸⁷

Sääntelyn väljyyttä on perusteltu hallintoasioiden moninaisella luonteella ja tarpeella mahdollistaa säännösten joustava soveltaminen erityyppisiin asioihin ja tapauskohtaisesti. Valitusviranomaisen selvitysvelvollisuuden sisältöön vaikuttaaakin muun ohessa kyseessä oleva oikeussuojakeino, asiaryhmän ja yksittäisen asian erityispiirteet, prosessitilanne, asianosaisten kyky huolehtia asian selvittämisestä sekä asiaan liittyvän julkisen intressin voimakkuus.⁴⁸⁸ Toinen syy sääntelyn avoimuuteen

---

483 Väittämistaakka tarkoittaa sitä, ettei tuomioistuin saa perustaa tuomiota seikkaan, johon asianosainen ei ole vaatimuksensa tai vastustamisensa tueksi vedonnut. Väittämistaakka määrittää samalla tuomioistuimen tutkimisvallan rajat. Väittämistaakka kattaa vain oikeustosisaikan asemassa olevat seikat eikä se ulotu todistustosisikkoihin (Lappalainen 2012d s. 505).

484 KHO 2015:151. Korkein hallinto-oikeus totesi ratkaisussaan hallintolainkäyttölain asian selvittämistä ja ratkaisemista koskevien säännösten edellyttävän, että hallintotuomioistuin asianosaisten esittämistä vaatimuksista ja selvityksistä riippumatta huolehtii asian selvittämisestä ja laillisesti oikeaan lopputulokseen päättämisestä. Markkinaoikeus oli siten voinut ottaa viran puolesta tutkittavakseen muitakin hankintamenettelyn lainmukaisuuden arviointia koskevia perusteita kuin ne, joihin muutoksenhakija tai muut asianosaiset olivat vedonneet.

485 Pitkäranta 2005, s. 79, jonka mukaan väittämistaakan puuttuminen on yksityisen asianosaisten etu.

486 HE 29/2018 vp, s.144. Aer (2008, s.770) toteaa, että asia voidaan tutkia viran puolesta vaatimuksia laajemmin vain poikkeuksellisesti. Tuomioistuimen puolueettomuus edellyttää, että tuomioistuin pysyy tarkasti vaatimuksissa ja niiden perusteissa, jos muutoksenhakijana on viranomainen tai julkisyhteisö. Toisaalta hallinnon lainalaisuus rajoittaa valittajan tai hakijan väittämistaakkaa. Periaate edellyttää, ettei tuomioistuin tietyissä tapauksissa pysytä lainvastaista päätöstä riippumatta siitä, onko kukaan vedonnut sen virheellisyyteen.

487 HE 29/2018 vp, s. 1 ja 103–104. HE 217/1995, s. 58–60.

488 Tarukannel – Jukarainen 1999, s. 211. Koivuluoma ym. 2020, s. 181–182, HE 29/2018 vp, s.103.

on, että hallintoprosessin yleisiä lähtökohtia määrittävän oikeuskäytännön ja doktriinin on katsottu olevan siinä määrin vakiintunutta, että yleisluontoiset säännökset on katsottu riittäväksi.⁴⁸⁹

Hallintotuomioistuimen selvitys- ja tutkimisvaltaa ei voida määrittää myöskään tukeutumalla hallintomenettelyä koskeviin asian selvittämistä ja todistustaakan jakoa koskeviin hallintolain säännöksiin (HL 31 § ja 32 §). Tuomioistuimen päätösvallan laajuutta ja siten myös tutkimisvaltaa määrittävät toimeenpanovallan ja tuomiovalan välinen ero, viranomaisen harkintavalta sekä etenkin ihmis- ja perusoikeuksien edellyttämä oikeusturvan tehokas ja tosiasiallinen toteutuminen.⁴⁹⁰ Tuomioistuimen tutkimisvallassa ja viranomaisten harkintavallassa on kysymys viranomaisten ja niiden toiminnan oikeusjärjestyksenmukaisuutta kontrolloivien tuomioistuinten toimivalan jaosta.⁴⁹¹ Mikä on tuomioistuimen päätösvalta ja sen hallintoviranomaiseen kohdistaman kontrollin tiiviys tuomioistuimen kontrolloidessa, onko hallintoviranomainen toiminut toimivaltuksiensa puitteissa ja lainsäädäntöä noudattaen. Kontrollin tiiviudessa on kysymys siitä, kuinka syvällisesti ja millä perustein tuomioistuin arvioi hallintoviranomaisen harkintavallan käyttöä lainsäädännön hallintoviranomaiselle jättämän liikkumavaran alueella. Kun tarkoituksenmukaisuuskysymysten ratkaisu osoitetaan hallintoviranomaiselle, hallintotuomioistuin kontrolloi viranomaisen harkintaa laillisuuskysymyksissä. Kontrollin tiiviys pelkistyy tällöin kysymykseksi siitä, miten toimivalta laillisuuskysymysten ratkaisemisessa jakautuu hallintoviranomaisen ja tuomioistuimen välillä eli miten harkinta- ja tulkintavalta jakautuvat. Viranomaisen harkintavallan täsmällinen määrittely on kuitenkin ongelmallista ja sen konkreettinen sisältö ja laajuus täsmentyvät asian luonteen mukaan, jopa tapauskohtaisesti.

---

489 Mäenpää 2007, s. 358.

490 Hallintotuomioistuimen toimivaltaa koskevat peruselementit ovat tutkimisvalta, päätösharkinta ja päätösvalta. Tutkimisvalta määrittää, miten laajasti tuomioistuimen pitää tai se voi arvioida muutoksenhaun kohteena olevaa päätöstä, sitä tehtäessä noudatettua menettelyä, tosiasioiden arviointia, lain noudattamista ja viranomaisen päätösvallan käyttöä, millä perusteilla se voi arvioida päätöstä ja miten tiukasti se on sidottu valituksessa esitettyihin vaatimuksiin. Mäenpää erottaa tutkimisvallassa kaksi ulottuvuutta, asiallisen ja aktiivisen. Asiallinen liittyy siihen, miten tuomioistuimen pitää tai se saa tutkia ja arvioida prosessissa saatua tosiasiaselvitystä, viranomaisen menettelyä, lain soveltamista ja harkintavallan käyttöä ja missä laajuudessa tuomioistuin voi luottaa viranomaisen päätöksenteossa soveltamaan menettelyyn, harkintavaltaan ja päätösvallan käyttöön. Tuomioistuimen aktiivinen tutkimisvalta määräytyy lähinnä sen mukaan, voiko hallintotuomioistuin tutkia prosessin kohteena olevan asian osaksi tai kokonaisuudessaan uudelleen ja missä määrin tuomioistuin on arvioinnissaan sidottu asianosaisten vaatimuksiin.

Hallintotuomioistuimen päätösvallan laajuutta ja siten myös tutkimisvaltaa rajoittaa toimeenpanovallan ja tuomiovalan ero. Tuomioistuin ei päätösvaltaansa käyttäessään voi ottaa hallintoviranomaisen tehtäviä asettumalla sen asemaan ja tehdä itsenäistä hallintopäätöstä vaan kontrolloida jälkikäteen päätöksen lainmukaisuutta. Se ei voi myöskään käyttää sen arvioinnin kohteena olevan hallintoviranomaisen päätösvaltaa. Hallintotuomioistuin ei voi yleensä kokonaan korvata omalla päätöksellään prosessin kohteena olevaa hallintopäätöstä tai päättää vapaasti oikeusriidan kohteena olevan oikeussuhteen sisällöstä. Lainkäytön tehtävänä on tutkia, onko hallintoviranomaisen päätös lainmukainen, ei uuden tekeminen. Mäenpää 2007, s. 479–482 ja 491–492.

491 Mäenpää 2007, s. 479–480.

Vastaavasti myös tuomioistuimelta edellytettävä toimivalta ja siten kontrollin tiiviys voivat vaihdella asian luonteen mukaan.⁴⁹² Tutkimisvaltaa määrittää myös se, ettei hallintotuomioistuin ole samalla tavoin kuin siviiliprosessissa sidottu osapuolten vaatimuksiin eikä hallintolainkäytössä ole siviiliprosessia vastaavaa preklusiouhkaa asioissa, jotka eivät saa oikeusvoimaa. Hallintolainkäytössä ei myöskään ole väittämistaakkaa ja kanteenmuutoskieltokin on joustava.⁴⁹³

Näin ollen joudutaan toteamaan, että tuomioistuimen selvitysvelvollisuuden ja huolehtimisvastuun sisältö vaihtelee edellä mainittujen tekijöiden johdosta asiaryhmittäin ja tapauskohtaisesti. Lisäksi siihen vaikuttaa, miten laajaksi hallintotuomioistuimen tutkimisvalta mielletään, vaikka kyse onkin eri asioista.⁴⁹⁴ Tutkimisvallan sisällön ollessa lainsäädännössä puutteellisesti säännelty ja ilmeisesti jäänyt myös tutkimuskirjallisuudessa vähemmälle huomiolle, kysymys tuomioistuintarkontrollin ulottuvuudesta jää viime kädessä riippumaan prosessin johdon näkemyksestä.⁴⁹⁵

Jo edellä olevan lyhyen esityksen perusteella joudutaan toteamaan, että kuva tuomioistuimen huolehtimisvastuusta ja selvitysvelvollisuudesta hahmottuu vaikeasti ja jää epämääräiseksi. Selvää on, että selvityskynnys vaihtelee siinä määrin, että on perusteluta puhua asia- ja tilannesidonnaisesta virallisperiaatteesta.⁴⁹⁶ Epäselvää sen sijaan on, millaista ja kuinka laajaa selvitystä asiassa tai asiaryhmässä edellytetään, jotta asian voitaisiin katsoa tulleen riittävästi selvitettyksi päätös- ja todistusharkintaa varten. Kysymys on siitä, mikä selvityskynnys kulloinkin on. Mikä on sen sisältö ja miten se olisi käsitteellisesti ilmaistavissa. Kysymys on olennainen hallintoprosessuaalisen ratkaisun näyttöarvon kannalta, mutta saattaa olla, että selvittämiskynnyksen teoreettinen määrittäminen ei onnistu.⁴⁹⁷ Asian selvittämistä koskeva sääntely hallintoprosessilaisissa esitöineen kohdentuu pikemminkin selvitysvelvollisuuden jakautumiseen ja menettelytapoihin kuin selvityskynnyksen kriteereihin. Sääntelyn avoimuuden vuoksi selvityskynnys jää tuomioistuimen huolehtimisvelvollisuuden ja aktiivisen selvitysvelvollisuuden piiriin kuvana kysymyksenä sen itsensä arvioitavaksi. Kun selvitys- ja huolehtimisvelvollisuus jää normitasolla epämääräiseksi ja tilannekohtaisista seikoista riippuvaksi, vaikeutuu ratkaisun näyttöarvon määrittäminen myöhemmässä rikosprosessissa. Kuinka luotettavana tuomioistuimen todistusharkintaa on virallisperiaatteen johdosta pidettävä ja kuinka lähelle materiaalista totuutta hallintotuomioistuimessa on virallisperiaatteen johdosta päästy. Näyttöar-

---

492 Tarukannel – Tolvanen 2010, s. 945, Koivuluoma ym. 2020, s. 59. Nenonen 2014, s. 407–408. Suviranta 2005, s. 239–247. Suvirannan mukaan hallintoviranomaisen ja hallintotuomioistuimen toimivallanjakokysymyksen tarkastelussa tarvittaisiin perinteisen käsitteiden ja kysymystenasettelujen sijaan uusia käsitteitä. Olisi kysyttävä, millainen hallintotuomioistuimen kontrollin ala, tiiviys ja ratkaisuvallat ovat kussakin menettelyssä ja asiaryhmässä.

493 Ks. näistä tarkemmin Tarukannel – Tolvanen 2010, s. 944–946.

494 Tarukannel – Tolvanen LM 2010, s. 946.

495 Suviranta DL 2005, s. 243.

496 Pikkujämsä 2014, s. 883.

497 Koulun (2012, s. 265) mukaan selvittämiselvollisuuden teoreettinen määrittäminen ei onnistu.

von määrittäminen selvityskynnys on puutteellinen. Rikosprosessin tarpeisiin nähden käsite kaipaisi täsmenämistä huomioon ottaen, että rikostuomioistuimella ei välttämättä ole säännöksen soveltamiskäytännön tuntemusta. Selvityskynnystä voidaan pyrkiä konkretisoimaan todistusharkintamalleihin kuuluvan hypoteesimallin käsitteistön avulla. Hypoteesimalliin palataan tarkemmin seuraavassa jaksossa.

4.5.3 Näytön arvioinnin luotettavuus

4.5.3.1 Todistusoikeudellisista käsitteistä

Todistusoikeuskirjallisuudessa vakiintuneen käsitteistön mukaan todistelun kohteena olevaa tosiseikkaa (faktum probandum) tai tarkemmin sanottuna sen olemassaoloa koskevaa väitettä, jonka paikkansa pitävyyttä todistelun avulla halutaan selvittää, kutsutaan todistusteemaksi. Todistustositseikalla (faktum probans) pyritään näyttämään todistusteeman todenperäisyys. Ketjutodistelutilanteessa todistusteemaksi kelpaavat myös todistustositseikkaa koskevat väitteet, mutta lopullisena todistusteemana on aina oikeustositseikka.⁴⁹⁸ Päätelmät oikeustositseikan olemassaolosta perustuvat kokemussääntöihin, jotka ovat yleistä tietoa tai käsityksiä tosiseikkojen ja todistusfaktan välisistä syysuhteista. Fränden ja Jonkan määritelmän mukaan kokemussäännöt ovat yleisessä muodossa ilmaistuja hypoteeseja kahden tosiseikan välisistä suhteista.⁴⁹⁹ Pölönen kuvaa niitä juridisiksi vastineiksi yleiselle lainalaisuudelle.⁵⁰⁰ Kokemussäännöt voidaan näin ollen määritellä kokemukseräiseen tietoon perustuviksi, tosiseikkojen välisiä suhteita koskeviksi yleisiksi toteamuksiksi ja arvioiksi eli tietynlaisiksi yleistyksiksi. Loogiselta muodoltaan ne ovat muotoa ”jos x niin y”. Todistustositseikan ja teeman välinen suhde voi olla kausaalinen syysuhde ja toisaalta loogisesta päättelystä riippuvainen ja kumpaakin päättelyä voi tukea luonnontieteelliseen tai ihmisen käyttäytymistä koskevaan kokemukseen perustuva tulkinta.⁵⁰¹ Kokemussääntö ilmentää siis todistusfaktan ja todistusteeman suhdetta ja määrää, millä todennäköisyydellä todistusfakta todistaa todistusteeman eli mikä on todistusfaktan näyttöarvo. Todistusfaktan näyttöarvo voidaan myös ilmaista toteamalla, että näyttöarvo on todistustositseikan vakuuttavuuden aste.⁵⁰²

Kokemussäännöt voivat olla yleisiä, arkielämän tietämykseen perustuvia tai toisaalta erityistietoihin ja -taitoihin, kuten esimerkiksi tieteelliseen tietoon perustuvia, jolloin kyse on erityisistä kokemussäännöistä. Kokemussäännöt voivat myös itsessään tulla todistelun kohteeksi.⁵⁰³ Kun kyse on erityisistä kokemussäännöistä,

498 Lappalainen 2001, s. 130–131.

499 Jonkka 1993, s. 39 ja Frände 1999, s. 339.

500 Pölönen 2003, s.118.

501 Virolainen – Martikainen 2010, s. 270, Klami 2000, s. 21.

502 Klami 2000, s. 20, 29 ja Hatakka 1991, s. 7.

503 Tosiseikoista, oikeustositseikoista ja kokemussäännöistä Jokela 2015, s.186 ja 188, Lappalainen 2001, s.130–132, Klami 2000, s. 17, Pölönen 2003, s.117–120, Ekelöf – Boman 1992, s. 13–14, Lindell 1987, s. 214–260, Eisenberg 2013, s. 4, Hatakka 1991, s. 7 ja Loiva 2012, s. 641– 642.

joiden tunteminen edellyttää yleisen tietämyksen ylittäviä erityisiä tietoja ja taitoja, joudutaan usein turvautumaan asiantuntijatodisteluun niiden selvittämiseksi. Kokemussäännön luotettavuus voi vaihdella huomattavasti aina luonnonlaeista puhtaisiin ennakkoluuloihin.⁵⁰⁴ Kokemussäännön luotettavuudesta puolestaan riippuu todisteen näyttöarvo. Luokiteltaessa kokemussääntöjä niiden velvoittavuuden ja luotettavuuden mukaan voidaan myös puhua determinististä ja todennäköisistä (probabilistisistä) kokemussäännöistä. Deterministisissä kokemussäännöissä seuraus syntyy aina tietyissä olosuhteissa, kun taas todennäköiset kokemussäännöt ovat vain väitteitä kausaalisuhteen todennäköisyydestä.⁵⁰⁵ Todennäköisyys, jolla ilmiöt esiintyvät yhdessä vaihtelee tilastollisesta todennäköisyydestä arkikokemuksen tai arkiajattelun mukaiseen todennäköisyyteen. Kyse on siitä, että ilmiöt normaalisti tai tavanomaisesti esiintyvät yhdessä.⁵⁰⁶ Ihmisen toimintaa, sen syitä ja tarkoituksiperiä koskevia arkikokemukseen ja -ajatteluun perustuvia kokemussääntöjä rasittaa huomattava epävarmuus ja tulkinnanvaraisuus. Ne eivät perustu tarkempaan psykologiseen tai psykiatriseen tietämykseen ihmisen käyttäytymisestä, toiminnasta, tavoitteista, motiiveista tai tiedoista ja niiden taustalla oleva inhimillinen elementti jää kaiken kaikkiaan epämääräiseksi. Tosin on perusteltua väittää, että psykologinen tieteellinenkin tieto voi tutkimuskohteensa vaikeaselkoisuuden vuoksi olla epävarmempaa kuin luonnontieteellinen fysikaalisen maailman ilmiöitä ja lainalaisuuksia koskeva tieto. Yleisten kokemussääntöjen luotettavuutta tulisi kuitenkin voida arvi-

---

504 Klami 2000, s. 21. Klami on jaotellut kokemussäännöt niiden luotettavuuden mukaan a) ehdottomia luonnon kausaaliitteja, b) tilastollisia luonnon kausaaliitteja ja c) ihmisen käyttäytymistä koskeviin kokemussääntöihin. Tilastollisesta luonnon kausaaliiteista on Klamin mukaan kyse silloin, kun ehdottomaan kausaaliiteettiin vaikuttavia tekijöitä ei tunneta, esimerkiksi kun kaikki tupakoijat eivät saa keuhkosityöpää, vaikka tilastollisesti tupakointi lisää sairastumisen riskiä.

Yleisen elämänkokemuksen mukaisilla eli ihmisen käyttäytymistä koskevilla säännöillä voidaan ymmärtää samaa, mitä Twining (1990, s. 114–115) tarkoittaa viitattaessa Peter Bergerin ja Thomas Luckmannin (*The Social Construction of Reality* 1967) käyttämään käsitteeseen sosiaalinen tietovaranto (stock of knowledge). Twiningin mukaan kyse on yleistyksistä, jotka perustuvat jaettuun kokemukseen, myytteihin, legendoihin, sananlaskuihin, historiaan, kirjallisuuteen, draamaan, mediaan ja kasvatukseen. Ideana on, että tieto, jonka pohjalta tosiseikkojen väliset suhteet muodostetaan, on tällöin sosiaalisesti rakentunutta. Ks. myös Rankinen 2018, s. 442–446, joka tarkastelee rikosoikeudellista kausaaliiteettia, empiirisen ja normatiivisen kausaaliiteetin suhdetta ja kausaaliiteetin metodologisia ongelmia. Rankisen ajatuksen pohjalta voidaan yleistään todeta, että kausaaliiteetti ei ole luonteeltaan puhtaasti empiiristä. Siinä enemmän tai vähemmän mukana oleva normatiivinen elementti vaikuttaa käsityksiimme valitsevista syy-seuraussuhteista ja voi tällöin estää näkemästä laajemmalti asioiden syy-seuraussuhteita.

505 Jonkka 1993, s. 38, 42–44 ja Eisenberg 2013, s. 61.

506 Luokiteltaessa todennäköisiä kokemussääntöjä todennäköisyyden asteen mukaan voidaan erottaa induktiivinen ja plausiibeli (engl. plausible inference) päättely, joka logiikassakin nykyisin tunnustetaan kolmanneksi päättelymuodoksi deduktiivisen ja induktiivisen lisäksi. Induktiivisessa päättelyssä ilmiöt esiintyvät yhdessä yleensä tai tietyssä suhteellisesti määräytyvässä osassa joukkoa. Tilastolliseen todennäköisyyteen (probabilistiseen) perustuva päättely on induktiivista. Yleiseen elämänkokemukseen perustuva päättely on plausiibeliala (engl. plausible) eräänlaista vakuuttavuuspäättelyä. Siinä ilmiöt esiintyvät yhdessä normaalisti tai tavanomaisesti, jolloin todennäköisyys on luonteeltaan plausiibeliala. Päättelyn loogisista muodoista ja lopputuloksen varmuudesta. Ks. tarkemmin Walton 2002, s. 109–113.

oida. Tällöin kriteereinä voidaan käyttää sitä, miten tunnettu ja yleisesti hyväksytty kokemussääntö on, kuinka ehdoton säännön ilmentämä kausaalisuuhde on ja missä määrin se on riippuvainen tapauksen erityispiirteistä kuin myös sitä, miten täsmällisesti kausaalisuuhde on ilmaistu. Kokemussäännön ollessa epäselvästi muotoiltu, joudutaan sitä tulkitsemaan.⁵⁰⁷

Hallintolainkäytössä erityisillä tieteelliseen luonteen omaavilla kokemussääntöillä on olennainen merkitys, jolloin luonnonlakien tuntemus on monissa tapauksissa tärkeää. Lisäksi kokemussääntöille, jotka perustuvat tieteelliseen tutkimukseen voidaan antaa enemmän painoarvoa kuin pelkästään käytännön asiantuntemukseen perustuvilla erityisillä kokemussääntöillä.⁵⁰⁸ Ratkaisun perustuminen deterministiin tai luonnontieteellisten todennäköisyyksien arvioimiseen perustuviin kokemussääntöihin lisää lähtökohtaisesti sen näyttöarvoa. Koska asiantuntijatodistelu on usein ymmärrettävämpää kirjallisessa kuin suullisessa muodossa,⁵⁰⁹ menettää suullisuus samalla merkitystään ratkaisun näyttöarvoa lisäävänä seikkana. Sovellettavaksi tulevat myös yleiseen elämäkokemukseen perustuvat kokemussääntöt. Hallintoprosessissa käsiteltäväksi tulevien asioiden kirjo huomioiden kovin ehdottomien ja yhteismitallisten kokemussääntöluokitusten muodostaminen ei liene mahdollista.⁵¹⁰ Tähän nähden onkin tärkeää, että hallintotuomioistuimen päätöksen perusteluista ilmenee selkeästi, mihin oikeudelliseen päättelyyn tuomioistuimen ratkaisu perustuu eli minkälaisia hallintotuomioistuimen soveltamat kokemussääntöt ovat sisällöltään olleet.

Todistusoikeudelliseen käsitteistöön kuuluvat vielä suoran ja epäsuoran todistelun sekä pää- ja vastatodistelun käsitteet. Hallintoprosessuaalisen ratkaisun näyttöarvon määrittämisestä kannalta merkityksellinen käsitepari on lähinnä ensin mainittu. Suorassa todistelussa teemana on oikeustositseikka ja välillisessä (aihe eli indisiotodistelussa) todistustositseikka, jonka alalajina voidaan pitää ns. rakenteellista näyttöä. Siinä todistustositseikkojen merkitys avautuu vasta kokonaiskuvan osana ja välittömän näytön puute tai heikkoudet pyritään kompensoimaan välillisen näytön avulla. Tosiseikan todistusoikeudellisen merkityksen arviointi edellyttää jonkinlaista kokonaiskuvaa tutkittavasta tapahtumasta ja oletusta siitä, miten tosiseikka istuu kokonaiskuvaan.⁵¹¹ Pää- ja vastatodistelun käsitteet perustuvat siihen, kummalla asianosaisista on todistustaakka siten, että päänäyttöä esittää yleensä se, jolla on asiassa todistustaakka.⁵¹²

Suoran ja epäsuoran todistelun käsitteillä on merkitystä oikeus- ja todistustositseikkojen hahmottamisen kannalta ja todisteluproblematiikkaa yleisemminkin

507 Lindell 1987, s. 241, 259 ja 220.

508 Loiva 2012, s. 645.

509 Saranpää 2018, s. 2 ja HE 46/2014 vp, s. 99.

510 Tolvanen – Tarukannel LM 2011, s.1125.

511 Ekelöf – Boman 1992, s. 159–160, Pölönen 2003, s. 114–115, Jonkka 1993, s. 105.

512 Jokela 2015, s. 188, Lappalainen 2001, s. 133. Pölönen 2003, s. 109.

kuvaavina ja selventävinä. Todistelutilanteet saattavat kuitenkin olla siinä määrin monimutkaisia, ettei niiden erillään pitäminen ole mahdollista.⁵¹³ Käsitteet voisivat rajoituksistaan huolimatta olla joissakin tilanteissa käyttökelpoisia apuvälineitä myös hallintoprosessissa ja auttaa jäsentämään prosessissa vastaanotettua näyttöä ja sen esittämistä päätöskeskusteluissa.

4.5.3.2 Todistusharkinnan piirteitä

Rakenteelliset tekijät

Hallintotuomioistuimen näytön arvioinnilla on ominaispiirre, jolla on merkitystä ratkaisun todistusarvon määräytymisen kannalta.⁵¹⁴ Tämä ominaispiirre tulee huomioitavaksi myös pohdittaessa hallintotuomioistuimen ratkaisun merkitystä oikeuskysymyksessä, johon palataan vielä oikeuskysymyksessä tehdyn ratkaisun merkitystä käsittelevässä luvussa. Kyse on hallintotuomioistuimen todistusharkinnasta ja sen luotettavuudesta. Tämän samoin kuin selvityskynnyksenkin taustalla on vallan kolmijako-opin mukainen tuomiovallan ja toimeenpanovallan perustavaa laatua oleva ero ja siihen pohjaava toimivallan jakautuminen hallintoviranomaisen ja sen harkintaa kontrolloivan tuomioistuimen välillä.

Tolvanen ja Tarukannel ovat korostaneet tiettyjä hallintolainkäyttöä koskevia rakenteellisia tekijöitä hallintotuomioistuimen näytön arviointiin vaikuttavina seikkoina. Kyse on tällöin kokemussääntöjen hallintajärjestelmän sijoittumisesta hallinnon rakenteisiin sekä hallintoviranomaiselle eduskuntalailla säädetyn harkintavallan sääntelystä aineellisessa lainsäädännössä.⁵¹⁵ Aineelliselle hallinto-oikeudelle on ominaista sääntelyn avoimuus, joka jättää lainsoveltajalle harkintamarginaalia. Tiettyä toimintaa säänteleviä väljänsisältöisiä normeja on luokiteltu intressipunninta- ja tavoite-/keinonormeiksi. Esimerkiksi ympäristölainsäädäntö sisältää runsaasti kyseisen tyyppisiä normeja, jolloin kyse voi olla pelkästä puitelaista, jossa tavoite ilmaistaan vain yleispiirteisesti. Osin kyse on kohtuutta tavoittelevista ja vastakkaisen intressien punnintaa edellyttävistä normeista, joihin lukeutuvat yleislausekkeet, joustavat ja kohtuullistamisnormit. Väljänsisältöisen sääntelyn rationa on useimmiten tarve varautua muutokseen ja huomioida kunkin tapauksen erityispiirteet. Aineellisen lainsäädännön tulkinta on siten vahvasti tosiasiasidonnainen ja riippuvainen lukemattomista eri oikeustositseikoista, joista tyypillisesti myös vallitsee jonkinasteinen epävarmuus.⁵¹⁶ Hallintoon sisäänrakennettu kokemussääntöjen hallinta on peruste hallintoviranomaisen harkintavallalle sen soveltaessa aineellista oikeutta. Kokemussääntöjen hallintajärjestelmä ja hallintoviranomaisen harkintavalta vaikut-

513 Leppänen 1998, s. 156, Lappalainen 2001, s. 134.

514 Hallintolainkäytön ominaispiirteistä ks. esim. Koivuluoma ym. 2020, s. 29–52. Mäenpää 2007, s. 13–23.

515 Tolvanen – Tarukannel LM 2011, s. 1121.

516 Ks. esim. Laakso – Suviranta – Tarukannel 2006, s. 304–305. Kuusiniemi 2001, s. 158–159 ja 170–173. Kuusiniemi 2003, s. 76–77.

tavat puolestaan hallintotuomioistuimen aineellisen lainsäädännön laintulkintaan, joka lomittuu usein vahvasti näytön arviointiin.⁵¹⁷

Hallinto-oikeudessa asian käsittelyä edeltää aina jonkinlainen hallinnon väitetty toiminta tai toimimattomuus eli kyse on yleensä hallinnossa tuotettuja päätöksiä koskevista valituksista. Hallintomenettelyssä asian selvittämiseen liittyy kiinteästi kokemussääntöjen käyttö. Valituskelpoista päätöstä laadittaessa hyödynnetään kunkin hallinnon erityisalan edellyttämiä kokemussääntöjä, joiden hallinta saavutetaan koulutuksella ja kokemuksella. Kokemussääntöjen hallinta on rakennettu hallinnon toimintojen sisälle, jota vastaavaa rakennetta ei ole yleisillä hallintotuomioistuimilla lukuun ottamatta ehkä vakuutus-oikeutta. Vaikka hallintoviranomainen onkin oman alansa asiantuntija, hallintotuomioistuimen on kyettävä ainakin jossain määrin hallitsemaan erilaisen psykologisen, biologisen, ekologisen ja teknisen tutkimuksen kriittisen arvion perusteita, mitä on myös pyritty varmistamaan asiantuntijajäsenien käytöllä tietyillä aloilla. Kokemussääntöjen hallinta on kuitenkin keskittynyt hallinnon eikä hallintolainkäytön puolelle. Hallintotuomioistuimen tehtävänä on varmistua siitä, että hallintoviranomaiset ovat soveltaneet kokemussääntöjä oikein ja tuomioistuimella on tällöin vain rajallinen mahdollisuus kehittää omia kokemussääntöjä.⁵¹⁸

Aineellisen lainsäädännön soveltaminen ja näyttökysymykset kytkeytyvät siis hallinnossa vahvasti yhteen. Hallintotuomioistuimet näytön arviointiin liittyen joutuvat määrittelemään, mikä merkitys kokemussääntöjen hallinnan varmistamisella on hallintoviranomaisen laissa säädetyn harkintavallan liikkuma-alueen kannalta. Mikä on se harkintavallan alue, johon hallintotuomioistuin ei voi mennä samalla tavoin sisään kuin hallintoviranomainen. Antaessaan oikeussuojaa ja kontrolloidessaan hallintoa tuomioistuimet joutuvat siten rajoittumaan hallintoviranomaisen harkintavallan kontrolliin. Kyse on siitä, onko harkintavaltaa käytetty lain säätämässä rajoissa eikä siitä, mikä olisi ollut oikea tapa käyttää harkintaa.⁵¹⁹

Materiaalisen lainsäädännön tulkinta, näytön arviointi ja siihen liittyen hallinnon sisään rakentuva kokemussääntöjen hallinta ja harkintavalta kytkeytyvät hallintoprosessissa vahvasti yhteen. Hallintoviranomaisella on harkintavaltaa niin laintulkinta ja -soveltamiskysymyksissä kuin näyttökysymyksiä ratkoessaan. Tämä merkinnee käytännössä sitä, että hallintotuomioistuimet näyttöä arvioidessaan joutuvat tukeutumaan hallintoviranomaisen tuottamaan asiantuntemukseen kokemussäännöistä, eivätkä arvioinnissaan ainakaan ilman uutta selvitystä poikkea hallintoviranomaisen näytön arvioinnista. Laintulkinnan tosiasiasidonnaisuuden on puolestaan katsottu vähentävän hallintotuomioistuimen mahdollisuutta ja halua puuttua hallintopäätökseen.⁵²⁰

517 Tolvanen – Tarukannel LM 2011, s.1122.

518 Tolvanen – Tarukannel LM 2011, s. 1121–1122 ja 1128.

519 Tolvanen – Tarukannel LM 2011, s. 1123–1124.

520 Kuusiniemi 2001, s. 173.

Entä mikä merkitys nyt puheena olevilla hallintolainkäytön rakenteellisilla tekijöillä on määriteltäessä hallintotuomioistuimen ratkaisun näyttöarvoa myöhemmässä rikosprosessissa. Heikentääkö hallintotuomioistuimen todistusharkinnan luotettavuutta ja ratkaisun näyttöarvoa se, että tuomioistuimen kontrollin intensiteetillä, sen laajuudella ja syvyydellä on rajoituksensa. Kun huomioidaan, että laillisuuskontrollin kohteena oleva hallintomenettely on asiaryhmäkohtaisesti pitkälle erikoistunutta ja asianomaisen erityisalan lainsäädännön ja kokemussääntöjen tuntemusta edellyttävää ja että valituksenalainen päätös on tehty virkavastuulla, ei kyseisiä hallintolainkäytön rakenteellisia tekijöitä ainakaan lähtökohtaisesti voida pitää hallintotuomioistuimen päätöksen todistusarvoa heikentävinä. Lisäksi on huomioitava, että rikostuomioistuimella yleisenä tuomioistuimena ei ole sen enempää kuin yleisellä hallintotuomioistuimellakaan omia eikä parempia kokemussääntöjä, joita se voisi näyttöä arvioidessaan käyttää, mikäli sovellettavista kokemussäännöistä ei esitetä uutta selvitystä. Toisaalta tukeutuminen hallintoviranomaisen tekemään arviointiin ja asiantuntemukseen saattaa myös vaarantaa syytetyn oikeusturvan. Se, että päätös tehty virkavastuulla, ei ole tae sen oikeellisuudesta.⁵²¹

Hallinto-oikeudellisten normien ominaisuuteella on merkitystä toisessakin suhteessa kuin edellä esitetystä hallintotuomioistuimen kontrollin intensiteettiä rajoittavassa suhteessa. Hallinto-oikeudellisille normeille on ominaista normatiivinen aines muun ohessa erilaiset kohtuus-, sopivuus- tai riskinarviointia edellyttävät ilmaisut. Tämä sekä se, että normeissa ei useinkaan ole näyttövaatimusta kuvaavia ilmaisuja, vaikeuttavat todistelun ja todistusharkinnan kohteena olevien oikeustosisiikkujen (todistusteemojen) eli näyttökysymysten hahmottamista sekä oikeus- ja näyttökysymysten erillään pitämistä ja aiheuttavat riskin jopa niiden yhteensulautumisesta.⁵²² Kyse on faktaväitteiden ja erilaista oikeudellista arvottamista sisältävien väitteiden erottamisesta toisistaan. Riippuen normin sisällöstä voidaan joutua etenemään pitkällekin konkreettisen oikeustosisiikan ”löytämiseksi”. Todistusteemaksi saattaa kuitenkin määrittyä seikka, jolla on normatiivista sisältöä, esimerkiksi huolimattomuus, virkamiesoikeudessa ”erityisen painava syy”, ”soveltumattomuus tehtävään”, lääkärin toimiluvan peruuttamista koskevissa asioissa ”luottamuksen arvoinen” jne. Näyttökysymyksen hahmottaminen ja kysymysten erillään pitäminen on olennaisen tärkeää rikostuomioistuimen arvioidessa hallintotuomioistuimen ratkaisun näyttöarvoa. Mikäli todistusteemoja (todistusharkinnan kohteena olevia riidanalaisia oikeustosisiikkoja) ei ole määritelty asianmukaisesti, on riski, että todistusharkintaan ja näytön riittävyysarviointiin kietoutuu oikeudelliseksi luonnehdittavaa harkintaa tai kyse ei ole enää lainkaan näytön arvioinnista. Tällöin hallintotuomioistuimen todistusharkinnan luotettavuus vähintäänkin heikkenee tai muuttuu kokonaan epäluotettavaksi. Riskinä on lisäksi, että rikostuomioistuin

---

521 Ks. esim. Diesen 2003, s. 82.

522 Diesen 2003, s. 154.

erehtyy pitämään hallintotuomioistuimen päätösharkintaa oikeustosisekkoihin kohdistuneena näytön arviointina, jolloin ratkaisu saa väärän näyttöarvon. Selkeämpää olisikin, jos prosessissa ja päätöserusteluissa todistusteemat muodostuisivat mahdollisuuksien mukaan pelkästään konkreettisia oikeustosisekkoja koskevista totuusarvoista väitteistä ilman, että niihin kuuluisi minkäänlaista normatiivista aineista eli oikeudellista arvottamista.⁵²³ Oikeustosisekkojen yksilöinti on tärkeää yksinkertaisesti jo siitä syystä, että rikostuomioistuimen arvioinnin kohteena ovat oikeudellisesti relevantit tosiseikat, jotka ovat kummassakin prosessissa samoja. Samuuden arviointi ei ole mahdollista ilman oikeustosisekkojen riittävän selkeää yksilöintiä.

Asiantuntijatodistelu ja hallintotuomioistuimen todistusharkinnan luotettavuus

Kuten edellä todettiin, erityisillä kokemussäännöillä on hallintolainkäytössä varsin keskeinen asema. Viranomaisen kokemussääntöjen hallinnan ja harkinnan kontrolli tapahtuu tarkastelemalla asiakirjoista ja perusteluista ilmenevää hallintoviranomaisen asian selvitystoimintaa sekä harkinnan ja kokemussääntöjen käyttöä. Kyse on siitä, miten tieto ja harkinta on dokumentoitu, miten päätös on perusteltu ja miten se vastaa tätä dokumentointia.⁵²⁴ Hallintoviranomaisen kokemussääntöjen käytön kontrolloimiseksi saatetaan tuomioistuimessa kuulla myös asiantuntijoita. Asiantuntijatodistelu tapahtuu yleensä kirjallisesti, mutta asiantuntijoita voidaan kuulla myös suullisesti hallintotuomioistuimen päättäessä järjestää suullisen käsittelyn. Sama asiantuntijatodistelu saatetaan esittää myös rikosprosessissa. Hallintotuomioistuimen todistusharkinnan luotettavuuteen ja ratkaisun näyttöarvoon vaikuttaa, miten luotettavia hallintotuomioistuimen soveltamat kokemussäännöt ovat olleet ja onko hallintotuomioistuimen arvio niiden luotettavuudesta oikea. Onko tuomioistuin arvioinut asiantuntijanlausunnon näyttöarvoa oikein. Olennainen kysymys on tällöin, miten ja millä kriteereillä hallintotuomioistuin on arvioinut asiantuntijan ja asiantuntemustiedon luotettavuutta ja eroavatko kriteerit hallinto- ja rikosprosessissa toisistaan. Kysymys on yleisimminkin kriteereistä, jolla asiantuntijan luotettavuutta tulisi arvioida.

Hallintoprosessilain 43 §:n säännösten mukaan valitusviranomaisen voi hankkia erityisestä asiantuntemusta vaativasta kysymyksestä lausunnon muulta kuin päätöksen tehneeltä viranomaiselta taikka yksityiseltä asiantuntijalta.⁵²⁵ Kyseiset samoin kuin oikeudenkäymiskaareen vastaavat asiantuntijaa ja asiantuntijuutta määrittelevät säännökset ovat varsin yleisluontoisia. Oikeudenkäymiskaaren mukaan asiantuntijaa kuullaan erityisiä tietoja ja taitoja vaativista kokemussäännöistä

523 Teemoittamisesta rikosoikeudessa Pölönen – Tapanila 2015, s. 86. Siviilioikeuden valmisteluvaiheen osalta Huovila 2003, s.192 alav.107.

524 Tolvanen – Tarukannel LM 2011, s. 1123–1124.

525 OK 17:34 ja 35. HE 29/2018 vp, s. 108–109.

sekä niiden soveltamisesta asiassa ilmenneisiin seikkoihin. Vaatimuksina ovat rehellisyys, puolueettomuus ja taitavuus omalla alallaan. Rehellisyyden ja taitavuuden pitää olla myös yleisesti tunnettua.⁵²⁶ Lainsäädännöstämme puuttuvat kuitenkin tarkemmat kriteerit, jotka asiantuntijan tulee täyttää, jotta häntä voitaisiin pitää asiantuntijana ja joilla hänen asiantuntijuuttaan olisi arvioitava. OK 17:43.1, jonka mukaan tuomioistuimen on tarvittaessa tiedusteltava asiantuntijan uskottavuuteen vaikuttavia seikkoja, jättää sekin avoimeksi kriteerit, joilla uskottavuutta tulisi arvioida. Kirjallisten asiantuntijalausuntojen sisältövaatimusten tarkempi yksilöinti ja yhdenmukaistaminen edesauttaisi asiantuntemustiedon luotettavuuden arviointia.⁵²⁷

Keskeisenä kriteerinä on asiantuntijan pätevyys. Asiantuntijalta edellytetään koulutuksen ja tutkimuksen avulla hankittua tieteellis-teoreettista osaamista ja käytännön kokemusta erityisalaltaan. Tieteellinen pätevyys muodostuu kyvystä ajatella ja lähestyä ilmiötä, hallita sitä koskevaa tietoa ja tehdä johtopäätöksiä.⁵²⁸ Asiantuntijalausunnon laadun ja luotettavuuden arvioinnin kriteereinä voidaan käyttää pitkälle samoja kriteereitä, joita asetetaan tieteelliselle tiedolle.⁵²⁹ Yhdysvalloissa korkein oikeus on vuonna 1993 antamassaan ennakkopäätöksessään *Daubert v Merrell Dow Pharmaceutical* (509 US 579) linjannut kriteerit, jotka asiantuntijalausunnon tulee läpäistä, jotta se täyttäisi tieteellisyyden vaatimukset. Kriteerit ovat 1) onko kyseinen teoria tai tekniikka tieteellisesti testattavissa (tai onko se jo näin testattu), 2) onko kyseinen teoria tai tekniikka ollut vertaisarvioinnin kohteena tieteellisissä julkaisuissa, 3) mikä on teorian tai tekniikan tiedossa oleva tai potentiaalinen virhemarginaali ja 4) mikä on teorian tai tekniikan yleinen hyväksyntä tiedeyhteisössä.⁵³⁰ Raskin mukaan *Daubert* kriteerit 1 ja 4 ovat keskeisimmät. On tärkeä erottaa tieteellinen tieto ja kokemuseräinen tieto, johon liittyy luotettavuusongelmia. Kokemuseräistä tietoa ei ole aina mahdollista tarkistaa jälkeinpäin systemaattisen havainnoinnin ja dokumentoinnin puuttuessa. Lausunnon näyttöarvon kannalta on olennaista, kuinka relevanttia lausunnossa esitetty tutkimustieto ja siitä tehdyt johtopäätökset ovat todistusteeman kannalta, josta asiantuntijalausuntoa tarvitaan. Tähän puolestaan vaikuttaa se, ovatko asiantuntijalle esitetyt kysymykset olleet oikeita ja perustuneet oikeisiin tosiseikkoihin ja miten asiantuntija on ymmärtänyt hänelle esitetyt kysymykset. Lausunnon näyt-

---

526 Asiantuntijalausunnon sisältövaatimusten osalta lain esitöissä (HE 46/2014 vp, s. 99) todetaan vain, ettei niistä säädettäisi tarkemmin, mutta asiantuntijan tulee kuten tähänkin asti tarvittavassa määrin ottaa lausuntoonsa selonteko tutkimuksessaan tekemistään havainnoista ja perusteltu vastaus hänelle esitettyihin kysymyksiin. Ks. Myös Vuorenpää 2017, s. 481.

527 Asiantuntijalausuntojen sisältövaatimuksista ja niiden yhdenmukaistamisesta ks. tarkemmin Loiva 2012, s. 659–662.

528 Rask 2011, s. 22–23, joka viittaa Katariina Finnilä-Tuohimaan luentoön 17.9.2009: Asiantuntijuuden arviointi oikeudessa.

529 Rask 2011, s. 21 ja 25.

530 Faigman – Monahan – Slobogin 2014, s. 428–429 ja Väisänen – Korkman 2014, s. 725.

töarvoa määritettäessä on niin ikään olennaista kiinnittää huomiota käytettyihin tutkimusmetodeihin ja tutkimusperiaatteisiin, koska tutkimustulosten luotettavuus riippuu käytetyistä metodeista.⁵³¹

Menemättä tämän yksityiskohtaisemmin siihen, millä kriteereillä asiantuntijan ja asiantuntemustiedon luotettavuutta tulisi arvioida ja tulisivatko arviointiperusteet olla yhteneväiset tieteenalasta riippumatta, hallintotuomioistuimen ratkaisun näyttöarvon arvioiminen helpottuisi, mikäli kriteerit olisivat mahdollisimman yhdenmukaiset yli prosessirajojen. Yhdenmukaisen kriteeristön avulla olisi mahdollista ratkaista, onko hallintotuomioistuin arvioinut asiantuntijalausunnon näyttöarvon oikein. Asiantuntijan lausunnon laadun ja luotettavuuden arvioiminen edellyttää tuomioistuimelta tapauksesta riippuen enemmän tai vähemmän asiantuntijan hallitseman alan tuntemusta. Tämän vuoksi asiantuntijalausunnossa esitetyn tiedon luotettavuuden ja hyväksyttävyyden arviointi voi olla varsin vaativa tehtävä, josta suoriutumiseen tuomioistuimelta saattaa puuttua kyky. Mikäli asiassa on lisäksi esitetty ristiriitaisia lausuntoja, käy niiden näyttöarvon arviointi entistä vaikeammaksi. Ratkaisuna ongelmaan saattaisi olla asiantuntijoiden vastakuulustelu, johon oikeudenkäymiskaari antaa mahdollisuuden. Sen sijaan hallintoprosessilaki ei tunne menettelyä.⁵³²

Myöntäminen

Arvioitaessa hallintoprosessuaalista todistusharkintaa rikosprosessin näkökulmasta merkitystä on myös sillä, mikä vaikutus jonkun seikan lähinnä rikosprosessuaalista tunnustamista vastaavalla myöntämisellä on. Hallintoprosessilaissa ei ole viittausta oikeudenkäymiskäymiskaaren tunnustuksen vaikutuksen arviointia ja tarpeettoman todistelun epäämistä koskeviin säännöksiin. Oikeudenkäymiskaaren säännöksistä ilmenevät periaatteet voivat kuitenkin tulla sovellettavaksi myös hallintoprosessissa.⁵³³ Virallisperiaatteesta johtuu, että vastaavasti kuin rikosprosessissa asianosaisen tosiseikkaa koskeva myöntäminen ei sido tuomioistuinta vaan hallintotuomioistuimen on arvioitava, mikä merkitys myöntämisellä on.⁵³⁴ Säännöllä olisi siten lähtökohtaisesti hallintoprosessuaalisen ratkaisun näyttöarvoa lisäävä vaikutus, mikä ei luonnollisestikaan tarkoita, että rikos- ja hallintotuomioistuin arvioisivat hallintoprosessissa annettua tiettyä tosiseikkaa

---

531 Rask 2011, s. 25 ja 27, Posila 2019, s. 220.

532 Common law -järjestelmässä, Australiassa ja Englannissa, käytetystä asiantuntijoiden vastakkain kuulustelusta ja siinä noudatettujen menettelytapojen eduista ja soveltuvuudesta Suomeen ks. tarkemmin Saranpää 2018, s. 5–18.

533 HE 217/1995 vp, s. 79.

534 Vastaavasti kuten siviili- ja rikosprosessissa myöskään hallintoprosessissa ei ainakaan pääsääntöisesti ole kiistämistaakkaa. Kuulemisvaatimukseen vastaamatta jättämistä ei tulkita sellaisenaan vastapuolen väitteiden tunnustamiseksi eikä asianosaisen passiivisuus yleensä muodosta yksinomaista perustetta johtopäätösten tekemiseen. Ks. Aer 2008, s. 771 ja Hallberg ym. 1997, s. 257.

koskevaa myöntämistä samalla tavoin. Seikan epäilemiseksi ja sivuuttamiseksi tuomioistuimien tarvitsee kuitenkin tietoa, joka mahdollistaa sen epäilemisen ja totuudenmukaisuuden arvioinnin. Käytännössä tuomioistuimien joutuneen ottamaan hallintoprosessissa myönnetyn seikan ratkaisunsa perusteeksi, jos erityisiä vastasyitä ei ilmene.⁵³⁵

Veroasioissa virallisperiaate ilmenee lievennetyssä muodossaan ja siinä asianosaisten prosessitoimille voidaan antaa suurempi painoarvo. Vahvasta kaksiasianosaisasetelmasta on katsottu seuraavan, että tuomioistuimen on otettava huomioon oikeudenkäynnin osapuolten yhteinen ja riidaton käsitys tosiseikoista. Periaatteessa tuomioistuimen ei tule luottaa viranomaisten lausuntoihin sen enempää kuin yksityistenkään, mutta Veronsaajien oikeudenvalvontayksikön myöntäessä jonkun tosiseikan olemassaolon, on tämä vahva indisio seikan oikeellisuuden puolesta. Koska verotusta koskevassa muutoksenhakuprosessissa verovelvollinen on suuremmassa oikeussuojan tarpeessa kuin veronsaaja, tuomioistuin ei voi ottaa verovelvollisen myöntämää ja tälle vahingollista tosiseikkaa vastaavalla tavalla ratkaisun pohjaksi kuin oikeudenvalvontayksikön myöntämää veronsaajalle vahingollista tosiseikkaa. Tuomioistuimen on varmistuttava siitä, että seikka on riittävästi selvitetty.⁵³⁶ Samaa periaatetta voidaan noudattaa yleisemminkin hallintoasioissa. Myönnetyn seikan ottaminen ratkaisun pohjaksi edellyttää lisäksi, että myöntäminen on nimenomainen ja riittävän yksiselitteinen. Koska oikeusjärjestyksemme ei tunne kiistämisvelvollisuutta eli kiistämistäakkaa, kiistämättä jätettyä seikkaa ei voida pitää riidattomana vaan tuomioistuimen olisi selvitettävä asian riidattomuus tai riitaisuus materiaalisen prosessinjohtonsa edellyttämällä tavalla. Käytännössä veronsaajalla on kuitenkin verovelvollisen esittämien asian ratkaisemisen kannalta merkityksellisten seikkojen osalta kiistämistäakka. Mikäli seikkoihin ei ole nimenomaisesti otettu kantaa, on niitä lähtökohtaisesti pidettävä toteen näytettyinä. Näin ollen kiistämistäakka edellyttää Veronsaajien oikeudenvalvontayksiköltä oikea-aikaisia ja täsmällisiä prosessitoimia eli kannanottoa verollisen relevantteja tosiseikkoja koskeviin väitteisiin.⁵³⁷ Ratkaisun perustuminen kiistämistäakalle heikentää sen näyttöarvoa.

---

535 Peltonen – Rabinä 2012, s. 382.

536 Myrsky – Rabinä 2015, s. 526.

537 Myrsky – Rabinä 2015, s. 527 ja Peltonen – Rabinä 2012, s. 385.

4.5.3.3 Todistusharkintamallit ja niiden merkitys ratkaisun todistusvaikutuksen arvioinnissa

Todistusharkintamalleista

Samoin kuin yleisessä lainkäytössä myös hallintoprosessissa päätösharkinta perustuu vapaaseen todistusharkintaan.⁵³⁸ Vapaaseen todistusteoriaan kuuluu sekä vapaa todistelu että vapaa todisteiden harkinta. Todistusharkintaa ei säännellä normein vaan siinä nojaututaan tieteen lainalaisuuksiin, loogiseen päättelyyn ja kokemussääntöihin.⁵³⁹ Vapaa todistusharkinta perustuu niin sanottuun subjektiiviseen todennäköisyysteoriaan, jonka mukaan todennäköisyys mittaa tällöin järkipärisesti ja johdonmukaisesti käyttäytyvän henkilön uskomusastetta.⁵⁴⁰

Vapaa todistusharkinta ei ole kuitenkaan täysin vapaata, vaikka intuition merkitystä ei voidakaan sulkea pois. Harkinnan tulee olla objektiivista, perusteltavissa ja analyttistä ja perustua hyväksyttävälle päättelytavoille. Jokaisen todisteen todistusarvoa on arvioitava erikseen eikä ratkaisua voida perustaa todistusmateriaalista saatuaan kokonaisvaikutelmaan. Harkinta ei saa perustua yksinomaan tuomarin subjektiiviselle vakuuttuneisuudelle. Toisaalta puhtaan intuition käyttäminen arvioinnin perusteena estyy, koska tuomari joutuu perustelemaan todistusharkintaratkaisunsa ja lausumaan esitettyjen todisteiden näyttöarvosta.⁵⁴¹

---

538 Hallintuomioistuimen todistusharkintaa normeeraavan HOL 79 §:n mukaan tuomioistuimen on harkittava kaikkia esiin tulleita seikkoja ja päätettävä, mihin seikkoihin ratkaisu voidaan perustaa. Yleisen lainkäytön osalta ks. OK 17:1.2. EIT:n ratkaisukäytännössä näytön arviointi on yleensä jätetty kansallisen tuomioistuimen harkintaan, eikä tuomioistuin ole puuttunut siihen kuin hyvin poikkeuksellisesti. Näytön arviointiin puututaan, mikäli todistustaakka on käännetty syytetyille tai toisiseikoista on tehty mielivaltaisia tai epäoikeudenmukaisia johtopäätöksiä. Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 412.

539 Pölönen – Tapanila 2015, s. 36, Frände 1999, s. 64 ja 364. Vapaasta todistelusta ja todistusharkinnasta ja niiden rajoituksista ks. myös Frände 2015, s. 420–423.

Vapaa todistusharkinta, jonka juuret ovat valistusajassa, perustui uskoon ihmisen universaalista kyvystä saada riittävän varmaa tietoa todellisuudesta. Todistusharkinta vapautui vähitellen legalistisista kahleistaan. Nykyisin meilläkin omaksutun todistusteorian on kirjallisuudessa katsottu rakentuvan brittiläiselle empirismille, skottilaiselle common sense -ajattelulle ja realistisen romaanin tietoteorialle. Todistusteoriasta ja sen historiallisista taustasta ks. Jokila 2010, s. 99–113.

540 Ks. esim. Pölönen 2003, s. 145 ja alav. 190 ja Metsämuuronen 2000, s. 12. Klassisen määritelmän mukaan todennäköisyys on taas kaikkien toivottujen tapausten lukumäärä jaettuna kaikkien tapausten lukumäärällä (etukäteis- eli a prior -todennäköisyys). Niiniluoto (1983, s. 66) mukaan subjektiivinen todennäköisyystulkinta ilmaisee suhteen kahden lauseen, hypoteesin ja evidenssin välillä. Suhde ei ole puhtaasti looginen eikä objektiivinen vaan varustetaan yksityistä henkilöä koskevalla indeksillä (Niiniluoto 1983, s. 66).

541 Pölönen – Tapanila 2015, s. 39. Nordh 2012, s. 39–42. Lindellin (1987, s.103) mukaan vapaan todistusharkinnan tulee olla 1) objektiivista, 2) perusteltavissa (redovisningskravet, 3) analyttistä ja 4) perustuttava jutussa esitettyyn aineiston materiaaliin (materialbegränsningskravet). Lisäksi 5) todistusteemana tulee olla väite, joka voidaan osoittaa todeksi tai epätodeksi (sanningskravet), 6) harkinnan tulee koskea todistusosiseikan ja todistusteeman välistä syy-seuraussuhdetta (relevanskravet) ja 7) todistusteeman osoittaminen todeksi tulee olla sekä teoreettisesti että käytännöllisesti mahdollista (bevisbarhetskravet). Vapaasta todistusharkinnasta ja intuition merkityksestä näytön riittävyysarvioinnissa Heinonen 1980, s. 330–334. Ks. myös Jackson – Summers 2012, s. 69–72.

Todisteiden todistusarvoa ei siis säännellä normein, mutta pohjoismaisessa todistusteoreettisessa tutkimuksessa on kehitetty todistusharkintaa kuvaavia teorioita ja malleja. Mallit eivät ole todisteiden näyttöarvon ratkaisumalleja, mutta niitä soveltamalla voidaan lisätä todistusharkinnan luotettavuutta ja tuomioistuinratkaisun näyttöarvoa. Toisaalta on selvää, että frekvenssimallit eivät operoi matemaattis-loogisella todennäköisyyskäsitteellä eivätkä niissä käytetyt numeeriset arvot saata olla tilastollisia arvoja vaan enemmänkin heuristisia.⁵⁴² Eri asia on, että näyttöä arvioitaessa joudutaan tekemisiin sekä matemaattis-loogisen että subjektiivisen todennäköisyyden kanssa.⁵⁴³ Malleilla on merkitystä myös riittävien ja selkeiden tuomioperustelujen laatimisen kannalta.

Frekvenssiteoriat kuten teemametodi ja Ekelöfin ja Klamin tutkimusryhmineen edelleen kehittelemä todistusarvometodi ovat oikeustieteellisessä kirjallisuudessa olleet paljon esillä.⁵⁴⁴ Koska arvoteoria on tutkimukseni metodologisena lähtökohdiana ja koska siihen palataan vielä jäljempänä, sitä on tässä yhteydessä jonkin verran selostettava.

Todistusarvometodissa teeman alkuperäistodennäköisyydelle ei aseteta tiettyä lähtöarvoa. Todistusteemaa ja sen vastakohtaa tarkastellaan erikseen ja kummankin puolesta ja vastaan voidaan esittää näyttöä. Toisin kuin teemametodissa todisteen todistusarvosta ei voida tehdä päätelmiä teeman vastakohtan olemassaolosta. Teeman ja sen vastakohtan summa ei siten välttämättä ole 100 %, vaan teeman todennäköisyyden ja sen vastakohtan väliin voi jäädä epävarmuuden harmaata aluetta, josta ei voida välttämättä sanoa mitään. Todistusfaktan ja teeman välisen suhteen tulee olla kausaalinen tai looginen. Alkuperäistodennäköisyydelle ei anneta merkitystä, koska tällöin kausaalista tai loogista suhdetta todisteen ja teeman välillä ei ole. Kyse on todisteen todistusarvosta eli millä todennäköisyydellä todiste todistaa teemasta. Todistusarvometodissa näyttöä arvioidaan yhtenäisesti kiinnittäen huomiota sen määrään, laatuun ja vakuuttavuuteen.⁵⁴⁵ Todistusarvometodissa kutakin todistetta arvioidaan ensin yksittäin ja sen jälkeen todistelulle annetaan yhteinen näyttöarvo kyseisen teeman osalta.

---

542 Diesen 1997, s. 18–19. Frekvenssiteoriat kehitettiin alkujaan, jotta subjektiivisen vakuuttuneisuuden ilmaiseminen kävisi numeraalisten arvojen avulla helpommin. Molemmat frekvenssiteoriat ovat numeeriseen muotoon puettuja kokemussääntöjä. Kokemussäännön numeerisesti ilmaistu varmuusaste perustuu sen induktiivisesti pääteltyyn esiintymistiheyteen eli frekvenssiin tietyssä verrokkiryhmässä. Näytön arvioinnissa näin saatua konkreettista varmuusastetta, todennäköisyyttä verrataan abstraktiin todennäköisyysvaatimukseen. Jos todennäköisyydet vastaavat toisiaan kanne hyväksytään ja päinvastaisessa tapauksessa hylätään. Ks. tästä ja frekvenssimallien rajoitteista Saranpää 2010, s. 197–201.

543 Klami 2000, s. 47–48.

544 Ekelöf – Boman, 1992, s.123–163. Klami 2000, s. 28–30. Ekelöfiä ja Anders Steningiä tutkijakumppaneineen pidetään todistusarvometodin kehittäjinä (Jokela 2015, s. 325 alav. 446). Ks myös koherenssiteoreettisesta tutkimuksesta oikeudellisissa kontekstissa esim. Schubert ja Olsson (2013, s. 33–58), jotka tarkastelevat koherenssin merkitystä juryn todistusharkinnassa ja käsitteen suhdetta todisteiden luotettavuuteen ja totuudellisuuteen.

545 Klami 2000, s. 29–30. Klamin mukaan todistusarvoteoria vastaa paremmin käytännön juridista ajattelua, koska se antaa tilaa pro & contra -ajattelulle eikä sitoudu alkuperäistodennäköisyyteen.

Klamin mukaan todistusarvometodin mukainen analyysitapa etenee seuraavasti:

- 1) Todistusteeman analyysi (yksi seikka vai useampi seikasto, sisältyykö siihen normatiivisia elementtejä)
- 2) todisteiden jako todistusfaktoihin ja apufaktoihin: todistusfaktojen kohdistaminen todistusteemoihin ja apufaktojen kohdistaminen todistusfakta > todistusteema -suhteisiin
- 3) merkityksellisten kokemussääntöjen muotoilu
- 4) todistusarvojen määrittäminen kokemussääntöjen avulla
- 5) yksittäisten todistusfaktojen todistusarvojen yhdistäminen pää ja vastaanäytön puolella
- 6) saadun todistusarvon vertaaminen näyttökynnnykseen
- 7) milloin näyttökynnnyys ei ylity, saatetaan joutua turvautumaan todistustaakanormiin tai valitsemaan todennäköisimmät faktat jutun faktapremisseiksi kokonaisnäytön puutteellisuudesta huolimatta.⁵⁴⁶

Todistusarvometodin on katsottu soveltuvan teemametodia paremmin rikosprosessiin, koska todistusarvometodin tunnustama epävarmuuden ”harmaa alue”, jolla todisteen syntymissyitä ei voida luotettavasti selvittää, mahdollistaa vaihtoehtoisten hypoteesien huomioimisen päätösharkinnassa.⁵⁴⁷ Samalla se tunnustaa myös todistusaineiston epätäydellisyyden.⁵⁴⁸

Bayesilaiset metodit poikkeavat frekvenssiteorioista, ja ne ovat etenkin viimeisen vuosikymmenen aikana kehittyneet merkittävästi. Pohjoismaisista tutkijoista bayesilaisen metodin kannattajiin lukeutuu Dahlman, joka teoksessaan ”Beviskraft. Metod för bevisvärdering i brottmål” soveltaa bayesilaisen todennäköisyysteorian käsitteille ja bayesin teoreemaan perustuvaa metodia näytön arviointiin rikosasiossa.⁵⁴⁹ Edellä mainittujen metodien lisäksi etenkin hypoteesimalli ja induktiivinen menetelmä, ovat tutkimuskirjallisuudessa olleet paljon esillä ja saaneet myös kannan-

---

546 Klami 1992b, s. 115.

547 Pölönen 2003, s. 154–56, Jonkka 1992, s. 91, Leppänen 1998, s.141.

548 Teema- ja todistusarvometodin erot on Boldingia lainaten tiivistetty seuraavasti: 1) todistusarvometodissa todistusteeman ja todistusosiseikan suhde arvioidaan käänteisessä järjestyksessä. Kysytään millä todennäköisyydellä teema on aiheuttanut todisteen, 2) alkuperäistodennäköisyydelle ei anneta samaa merkitystä 3) jos teemaa X pidetään todennäköisenä, sen negatio $\sim x$ on pelkästään epävarma eikä sen sijaan epätodennäköinen. Bolding 1989, s. 76, Leppänen 1998, s. 142–143.

549 Lähtökohtana on bayesilainen todistusvoiman (beviskraft) käsite, joka on todistusosiseikan kyky lisätä todistusteeman todennäköisyyttä. Todistusvoima voidaan laskea tosien positiivisten ja epätosien positiivisten tulosten todennäköisyyksien suhteena. Bayesin teoreeman mukaisesti todennäköisyyden muuttumista kuvataan käsitteillä todennäköisyys *ex ante* ja *ex post*. Teeman totuuden todennäköisyys summassa valitussa tapauksessa on yhtä kuin niiden tapausten lukumäärä, joissa teema on tosi jaettuna kaikkien tapausten lukumäärällä. Todistusteeman ”odds” taas on yhtä kuin niiden tapausten lukumäärä, joissa todistusteema on tosi jaettuna niiden tapausten lukumäärällä, joissa todistusteema on epätosi. Odds kertoo (Dahlman 2018, s. 85) esimerkiksi sen, kuinka paljon todennäköisempää on, että tekijä on syyllinen kuin syytön tai päinvastoin. Ks. metodista ja sen soveltamisesimerkeistä tarkemmin Dahlman 2018, s. 31, 67–78 ja 82–95.

tusta.⁵⁵⁰ Induktiivisen mallin ja hypoteesimallin lähtökohtana on näytön arvioinnin kokonaisvaltaisuus ja niitä voidaan näyttöenemmyysperiaatteen ohella luonnehtia kokonaisvaltaisiksi todistusharkintamalleiksi.⁵⁵¹ Koska hypoteesimallilla on mielestäni soveltuvuutta myös hallintoprosessissa, on sitä jonkin verran esiteltävä.

Hypoteesimallissa tapahtumille etsitään luontevaa ja hyvää kertomusta, joka muodostaa hypoteesin tapahtumien kulusta. Päähypoteesina on syyttäjän syytessään esittämä teonkuvaus. Kokonaisvaltaisissa todistusharkintamalleissa päättely ei siis etene puhtaan rationaalisesti informaatiosta johtopäätöksiin. Hypoteesimenetelmä perustuu ihmisillä yleensä olevaan tietoon inhimillisestä toiminnasta tarkoitushakuisena toimintana, jonka pohjalta tapahtumat jäsennetään syy-seuraussuhteiksi. Yksittäisen todisteen ja teeman suhde saattaa olla heikko ja yksittäisenä merkitykseton, mutta tulee mielekkääksi, kun se asetetaan muun todistusaineiston yhteyteen. Todistusaineistosta muodostuu näin rationaalinen, koherentti kertomus.⁵⁵² Koherenssi toimii tällöin totuuden mittarina.⁵⁵³ Yksittäisille todisteille ei määritellä

---

550 Hypoteesimetodilla on ulkomaiset esikuvansa ja sitä on pidetty englantilaisen L. Jonathan Cohenin kehittämän niin sanotun induktiivisen metodin sovellutuksena. Induktiivisessa metodissa todennetun tapahtumien kulun perusteella asetetaan hypoteesi, joka sen jälkeen vahvistetaan tai kumotaan. Lähtökohtana pidetään sitä, miten tavalliset ihmiset päätelevät kussakin tilanteessa ja yleisen elämäkokemuksen perusteella tehdään jatkopäätelmiä tapahtumista. Jokela 2015, s. 329, Cohen 1977, s.126–128. Cohen pyrkii osoittamaan, että induktiivinen malli soveltuu muun ohessa anglo-amerikkalaisissa tuomioistuimissa tapahtuvaan todistusharkinnan analysoimiseen ja rekonstruoimiseen. Cohenin mukaan ”beyond reasonable doubt” -näyttövaatimus on suhteellisen yksinkertaisissa tapauksissa ylittynyt, kun jokainen järkevä epäily merkitsevä elementti on eliminoitavissa todistustai muun oikeudenkäyntiaineiston perusteella. Jos tapauksen kaikki relevantit piirteet tukevat yleistä kokemussääntöä, tapaus täyttää säännön soveltamisedellytykset ja syytetyn syyllisyys voidaan perustaa kokemussääntöön. Ks. Cohen 1977, s. 246–250.

551 Kokonaisvaltaisiin näytön arvioinnin malleihin voidaan lukea myös norjalaisen Eivind Kolflaathin käytännöllisen näytön arvioinnin malli. Ks. Pölönen – Tapanila 2015, s. 100–101, 108–110 ja 115–117, 120–122. Ks. myös Kolflaath 2014, s. 425–426, joka kritisoi hypoteesimallia. Parhaaseen selitykseen tapahtuvasta päättelystä käytetään myös nimitystä abduktiivinen päättely, joka on Kolflaathinkin selitysmallin ideana. Tästä ja näyttöenemmyysperiaatteesta ks. Pölönen – Tapanila 2015, s. 122. Ks. Saranpää 2010, s. 243–245, 280 ja 259.

Päättelyn kuvauksesta ja määritelmästä ks. esim. Walton 2002, s. 41–45. Waltonin (s. 107–108) mukaan logiikassa abduktiivinen päättely on vähitellen hyväksytty kolmanneksi päättelymuodoksi induktiiviseen ja deduktiivisen rinnalla lähinnä tietokonetekniikan kehityksen myötä. Luonteeltaan presumptiivisilla ja todennäköisyyksiin perustuvilla argumenteilla on katsottu voivan olla todistusarvoa, vaikka ne eivät olekaan deduktiivisesti päteviä tai induktiivisesti vahvoja.

552 Virolainen – Martikainen 2010, s. 306–307. Hypoteesimallin kehittäjänä pidetään Christian Dieseniä, joka muotoili sen 1993 julkaistussa väitöskirjassaan. Ks. myös Diesen 2015, s.173–265. Hypoteesimallista tarkemmin ks. Pölönen 2003, s. 157–161, 171, Frände 2009, s. 52 ja 369–370. Hypoteesimallia ovat käsitelleet myös Jääskeläinen 1997, s. 247–250, Frände 1999, s. 336–344, Jokela 2015, s. 328–329, Vihriälä 2005, s. 368–371, Hirvelä 2006, s. 303–311 ja Frände 1998, s. 1237–1254.

553 Ks. myös Saranpää 2010, s. 282. Koherenssin totuudellisuuden taustalla vaikuttavista filosofisista koherenssiteorioista ks. esim. Hage 2013, s. 1–29 etenkin s.11. Koherentismi on tietoteoriassa pyrkimys oikeuttaa uskomukset holistisen vakuuttavuuden kautta. Monensuuntaiset uskomusten väliset päättelysuhteet synnyttävät oikeutuksen. Kaikkien uskomusten oikeutus riippuu niiden suhteista muihin

tiettyä todistusarvoa vaan harkinnan lopputuloksena ratkaistaan näytön kokonaisriviöinnin perusteella, onko kustakin todistusteemasta tai osateemasta olemassa riittävä näyttö. Tuomisemiskynnyksen ylittymiseen ei riitä, että päähypoteesista esitetty näyttö on vahvaa. Edellytyksenä on, että kutakin teemaa vastaan puhuvat hypoteesit pystytään riittäväällä varmuudella sulkemaan pois.⁵⁵⁴

Hypoteesimetodiin liittyy olennaisesti kattavuuden (robushet) eli todistusaineiston laajuuden käsitteelle. Todistusharkinnan luotettavuuden kannalta on merkitystä sillä, miten kattavaa oikeudelle esitetty materiaali on ollut ja miten huolellisesti asia on selvitetty. Hypoteesimetodissa on olennaista, että todisteiden näyttöarvo on riippuvainen todisteiden luotettavuuden ohella myös näytön kattavuudesta. Todisteita koskeva todennäköisyysarvio tulee sitä luotettavammaksi, mitä kattavampi todistelu on ja vastaavasti puutteellinen todistusaineisto yleensä heikentää arvion luotettavuutta. Uudet selvitykset voivat joko nostaa tai laskea yksittäisen todisteen todistusarvoa, mutta ne kuitenkin aina lisäävät aineiston kattavuutta ja sen myötä myös todistelun todistusarvoa kokonaisuutena koskevan harkinnan luotettavuutta.⁵⁵⁵

Toinen hypoteesimetodin keskeinen käsite on selvittämiskynnys. Pölösen määritelmän mukaan selvittämiskynnyksellä tarkoitetaan ”sitä selvitystasoa (todistelun määrää), jota langettavalta tuomiolta kyseisessä tapauksessa edellytetään rikoksen vakavuus, laatu ja syytetyn asennoituminen huomioon ottaen”.⁵⁵⁶ Abstraktilla selvittämiskynnyksellä ymmärretään vaatimusta siitä, että käytettävissä on rikoksen selvittämiseksi yleisesti välttämätön näyttö. Konkreettinen selvittämiskynnys puolestaan edellyttää, että käytettävissä on syytetyn varteenotettavien vastaväitteiden arvioimiseksi välttämätön näyttö. Konkreettisessa selvittämiskynnyksessä on kyse siitä, että tuomioistuimien voi yksittäistapauksessa suorittaa asianmukaisen ja puutteettoman todistusharkinnan. Todistelun tulee olla laajuudeltaan sellaista, että

---

uskomuksiin eli uskomusjärjestelmän sisäisestä koherenssista eli yhtenäisyydestä. Ongelmana on, että koherentismissa oikeutus riippuu pelkästään uskomusten välisistä suhteista eikä kytkeydy mitenkään havaintokokemuksiin ja todellisuuteen. Tieteentermipankki: Filosofia: koherentismi. 6.6.2019.

554 Pölönen 2003, s.169.

555 Ekelöf käyttää käsitettä ”bevisingens robushet” näyttökysymystä jäsentävänä käsitteenä. Sen mukaan todistelu on kattavaa, kun käytössä olevan selvityksen perusteella ei ole olemassa enää lisäselvitystä, joka saattaisi vaikuttaa todistelun näyttöarvoon. Ekelöf – Boman 1992, s. 128. Kattavuudesta tarkemmin ks. Diesen 1993, s. 421 ja 548, Diesen 2015, s. 176–177, Pölönen 2003, s. 122 ja 126.

556 Pölösen mukaan (2003, s. 124) selvittämiskynnys on todistusharkintavaiheessa huomioitava oikeudellinen normi, joka perustuu tuomarin velvollisuuteen analysoida esitettyä näyttöä monipuolisesti ja objektiivisesti. Tällöin tulee tutkia, onko oikeudenkäyntiaineistossa viitteitä syytteen teonkuvaukselle vaihtoehtoisista tapahtumien kulusta eli hypoteeseista. Selvittämistäakka on syyttäjää velvoittava normi, joka määrittää kuinka kattavaa ja missä määrin muut vaihtoehtoiset mahdolliset tapahtumainkulut poissulkevaa selvitystä syyttäjä tarvitsee syyteensä tueksi. Selvittämistäakka konkretisoituu tilanteessa, jossa selvittämiskynnyksen katsotaan jääneen ylittymättä. Todistusharkinnassa syyte voidaan joutua hylkäämään, koska asiaa ei ole esitutkinnassa selvitetty riittävästi vaihtoehtoisten hypoteesien poissulkemiseksi. Hypoteesimetodista, selvittämiskynnyksestä ja metodia koskevasta kritiikistä ks. tarkemmin Pölönen – Tapanila 2015, s. 94–110.

johtopäätösten tekeminen näytöstä voidaan tehdä hyvin perustein. Myös oikeudenkäyntiaineiston on oltava laajuudeltaan sellaista, että sen avulla mahdollisesti jäljelle jäävän epävarmuuden eliminointi on mahdollista jutun laadun edellyttämin määrin. Selvittämiskynnys ilmaisee tällöin sen epävarmuuden laajuuden, joka on hyväksyttävissä todistusharkintaan ryhdyttäessä.⁵⁵⁷ Kyse on yksinkertaisesti siitä, että aineisto on riittävän kattavaa, jotta sen avulla tuomitsemiskynnyksen – ei varteen otettavaa epäilyä – ylittyminen on ratkaistavissa.⁵⁵⁸

Koska todistelussa pääsääntöisesti on kyse useammasta eri tavoin suhteessa toisiinsa olevista todisteista, niiden yhteisvaikutuksesta on kirjallisuudessa hahmotettu toiseikkojen ketju-, rinnakkaisvaikutus- ja vastavaikutustilanteet.⁵⁵⁹ Koska ketjun lenkit edellyttävät toisiaan eli vaikuttavat yhdessä ja toisistaan riippuen, niiden yhteinen todistusarvo teemaan nähden ei voi olla suurempi kuin ketjun heikoin lenkki. Lenkin pidentyessä ja virhelähteiden lisääntyessä ketjun kokonaistodennäköisyys alenee.⁵⁶⁰ Ketjuvaikutustilanne on käsillä etenkin henkilötodistelussa mutta toisinaan myös asiakirjatodistelussa, esimerkiksi rikosjutussa asianosaisten ja todistajien välinen sähköinen tai muu dokumentoitu viestintä tiettyyn tapahtumaan liittyen. Hallintoprosessin osalta ketjuvaikutustilanteet eivät kuitenkaan aktualisoidu yhtä usein kuin yleisen lainkäytön puolella hallintoprosessin kirjallisesta luonteesta johtuen. Toisaalta tämä virhelähteiden lisääntyminen tulisi huomioida suullisen käsittelyn tarvetta arvioidessa, etenkin kun kirjallisessa muodossa olevat todistajan lausumat ovat merkityksellistä selvitystä. Sen sijaan rinnakkais- ja vastavaikutustilanteet ovat tavanomaisia myös kirjallisessa prosessissa.

---

557 Abstraktin selvittämiskynnyksen vaihtelua rikostyyppin mukaan on pidetty hyväksyttävänä siitä yksinkertaisesta syystä, että oikeuspoliittisesti ei ole järkevää tutkia kaikkia rikostyyppisiä yhtä perusteellisesti niiden vakavuudesta riippumatta. Sen sijaan näyttökynnyksen vaihteluun on suhtauduttu kielteisesti. Pölonen 2003, s. 126–127, Diesen 1993, s. 555 ja 288, Diesen 2015, s. 181 ja Diesen 2000, s.136.

558 ETL 5:3.2 sekä esitutkinnassa selvitettäviä asioita koskeva ETL 1:2 voidaan nähdä syyttäjän selvittämistaakkaa normeeraavina säännöksinä. ETL 1:2.2:n mukaan asia on esitutkinnassa valmisteltava siten, että syyteharkinta ja asianosaisten etujen valvominen voidaan suorittaa asianmukaisesti ja että todistelu voidaan pääkäsittelyssä ottaa vastaan yhdellä kertaa, tai asia voidaan ratkaista kirjallisessa menettelyssä. Syyttäjän on esitutkintayhteistyötä koskevan velvollisuutensa mukaisesti varmistettava, että rikosasia selvitetään ETL 1:2:n mukaisesti. Syyteharkintavaiheen lisäksi säännösten vaikutukset ulottuvat rikosprosessissa tuomioistuimen todistusharkintavaiheeseen saakka. Mikäli rikosasia ei jonkin toiseikan osalta ole selvitetty esitutkinnassa riittävän kattavasti, aiheuttaa tämä riskin tuomitsemiskynnyksen ylittymättä jäämisestä ja syytteen hylkäämisestä.

559 Ekelöf – Boman 1992, s. 124, Jonkka 1993, s. 99–105, Klami 2000, s. 40–41, joka puhuu myötä- ja vastavaikutustilanteista. Ekelöf – Boman 1992, s. 126, Pölonen 2003, s. 152–153.

560 Ketjutilanteessa todisteen todistusarvo voidaan ilmaista matemaattisena kaavana: TA1 x ...TA n riippuen siitä, kuinka monta lenkkiä tai vaihetta ketjussa on. Kaavasta on selvästi havaittavissa, että ketjun todistusarvo laskee nopeasti epäluotettavien vaiheiden lisääntyessä. Todisteen esimerkiksi todistajan lausunnon jokaiseen lenkkiin voi sisältyä virhelähteitä, jotka heikentävät sen luotettavuutta. Todistajankertomuksen luotettavuuden määrääntymiseen vaikuttavia vaiheita voidaan havainnollistaa ketjulla Havainto > Tulkinta > Mielle > Muistikuva > kertomus tai tunnistus. Ks. Klami 2000, s. 40 ja 1991, s.134.

Rinnakkaisvaikutuksesta on kyse silloin, kun todisteet toisistaan riippumatta vaikuttavat samaan suuntaan eli tukevat toisiaan. Riippumattomuusedellytys ei täyty, mikäli todistajat ovat vaikuttaneet toinen toistensa kertomuksiin.⁵⁶¹ Todisteiden vastavaikutuksen osalta voidaan hahmotella erilaisia tilanteita. 1) Todistusfaktan ja todistusteeman väliseen päätelmään liittyy kausaalinen tai looginen epävarmuus tai suoranainen mahdottomuus, 2) todistusteemalle voidaan esittää vaihtoehtoinen tapahtumakulku tai 3) teemaa vastaan voidaan esittää normatiivista puolustelua.⁵⁶²

Todisteiden todistusarvon määräytyminen voidaan ilmaista täsmällisesti formaalilla tavalla, mutta näyttöarvon matemaattisilla kaavoilla on kuitenkin itsestään selvät rajoituksensa. Kaavoista ei voida johtaa yksittäisten todistusfaktajien tai todistusfaktajien yhteenlaskettuja numeerisesti ilmaistavia näyttöarvoja vaan konkreettisten näyttöarvojen antaminen jää todistusharkintaa tekevän tuomarin tehtäväksi. Kaavat auttavat kuitenkin havainnollistamaan ja tiedostamaan todisteiden välisiä suhteita ja todisteiden näyttöarvon määräytymistä ja tuovat siten todistusharkintaan jäsenyntyneisyyttä ja luotettavuutta. Kaavojen hyödyntäminen todistusharkinnassa lisää siten ainakin teoriassa päätösrationaalisuutta ja tätä kautta ratkaisun näyttöarvoa. Esimerkiksi todisteiden ketjuvaikutusta koskevan matemaattisen tai sanallisen mallin avulla voidaan paremmin havaita ketjun eri lenkkien välillä sovellettavaksi tulevat erilaiset kokemussäännöt ja aputositseikat sekä todisteluun liittyvät epävarmuustekijät ja virhelähteet.⁵⁶³ Päätelyprosessista, johon todisteiden näyttöarvo perustuu ja jolla se määrätään, tulee päätöksentekijän kannalta tiedostetumpaa, analyttisempää ja kontrolloidumpaa. Tällöin pienenee myös riski siitä, että harkinta perustuisi olennaisesti tai jopa pelkästään tuomarin intuitioon. Kaavoista on hyötyä myös tuomioperusteita laadittaessa, koska ne edellyttävät varsinaisten todistusfaktajien ja apufaktajien erottelua sekä myös todistusteemaa vastaan puhuvien seikkojen avointa esittämistä.

Todistusharkintamallien arviointia

Vaikuttaisi siltä, etteivät todistusharkintamallit olisi saaneet jalansijaa hallintoprosessioikeudessa eivätkä alan oikeuskäytännössä.⁵⁶⁴ Myös yleisen lainkäytön puolella

561 Rinnakkaisvaikutustilanteessa todisteiden yhteinen näyttöarvo saadaan kaavasta $TA1 + TA2 - (TA1 \times TA2)$. Kaava osoittaa, että todisteiden yhteinen näyttöarvo voi nousta suuremmaksi kuin parhaan todisteen todistusarvo. Kun kyse on kahden todistusfaktan rinnakkaisvaikutustilanteesta, kumman tahansa todisteen näyttöarvo voi tietyillä arvoilla jo itsessään muodostua niin suureksi, että se riittää todistamaan teeman. Kahden toisistaan riippumattoman todisteen myötävaikutus on kaavan muodossa ilmaistuna $P(TF1 \vee TF2) = TA1 + TA2 - (TA1 \times TA2)$. On siis riittävää, että toinen todistusfaktoista todistaa teeman. Ks. Klami 2000, s. 40–41 ja Okkonen 2014, s. 38–39. Klami puhuu riippumattomista myötävaikuttavista todisteista, joista voidaan puhua myös todisteiden rinnakkaisvaikutuksena.

562 Tilanne, jossa todisteet poissulkevat toisensa täydellisesti, on kaavan muodossa ilmaistuna $TA1 - (TA1 \times TA2)$. Kun taas toista todistetta ei voida kokonaan sulkea pois, voidaan asia ilmaista formaalisti $(TA1 - (TA1 \times TA2)) / TA1 \times TA2$. Ks. Klami 2000, s. 42.

563 Jonkka 1993, s. 33–38, Hirvelä 2006, s. 295. Pölönen 2003, s.156.

564 Tolvanen – Tarukannel 2011, s. 1119. Veroasioiden osalta Ryytänen (2001, s. 266) toteaa, että

niiden merkitys oikeuskäytännössä on epäselvä.⁵⁶⁵ Frekvenssiteoriat pyrkivät jopa matemaattiseen täsmällisyyteen, minkä vuoksi niitä on vierastettu tuomarikunnan keskuudessa. Mallien paremmuudesta yleisesti tai yksittäistapauksellisesti ei ole myöskään tutkijoiden keskuudessa päästy yksimielisyyteen.⁵⁶⁶ Hypoteesimalli ja narratiivisuutta korostavat käytännöllisen näytön arvioinnin malli ja näyttöönemmyysperiaate pyrkivät välttämään kritiikin, jota erilaisiin kokonaisvaltaisiin näytön arvioinnin malleihin on kohdistettu.⁵⁶⁷ Niissä vaarana saattaa olla, että hypoteesi ohjaa ratkaisijan ajattelua siten, että todisteiksi valikoituvat vain todisteet, jotka sopivat kokonaiskuvaan. Syntyy illuusio totuudenmukaisuudesta ja epävarmuus jää huomioimatta.⁵⁶⁸ Jos näyttöä on jostakin kertomuksen osasta, sen oletetaan intuitiivisesti kompensoivan puuttuvaa näyttöä jostakin toisesta saman kertomuksen osasta. Tuomioistuinten todistusharkintaa koskevista psykologisista tutkimuksista on myös saatu selkeää tukea kokonaisvaltaisen näytön arvioinnin vaaroista.⁵⁶⁹

Edellä lausutusta huolimatta etenkin hypoteesimalli ja siihen liittyvät kattavuuden ja selvittämiskynnyksen käsitteet ovat hyödyntämiskelpoisia myös hallintoprosessuaalisessa kontekstissa. Hypoteesimalli ja vastaavasti muutkin todistusharkintaa kokonaisuutena tarkastelevat ja sitä sellaisena kuvaavat todistusharkintamallit saattaisivat hyvinkin soveltua hallintoprosessuaaliseen todistusharkintaan. Todistusharkintametodin soveltuvuus on kuitenkin riippuvainen siitä, millaisesta asia-

---

elävässä elämässä todistusharkinta tapahtuu intuitiivisesti, eikä todistusharkintamalleilla ole juurikaan merkitystä. Rynnäsen mukaan todistusarvometodi on kuitenkin teemametodia luotettavampi auttaessaan havaitsemaan vakavat aukot näytössä. Koska näytön todistusarvo kasvaa näyttömateriaalin karttuessa, korostuu myös asian huolellinen selvittäminen. Varjopuolena on numeeristen arvojen käyttö.

565 Ks. Jokela 2015, s. 331.

566 Lappalainen 2001, s. 304, Huovila 2003, s. 174, 210–215. Lindell 1987, s. 161 katsoo todistusarvometodin olevan ristiriidassa RB 35:1:n kanssa, jonka mukaan tuomioistuimen tulee ratkaista näyttökysymys oikeudenkäyntimateriaalin perusteella. Saranpää 2010, s. 224 ja 234. Ks. myös Hirvelä 2006, s. 291, Vihriälä 2012, s. 162 ja Jokila 2010, s. 121–122. Pohjoismaisessa kirjallisuudessa esitetystä kritiikistä kootusti esim. Strandbakken 2003, s. 219–222. Todistusarvometodin kritiikistä ks. myös Dahlman 2018, s. 32–33. Dahlmanin mukaan arvometodin kysymyksenasettelu on ongelmallinen. Relevantti kysymys on, kuinka todennäköinen teema on todisteiden valossa ei se, millä todennäköisyydellä teema on aiheuttanut todisteen. Bayesilaisen metodin todistusvoiman käsite ilmaisee matemaattisesti sen tuen, jonka todistusosiseikka antaa suhteessa teemaan. Ks. myös Sjölander & Lindkvist 2014, s. 398–403, jotka osoittavat filosofiasta ja tilastotieteestä lainatun kontrafaktuaalisen mallin avulla, että alkuperäistodennäköisyydellä on yhtäläinen merkitys todistusarvo- ja teemametodissa. Tutkijoiden mukaan todistusarvometodin paremmuutta ei enää voida perustella sillä, että alkuperäistodennäköisyydellä olisi siinä pienempi merkitys ja todisteen arvonmääritys olisi tämän vuoksi varmempaa ja vähemmän mielivaltaista kuin teemametodissa.

567 Tällaisia ovat muun muassa induktiivinen metodi, story-malli, rakenteellinen näyttö ja strukturaalinen menetelmä. Näissä arviointi lähtee siitä, että todisteen ja teeman suhde on heikko, mutta saa merkityksen muun todistusaineiston yhteydessä. Ks. näistä tarkemmin Virolainen – Pölönen 2010, s. 306–309, Hirvelä 2006, s. 311–316. Ekelöf – Boman 1992, s. 159–161, Pölönen 2003, s. 114–115.

568 Rakenteellisen näytön vaaroista rikosasioissa Frände 2012, s. 705 ja Ekelöf – Boman 1992, s. 159–161, Diesen 2015, s. 65–67.

569 Ks. näistä esim. Gräns 2003, s. 189–204 ja siinä mainitut alaviitteet.

ryhmästä on kyse. Metodivalinta tulisikin tehdä tarkastelemalla kunkin asiaryhmän näyttövaatimuksia koskevia normeja ja niiden sanelemaa päätöksentekostruktuuria. Todistusteemojen ja koko päätöksenteon rakenteen hahmottaminen oikein on edellytys metodivalinnalle ja lopputuloksen oikeellisuudelle. Esimerkiksi veroasiat, lastensuojeluasiat, terveydenhuollon ammattihenkilön virheellistä toimintaa koskevat asiat ja maassa oleskelevien ulkomaalaisten kansainvälistä suojelua tai rakentamista ja sosiaalihuoltoa koskevat asiat eroavat tässä suhteessa toisistaan. Eroja löytyy mitä ilmeisemmin muistakin hallintoasioiden ryhmistä.

Todistusharkintamallin valinnassa ratkaisevana kriteerinä on, suuntautuuko harkinta taaksepäin menneisiin tosiseikkoihin vai onko kyse tulevaisuuteen suuntautuneesta riskin arvioinnista.⁵⁷⁰ Tulevaisuuteen suuntautuvaa harkintaa sisältäviä esimerkiksi lasten huostaanottoa koskeviin lastensuojelulain säännöksiin. Samoin maahanmuuttoasioissa turvapaikan, toissijaisen suojelun tai oleskeluluvan myöntämisen edellytyksiä harkittaessa on arvioitavana, millä todennäköisyydellä tietty tapahtuma tai asiantila toteutuu. Turvapaikan myöntämistä harkittaessa kyse on todennäköisyydestä joutua vainon kohteeksi. Diesenin mukaan tällaisessa ennustuksenluontoisessa harkinnassa tarvittaisiin uusia metodeja, jotka soveltuisivat siihen todistusarvo- ja teemametodia paremmin. Todistusarvomethodi on soveltumaton, koska se perustuu yksittäisen todisteen arvioinnille eikä jäljellä jäävän epävarmuuden seurauksia tässä tapauksessa voi säilyttää hakijalle, jolla on asiassa todistustaakka. Teemametodia Diesen sen sijaan pitää paremmin soveltuvana. Sille ominainen olosuhteiden punninta todistusteeman puolesta ja vastaan muistuttaa tulevaisuuteen suuntautuvaa todennäköisyyspunnintaa pakolaisasioissa ja muissa hallintoasioissa, joissa kyse on tällaisesta todennäköisyysarvioista.⁵⁷¹ Näyttövaatimuksen muotoilu vaikuttaa siten todistusharkintametodin valintaan.⁵⁷²

Hallintoprosessuaalisessa päätöksenteolle ominainen riskinarviointi- ja intressipunninta sekä tulevaisuuteen suuntautuva harkinta asettaakin haasteita hallinto-oikeuden todistusteoreettiselle teorianmuodostukselle. Hallintoprosessuaalista päätöksentekoa varten olisi mahdollista kehittää siihen soveltuvia päätöksentekoteoreettisia malleja kutakin asiaryhmää varten.⁵⁷³ Kysymys on tällöin myös baye-

---

570 Diesen 2003, s. 128–144.

571 Diesen 2007, s. 216 ja 218.

572 Jos näyttövaatimus on muotoiltu sanallisesti ja yksittäisen todisteen näyttöarvo tapahtuu numeerisesti tai päinvastoin, on itsestään selvää, että ne joudutaan muuttamaan yhteismittallisiksi. Selvää myös on, ettei todistusarvo- ja teemametodia voida soveltaa samanaikaisesti. Todistusarvomethodia, joka huomioi teeman vastakohtan osalta jäävän epävarmuuden, ei voida käyttää sellaisen näyttövaatimuksen ylittymistä arvioitaessa, joka ei tällaista epävarmuutta huomioi. Esimerkiksi todistusarvomethodia ei voi käyttää yksittäisen todisteen arvioimiseksi ja teemametodia varsinaisen teeman osalta (Diesen 2007, s. 215–216). Yksittäisten todisteiden yhteenlasketusta todistusarvosta ei voi päätellä teeman vastakohtaa.

573 Diesen 2003, s. 121. Tulevaisuudesta selvityksen kohteena ja intressivertailusta Vihervuori 2004, s. 506–509. MCA:sta (Multi-criteria analysis) ja SAW:sta (simple additive weighting) ja niiden metodologisille lähtökohdille perustuvista tulevaisuuteen suuntautuvan päätösharkinnan malleista

silaisten laskennallisten mallien soveltuvuudesta juridiseen päätöksentekoon eikä vain tulevaisuuteen vaan myös menneisyyteen suuntautuvien todistusteemojen todennäköisyyden arvioimiseksi. Todettakoon, että tulevaisuuteen suuntautunutta todennäköisyyсарviointia edellyttävät myös monet rikokset, joissa abstraktinen tai konkreettinen vaara on osa normin tunnusmerkistöä.⁵⁷⁴ Päätösteoreettisten mallien edelleen kehittäminen hyödyttäisi myös rikosoikeudellista arviointia. Kirjallisuudessa tällaiset menetelmät ovat pohjautuneen esimerkiksi niin sanotun MCA (Multicriteria-analysis) -metodin periaatteille.⁵⁷⁵

Kun näytön arviointi suuntautuu menneisiin tapahtumiin, samat todistusharkintametodit kuin rikosasioissa soveltuvat hallintoprosessuaalisen todistusharkintaan.⁵⁷⁶ Asiaryhmässä saattaa lisäksi olla kyse samanaikaisesti sekä tulevaisuuteen suuntautuvasta riskinarvioinnista että menneisyyden tapahtumia koskevasta todistusteemoista, mikä monimutkaistaa päätösharkintaa. Tyypillisenä esimerkkinä poikkeavasta päätöksentekonstruktuurista voidaan ottaa ulkomaalaislain 87 § 1 momentti. Siinä arvioidaan todennäköisyyttä, jolla hakija tulevaisuudessa joutuu vainon kohteeksi. Teemana on subjektiivinen pelko ja objektiivinen riski vainosta. Diesen kutsuu tällaista teemaa prognoosi teemaksi. Arvio tehdään oikeustositseikkojen pohjalta, joiden täytyy olla olemassa tietyllä varmuudella. Hakijalla tulee olla pakolaistausta (taustateema), joka päätellään menneiden tosiseikkojen perusteella (taustaseikat).⁵⁷⁷

Vastaavasti esimerkiksi lastensuojelulain huostaanoton ja sijaishuollon järjestämisestä koskeva 40 § sisältää tällaista tulevaisuuteen suuntautuvaa arviointia. Puutteet lapsen huollossa tai muut kasvuolosuhteet (taustateema) uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen kehitystä tai terveyttä (prognoositeema). Koska säännös edellyttää menneisyyteen ja tulevaisuuteen suuntautuvaa harkintaa, on perusteltua erottaa teemat toisistaan.⁵⁷⁸ Päätöksentekonstrukturi muistuttaa rikosoikeudessa vaarantamisrikosten tunnusmerkistön mukaisuutta koskevaa arviointia. Abstraktista vaarantamista edellyttävissä rikoksissa vaaraa arvioidaan paitsi jälkikäteen (ex post) myös etukäteen (ex ante). Lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä koskevissa rikoksissa riittää abstrakti vaara eli vaara, joka tyypillisesti lisää vahingon riskiä. Vakavaa vaaraa ei edellytetä. Joissain rikoksissa taas edellytetään vakavaa vaaraa, joka ex ante arvioiden edellyttää sekä tietynlaista vahinkoseurauksen todennäköisyyttä että sen suuruutta.⁵⁷⁹ Vaadittava todennäköisyystaso hallinto- ja rikosoikeudessa ei kuitenkaan

---

oikeudellisessa kontekstissa ks. Lindell 2017, s. 3, 45–51, 153, 165–175.

574 Niin sanotuista vaarantamisrikoksista ks. esim. Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 245–262.

575 Ks. näistä tarkemmin Lindell 2017, s. 3, 45–51, 153, 165–175.

576 Diesen 2003, s. 123 ja 144.

577 Diesen 2003, s. 58. Ks. esim. KHO 2017:99, jossa turvapaikan myöntämisen edellytysten lisäksi kyse oli toissijaisen suojelun ja yksilöllisen inhimillisen synn perusteella myönnettävän oleskeluluvan edellytyksistä (Ulkomaalaislaki 87 § 1, 88 § ja 52 §).

578 Ibid. s. 53.

579 Tapani – Tolvanen – Hyttinen 2019, s. 248–254.

välttämättä ole sama edes silloin, kun säännösten ilmaiset vastaavat toisiaan. Tämän vuoksi ja teon rikostunnusmerkistön mukaisuuden arvioimiseksi muutoinkin, tulisi päätöksessä olla eroteltuna tosiseikat, joiden perusteella todennäköisyysarvio on tehty. Lisäksi on huomioitava, että lastensuojelulain 40 §:n säännös edellyttää yllä mainittua harkintaa edeltävää yleisluontoista lapsen etua koskevaa oikeudellista harkintaa (avohuollon tukitoimet ja niiden sopivuus, riittämättömyys).

Oikeus- ja näyttökysymysten kuten myös todistelun kohteena olevien oikeustosi-seikkojen ja todisteiden erotteleminen voi toisinaan olla vaativaa ja ehkä mahdoton-takin. Etenkin erilaisissa lupa-, kaavoitus- ja suunnitelma-asioissa syntyy monimut-kaisia arvoista, arvioista ja ennusteista sekä faktoista koostuvien ratkaisupremiisien kudelmia.⁵⁸⁰ Kun näytön arviointi suuntautuu tulevaisuuteen, normien arvosidonnaisuudesta johtuva faktojen ja normien kiinteä yhteys vain korostuu. Lisäksi riskinarvion itsessään on sanottu olevan arvoille altistunutta toimintaa, joka sisältää subjektiivisen elementin.⁵⁸¹ Tulevaisuuteen kohdistuvat todennäköisyysarviot ei-vät siten ole vain faktoille perustuvaa laskennallista mallintamista. Rikosprosessin näkökulmasta eli ratkaisun näyttöarvon määrittelemiseksi edellä mainittu erottelu on kuitenkin ensiarvoisen tärkeää. Päätätessään hallintotuomioistuimen ratkaisun näyttöarvosta rikostuomioistuimien arvioi hallintotuomioistuimen kannanottoa men-neisiin ja mahdollisesti päätöksen hetkellä vallinneisiin tosiseikkoihin ja sen jälkeen asiasta riippuen niiden pohjalta tehtyä todennäköisyysarviota.

Hallintoprosessissa tuomioistuimella on normatiivinen huolehtimis- ja oma-aloitteinen selvitysvelvollisuus vastaavasti kuten rikosprosessissa syyttäjällä on selvittämisen velvollisuus. Hypoteesimetodin mukainen vaihtoehtoisten faktapremiisien ja tapahtumainkulkujen pohdinta voidaan nähdä tuomioistuimen huolehtimis- ja selvittämisen velvollisuuden ulottuvuuden ja sisällön määräytymistä ohjaavana ja sel-keyttävänä metodina sekä konkreettisesti ratkaisutilanteessa että abstraktilla tasolla. Syy-seuraussuhteita koskeva harkinta aktualisoituu useissa hallinto-oikeudellisissa asiaryhmissä, kuten ympäristöoikeudellisissa asioissa, esimerkiksi viranomaisen hal-lintopakkopäätöksestä valitettaessa, vero-oikeudellisissa, vakuutus-oikeudellisissa, maahanmuuttoa ja oleskelulupia koskevissa asioissa sekä lastensuojeluasioissa. Sil-loinkin, kun asiassa joudutaan pohtimaan luonnontieteellisiä syy-seuraussuhteita koskevia kysymyksistä, kyse on usein myös inhimillisestä eri motiivien ohjaamasta

---

580 Ks. Vihervuori 2004, s. 506–510 ja siinä esimerkkeinä referoidut KHO:n ratkaisut.

581 Belinskijin, Paloniityn ja Soinisen (2015, s. 618) mukaan ympäristöoikeudellinen lupaharkinta voidaan ymmärtää riskienhallintana, joka on arvoille sekä subjektiivisille ja kulttuurisille oletuksille altistunutta toimintaa. Riskin arvio sisältää tiedon lisäksi ei tieteellistä ainesta. Subjektiiviset ratkaisut vaikuttavat sekä uhan että todennäköisyyksien määrittelyihin. Belinskij ym. viittaavat tässä yhteydessä kiintoisalla tavalla psykometriikan mallinnuksiin riskienarviointia tulkittaessa. Todettakoon, että ympäristöoikeudellisessa lupaharkinnassa itse luvan myöntämisen arvosidonnaisuus, faktojen ja normien kiinteä yhteys sekä kyseisen seikan perustelemiselle asettamat vaatimukset eivät rikosoikeudelliselta kannalta useinkaan ole ongelma, koska kosketuspintaa rikosoikeuteen ei tältä osin ole. Ympäristörikoksissa on tavanomaisesti kyse jo myönnetyn luvan tai lupaehtojen vastaisesta menettelystä.

toiminnasta, jolloin hypoteesimalli päätösharkinnan jäsentäjänä saattaisi olla käyttökelpoinen. Olennainen ero rikosprosessiin verrattuna on, ettei osapuolten vaatimusten hylkäämistä ja ratkaisua voida perustaa aineiston puutteellisuuteen toisin kuin rikosprosessissa, jossa abstraktin tai konkreettisen selvittämiskynnyksen ylittymättä jääminen voi johtaa syytteen hylkäämiseen. Hallintoprosessissa vaatimuksen hylkäävä päätös edellyttää, että aineisto on asianmukaisista tuomioistuimen ja asianosaisten selvityksistä ja selvitysyrytyksistä huolimatta jäänyt puutteelliseksi.

Aineiston kattavuus ja selvityskynnys ovat käsitteellisiä apuvälineitä, joiden avulla asian selvittämistä, tuomioistuimen huolehtimisvastuuta ja päätösharkintaa on mahdollista lähestyä analyttisesti, hallita ja ymmärtää. Selvitysvelvollisuus voidaan ymmärtää tuomioistuimen huolehtimisvastuun käytännöllisenä ilmauksena.⁵⁸² Selvityskynnys on käyttökelpoinen käsite myös silloin, kun asian selvittämistä eri asioissa ja asiaryhmissä halutaan vertailla. Kuten hypoteesimallisissa selvityskynnys tai selvitysvaatimus käsittää vaatimuksen siitä, että päätöksenteon pohjana oleva oikeudenkäyntiaineisto on paitsi riittävän luotettavaa (laatu) myös riittävän kattavaa (laajuus) ja samalla siis määrällisesti riittävää. Aineiston pitää olla riittävän laajaa eli objektiivista ja tasapuolista, aineistoa eri näkökulmista valaisevaa ja mahdollistaa myös vaihtoehtoisten tapahtumien kulun arvioinnin ja poissulkemisen.⁵⁸³ Tarkemmin määriteltynä hallintoprosessuaalinen selvityskynnys sisältää myös kannanoton tuomioistuimen tutkimisvallan ulottuvuuteen eli siihen, kuinka syvästi ja millä perusteilla tuomioistuin arvioi hallintoviranomaisen harkintavallan käyttöä.

Hypoteesimallisissa abstraktin ja konkreettisen selvittämiskynnyksen ylittyminen edellyttää, että syyttäjän näyttö on lähtökohtaisesti riittävä langettavaan tuomioon ja mahdollisten vaihtoehtoisten hypoteesien hahmottamiseksi ja poissulkemiseksi.⁵⁸⁴ Aineiston tulee siis olla riittävän laajaa, jotta sen perusteella tuomitsemiskynnyksen ylittyminen on ratkaistavissa. Lisäksi selvittämiskynnykseen sisältyy tietynlainen todistusaineistoa koskeva laatuvaatimus määrällisen ohella. Vastaavasti hallintoprosessissa todistusosaseikan täytyy olla olemassa tietyllä varmuudella, jotta selvityskynnys ylittyisi. Vaikka selvityskynnys vastaavasti kuten selvittämiskynnys rikosprosessissa on jo sisäänrakennettuna näyttökynnykseen, käsitteiden erillään pitäminen on perusteltua. Selvityskynnys eroaa näyttökynnyksestä oikeusvaikutustensa osalta. Mikäli selvityskynnys ei ole ylittynyt, todistus- ja päätösharkinnalle on olemassa este ja selvitystä joudutaan jatkamaan. Päinvastaisessa tapauksessa todistusharkinta voidaan suorittaa, mutta tällöin on kuitenkin mahdollista, että näyttökynnys ei ylity eikä asianosainen, jolla on todistustaakka, voi saada vaatimustaan hyväksytyksi.⁵⁸⁵

---

582 Staffans 2011, s. 81.

583 Tarkka 2018, s. 522 käyttää käsitettä näyttökyläisyys tarkoittaessaan aineiston riittävää laajuutta eli kattavuutta.

584 Virolainen – Martikainen 2010, s. 296 ja 298.

585 Esim. Aer 2009, s. 762, Diesen 2003, s. 81. Lindkvist 2018, s. 63–65. Koivuluoma ym. 2020, s. 175–176. Ks. myös Staffans (2011, s. 80 ja 89), jonka mukaan kattavuus hallintoprosessuaalisissa kontekstissa

Todisteiden (selvitysten) näyttöarvo tulee näin ollen lopullisesti arvioiduksi todistusharkinnassa ja niiden laajuus (määrä) ja osittain jo laadullinen riittävyys asiaa selvitetessä. Selvityskynnyksen ylittyminen olisi siten selvitysten määrällistä mutta samalla myös niiden laadullista (luotettavuus) riittävyttä. Selvityskynnyksen käsitteen avulla tulee huomioiduksi, että todisteiden määrällinen puutteellisuus vaikuttaa myös todisteiden näyttöarvoa koskeviin johtopäätöksiin ja näiden johtopäätösten luotettavuuteen. Asianomaiset hypoteesimallin edellyttämät käsitteet, asian selvittämiseen sisältyvää määrällistä elementtiä kuvaavina selkeyttävät ja auttavat samalla määrittämään tuomioistuimen selvittämismvastuun ulottuvuutta. Koska tuomioistuimen on huolehdittava ja sillä on myös viime kädessä vastuu siitä, että asiassa esitetyt selvitykset ovat määrällisesti ja laadullisesti riittäviä, selvityskynnyksen ylittyminen on myös tuomioistuimeen kohdistuva normatiivinen vaatimus siitä, että aineisto on määrällisessä ja laadullisessa suhteessa riittävä kelvataksaan todistus- ja päätösharkinnan perustaksi. Näin ollen lähtökohtaisesti ja teoreettisesti selvityskynnyksen ylittyminen normatiivisena vaatimuksena voidaan nähdä myös ratkaisun näyttöarvoa lisäävänä tekijänä.

Tässä yhteydessä on huomioitava, että asia saattaa jäädä vaille riittävää selvitystä, vaikka asiaa on yritetty selvittää ja tuomioistuin ja asianosaiset ovat täyttäneet selvitysvastuunsa. Asianmukaisista selvitystoimenpiteistä huolimatta aineisto ei ole riittävän kattavaa, mutta selvitystoimenpiteitä ei kuitenkaan ole järkevää jatkaa. Tällaisessa tilanteessa selvityskynnyksen voidaan tulkita ylittyneen, jolloin todistusharkinnassa olisi huomioitava, mikä merkitys määrällisellä puutteellisuudella on todisteiden näyttöarvoon.

Hypoteesimallia sovellettaessa on merkitystä sillä, että hallintoprosessissa ei ole väittämistäakkaa vaan tuomioistuin voi perustella päätöstään tosiseikalla, johon osapuolet eivät ole vedonneet edellyttäen, että tosiseikka kuitenkin sisältyy oikeudenkäyntiaineistoon. Virallisperiaatteesta johtuen tuomioistuimella olisi näin ollen suhteellisen vapaat kädet asettaa tai poissulkea vaihtoehtoisia tapahtumien kulkua. Vaihtoehtoisia hypoteeseja asettaessa tulee kuitenkin huomioitavaksi, että puolueettomuusvaatimus asettaa sille rajoituksia.⁵⁸⁶ Tasapuolisuusvaatimus edellyttää, ettei hallintotuomioistuin hypoteeseja asettaessaan voi tukea viranomaisen edustamaa julkista intressiä yksityisen asianosaisen edun vastaisesti laajentamalla prosessin

---

sisältää sekä määrällisen että laadullisen ulottuvuuden.

586 EIT:n oikeuskäytännössä EIS:n 6(1) artiklan mukaisiin oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin edellytyksiin kuuluva puolueettomuusvaatimus on saanut hallintoprosessissa siviiliprosessiin verrattuna erilaisen sisällön. Hallintoprosessissa prosessuaalinen tasapuolisuus perustuu lähtökohtaan, jonka mukaan ihmisoikeusjärjestelmän tarkoitus ei ole ajaa julkisen vallan etua eikä tutkia lainkäyttömenettelyn tasapuolisuutta julkisen vallan kannalta. Hallintoprosessissa noudatettavan tasapuolisuuden itsestään selvänä lähtökohtana onkin yksilön tarve saada suojaa luonnostaan vahvemmassa asemassa olevaa julkista valtaa vastaan. Kysymys on siten epätasapainoisen osapuoliasetelman korjaamisesta ja vahvemman aseman neutralisoinnista, missä suhteessa hallintoprosessuaalinen ja rikosprosessuaalinen tasapuolisuus rinnastuvat toisiinsa. Ks. Halila 2000, s. 234–236.

kohdetta seikkoihin (oikeustositseikkoihin), joihin viranomainen ei ole vedonnut tai nojautumalla todistustositseikkoihin (selvityksiin), joita kumpikaan asianosainen ei ole esittänyt vaatimuksensa perusteina.⁵⁸⁷

Hypoteesimallin soveltamiseen liittyvä puolueettomuus- ja tasapuolisuusvaatimus saattaa aktualisoitua myös siinä tilanteessa, että uudessa selvityksessä ilmenee kokonaan uusia seikkoja, joihin kukaan ei ole vedonnut. Hallintoprosessissa tasapuolisuusvaatimuksen yksilöpainotteisuus ja yksityisen asianosaisen prosessuaalista asemaa vahvistamaan pyrkivä sisältö rajoittaa kuitenkin tuomioistuimen mahdollisuutta huomioida niitä ratkaisunsa perustana. Puolueettomuusongelman lisäksi ongelmana on sen ennakoiminen, kuinka laajaksi asia voi paisua tai millaiseksi se voi muuttua.⁵⁸⁸ Mikäli oikeudenkäyntiaineistosta nousee esiin päätösharkinnassa huomioitavaksi tulevia tosiseikkoja, joihin osapuolet eivät ole vedonneet tai lisäselvitys tuo mukanaan kokonaan uusia seikkoja, edellyttää hypoteesimetodi joka tapauksessa prosessijohdon toimivan informatiivisesti ja aineistoa selventävästi siten, että kyseiset seikat tulevat keskustelun kohteeksi. Samalla voidaan poistaa sitä jännittävä, mikä näyttäisi vallitsevan tuomioistuimen tasapuolisuusvaatimuksen ja selvitysvälillisyyden välillä.

Sekä perinteisten frekvenssiteorioiden että myös hypoteesimallin ja muiden uudempien todistusharkintaa kuvaavien teorioiden hyödyllisyydellä lainkäyttäjän näkökulmasta on rajansa. Niiden avulla ei voida määrittää todisteen oikeaa näyttöarvoa eivätkä ne anna vastausta siihen, mikä on todistusharkinnan oikea lopputulos. Koska hallintoprosessilain nimenomaiseen säännökseen perustuen hallintotuomioistuimen on joka tapauksessa ratkaistava näyttökysymys kaikkia esiin tulleita seikkoja perusteellisesti harkiten, voitaisiin jopa väittää niiden jäävän hallintoprosessissa vaille merkitystä. Teorioiden merkitys perustuu kuitenkin siihen, että ne kykenevät tekemään todistusharkinnasta luotettavampaa tarjoamalla tuomarille välineitä kontrolloida omaa todistusharkintaansa ja sen rationaalisuutta ja objektiivisuutta pelkkään intuitioon perustuvan todistusharkinnan poissulkemiseksi. Todistussarvo- ja hypoteesimallin analyttinen lähestymistapa näyttöön eli sen jäsentäminen todistusteemoiksi, todistustositseikoiksi, aputositseikoksi ja niiden kohdentaminen teemoihin lisää todistusharkinnan luotettavuutta.⁵⁸⁹ Todistusharkintamallien hyöty hallintoprosessissa on nähtävissä siten, että niiden soveltaminen edellyttää näyt-

---

587 Tosiseikkoihin on vedottava, jotta oikeus voi ottaa ne huomioon. Toisaalta tuomioistuin voi ottaa huomioon muutoksenhaun kohteena olevan päätöksen pysyttämistä puoltavat oikeustositseikat (Aer 2008, s. 769). Vaatimusten ja niiden perusteiden osalta Aer (s. 770) toteaa tuomioistuimen puolueettomuuden edellyttävän, että tuomioistuin pysyttäytyy tarkasti vaatimuksissa ja niiden perusteissa, jos muutoksenhakijana on viranomainen. Rikosprosessin osalta ks. Pölönen 2003, s. 177.

588 Tarkka 2015, s. 515–516.

589 Hypoteesimetodista ja todistussarvomethodista rikosprosessissa Pölönen – Tapanila 2015, s. 93 ja 97. Todistussarvomethodin rationaalisuudesta Gräns 2003, s. 211–213. Todennäköisyysteoreettisesta malleista Klami 2000, s. 27–35.

tö- ja oikeuskysymysten erottelemista mukaan lukien erilaista intressipunnintaa ja ennustusluontoista harkintaa edellyttävät kysymykset. Näyttö- ja oikeuskysymysten erottelu on myös edellytys sille, että tuomioistuimen todistusharkintaa voidaan pitää luotettavana ja sen luotettavuutta kyetään ylipäätään arvioimaan. Tässä mielessä todistusharkintamallien hyödyntäminen merkitsee ainakin teoriassa hallintoprosessuaalisen ratkaisun näyttöarvon paranemista.⁵⁹⁰ Mallien kykyä parantaa todistusharkinnan luotettavuutta rajoittaa kuitenkin itsestään selvä puute. Niiden toimivuuden empiirinen testaaminen on mahdotonta, koska ulkoprosessuaalisesta todellisuudesta ei voida juuri koskaan varmuudella saada selville. Siten niiden korjaaminen ja edelleen kehittämisenkin jää vajavaiseksi⁵⁹¹ ja pelkästään loogisen päättelyn varaan. Perinteiset todistusharkintamallit eivät myöskään kykene riittävällä tavalla vastamaan hallinto- ja hallintoprosessuaalisen päätöksentekonstruktuurien ominaispiirteiden asettamiin haasteisiin.

Intuition osuutta todistusharkinnassa ja päätöksenteossa ei voida eikä ole tarpeenkaan sulkea pois. Mikäli inhimillinen harkinta- ja päätöksenteko ymmärretään psykologisesti sekä intuitiivisten että analyttisten prosessien yhteistoimintana, ei todistusharkinnan luotettavuus riipu yksinomaan perinteisesti rationaaliseksi ymmärretystä ajattelusta loogis-deduktiivisine päättelymuotoineen.⁵⁹² Päätöksen-

---

590 Vapaan todistusharkinnan ideaali perustuu pohjimmiltaan uskoon ihmisen universaalisista kognitiivisesta kompetenssista. Psykologisiin tutkimuksiin perustuen on kuitenkin jo pitkään tiedostettu tavallisen ihmisen kognitiivisia kykyjen puutteellisuus ja arkiajattelulle perustuvaa harkintaa, päättelyä ja päätöksentekoa raskastavat systemaattiset virheet. Ks. Cohen 1983, s. 15–21. Vapaan todistusharkinnan sääntelystä common law -järjestelmässä ks. esim. Jackson – Summers 2012, s. 40–45.

591 Diesen 1997, s. 17.

592 Psykologiassa intuitiota on kuvattu ja selitetty Dual-Process -teorioiden (DPT) avulla. Teoriat lähtevät oletuksesta, että harkinta ja päätöksenteko on kahden erityyppisen prosessin summa. Toiselle on ominaista nopeus ja automaattisuus, toisille taas hitaus ja tietoisuus. Yleisin tapa formuloida kyseinen dualisuus on jakaa mieli kahteen eri systeemiin (Thompson 2009, s.170, Järvilehto 2015, s. 25). Daniel Kahneman (Thinking, fast and slow. New York: Farrar, Staus and Giroux 2011) käyttää intuitiosta nimitystä ”systeemi 1” ja tietoisesta päättelystä nimitystä ”systeemi 2”. Ensimmäiselle systeemille (systeemi 1) on ominaista nopeuden lisäksi tiedostamattomuus, tilannesidonnaisuus ja kyky käsitellä samanaikaisesti merkittäviä määriä tietoa. Toista (systeemi 2) luonnehtii loogisuus, analyttisyys, kontrolloitavuus ja rajallinen informaation prosessointi. Systeemi kykenee käsittelemään informaatiota vain vähän kerrallaan ja perättäisesti (Frankish and Evans 2009, s. 1, Samuels 2009, s. 131, Järvilehto 2015, s. 26–30). Tutkijoita kiinnostaa prosessien vuorovaikutus kuten se, milloin ja missä laajuudessa tietoiset ja analyttiset prosessit puuttuvat intuitiivisiin prosesseihin. Ks. Thompson 2009, s. 171–195. Intuitiosta kootusti Raami 2016, s. 16–22. Intuition luonnehdinnoista ks. myös esim. Davis-Floyd – Floyd 1997, s. 148–150. Intuitiosta ja oivaltamisesta (insight) oikeudellisessa päätöksenteossa ks. Brožek 2019, s. 11–38 erit. s. 37. Tässä yhteydessä on olennaista panna merkille, että oikeudellinen harkinta ja päätöksenteko ei ole vain joko intuitiivista tai rationaalista. Evansin (2009, s. 33 ja 42) mukaan ajatteluprosessit ovat kietoutuneet toisiinsa niin, että olisi puhuttava mieluummin yhdestä systeemistä, joka käsittää kahden tyyppisiä kognitiivisia prosesseja. Mikäli intuitio on olennainen osa ajattelua ja päätöksentekoa herää myös kysymys, voiko päätöksenteon analyttisyyden tehostaminen jopa heikentää todistusharkinnan luotettavuutta. Pitäisikö intuitiolla jättää tilaa, onko olemassa optimaalinen intuitiivisten ja analyttisten ajatteluprosessien suhde ja missä määrin prosesseihin voidaan ylipäätään vaikuttaa.

teon perustuminen intuitiolle ei yksiselitteisesti merkitse sen epäluotettavuutta. Kokenut ratkaisija saattaa päätyä oikeaan ratkaisuun intuitiivisesti suuren tietovarantonsa ja pitkällisen kokemuksensa ansiosta.⁵⁹³ Fränden mukaan todistusharkinnassa intuitiolla tarkoitetaan tarkkojen numeeristen arvojen puuttumista ja todistusharkinta on pohjimmaltaan intuitiivista toimintaa. Siinä on kuitenkin kiinnitettävä huomiota kahteen luonteeltaan matemaattis-logiiseen sääntöön. Todistusketjulla on alhaisempi näyttöarvo kuin välittömällä todisteella. Kahden tai useamman itsenäisen todisteen vaikuttaessa samaan suuntaan todistusarvo nousee yli sen korkeimman todistusarvon, joka millään näistä on yksinään.⁵⁹⁴ Yksinomaan intuitiolle perustuva päätöksenteko on epäluotettavaa. Psykologisten tutkimusten perusteella on jo pitkään tiedetty inhimillistä ajattelua rasittavista vinoutumista ja niistä seuraavista väärinarvioinneista. Myös loogiset ajatteluvirheet ovat tavanomaisia johtuen siitä, että inhimillinen ongelmanratkaisu ei tapahdu yksinomaan kunkin kysymyksen yhteydessä annettujen tietojen perusteella formaalien sääntöjen mukaisesti vaan osin ratkaisijan yleisluontoisen ja stereotyyppisen relevantin taustainformaation perusteella. Esimerkiksi Dahlman on näytön arviointia rikosasioissa koskevassa tutkimuksessaan osoittanut, miten bayesilaisen todennäköisyysteorian tuntemus ja siihen pohjautuvan metodin soveltaminen voivat edesauttaa välttämään erilaisia ajatusvirheitä, jotka ovat vaarana intuitioon pohjautuvassa arvioinnissa. Todistusharkinnan taustalla vaikuttavista kognitiivista prosesseista johtuen tuomarit altistuvat myös median ennen oikeudenkäyntiä ja sen aikana välittämän irrelevantin informaation todistusharkinnan luotettavuutta heikentäville vaikutuksille.⁵⁹⁵

Todistusharkinta yleiseen elämäkokemukseen perustuvana päättelynä on luonteeltaan plausiibelia, joka ei ole sen enempää induktiivis-deduktiivista kuin pel-

---

593 Myrsky 2010, s. 411. Asiantuntijan intuitiosta Raami 2016, s. 49 ja 83–86 ja 94. Intuitiosta ja sen merkityksestä ks. myös Jokela 2015, s. 330, Gräns 2003, s.189–191 ja 204–210, Sorvettula – Klami – Rahikainen 1995, s. 31–32, Huovila 2003, s. 136–139 ja Pölönen – Tapanila 2015, s. 39 ja 84.

594 Frände 2012, s.703.

595 Kognitiopsykologisissa tutkimuksissa on voitu havaita ja todentaa yli sata ajatteluvirhetyyppiä (Pettersson – Dahlman – Sarwar JT 2017–18, s. 370). Vinoutumista ”confirmation, disconfirmation ja believable biases” ks. esim. Mericier – Sperber 2009, s.163–164 ja Phalén JT 2013–14, s. 799–801 sekä Raami 2016, s. 24–25. Raamin mukaan älykäs intuitio on intuitiota, jonka voi erottaa sitä vinouttavista erilaisista satunnaisista tekijöistä. Vinoutumat ovat ominaisia epäluotettavalle intuitiolle. Ks. Raami, s. 35–36, 41 ja 51. Ammattituomarien (juristien) vinoumia koskeva oikeuspsykologinen tutkimus on kuitenkin vielä varsin vähäistä. Ks. tästä sekä Petterssonin, Dahlmanin ja Sarwarin toteuttamasta tutkimuksesta ja sen tuloksista Petterson – Dahlman – Sarwar JT 2017–18, s. 370–376. Ajatusvirheiden välttämistä bayesilaisen metodin avulla Dahlman 2018, s. 19, 45, 319–322. USA:ssa on tehty runsaasti oikeuspsykologisia tutkimuksia, joiden tarkoituksena on ollut selvittää mediajulkisuuden vaikutusta (pretrial publicity) jyrin ratkaisutoimintaan. Jonkin verran tutkimusta on kielletyn informaation vaikutuksesta ammattituomareiden tuomioihin. Ks. näistä tarkemmin Phalén JT 2013 – 14, s. 796–806. Inhimillisen päättelyn malleista ja tyyppillisistä inhimillisistä päättelyvirheistä ks. esim. Carter 2007, s. 155–163.

kästään intuitiivistakaan ja on ensin mainittua päättelyä heikompaa. Plausiibelissa päättelyssä, väitteet ja vastaväitteet on ymmärrettävä hypoteeseina tai olettamuksina, jotka voivat joutua uudelleen arvioitavaksi ja kumotuksi. Päättely muodostaa päättelyketjun tai verkon, jossa yksittäiset päätelmät ovat yhteydessä toisiinsa ja muodostavat jutun näytön, jolloin on olennaista, miten päätelmät kytkettyvät toisiinsa. Argumentteja joudutaan arvioimaan niiden rationaalisen hyväksyttävyyden perusteella.⁵⁹⁶ Vaikka tällaiselle plausiibelille tai abduktiiviselle päättelylle on vaikea muodostaa yleispäteviä sääntöjä, on sille logiikassa kuitenkin kehitetty päättelysääntöjä, joita noudattamalla johtopäätöstä voidaan pitää oikeana ja hyväksyttävänä. Säännöt voivat näin ollen toimia tuomioistuimen todistusharkinnan oikeellisuuden lähtökohtaisina arviointikriteereinä, minkä vuoksi ne on vielä erikseen syytä mainita. Toinen kulkee todistusoikeudellisessa kirjallisuudessa niin sanotun Theophrastuksen säännön tai heikoimman linkin periaatteen nimellä. Sen mukaan lopputuloksen uskottavuus on vähintään yhtä suuri kuin vähiten uskottavimman premissin, joka soveltuu toisiinsa linkittyvien argumenttien tilanteessa. Toinen sääntö perustuu ajatukseen, jonka mukaan toisistaan riippumattomien toisiaan tukevien argumenttien ollessa kyseessä johtopäätöksen uskottavuus on vähintään yhtä suuri kuin uskottavimman premissin.⁵⁹⁷ Lisäksi niin sanotun negaatiosäännön mukaan sekä väitteet että vastaväitteet voivat kummallakin puolella olla varsin uskottavia,⁵⁹⁸ mikä ajatus on sisäänrakennettuna myös todistusarvometodiin.

Todistusharkintamallien hyödyntämisen ja päättelysääntöjen noudattamisen voidaan perustellusti väittää lisäävän todistusharkinnan ja sen lopputuloksen rationaalista hyväksyttävyyttä. Näin ollen ne voidaan mieltään tuomioistuimen tosiseikkarakaisun näyttöarvon kriteereiksi: mitä enemmän tuomioistuin malleja hyödyntää ja mitä enemmän päättely noudattaa rationaalisen päättelyn sääntöjä, sitä perustellumpaa on luottaa tuomioistuimen todistusharkintaan ja hyväksyä sen lopputulos. Mallien käyttökelpoisuutta näyttöarvon kriteereinä rajoittaa kuitenkin, että niiden vaikutusta päätösrationalisuuteen voidaan yksittäistapauksessa arvioida vain perustelujen kautta. Mallit eivät ole normatiivisesti velvoittavia ja lisäksi empiirinen tieto niiden soveltamiskäytännöstä puuttuu, joskin niiden hyödyntämiseen on suhtauduttava melkoisella varauksella. Emme siis voi perustaa uskoamme tai sen puutetta tuomioistuimen ratkaisun oikeellisuuteen siihen, missä määrin hallin-

---

596 Walton 2008, s. 62–63, 80 ja 98. Plausiibelista tai abduktiivisesta päättelystä (päättely parhaaseen selitykseen) kolmantena päättelyn muotona deduktiivisen ja induktiivisen ohella. Näistä tarkemmin ks. Walton 2013, s. 1–30. Ks. myös edellä alaviite 551. ”Kumoutuvuudesta” (defeasibility) filosofiassa ks. esim. Blöser – Janvid – Mathiessen – Williaschek 2013, s. 1–8.

597 Vrt. edellä Frände 2012, s. 703 ja Klami 2000, s. 40–41 myötävaikutustilanteet.

598 Näistä tarkemmin Walton 2008, s. 92–102. Ks. kuitenkin Hahn – Oaksford – Harris (2013, s. 18–21 ja 31–35), joiden mukaan Waltonin (2008, s. 101) MAXMIN-sääntö ja plausiibelin päättelyn skeemat ja kysymykset ovat puutteellinen lähestymistapa todistaja/asiantuntijalausuntojen luotettavuuden arvioimiseksi, kun on arvioitava sekä lausunnon että sen antajan luotettavuutta. Tutkijoiden vaihtoehto on bayesilainen lähestymistapa lausuntojen luotettavuuden arvioimiseksi.

totuomioistuimet malleja soveltavat. Mallien ajatusprosessia selventävän ja kontrolloivan vaikutuksen tulisi kuitenkin näkyä perusteluissa, joten niiden vaikutusta päätösrationaalisuuteen voidaan tätä kautta mitata. Sen mukaan, miten selkeät ja informatiiviset perustelut ovat, määrittyy todistusharkinnan luotettavuus ja ratkaisun näyttöarvo myöhemmässä rikosprosessissa. Koska mallit parantavat rikostuomioistuimen edellytyksiä arvioida ratkaisun oikeellisuutta, olisi myös suotavaa, että tuomioistuimet mahdollisuuksiensa mukaan niitä hyödyntäisivät. Intuition osalta on todettava, että sen osuutta todistusharkinnassa on mahdotonta mitata riippumatta siitä, miten luotettavana tai epäluotettavana todistusharkintametodina intuitiota on pidettävä eikä sillä siten ole merkitystä näyttöarvon kriteerinä. Toisaalta intuition merkitys todistusharkinnassa vähenee, koska tuomioistuimella on velvollisuus perustella päätöksensä.

4.5.4 Näytön riittävyys

Koska tutkimuksen kohteena on hallintoprosessuaalisen ratkaisun näyttöarvo eikä hallintoprosessissa vastaanotettujen todisteiden näyttöarvo, ratkaisun näyttöarvon määrittämisessä joudutaan tukeutumaan hallintoprosessuaaliseen näyttökynnykseen. Näyttökynnys toimii tällöin arvonmäärityksen keinona. Tuomioperustelujen lisäksi rikostuomioistuimella ei ole muitakaan keinoja yksittäistapauksessa määrittää ratkaisun näyttöarvoa eli todennäköisyyttä, jolla hallintotuomioistuin on katsonut tosiseikkaväitteen pitävän paikkansa ja tämän todennäköisyysarvion luotettavuutta. On siis tiedettävä, mikä hallintoprosessuaalinen näyttökynnys on, miten se määräytyy ja mikä on sen suhde siviili- ja rikosprosessuaaliseen näyttökynnykseen. Kysymyksiä selvitetään seuraavassa. Toisaalta kysymys on myös siitä, missä määrin näyttökynnyksestä saadaan tai voidaan saada tukea näyttöarvon määrittämisessä. Miten käyttökelpoinen arvonmäärityskeino näyttökynnys on. Näyttökynnyksen käyttökelpoisuus arvonmäärityskeinona on tietenkin riippuvainen siitä, miten luotettavana tuomioistuimen todistusharkintaa voidaan pitää.

4.5.4.1 Näyttökynnys

Näyttökynnys on normatiivinen käsite, joka ilmaisee, miten vahvaksi näyttö tulee mieltää, jotta se olisi riittävää. Mille todennäköisyys- tai varmuustasolle näyttö on yllettävä, jotta oikeustositseikan voitaisiin katsoa pitävän paikkansa. Toinen määritelmä on, että näyttökynnys on maksimaalinen sallittu epävarmuus, joka vallitsee oikeustositseikan olemassaolosta. Vastaavasti näytön riittävyttä koskeva ratkaisu on oikeudellista harkintaa siltä osin, kun kyse on näyttökynnyksen korkeuden määrittämisestä. Näyttökynnystä voidaan konkretisoida eri tavoin kuten sanallisesti, sijoittamalla se todennäköisyysasteikolle tai vertaamalla sitä toisiin näyttökynnyksiin. Näyttökynnystä voidaan konkretisoida myös esittämällä metodi, jota juuri tietyn näyttökynnyksen ylittymistä arvioitaessa tulisi soveltaa. Metodivalinta on tällöin tapa kuvata näyttökynnystä. Esimerkiksi hypoteesimallissa näyttökynnys on ylitty-

nyt, kun kaikki vaihtoehdot hypoteesit on suljettu pois.⁵⁹⁹ Näyttökynnys on myös mahdollista määritellä koherenssin asteena, jota todistajoukolta edellytetään.⁶⁰⁰

Sen sijaan varsinaisessa todistusharkinnassa kyse on todisteiden näyttöarvon, todistusvoiman, määrittämisestä: millä todennäköisyydellä jokin yksittäinen todiste tai todisteet yhdessä osoittavat väitetyn tosiseikan olevan tosi. Todistusarvo on näytön vakuuttavuuden aste. Näytön riittävyyskysymystä ratkaistaessa näytön vakuuttavuutta verrataan vaadittuun. Onko näyttö niin vahvaa, että vaadittu näyttökynnys ylittyy. Kuten edellä on käynyt ilmi, todisteiden näyttöarvon määrittäminen ja vertaaminen näyttökynnykseen on ei-normatiivista tai psykologista toimintaa eikä vaikuta näyttökynnyksen korkeuteen.⁶⁰¹ Todistusharkinnan ja näyttökynnyksen ero ei kuitenkaan ole välttämättä näin jyrkkä vaan todistusharkinta ja näyttökynnys, asia- ja oikeuskysymykset kietoutuvat toisiinsa. Esimerkiksi todisteen arvo voi määräytyä tiettyjen oikeuskäytännössä ennalta määriteltyjen luotettavuuskriteereiden nojalla, joiden täytyessä edellytetty näyttökynnys voidaan saavuttaa. Kysymys on tällöin todistusharkintaa koskevasta metodista ja samalla näyttökynnyksen konkretisoinnista. Vastaavasti näyttökynnyksen laskeminen asianosaisen todistusvaikeuksien vuoksi edellyttää ainakin alustavaa todistusharkintaa. Oikeuslähdeopillisesti ajatellen merkitystä on kuitenkin sillä, missä määrin korkeimman oikeuden ennakkopäätösten lausumat mielletään vapaata todistusharkintaa ja missä määrin normatiivista näyttökynnyskysymystä koskeviksi. Mitä vähemmän lausumien tulkitaan koskevan näyttökynnystä ja mitä enemmän yksittäisten todisteiden näyttöarvon määräytymistä, sitä pienempi on niiden velvoittava luonne.⁶⁰²

Näyttökynnyksestä puhuttaessa voidaan erottaa abstrakti ja konkreettinen näyttökynnys, jolloin abstraktilla näyttökynnyksellä ymmärretään lainsäätäjän suhteellisen karkeasti ja yleisillä käsitteillä laissa muotoilemaa riittävän näytön tasoa, jonka lainkäyttäjä joutuu näytön arviointitilanteessa konkretisoimaan. Jonkka kuvaa abstrakteja näyttövaatimuksia vyöhykkeinä, jonka sisällä lainkäyttäjän on täsmennettävä näyttövaatimus tietyksi pisteeksi. Konkreettinen näyttövaatimus on vahvistettava aina kussakin yksittäistapauksessa erikseen.⁶⁰³ Näin ymmärrettynä näyttökynnys on yksittäisessä jutussa kiinteä ja sijoittuu tiettyyn kohtaan eri näyttökynnyksiä eli eri näytön riittävyden tasoa kuvaavalle asteikolle.

Tuomitsemiskynnystä on pyritty määrittelemään erilaisilla kielellisillä ilmaisuilla kuten täysi näyttö ja esimerkiksi Ruotsin korkeimman oikeuden käyttämällä ilmai-

599 Andersson 2014, s. 444–445.

600 Koherenssin käsitteeseen palataan jäljempänä luvussa 7.2.6.

601 Virolainen 2012, s. 117. Lappalainen 2001, s. 296. Ekelöf ym. Rättegång IV 2009, s. 81. Diesen 2003, s. 90. Hatakka 1991, s. 7. Käytännössä todistusharkinta ja näytön riittävyttä sääntelevä normatiivinen elementti sulautuvat yhdeksi kokonaisuudeksi, jolloin tuomari ottaa samalla kertaa kantaa sekä todisteiden todistusvoimaan että näytön riittävyteen (Lappalainen 2001, s. 294).

602 Ks. tästä tarkemmin Andersson 2014, s. 448–450.

603 Jonkka 1991, s. 111–112, 1992, s. 94 ja 110–111, Pölönen 2003, s. 141.

sulla ”utom rimlig tvivel”. Ekelöf käyttää asteikollaan näytön riittävyttä (todennäköisyystasoja) kuvaavia ilmaisuja oletettava (antagligt), todennäköinen (sannolikt), näytetty (styrkt/visat), ilmeinen (uppenbart) ja varma (säkert). Näyttökynnyksen ei myöskään tarvitse olla absoluuttisen kiinteä vaan voi joustaa juttutyypeittäin, joskaan ei juttukohtaisesti.⁶⁰⁴ Ekelöfin mukaan rikosjutuissa tuomitsemiskynnys on siviilijutuissa edellytettyä ”normaalia” tuomitsemiskynnystä jonkin verran korkeampi. Ekelöfin terminologian mukaan kyse on tällöin ilmeisestä eli ”uppenbart”, jolla hän tarkoittaa saman vahvuista näyttöä kuin anglosaksinen ilmaus ”beyond reasonable doubt”.⁶⁰⁵

Vastaavasti Diesen toteaa, että todistusoikeudessa on ollut tapana käyttää todennäköisyysasteikkoa 0 %–100 %, jossa eri näyttövaatimuksia kuvaavat ilmaisut ovat 50 %:n molemmin puolin: ”antagligt” (alle 50 %) sekä sen ylittävät kaksi tasoa ”sannolikt” (styrkt) ja ”uppenbart”. Diesenin mukaan ”sannolikt” (”sannolika skäl”) vastaisi suunnilleen 75 %:n todennäköisyyttä, mikä siis tarkoittaa, että sallittu virhemarginaali on pienempi kuin yksi tapaus neljästä. Tämän mukaisesti antagligt tarkoittaisi silloin vastatosiseikan osalta 25 %:n todennäköisyyttä. Asteikko perustuu ajatukselle siitä, mitä asianomaisessa prosessissa on pidettävä normaalinäyttönä. Normaalinäyttökynnys riita-asioissa olisi näin ollen jonkin verran, mutta kuitenkin selvästi yli todennäköisten syiden (sannolikt). Rikosjutun näyttövaatimus lähenisi näyttövaatimusta ”uppenbart”.⁶⁰⁶

Lappalainen on kuvannut näytön riittävyttä neliportaisella asteikolla Ekelöfin kehittämään viisiportaiseen asteikkoon pohjautuen: oletettava, todennäköinen, ilmeinen ja varma.⁶⁰⁷ Korkein mahdollinen näyttökynnys on niin sanottu täyden näytön vaatimus, joka tarkoittaa tietynlaista korkeamman asteen todennäköisyyttä. Mittapuuna on käytetty järkevän ja asiaa huolellisesti ja tunnollisesti tutkineen ja harkinneen ihmisen vakuuttuneisuutta tietyn oikeustosiseikan olemassaolosta. Toisaalta täysi näyttökin on vain riittävä näyttö. Täyden näytön vaatimus kytkeytyykin ajatukseen kiinteästä näyttökynnyksestä. Koska näyttökynnys nähdään nykyisin

---

604 Ekelöf – Boman 1992, s. 140. Ekelöfin (Ekelöf – Edelstam 2002, s.13–27) prosessin ohjausfunktioita painottavan näkemyksen mukaan prosessin tarkoitus on toimia ihmisten ulkoprosessuaalitaikaytyymistä ohjaavana sanktiomekanismina. Prosessinormien on oltava sellaisia, että ne mahdollisimman tehokkaasti turvaavat aineellisen oikeuden tavoitteiden toteutumisen. Laintulkinnassaan Ekelöf nojautuu teleologiseen metodiin. Ekelöfin ohjausfunktioajattelun mukaan näyttökynnys on kulloinkin asetettava tasolle, joka parhaiten turvaa aineellisoikeudellisten normien läpilyönnin yhteiskunnassa. Tämän johdosta kiinteästä näyttökynnyksestä voidaan joustaa siten, ettei näyttökynnyksen tarvitse olla absoluuttisen kiinteä kaikissa jutuissa vaan voi vaihdella juttutyypeittäin, ei sen sijaan juttukohtaisesti. Ks. myös Lappalainen 2001, s. 345. Klami (2000, s. 39 ja 82) kannattaa joustavia, tapauskohtaisia näyttökynnyksiä siviilijutuissa ja olettaa näyttökynnyksen myös tosiasiallisesti joustavan. Ekelöf – Boman 1992, s. 72 ja 86–87. Lindellin (2003, s. 514) mukaan näyttökynnys voi vaihdella juttukohtaisesti. Ks. myös Heuman 2008, s. 65.

605 Ekelöf 1982, s.122.

606 Diesen 2003, s. 92–93.

607 Lappalainen 2001, s. 311.

aikaisempaa huomattavasti joustavampana ilmiönä, ei ole tarpeen enää puhua täydestä näytöstä vaan tullaan toimeen riittävän näytön käsitteellä. Tällöin joudutaan pohtimaan, mihin kohtaan todennäköisyysasteikolla riittävä näyttö sijoittuu ja missä määrin näyttökynnys voi joustaa jutun laadun ja jopa yksittäisen jutun mukaan.⁶⁰⁸

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 2 §:n 3 momentin mukaan seikan asettaminen tuomion perustaksi siviiliasioissa edellyttää, että asianosainen on esittänyt siitä uskottavan näytön. Lain esitöiden mukaan kyseinen abstrakti näyttökynnys on pääsääntö, jota noudatetaan, jollei näyttökynnyksestä ole laissa toisin säädetty tai asian laadusta muuta johdu. Näyttökynnys on alempi kuin rikosasioissa noudatettava ”beyond reasonable doubt” mutta toisaalta korkeampi kuin todennäköiset syyt. Esitöissä viitataan Lappalaiseen ja todetaan, että oikeuskirjallisuudessa siviilijuttujen näyttökynnyksestä on kuvattu ilmaisulla ”jonkinlainen järkevä näyttöenemmyys”. Uskottava näyttö ilmaisisi vain jo nykyisin noudatettavan näyttökynnyksen eikä näytöltä vaadittavaa vahvuutta ole ollut tarkoitus muuttaa.⁶⁰⁹ Järkevään näyttöenemmyyteen ei näin ollen riittäisi, että tosiseikan olemassaolo on vain vähän todennäköisempää kuin sen vastakohtaan. Käytännössä ei liene suurta eroa sillä, onko kyseessä järkevä näyttöenemmyys vai pelkästään näyttöenemmyys.⁶¹⁰ Näyttöenemmyysperiaatteen soveltaminen ei kuitenkaan enää olisi mahdollista, millä ainakin teoriassa saattaa siviilijutuissa olla suurikin merkitys.⁶¹¹

Rikosjutuissa täyden näytön vaatimuksesta on luovuttu ja vallitsevaksi tuomitsemiskynnyksestä kuvaavaksi ilmaisuksi on vakiintunut ”beyond reasonable doubt” tai että syyllisyydestä ei saa jäädä järkevää epäilyä.⁶¹² Tätä tarkoittava näyttökynnys on ilmaistu oikeudenkäymiskaarella (17:3.2), jonka mukaan syylliseksi tuomitsevan tuomion edellytyksenä on, ”ettei vastaajan syyllisyydestä jää varteenotettavaa epäilyä”.⁶¹³ Järkevän epäilyn puuttuminen merkitsee samalla sitä, että tuomari on myös henkilökohtaisesti vakuuttunut syytetyn syyllisyydestä.⁶¹⁴ Tuomitsemiskynnyksen ylittyminen edellyttää myös, että aineisto on ollut määrällisesti riittävä eli riittävän kattava.

---

608 Lappalainen 2001, s. 342. Tirkkonen 1972, s.130, 1977, s. 72 ja 100. Halilan (1955, s. 1 alav. 2) mukaan riittävä näyttö on lain tietyissä tapauksissa edellyttämä uskottavuuden aste, jotta seikkaa voitaisiin pitää selvitettyinä.

609 HE 46/2014, s. 46–49. Lappalainen 2012b, s. 700.

610 Saranpää 2013, s. 960.

611 Näyttöenemmyysperiaatetta sovellettaessa tuomio perustetaan seikkaan, joka tuomioistuimessa esitetyn näytön perusteella on vastakohtaansa todennäköisempi. Saranpää 2010, s. 2–3.

612 Jokela 2008, 565, Jokela 2015, s. 361 ja Jokela 2018, s. 683. Ks. myös Jonkka 1991, s. 72, Pölönen 2003, s. 140.

613 Ks. Jokela 2018, s. 683–684. Hallituksen esityksen (HE 46/2014 vp, s. 49) mukaan tarkoituksena ei ole ollut muuttaa näyttövaatimusta rikosjutuissa, jota aiemmin on kuvattu ilmaisulla ”täysi näyttö” vaan kirjata oikeuskäytännössä nykyisin käytetty ilmaisu lakiin.

614 Jos tuomarin käsityksen mukaan järkevää epäilyä ei voida sulkea pois, hän ei voi hyväksyä syytettä sillä perusteella, että tuntee intuitiivisesti syytetyn olevan syyllinen. Näin ollen on käytettävä mainittua funktionaalista vakuuttuneisuuden käsitettä (Frände 1998, s. 1253).

Hallintoprosessilaissa tai sen esitöissä ei tarkemmin määritellä näyttökynnystä. Hallintoprosessilain 79 § ilmaisee hallintoasioissa noudatettavan vapaan todistus-harkinnan periaatteen. Esitöiden mukaan hallintotuomioistuimen olisi kaikkia oikeudenkäynnissä esiin tulleita seikkoja harkittuaan päätettävä, mitä asiassa on selvitetty tai jäänyt asianmukaisista yrityksistä huolimatta selvittämättä.⁶¹⁵

Tutkimuskirjallisuudessa näyttökynnystä on pidetty korkeana mutta rikosprosessin näyttökynnystä matalampana ja taas toisaalta riita-asioiden näyttökynnystä korkeampana. Korkeaa näyttökynnystä on perusteltu hallintoasioihin liittyvällä julkisella intressillä, joka edellyttää selvityskynnyksen pitämistä korkeana.⁶¹⁶ Verotusmenettelyn osalta korkeaan näyttökynnykseen ovat olleet vaikuttamassa parantuneet selvityskeinot.⁶¹⁷ On myös esitetty, että näyttökynnys hallinto-oikeuksissa olisi yleensä tosin tarkemmin määrittelemättä jäävällä tasolla ”todennäköinen” (probable).⁶¹⁸ Yleisesti ottaen näyttökynnyksen voitaisiin siis ajatella olevan korkeampi kuin siviilijutuissa mutta matalampi kuin rikosjutuissa eli kyseessä olisi jonkinlainen normaalinäyttökynnys.

Hallintolainkäytössä näyttökynnys voi myös vaihdella sekä asiaryhmittäin että myös yksittäisten asioiden välillä asian laadun ja laajuuden perusteella ja riippuen päätöksen vaikutuksesta ja merkityksestä asianosaisen kannalta. Mikäli tuomioistuimen mielestä näyttöä ei ole riittävästi vaihtoehtona sille, että turvaututtaisiin todistustaakan jakoa koskeviin sääntöihin, on näyttökynnyksen laskeminen.⁶¹⁹ Koska näyttökynnys hallintoasioissa joustaa, näytön riittävydessä on kysymys pikemminkin näyttökynnyksistä kuin näyttökynnyksestä. Kun näyttökynnyksellä ymmärretään jonkinlaista normaalinäyttövaatimusta, joudutaan kysymään, voidaanko hallintoprosessissa puhua lainkaan normaalinäyttökynnyksestä tai edes normaalinäyttökynnyksistä. Jos voidaan, niin mihin se tai ne tulisi sijoittaa edellä kuvatulla asteikolla: oletettava, todennäköinen, ilmeinen ja varma.

Ruotsin hallinto-oikeuden osalta Diesen on todennut, että tällainen normaalinäyttöajattelu on vallalla sekä oikeuskäytännössä että hallinto-oikeudellisessa doktriinissa. Diesen päätyy siihen, että normaalinäyttökynnyksenä hallintoasioissa tulisi olla veroasioiden normaalinäyttökynnys, ”todennäköiset syyt”. Seikkojen tulee olla näytettynä ”med övertygande sannolikhet”, jolloin kyse on korkeamman asteisesta, numeerisesti ilmaistuna 75 %:n todennäköisyydestä. Tarkemmin määriteltynä hal-

---

615 HE 29/2018 vp, 144 ja 243.

616 Tarkka DL 2015, s. 511. Haapaniemi 2001, s. 508, Raitala 2009, s. 331.

617 Haapaniemi 2001 s. 508–509. Raitalan (2009, s. 332) mukaan öljynpäästömaksun määräämistä koskevassa hallinnollisessa rikosprosessissa näyttökynnyksen voitaisiin ajatella olevan alhaisempi kuin rikosprosessissa, vaikka merioikeus onkin velvollinen soveltamaan oikeudenkäynnistä rikosasioissa annettua lakia soveltuvin osin. Kynnyksen laskemista puoltaisi rikkomusten tehokas ennalta ehkäiseminen ja vähäisemmäksi katsottava puuttuminen epäillyn perusoikeuksiin.

618 Staffans 2012, s. 222.

619 HE 217/ 1995, s. 59. Tarkka DL 2015, s. 510, 527 ja 529. Haapaniemi 2001, s. 508.

lintoasioiden normaalinäyttökynnyks ”sannolikt” sijoittuisi jonkin verran siviilijuttujen normaalinäyttökynnyksistä alemmaksi, kun lähtökohtana pidetään veroasioiden normaalinäyttökynnyksistä.⁶²⁰

Lindkvist on väitöskirjassaan tutkinut hallintoasioiden näyttövaatimusta Ruotsissa ja sanoutuu irti tällaisesta sääntönä olevasta normaalinäyttövaatimuksesta. Lindkvistin mukaan näyttövaatimusta ”övertygande sannolikheter” koskevien lausumien (SOU 1964:27, s. 429–430) ristiriitaisuuksien vuoksi oikeustila on epäselvä. Tästä huolimatta lausumat tukevat sitä, että näyttövaatimus hallintoasioissa on korkea. Lindkvist korostaa kuitenkin, ettei hallintoprosessissa ole mitään yleistä asia- ja juttutyypistä riippumatonta kaikille jutuille yhteistä näyttövaatimusta vaan näyttökynnyks vaihtelee asia- ja juttutyypin mukaan. Lindkvistin lähtökohtana on, että näyttökynnyks vaihtelee asianosaisen oikeusturvan, prosessiekonomisten intressien ja sen mukaan, kuinka voimakas pyrkimys aineelliseen totuuteen on eli asian laadun mukaan. Näyttökynnyks heijastelee eri intressien välistä punnintaa ja tietynlainen intressiasetelma ja sen myötä tietynlainen näyttökynnyks voi olla tavanomainen tiettyissä juttutyypeissä. Tämä on kuitenkin eri asia kuin se, että tietty näyttövaatimus on voimassa yleisenä sääntönä. Sen sijaan on tavanomaista, että näyttökynnyks on korkea asianosaiselle veloitteita tai rasitteita asettavissa ja matalampi etuja suovissa asioissa. Tämän mukaisesti korkea näyttökynnyks on tavanomainen, kun kyse on esimerkiksi vääristä tiedoista verotuksessa tai lääkärin toimiluvan tai sosiaaliedun peruutusta koskevissa asioissa ja perheenyhdistämistä koskevissa asioissa. Vastaavasti kun kyse on vähennysoikeudesta verotuksessa tai turvapaikan saannista kansainvälistä suojelua koskevissa asioissa, näyttökynnyks on matalampi (sannolikt).⁶²¹

---

620 Diesen 2007, s. 214. Diesen 2003, s. 100–102. Lindkvist – Lyhagen 2014, s. 157. Toinen vaihtoehto Diesenin (2003, s. 100–101) mukaan olisi, että oikeuskäytännössä ja -tieteessä kullekin asiaryhmälle määriteltäisiin normaalinäyttökynnyks ja siitä poikkeaminen. Asiaryhmien moninaisuuden vuoksi eri näyttökynnyksien määrä saattaisi tällöin muodostua varsin suureksi ja niiden erottaminen toistaan olisi myös käytännössä vaikeaa. Kysymys on siten siitä, tulisiko normaalinäyttökynnykseksi omaksua todennäköiset syyt vai ei ja millaisissa tilanteissa siitä käytännössä ja lain nojalla poikettaisiin. Normaalinäyttökynnyks ei ehkä soveltuisi lainkaan kyseessä olevaan juttutyypin, mutta tarkemmalle näyttökynnyksanalyysille saataisiin kuitenkin tätä kautta kiintopiste.

621 Lindkvist 2018, s. 58–60, 65–66, 338–339, 343–346, 350–352 ja 361–363. Lindkvistin (s. 58) mukaan asianosaisen oikeusturvan liiallinen painottaminen johtaa liian korkeisiin näyttökynnyksiin ja väärin päätöksiin, minkä vuoksi asianosaisen oikeusturva ja aineellisen totuuden vaatimus tulee suhteuttaa toisiinsa. Tavoitteena on näyttökynnyks, jossa todennäköisyys aineellisen totuuden toteutumiseksi on mahdollisimman suuri. Lindkvist perustelee myös kantansa, miksi korkea selvityskynnyks ja viranomaisen korkea näyttökynnyks eivät voi tulla samanaikaisesti kyseeseen. Liian korkeista näyttökynnyksistä ja väärän päätöksen riskeistä ks. myös Klami 2000, s. 73 ja Klami – Sorvettula – Hatakka 1995, s. 84–85.

Eurooppaoikeuden osalta todettakoon että, näyttökynnyks- ja todistustaakka ovat perinteisesti kuuluneet jäsenmaiden prosessi-autonomian piiriin. Perustavaa laatua olevat EU-oikeudelliset periaatteet voivat kuitenkin modifioida kansallisia näyttökynnyksistä ja todistustaakan jakautumista koskevia säännöksiä niitä kansallisissa tuomioistuimissa sovellettaessa. Yksinomaan tehokkuusperiaate edellyttää, etteivät kansalliset todistustaakkasäännöt estä EU-oikeuden toteutumista (Heuman 2008, s. 37). Myös EU:n tuomioistuimen ratkaisukäytäntö, esimerkiksi kilpailuoikeuden loukkausta koskevissa asioissa, sisältää

Oikeustieteellisessä kirjallisuudessa on myös rikosasioiden osalta käyty vilkasta keskustelua siitä, tulisiko näyttökynnyksen olla vakio vai olisiko tästä normaalikynnyksestä poikkeaminen tietyissä tilanteissa, tiettyjen rikostyyppien tai yksittäisten tunnusmerkistötekijöiden osalta perusteltua. Tutkijoiden kannanotot kysymykseen ovat vaihdelleet ja puolestapuhuja on ollut sekä joustavilla että kiinteillä näyttökynnyksillä. Yleisesti ottaen rikosoikeustieteessä on pidetty kiinni näyttökynnyksen muuttumattomuudesta. Käytännössä näyttökynnyksen on kuitenkin todettu vaihtelevan esimerkiksi rikoksen vakavuuden mukaan. Myös teoriassa kiinteästä näyttökynnyksestä on vaikea pitää kiinni, jos selvittämiskynnyksen vaihtelu kuitenkin hyväksytään.⁶²² Selvittämiskynnyksen madaltuminen johtaa suuremman epävarmuuden hyväksymiseen ja sitä kautta näyttökynnyksen laskuun. Selvyuden vuoksi todettakoon kuitenkin, että rikosprosessuaalisen tuomitsemiskynnyksen muuttumattomuudella tai joustavuudella ei sinänsä ole mitään tekemistä hallintoprosessuaalisen ratkaisun näyttöarvon kanssa. Sen sijaan kyse on hallintoprosessuaalisen ratkaisun näyttöarvosta suhteessa rikosprosessin tuomitsemiskynnykseen, jolloin näyttökynnyksen vaihtelu vaikuttaa ratkaisun suhteelliseen painoarvoon näytön arvioinnissa. Kyse on siitä, missä määrin rikosprosessin jo lähtökohtaisesti hallintoprosessia korkeamman näyttökynnyksen vuoksi tarvitaan lisänäyttöä hallintoprosessuaalisen ratkaisun ja muun näytön ohella tuomitsemiskynnyksen ylitymiseksi. Koska tuomitsemiskynnys vaikuttaa myös syytekynnykseen, vaihtelulla on merkitystä myös esitutkinnassa ja syyteharkinnassa syytekynnyksen ylittymistä arvioitaessa.⁶²³

---

kannanottoja näyttökynnykseen ja todistustaakan jakautumiseen (Talja 2017, s. 44–47). Jäsenmaiden prosessiautonomia tältä osin onkin suhteellista.

622 Lappalainen 2001, s. 345–346, Lindell 1987, s. 353, Diesen 1993, s. 267. Pölönen 2003, s. 142–143. Frände 1999, s. 338 alav.10, Klamin (2000, s. 39) mukaan seuraamuksen yleinen tai yksittäistapauksellinen ankaruus on voitava ottaa huomioon näyttökynnystä korottavana näkökohtana. Klami torjuu ajatuksen, että näyttökynnys yleisesti ottaen joustaisi alaspäin lievemmin rangaistavien rikosten osalta. Ks. myös Jääskeläinen 1997, s. 238 ja 242. Näyttökynnyksen vaihtelusta käydystä keskustelusta ks. Jonkka 1991, s. 74, 97–104, Pölönen – Tapanila 2015, s. 83, Hirvelä 2006, s. 288.

623 Näyttökynnystä määrittää myös pohjoismaisen prosessioikeudellisen tutkimuksen ns. överviktsprincipen eli ylipaino- tai näyttöenemmysperiaate. Ks. Bolding 1989, s. 118–128. Norjassa Hov pitää näyttöenemmysperiaatetta huomionarvoisena pääsääntönä, mutta katsoo tarvittavan sääntöjä, joilla pyritään vähentämään väärin päätösten ajateltavissa olevia haittoja. Väärin päätösten haittapunninta merkitsee, että näyttökynnyksen korottaminen on tietyissä tilanteissa perusteltua (Hov 1994, s. 436–437). Ks. myös Saranpään väitöskirja ”Näyttöenemmysperiaate riita-asiassa”. Saranpään mukaan näyttöenemmysperiaatetta tarkemmin määriteltynä ”järkeväenä näyttöenemmytenä” tulisi soveltaa dispositiivisten riita-asioiden normaalinäyttökynnyksenä ja sen tulisi olla kyseisissä riita-asioissa johtava näytönratkaisuperiaate (Saranpää 2010, s. 286). Näyttöenemmysperiaatetta koskevasta kirjallisuudesta ks. Jokela 2015, s. 351–352. Näyttöenemmysperiaatetta eli ylipainoperiaatetta sovellettaessa tuomioistuimien ratkaisee asian sen mukaan, kumpaa vaihtoehtoa se pitää todistusharkinnassaan todennäköisempänä. Todistustaakka ei tällöin ole kummallakaan asianosaisella tai sitten vaihtoehtoisesti se on molempien osalta yhtäläinen. Mikäli väärän päätöksen haitallisuus molempien asianosaisten kannalta on yhtä suuri, antaa Klamin jäljempänä selostettava näyttökynnyksen määräytymistä koskeva malli näyttökynnykseksi

Kaiken kaikkiaan näytön riittävyyskysymys hallintoprosessissa vaikuttaa olevan huomattavasti epäselvempi kysymys kuin rikosprosessissa, jossa lähtökohtaisesti on vain yksi näyttökynnys.⁶²⁴ Kuinka korkea todennäköisyysasetetta hallintoasioissa teoreettisesti ja tosiasiallisesti sovelletaan, on vailla riittävää vastausta. Ainakaan näyttöenemmyysperiaatteen mukainen todennäköisyystaso normaalinäyttökynnysenä tuskin riittää. Korkea todennäköisyysasetetta edellyttää jo hallintoasioiden indispositiivinen luonne ja vahvana ilmenevä pyrkimys aineelliseen totuuteen. Hallintoprosessissa osapuoliasetelmassa vallitsee myös epätasapaino yksityisen asianosaisen ja viranomaisen välillä, jolloin myöskin väärästä päätöksestä aiheutuva rasitus osapuolille on eri suuruinen.

4.5.4.2 Haittapunninta ja näyttökynnys

Kysymys näytön riittävydestä luetaan nykyisin siviili- ja rikosprosessioikeudessa osaksi todistustaakkakysymystä, jossa otetaan kantaa sekä näytön riittävyttä että todistustaakan jakautumista koskevaan kysymykseen.⁶²⁵ Klami on tutkimusryhmänsä kanssa kehittänyt väärää päätöstä koskevan järkevä riskin ottamista ja näyttökynnystä määrittävän mallin, joka perustuu suuntaan tai toiseen tapahtuvan väärän päätöksen haittojen punnintaan. Mallia tarkastellaan tässä yhteydessä tarkoituksena selvittää sen hyödyllisyyttä hallintoprosessuaalisen näyttökynnyksen ja edelleen ratkaisun näyttöarvon määrittelyssä sekä yleisesti että yksittäisessä ratkaisutilanteessa.

Todistustaakka käsitteenä on yleensä määritelty asianosaiselle lankeavaksi riskiksi siitä, että jokin hänelle edullinen oikeustositseikka jää vaille riittävää näyttöä. Todistustaakan rasittama asianosainen joutuu kärsimään haitalliset seuraukset siitä, että tuomioistuin ei voi asettaa kyseistä seikkaa ratkaisunsa perustaksi, vaan perustaksi tulee sen vastakohta. Todistustaakkanormeja soveltamalla tuomioistuin ratkaisee epävarmuuden rasittamassa päätöksentekotilanteessa kysymyksen siitä, kumpi asianosainen kantaa riskin riittävän näytön puuttumisesta ja millaista todennäköisyyttä näytön riittävyys edellyttää.⁶²⁶ Todistustaakkanormit tulevat varsinaisesti sovellettavaksi, kun jostakin merkityksellisestä seikasta ei voida tulla täysin vakuuttuneeksi. Kirjallisuudessa asia on ollut tapana ilmaista siten, että todistustaakkanormit tällöin laukeavat. Todistustaakkanormia soveltaa tuomiois-

---

50 %. Tässä tilanteessa ei ole perusteltua vaatia korkeita näyttökynnyksiä (Klami 1990a, s. 84–85). Näyttöenemmyysperiaatteen on katsottu soveltuvan etenkin dispositiivisiin siviilijuttuihin, joissa väärän päätöksen haitallisuus on molempien asianosaisten osalta jokseenkin yhtäläinen. Rikosjutuissa se ei voi tulla sovellettavaksi asioiden indispositiivisen luonteen vuoksi (Saranpää 2010, s. 286).

⁶²⁴ Diesen (2007, s. 212) on Ruotsin hallinto-oikeuden osalta todennut, että näyttövaatimuksesta ei muodostu johdonmukaista yhtenäistä ja selvää kuvaa. Syynä epäselvyyteen on Diesenin mukaan hallinto-oikeudellisten asioiden moninaisuus, joka johtaa erilaisiin ratkaisuihin sekä näyttövaatimuksen että todistustaakan osalta. Lisäksi erilaisia näyttöilmaisuja koskeva soveltamiskäytäntö hallintotuomioistuimissa on epäyhtenäinen.

⁶²⁵ Lappalainen 2001, s. 294–296. Pölönen 2003, s. 312.

⁶²⁶ Lappalainen 2001, s. 307.

tuin itse, kun se ottaa kantaa näytön riittävyteen määrittelemällä näyttökynnyksen. Tämä tarkoittaa sitä, että näytön riittävyys ja todistustaakan jako kuuluvat yhteen ja todistustaakkanormi toimii aina tietynlaisen näyttökynnyksen kanssa. Mitä suurempaa varmuutta jo lähtökohtaisesti vaaditaan, sitä todennäköisempää on, että normia joudutaan soveltamaan. Tällöin riippuu niistä kriteereistä, joilla todistustaakkanormi on asetettu, miten suuri väärien päätösten todennäköisyys on. Tähän vaikuttaa tietenkin kriteerien suhde tosiasiallisiin mahdollisuuksiin saada riittävänä pidettävä näyttö hankituksi tietyn tyyppisissä jutuissa.⁶²⁷ Teemametodin arvostelijat ovat katsoneet, että kiinteisiin todistustaakkasääntöihin nojautuminen yhdistettynä korkeaan näyttökynnykseen lisää väärien päätösten riskiä.⁶²⁸ Todistustaakkaproblematiikassa on olennaista se, miten epävarmassa tilanteessa on suhtauduttava erisuuntaisten väärien päätösten haittoihin ja riskeihin ja miten ne on suhteutettava toisiinsa. Tämä puolestaan määrittää sen, mille korkeudelle näyttökynnys asettuu ja miten todistustaakka jakautuu. Näyttökynnys voidaan ilmaista matemaattisen kaavan muodossa:

$$P > \frac{1}{1 + \frac{Dg}{Di}}$$

Kaavassa P on vähimmäistodennäköisyys informaatiolle, joka puhuu tietyn päätösvaihtoehdon puolesta. Dg on rikosjuttuun sovellettuna subjektiivisesti arvioitu haitta väärästä vapauttavasta tuomiosta ja Di väärän langettavan päätöksen haitta.⁶²⁹

Klami tutkimusryhmineen on hyödyntänyt tiettyjä kriteereitä vastakkaisten väärien päätösvaihtoehtojen (F ja – F) haittojen arvioimiseksi ja näyttökynnyksen määrittelemiseksi. Tällaisia haittakriteereitä tai näkökohtia käyttämällä ja toisiinsa suhteuttamalla saadaan painotettuja haittamittareita. Niiden avulla voidaan muodostaa painotetulle näyttökynnykselle kokonaisarvo, joka ilmentää, mikä on järkevää riskin ottamista väärästä päätöksestä.⁶³⁰ Klamin mallissa haittamittarit palautuvat jäljempänä mainittuihin prosessioikeudellisessa kirjallisuudessa esitettyihin argumentteihin, joilla todistustaakan jakautumista on perusteltu. Kyseiset perusteet on esitetty lähinnä siviilioikeutta varten mutta ovat siinä määrin yleispäteviä, että niitä voidaan soveltaa myös hallinto-oikeudessa.⁶³¹ Kukin niistä muodostaa sellaisen

627 Klami 1990a, s. 68 ja alav. 7. Rikosjutuissa ei varsinaisesti voida puhua todistustaakan jaosta, koska syyttäjällä on aina todistustaakka.

628 Klami 1988, s. 41–42.

629 Sorvettula – Klami – Rahikainen 1988, s.29.

630 Klami 1988, s. 56.

631 Haapaniemi 2001, s. 509.

näkökohdan, joka on erikseen otettava huomioon väärän päätöksen haittaa suuntaan tai toiseen arvioitaessa.⁶³²

Kirjallisuudessa todistustaakan jakautumista perustelevat argumentit on ryhmitelty jäljempänä olevalla tavalla.⁶³³ Jaottelu vastaa Klamin tutkimusryhmänsä kanssa tekemää perustelutapojen ryhmittelyä neljään eri argumenttiryhmään, joita todistustaakkasäännöistä käydyssä keskustelussa on punnittu ja painotettu jollakin tavoin⁶³⁴:

1) Kokemusperäinen todennäköisyys eli erilaisten asiantilojen todennäköisyys yleisen elämäkokemuksen valossa.

2) Osapuolten aihe ja mahdollisuudet esittää näyttöä riidanalaisesta kysymyksestä. Todistustaakka on perusteltua asettaa sille osapuolelle, jonka yleisesti ottaen on helpompi esittää näyttöä tai jolla jo ennakolta on ollut suurempi intressi varmistua näytön saatavuudesta. Yleensä näytön esittäminen on helpompaa jonkin seikan olemassaolosta kuin sen puuttumisesta.

3) Aineellisen oikeuden tarpeet ja asianomaisen lain tavoitteet, jotka liittyvät yhteen. Jokelan mukaan todistustaakan jakautuminen tällä perusteella on kuitenkin ongelmallista, ellei kyseinen tarve ilmene laista. Aineellisen oikeuden tarpeet voivat olla erilaisia eri oikeudenoilla ja niistä vallitsevat käsitykset vastakkaisia. Todistustaakan jakautumista voidaan tarkastella pelkästään lain tavoitteiden kannalta. Esimerkkinä Jokela viittaa Ekelöfiin ja Olivecronaan, joiden mukaan todistustaakkasääntöjen tulee palvella samaa tarkoitusta kuin aineellisoikeudellisten säännösten ja osaltaan turvattava niiden riittävä toteutuminen yhteiskuntaelämässä.⁶³⁵

4) Kohtuuskäsitteet esimerkiksi asianosaisten sosiaaliset ja taloudelliset mahdollisuudet kantaa riski väärästä päätöksestä.

Klamin mallissa kutakin edellä mainittua argumenttia eli alkuperäistodennäköisyyttä, näyttömahdollisuuksia, materiaalisien oikeusnormien tavoitteita sekä väärän päätöksen riskinkantokykyä käyttäen tapahtuva väärän päätöksen haitta-astearviointi kertoo väärän päätöksen haitan ja siitä johdettavissa olevan näyttökynnyksen ja myös sen, että argumentit voivat olla erisuuntaisia. Koska eri argumenteilla voi päätöksentekotilanteessa olla erilainen painoarvo tuloksena on painotettu näyttökynnyks, joka ilmentää väärän päätöksen haittoja merkityksellisten näkökohtien valossa sekä näiden argumenttien hierarkiaa sekä painoarvoa. Näyttökynnyksestä ja todistustaakan jakoa koskevia normeja asettaessa joudutaan huomioimaan myös jutun konkreettinen näyttötilanne ja todistusharkinnan tulos. Ilman näitä todistustaakkakorkeita on mahdotonta asettaa.⁶³⁶ Näyttökynnyksen tulisi siis määräytyä

632 Klami 1990a, s. 81.

633 Ks. lähemmin Jokela 2015, s. 349–351 ja sivuilla mainitut kirjallisuusviitteet.

634 Klami 1990a, s. 77–80.

635 Ekelöf – Edelstam – Heuman 2009, s. 96–98 (sama Ekelöf – Boman 1992, s. 86), Olivecrona 1930, s. 129–135.

636 Klami 1988, s. 59.

siten, että aineellisesti todennäköisimmät seikat tulevat faktapremisseiksi. Menetelmää soveltamalla päädytään joustaviin näyttökynnyksiin ja se voi johtaa myös todistustaakkannormin joustamiseen.⁶³⁷ Haitta-arvo punninnassa huomioitavien näkökohtien painoarvot on myös helppo muuttaa prosentteiksi ja päätyä yhteen painotettuun näyttökynnykseen. Mallia testattiin ruotsalaisten ja suomalaisten juristien keskuudessa, jolloin näyttökynnys asetui siviilijuttujen osalta hyvin lähelle 50 %.⁶³⁸ Rikosjuttujen osalta Klami on esittänyt, että näyttökynnyksen tulisi yleisesti ottaen olla yli 90 %.⁶³⁹ Teoriassa haittapunnintamallin avulla olisi määriteltävissä myös näyttökynnykset hallintoprosessissa eri asioissa ja asiaryhmässä. Mallia ei liene laajemmin testattu hallintoasioissa.

Klami on soveltanut mallia lasten huostaanottoa koskevissa asioissa, kun kyse on ollut epäillyn seksuaalisen hyväksikäytön näyttökynnyksestä. Punnittavana on väärästä toimenpiteisiin ryhtymättä jättämisestä seuraava haitta verrattuna väärästä toimenpiteisiin ryhtymispäätöksestä aiheutuvaan haittaan. Kyse on lapsen edusta. Vaarana on, että hyväksikäyttö jatkuu ja lapselle aiheutuu vakavia fyysisiä ja psyykkisiä seurauksia. Pelkkä pelko uusiutumisesta on haitallista. Väärästä huostaanottopäätöksestä taas aiheutuu haittaa vanhemmille ja lapselle, mikä ei ole rinnastettavissa väärästä syyksi lukevasta tuomiosta syytetylle aiheutuvaan haittaan. Kun väärän huostaanottopäätöksen haitat suhteessa väärään huostaanottopäätöksestä luopumiseen ovat huomattavasti alhaisemmat kuin vastaavassa asetelmassa hyväksikäyttöä koskevassa rikosasiassa, antaa kaava hyväksikäyttöepäilyn osalta alhaisemman näyttökynnyksen. Jos kyse on *yksinomaan* inestiepäilystä, Klami päättyy 50 %:n näyttökynnykseen sekä inestien tapahtumisesta että sen uusiutumisesta tulevaisuudessa.⁶⁴⁰

Edellä oleva huostaanottoasia tuo hyvin esille hallinto- ja rikosprosessuaalisen päätöksenteon eroavuuden muussakin suhteessa kuin pelkästään hyväksikäyttöä koskevaa näyttökynnystä määritettäessä. Tämä eroavuus puolestaan korostaa jo aiemmin todettua oikeus- ja näyttökysymysten erottelun ja näyttökysymyksen jäsentämisen tärkeyttä, mikäli hallintoprosessuaalisen ratkaisun näyttöarvoa halutaan arvioida rikosprosessissa. Lapsen etu (lapsen kehitys ja terveys) on laajempi oikeudellinen kysymys, kuin kysymys rikoksen tapahtumisesta eikä lapsen edun arvioinnissa huomioitavilla seikoilla välttämättä ole relevanssia rikosoikeudessa. Jos konkreettiset oikeustositseikat (taustaseikkoja), joiden pohjalta lapsen yleistä etua koskeva prognoosi on tehty, eivät selvästi ilmene päätöksestä, vertailua ei voida suorittaa. Tosiseikkojen yksilöiminen on olennaista, koska huostaanotto saattaa olla lapsen edun mukaista, vaikka rikosoikeudellisesti hyväksikäyttörikoksena rangaistavaa tekoa ei olisikaan tapahtunut. Lisäksi sosiaaliviranomaisten tulkinta hyväksikäyttörikoksesta saattaa

637 Klami 1990a, s. 82.

638 Klami 1990a, s. 84

639 Klami 1993, s. 824.

640 Klami 1993, s. 826–828.

poiketa rikosoikeudellisesta. Ratkaisun luotettavuuden kannalta on myös tärkeää, että muut lapsen kasvuolosuhteissa mahdollisesti esiintyvät puutteellisuudet, jotka ovat relevantteja lapsen kokonaisedusta päätettäessä, eivät vaikuta siihen, mitkä hyväksikäyttökoon liittyvät tosiseikat katsotaan näytetyksi.

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 2 §:n ja 3 §:n todistustaakan jakoa ja näyttökynnystä koskevien yleisluontoisten säännösten lisäksi eri oikeudenaloja koskevaan lainsäädäntöön sisältyy runsaasti erityisiä todistustaakkanormeja. Oikeustieteessä ei ole kuitenkaan kyetty luomaan yleistä normatiivista todistustaakkateoriaa, joka määritteli yleisluontoisin kriteerein näyttökynnyksen tai todistustaakan jakautumisen. Kuten Klami on todennut, yleinen normatiivinen teoria myös edellyttäisi, että siitä olisi johdettavissa yhtenäinen perustelutapa konkreettisille todistustaakkanormeille. Yhtenäistä perustelutapaa todistustaakkanormille ei ole pystytty muotoilemaan, vaan argumentit voivat painottua eri tavoin ja puhua samaan tai eri suuntaan. Mikään edellä mainittuihin argumentteihin pohjautuvista todistustaakkateorioista ei ole toteutunut sellaisenaan. Teoriat myös edellyttävät kiinteitä todistustaakkasääntöjä ja jotta ne toimisivat, tulisi näyttökynnyksen todistusharkinnassa kunkin todistustaakkanormin soveltamisalalla olla periaatteessa kiinteä. Todistustaakkasääntö tulisi sovellettavaksi, kun näyttökynnys ei ylity. Klamin mukaan ei ole kuitenkaan realistista olettaa, että näyttökynnys kunkin todistustaakkanormin soveltamisalalla tosiasiallisesti asettuisi yhtenäisesti eikä hän myöskään pidä tällaisen asettamista edes normatiivisesti perusteltuna.⁶⁴¹

Epäaito todistustaakka, selitystaakka ja konkretisoimistaakka

Näytön riittävyttä voidaan pyrkiä vielä määrittelemään niin sanotun epäaidon todistustaakan ja rikosprosessissa käytetyn selitystaakan käsittein. Teoreettisesti ottaen epäaidolla todistustaakalla tarkoitetaan tilannetta, jossa alkuperäisen todistustaakan rasittama asianosainen on jo esittänyt riittävän näytön ja vastapuoli joutuu esittämään vastaanäyttöä estääkseen sen, että aidon todistustaakan rasittaman asianosaisen esittämä seikka asetetaan tuomion perustaksi. Epäaidolla todistustaakalla kuvataan päänäytön ja vastaanäytön käsitteisiin liittyvää todistustaakan siirtymisilmiötä.⁶⁴² Rikosprosessissa syytetyllä on epäaito todistustaakka sen jälkeen, kun syyttäjän päänäytön katsotaan ylittäneen tuomitsemiskynnyksen. Mikäli syytetty ei tällöin esitä syyttäjän näyttöä horjuttavaa vastaanäyttöä, syytetty tuomitaan. Jos hän tässä onnistuu, todistustaakka siirtyy takaisin syyttäjälle, jolla se alun pitäenkin oli. Selitystaakkaa on pidetty myös epäaitona todistustaakkana.⁶⁴³ Pölösen mukaan selitystaakka tarkoittaa sitä, että todistusharkinnassa päädytään syytetylle epäedullisiin johtopäätöksiin, koska syytetty laiminlyö selityksen tai selvityksen antamisen

⁶⁴¹ Klami 2000, s. 81–82.

⁶⁴² Lappalainen 2001, s. 314–315, Jokela 2015, s. 346.

⁶⁴³ Klami 2000, s. 93–94. Ks. myös Ekelöf – Boman 1992, s. 115–116.

häntä vastaan puhuvasta seikasta, vaikka hän voisi sen tehdä. Selitystaakka liittyy enemmänkin todistusharkintaan ja ilmenee oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 6 §:stä. Epäaidossa todistustaakassa puolestaan on kyse siitä, että prosessin aikana syyttäjän näyttökynnyksen ylittyminen näyttää todennäköiseltä, jolloin vastaajan tulisi esittää syyttäjän päänäyttöä horjuttavaa vastanäyttöä välttyäkseen tuomiolta. Vastanäytöltä ei kuitenkaan edellytetä samaa todistusvoimaa kuin päänäytöltä.⁶⁴⁴

Todistusoikeudellisessa kirjallisuudessa on käytetty myös käsitettä konkretisoimistaakka, joka liittyy todistusharkintaan. Tuomioistuin ei voi tutkia eikä syyttäjä ottaa kantaa syytetyn esittämiin väitteisiin niiden epämääräisyyden vuoksi. Tällainen on tilanne esimerkiksi silloin kun syytetty tyytyy pelkästään kiistämään jonkin seikan tai esittää niin epämääräisen väitteen, ettei siitä ilmene seikkoja, joiden perusteella väitteen uskottavuutta voitaisiin arvioida.⁶⁴⁵

Todistusoikeudessa voidaan mielestäni tulla toimeen ilman epäaidon todistustaakan, selitystaakan ja konkretisoimistaakan käsitteitäkin. Rikosprosessissa niillä kuvataan syyttäjän esittämän näytön todistusvoimaa arvioituna vastaajan mahdollisesti esittämien tai esittämättä jättämien selitysten ja selvitysten jälkeen. Mikä merkitys vaikenemisella, selityksillä tai niiden epämääräisyydellä on todistusharkinnassa ja katsotaanko niiden merkitsevän konkreettisen syytekynnyksen ylittymistä tai ylittymättä jäämistä. Tällöin tulee kuitenkin huomiotavaksi oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 6 §:n 2 momentissa ilmaistu itsekriminointisuojaan periaatteen loukkamattomuus, joka rajoittaa syytetyn passiivisuuden huomioimista hänen haitakseen syyttäjän todisteiden näyttöarvoa määritettäessä. Kuten jo edellä kävi ilmi, hallintoprosessissa itsekriminointisuoja on puolestaan rajoittuneempi sisältö.

Kyseisillä käsitteillä on nähdäkseni enemmän näytön todistusvoimaa ja näyttökynnystä konkretisoiva ja näytön arvioinnille suuntaa antava ja sitä ohjaava funktio, mutta niiden avulla ei luonnollisestikaan voida ratkaista esitetyn näytön todistusvoimaa ja määrittää konkreettisen tuomitsemiskynnyksen korkeutta rikosprosessissa. Käsitteet voivat toimia lähinnä vain selventävinä apuvälineinä pyrittäessä hahmottamaan hallintoprosessissa esitetyn näytön vahvuutta ja näyttökynnyksen korkeutta verrattuna rikosprosessissa edellytettyyn. Olennaista on kuitenkin, ettei taakkojen kuvaamissa tilanteissa kyse ole syyttömyysolettaman vastaisesti käännettystä todistustaakasta, jonka mukaan syytetyn tulisi todistaa syyttömyytensä toteen. Käytännössä epäselvyyttä kuitenkin aiheuttaa se, ettei tuomioistuimen perusteluista ole pääteltävissä, onko kyse aidon vai epäaidon todistustaakan tilanteesta. Asiassa saattaa syntyä virheellinen käsitys, ettei aidon todistustaakan rasittaman asianosai-

644 Pölönen 2003, s. 137–138, Diesen 1993, s. 497, Klami 2000, s. 93–94. Lappalainen 2001, s. 315, Ekelöf –Boman 1992, s. 65. Ks. myös KKO 2011:20.

645 Pölönen 2003, s. 137, Diesen 1993, s. 491. Diesenin (1993, s. 492) mukaan konkretisoimistaakka tulisi sovellettavaksi vain sellaisissa rikoksissa, joissa syytetyllä on aktiivinen toimimiselvollisuus eli laiminlyöntirikoksissa, kuten esimerkiksi kirjanpitorikoksissa tai verorikoksissa. Edellytyksenä on myös, että selvitystä ei ole mahdollista hankkia ilman syytetyn myötävaikutusta.

sen näyttö olisi ollut riittävä ja asiassa olisi sovellettu poikkeuksellista todistustaakan jakoa.⁶⁴⁶

Koska tuomioistuimella on kokonaisvastuu asian riittävästä selvittämisestä, hallintoprosessissa tulisi siirtyä todistustaakanormeihin vasta asianmukaisten selvitystoimenpiteiden jälkeen. Siten edellä mainittujen käsitteiden kuvaamat tilanteet voivat tulla kyseeseen vasta sen jälkeen, kun selvitystoimenpiteitä ei kannata enää jatkaa. Tuomioistuimen päätöspäätöseluissa käsitteillä saattaisi tällöin olla näyttökynnyksen ylittymistä kuvaavaa, täsmentävää ja tarkentavaa informaatioarvoa. Käytetyistä käsitteistä riippumatta tärkeintä kuitenkin on, että rikostuomioistuin tietää, mikä näyttökynnys hallintoprosessissa on ollut ja onko kynnystä jouduttu laskemaan asianosaisen selvitysvastuun laiminlyönnin vuoksi.

Näyttökynnykseen hallintoprosessuaalisen ratkaisun todistusarvon mittarina palataan vielä tutkimuksen loppupäätelmissä luvussa 7.2.4.

4.6. Vero- ja veroprosessuaalisten ratkaisujen todistusarvo

4.6.1 Johdanto

Veroasiat ovat hallintoasioiden ryhmä, jossa hallintomenettelyn ja hallintoprosessin yhteys rikosprosessiin on varsin kiinteä. Muissa hallintoasioiden ryhmissä kyseinen yhteys ei ole yhtä selkeästi nähtävissä lukuun ottamatta ehkä ympäristörikosasioita, mikä johtuu suoraan aineellisen rikosoikeuden verorikoksia koskevista rangaistus-säännöksistä. Vakavimmissa verorikoksina käsiteltäviksi tulevilla rikosasioissa on myös säännönmukaisesti laadittu verotarkastuskertomus, jonka pohjalta on tehty rikosilmoitus tai sitten rikostutkintaa tehdään samanaikaisesti verotusmenettelyn kanssa. Kuten aiemmin jo todettiin, tutkimuskirjallisuudessa ja oikeuskäytännössä on vallitsevana kanta, ettei rikostuomioistuin ole sidottu verotusmenettelyssä tai hallintolainkäytössä oikeus- tai näyttökysymyksessä annettuun ratkaisuun.⁶⁴⁷ Siten ratkaisut, jotka koskevat esimerkiksi tietyn tuloerän veronalaisuutta, määräämättä jääneen veron määrää tai sitä kenen olisi tullut maksaa veroa, esimerkiksi kenen palveluksessa niin sanotuissa kuittikaupassa työntekijöiden on katsottava olleen, eivät sido rikostuomioistuinta. Sitovuutta ei ole myöskään tietyn oikeudellisen muodon tai järjestelyn sivuuttamista koskevilla ratkaisuilla eikä mainittuihin ratkaisuihin liittyviä oikeustositseikkoja koskevilla näyttöratkaisuilla. Tämä on myös tarkasteluni lähtökohtana. Silti käytännössä verottajan ja hallinto-oikeuden ratkaisulla on kuitenkin suuri merkitys rikosprosessissa, joten niiden näyttöarvoa on syytä lähemmin

---

⁶⁴⁶ Klami (1992, s. 364) huomauttaa veroasioiden osalta, että näyttökynnyksestä koskevaa keskustelua vaikeuttaa, ettei hallintotuomioistuinten ratkaisuissa pidetä erossa epäaitoa ja aitoa todistustaakkaa.

⁶⁴⁷ Ks. luku 2.2 ja esim. ratkaisut KKO 2018:20 (kohta 17), KKO 2017:98 (kohta 19), KKO 2014:46 (kohta 48) ja KKO 2010:85 (kohta 12).

tarkastella. Myös oikaisumenettelyssä annettujen ratkaisujen hyödyntäminen on tavanomaista esitutkinnassa ja prosessissa. Vero-oikeudellisten käsitteiden tulkinta edellyttää asianomaisen oikeusalan tuntemusta ja hallintaa, mikä osaltaan lisää ratkaisujen painoarvoa. Toisaalta vero-oikeudellisten ratkaisujen merkityksen arvioimista hankaloittaa, että rikos- ja vero-oikeudellisten säännösten käsitteet, tarkoitusperät ja soveltamisedellytykset poikkeavat toisistaan.⁶⁴⁸ Viranomaisen ja verovelvollisen selvittämismenettelyyn pohjautuvia jälkiverotuspäätöksiä sekä niitä koskevien valitusten johdosta annettuja hallintotuomioistuinten ratkaisuja.

Vastaavasti kuten muissakin hallinto-oikeudellisissa asiaryhmissä myös vero-oikeudellisten ratkaisujen näyttöarvon määrittelyssä joudutaan tukeutumaan näyttökynnukseen ja todistustaakkanormeihin arvonmäärityksen keinona. Näin ollen päätösten näyttöarvon arvioimiseksi on olennaista tietää, milloin veroasioissa katsotaan näyttöä olevan riittävästi ja millaisia todistustaakkanormeja verotuksessa sovelletaan. Viranomaisen ja verovelvollisen selvittämismenettelyyn ja todistustaakan jakautumisella ei ole suoranaista merkitystä ratkaisun näyttöarvon kannalta. Tämän vuoksi todistustaakkanormeja käsiteltäessä pidetään silmällä niiden näyttökynnystä kuvaavia ilmaisuja. Kuinka vahvaa näyttöä normi edellyttää todistustaakan kantavalta asianosaiselta. Normin puuttuessa todistustaakan jakoperiaatteilla on kuitenkin merkitystä määritettäessä näyttökynnystä haittapunnintamalla avulla.

Kuten edellä on käynyt ilmi, verovelvollisen selvittämismenettelyssä ja sitä koskevassa hallintoprosessissa saattaa joutua ristiriitaan itsekriminointisuojan kanssa, mikä vaikuttaa ratkaisun näyttöarvoon rikosprosessissa. Tällöin näyttöarvon määrittämistä ei voida perustaa hallintoprosessissa sovellettuun näyttökynnukseen paitsi silloin, kun periaatetta on loukattu pelkästään hyödyntämällä verovelvollisuuden passiivisuutta ja alentamalla sen johdosta näyttökynnystä. Tämä edellyttää tietenkin, että sovellettu näyttökynnys on tiedossa. Vähintäänkin tulisi tietää, mikä tavanomainen näyttökynnys on ja että sitä on laskettu verovelvollisen vahingoksi. Myös siinä tapauksessa, että asiassa olisi sovellettu todistustaakasääntöjä todistustaakan jäädessä verovelvolliselle, joudutaan kyseinen seikka huomioimaan arvioitaessa ratkaisun näyttöarvoa näyttökynnysten avulla. Todistustaakasääntöihin turvautuminen eli näyttökynnysten alittuminen on tietenkin huomioitava aina riippumatta siitä, onko myös itsekriminointisuoja samalla loukattu. Näin ollen asianosaisten selvittämismenettelyssä ja jakautumista sekä todistustaakkaa verotuksessa on syytä tarkastella lähemmin.

---

648 Vastaavasti rikosprosessissa annetut ratkaisut eivät lähtökohtaisesti saa sitovaa vaikutusta hallintoprosessissa. Saukon mukaan tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö ratkaisulla käytännössä olisi usein välittömiä tai välillisiä vaikutuksia. Oikeusprosessien vaikutus on kuitenkin usein hyvin tulkinnallista. Säännösten sanamuodot eivät niiden erilaisista tarkoitusperistä johtuen ole aina yhdistettävissä samanlaisella tulkinnalla. Rikos- ja riitaprosessien vaikutuksista veroasiaan ks. tarkemmin Saukko 2013, s. 314–325.

4.6.2 Veroviranomaisen ja verovelvollisen selvittämisvelvollisuus ja näyttökynnys

Hallintomenettelyssä ja hallintolainkäytössä yleensäkin noudatettavan virallisperiaatteen mukaisesti veroviranomaiset vastaavat siitä, että verotus toteutetaan laillisesti ja oikea-aikaisesti ja että asia selvitetään riittävällä tavalla materiaalisesti oikean lopputuloksen saavuttamiseksi. Veroviranomaisen on selvittävä aktiivisesti asiaa. Tämä verotuksessakin noudatettava periaate ei kuitenkaan merkitse veroviranomaisen velvollisuutta selvittää kaikkia tosiasioita vaan lähinnä ottaa kantaa selvityksen riittävyteen ja osoittaa verovelvolliselle, mitä selvitystä tarvitaan. Mikäli verovelvollinen ei halua selvitystä esittää, ei tämä käänne selvitysvelvollisuutta verottajalle. Veronsaajan selvittämisvelvollisuuden ulottuvuus vaihtelee asian laadun mukaan. Säännönmukaisessa verotuksessa ja tavanomaisissa tapauksissa voidaan pohjaksi ottaa veroilmoitus verovelvolliselta pyydettyine lisäselvityksineen. Jos taas verovelvolliseen ollaan oikeissa kohdistaa erityisiä kielteisiä verotustoimenpiteitä, on tämä seikka omiaan korostamaan veronsaajan selvitysvelvollisuutta. Toisaalta veronsaajan korostunut selvitysvelvollisuus ei poista verovelvollisen myötävaikuttamisvelvollisuutta asiaan.⁶⁴⁹

VML 26.4 §:ssa säädetään yleisesti selvittämisvelvollisuuden sisällöstä ja sen jakautumista veroviranomaisen ja verovelvollisen kesken.

Verovelvollisen täytettyä ilmoitusvelvollisuutensa tulee veroviranomaisen ja verovelvollisen osallistua mahdollisuuksiensa mukaan asian selvittämiseen. Pääasiallisesti sen, jolla on siihen paremmat edellytykset, on esitettävä asiasta selvitystä.

Vaikka kaikkiin verolakeihin ei sisällykään kyseistä säännöstä vastaavaa säännöstä, selvittämisvelvollisuuden on katsottu yleensäkin jakautuvan VML 26.4 §:ssä säädettyllä tavalla. Säännöksestä ilmeneviä periaatteita sovelletaan kaikissa verotuksen vaiheissa: säännönmukaisessa verotuksessa, verotarkastuksessa, verotusta oikaistessa, muutoksenhaussa oikaisuvaatimukseen ja tuomioistuimissa.⁶⁵⁰ Olennaista on verovelvollisen ilmoittamis- eli myötävaikuttamisvelvollisuuden ensisijaisuus. Kun verovelvollinen on täyttänyt ilmoitusvelvollisuutensa, asian selvittäminen on tämän jälkeen veroviranomaisen ja verovelvollisen tehtävänä ja vastuulla ja kummankin on osallistuttava asian selvittämiseen mahdollisuuksiensa mukaisesti. Säännös asettaa selvittämisvelvollisuuden yleisesti ottaen sille, jolla on paremmat mahdollisuudet selvityksen esittämiseen. Selvittämistoimien jako perustuu ajatukseen, että veronsaajalla on paremmat mahdollisuudet selvittää, kuinka asiat yleensä kussakin tapauksessa ovat, kun taas verovelvolliselle on helpompi selvittää tapauskohtaiset, juuri hänen tapaukseensa erityisesti liittyvät seikat. Selvitysten hankkimista rajoittaa kuitenkin

649 Ryyänen 2001, s. 264-265, Myrsky – Rabinä 2011, s.161.

650 Myrsky – Rabinä 2015, s. 171–174 ja 278–279.

suhteellisuusperiaate, jonka mukaan selvittämistointen tulee olla oikeassa suhteessa selvityksen tuottamaan hyötyyn ja veronsaajan intressiin eikä verovelvolliselta myöskään voida vaatia sellaista, joka ei ole hänen mahdollisuuksiensa rajoissa.⁶⁵¹

Vero-oikeudellisessa kirjallisuudessa on katsottu, että veronsaajalla on yleensä näyttövelvollisuus verovaateen perustavista seikoista ja verovelvollisella sen eliminoivista tai jo syntyneistä verovaadetta vähentävistä seikoista.⁶⁵² Edelleen ja koska on oletettava, että lakeja ja muita yleisesti hyväksytyjä sääntöjä yleensä noudatetaan, se joka väittää jonkun syyllistyneen lainvastaiseen tai muutoin ei-hyväksytyyn käytäytymiseen, kantaa todistustaakan väitteestään. Siten veronsaajalla on todistustaakka verovelvollisen sääntöjen vastaisesta menettelystä, mikä vakiintunut periaate on saanut vahvistuksensa myös Euroopan unionin tuomioistuimen ratkaisukäytännössä.⁶⁵³ Lisäksi negatiivisen seikan toteennäyttämisen osalta on lähtökohtana pidetty periaatetta, jonka mukaan todistustaakka on sillä, joka väittää tietyn seikan olevan olemassa eikä todistustaakkaa sen puuttumisesta voida asettaa toiselle asianosaiselle. Tämä perustuu siihen, että negatiivisen seikan toteen näyttäminen on monesti varsin vaikeaa ja vaikeampaa kuin tietyn seikan olemassaolon.

Vaikka veroasioiden ja ylipäätään hallintoasioiden yhteydessä on ongelmallista puhua todistustaakasta, todistustaakasäännöillä on selvittämiselvöllisyyden jakautumista koskevaa sääntelyä täydentävä merkitys verotuksessa. Todistustaakaperiaatteet voidaan lukea selvittämiselvöllisyyden jakautumista koskevan käsitteen alle, kun otetaan huomioon viranomaisen selvityselvöllisyydestä johtuva erityispiirre hallintoasian käsittelyssä. Veroasioissa käsitteet ovat tosin käytännössä sisällöltään samanlaiset ja kysymys todistustaakasta ratkeaa yleensä VML 26.4 §:ssä säädetyn mukaisesti. Tästä huolimatta selvittämiselvöllisyyden jakautuminen verotusmenettelyssä ei ole käsitteenä identtinen todistustaakan kanssa, vaan todistustaakasäännöt voidaan nähdä viimekätisenä keinona ratkaista asia. Niitä sovelletaan vasta asianmukaisten selvitystoimenpiteiden jälkeen ja kun on selvää, ettei selvittämistyötä ole enää mielekästä jatkaa siitä aiheutuvaan vaivaan nähden. Todistustaakasääntöjä sovelletaan, kun johonkin seikkaan ei ole saatu selvyyttä, vaikka veroviranomainen ja verovelvollinen ovat täyttäneet selvityselvöllisyytensä tai heille on ainakin osoitettu mitä selvitystä heidän tulisi hankkia. Edellytyksenä on, että myös tuomioistuin on tehnyt tarvittavat selvitystoimenpiteensä.⁶⁵⁴

---

651 Rynnänen 2001, s. 265

652 Myrsky – Rabinä 2015, s. 282–283, Rynnänen 2001, s. 353, Haapaniemi 2001, s. 514.

653 Ks. Esim. Asiat C-80/11 ja C-142/11 (2012). Unionin tuomioistuimen mukaan yhteisestä arvonlisäverojärjestelmästä annetun direktiivin artikloita oli tulkittava siten, että verottaja ei voinut evätä vähennysoikeutta esittämättä objektiivisiin seikkoihin perustuvaa näyttöä siitä, että verovelvollinen tiesi tai sen olisi pitänyt tietää, että vähennysoikeuden perusteena oleva liiketoimi oli osa petosta, johon laskun laatija tai joku muu suoritusketjuun aiemmin osallistunut muu toimija syyllistyi.

654 Myrsky – Rabinä 2015, s. 281 ja Rynnänen 2001, s. 269.

Näyttökynnys verotuksessa

Kuten hallintoasioissa yleensäkin myös verotuksessa näyttökynnyksen on katsottu olevan alhaisempi kuin rikosprosessioikeudessa noudatettava ”beyond reasonable doubt”. Koska veroasioiden indispositiivinen luonne korostaa pyrkimystä aineelliseen totuuteen, näyttökynnystä ei myöskään voida asettaa neliportaisessa asteikossa: otaksuttava – todennäköinen – ilmeinen – täysin varma, sen alimmalle ”otaksuttavaa” tasolle. Riittävä näyttö sijoittuisi ilmeisen ja todennäköisen välimaastoon.⁶⁵⁵ Kun näyttökynnystä veroasioissa pyritään hahmottamaan, joudutaan esittämään jo aiemmin hallintoasioiden osalta esitetty kysymys, onko veroasioissa normaalinäyttövaatimusta tai tavanomaista näyttövaatimusta ja mikä se olisi. Jos oletetaan, että hallintoasioiden yleensä ”korkea” (= siviili- ja rikosasioiden näyttökynnysten välissä) näyttökynnys olisi normaalinäyttökynnys veroasioissa ja jälkiverotusta ja veronkorotusta koskevissa asioissa tulisi soveltaa korotettua näyttökynnystä, tultaisiin tasolle ”ilmeinen” tai vähän sen alapuolelle eli lähelle rikosasioiden näyttökynnystä.

Ruotsin oikeuskäytännössä ja doktriinissa on katsottu, että säännönmukaisessa verotuksessa tällainen normaalinäyttökynnys on olemassa. Tarkempi tarkastelu osoittaa lisäksi, että normaalinäyttövaatimuksena sovellettaisiin ”sannolikt” (75 %), joka tarkoittaa keskikorkeaa näyttökynnystä.⁶⁵⁶ Kuten edellä todettiin, Diesenin mukaan tämän tulisi olla yleensäkin normaalinäyttökynnyksenä hallintoasioissa ja sijoittua hieman siviilijuttujen normaalinäyttövaatimusta alhaisemmalle tasolle. Tosin korkeampaakin normaalinäyttövaatimusta on esitetty ja pohdittu normaalinäyttökynnyksen asettamista siviilijuttujen normaalinäyttövaatimusta alemmalle tasolle. Selvänä on pidetty, että veronkorotusta ja jälkiverotusta koskevissa asioissa sovellettaisiin normaalinäyttövaatimusta korkeampaa näyttövaatimusta. Epäselvää sen sijaan on, mihin tämä korotettu näyttövaatimus tarkkaan ottaen sijoittuu. Diesenin mukaan kyseisissä veroasioissa näyttövaatimus tulisi asettaa samalle tasolle kuin summaarisissa rikosasioissa, joissa vaadittava näyttökynnys on alempi kuin ”utom rimlig tvivel” eli tasolle ”i hög grad sannolikt”.⁶⁵⁷

Lindkvist päätyy tutkimuksessaan siihen, että näyttövaatimus on yleensä korkea, kun kyse on jälkiverotuksesta ja veronkorotuksesta tilanteessa, jossa verovelvollinen on antanut väärän veroilmoituksen.⁶⁵⁸ Sen sijaan Lindkvistin ja Lyhagenin mukaan ilmoittamatta jätettyjä palkkoja koskevassa arvioverotuksessa verotettavaan summaan vaikuttavien seikkojen osalta näyttökynnys voi tietyissä tapauksissa olla huomattavasti alempi kuin 75 %:n todennäköisyys (”sannolikt”) eli vain 51 % (sannoliktetsöverbikt). Vastaavasti kun yrityksellä on epäilty olleen ilmoittamatta

⁶⁵⁵ Rynänen 2001, s. 266–267.

⁶⁵⁶ Lindkvist 2018, s. 362 ja 2016, s. 27 ja 129, Diesen 2003, s. 103.

⁶⁵⁷ Näistä tarkemmin ks. esim. Diesen 2003, s. 103 ja Cassne 1999, s. 144–145.

⁶⁵⁸ Lindkvist 2018, s. 363. Lindkvist 2016, s. 31, 65 ja 129.

jätettyjä tuloja, tutkijat ovat päätyneet näyttökynnyksen voivan vaihdella 51 %:n ja 75 %:n välillä koskien koko ilmoittamatta jätettyä summaa.⁶⁵⁹

Selvää on, että veroasioissa kuten hallintoasioissa yleensäkin, näyttökynnys joustaa. Näyttökynnyksen korkeuteen vaikuttavat verovelvollisen yleensä veronsaajaa heikompi kyky kantaa väärän päätöksen seuraukset samoin kuin näyttömahdollisuudet. Verovelvollisen kohdalla haitan arvioinnin tärkeä mittari on taloudellinen intressi ja siihen liittyvät seuraamukset. Veronsaajan puolella intressi voi muodostua merkittäväksi vasta, kun virheellisiä päätöksiä on huomattavan suuri määrä.⁶⁶⁰ Myös verovelvollisen myötävaikuttamisvelvollisuus vaikuttaa näyttökynnyksen määräytymiseen. Mikäli verovelvollinen laiminlyö hänelle säädetyn ilmoitus- ja myötävaikuttamisvelvollisuutensa, näyttökynnystä voidaan laskea verovelvollisen haitaksi, jolloin samalla kannustetaan verovelvollista täyttämään mainitut velvollisuutensa. Tällöin on kuitenkin varmistuttava, että kyse on haluttomuudesta eikä kykenemättömyydestä selvittää asiaa.⁶⁶¹ Verotuspäätöksissä tulisikin avoimesti tuoda esiin, onko näyttökynnystä alennettu verovelvollisen myötävaikuttamisvelvollisuuden laiminlyönnin johdosta,⁶⁶² mikä helpottaisi verotuksessa tehtyjen ratkaisujen merkityksen arvioimista rikosprosessissa. Näyttökynnys verotusasioissa joustaa asian laadun mukaan siten, että verovelvolliseen kohdistettavat poikkeukselliset tai raskaat veroseuraamukset perustelevat näyttökynnyksen korottamista. Jäljempänä käsiteltävät vero-oikeudelliset näyttökynnystä sääntelevät todistustaakkanormit ilmentävätkin kyseistä ajattelutapaa.⁶⁶³

Klami jakaa verotukselliset todistustaakkatilanteet neljään ryhmään sen mukaan, kuinka vahvaa näyttöä kulloinkin edellytetään eli tapauksiin

- 1) joissa todistustaakkanormi yhdistyy täyden näytön vaatimukseen
- 2) joissa todistustaakkanormi yhdistyy vaatimukseen huomattavasta todennäköisyydestä
- 3) joissa todistustaakkanormi yhdistyy vaatimukseen vähäisestä näyttöenemmyydestä
- 4) joissa todistusteeman todennäköisyyden ei tarvitse olla edes yli 50 %, vaan näyttökynnys on eräänlainen evidenssivaatimus alle 50 %. Näyttökynnys ylittyy tällöin, jos tuo vaatimus on täytetty, eikä seikan vastakohtaakaan olen näytetty riittävän varmasti toteen.

---

659 Lindkvist ja Lyhagen 2014, s. 157–163 ja 199. Tutkijoiden mukaan (s.199) tietyissä tapauksissa tuomioistuimet olivat käytännössä soveltaneet käännettyä todistustaakkaa, kun tietynä verovuonna vallinneiden olosuhteiden perusteella oli päätelty samojen olosuhteiden vallinneen seuraavanakin verovuonna asianomaisen vuoden olosuhteita kuitenkin selvittämättä.

660 Pitkäranta 2004, s. 168. Pitkärannan mukaan näyttökynnys on korkea asiassa, jossa on esitetty paljon riidanalaisista näyttöä ja intressi on suuri.

661 Ryyänen 2001, s. 266–268.

662 Ks. Ryyänen 2000, s. 236.

663 Ryyänen 2001, s. 268.

Klamin mukaan veroprosessuaaliset todistustaakkatilanteet kuuluvat pääosin ryhmiin 3 ja 4. Sitä vastoin Haapaniemi sijoittaisi omaan kokemukseensa nojautuen veroprosessuaaliset tilanteet pääasiassa ryhmiin 2 ja 3.⁶⁶⁴

Verotuksellisia todistustaakkasääntöjä on pyritty perustelevaan samoilla jo edellä esitetyillä yleisillä argumenteilla erityisesti verotukselliset näkökohdat huomioiden. Ensimmäisessä argumenttiryhmässä lähtökohdaksi asetetaan yleiseen elämäkokemukseen pohjaava tietyn seikan alkuperäistodennäköisyys. Se, joka haluaa poiketa alkuperäistodennäköisyydestä, on velvollinen esittämään näyttöä väitteensä tueksi. Alkuperäistodennäköisyyden tilanteittain vaihtelevasta asteesta riippuu, kuinka vahvaa näyttöä kulloinkin edellytetään. Mikäli tosiseikan alkuperäistodennäköisyys on heikko, tosiseikkaa koskevaa näyttökynnystä voidaan korottaa ja sen vastatosiseikan osalta laskea ja vastaavasti päinvastoin. Esimerkkinä mainittakoon, miten uskottavana voidaan pitää, että kirjanpitovelvollinen säilyttää meneillään olevan tilikauden kirjanpitoa yrityksensä tai kotinsa kellarissa tai vastaavasti merkittäviä rahavaroja kotonaan. Mikäli asianomainen seikka olisi rikosjutussa todistusteemana merkitsisi tämä sitä, että syyttäjän näyttökynnystä vastatosiseikan osalta voitaisiin laskea, josta taas olisi pääteltävissä, ettei niiden katoaminen ilman asianomaisen myötävaikutusta ole uskottavaa. Toisaalta todistustaakka verotuksessa saatetaan asettaa toisin kuin mitä alkuperäistodennäköisyys edellyttäisi. Esimerkiksi oikeuskirjallisuudessa todistustaakka on yleensä asetettu lahjoitukseen vetoavalle, koska *presumption* on, että ihmiset eivät läheisiään lukuun ottamatta yleensä lahjoita omaisuuttaan. Tämän mukaisesti todistustaakka lahjoituksesta olisi veronsaajalla. Perintö- ja lahjaverolain 18 §:n 3 momentin lahjanluonteista kauppaa koskeva säännös perustuu kuitenkin vastakkaiselle olettamukselle. Tietyllä määrällä käyvän hinnan alittava kauppa katsotaan lahjaksi ja todistustaakka on verovelvollisella, joka haluaa vedota lahjoitustarkoituksen ja lahjaverotuksen edellytysten puuttumiseen.⁶⁶⁵

Verotuksellisia todistustaakkanormeja on myös perusteltu viranomaisen ja verovelvollisen erilaisella mahdollisuudella hankkia ja esittää näyttöä. Selvitysvelvollisuus tulisi asettaa pääsääntöisesti sille, jolla on paremmat edellytykset selvityksen hankkimiseen. Argumentin on nähty edistävän aineellisen totuuden toteutumista verotuksessa, minkä vuoksi sillä on verotuksessa painoarvoa. Selvitysmahdollisuuden asettaminen ensisijaiseksi todistustaakan jakokriteeriksi on perusteltavissa myös nojautumalla sekä vanhan hallintolainkäyttölain että uuden hallintoprosessilain esitöihin ja verotusmenettelylain 26.4 §:n säännökseen.⁶⁶⁶ Se, kummalla asianosaisella on paremmat mahdollisuudet selvityksen esittämiseen, riippuu puolestaan

664 Klami 1992a, s. 364–365, Haapaniemi 2001, s. 509 av.47.

665 Siitari-Vanne 1998, s. 490.

666 Vanhan hallintolainkäyttölain esitöiden (HE 217/1995 vp, s. 59) mukaan lisäselvitystä tulisi esittää lähinnä sen osapuolen, joka käytännössä voi helpommin ja luotettavimmin selvitystä esittää. Hallintoprosessilain esitöissä (HE 29/2018 vp, s. 103) todetaan, että osapuolten erilaiset selvitysmahdollisuudet tulee huomioida.

tapauksesta ja perustuu yleisiin kokemussääntöihin.⁶⁶⁷ Verotusta koskevassa muutoksenhaussa ei kuitenkaan ole yhtä selkeää kaksiasianosaisuutta kuin yleisen lainkäytön puolella eivätkä osapuolet myöskään voi sopia verokiistasta. Relevantti tieto on usein saatavissa vain verovelvolliselta. Mikäli kyse ei ole hallinto-oikeudessa käsiteltävästä verovalituksesta, toista osapuolta, joka kykenisi tuomaan esiin vaadittavaa selvitystä, ei aina ole. Huomiota on kiinnitetty siihen, että näyttömahdollisuus ja alkuperäistodennäköisyys saattavat olla ristiriidassa keskenään. Esimerkiksi alkuperäistodennäköisyys puhuu sen puolesta, että ihmiset yleensä myyvät omaisuutta käyväällä hinnalla, mutta verovelvolliselle saatetaan asettaa näyttövelvollisuus myydyn omaisuuden arvosta.⁶⁶⁸

Todistustaakan jakautumiseen on katsottu voivan vaikuttaa myös sen, kenen aloitteesta prosessiin on ryhdytty.⁶⁶⁹ Taustalla on tällöin yhdenlainen intressiajattelu, jonka mukaan todistustaakan jakoperusteena on selvitysmahdollisuuksien ohella myös selvitysintressi. Sille jonka intressissä prosessia käydään, voidaan asettaa suurempi aktiivisuusvelvoite.

Kolmas argumenttiryhmä perustuu ajatukselle, että todistustaakkanormit toimivat yleensä aineellisen oikeuden normien kanssa, jolloin materiaalien normien toimivuus saattaa olennaisesti riippua siitä, minkä suuntaisiin ja millaisiin näyttökynnyksiä edellyttäviin todistustaakkanormeihin ne liittyvät.⁶⁷⁰ Näkökohdalla on katsottu olevan relevanssia ja painoarvoa vero-oikeudessa, jossa vero-oikeudelliset aineelliset säännökset ja prosessuaaliset menettelytapasäännökset kietoutuvat usein yhteen. Huonosti harkittujen todistustaakkanormien vuoksi hyvien materiaalien säännösten teho laskee tai huonojen säännösten puutteita voidaan yrittää peitellä ylitehokkaiden todistustaakkanormien avulla. Todistustaakkasääntöjen tehtävänä on edistää aineellista totuutta. Tämän vuoksi todistustaakkanormien ja materiaalista totuutta tavoittelevien normien yhteensopivuuden vaatimusta korostava kriteeriä on pidetty merkityksellisenä. Haapaniemi on todennut, että veroprosessin kirjallinen luonne jo sellaisenaan saattaa rajoittaa asianosaisten mahdollisuuksia puolustaa oikeuksiaan, mikä voidaan huomioida todistustaakkasäännön sisällön määrittelyssä.⁶⁷¹

Huomiota on kiinnitetty myös asianosaisten kykyyn kantaa väärästä päätöksestä aiheutuvat haitalliset seuraukset. Kyse on siitä, millaista riskin jakautumista asianosaisten kesken voidaan pitää oikeudenmukaisena huomioon ottaen heidän sosiaaliset ja taloudelliset olosuhteensa. Verovelvollisten riskinkantokyvyssä saattaa olla suuriakin eroja, mutta yksittäinen verovelvollinen on veronsaajaa aina taloudel-

667 Halila 1955, s. 297.

668 Haapaniemi 2001, s. 510.

669 Tertsonen 2016, s. 282.

670 Klami 1990a, s. 79.

671 Ryyänen 2000, s. 100, Lindell 1987, s. 298.

lisesti heikommassa asemassa. Verovelvolliselle epäedullisen väärän päätöksen taloudellista haitallisuutta punnitaan veronsaajan intressissä olevaa veron tasaista jakautumista verovelvollisten kesken. Suomen perustuslaki turvaa ihmisille yhdenvertaisen aseman lain edessä, josta on johdettavissa kielto suosia yksittäistä verovelvollista perusteettomasti muiden kustannuksella. Verorasitus, joka väärästä veron vapautumisesta aiheutuu, jakautuu kuitenkin suuren veronmaksajajoukon kannettavaksi. Ryynäsen mukaan vaatimus verovelvollisten tasa-arvoisesta kohtelusta ei kuitenkaan ole yhteismitallinen yksittäisen veronsaajaan nähden suojattomassa asemassa olevan velvollisen tarpeesta saada suojaa valtion koko verotuskoneistoa vastaan. Ajatus heikkomman osapuolen suojaamisesta on saanut ilmaisunsa myös verotusmenettelylain 74 §:ssä. Periaatteen voi rikosoikeudellista maksiimia in dubio pro reo analogisesti lainaten ilmaista ”in dupio pro fiscum” eli epäselvässä tapauksessa asia on ratkaistava verovelvollisen eduksi.⁶⁷² Edellä esitetyt näkökohdat huomioiden näyttökynnyksen korottaminen verovelvollisen eduksi on perusteltua, mitä korottamista rajoittaa kuitenkin verovelvollisen velvollisuus myötävaikuttaa asian selvittämiseen. Verovelvollinen ei voi saada todistustaakkasäännöstä koituvaa veroetua siinä tapauksessa, että asia on jäänyt epäselväksi verovelvollisen laiminlyötyä selvitysvelvollisuutensa. Todettakoon myös, että väärän päätöksen riskinkantokyvyn eroja koskeva argumentti voi johtaa kohtuuttomaan lopputulokseen veronsaajan kannalta. Haapaniemen mukaan todistustaakkasääntöä ei voidakaan perustaa yksinomaan tämän argumentin varaan, koska se asettaisi liian yksipuolisesti todistustaakan veronsaajalle.⁶⁷³

Vaikka selvitysvelvollisuutta, todistustaakan jakautumista ja näyttökynnystä onkin säännelty vero-oikeudellisilla normeilla, on selvitysvelvollisuus ja todistustaakka verotuksessa laaja ja monitahoinen ongelmakenttä, jota ei ole kyetty eikä kyetäkään sääntelemään kaikkiin tilanteisiin soveltuvin yksityiskohtaisin säännöin. Koska verotustilanteet vaihtelevat, näyttökynnystä ja todistustaakan jakoa ei voida verotuksessa tai veroprosessissa määritellä oikeudenkäymiskaaren todistustaakkaa riita-asioissa koskevan lähtökohdan mukaisesti eikä muidenkaan kaavamaisien sääntöjen mukaan. Siten todistustaakan jaosta on monesti päätettävä tapauskohtaisesti.⁶⁷⁴ Tämä ei tarkoita sitä, että todistustaakkakysymys ratkaistaisiin ilman sääntöjä tai että niitä sovellettaisiin täysin sattumanvaraisesti. Oikeuskäytännössä pääasiallisina jakokriteereinä vaikuttaisivatkin olevan alkuperäistodennäköisyys ja selvitysmahdollisuus.⁶⁷⁵ Se, kummalla asianosaisella veroasioissa on paremmat

---

672 Ryynäsen 2000, s.118. Ryynäsen mukaan näytön arviointia koskeva periaate ulottaa vaikutuksensa myös laintulkintaan.

673 Haapaniemi 2001, s. 511.

674 Ossa 2003, s. 294, Lehtonen 2003, s. 266.

675 Tertsonen 2016, s. 281 ja 285. Tertsonen mukaan käytännössä yleisimmät todistustaakan jakoperusteet veroasioissa ja yleensäkin hallintolainkäytössä lienevät alkuperäistodennäköisyys ja näyttömahdollisuudet. Tämä kävi ilmi myös Tertsonen tutkimista Helsingin hallinto-oikeuden arvonlisäveroa koskevista päätöksistä.

mahdollisuudet selvittää asiaa ja millä perusteella todistustaakka lopulta jakaantuu, vaihtelevat tapauskohtaisesti.⁶⁷⁶ Koska täyden vakuuttuneisuuden sijasta joudutaan tyytymään vain todennäköisyyksiin, näyttökynnyksen korkeuden voidaan ajatella määräytyvän väärän päätöksen kokonaishaitta-asteen mukaan todistustaakan jakoperusteina käytettyjen argumenttien perusteella.

Klami rinnastaisi veronkorotusseuraamusten haitallisuuden sakkorangaistuksiin. Verovelvollisen oikeusturvanäkökohtien vuoksi sen määräämisedellytyksiin tulisi soveltaa varsin korkeita näyttökynnyksiä eli vastaavia näyttökynnyksiä kuin tuomitessa sakkorangaistuksia ja riippumatta siitä, millainen näyttökynnys itse veron tai jälkiveron määräämisen osalta omaksutaan. Klamin mukaan näyttökynnyksen erillään pitäminen ei myöskään ole epäloogista, koska vastaavalla tavalla menetellään myös siviilioikeudessa vaadittaessa rikosperusteista vahingonkorvausta. Edellytyksenä ei myöskään ole, että näyttö riittäisi rikoksesta rangaistukseen tuomitsemiseen.⁶⁷⁷

Arvioverotuksen, peitellyn osingon ja veronkierron sääntelyssä veronsaajalle asetettu tavanomaista korkeampi näyttökynnys

Verolainsäädännössä on vain niukasti yleisiä todistustaakkanormeja. Eri verolait sisältävät kuitenkin tiettyjä tilanteita koskevia erityisiä todistustaakkanormeja, joita tässä yhteydessä on syytä käsitellä lähemmin. Lisäksi vero-oikeudellisessa kirjallisuudessa on esitetty näkemyksiä siitä, miten todistustaakka tietyissä erityistilanteissa samoin kuin säännönmukaisestikin esiintyvissä tapauksissa tulisi jakaa. Verovalitusasioissa veroilmoituksen on katsottu muodostavan presumption tosiasioista. Verovelvollisen veroilmoituksessaan ja sen liitteissä antamia tietoja voidaan lähtökohtaisesti pitää oikeina. Näkemys perustuu ajatukseen, että virheellisten tietojen antaminen veroilmoituksessa on kriminalisoitu ja virheellisten tietojen antamisesta voi seurata jälkiverotus ja veronkorotus. Presumptio voidaan kumota jommankumman asianosaisen esittämän näytön turvin.⁶⁷⁸

---

676 Vrt. Tertsosen 2016, s. 285–286. Tertsosen havaitsi, että valtaosassa hänen tutkimissaan edellä tarkoitetuissa päätöksissä todistustaakka oli asetettu verovelvolliselle ja toistuvasti tietyn tyyppisissä jutuissa. Tertsosen mukaan asiatyyppeinä erottuivat ensinnäkin ”puuttuvan myynnin” jutut, joissa verovelvollisen saaman rahan alkuperä oli epäselvä. Toiseksi verovelvollisen on katsottu olleen helpompi esittää selvitystä myymänsä tai ostamansa palvelun sisällöstä. Kolmanneksi toiminnan harjoittajan on lähtökohtaisesti helpompi esittää selvitystä vähennykseen oikeuttavasta liiketoiminnasta kuin veronsaajan siitä, ettei kyseistä toimintaa ollut harjoitettu. Neljännessä asiatyypissä, kun verotarkastajat olivat esittäneet perustellut laskelmat maksuunpantavien määrien perusteeksi, verovelvollisen oli esitettävä osaltaan perusteet niiden virheellisyydelle. Viidennessä asiatyypissä verovelvolliselle oli asetettu näyttötaakka siitä, että sen tavanomaisesti yksityiskäytössä olevaa tavaraa käytettiin verollisen liiketoiminnan tarpeisiin. Toistuvien teemojen lisäksi verovelvollisella oli näyttötaakka varsin erilaisista seikoista. Tertsosen mukaan asetelmasta riippuen todistustaakka voi määräytyä samoistakin teemoista eri tavoin.

677 Klami 1992a, s. 367.

678 Ryynänen 2001, s. 272–282, Ossa 2003, s. 293–296, Haapaniemi 2001, s. 513, Ryynänen 2000, s. 70 ja 137.

Rikosprosessissa syyttäjän näyttötaakka koskee kaikkia rikosvastuun toteuttamisen edellytyksenä olevia tosiseikkoja, joiden olemassaolosta ei saa jäädä varteen otettavaa epäilyä. Syyttäjällä on näyttövelvollisuus rikoksen tunnusmerkistön objektiivisen ja subjektiivisen puolen lisäksi siitä, että teko on myös oikeudenvastainen ja rangaistusvastuusta vapauttavat seikat on poissuljettu.⁶⁷⁹ Vero-oikeuteen sisältyy todistustaakkanormeja, joilla verottajan näyttökynnys tietyissä tilanteissa on asetettu siinä määrin korkealle, että sen voidaan perustellusti katsoa lähenevän rikosjuttujen näyttökynnystä. Teoreettisesti ilmaisten verottajan ja syyttäjän todistustaakkapisteet tällöin lähenevät tai jopa yhtyvät, mikäli hyväksytään se, että tuomitsemiskynnys konkreettisesti näytön arviointitilanteessa voi joustaa.⁶⁸⁰

Veronkiertoa koskevan VML:n 28 §:n sanamuodon mukaan:

”Jos jollekin olosuhteelle tai toimenpiteelle on annettu sellainen oikeudellinen muoto, joka ei vastaa asian varsinaista luonnetta tai tarkoitusta, on verotusta toimitettaessa meneteltävä niin kuin asiassa olisi käytetty oikeaa muotoa. Jos kauppahinta, muu vastike tai suoritus aika on kauppaa- tai muussa sopimuksessa määrätty taikka muuhun toimenpiteeseen on ryhdytty ilmeisesti siinä tarkoituksessa, että suoritettavasta verosta vapauduttaisiin, voidaan verotettava tulo ja omaisuus arvioida.

Jos on ilmeistä, että verotusta toimitettaessa olisi meneteltävä 1 momentissa tarkoitetulla tavalla, on verotusta toimitettaessa huolellisesti tutkittava kaikki ne seikat, jotka voivat vaikuttaa asian arvostelemiseen, sekä annettava verovelvolliselle tilaisuus esittää selvitys havaituista seikoista. Mikäli verovelvollinen ei tällöin esitä selvitystä siitä, että olosuhteelle tai toimenpiteelle annettu oikeudellinen muoto vastaa asian varsinaista luonnetta tai tarkoitusta taikka ettei toimenpiteeseen ole ryhdytty ilmeisesti siinä tarkoituksessa, että suoritettavasta verosta vapauduttaisiin, verotusta toimitettaessa on meneteltävä 1 momentissa tarkoitetulla tavalla.”⁶⁸¹

Pykälästä ilmenee sen tavanomaista korkeampi soveltamiskynnys. Edellytyksenä on verovelvollisen ilmeinen veronkiertotarkoitus, josta on oltava näyttö tai sen

679 Esim. Frände 2012, s. 701, Jonkka 1992, s. 97–98.

680 Siviilioikeudessa todistustaakkanormin osoittamaa kohtaa näytön riittävyttä (todennäköisyystasoa) kuvaavalla asteikolla kutsutaan todistustaakkapisteeksi. Se osoittaa, mihin näytön on yllettävä ollakseen riittävä. Rikosprosessissa todistustaakkapiste on ”beyond reasonable doubt”. Todistustaakkapisteestä ks. Lappalainen 2001, s. 311–312, Ekelöf – Boman 1992, s. 56, Klami 2000, s. 76.

681 Arvonlisäverolaissa on arvonlisäveron osalta vastaavan sisältöinen säännös (181 §): ”Jos jollekin olosuhteelle tai toimenpiteelle on annettu sellainen oikeudellinen muoto, joka ei vastaa asian varsinaista luonnetta tai tarkoitusta, on verotusta toimitettaessa meneteltävä niin kuin asiassa olisi käytetty oikeata muotoa. Milloin tavaran tai palvelun myynnistä tuleva vastike on sovittu tai määrätty kohtuullisena pidettävää pienemmäksi tai muuhun toimenpiteeseen on ryhdytty ilmeisesti siinä tarkoituksessa, että maksettavan veron määrä vähentyisi, voidaan arvion mukaan vahvistaa, mistä määrästä veroa on maksettava.”

ilmeisyys on voitava ainakin päätellä tapauksen olosuhteista. Lisäksi pykälän 2 momentissa veroviranomaiselle asetetaan korostunut huolellisuusvelvollisuus asian selvittämisessä. Säännökseen on myös otettu maininta todistustaakan jakautumisesta veroviranomaisen ja verovelvollisen välillä. Mikäli huolellisen tutkinnan jälkeen havaitaan, että kyse on todella 1 momentissa tarkoitettusta tilanteesta ja mikäli verovelvollinen ei esitä selvitystä olosuhteen tai toimenpiteen oikeudellisen muodon ja asian varsinaisen luonteen tai tarkoituksen vastaavuudesta tai ilmeisen veronkiertotarkoituksen puuttumisesta, asia ratkeaa veronsaajan hyväksi eli menetellään pykälän 1 momentissa tarkoitettulla tavalla.

Verottajalla on siis todistustaakka veronkiertotarkoituksen ilmeisyydestä ja verovelvollisella niin sanottu epäaito todistustaakka siitä, että veronkiertotarkoitus ei ole ollut ilmeinen. Kun ilmeisyysvaatimusta koskeva näyttökynnys on ylittynyt ja verottaja selviytynyt näyttötaakastaan, on verovelvollisen esitettävä verottajan näyttöä horjuttavaa näyttöä uhalla, että pykälän 1 momentti tulee sovellettavaksi. Kyse ei ole käännetystä todistustaakasta vaan siitä, että verottaja on selvinnyt aidosta todistustaakastaan. Verovelvollisen esittämä vastanäyttö voi puolestaan johtaa siihen, ettei verottajan esittämää näyttöä enää katsotakaan riittäväksi, jolloin verottaja siis ei ole selvinnyt näyttötaakastaan.⁶⁸²

Vero-oikeudellisissa todistustaakasäännöissä edellytetty ilmeisyysvaatimus jää rikosjuttujen tuomitsemiskynnystä alhaisemmaksi.⁶⁸³ Korkein oikeus on muun muassa ennakkoratkaisussaan KKO 2010:85 (kohta 12) lausunut oikeus- ja näyttökysymysten itsenäisyydestä verotuksessa ja rikosoikeudessa:

”Rikoslain tulkinnassa voidaan kiinnittää huomiota myös muun lainsäädännön määräyksiin. Arvioitaessa esimerkiksi veropetoksessa veron määräämistä liian alhaisena ja kirjanpitorikoksessa oikean ja riittävän kuvan saamisen vaikeuttamista vero- ja kirjanpitolainsäädännön määräykset ovat tunnusmerkistön täyttymisen kannalta keskeisessä asemassa. Myös harkittaessa samastamisen kaltaisten keinojen käyttämistä rikosoikeudessa voidaan huomiota kiinnittää muiden lakien sisältöön ja tulkintakäytäntöön. Yhdenmukainen rikos- ja muiden lakien tulkintakäytäntö on omiaan lisäämään ratkaisujen ennakoitavuutta. Rikosten tunnusmerkistöjen sekä tahallisuus- ja syyksiluetavuusvaatimusten täyttymistä arvioidaan kuitenkin rikosoikeudellisista lähtökohdista rikostyypeittäin itsenäisesti. Siitä, että jokin oikeudellinen muoto tai järjestely syrjäytetään verotuksessa tai ulosmittaus- taikka konkurssimenettelyssä, ei välttämättä seuraa, että niin pitäisi tehdä myös rikosoikeudellisessa arvioinnissa. Säännösten lähtökohdat ja soveltamisedellytykset ovat olennaisesti erilaiset.”⁶⁸⁴

682 Ryynänen 2001, s. 276.

683 Tolvanen 2013, s. 25.

684 Ks. myös edellä viitatu ratkaisut KKO 2018:20 (kohta 17) ja KKO 2017:98 (kohta 19).

VML 28 §:n sääntelemissä veronkiertotilanteissa on verotuksellisesti kyse menettelystä, jolla verovelvollinen tavoittelee verotuksellista etua, jota hänelle ei ole tarkoitettu normilla antaa. Verovelvollisen antamat tiedot ovat sinänsä oikeita, mutta järjestelyjen ulkoinen, oikeudellinen muoto, ei vastaa sen sisältöä. Verovelvollinen ei anna vääriä tietoja vaan esittää verottajalle tulkintaratkaisun, joka ei ole lainmukainen. Veropetoksena voidaan puolestaan pitää verovelvollisen toimenpiteitä, joilla hän pyrkii abstraktisen verovelan jo synnyttyä vapautumaan verosta lainvastaisin keinoin. Käsitteellisesti veropetokset ja veronkiertäminen siis eroavat toisistaan. Veronkiertämistilanteissa ongelmana on oikea lainsoveltamisratkaisu, veropetoksessa ongelma koskee sitä, mitkä ovat tosiseikat ja miten ne saadaan selville.⁶⁸⁵ Käytännössä tällaisia veronkiertojärjestelyjä saattaa kuitenkin olla vaikea erottaa verorikoksena pidettävistä valeoikeustoimista ja kokonaisuutena keinotekoisina pidettävistä järjestelyistä. Näennäisoikeustoimet ja keinotekoiset kokonaisjärjestelyt tulevat useimmiten rangaistavaksi veropetosta koskevassa rangaistussäännöksessä tarkoitettuna väärän tiedon antamisena verottajalle veron määräämiseen vaikuttavasta seikasta ja harvemmin muuna petollisena toimintana (RL 29 luku 1 § 1 ja 4 kohta). Verotuksessa mainittua veronkiertosäännöstä sovelletaan käytännössä myös näennäisjärjestelyihin ja valeoikeustoimiin, vaikka niiden osalta kyse onkin väärän tiedon antamisesta, koska niiden näennäinen luonne on usein vaikea näyttää toteen. Tämä vaikeuttaa veronkierron ja verorikoksen erottamista toistaan.⁶⁸⁶ Lähtökohtaisesti ja käsitteellisesti kyse on kuitenkin eri asioista.⁶⁸⁷

Kun veronkiertosäännöstä sovelletaan tilanteisiin, joissa vaikuttaisi olevan kyse veropetoksena rangaistavasta menettelystä, on säännöksen ilmaiseman vero-oikeudellisen ja toisaalta rikosoikeudellisen näyttökynnyksen välinen ero merkityksellinen

---

685 Ks. Tikka 1972, s. 17 ja 303–304 ja Tikka 1981, s. 61–62. Veronkiertämisen ja verovilpin eroista sekä verovilpin (kokonaisjärjestelyt ja valeoikeustoimet) soveltamistilanteista Nuutila – Hakamies 2009, s. 772–773 ja Knuutinen 2020, s. 28–31. Veronkiertämisestä ja verovilpistä Myrsky – Rabinä 2015, s. 342–347. Veron kiertämisen tunnistamisesta Weckström 2015, s. 385–400. Ks. myös Tikan veronkiertonormin realistisesta tulkinnasta sekä verosuunnittelun ja veronkierron rajankäynnistä kokoavasti Aer 2018, s. 52–65 ja 63–74. Huolimatta siitä, että veronkiertosäännös on vaikeasti tulkittavasti ja rajanveto verolain säännönmukaisten ja veronkiertosäännöksen soveltamistilanteiden välillä tulkinnanvarainen, veronkierron suhdetta veropetokseen selkeyttää väärän tiedon antamista/tiedon salaamista koskeva veropetoksen tunnusmerkki. Verosuunnittelun ja veronkierron rajapinnasta ks. esim. KHO 2016:72.

686 Ks. Sahavirta 2007, s. 213. Engblom ym. (2015, s. 547) mukaan veronkiertosäännöksen sanamuoto kattaa selvästi valeoikeustoimet ja sen vuoksi säännös soveltuisi myös valeoikeustoimiin.

687 Tässä yhteydessä ei ole mahdollista syventyä veropetoksena rangaistavaksi tulevien valeoikeustoimien ja keinotekoisien kokonaisjärjestelyjen ja toisaalta pelkästään veronkiertosäännöksen soveltamispiiriin jäävien oikeustoimien erokriteereihin. Valeoikeustoimen käsite ja valeoikeustoimioppi perustuu sopimusoikeuden tahto- ja luottamusteorioille. Kukkonen jakaa omaisuuden luovutuksiin liittyvät oikeustoimet näennäisiin (valeoikeustoimet), muodollisiin (keinotekoiset) ja todellisiin oikeustoimiin (Kukkonen 2008, s. 521–525). OikTL:n 34 §:ään perustuvista valeoikeustoimista ks. esimerkiksi Hemmo 2008, s. 235 ja 241, Hoppu, Esko – Hoppu, Kari 2011, s. 76, Saarnilehto 2005, s. 136–138. Veropetossäännöksen soveltamisongelmana on, milloin keinotekoisia ja selviä valeoikeustoimia sisältäviä järjestelyjä voidaan kokonaisuudessaan pitää veropetoksena rangaistavana menettelynä.

ja tulee huomiotavaksi jo esitutkinnassa. Abstraktin verotuskynnyksen edellyttäessä järjestelyn näennäisyydeltä ja valeoikeustoimelta vain ilmeisyyttä, joudutaan esitutkinnassa tarvittaessa hankkimaan verotarkastusta tukevaa lisänäyttöä. Arvioitaessa syyteharkinnassa tuomiotodennäköisyyttä ja syytekynnyksen ylittymistä arviota ei voidakaan perustaa yksinomaan siihen, että verotarkastuksessa velvollisella on katsottu olleen ilmeinen veronkiertotarkoitus. Nähdäkseni kyseinen veronkiertosäännös asettaa kuitenkin verottajalle niin korkean näyttövaatimuksen, että se konkreettisissa näytönarviointitilanteissa saattaisi olla yhteneväinen rikosjutun väärää tietoa tai petollista toimintaa koskevan näyttövaatimuksen kanssa. Abstraktisti ilmaisten rikosvastuun edellytyksenä olevan näennäisjärjestelyn tai valeoikeustoimen voitaisiin tällöin todeta olleen hyvin tai varsin ilmeinen, jolloin ilmaisu samalla vastaisi tuomitsemiskynnystä rikosasioissa kuvaavaa ilmaisua ”syyllisyydestä ei jää varteenolettavaa epäilyä”.

Esimerkkinä sääntelystä jossa veronsaajalle on asetettu tavanomaista suurempi näyttökynnys, on syytä mainita myös elinkeinoverolain 52 h §. Säännöksen perusteella EVL 52 ja 52 a–52 g §:issä olevia säännöksiä ei sovelleta eli niissä tarkoitettuihin yritysjärjestelyihin liittyvät veroedut voidaan evätä, jos on ilmeistä, että järjestelyjen yksinomaisena tai pääasiallisena tarkoituksena on ollut veron kiertäminen tai verotuksen välttäminen. Säännös edellyttää subjektiivista veronkiertotarkoitusta. Liiketaloudellisten perusteiden puuttuminen presumoi veronkiertotarkoituksen ja saattaa yhdessä muiden seikkojen kanssa johtaa näyttökynnyksen ylittymiseen. Huomioitavia seikkoja ovat järjestelyn epätavallisuus ja tavoitellun veroedun suuruus, jolloin järjestely saattaa näyttää järjettömältä, jos veroetua ei huomioida. Mikäli järjestelylle ei ole osoitettavissa yhtään liiketaloudellisesti merkityksellistä tai muutakaan järkevää perustetta voidaan verotuksessa päätyä epäämään järjestelyihin liittyvät veroedut.

Peiteltyä osinkoa sääntelee VML 29 §:

Peiteltyllä osingolla tarkoitetaan rahanarvoista etuutta, jonka osakeyhtiö antaa osakkaansa tai tämän omaisen hyväksi osakkuusaseman perusteella tavallisesta olennaisesti poikkeavan hinnoittelun johdosta tai vastikkeetta.

Peiteltyllä osingolla tarkoitetaan myös omia osakkeita hankkimalla tai lunastamalla taikka osakepääomaa, vararahastoa tai ylikurssirahastoa alentamalla osingosta menevän veron välttämiseksi jaettuja varoja.

Jos on ilmeistä, että yhtiö on jakanut 1 momentissa tarkoitettua peiteltyä osinkoa, on yhtiön verotuksessa meneteltävä niin kuin olisi käytetty käypää hintaa ja osakkaan veronalaiseksi tuloksi katsottava käyvän hinnan ja käytetyn hinnan erotus.

Jos varojen jakaminen 2 momentissa tarkoitettussa muodossa on ilmeisesti tapahtunut osingosta menevän veron välttämiseksi, on jaetut varat tältä osin katsottava osakkaan veronalaiseksi tuloksi.

Mitä 1 momentissa säädetään osakeyhtiöstä ja sen osakkaasta, sovelletaan vastaavasti muuhun yhteisöön sekä sen osakkaaseen tai jäseneseen.

Peitellyn osingon tulolajista säädetään tuloverolaissa.”

Koska sääntelyn kohteena on veronkierron erityismuoto ja säännös asettaa poikkeuksellisia ja ankaria veroseuraamuksia verovelvolliselle, veroviranomaisen on osoitettava, että kyse on peitellyn osingon soveltamistilanteesta (jakavan yrityksen yritysmuoto, relevantti osakasrelaatio, etuuden myöntäminen yhteisön taholta ja realisoituminen osakastaholle, etuuden perustuminen osakasasemaan) ja että peiteltyä osinkoa on ilmeisesti jaettu. Säännös edellyttää sanamuotonsa perusteella, että yhtiössä on jaettu ilmeisen olennaista etua. Jaetun edun tulee olla siis ilmeisellä tavalla olennainen. Yleisen elämäkokemuksen valossa ei pidetä uskottavana, että yhtiö antaisi säännöksessä määritellyn edunsaajapiirin ulkopuolisille henkilöille ilmeisen olennaisia vastikkeettomia etuja. Tämän vuoksi ja koska säännöksen soveltamisedellytyksistä eli osakkuusasemasta ja edun ilmeisyysvaatimuksesta on pääteltävissä osinkoveron välttämistarkoitus, on verovelvollisella katsottu olevan todistustaakka markkinaehtoisuudesta poikkeamaan oikeuttavista erityisistä syistä ja siten veronvälttämistarkoituksen puuttumisesta. Olennaista on huomioida, että todistustaakan siirtyminen verovelvolliselle edellyttää, että veronsaaja on ilmeisyysvaatimuksen sisältävän näyttökynnyksen ylittäen osoittanut VML 29 §:n 1 momentin muut soveltamisedellytykset. Kyse ei siis ole käännetystä todistustaakasta vaan epäaidosta todistustaakasta, jossa veronsaaja on jo selvinyt aidosta todistustaakastaan. Vero-oikeudellisessa kirjallisuudessa säännöksen on tulkittu edellyttävän melkoista ilmeisyyttä ja liiketaloudellisten motiivien puuttumista, joten sen soveltamiskynnys olisi varsin korkea.⁶⁸⁸ Näin tulkittuna ilmeisyysvaatimus olisi siten lähempänä rikosoikeudellista näyttökynnystä kuin ”pelkkä” ilmeisyys.

Edellä mainituissa säännöksissä veronkiertotarkoitukselle asetetulla korkealla näyttökynnysellä on merkitystä rikosprosessin kannalta. Mitä painavampia perusteita verotuskäytännössä ja muutoksenhaussa säännöksen soveltamiseksi edellytetään, eli mitä korkeammalle verotuskynnys asetetaan ja mitä lähempänä se näin ollen on rikosoikeudellista näyttökynnystä, sitä suurempi näyttöarvo asianomaisilla vero- ja veroprosessuaalisilla päätöksillä on. Voidaan myös lähteä siitä, että jälkiverotustilanteessa, josta verorikosjutuissa on tavanomaisesti kyse, säännösten soveltamiskynnys on vielä säännönmukaista verotustakin korkeampi. Ajatus on perusteltavissa

---

688 Ryynänen 2001, s. 278.

sillä, että jälkiverotuksessa kajotaan jo lain voiman saaneen verotuksen lopputulokseen, jonka pysyvyyteen verovelvollisella on ollut syytä luottaa.⁶⁸⁹

VML:n arvioverotusta koskevassa 27 §:ssä on niin ikään veron alhaisuuden osalta edellytetty ilmeisyyttä. Säännöksen mukaan:

Verotus on toimitettava arvioimalla, jos veroilmoitusta ei ole annettu tai sitä ei voida panna oikaistunakaan verotuksen perusteeksi.

Verotus on toimitettava arvioimalla myös, jos verovelvollisen ilmoittama tulo muiden samalla alalla ja vastaavasti samanlaatuisissa olosuhteissa toimivien verovelvollisten tuloon verrattuna on ilmeisesti liian vähäinen ja on syytä epäillä, että verovelvollinen salaa tulojaan. Verovelvolliselle on tällöin, jos mahdollista, osoitettava ne vertailutiedot, joihin toimitettava verotus perustuu. Mikäli vertailutietoja ei voida osoittaa, on syy siihen mainittava.

Jos veroilmoitus on kokonaan jäänyt antamatta, arvioverotuksen edellytysten täytymisedellytysten toteaminen on suhteellisen helppoa. Arvioverotuksen kynnyksen ylittyminen silloin, kun veroilmoitusta ei oikaistunakaan voida panna verotuksen perusteeksi, edellyttää konkreettista näyttöä veroilmoituksen epäluotettavuudesta kuten veronalaisten tulojen ilmoittamatta jättämisestä. Näytöllisesti vaativinta on osoittaa, että verovelvollisen tulo on säännöksen toisessa momentissa mainitun tavoin ilmeisesti liian alhainen. Erotuksen konkreettisiin vertailutietoihin nähden on oltava ilmeinen ja viranomaisen on myös osoitettava ne vertailutiedot, joihin arvio perustuu. Säännös edellyttää myös, että verovelvollisen on syytä epäillä salaavan tulojaan. Epäilyksen on oltava objektiivisesti perusteltu eikä vertailuarvion voida ryhtyä epämääräisten salailuväitteiden pohjalta. Oikeuskäytännössä on katsottu, että verovelvollisella on todistustaakka arvioidun tulon määrällisestä liiallisuudesta, koska arvioverotukseen voidaan ryhtyä vasta sen jälkeen, kun soveltamisedellytykset ovat tulleet näytetyksi.⁶⁹⁰ Ryynäsen mukaan sääntöä ei tule soveltaa kaavamaisesti. Koska vertailuarviotapauksissa verovelvollinen ei ole laiminlyönyt myötävaikuttamisvelvollisuuttaan jättämällä veroilmoituksen antamatta, myötävaikuttamisvelvollisuuden laiminlyöntiä ei voida näissä tilanteissa ottaa huomioon verottajan näyttökynnystä alentavana seikkana vaan veronsaajalla on näissä tilanteissa todistustaakka myös tulon oikean määrän osalta.⁶⁹¹

689 Ryynänen 2001, s. 280. Ryynäsen mukaan jälkiverotuksen ollessa kyseessä materiaalistien verosäännösten soveltamisedellytyksiä on syytä arvioida hieman ankarammin kuin säännönmukaisen verotuksen yhteydessä ja erityistä varovaisuutta tulisi noudattaa hänen mukaansa silloin, kun kyse on erityistoimenpiteiden kumulaatiosta esimerkiksi arviojälkiverotuksesta ja veronkiertonormien soveltamisesta.

690 Ryynänen 2001, s. 279.

691 Ibid.

Arvioverotuksen sukulaisilmiö on selvittämätön omaisuuden lisäys, jota koskevassa VML:n 30 §:ssä säännellään todistustaakan jakautumista veronsaajan ja verovelvollisen välillä.

Jos verovelvollisen omaisuusaseman havaitaan siitä tehtyjen laskelmien mukaan verovuoden aikana muodostuneen hänelle edullisemmaksi kuin hänen tulojensa ja menojensa väliseen suhteeseen nähden, ottaen huomioon menoina myös hänen elinolosuhteittensa mukaiset arvioidut yksityismenonsa, olisi ollut mahdollista eikä verovelvollinen esitä luotettavaa selvitystä siitä, että sen mukaisen omaisuuden lisäyksen on katsottava muodostuneen aikaisemmin verotetusta tai verovapaasta tulosta taikka tulosta, jota ei enää voida oikaista verovelvollisen vahingoksi, pidetään tätä lisäystä, jollei verotusta oikaista verovelvollisen vahingoksi, hänen verovuodelta verotettavana tulonaan.

Säännöksen soveltaminen edellyttää, että veronsaajat näyttävät verovelvollisen omaisuusaseman muodostuneen edullisemmaksi kuin säännöksen tarkoittamat seikat huomioivien laskelmien perusteella on mahdollista. Kun veronsaajat ovat luotettavilla laskelmilla osoittaneet selvittämättömän omaisuuden lisäyksen, verovelvollisen on näytettävä varojensa alkuperä. Ellei verovelvollinen esitä luotettavaa selvitystä säännöksessä tarkoittamista seikoista, verotetaan omaisuuden lisäystä hänen verovuoden tulonaan. Säännöstä ei voida pitää käännetyin todistustaakan sääntelynä. Verottajan selvittyä näyttötaakastaan verovelvollisen on vastanäyttöllä pyrittävä horjuttamaan verottajan näyttöä siinä määrin, ettei sitä voida enää pitää riittävänä näyttönä. Mikäli näin katsotaan, verottaja ei ole selvinnyt todistustaakastaan. Selvittämismuutoksen selvittämättömyyttä voidaan luonnehtia arvioverotusta täydentäväksi säännökseksi ja se asettaa arvioverotussäännöksen tavoin veronsaajalle melko korkean näyttökynnyksen.⁶⁹² Selvittämätön omaisuuden lisäys sellaisenaan tai pelkkä kokonaisvaltainen arvio ei ole rikosjutuissa riittävä näyttö vaan syyttäjän edellytetään näyttävän konkreettisesti ja yksilöidysti, mitä tuloja puuttuu tai mitä aiheettomia vähennyksiä on tehty.⁶⁹³ Säännöksestä päätellen pelkät yleisluonteiset arviot eivät myöskään verotuksessa riitä arvioverotuksen perustaksi.

Tässä yhteydessä voidaan vielä tuoda esille VML:n 31 §:ssä tarkoitettu siirtohinnoittelu, jolla tarkoitetaan toisiinsa etuyhteydessä olevien yhtiöiden eli samaan konserniin kuuluvien yhtiöiden välisten liiketoimien hinnoittelua. Siirtohinnoittelun on oltava markkinaehtoisia. Konsernin sisäisissä liiketoimissa on käytettävä vastaavia hinnoittelu- ja muita ehtoja kuin sellaisissa liiketoimissa, jotka tehtäisiin samanlaisissa olosuhteissa riippumattomien yritysten välillä. Markkinaehtoperiaatteen noudattamisella pyritään siihen, että tulo kertyy ja vero maksetaan oikeassa

---

692 Ibid.

693 Ks. lähemmin Tolvanen 2013, s. 21.

valtiossa.⁶⁹⁴ Kirjallisuudessa on katsottu, että verovelvollisen laatimaa siirtohinnoitteludokumentaatiota on lähtökohtaisesti pidettävä osoituksena markkinaehtoisuusperiaatteen noudattamisena. Tämän jälkeen veronsaajan tulee osoittaa, että markkinaehtoisuudesta on poikettu ja lisäksi, että poikkeama olisi huomattava. Säännöksen on katsottu asettavan veronsaajalle huomattavan korkean näyttökynnyksen, joka on lähellä ilmeisyyden vaatimusta. Tätä on perusteltu sillä, että säännös mahdollistaa puhtaasti laskennallisen tulon verottamisen ja siirtohinnoittelun oikaisu johtaa kaksinkertaisen verotuksen syntymiseen.⁶⁹⁵

Rikosepäilyn herättäneet veronkiertosäännösten soveltamistilanteet tulevat useimmiten arvioitavaksi rikoslain 29 luvun 1 §:n 1 ja 2 kohtien mukaisina veropetoksina, joissa väärän tiedon antaminen verotukseen vaikuttavasta seikasta ja vastaavasti sen salaaminen on säädetty rangaistavaksi. Sen sijaan tapaukset, joissa veroilmoitusta ei ole annettu ja verotus on toimitettu arvioimalla, voivat olla rangaistavia rikoslain 29 luvun 1 §:n 3 kohdan nojalla passiivisena veropetoksena. Kyseinen säännös edellyttää muun ohessa, että tekijä veron välttämistarkoituksessa laiminlyö verotusta varten säädetyn velvollisuuden, jolla on merkitystä veron määräämistä varten. Tahallisuus edellyttää tarkoitustahallisuutta eli sitä, että tekijän suoranaista tarkoituksena on ollut veron välttäminen. Tämä ei käytännössä ole ongelma, koska ilmoitusvelvollisuuden laiminlyömisellä ei yleensä ole muuta tarkoitusta, jos laiminlyömisellä ylipäätään on jokin tarkoitus eikä kyse ole esimerkiksi unohtuksesta.

Todettakoon lopuksi, että aineelliseen vero-oikeuteen sisältyy useita tiettyjä tilanteita koskevia erityisiä todistustaakkasääntöjä, joita tässä yhteydessä ei ole tarpeen käydä systemaattisesti läpi. Kyse on luonteeltaan legaalipresumptioista, joiden tarkoituksena on helpottaa veroviranomaiselle asetettua selvitysvelvollisuutta ja jotka ovat kumottavissa riittävällä vastanäytöllä. Tällaisia todistustaakkasääntöinä pidettäviä erityissääntöksiä ovat tulo- ja varallisuusverolain niin sanottu kolmen vuoden sääntö, elinkeinoverolain jaksotussäännökset sekä arvonalennuksen kirjaamista koskeva sääntö.⁶⁹⁶ Toisaalta, vaikka vero-oikeuteen sisältyykin erityisiä todistustaakkasääntöjä, korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisukäytännöstä on havaittavissa, että todistustaakka jää usein VML:n 26 §:n 4 momentin yleissäännöksen perusteella sille, jolla on paremmat edellytykset asian selvittämiseen.⁶⁹⁷

4.6.3 Kokoavia näkökohtia

Näyttökynnyksistä verotuksessa ei muodostu selvää kuvaa, etenkin silloin, kun

---

694 Verohallinto [www.vero.fi/yritykset- ja yhteisöt/siirtohinnoittelu](http://www.vero.fi/yritykset-ja-yhteisöt/siirtohinnoittelu).

695 Mäkelä 2016, s. 299–301.

696 Ks. näistä lähemmin Ryyänen 2001, s. 280–282.

697 Esim. ratkaisut KHO 2003:81, KHO 2005:39, KHO 1991 T 4195, KHO 1990-B-570, KHO 1979-B-557 ja 558.

tilanteessa ei voida soveltaa säädännäistä todistustaakkanormia.⁶⁹⁸ Selvää on, että näyttökynnys jälkiverotustilanteessa verotettavan summan sekä veronkorotuksen osalta on korkeampi kuin tavanomaisessa verotuksessa veronalaisten tulojen ja niistä tehtävien vähennysten osalta. Kysymys on kuitenkin siitä, kuinka korkealle näyttövaatimus on tällöin ja erilaisissa verotuksellisesti vaihtelevissa tyyppitilanteissa asetettava. Näyttökynnysten määrittelyssä edellä kuvatusta Klamin todistustaakan jakoperusteita hyödyntävästä haittapunnintamallista saattaisi olla apua. Klamin mallin käyttökelpoisuutta rasittaa sen monimutkaisuus. Haittapunnintamallia yksinkertaisempi metodi olisi määrittellä eri oikeuslähteiden (laki ja sen esityöt, oikeuskäytäntö) avulla juttutyypeittäin tavanomainen tai pääsääntöisesti sovellettava näyttökynnys, josta poikkeaminen tietyillä kriteereillä tulisi kyseeseen. Näin hahmotellut näyttökynnystasot ja mahdollisesti myös niistä poikkeamiset olisi perusteltua sijoittaa näyttökynnyksiä kuvaavalle asteikolle: oletettava – todennäköinen – ilmeinen – ei vartenotettava epäily – varma. Näyttökynnystasojen vertailtavuus rikos- ja siviilijuttuihin tulisi tällä tavoin mahdolliseksi.

Verovelvollisen myötävaikuttamisvelvollisuus kuten yksityisen asianosaisen selvitysvelvollisuus yleisemminkin hallintoprosessissa on olennainen ero verrattuna todistustaakkaan rikosprosessissa. Mikäli verovelvollinen on selvittämismahdollisuuksistaan huolimatta haluton selvittämään asiaa, verovelvollisen voidaan katsoa laiminlyöneen hänelle VML 26.4 §:ssä säädetyn myötävaikuttamisvelvollisuuden ja asia voidaan ratkaista todistustaakkanormia soveltaen verovelvollisen vahingoksi.⁶⁹⁹ Tämä on kuitenkin poikkeuksellinen tilanne ja edellyttää, että kyse on selvittämis- ja selvittämismahdollisuuksien puutteesta.⁷⁰⁰ Vaihtoehtoisesti veronsaajalle asetettua näyttökynnystä voidaan tällöin laskea. Tämä joudutaan huomioimaan, kun verotarkastukseen perustuvien verotuspäätösten ja niitä koskevien verotuksen oikaisulautakunnan päätösten sekä tuomioistuinratkaisujen merkitystä arvioidaan rikosprosessissa. Päätösperusteluista tulisi käydä ilmi, mitä on pidettävä normaalinäyttökynnyksenä ja onko siitä poikettu tai vastaavasti, onko todistustaakka aidosti jäänyt verovelvolliselle.

Mikäli taas näyttökynnystä ei ole laskettu vaan näyttökynnyksen on katsottu ylittyneen syytetyn passiivisuuden vuoksi itsekrimiointisuoja loukaten, ei ratkaisun näyttöarvoa voida perustaa hallintotuomioistuimen soveltamaan näyttökynnykseen. Rikosprosessissa syytetyn passiivisuutta ei voida huomioida todistusharkinnassa eikä konkreettisen tuomitsemiskynnyksen ylittymiseen vaikuttavana seikkana siinä määrin, kuin sen huomioiminen loukkaisi syytetyn oikeutta olla myötävaikut-

---

698 Myös Klami (1992, s. 364) on jo aikanaan todennut, että näyttökynnyksistä koskevaa keskustelua vaikeuttaa, ettei hallintotuomioistuinten päätöksissä ole eksplikoitu sitä näyttökynnystä, jonka kanssa todistustaakkanormin on ajateltu toimivan.

699 Myrsky – Rabinä 2015, s. 278–279, KHO 2011 T 1721.

700 Ryyänen 2001, s. 267–268.

tamatta oman syyllisyytensä selvittämiseen. Tämä ei kuitenkaan merkitse sitä, että syytetyn passiivisuus olisi tyystin vailla merkitystä. Haluttomuus myötävaikuttaa asian selvittämiseen voidaan tietysin edellytyksin huomioida myös rikosprosessissa todistusharkinnassa ja tuomitsemiskynnyksen ylittymistä arvioitaessa. EIT:n ratkaisukäytännössä kielto huomioida syytetyn passiivisuutta hänen vahingokseen ei ole ollut täysin ehdoton vaan sille on voitu antaa merkitystä esimerkiksi tilanteissa, jotka selvästi vaativat syytetyn selvitystä.⁷⁰¹ Verovelvollisen passiivisuuden huomioiminen näyttönä häntä vastaan verotarkastuksessa ei siis absoluuttisesti merkitse itsekriminointisuojaan loukkaamista. Toisaalta syytetyn esittämät selvitykset ja väitteet, eivät automaattisesti johda siihen, että syyttäjän näyttö katsottaisiin riittämättömäksi. Kuten korkein oikeus on edellä viitatussa ratkaisussaan KKO 2011:20 lausunut, syytetyn väitteiltä voidaan edellyttää tiettyä yksityiskohtaisuutta ja uskottavuutta.

Negatiivisten seikkojen toteennäyttämistä voidaan jo lähtökohtaisesti pitää hankalampana kuin vastaavasti olemassa olevien ”positiivisten” seikkojen ja joissain tilanteissa jopa mahdottomana. Myös rikosasioissa tietyn menettelyn näyttäminen voi käytännössä olla mahdollista vain syytetylle tai ainakin huomattavasti helpompaa kuin syyttäjälle. Korkeimman oikeuden mukaan näyttökynnys eri rikostyypeissä on kuitenkin yhtäläinen huolimatta tiettyyn rikostyyppiin tavanomaisesti liittyvistä näyttövaikeuksista.⁷⁰² Syyttäjän selvitysmahdollisuuksien puute ja syytetyn haluttomuus asian selvittämiseen voivat kuitenkin käytännössä merkitä sitä, että syyttäjän näyttö katsotaan riittäväksi. Tilanteissa, jotka selvästi edellyttäisivät syytetyn selvitystä tai joissa syyttäjän on käytännössä mahdoton näyttää syytetyn väitteitä paikkansa pitämättömäksi tai ne ovat ilmeisen epäuskottavia, voidaan syytetyllä katsoa olevan epäaito todistustaakka. Verotus- ja verotuksen oikaisumenettelyssä ja edelleen veroprosessissa sekä toisaalta rikosprosessissa arviot asianosaisen myötävaikutusvelvollisuuden laiminlyönnistä joudutaan kuitenkin tekemään itsenäisesti eikä vero-oikeudellista selvittämismahdollisuuden laiminlyöntiä ja verotus- ja muutoksenhakumenettelyssä epäuskottavina pidettyjä väitteitä voida sellaisenaan asettaa näytön arvioinnin lähtökohdaksi rikosprosessissa.

Tapauskohtaisesti tulee ratkaistavaksi, mikä merkitys samoja tosiseikkoja koskevalla vero-oikeudellisella ratkaisulla on rikosprosessissa ja vastaavasti päin vastoin.

---

701 Ks. edellä ratkaisussa KHO 2016:100 viitatus EIT:n ratkaisut John Murray v. Yhdistynyt Kuningaskunta (8.2.1996) ja Liam Averill v. Yhdistynyt Kuningaskunta (6.6.2000). Sen sijaan ratkaisussa Telfner v. Itävalta (20.3.2001) syytteen tueksi ei ollut esitetty niin vakuuttavaa näyttöä, että se olisi vaatinut syytetyltä selitystä. Ks. myös KKO 2017:12 (kohdat 8–10) sekä ratkaisussa viitattu KKO 2012:27 (kohta 13). Nojautuen EIT:n ratkaisuihin Krumpolz v. Itävalta (18.3.2010) ja Telfner v. Itävalta (20.3.2001) KKO totesi, että syyttäjän todistustaakasta huolimatta voi kuitenkin syntyä tilanteita, jolloin rikosasian vastaajaltakin voidaan edellyttää, että hän puolestaan selvittää niitä seikkoja, joihin hän on puolustukseensa vedonnut. Syytteen tueksi esitetty näyttö vaikuttaa osaltaan siihen, millaista selvitystä vastaajalta voidaan edellyttää kiistämisperusteistaan.

702 KKO 2013:96 kohta 5.

Siitä huolimatta, että näyttökynnys rikosprosessissa tahallisuuden ja rikosvastuun edellytyksenä olevien oikeustositseikkojen osalta on korkeampi kuin verotuksessa, samoja seikkoja koskevan rikosoikeudellisen ratkaisun ei ole katsottu saavan sitovaa vaikutusta verotusta koskevassa oikeudenkäynnissä vaan niiden merkitys arvioidaan erikseen.⁷⁰³ Toisaalta taas, mitä korkeamman abstraktin näyttökynnyksen todistustaakkanormi asettaa veronsaajalle asianomaisen oikeustositseikan osalta eli mitä vakuuttavampaa näyttöä se veronsaajalta edellyttää, sitä suurempi näyttöarvo verotarkastuskertomukselle tai veronsaajalle myönteiselle oikaisupäätökselle tai tuomioistuinratkaisulle voidaan syytettä tukevana näyttönä antaa. Säädännäisistä ja selkeistä todistustaakkanormeista on siten apua näyttöarvon määrittämisestä. Lopullinen arvio näytön riittävydestä yksittäisessä tapauksessa tehdään luonnollisestikin verotarkastuksessa ja muutoksenhaussa esiin tulleiden ja asiassa muutoin esitettyjen tosiseikkojen perusteella, jolloin myös verotarkastajien verotarkastuksesta tekemät johtopäätökset on syytä pitää erillään havaituista tosiseikoista. Olennaista on, miten ja millaisella todistusaineistolla veroviranomainen on päätenyt verotarkastuskertomuksen mukaisiin johtopäätöksiin. Yksinomaan verotarkastuksen perusteella tuomitsemiskynnys verorikosasioissa ei lähtökohtaisesti ylity. Teoriassa on kuitenkin mahdollista, että verotuksessa ja muutoksenhaussa todistustaakkanormia on tulkittu poikkeuksellisen ankarasti ja näyttökynnys asetettu siinä määrin korkealle, että näyttökynnykset tietyssä konkreettisesti näytönarviointitilanteessa asettuvat samalle tasolle. Kun molempien näyttökynnys on joutanut, abstraktit näyttökynnykset ovat konkretisoituneet samaksi pisteeksi. Mikäli kyseinen teoriassa mahdollinen yhtyminen olisi ennakoitavissa jo syyteharkintavaiheessa riittävällä varmuudella, olisi tällä prosessitaloudellista merkitystä. Tarvetta lisänäytön hankkimiseen esitutkinnassa ja lisätodisteluun oikeudenkäynnissä ei enää olisi, mikä säästäisi prosessikustannuksia.

Verotuksessa ja muutoksenhaussa ”ilmeisyys”-vaatimus voi saada sisällön, joka lähenee tai voi jopa samaistua verorikosjutun vastaavaa oikeustositseikkaa koskevan ”ei varteenotettava epäily” -näyttövaatimuksen kanssa. Yleistäen voitaneen todeta, että mitä korkeampi kynnys VML 28 §:n veronkiertoa ja 29 §:n peiteltyä osinkoa koskevien säännösten sekä EVL 52 h §:n soveltamiselle asetetaan, sitä suurempi painoarvo vero-oikeudellisille ratkaisulle voidaan lähtökohtaisesti antaa arvioitaessa tuomitsemis- ja vastaavasti syytekynnyksen ylittymistä samaa menettelyä koskevan verorikoksen osalta. Kussakin tapauksessa rikostuomioistuimen tai syyttäjän on tietenkin itsenäisesti tapauksen erityspiirteet ja tosiseikasto huomioiden ratkaistava menettelyn oikeudellinen luonne eikä arvioita voida perustaa yksinomaan verotuksessa, verotarkastuksessa tai muutoksenhaussa tehtyihin johtopäätöksiin.

Verorikoksen tuomitsemiskynnyksen ylittävän näytön hankkiminen veronkiertomenettelystä samoin kuin muistakin edellä mainittujen verosäännösten soveltamispiirin kuuluvista menettelyistä on esitutkinnassa monesti vaikeaa. Tuo-

---

703 Myrsky – Rabinä 2011, s. 164–165.

mitsemiskynnys edellyttää, että järjestely on luotu tai siihen on ryhdytty veron välttämiseksi ilman liiketaloudellisia tai muitakaan perusteita eikä tästä jää järkevää epäilyä. Selvää on, että tullakseen rangaistavaksi verorikoksina menettelyjen on täytettävä myös muut asianomaisen rikossäännöksen edellyttämät tunnusmerkit. Hallintotuomioistuimen päätöksen näyttöarvon määrittämiseksi on olennaista, että rikosprosessissa tarkastellaan analyttisesti verotusmenettelyssä ja muutoksenhaussa hankittua todistusaineistoa ja johtopäätöksiä eikä hallintotuomioistuimen päätöstä sivuuteta presumptiivisesti todistustaakkasääntöjen erilaisuuden perusteella. Näyttökynnyksiä tulisi vertailla rikostunnusmerkki- ja oikeustosisekkakohtaisesti ja tarkastella, missä määrin vero-oikeudellisissa todistustaakkasäännöksissä edellytetyt abstraktiset näyttökynnykset jäävät alle rikosjutun näyttökynnyksestä. Lisäksi on huomioitava, että abstraktinen näyttökynnys täsmentyy konkreettisesti näytön arviointitilanteessa eli abstraktinen näyttökynnys tosiasiallisesti joustaa konkreettisesti näytön arviointitilanteessa, vaikka se normatiivisella tasolla mielletäisiinkin muuttumattomaksi.⁷⁰⁴ Tällöin tuomioistuin joutuu kiinnittämään huomiota siihen, mihin ilmeisyysvaatimuksen ilmaisema näyttökynnys verotusmenettelyssä ja muutoksenhaussa on tosiasiallisesti asetettu eli miten painavaa näyttöä sen on katsottu edellyttävän.

Tässä yhteydessä on myös mielenkiintoista pohtia, mikä merkitys näytön arvioinnissa on sillä, että veronkorotus sanktioluonteisena seuraamuksena rinnastuu rikosoikeudelliseen rangaistukseen. Tulisiko näyttökynnyksen verotusmenettelyssä ja verotusta koskevassa muutoksenhaussa olla yhtäläinen verorikosten tuomitsemiskynnyksen kanssa, kun seuraamuksena on veronkorotus. Toistaiseksi oikeuskäytännöstä ei ole saatavissa tukea yhtäläisille näyttökynnyksille, vaan näyttökynnys veroasioissa on yleensä rikosasioiden tuomitsemiskynnystä alempi.

Myöskään todistustaakan jakosäännöt ja niiden soveltaminen verotuksessa ja sitä koskevassa muutoksenhaussa eivät ole täysin merkityksettömiä arvioitaessa hallintotuomioistuinratkaisun näyttöarvoa myöhemmässä rikosprosessissa. Todistustaakanormeihin turvaudutaan, kun tuomioistuimen mielestä näyttö ei ole riittävää, joten niiden soveltaminen laskee ratkaisun näyttöarvoa eikä todistustaakan jakokysymyksellä ole sinänsä merkitystä tuomion näyttöarvon kannalta. Todistustaakan jakautumisella on kuitenkin tässä suhteessa informaatioarvoa. Mikäli tuomiosta ilmenee, että faktapremissinä olevan syytettä tukevan oikeustosisekkävaihteen osalta todistustaakka on ollut aidosti verovelvollisella, kertoo se ratkaisun huonommasta näyttöarvosta verrattuna siihen, että tosiseikka olisi tullut viranomaisen esittämän näytön perusteella selvitettyksi. Tuomioistuimen perustelut saattavat kuitenkin olla siinä määrin puutteelliset, että jää epäselväksi, miten todistustaakan on katsottu ja-

---

704 Asetun Jonkan väitöskirjassaan esittämän näyttökynnyksen joustavuutta koskevan näkemyksen kannalle. Näyttökynnys joustaa yksinkertaisesti jo siitä syystä, että sitä kuvaavat käsitteet ovat epätasallisia.

kautuvan ja mihin näyttökynnys on asetettu ja onko kyse ollut aidosta vai epäaidosta todistustaakasta. Lisäksi vero-oikeudelliset todistustaakkasäännöt ovat osin vaikeasti hahmotettavissa eikä niiden soveltaminen tuomioistuimessa siten yksiselitteisesti kerro, että todistustaakka on jäänyt verovelvolliselle. Perustelujen laadukkuus on siten olennaista. Esitutkintaviranomaisten, esitutkintaan osallistuvan ja syyteharkintaa suorittavan syyttäjän sekä verorikosasiaa ratkaisevan tuomioistuimen tulisi saada niistä riittävästi informaatiota kyetäkseen arvioimaan hallintotuomioistuimen päätöksen todistusarvoa.

Vero-oikeudellisten ja rikosoikeudellisten säännösten lähtökohdat ja soveltamisedellytykset samoin kuin todistustaakkasäännökset poikkeavat toisistaan. Riippumatta teoreettisesta kysymyksestä, voivatko näyttökynnykset verotuksessa ja verovalitusasioissa ja toisaalta rikosprosessissa niiden erilaisuuden vuoksi ylipäättään yhtyä, joudutaan vero-oikeudelliset todistustaakkasäännöt samoin kuin verovelvollisen selvitysvelvollisuuden laiminlyöntikin huomioimaan jo syyttäjän, verottajan ja rikostutkijoiden esitutkintayhteistyön aikana arvioitaessa millaista näyttöä syyte- ja tuomitsemiskynnyksen ylittyminen kunkin oikeustosisen osalta edellyttää. Myöskään siitä, että menettely vero-oikeudellisesti luonnehditaan tietyllä tavalla, ei seuraa välttämättä, että kyseessä olisi tai ei olisi verorikos ja vastaavasti päinvastoin.⁷⁰⁵ Tässä yhteydessä ei ole kuitenkaan mahdollisuutta syventyä tarkemmin verotuspäätösten ja niitä koskevissa oikaisumenettelyissä ja vero-oikeudenkäynneissä annettujen ratkaisujen merkitykseen esitutkinnassa ja syyteharkinnassa. Näiden kuten myös muissa asiaryhmissä annettujen hallintoprosessuaalisten ratkaisujen merkitys esitutkinnassa ja syyteharkinnassa ovat kysymyksiä, jotka ansaitsevat tulla käsitellyiksi omina tutkimusteemoinaan. Todettakoon kuitenkin, että syyte- ja tuomitsemiskynnyksen eroavuuksien lisäksi on huomioitava, että tuomitsemiskynnys saattaa vaihdella myös oikeustosisekkakohtaisesti. Tuomitsemiskynnyksen vaihtelu heijastuu vastaavana syytekynnyksen oikeustosisekkakohtaisena vaihteluna ainakin teoriassa, koska syytekynnyksen ylittymistä arvioidessaan syyttäjä joutuu arvioimaan myös tuomion todennäköisyyttä. Syytekynnyksen mahdollinen vaihtelu puolestaan määrittää hallintotuomioistuinten ja hallintoviranomaisten ratkaisujen suhteellista painoarvoa osana syytekynnyksen ylittymiseen tarvittavaa kokonaisnäyttöä.

---

705 Ks. Rynänen 1995, s. 527 ja alav.75, jonka mukaan veropetos ei sulje pois peitellyn osingonjakoa koskevan VML:n 29.1 §:n soveltamista eikä vastaavasti päivänvastoin.

5 Hallintoprosessuaalisen ratkaisun merkitys oikeuskysymyksessä

5.1 Johdanto

Hallintotuomioistuimen oikeuskysymyksessä ottaman kannan merkitys myöhemässä rikosprosessissa eroaa näytön arvioinnin kohteena ollutta tosiseikkaa koskevan näyttöratkaisun vaikutuksesta rikosprosessissa. Oikeuskysymystä koskevan ratkaisun osalta ei voida puhua sen todistusvaikutuksesta vaan joudutaan puhumaan hallintotuomioistuimen ratkaisun merkityksestä. Oikeustositseikkojen määrittely eli oikeudellisen relevanssin antaminen tosiseikoille on puolestaan oikeuskysymys. Näin ollen se, onko tuomio todiste vai muuta oikeudenkäyntiaineistoa riippuu siitä, missä tarkoituksessa tuomio annetaan oikeudelle. Mikäli tuomioistuimen ratkaisulla halutaan näyttää toteen tietyt konkreettiset tosiseikat, olisi kyse todisteesta. Kun asianosainen tuomion avulla haluaa esittää selvitystä, miten lakia olisi tietyssä tapauksessa sovellettava tai tulkittava, olisi kyse lähinnä asianosaisen kyseessä olevaa oikeuskysymystä koskevasta selvityksestä.⁷⁰⁶ Tällöin ratkaisua käytetään oikeuslähteenä. Näin on esimerkiksi silloin, kun korkein hallinto-oikeus on antanut yleisluontoisessa oikeuskysymyksessä periaatteellisesti merkittävän päätöksen. Hallintotuomioistuimen ratkaisun merkitystä ja painoarvoa oikeuslähteenä voidaan kuitenkin joutua arvioimaan paitsi samankaltaisissa tapauksissa myös samassa asiassa eli asiassa, jossa tosiseikat ovat identtiset.

Tässä luvussa kysytään, mikä on hallintoprosessuaalisen ratkaisun painoarvo oikeuslähteenä. Miten sen merkitystä voidaan arvioida ja argumentoida ja mitä näkökohtia tällöin tulee ottaa huomioon. Missä suhteessa ja minkälaisissa asioissa hallintotuomioistuimen ratkaisulla on merkitystä. Miten oikeudellinen merkitys ilmenee suhteessa unionin oikeuteen. Hallintoprosessuaalisen ratkaisun arvioimiseen olennaisesti liittyvä kysymys on, mikä on tuomioperustelujen merkitys ratkaisun painoarvon määrytymisen kannalta. Miten tuomioistuimen tulisi perustella ratkaisunsa, jotta sen merkitystä rikosprosessissa voitaisiin arvioida mahdollisimman luotettavasti. Perustelujen merkitystä sekä näyttö- että oikeuskysymyksessä annetun ratkaisun arvioinnin kannalta käsitellään seuraavassa pääluvussa.

---

706 Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 4 §:n 1 momentissa tarkoitettu mahdollisuus kirjallisen selvityksen antamiseen on ymmärrettävä laajassa merkityksessä siten, että se kattaa kaiken relevantin aineiston oikeuskysymyksen ratkaisemiseksi kuten tuomioistuimen ratkaisu ja oikeuskirjallisuuden. HE 46/2014 vp, s. 51.

5.2 Oikeuslähteen painoarvoa koskevat argumentit

Otsikon sisältämään kysymykseen on ajateltavissa yksinkertainen vastaus. Merkitys riippuu siitä, onko ratkaisu oikea vai väärä. Vastaus avaa kuitenkin oikeusteoreettisen ongelman. Mitä oikeellisuus tarkoittaa ja mistä tiedämme, onko hallintotuomioistuimen tai muukaan ratkaisu oikea vai väärä. Normien tulkintakannanotoilla ei ole totuusarvoa käsitteen tiukassa merkityksessä eikä niiden paikkansapitävyyttä voida todistaa loogis-deduktiivisella päättelyllä eikä verifioida empiirisesti. Koska yhtä ainoaa oikeaa ratkaisua tässä ankarassa mielessä ei ole tai sitä ei ainakaan voida osoittaa, vaikka sellainen periaatteessa olisikin, argumentaatio- ja justifikaatioteoria tukeutuu diskurssiteoriaan ja konsensuksen käsitteeseen vastatessaan kysymykseen tulkintakannoton oikeellisuudesta.⁷⁰⁷ Aarnion kehittämän analyttisen hermeneutiikan vastine tulkintakannanoton totuudelle on sen hyväksyttävyyys ja vakuuttavuus ideaalisessa ja partiaalisessa auditoriossa. Rationaaliseen argumentaatioon perustuva justifikaatio eli oikeuttaminen on menetelmä, jolla tähän on mahdollista päätyä ja jolla sitä koetellaan. Ratkaisu on riittävän vakuuttava, kun valistuneiden ja yleisiin rationaalisuusehtoihin sitoutuneiden ihmisten auditorio on valmis hyväksymään ratkaisun yhteisten arvojensa pohjalta. Auditoriossa on siten mahdollista saavuttaa rationaalinen konsensus ja päätyä hyväksyttävimpään ja tässä heikossa mielessä ”yhteen ainoaan oikeaan” lopputulokseen. Koska oikeusjärjestys ei ole suljettu normijärjestelmä, jossa absoluuttisesti oikea ratkaisu olisi valmiina vain odottamassa löytäjänsä, joudutaan hyväksyttävään tai paras ratkaisu rakentamaan kussakin aktuaalisessa tilanteessa aina uudelleen ja uudelleen.⁷⁰⁸

Argumentaatioteoriaan sisältyy myös argumentointia ohjaava funktio. Tulkinta- ja normikannanottoja esittävän lainopin ja lainkäytön tulee pyrkiä tuloksiin, jotka voisivat saavuttaa rationaalisesti harkitsevan yhteisön enemmistön hyväksynnän. Tavoitteena on mahdollisista eri tulkintaratkaisuksista paras eli hyväksyttävään ratkaisu. Näin ollen parhaalla mahdollisella tavalla justifioitu ratkaisu on samalla paras mahdollinen. Lisäksi argumentaatioteoriaan sisältyy vaatimus tulkintakannanoton perustelemisesta. Perustelut ovat vallankäytön kontrollin väline.⁷⁰⁹ Metodologisesti argumentaatioteoria nojautuu oikeuslähdeoppiin, yleisesti hyväksytyihin standardeihin ja harkintaa ohjaaviin kriteereihin.⁷¹⁰

707 Laakso 2013, s. 71–72.

708 Parhaista argumenteista ja parhaan ratkaisun konstruoimisesta dialogin ja konsensuksen tuloksena (procedural constructivism) ks. myös Hage 2013, s. 137–143.

709 Laakso 2013, s. 71 ja 79. Virolainen – Martikainen 2010, s. 23–24. Yhden ratkaisun opista ja tulkinta- ja normikannanottojen oikeellisuudesta Aarnio 1989, s. 264–270 ja 283–287, Aarnio 1982, s. 86–87 ja 200–201. Aarnio 1987b, s. 178–180, 221–229. Yhden ratkaisun ongelmista ks. myös Makkonen 1981, s. 238–256.

710 Laakso 2013, s. 79.

Klami puhuu systeemirelatiivisesta justifikaatiosta viitatessaan auditorion sidonaisuuteen tiettyyn järjestelmään. Auditorio kontrolloi päätöksiä aina saman tai siitä poikkeavan oman järjestelmänsä avulla. Ei ole myöskään syytä olettaa, että auditorio olisi eri justifikaatioihin reagoidessaan rationaalinen ja johdonmukainen. Auditorion osalta on siis kyse systeemin sisäisestä justifikaatiosta ja kontrollista, mutta se palvelee myös systeemin ulkoista legitimizeettii. Tavoitteena on justifioidusta, hyvistä päätöksistä koostuva päätöskäytäntö.⁷¹¹ Kun oikeutta tarkastellaan sisäisestä näkökulmasta, kysymys oikeuttamisesta on Soinisen mukaan sidoksissa oikeuslähte-, tulkinta- ja argumentaatio-oppeihin ja kyse on tietyllä tavalla idealisoidusta ja oikeudellisesti rajatusta perusteketjun tarkastelusta.⁷¹² Olennaista justifioinnissa on, että syllogismin muotoon puettu päättely ei riitä muutoinkin kuin selvissä tapauksissa. Kiperissä tulkinnallisissa tapauksissa edellytetään enemmän.⁷¹³

Edellä olevan perusteella voidaan näin ollen todeta, että hallintotuomioistuimen laintulkintakannanoton merkitys rikosprosessissa riippuu sen rationaalisesta vakuuttavuudesta ja hyväksyttävyydestä. Tässä yhteydessä ei ole kuitenkaan mahdollisuutta uppoutua syvällisemmin Aarnion analyyttisen hermeneutiikkaan ja normikannanoton justifointiteoriaan sen enempää kuin muihinkaan argumentaatioteorioihin. Todettakoon, että argumentaatioteoria ja siihen sisältyvä ajatus yhden absoluuttisesti oikean ratkaisun mahdottomuudesta toimii tuomioperustelujen teoreettisena perustana. Samalla ne johtavat pohtimaan kysymystä, millaiset ovat hyvät ja vakuuttavat perustelut.⁷¹⁴

Tässä esiin tuoduista teoreettisista lähtökohdista huolimatta hallintotuomioistuimen oikeuskysymyksessä antaman ratkaisun oikeellisuutta voidaan arvioida muillakin kriteereillä. Merkitystä on sillä, minkä oikeusasteen ratkaisusta on kyse. Korkeimman hallinto-oikeuden vuosikirjapäätöksillä on oikeuskäytännössä merkittävä painoarvo, vaikka muodollista sitovuutta niillä ei olekaan. Kyse on myös hallintotuomioistuimen erityisosaamisesta ja luottamuksesta siihen. Edellä todetun mukaisesti hallinto-oikeudessa erityisalojen asiantuntemuksella ja niiden kokemussääntöjen hallinnalla on olennainen merkitys. Todistusharkinta ja tapauksen

---

711 Klami 1983 s. 162–163. Yleistävästi argumentaatioteorioista ja rationaalisesta konsensuksesta ja niihin kohdistetusta kritiikistä ks. esim. Hyttinen 2015, s. 304–321.

712 Soininen 2016, s. 15.

713 Justifioinnin taustateoreettisesta oikeudellista ratkaisutoimintaa koskevasta ajattelusta ks. Soininen 2016, s. 20–23 alaviitteineen. MacCormic (2003, s. 106, 152–153) käyttää käsitettä ”second order justification”. Ratkaisussa on kysymys kilpailevien päätösvaihtoehtojen valinnasta, jossa huomiota kiinnitetään päätöksen reaaliin seurauksiin ja valinnan hyväksyttävyyteen. Valinta on myös aina jossain määrin subjektiivinen. Lisäksi kysymys on vaihtoehdon johdonmukaisuudesta ja arvokoherenssista oikeusjärjestelmän kannalta. Normatiivisesta koherenssista ks. myös MacCormic 2005, s. 193, 201–203. Pelkkä rationaalisuus ei riitä, vaan normijärjestelmän tulee olla koherentti arvosysteemi, josta oikeudelliset ratkaisut ovat johdettavissa.

714 Kysymystä parhaista mahdollisista tai optimaalisista perusteluista käsitellään enemmän seuraavassa luvussa.

faktapremissien vahvistaminen tapahtuvat kokemussääntöjen avulla, mutta niillä on merkitystä myös lainsoveltamiskysymyksiä ratkaistaessa. Eri asia on, että kokemussäännöt itsessään samoin kuin oikeuslauseetkin voivat olla todistelun kohteena ja tulla siten asiakysymyksinä ratkaistavaksi. Monien lainsäännösten ilmaisujen sisältö on riippuvainen siitä, miten asiat ovat yleisen elämäkokemuksen mukaan ja edellyttävät usein myös tietyn alan asiantuntemukseen kuuluvia erityistietoja ja -taitoja. Vaikka kokemussääntöjä hyödynnetäänkin oikeuslauseiden tulkinnassa, ei tämä kuitenkaan merkitse sitä, että oikeuslauseen ilmaisu olisi asiakysymys, joka olisi ratkaistavissa kokemussääntöjä soveltamalla. Kokemussäännöistä ei voida muodostaa kokemuslauseita, jotka olisivat samaistettavissa oikeuslauseiden ilmaisuihin, eikä niistä voi suoraan johtaa oikeuslauseen edellyttämää oikeusseuraamusta. Sellaisina ne ovat vain yksi tulkintaan vaikuttava tekijä muiden tulkinnassa huomioitavien seikkojen kanssa ja toimivat ikään kuin apuvälineenä oikeuslauseita ja niiden ilmaisuja tulkittaessa.⁷¹⁵

Tuomioistuimen hallintoprosessuaalisiin säännöksiin perustuva selvitysvelvollisuus koskee myös oikeuskysymyksiä. Jura novit curia -periaate edellyttää, että tuomioistuin tuntee asian ratkaisun kannalta merkityksellisen, päätöksenteossa sovellettavan kansallisen ja kansallisia tuomioistuimia velvoittavan EU-lainsäädännön. Vaikka hallintoprosessilaki ei sisälläkään oikeudenkäymiskaaren vastaavaa säännöstä, estettä ei ole sille, että osapuolet esittävät käsityksiään sovellettavaksi tulevasta laista, sen oikeasta sisällöstä tai selvitystä sen tulkinnasta.⁷¹⁶ Tuomioistuin ei voi jura novit curia -periaatteen perusteella kieltäytyä vastaanottamasta osapuolten esittämää oikeuskysymyksen ratkaisemiseksi relevanttia aineistoa. Tämä olisi vastoin tuomioistuimen velvollisuutta huolehtia asian selvittämisestä. Oikeuskysymyksen selvittämisessä hallintotuomioistuimen rooli voidaan myös mieltää yhteistoimintaperiaatteen mukaiseksi ja informatiiviseksi. Tällöin tuomioistuin voi aktiivisella prosessinjohtolla vaikuttaa oikeuskysymyksen selvittämiseen selostamalla osapuolille oikeuskysymyksen sisältöä ja antamalla heille mahdollisuuden myötävaikuttaa sen selvittämiseen.⁷¹⁷ Koska myös osapuolet voivat esittää kaikkea olennaista selvitystä lain soveltamis- ja tulkintakysymyksistä, tuomioistuimen oikeuskysymykseen ottama kanta on riippuvainen osin myös kyseisestä selvityksestä eikä pelkästään tuomioistuimen omasta asiantuntemuksesta.

---

715 Lindell 1987, s. 261–262. Lindell toteaa myös, ettei yleisiä kokemussääntöjä myöskään aina ole siitä, minkälaisia seikkoja tietyssä yksittäisessä tapauksessa normin tunnusmerkin täyttyminen edellyttää eikä tuomarilta myöskään voida aina edellyttää, että hänellä olisi riittävästi tietoa ja kokemusta näistä. Milloin esimerkiksi kysymys on asianosaisen huolimattomuudesta. Tällöin tuomarin on tapausta varten kokemukseensa ja tietämykseensä perustuen ja mahdollisesti yleisiä kokemussääntöjä täydentäen luotava normi.

716 Mäenpää 2007, s. 507.

717 Informatiivisesta prosessinjohtosta ks. jäljempänä luku 7.2.2.

Toisaalta *jura novit curia* -periaatteen ei ole katsottu edellyttävän tuomioistuimelta vieraan valtion lain tuntemusta, jonka selvittämisestä koskevat nimenomaiset säännökset yleisten tuomioistuimen osalta ovat oikeudenkäymiskaassa (OK 17:4.2 ja 3). Koska hallintoprosessissa voimakkaasti vaikuttavaan virallisperiaatteeseen sisältyy tuomioistuinta velvoittavia elementtejä, voidaan lähteä siitä, että tuomioistuimen on huolehdittava selvityksen hankkimisesta vieraan valtion laista ja tarvittaessa myös oma-aloitteisesti hankittava sitä.

Lähtökohtaisesti on perusteltua antaa hallintotuomioistuimen oikeuskysymystä koskevalle ratkaisulle näyttökysymyksessä tehtyä ratkaisua suurempi painoarvo. Oikeuskysymyksen ratkaisu ei ole samassa määrin vapaata harkintaa kuin todistusharkinta vaan tapahtuu tulkintaa ja oikeuslähteitä ja niiden käyttöä koskevien metodinormien ohjaamana. Oikeudellinen päättely ei ole luonteeltaan kokemussääntöihin perustuvaa eikä laintulkintakysymystä voida ratkaista niitä soveltamalla. Välittömyysperiaate rajoittaa näyttöratkaisun painoarvoa, joskin välittömyysperiaatteen painoarvon vaihdellessa myös näyttöratkaisun painoarvo todisteena vaihtelee. Lähtökohtaisesti välittömyysperiaatteella on oikeuskysymystä koskevassa harkinnassa näyttökysymykseen verrattuna huomattavasti pienempi merkitys. Tähän vaikuttaa kuitenkin se, kuinka kiinteässä vuorovaikutuksessa oikeus- ja näyttökysymykset ovat keskenään ja onko näyttökysymys epäselvä. Yleisesti ottaen hallintotuomioistuimen oikeuskysymysratkaisuilla on näyttökysymysratkaisuja suurempi merkitys yksinkertaisesti jo siitä syystä, että tapaukset, joissa ratkaisut ovat todisteen asemassa, ovat todennäköisesti harvinaisempia verrattuna tapauksiin, joissa kyse on rikosprosessin kannalta merkityksellisestä oikeuskysymyksestä.

Arvioitaessa hallintotuomioistuimen oikeuskysymyksessä ottaman kannan painoarvoa myöhemmässä rikosprosessissa, on olennaista huomioida hallinto-oikeudelliselle päätöksenteolle ominainen normien ja faktojen, asia- ja oikeuskysymysten kiinteä yhteys. Laintulkinta on siten usein vahvasti tosiasiasidonnaista. Jo pelkästään normiston rakenne voi olla sellainen, että normin asiallinen sisältö voidaan lähtökohtaisesti muodostaa vain tosiasioiden pohjalta. Tällöin selkeän ja yleisesti pätevän laintulkinnan muodostaminen saattaa olla mahdotonta.⁷¹⁸ Hallintoprosessin kohteena on yleensä viranomaisen päätös, joka on syntynyt asiassa hankitun selvityksen perusteella sekä soveltamalla ja hyödyntämällä asianomaisen alan viranomaiselta edellytettäviä kokemussääntöjä. Lainsoveltamisen ja tosiasioiden ollessa kiinteässä vuorovaikutuksessa toisiinsa, vaikuttaa hallintoviranomaisen erityiosaaminen näyttökysymyksessä tuomioistuimen laintulkinta- ja -soveltamiskysymyksessä tekemään ratkaisuun.

---

718 Tarukannel – Jukarainen 1999, s. 298. Tosiasiasidonnaisuudesta ja sen mukana kulkevasta tapauskohtaisuudesta, yleisten oikeusohjeiden antamisen vaikeudesta ja siitä seuraavasta normijärjestelmän avoimuudesta etenkin ympäristölupaharkinnassa ks. myös Kauppila 2014, s. 51.

Oikeus- ja näyttökysymyksen kiinteä yhteys vaikuttaa hallintotuomioistuimen oikeuskysymystä koskevan kannanoton merkitykseen rikosprosessissa. Laintulkinnan painopisteen siirtyessä tosiasioihin vähenee ratkaisun painoarvo, mikäli ratkaisu tällöin muuttuu myös tapauskohtaiseksi. Toisaalta on huomioitava, että faktaston ollessa yhteneväinenkin rikostuomioistuin saattaa pitää samoja tai eri tosiasioita normin tulkinnassa relevantteina oikeustositseikkoina ja päätyä siten samaan tai eri tulkintaratkaisuun laintulkintaa ja oikeuslähteitä koskevien metodinormien sallimissa puitteissa. Joka tapauksessa laintulkinta- ja näyttökysymyksen kiinteä yhteys vaikuttaa rikosprosessissa siten, että prosessissa joudutaan kiinnittämään huomioita ratkaisuun vaikuttaviin oikeustositseikkoihin tuomioistuimen normikannanoton merkityksen arvioimiseksi. Eri asia on, että normin soveltamisedellytyksiä koskevan ratkaisun merkityksen arvioiminen käy vaikeaksi ja ratkaisu saattaa jäädä täysin merkityksettömäksi, mikäli päätöksestä ei käy selkeästi ilmi soveltamisratkaisun kannalta relevantit oikeustositseikat. Rikosprosessin osalta on myös huomioitava, että syyttäjällä on oikeustositseikkoihin nähden vetoamisvelvollisuus. Rikostuomioistuin ei voi syytetyn vahingoksi huomioida hallinto-oikeuden normitulkinnassaan relevantteina pitämiä oikeustositseikkoja, mikäli syyttäjä ei ole niihin vedonnut.

Hallinto-oikeuden aineellisoikeudellisille normeille ominainen joustavuus ja harkinnanvaraisuus herättää myös kysymyksen niiden tulkinnan arvosidonnaisuudesta. Millä ja kenen arvoilla normeja kulloinkin tulkitaan ja miten tulkinta on riippuvainen arvojen muuttumisesta.⁷¹⁹ Hallintotuomioistuimen laintulkintaratkaisun arvosidonnaisuus vaikuttaa puolestaan siihen, miten todennäköisesti rikostuomioistuimen samassa laintulkintakysymyksessä omaksumat kannat poikkeavat toisistaan.

Lisäksi on syytä huomioida hallintolainkäytön rakenteellinen ominaispiirre, joka vaikuttaa myös hallintotuomioistuimen oikeuskysymyksessä ottaman kannanoton merkitykseen. Kysymys on siitä, miten laillisuuskyymykseen liittyvä harkinta- ja tulkintavalta jakautuvat ensiasteen hallinnon ja hallintuomioistuimen välillä. Kuinka syvällisesti ja millä perusteilla tuomioistuin arvioi hallintoviranomaisen harkintavallan käyttöä. Kysymys pelkistyy kontrollin tiiviyyttä koskevaksi kysymykseksi ja on voimassa olevan lainsäädännön valossa epäselvä. Lähtökohtana keskustelulle on ollut korkeimman hallinto-oikeuden nykyisin jo kumottu siirtovelvollisuutta koskeva säännös (KHOL 5 § 1). Perinteisesti rajanveto korkeimman hallinto-oikeuden ja valtioneuvoston toimivallan välillä on perustunut laillisuus- ja tarkoituksenmukaisuusharkinnan erotteluun, mutta muuttunut sittemmin rajanvedoksi, joka koskee hallintoviranomaisen ja tuomioistuimen toimivallanjakoa. Joustavina oikeusnormeja on lähes poikkeuksetta pidetty oikeusharkinnalla ratkaistavina. Oikeusharkinnan piiriin on katsottu kuuluvan muun ohessa luvan tarkoittaman toiminnan tarkoituksenmukaisuus, tarpeellisuus, kohtuullisuus, luvan hakijan taito, kyky ja

---

719 Kuusiniemi 2003, s. 66.

koeteltu kansalaiskunto, haitan huomattavuus, erityiset syyt ja estääkö yleinen etu luvan myöntämisen. Tarkoituksenmukaisuus- ja oikeusharkintaa on kuitenkin vaikea erottaa toisistaan. Toisaalta myöskään tarkoituksenmukaisuusharkinta ei ole täysin vapaata vaan vakiintuneiden rajoitusperusteiden tarkoituksenmukaisuuden, yhdenvertaisuuden, suhteellisuuden ja objektiivisuuden periaatteiden rajoittamaa.⁷²⁰ Valitusviranomaisen kontrollin alaan kuuluu samoin, onko viranomaisen pysynyt harkintavaltansa rajoissa. Tarkoituksenmukaisuusharkinta on hallintoviranomaiselle suotu liikkumavara ja tuomioistuimien kontrolloi hallinnon tulkintaa ja harkintaa muilta osin. Hallintoviranomaisen harkintavallan kontrollointi tapahtuu oikeudellisilla perusteilla kuten oikeusperiaatteita, perusoikeuksia, ihmisoikeuksia ja EU-oikeutta hyödyntämällä. Koska yhtä ainoaa oikeaa ratkaisua ei ole, tuomioistuimien ei kuitenkaan välttämättä etsi oikeaa tai edes parasta ratkaisua ja korvaa hallinnon tulkintaa tai harkintaa omalla ratkaisullaan. Viranomaisen ratkaisu voi siis jäädä voimaan, mikäli se pysyy oikeusjärjestyksen puitteissa tai on sen puitteissa perusteltavissa. Näin ollen kysymys on siitä, miten laillisuuskysymyksiin liittyvä tulkinta- ja harkintavaltat jakautuvat tuomioistuimien ja hallintoviranomaisen välillä viranomaiselle jätetyn harkintavallan alueella.⁷²¹

Edellä sanottu tekee hallintotuomioistuimen laintulkintakysymyksessä tekemän ratkaisun merkityksen suhteellisemmaksi ja näyttäisi myös muuttavan sen arvioimisen ongelmallisemmaksi. Ratkaisun merkitys ja painoarvo joudutaan suhteuttamaan tuomioistuimen kontrollin intensiteettiin, joka vaihtelee ja jää määrittelemättä. Loppujen lopuksi kontrollin intensiteetillä ei kuitenkaan ole tulkintakannanoton merkitystä pohdittaessa niin suurta merkitystä kuin saattaisi ajatella. Kannanoton hyväksyttävyyden ratkaisee joka tapauksessa se, miten vakuuttavat ja asiantuntevat hallintotuomioistuimen perustelut ovat.

5.3 Unionin oikeus ja ratkaisun oikeudellinen merkitys

Hallintotuomioistuimen oikeuskysymyksessä ottaman kannanoton merkitys rikosprosessissa hahmottuu myös tarkastelemalla EU-oikeuden ja unionin tuomioistuimien ennakkoratkaisumenettelyn luonnetta. Unionin oikeuden vaikutuksesta rikos- ja tuomioistuimien tulee sidotuksi myös kansallisen tuomioistuimen oikeuskysymyksessä

---

720 Hallberg – Ignatius – Kanninen 1997, s. 122–123. Harkinnasta ja tulkinnasta hallintotoiminnasta ks. Hakalehto – Wainio 2008, s. 258–261.

721 Koivuluoma ym. 2020, s. 59. Suviranta 2005, s. 238, 244–245, 247. Joustavien oikeusnormien soveltamisesta, laillisuuskontrollin ulottuvuudesta ja saksalaisen doktriinin vakiintuneesta sääntelyharkinnan käsitteestä ks. myös Kulla 2013, s. 36–40 ja 46. KHOL 5 § 1 momenttia vastaavaa säännöstä ei enää sisälly lakiin. Hallintotuomioistuimen toimivallan rajoittuminen vain laillisuuskysymyksiin ilmenee nykyisin hallintoprosessilain 13 §:n 1 momentista, jonka mukaan valituksen saa tehdä vain laillisuusperusteella. Ks. HE 29/2018 vp, s. 82.

tekemään ratkaisuun, kun kyse on unionin oikeutta koskevasta tulkintakysymyksestä, josta EU-tuomioistuin on antanut ennakkoratkaisun.

EU-oikeus on ylikansallista oikeutta, jolla on etusija kansalliseen lainsäädäntöön nähden riippumatta kansallisen oikeuden lainsäädäntöhierarkkisesta tasosta ja voi siten syrjäyttää myös kansallisen perustuslain säännöksen. Etusija koskee lähtökohtaisesti kaikkea unionin oikeutta, ei vain välittömiä vaikutuksia tuottavaa EU-oikeutta.⁷²² Etusijaperiaate on kehittynyt EU-tuomioistuimen käytännössä, jossa se sai ilmaisunsa jo vuonna 1964 ratkaisussa *Costa v. ENEL* ja on täsmentynyt ratkaisussa *Simmenthal* ja *Mary Murphy*.⁷²³ Etusijaperiaatteen tarkoituksena on varmistaa unionin oikeuden mahdollisimman tehokas ja yhdenmukainen toteutuminen jäsenvaltioissa, joskin sen merkitystä käytännössä vähentää se, että periaate on vasta toissijainen keino taata EU-oikeuden tehokkuus. Ensisijaisesti normiristiriita, joka vaikuttaisi olevan käsillä, tulee pyrkiä poistamaan EU-oikeusmyönteisellä tulkinnalla. Mikäli ristiriitaa unionin ja kansallisen oikeuden välillä ei voida poistaa tulkinnalla, kansallisen tuomioistuimen on annettava EU-oikeudelle kaikissa tilanteissa etusija.⁷²⁴

Suuressa osassa hallintotuomioistuimissa käsiteltävistä asioista joudutaan soveltamaan unionin oikeutta. EU-oikeuden sitova luonne ja tähän liittyen tuomioistuimen EU-oikeudellinen asiantuntemus lisäävät hallintotuomioistuimen unionin oikeutta koskevissa oikeuskysymyksissä tekemien ratkaisujen painoarvoa. Hallinto-oikeuksissa keskeisinä asiaryhminä ovat vero- ja ympäristöoikeudelliset asiat, joita koskeva lainsäädäntö ja siihen liittyvät tulkintakysymykset lisääntyvät ja monimutkaistuvat jatkuvasti. Vero- ja ympäristöoikeudessa EU-oikeuden merkitys on suuri ja edellyttää asianomaista alaa koskevan EU-oikeuden tuntemusta, vaikka EU-oikeuden täytäntöönpano osaksi kansallista lainsäädäntöä olisikin tapahtunut asianmukaisesti.⁷²⁵ Hallintotuomioistuimilla voidaan siten toimivaltansa johdosta olettaa olevan yleisiä tuomioistuinta paremmat edellytykset tulkita ja soveltaa asianomaista lainsäädäntöä kyseisissä asiaryhmissä, joissa unionin oikeuteen liittyvät oikeudelliset ratkaisut saavat tai ainakin niiden tulisi saada merkittävää painoarvoa saman kysymyksen ollessa ratkaistavana yleisessä tuomioistuimessa. Mikäli asiassa ei esitetä enää uutta hallintotuomioistuimessa mahdollisesti jo esitettyä täydentävää selvitystä, saattaa hallintotuomioistuimen kannanoton painoarvo olla varsin suuri. Hallintotuomioistuimen laintulkintakysymyksessä omaksuman kannan merkitystä voidaan siis lähestyä toimivallan kannalta ja arvioida, millä tuomioistuimella on par-

722 Melander 2015, s.112.

723 Asia 106/77 *Simmenthal*, tuomio 9.3.1978 ja asia 157/86 *Murphy*, tuomio 4.2.1988.

724 Ojanen 2016, s. 86–87.

725 KHO:ssa eurooppaoikeutta on sovellettu Suomen EU-jäsenyyden alusta lähtien monissa eri asiaryhmissä, muun ohella etenkin ympäristöä ja välillistä verotusta koskevissa asioissa. Noin kolmanneksessa KHO:ssa ratkaistuissa asioissa on sovellettu kansallisen lainsäädännön rinnalla unionin oikeutta. Ks. Jokisipilä 2018, s. 132–133.

haat edellytykset tulkita kulloinkin kyseessä olevaa lainsäädäntöä.⁷²⁶ Selvää myös on, että yleinen tuomioistuin lähes poikkeuksetta noudattaa ylimmän hallintotuomioistuimen lainsoveltamiskysymyksessä ottamaa linjaa, kun vastaajan menettelyä on käsitelty myös hallintoprosessissa.⁷²⁷

Seuraava tapaus havainnollistaa, mitä hallintotuomioistuimen ratkaisun merkityksen arviointi EU-oikeuteen liittyvässä oikeuskysymyksessä konkreettisesti on tai saattaa olla. Tapaus koski tullilainsäädännön soveltamista ja kyse oli lopulta KHO:n ratkaisun merkityksestä syytteen menestymisen kannalta. Aineellinen tullilainsäädäntö on EU-lainsäädännöstä ja muusta kansainvälisestä sääntelystä johtuen varsin monimutkaista ja pelkästään sen sisällön selvittäminenkin vaativaa puhumattakaan erityisistä tulkintakysymyksistä. Tämän vuoksi tapausta on tässä yhteydessä aihetta tarkemmin selostaa.

---

726 Koivuluoma ym. (2020, s. 377) katsovat olevan hyviä perusteita sille, että paras asiantuntemus tulkita verolainsäädäntöä on hallintotuomioistuimilla. Varovaisena suosituksena he esittävät, että rikosasiassa tulisi antaa merkittävä painoarvo hallintotuomioistuimen omaksumalle verolain tulkinnalle. Heidän mukaansa, jos hallinto-oikeus on lainvoimaisella päätöksellä päätenyt laintulkinnassa tietyn tulon veronalaisuuteen tai menon vähennyskelvottomuuteen, käräjäoikeuden tulisi ottaa tämä laintulkintaratkaisu vakavasti huomioon rikosjutussa ja päätyä hallinto-oikeuden kannasta poikkeavaan tulkintaan vain, jos rikosasiassa esitetään uutta relevanttia argumentaatiota lain tulkittamisesta.

727 Ks. esim. KHO 2014:70. Hallintopakkoasiassa oli muun ohella kyse jätelain soveltamisesta. Rakennus- ja ympäristölautakunta oli kahdesti sakon uhalla velvoittanut valittajan poistamaan kuolinpesän tilalta sinne varastoidut ympäristöä rumentavat tarvikkeet. Myöhemmissä rikosprosessissa syyttäjä vaati syytetylle rangaistusta ympäristön turmelemisesta saman menettelyn perusteella. (Pirkanmaan KO:n tuomio 20.11.2014 nro 14/560691). Ne bis in idem -kielto ei tullut tapauksessa kuitenkaan sovellettavaksi. Jätelain 19 §:n tulkinnan osalta käräjäoikeus nojautui KHO:n tulkintaan. Käräjäoikeus yhtyi myös näyttökysymyksissä KHO:n kantaan. Samoin kuin KHO, käräjäoikeus piti selvitettyinä, että kyse oli jätelain (1993/1072) 19 §:ssä tarkoitetulla tavalla roskaantuneesta alueesta. Käräjäoikeus nojautui myös KHO:n saamastaan selvityksestä tekemiin johtopäätöksiin todetessaan, ettei syytetytyn menettelyn ollut näytetty olleen rakennus- ja maankäyttölain vastaista. Todettakoon vielä, että sekä rikosprosessissa että hallintoprosessissa kyse oli täsmälleen saman säännöksen tulkinnasta, joten oikeuskysymyksen ”samuus” ei tässä tapauksessa ollut ongelmana.

Kymenlaakson käräjäoikeuden ratkaisussa 14.11.2014 (14/149552) oli kysymys siitä, oliko kyse kiinteistön käyttötarkoituksen olennaisesta muuttamisesta, joka edellytti maankäyttö- ja rakennuslain mukaista rakennuslupaa. Vastaaja, jota syytettiin rakentamisrikkomuksesta, ei ollut hakenut kyseessä olevaa rakennuslupaa. Vastaajan mukaan käyttötarkoituksen olennainen muuttaminen oli hyvin tulkinnanvaraista. Korkein hallinto-oikeus ja Kouvolan hallinto-oikeus olivat päätöksissään (KHO 26.9.2014 ja Kouvolan HAO 7.10.2013 nro 13/05002) katsoneet, että kyseisessä tapauksessa oli ollut kyse laajamittaisesta ja ympärivuorokautisesta majoitusliiketoiminnasta ja että kiinteistöllä harjoitettu toiminta on ollut asemakaavan ja voimassa olevan rakennusluvan vastaista. Käyttötarkoitus oli muuttunut olennaisesti asemakaavassa osoitetusta käyttötarkoituksesta ja olisi vaatinut rakennusluvan. Käräjäoikeus arvioi oikeuskysymystä samoin kuin hallinto-oikeudet. Syyte kuitenkin hylättiin, koska käräjäoikeus ei pitänyt vastaajan menettelyä tahallisenä. Hallinto-oikeuden ratkaisut oli annettu syytteen tekoajan jälkeen ja vasta KHO:n ratkaisun jälkeen oli vahvistunut, että vastaajan olisi tullut hakea rakennuslupaa. Käräjäoikeuden mukaan asia oli KHO:n ratkaisun perusteella tulkinnanvarainen ja edellytti tapauskohtaista harkintaa. Tästä ja perusteluissa mainituista seikoista johtuen vastaaja oli käräjäoikeuden mukaan voinut olla perustellusti siinä käsityksessä, ettei kiinteistön käyttötarkoitus ollut olennaisesti muuttunut.

Vastaajia syytettiin käräjäoikeudessa siitä, että he olivat yhtiön ylläpitämässä vapaa-alueen varastossa huolitsijoina toimiessaan poistaneet varastossa tavaroita asettamatta niitä passitusmenettelyyn tai osoittamatta niille muutakaan hyväksyttävää tulliselvittelymuotoa sekä laatimalla passitusten asiakirjat asiakkaan ilmoittamalla väärillä paino- ja kappaletiedoilla, minkä johdosta tavarat olivat päätyneet tullivalvonnan ulkopuolelle. Huolitsijat olivat näin tullilainsäädännössä säädettyä ilmoitus- ja tiedonantovelvollisuuttaan täyttäessään antaneet väärän tai puutteellisen tiedon siten, että menettely oli ollut omiaan aiheuttamaan useiden miljoonien eurojen suuruisen arvonlisäverojen määräämättä jättämisen. Lisäksi yhtiön vastuuasemassa olevia henkilöitä, jotka olivat sallineet menettelyn, syytettiin tekijöinä. Kyseinen virheellinen menettely oli ollut yhtiössä yhden asiakkaan osalta hyväksyty toimintamalli ja käytäntö. Passituksen tiedot oli täytetty asiakkaan ilmoittamalla väärillä tiedoilla.

Jutun kirjallisina todisteina oli esitetty Helsingin hallinto-oikeuden kolme päätöstä, joiden oikeuskysymykset koskivat muun ohessa veron suorittamisvelvollisuutta, passituksen saateasiakirjojen sisältöä, tavarakirjanpitoon merkittäviä tietoja, passitusten tavaraerittelyn yksityiskohtaisuutta ja arvonlisäveron suorittamisvelvollisuuden syntyajankohtaa. Tullilainsäädännön monimutkaisuudesta johtuen päätösten avulla haluttiin mitä ilmeisemmin selvittää sovellettavaksi tulevien oikeusohjeiden tulkinnan lisäksi myös niiden sisältöä. Lainsoveltamiskysymysten osalta niitä tulisi pitää lähinnä OK 17 luvun 4 §:n mukaisena asianosaisen kirjallisena selvityksenä siitä, miten lakia olisi sovellettava. Näyttökysymyksinä (todistusteemoina) olivat muun ohessa määräämättä jääneiden tai vältettyjen verojen määrä ja se, millä tavoin passitusten oli päätöksessä todettu olleen virheellisiä.

Oikeuskysymysten lisäksi hallinto-oikeuden päätöksillä oli merkitystä myös näyttökysymyksen arvioinnissa. Hallinto-oikeudessa todistelun ja arvioinnin kohteena olevat veron suorittamisvelvollisuuden perustavat tosiseikat olivat osin samoja kuin rikosvastuun perustavat tosiseikat.

Hallintotuomioistuin totesi päätöksissään, että huolintayhtiö varastonpitäjänä oli vastuussa tavaroiden pysymisestä tullivalvonnassa. Hallinto-oikeuden mukaan vapaa-alueen varastosta oli yhtiön toimesta otettu tietokoneen suorittimia, joita ei ollut ilmoitettu passitettavaksi eikä asetettu varastosta oton jälkeen mihinkään muuhunkaan tullimenettelyyn. Tavarat oli tullikoodeksin 203 artiklassa tarkoitettulla tavalla siirretty tullivalvonnasta säännösten vastaisesti. Tullivalvonnasta siirrettyjen tavaroiden osalta oli tapahtunut arvonlisäverolain 86 a §:n 2 momentissa tarkoitettu maahantuonti. Arvonlisäveron suorittamisvelvollisuus oli syntynyt sinä ajankohtana, jona tavarat oli siirretty. Yhtiö oli kysymyksessä olevat tavarat tullivalvonnasta siirtäneenä henkilönä tullikoodeksin 203 artiklan 3 kohdan ensimmäisen luetelmakohdan ja arvonlisäverolain 86 b §:n 2 momentin nojalla velvollinen suorittamaan tavaroiden maahantuonnista

arvonlisäveron. Hallinto-oikeus totesi lisäksi, että yhtiö olisi ollut velvollinen suorittamaan veron myös tullikoodeksin 203 artiklan 3 kohdan neljännen luetelmakohdan tarkoittamana henkilönä, jos asiassa ei olisi tullut soveltaa mainitun 3 kohdan kolmessa ensimmäisessä luetelmakohdassa säädettyjä säännöksiä. Toisaalta jutussa oli riidatonta, että yhtiön huolitsijat olivat antaneet passitusilmoituksissa väärää tietoa.

Korkein hallinto-oikeus myönsi yhtiölle valitusluvan. KHO tulkitsi 18.12.2017 antamassaan ratkaisussa (KHO 2017 taltio 6582) arvonlisäverodirektiiviä toisin. KHO otti huomioon EUT:n asiassa C-571/15, Wallenborn Transports antaman tuomion arvonlisäverodirektiivin tulkinnasta, joka oli annettu hallinto-oikeuden tuomion jälkeen. Sen mukaan tavaran siirtäminen vapaa-alueella pois tullivalvonnasta ei aiheuta tuonnin arvonlisäveron verotettavan tapahtuman toteutumista tai verosaatavan syntymistä, jos tavara ei ole tullut taloudelliseen vaihdantaan unionissa. KHO katsoi päätöksessään hallinto-oikeuden tavoin, että tavarat oli poistettu varastokirjanpidosta sisällyttämättä niitä passitusilmoituksilla passitusmenettelyyn ja ne olivat siten poistuneet tullivalvonnasta. Kysymys oli siitä, muodostiko kyseinen tapahtuma arvonlisäverovelvollisuuden synnyttävän Suomessa tapahtuvan maahantuonnin. KHO:n mukaan osa tavaroista oli poistunut tullivalvonnasta niiden ollessa vielä vapaa-alueella. Arvonlisäverolain 1 §:n 1 momentin 2 kohta ja 1 a §:n 1 momentti huomioiden arvonlisäverovelan synnyttävä maahantuonti ei ollut voinut tapahtua vielä tavaroiden ollessa vapaa-alueella siitä huolimatta, että ne on poistettu varastokirjanpidosta (s. 20–22).

KHO:n mukaan asiassa oli ratkaistava vielä, oliko maahantuonnin katsottava tapahtuneen silloin, kun tavarat oli varastokirjanpidosta poistamisen jälkeen siirretty pois vapaa-alueelta. Viime kädessä kyse oli siitä, oliko tullivalvonnasta poistamisen perustella mahdollista olettaa tavaroiden tulleen taloudelliseen vaihdantaan ja kulutuksen kohteeksi. Ratkaisussa mainitut tosiseikat huomioon ottaen KHO piti tätä poissuljettuna. Tavaroita ei siten voitu katsoa tuoduksi maahan arvonlisäverosaatavan synnyttävällä tavalla. KHO kumosi Helsingin hallinto-oikeuden päätöksen pääasian osalta ja Tullin jälkikantopäätökset (s. 22–23).

Eri mieltä oleva jäsen ja esittelijä totesivat lausunnossaan (s. 28), että arvonlisäverovelvollisuuden synnyttävä maahantuonti oli tapahtunut arvonlisäverovelvollisuuden synnyttävällä tavalla, kun tavarat olivat poistuneet tullivalvonnasta niiden varastosta ottamisen ja poiskuljettamisen yhteydessä asettamatta niitä mihinkään tullimenettelyyn. Suorittimiin oli lakattu soveltamasta tullimenettelyä eikä asiassa ollut tarpeen arvioida, oliko mahdollista olettaa, että tavarat olivat tulleet taloudelliseen vaihdantaan unionissa ja voineet olla näin kulutuksen kohteina. Lausunnon mukaan edellä mainittu EUT:n tuomion oikeusohje ei soveltunut nyt kyseessä olevan tilanteeseen. Tuomio koski tilannetta, jossa tavarat olivat edelleen vapaa-alueella ja siten asetettu arvonlisäverodirektiivissä tarkoitettuun menettelyyn tai tilanteeseen. Nyt käsillä olevassa asiassa

tavaroihin oli lakattu soveltamasta tullimenettelyä Suomen alueella, kun tavarat oli poistettu yhtiön varastosta asettamatta niitä mihinkään tullimenettelyyn ja kuljetettu pois varastolta. Asiassa tuli soveltaa EUT:n tuomiosta C-480/12, X, ilmeneviä oikeusohjeita. Tuomion mukaan arvonlisäverovelka syntyy, kun tavaroihin lakataan soveltamasta tullimenettelyä.

Enemmistö ja vähemmistö olivat yksimielisiä siitä, että osa tavaroista oli poistunut tullimenettelystä. Sen sijaan tulkinnat erosivat sen suhteen, muodostiko tämä arvonlisäverovelan synnyttävän maahantuonnin tavaroiden ollessa vielä vapaa-alueella. Vähemmistöön jääneiden tulkinnan mukaan verovelvollisuuden synnyttävä maahantuonti ei edellyttänyt tavaroiden poistumista vapaa-alueelta taloudelliseen vaihdantaan vaan perusteeksi riitti, että niihin oli lakattu soveltamasta tullimenettelyä.

Tapauksen osalta on todettava, että rikos- ja vero-oikeudellisessa arvioinnissa merkitykselliset seikat eivät useinkaan ole samoja ja lisäksi samoilla seikoilla on erilainen oikeudellinen merkitys. Tämä käy ilmi myös kyseessä olevasta tapauksesta.

Arvioitaessa KHO:n ratkaisun merkitystä syytteen kannalta on huomioitava, että syytteet koskivat törkeää tulliselvityserikosta, joka tunnusmerkistönsä mukaan ei edellytä veron määräämättä jäämistä. Riittää, että menettely aiheuttaa abstraktin vaaran veron määräämättä jäämisestä eli säännöksen sanamuodon mukaan ”teko on omiaan aiheuttamaan veron määräämättä jättämisen, sen määräämisen liian pieneenä tai veron aiheettoman palautuksen”. Kuten KHO totesi päätöksessään, asia oli ollut varsin tulkinnanvarainen. Näin ollen ainakin abstraktin vaaran olemassaolo on perusteltavissa, vaikka enemmistön tulkinnan mukaan menettelyn seurauksena ei olisikaan tullut määrätä arvonlisäveroa. Hallinto-oikeuden ja KHO:n vähemmistön omaksuma arvonlisäverosäännösten perusteltu tulkinta todentaa, että yhtiön menettelyn voidaan katsoa aiheuttaneen vähintäänkin abstraktin vaaran veron määräämättä jäämisestä. Abstraktin vaaran olemassaolo tapauksessa on kuitenkin tulkinnanvaraista. Kyseinen lainsoveltamiskysymys jäi lopulta vaille oikeuden kannanottoa, koska syyttäjät pitivät syytteiden menestymistä epätodennäköisinä ja peruuttivat syytteet.

Hallinto-oikeuden päätöksen merkityksestä todettakoon, että hallinto-oikeus oli katsonut, ettei huolitsijoita voitu asettaa työnantajayhtiönsä kanssa yhteisvastuuseen maahantuonnista kannettavasta veroista. Väärien passitusilmoitusten laatiminen työnantajan noudattaman käytännön mukaan ja asiakkaan edellyttämällä tavalla ei hallinto-oikeuden mukaan muodostanut sellaista osallisuutta passittamatta jääneiden tavaroiden siirtoon pois tullivalvonnasta, jonka johdosta työntekijä olisi voitu määrätä vastuuseen työnantajan maksettavaksi määrätystä maahantuonnin arvonlisäverosta. Hallinto-oikeuden mukaan arvonlisäverolain 86 b §:n 2 momentin nojalla vastuuta verosta ei synny riippumatta siitä, onko työntekijä toiminut vilpittömässä mielessä. Tapauksen faktat vaikuttivat merkittävällä

tavalla hallinto-oikeuden laintulkintaratkaisuuun, vaikka sillä ei olekaan suoranaista relevanssia huolitsijoiden menettelyn rikosoikeudellisen arvioinnin kannalta. Mikäli hallinto-oikeus olisi ottanut kantaa huolitsijoiden menettelyn vilpillisyyteen tai vilpittömyyteen, niitä koskevien lausumien näyttöarvo olisi tullut pohdittavaksi rikosprosessissa.

Seikat, joiden perusteella työntekijä voidaan asettaa vastuuseen työnantajayhtiölle määrätystä verosta eivät ole samoja kuin seikat, jotka ovat omiaan aiheuttamaan tulliselvityksrikoksen tunnusmerkistössä tarkoitettun veron määräämättä jättämisen. Tunnusmerkin täytyminen ei edellytä, että väärän ilmoituksen antaja vastaisi yhdessä yhtiön kanssa yhtiölle mahdollisesti määrättäväksi tulevan veron suorittamisesta. Sen sijaan huolitsija on rikosperusteisesti vahingonkorvausvelvollinen veronsaajalle, mikäli hänen rikostunnusmerkistössä tarkoitettu menettelynsä on johtanut siihen, että yhtiölle on jäänyt määräämättä veroa.

Jos asiassa on epäselvyyttä, miten EU-oikeutta on tulkittava tai kyse on EU-oikeuden pätevydestä, joudutaan turvautumaan ennakkoratkaisumenettelyyn. SEUT 267 artiklan mukaan EU-tuomioistuimella on toimivalta antaa ennakkoratkaisu perussopimuksen tulkinnasta taikka unionin toimielimen, elimen tai laitoksen säädöksen pätevydestä tai tulkinnasta. Artiklan 3 kohdan mukaan, jos puheena oleva kysymys nousee esille kansallisessa tuomioistuimessa, jonka ratkaisuun ei saa hakea muutosta, asianomaisen tuomioistuimen on saatettava kysymys EU-tuomioistuimen käsiteltäväksi. Näin ollen, jos KKO:n tai vastaavasti KHO:n käsittelemän asian ratkaisu on riippuvainen perussopimuksen tai direktiivin tulkinnasta, asianomaisen tuomioistuimen tulee pyytää ennakkoratkaisu EU-tuomioistuimelta.⁷²⁸ Tässä yhteydessä on syytä korostaa, että ylimmillä kansallisilla tuomioistuimilla ei ole kuitenkaan ehdotonta velvollisuutta pyytää ennakkoratkaisua, vaan velvollisuus on vain epäselvissä tilanteissa. Velvollisuutta ennakkoratkaisupyynnöön ei ole silloin, kun EU-oikeuden tulkinta on niin selvä ja yksiselitteinen, ettei epäilyjä sen oikeasta tulkinnasta voi syntyä (*Acte clair*). Samoin jos EU-oikeudellinen kysymys on ratkaistavissa jo olemassa olevan EU-tuomioistuimen oikeuskäytännön perusteella tai jos kysymys on olennaisesti samanlainen EU-tuomioistuimessa jo vireillä olevan ennakkoratkaisupyynnön kanssa, ei velvollisuutta ole (*Acte éclairé*-tilanne). *Acte clair* -tilanteessa käsitys EU-oikeuden selvydestä perustuu kansallisen tuomioistuimen omaan käsitykseen, kun taas *Acte éclairé* -tilanteessa tuomioistuimen käsitys perustuu EU-tuomioistuimen aikaisempaan oikeuskäytäntöön.⁷²⁹ Näin olleen ennakkoratkaisumenettelyn merkitys käytännössä riippuu siitä, miten jäsenvaltioiden ylimmissä oikeusasteissa tulkitaan EU-oikeutta ja milloin kyseisten

---

⁷²⁸ Melander 2015, s. 50.

⁷²⁹ Ojanen 2016, s. 203–205. Melander 2015, s. 50. Rautio 2016, s. 171–172. Raution mukaan *acte clair* -tilanteen soveltuminen tulisi eurooppaoikeuden yhteneväisen soveltamiskäytännön näkökulmasta olla käytännössä harvinaista, koska samoilla termeillä voi olla erilainen merkitysisältö.

perusteiden soveltamisedellytysten katsotaan olevan käsillä. Asiaan vaikuttaa myös se, että kansallisilla tuomioistuimilla on aina oikeus pyytää ennakkoratkaisua, vaikka EU-oikeuden tulkinta näyttäisi jo sinänsä selvältä ja yksiselitteiseltä EU-tuomioistuimen aiemman oikeuskäytännön perusteella (*Acte éclairé*).⁷³⁰ Perusteena saattaa tällöin olla, että tuomioistuimen näkemyksen mukaan aiempi EU-tuomioistuimen oikeuskäytäntö on virheellistä tai vanhentunutta. Kansallinen tuomioistuin ei voi poiketa EU-oikeuden aikaisemmasta tulkinnasta sen yhtenäisyyden vaarantumatta, vaan sen tulee tässä tilanteessa pyytää ennakkoratkaisua.⁷³¹

Koska menettelyn tarkoituksena on osaltaan varmistaa EU-oikeuden yhtenäinen tulkinta ja soveltaminen, EU-tuomioistuimen ratkaisu sitoo sitä pyytäneitä kansallista tuomioistuinta ja muutoksenhakutuomioistuinta, joka käsittelee asiaa, jossa alempi tuomioistuin on pyytänyt ennakkoratkaisua. EU-tuomioistuinten ennakkoratkaisujen on katsottu sitovan myös yleisesti kaikkia jäsenvaltioita, niiden kansallisia tuomioistuinta ja viranomaisia. Tätä on perusteltu sillä, että ratifioimalla perustamissopimukset ja tunnustamalla EU-tuomioistuimen toimivallan jäsenvaltiot ovat hyväksyneet myös EU-tuomioistuimen toimivallan päättää unionin oikeuden tulkinnasta ja pätevydestä ennakkoratkaisumenettelyssä.⁷³² Siten hallinto- tai siviilituomioistuimen pyynnöstä annettu ennakkoratkaisu sitoo myös rikostuomioistuinta, jossa sama EU-oikeudellinen tulkintakysymys on myöhemmin esillä riippumatta siitä onko hallinto- tai siviiliprosessilla ja toisaalta rikosprosesseilla asiallista yhteyttä keskenään.

Lisäksi hallinto- ja siviilituomioistuimen ennakkoratkaisun mukainen kanta EU-oikeudellisessa tulkintakysymyksessä muodostuu rikostuomioistuinta sitovaksi, vaikka ilman unionin tuomioistuimen ennakkoratkaisua rikostuomioistuin ei olisikaan sidottu hallintotuomioistuimen tulkintakannanottoon sen enempää EU-oikeuden kuin kansallisen oikeudenkaan osalta.

Sitovuuden osalta on lisäksi huomioitava, että vaikka ratkaisu sitoo sen alkamispäivästä lähtien, ulottuvat ratkaisun vaikutukset myös ennen sen antamista syntyneisiin oikeussuhteisiin takautuvasti (*ex tunc*), koska EU-tuomioistuimen ennakkoratkaisulla vain vahvistetaan perussopimuksen artikloille ja toimielinten säädöksille tai päätöksille sisältö, joka niillä on ollut voimaantulosta alkaen. Tuomioistuin selvittää ja täsmentää unionin oikeussäännölle antamallaan tulkinnalla oikeussäännön merkitystä ja ulottuvuutta niin, että tulkinnasta ilmenee, miten oikeussääntöä täytyy tai olisi täytynyt tulkita ja soveltaa alusta alkaen. Tämä perustuu ajatukseen, jonka mukaan EU-tuomioistuin ei luo uutta EU-oikeutta vain ainoastaan vahvistaa sen sisällön sellaisena kuin se on ollut voimaantulostaan lähtien.⁷³³

730 Ojanen 2016, s. 204.

731 Ojanen 2016, s. 214–215.

732 Ojanen 2016, s. 209–210.

733 Ojanen 2016, s. 211. Ks. myös Raitio 2016, s. 175.

Rikostuomioistuinta sitovaa ratkaisua EU-oikeudellisessa oikeuskysymyksessä ei välttämättä kuitenkaan synny johtuen kansallisista oikeusvoimasäännöksistä ja tuomioistuimen omaksumasta kannasta EU-oikeuden etusijaan tilanteessa, jossa unionin oikeuden tulkinnasta on olemassa kansallisten prosessisäännösten mukainen lopullinen ratkaisu. EU-tuomioistuin on ratkaisukäytännössään painottanut oikeusvoiman periaatteen tärkeyttä sekä unionin että jäsenvaltioiden oikeusjärjestyksissä. Tuomioistuin on linjannut, että oikeusrauhan ja oikeussuhteiden vakauden sekä hyvän lainkäytön varmistamiseksi on tärkeää, että oikeussuojakeinojen käytön tai niitä koskevien määräaikojen umpeen kulumisen jälkeen lopulliseksi tulleita tuomioistuinten päätöksiä ei enää voida asettaa kyseenalaiseksi. Kansallisella tuomioistuimella ei siten lähtökohtaisesti ole velvollisuutta jättää soveltamatta kansallisia menettelysääntöjä, jotta se voisi tutkia lainvoimaisen tuomioistuimen ratkaisun uudelleen.⁷³⁴

Meillä korkein oikeus on äänestysratkaisuisaan KKO 2014:93 ja KKO 2014:95 ottanut yleisemminkin kantaa siihen, muodostiko EIT:n tai EU-tuomioistuimen omaksuman tulkinnan muuttuminen kohderatkaisun jälkeen tuomion purku- tai poistamisperusteen. Tapauksissa oli kyse siitä, olivatko muutoksenhaun kohteena olevat tuomiot ylimääräistä muutoksenhakua koskevien oikeudenkäymiskaaren säännösten (OK 31:1.1:n 1 kohta ja 31:8:n 4 kohta) edellyttämien tavoin virheellisiä korkeimman oikeuden *ne bis in idem* -kieltoa koskevan muuttuneen tulkinnan ja EIT:n kieltoa koskevan tulkintakäytännön johdosta. Korkeimman oikeuden mukaan lähtökohtana on, että ratkaisun virheellisyyttä on arvioitava ratkaisun ajankohdalla vallinneen oikeustilan mukaan eikä lain tulkinnan muutoksille anneta lainvoimaisiin tuomioihin ulottuvaa taannehtivaa vaikutusta. Oikeustilaa arvioitaessa on huomioitava sekä kansainvälinen että kansallinen lainsäädäntö ja niissä tapahtuneet tulkintakäytännön muutokset. Ratkaisuihinsa tarkemmin ilmenevien perusteiden korkeimman oikeuden enemmistö päätyi siihen, ettei tulkintakäytännön muuttuminen ollut peruste poistaa tai purkaa muutoksenhaun kohteena olleita ratkaisuja, jotka olivat perustuneet korkeimman oikeuden aiempaan ja hovioikeuden ratkaisun antamisen ajankohtana vallinneeseen tulkintaan. Tällainen näkemys on altis kritiikille antaessaan ymmärtää, ettei purkuperustetta olisi siinäkin tapauksessa, että korkeimman oikeuden tulkinta olisi ollut virheellinen. KKO:n mukaan lakia ei kuitenkaan voitu katsoa sovelletun väärin myöskään ratkaisujen ajankohtana käytävissä olleen EIT:n ratkaisukäytännön valossa.⁷³⁵ Eri mieltä olevan jäsenen mukaan

734 Ojanen 2016, s. 213. Ks. tästä tarkemmin luku 2.3 ja alav.103–106.

735 Korkein oikeus totesi ratkaisussaan KKO 2014:93 (kohta 15) oikeustilan muuttuvan paitsi lainsäädännön myös lain tulkinnan kautta, jolloin lähtökohtana on, että omaksuttuja tulkintoja noudatetaan myös muissa samanlaisissa, jo vireillä olevissa tai vireille tulevista asioissa, joiden taustalla olevat tapahtumat tai tosiseikat ovat tulkintaratkaisuja edeltävältä ajalta. Uusien tulkintojen taannehtiva vaikutus suhteessa asioihin, joissa vain tosiseikat ovat peräisin varhemmalta ajalta, on kuitenkin eri asia kuin taannehtiva vaikutus suhteessa asioihin, jotka ovat aiemman oikeustilan vallitessa jo lainvoimaisesti ja

arvioitaessa edellytyksiä tuomion purkamiseen tai poistamiseen tulee huomioida, onko kyse tulkinnan muuttumisesta, tiukentumisesta tai ihmisoikeusvelvoitteiden laajentumisesta vai pelkästään aikaisempien kannanottojen täsmentämisestä tai toistamisesta, jolloin myös tulkinnan myöhempi täsmentyminen voisi muodostaa tuomion ilmeistä virheellisyyttä merkitsevän purku- tai poistamisperusteen. Käytännössä rajanveto sen suhteen, onko kyse tulkinnan muuttumisesta vai vain täsmentymisestä, voi olla varsin hankalaa ja tulee tapauskohtaisesti arvioitavaksi. Lisäksi tulkinta voi vielä täsmentämisenkin jälkeen jäädä epäselväksi. Kansallisen lainsäädäntömme suhteesta unionin oikeuteen ja EIS:een voidaan kuitenkin todeta, että kansallinen prosessilainsäädäntömme sallii puuttumisen unionin oikeuden tai EIS:n vastaisen tuomion oikeusvoimaan silloinkin, kun EIT:n tai EU-tuomioistuimen ratkaisukäytäntö ei sitä edellytä.⁷³⁶

Unionin tuomioistuimen ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännön eroavuus ja sen vaikutus ihmisoikeuksien toteutumiseen jäsenvaltioissa

Tässä yhteydessä on aihetta jonkin verran pohtia yhtäältä EU-oikeuden ja toisaalta EIS:n ja EIT:n ratkaisukäytännön välistä suhdetta ihmisoikeuksien toteutumisen kannalta, joten sallittakoon lyhyt ekskursio aiheeseen. Kysymys on siitä, missä määrin EIS ja EIT:n ratkaisut vaikuttavat unionin tuomioistuimen ratkaisuihin ja missä määrin unionin tuomioistuimen ihmisoikeuksia koskeva tulkintakäytäntö mahdollisesti eroaa EIT:n tulkintakäytännöstä. Mitä vaikutuksia tällä on ihmisoikeuksien tasoon jäsenvaltioissa huomioon ottaen unionin tuomioistuimen ratkaisujen sitovuus ja myös kansallisen tuomioistuimen EU-tuomioistuimen tulkintaratkaisua noudattavan ratkaisun sitovuus unionin oikeutta koskevassa kysymyksessä. Mahdolliset nyt ja tulevaisuudessa esiintyvät eroavuudet voivat koskettaa eurooppaoikeutta soveltavia rikostuomioistuinta sekä hallinto-oikeuksien päätösten kautta että myös

---

oikeusvoimaisesti ratkaistu. Tällaista lainvoimaisiin tuomioihin ulottuvaa taannehtivaa vaikutusta ei lain tulkinnan muutoksille lähtökohtaisesti anneta, kuten ei myöskään lainsäädännön kautta toteutettaville oikeustilan muutoksille.

Oikeuden mukaan (kohta 16) edellä kuvattuja periaatteita noudatetaan paitsi kansallisella tasolla myös esimerkiksi Euroopan unionin oikeudessa. Unionin tuomioistuimen tulkintaratkaisuihin ilmenee, miten tiettyä oikeussäätöä pitää tai olisi pitänyt tulkita ja soveltaa sen voimaantulosta lähtien. Kansallisten tuomioistuinten tulee soveltaa näin tulkittua sääntöä myös oikeussuhteisiin, jotka ovat syntyneet ja jotka on perustettu ennen tulkintapyyntöä annettua tuomiota (esimerkiksi tuomio *Transportes Jordi Besora*, C-82/12, EU:C:2014:108 kohta 40). Sen sijaan lopulliseksi tulleiden tuomioiden osalta unionin tuomioistuin on muistuttanut oikeusvoiman periaatteen tärkeydestä sekä unionin oikeusjärjestyksessä että kansallisissa oikeusjärjestyksissä. Sekä oikeusrauhan ja oikeussuhteiden vakauden että hyvän lainkäytön varmistamiseksi on tärkeää, että kaikkien käytettävissä olevien oikeussuojakeinojen käytön tai näitä oikeussuojakeinoja varten säädettyjen määräaikaisten umpeen kulumisen jälkeen lopullisiksi tulleita tuomioistuinten päätöksiä ei voida enää saattaa kyseenalaisiksi, siinä määrin tarkoituksessa, että voitaisiin korjata unionin oikeuden vastaiseksi osoittautunut tilanne. Ks. esimerkiksi tuomio *Pizzarotti*, C-213/13, EU:C:2014:2067, kohdat 58–60.

736 Ks. KKO 2014:93 (kohta 22).

suoranaisesti. Kysymys on kuitenkin varsin monitahoinen eikä siihen tässä yhteydessä voida syvällisesti paneutua.

Kansainvälisessä oikeudessa tuomioistuinratkaisuille ei ole yleensä ollut ennakkopäätösvaikutusta.⁷³⁷ EIS:n 46(1) artiklan nojalla EIT:n lopullinen tuomio sitoo oikeudellisesti jutun osapuolia.⁷³⁸ Lissabonin sopimuksella myös EU sai oikeushenkilön aseman, mikä teki mahdolliseksi sen liittymisen Euroopan ihmisoikeussopimukseen. Tällä hetkellä EU ei kuitenkaan ole vielä sopimusosapuoli.⁷³⁹ Sopimus ei myöskään anna sopimusosapuolille mahdollisuutta pyytää tuomioistuimelta ennakkoratkaisua sopimuksen tulkinnasta. EIT:n ratkaisujen sitovuudella suhteessa kaikkiin sopimusvaltioihin ei siten ole vastaavaa oikeudellista perustetta kuin unionin tuomioistuimen ennakkopäätösratkaisuille. EIS:n sisältö määräytyy pääasiassa EIT:n ratkaisukäytännössään omaksumien tulkintalinjojen perusteella, jotka sopimusvaltiot joutuvat huomioimaan sopimusta soveltaessaan. Näin ollen voitaneen todeta, että kansainvälisoikeudellisesti EIT:n ratkaisut yleissopimuksen määräysten arvovaltaisina tulkintaratkaisuinä velvoittavat tosiasiallisesti kaikkia sopimukseen liittyneitä valtiota. EIT:llä ei kuitenkaan ole vastaavaa tulkintamonopolia EIS:n tulkintaan kuin unionin tuomioistuimella on EU-oikeuden tulkintaan.

Suomen osalta EIT:n ratkaisukäytännön sitovuus perustuu sen tulkintavaikutukseen, jonka normatiivisena perustana on perustuslain 22 § ja perustusvaliokunnan muotoilema lainsäätäjää ja lainsoveltajaa velvoittava perus- ja ihmisoikeusmyönteinen tulkinta. Normatiivista tukea sitovuudelle antaa myös perustuslain 21 §:n 2 momentti. EIS:n ja EIT:n ratkaisukäytännön sitovuus niin lainsäätäjän kuin lainkäyttäjänkin osalta on oikeudellisesti perusteltavissa mainittujen säännösten nojalla.⁷⁴⁰

737 Hakapää 2010, s. 62

738 Pellonpää ym. 2018, s. 273–274.

739 Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen (SEU) 6.2. artiklan mukaan: ”Unioni liittyy ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehtyyn eurooppalaiseen yleissopimukseen. Liittyminen ei vaikuta perussopimuksissa määriteltyyn unionin toimivaltaan.” Liittymisen mahdollistama muutos (SopS 50 – 51/2010) tehtiin myös EIS:n 59 artiklaan, jonka 2 kohdan mukaan ”Euroopan unioni voi liittyä tähän sopimukseen”. Ojasa (2016, s.179) mukaan prosessi EU:n liittymiseksi EIS:een on tällä hetkellä kesken eikä liittymisen toteutumista voida sanoa mitään varmaa. Unionin tuomioistuin on joulukuussa 2014 antanut siltä sopimusluonnoksesta lausunnon (2/2013, 18.12.2014), jossa tuomioistuin katsoi, ettei sopimusluonnosta tai perussopimusta olisi muutettava ristiriidan poistamiseksi. Ojasa mukaan tämä merkitsee käytännössä uuden liittymissopimuksen laatimisen yrittämistä unionin ja Euroopan neuvoston välillä, mikä on kuitenkin hyvin aikaa vievää ja muutoinkin vaikeaa.

740 PeVL 2/1990. Ihmisoikeusystävällistä tulkintaa korostaessaan perustuslakivaliokunta painotti lausunnossaan (s. 2–3) EIT:n ratkaisukäytännön merkitystä ja tuntemusta niin lainsoveltajan kuin lainsäätäjänkin osalta.

Niin ikään vuoden 1995 perusoikeusuudistuksessa oli lähtökohtana, että kotimainen lainsoveltaja kiinnittää huomiota erityisesti EIT:n ennakkopäätöksiin, jotta EIS:ta valtion sisäisesti sovellettaessa voitaisiin täyttää sen Suomelle asettamat kansainväliset veloitteet (Pellonpää ym. 2018 ym., s. 69).

Siltalan (2003) väitöskirjassaan analysoiman ja soveltaman institutionaalisen oikeuslähteopin mukaan EIT:n ratkaisuisista ilmenevät yleiset oikeusohjeet ovat suomalaisen tuomarin ratkaisuharkinnassa tietyin

EIS:lla ja EIT:n oikeuskäytännöllä on ollut myös merkittävä rooli EU:n ihmisoikeuksia koskevassa oikeuskehityksessä.⁷⁴¹ Siinä määrin kuin unionin tuomioistuimen EU-oikeuden soveltamista ja tulkintaa koskevat ratkaisut ihmisoikeuskysymyksissä perustuvat EIS:een ja EIT:n ratkaisukäytäntöön ja EIT:n ratkaisut saavat vahvistuksensa tuomioistuimen oikeuskäytännössä, tulevat myös EIT:n ratkaisut osana EU-tuomioistuimen ratkaisukäytäntöä jäsenvaltioita sitoviksi. Näin ollen ne saavat myös etusijan mahdollisessa unionioikeuden ja kansallisen oikeuden perus- ja ihmisoikeuksia koskevassa ristiriitatilanteessa, jota ei voida poistaa kansallisen oikeuden EU-oikeuden mukaisella tulkinnalla.

Perusoikeuksien toteutumisen kannalta ongelmana ei kuitenkaan ole niinkään EIT:n ratkaisujen muodollisoikeudellisen yleisen sitovuuden puute vaan se, missä määrin jäsenvaltioita sitovien unionin tuomioistuimen ratkaisuissa on mahdollisesti sovellettu alhaisempia ihmisoikeusstandardeja kuin mitä EIS ja EIT:n ratkaisukäytäntö edellyttävät. Missä määrin se, että EU ei ole liittynyt ihmisoikeussopimukseen, vaikuttaa ihmisoikeuksien toteutumisen tasoon jäsenvaltioissa. Sopimusosapuolen aseman puuttumisen kielteisiä vaikutuksia ei tule kuitenkaan korostaa huomioon ottaen Euroopan unionin perusoikeuskirjan määräykset. Alun perin poliittisena julistuksena hyväksytty perusoikeuskirja sai Lissabonin sopimuksella (SEU 6.1 artikla) oikeudellisen sitovuuden, mikä merkitsi sille samaa oikeudellista asemaa ja arvoa kuin perustamissopimuksilla on.⁷⁴² Euroopan unionin perusoikeuskirjan 51(1) artiklan mukaan perusoikeudet velvoittavat kaikkia unionin toimielimiä, elimiä ja laitoksia. Artiklan osalta on kuitenkin huomattava, että perusoikeuskirjan määräykset sitovat niitä vain niiden soveltaessa unionin oikeutta.⁷⁴³ Perusoikeuskirja on kattava asiakirja, jolla suojataan jokseenkin kaikki nykyään perus- ja ihmisoikeuksina pidettävät oikeudet.⁷⁴⁴

---

edellytyksin velvoittavia oikeuslähteitä. EU-tuomioistuimen ja EIT:n ratkaisuista johdetut yleiset oikeusohjeet ovat dynaaminen oikeuslähde, jota ei voi sijoittaa vain yhteen velvoitekategoriaan vaan tietyin ehdoin eurooppaoikeudellinen oikeuskäytäntö saattaa rinnastua kansalliseen perustuslakiin tai mennä sen edelle muun ohessa niiden nauttiman vahvan institutionaalisen tuen ja yhteisöllisen hyväksynnän vuoksi unionin jäsenmaiden ja EIS:n sopimusvaltioiden tuomioistuinten ja muiden viranomaisten tulkintakäytännössä. Esimerkkinä tällaisesta velvoittavasta oikeuslähteestä Siltala mainitsee EIT:n periaatteellisesti erittäin tärkeät ratkaisut kuten EIS:n 6 artiklan soveltamista koskevat ratkaisut (Siltala 2003, s. 303, 305, 307 315–323).

741 Tuomioistuinten oikeuskäytännön vuorovaikutuksesta ks. esim. Pellonpää ym. 2012, s. 124–132.

742 Ojanen 2016, s. 153–154 ja Pellonpää ym. 2018, s. 94. Perusoikeuksien suojan kehittymisestä unionin oikeuskäytännössä ks. Rautio 2016, s. 315–318.

743 Perusoikeuskirjan 51(1) artiklan sanamuodon mukaan: ”Tämän perusoikeuskirjan määräykset koskevat unionin toimielimiä ja laitoksia toissijaisuusperiaatteen mukaisesti sekä jäsenvaltioita ainoastaan silloin, kun ne soveltavat unionin oikeutta. Tämän vuoksi ne kunnioittavat tämän perusoikeuskirjan mukaisia oikeuksia, noudattavat sen sisältämiä periaatteita ja edistävät niiden soveltamista kukin toimivaltuuksiansa mukaisesti.”

744 Perusoikeuskirja (artiklat 1–50) turvaa klassisia vapausoikeuksia, kansalais- ja poliittisia oikeuksia sekä taloudellisia- ja sivistyksellisiä oikeuksia sekä sisältää määräyksiä unionin kansalaisten oikeuksista

Unionin tuomioistuin on 2000-luvulta lähtien aikaisempaan käytäntönsä verrattuna ottanut suuremman määrin huomioon EIT:n ratkaisukäytännön. Tuomioistuimen ratkaisukäytännöstä löytyy runsaasti ja säännönmukaisesti yksilöityjä viittauksia EIT:n ratkaisuihin ja EU on myös todennut tarvittaessa muuttavansa aikaisempaa oikeuskäytäntöään sopusoinnun saavuttamiseksi EIT:n oikeuskäytännön kanssa.⁷⁴⁵ Toisaalta unionin tuomioistuimen ratkaisukäytäntö antaa viitteitä siitä, että tuomioistuin olisi enenevässä määrin ryhtynyt tulkitsemaan perusoikeuskirjaa autonomisesti hyödyntämättä juurikaan oikeuslähteinä EIS:ta tai muitakaan kansainvälisiä ihmisoikeusinstrumentteja tai vastaavasti EIT:n tai muiden tuomioistuinten ihmisoikeuksia koskevaa ratkaisukäytäntöä. Tällaista suuntausta on katsottu edustavan Ruotsia koskeneen tapauksen *Åklagaren v. Åkerberg Fransson* (Asia C-617/10, 2013). Tapauksessa oli kyse *ne bis in idem* -kiellon soveltamisesta. Unionin tuomioistuin päätyi ratkaisuun, jonka mukaan:

”1) Euroopan unionin perusoikeuskirjan 50 artiklassa mainittu *ne bis in idem* -periaate ei ole esteenä sille, että jäsenvaltio määrää saman teon eli arvonlisäveron ilmoitusvelvollisuuden noudattamatta jättämisen perusteella ensin verotuksellisen seuraamuksen ja sitten rikosoikeudellisen seuraamuksen, jos ensimmäinen seuraamus ei ole luonteeltaan rikosoikeudellinen, mikä on kansallisen tuomioistuimen tutkittava.

2) Unionin oikeudessa ei säännellä ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyn, Roomassa 4.11.1950 allekirjoitetun yleissopimuksen ja jäsenvaltioiden oikeusjärjestysten välistä suhdetta eikä määrätä myöskään siitä, millä tavoin kansallisen tuomioistuimen on toimittava silloin, kun on kyse ristiriidasta tässä yleissopimuksessa taattujen oikeuksien ja kansallisen oikeussäännön välillä.

Unionin oikeus on esteenä oikeuskäytännölle, jonka mukaan kansallisen tuomioistuimen on jätettävä soveltamatta Euroopan unionin perusoikeuskirjassa taattujen perusoikeuksien vastaisia säännöksiä vain, jos kyseinen ristiriita käy selvästi ilmi perusoikeuskirjan sanamuodosta tai siihen liittyvästä oikeuskäytännöstä, koska kyseisen oikeuskäytännön nojalla kansallisella tuomioistuimella ei ole mahdollisuutta tarvittaessa unionin tuomioistuimen kanssa yhteistyössä toimien täysimääräisesti arvioida mainitun säännöksen yhteensopivuutta perusoikeuskirjan kanssa.”

---

ja ympäristönsuojelusta. Lisäksi on huomioitava perusoikeuskirjan 52(3) artiklan perusoikeuksien vähimmäistasoa koskeva määräys: ”Siltä osin kuin tämän perusoikeuskirjan oikeudet vastaavat ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdystä yleissopimuksessa taattuja oikeuksia, niiden merkitys ja ulottuvuus ovat samat kuin mainitussa yleissopimuksessa. Tämä määräys ei estä unionia myöntämästä tätä laajempaa suojaa.” Euroopan unionin perusoikeuskirja 2016/C 202/02, Euroopan unionin virallinen lehti C 202/381.

745 Ojanen 2016, s. 169 ja alaviitteessä 62–64 mainitut EU-tuomioistuimen tuomiot.

Åkerberg Fransson -tapauksista ovat kommentoineet Groussot & Olsson, jotka katsovat tuomioistuimen päätöksen vahvistavan EU-oikeuden autonomista luonnetta suhteessa EIS:een, mikä ei ole sopusoinnussa perusoikeuskirjan 52.3 artiklan ”yhdenmukaisuusklausuulin” kanssa.⁷⁴⁶ Selkeä tulkintalinjaus löytyy myös Melloni-tapauksesta.⁷⁴⁷ Tapauksessa oli kyse eurooppalaisen pidätysmääräyksen täytäntöönpanoehdon sallittavuudesta. Unionin tuomioistuimen ratkaisun mukaan eurooppalaista pidätysmääräystä ja jäsenvaltioiden välistä luovuttamismenettelyä koskevien puitepäätösten (puitepäätökset 2002/584/YOS ja 2009/299/YOS) 4 a artiklan 1 kohtaa on tulkittava siten, että se estää täytäntöönpanosta vastaavaa oikeusviranomaista tässä säännöksessä täsmennetyissä tapauksissa asettamasta rangaistuksen täytäntöön panemiseksi annetun eurooppalaisen pidätysmääräyksen täytäntöönpanolle ehtoa, jonka mukaan vastaajan poissa ollessa annettulla tuomiolla ratkaistua asiaa on voitava tarkastella uudelleen pidätysmääräyksen antaneessa jäsenvaltiossa. Asianomaisen artiklan kohta oli myös yhteensopiva Euroopan unionin perusoikeuskirjan 47 artiklasta ja 48 artiklan 2 kohdasta johtuvien vaatimusten kanssa. Tuomioistuin lausui (ratkaisun kohta 3): ”Euroopan unionin perusoikeuskirjan 53 artiklaa on tulkittava siten, että siinä ei sallita jäsenvaltion asettavan poissa olevana tuomitun henkilön luovuttamiselle ehtoa, jonka mukaan tuomiolla ratkaistua asiaa on voitava tarkastella uudelleen pidätysmääräyksen antaneessa jäsenvaltiossa, jotta vältettäisiin tämän jäsenvaltion perustuslaissa taattujen oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä koskevan oikeuden ja puolustautumisoikeuksien loukkaus.” Perusoikeusasiakirjan etusijaa korostavassa ratkaisussaan tuomioistuin katsoi täytäntöönpanovaltion korkeammasta kansallisesta perusoikeuksien suojan tasosta johtuvien täytäntöönpanoehtojen loukkaavan unionin oikeuden etusijaperiaatetta. Täytäntöönpanovaltion korkeamman perusoikeustason oli väistyttävä unionin tuomioistuimen tulkitseman perusoikeuskirjan suojan tason edessä (kohdat 56, 58, 60).

EU-oikeuden soveltamistilanteissa perusoikeussuojan taso määräytyy siten perusoikeuskirjan mukaan ja sellaisena kuin EU-tuomioistuin on sitä tulkinnut. Kansallisen perusoikeusjärjestelmän perusteella ei voida asettaa EU-oikeuden kansalliselle täytäntöönpanolle ja soveltamiselle unionin oikeuden tehokkaan ja yhtäläisen toteutumisen vaarantavia ehtoja tai rajoituksia.⁷⁴⁸ Toisaalta kuten EIT

---

746 Groussot & Olsson 2013, s. 17. Ks. myös Bernitz JT 2016–17, s. 803–804. De Burca (2013, s.173–176), on analysoinut tutkimuksessaan unioni tuomioistuimen tuomioiden viittauksia EIS:een ja EIT:n ratkaisukäytäntöön perusoikeuskirjan oikeudellistamisen jälkeen 2009–2012. De Burcan mukaan analyysi osoittaa varsin satunnaista ja kasvavassa määrin valikoivaa EIT:n ratkaisukäytännön hyödyntämistä. Lisäksi analyysi osoittaa, ettei tuomioistuin perusoikeuskirjaa tulkitessaan juuri lainkaan lausu muiden tuomioistuinten ihmisoikeuksia koskevasta soveltamiskäytännöstä tai huomioi oikeuslähteinä samanlaisia säännöksiä sisältäviä kansainvälisiä instrumentteja. Burca näkee riskinä olevan eristyksissä tapahtuvan, autonomisen ja mahdollisesti huonosti perustellun oikeuskäytännön kehittymisen tärkeissä ihmisoikeuskysymyksissä.

747 Stefano Melloni v. Ministerio Fiscal (Asia c-399/11, 2013).

748 Ojanen 2016, s. 172.

ratkaisusta tapauksessa A ja B v. Norja (15.11.2016) ja siinä selostetusta ratkaisukäytännöstä ilmenee, myöskään EIT ei sovelle *ne bis in idem* -kieltoa sen ehdottomassa muodossa.⁷⁴⁹ EIT:n mukaan sekä veronkorotus että rangaistus samasta teosta ovat tietyin edellytyksin mahdollisia periaatetta loukkaamatta huolimatta siitä, että aiempi tuomio tai päätös olisi jo tullut lopulliseksi.

Tässä yhteydessä voidaan myös perustellusti kysyä, onko unionin tuomioistuimen ja EIT:n soveltamisissa ihmisoikeusstandardeissa yleisesti ottaen merkittäviä eroja tai ovatko ne eriytyvässä siinä määrin kuin on arvioitu. Joka tapauksessa ihmisoikeus-tasojen mahdollinen eriytyminen olisi ongelmallinen niin prosessuaalisten kuin muidenkin ihmisoikeuksien toteutumistason kannalta huomioon ottaen EU:n jäsenvaltioiden ja niiden viranomaisten sidonnaisuus unionin tuomioistuimen EU-oikeutta koskeviin tulkintaratkaisuihin. Koska perusoikeuskirjan määräykset koskevat jäsenvaltioita vain niiden soveltaessa unionin oikeutta, johtaisi perusoikeusstandardien eriytyminen myös siihen, että unionin oikeuden soveltamisalan määrittelystä tulisi entistä olennaisempaa. Riippuen tapauksesta kysymys EU-oikeuden soveltamisalasta on enemmän tai vähemmän selvä ja sovellutusalan määrittely jää lopulta unionin tuomioistuimen tehtäväksi. Välitöntä verotusta koskeva sääntely kuuluu kuitenkin jäsenvaltioiden toimivaltaan, vaikka EU-oikeudella onkin merkitystä myös välittömässä verotuksessa. Ihmisoikeusstandardien muotoutumista koskeva kehitys jää riippumaan siitä, minkälaisen tulkinnan unionin tuomioistuin omaksuu perusoikeuskirjan 52.3 artiklasta. Mikäli perusoikeuskirjan mukaiset ihmisoikeusstandardit jäisivät tosiasiaissa EIS:n ja EIT:n ratkaisukäytännön ilmentämien ihmisoikeusstandardien alapuolelle, nostaisi tämä myös kysymyksen tuomioistuimen ratkaisujen sitovuuden rajoittamisesta.⁷⁵⁰

Eriytyneisiin ihmisoikeusstandardeihin perustuvat erilaiset ratkaisut hankaloittaisivat myös tuomioistuinten työtä ja saattaisivat johtaa varsin ongelmallisiin tilanteisiin. Mahdottomana ei voida pitää sitäkään, että samassakin jutussa jouduttaisiin soveltamaan EU-standardeja unionin oikeuden soveltamisalaan kuuluvassa kysymyksessä ja toisaalta EIT:n ja muiden ihmisoikeustuomioistuinten ratkaisukäytäntöön perustuvia tasovaatimuksia. EU:n ja EIT:n ihmisoikeuksien tulkintojen eriytyminen saattaisi lisätä myös ennakkoratkaisupyyntöjä lisäämällä epäselvyyttä EU-oikeuden tulkinnasta. Lisäksi oikeuskäytäntö voisi muodostua epäyhtenäiseksi ennakkoratkaisupyynnön tarvetta harkittaessa eli milloin kyse olisi ennakkoratkai-

---

749 *Ne bis in idem* -säännöstä ks. Dan Helenius: *Ne bis in idem i den finska och europeiska straffprocessrätten* (Alma Talent. Helsingfors 2019). Teos on kattava esitys *ne bis in idem* -kiellosta ja sen soveltamisesta eurooppaoikeudessa.

750 de Burca (2013, s.184) toteaa, että pitäessään kiinni EU-oikeuden autonomiasta ja sen autonomisesta tulkinnasta, tuomioistuin menettää mahdollisuutensa kehittää omaa osaamistaan ihmisoikeuskysymyksissä sekä varmistaa, että sen ihmisoikeusstandardit ovat vähintään samalla tasolla kuin relevantit alueelliset ja kansainväliset standardit. EU-oikeuden vaikutuksesta vero-oikeuden alalla lyhyesti ks. Tieteen termipankki 30.4.2020: Oikeustiede: eurooppavero-oikeus.

sua vaativasta tulkintatilanteesta, mikä puolestaan lisäisi ristiriitaisten perusoikeus- ja ihmisoikeustulkintojen mahdollisuutta. Kansalaisten oikeusturvan kannalta tämä olisi haitallista ja tekisi ratkaisusta vaikeasti ennakoitavia ja heidän näkökulmastaan myös vaikeasti hahmotettavia. Miksi ja millä perusteilla ihmisoikeuksien tulkinta vaihtelee sen mukaan, soveltaako kansallinen tuomioistuin unionin oikeutta vai ei ja miten unionin oikeuden soveltamisala määräytyy. Jos tosiseikastoltaan toisiaan vastaavissa tapauksissa sovellettaisiin eri perusoikeussuojastandardeja, herää myös kysymys, missä määrin tämä on mahdollista loukkaamatta kansalaisten yhdenvertaisen kohtelun periaatetta. Mikäli unioni toimivaltansa puitteissa pyrkii jatkuvasti laajentamaan lainsäädäntöään koskemaan uusia elämänalueita, kuvatuolaisen kaksoisjärjestelmän haitalliset vaikutukset korostuvat. Kaiken lisäksi ennakkoratkaisupyyntöjen lisääntyminen viivästyttäisi myös oikeudenkäyntejä ja lisäisi asianosaisten oikeudenkäyntikuluja.

Unionin liittyminen EIS:een parantaisi sopimuksen mukaista ihmisoikeuksien suojaa unionissa ja sen jäsenvaltioissa. Liittymisen myötä EU:n toimielimillä olisi sama ihmisoikeusnormisto, joka velvoittaa kaikkia jäsenvaltioita ja EU:n toimielinjärjestelmä tulisi ihmisoikeussopimuksen valvontajärjestelmän piiriin. Liittyminen edistäisi EIT:n ja EU-tuomioistuimen ihmisoikeuksiin liittyvän oikeuskäytännön harmoniaa ja sallisi EU:n olla edustettuna asioissa, joissa kyse on EU-oikeuden so-
pusoinnusta EIS:n kanssa.⁷⁵¹

---

751 Ojanen 2016, s. 180.

6 Tuomioperustelut ja ratkaisun oikean painoarvon määräytyminen

6.1 Perustelujen merkitys

Edellä todetun mukaisesti tuomioistuimien joutuu perustelemaan eli justifoimaan ratkaisunsa. Tällöin argumentaatio ja justifiointi samaistetaan, vaikka tarkkaan ottaen argumentaatiossa on kysymys perustelujen julkituomista tuomiossa eli ratkaisun perusteleminen muille. Justifioinnissa tuomari perustelee ratkaisun itselleen.⁷⁵² Ratkaisun hyväksyttävyyttä on kuitenkin mahdotonta arvioida ilman perustelujen julkituomista tuomiossa. Kun rikostuomioistuimien arvioi hallintotuomioistuimen ratkaisun näyttöarvoa, informaation lähteenä on lähtökohtaisesti vain päätös perusteluineen. Tuomioperustelut ovat siis keino, jolla näyttöarvo ja tuomion merkitys ylipäätään kyetään määrittelemään. Tällöin on olennaista, millaiset perustelut ovat. Niistä riippuu vahvasti, määrittäykö ratkaisun merkitys kokonaisuudessaan oikein. Miten tuomioistuimien onnistunut perustelutehtävässään, miten se on kyennyt perustelemaan asianomaista oikeustositseikkaa tai ennakkokysymystä koskevan ratkaisunsa näyttö- ja oikeuskysymyksen osalta.

Perustelujen osalta on syytä tehdä ero muodollisen ja asiallisen hyväksyttävyyden välillä. Perustelut voivat muodollisessa suhteessa täyttää niille laissa säädetyt vaatimukset kuten myös avoimuuden, selkeyden, ymmärrettävyyden ja seikkaperäisyyden vaatimukset, mikä ei vielä takaa, että perustelut olisivat myös asiallisesti hyväksyttäviä. Aineellisoikeudelliset normit, prejudikaatit, muut oikeudelliset ratkaisuperusteet, tosiseikat ja kokemussäännöt kuuluvat perustelujen asiasisältöön. Oikeuslähdeoppi ja oikeudellisen argumentaation menetelmät vaikuttavat välittävänä elementtinä sekä muotoon että sisältöön. Perustelut voivat olla sisällöllisesti huonot, jos ne eivät perustu sitovaan oikeuslähdeoppiin, normipremissi on valittu tai tulkittu väärin tai faktapremissi ei vastaa oikeudenkäynnissä selvitettyjä tosiseikkoja.⁷⁵³ On kuitenkin huomattava, että ratkaisu voi olla asiallisesti oikea, vaikka perustelut olisivatkin muodollisessa suhteessa huonot. Ne eivät esimerkiksi täyttäisi lain minimivaatimuksia tai ratkaisu ei olisi perusteltu oikeuslähdeopillisesti hyväksytyjen tulkintaperusteiden edellyttämällä tavalla, perusteluista ei ilmene vastaako oikeustositseikasto normipremissiä tai miten ongelmallisessa tapauksessa tilanteessa premissien valintaan on päädytty. Vastaavasti muodollisesti hyvätkään perustelut eivät takaa ratkaisun oikeellisuutta. Muodollisessa suhteessa moitteettomatkin

⁷⁵² Virolainen – Martikainen 2010, s. 12 ja 25–26.

⁷⁵³ Huovila 2005, s. 13–15 ja 2003, s. 193, Virolainen – Martikainen 2010, s. 27.

perustelut voivat jättää epätietoisuuden tulkinta- tai soveltamisratkaisun oikeellisuudesta.⁷⁵⁴ Kiperimmissä tapauksissa lopputuloksen oikeellisuutta on kuitenkin varsin vaikea arvioida ilman perusteluita. Lisäksi, jos perustelut ovat juridisesti hyväksyttävissä, ratkaisu on justifioitu. Merkitystä ei ole enää sillä, ovatko perustelut todellisia vai fasadiperusteluita. Kysymys on näin ollen julkituotujen perustelujen hyväksyttävyydestä.⁷⁵⁵ Perusteluilla on edelleen merkitystä arvioitaessa, missä määrin oikeudenkäynti on täyttänyt oikeudenmukaisuuden vaatimukset. Vaikka näyttö ja oikeuskysymysten erotteleminen hallintoprosessissa saattaa normiston rakenteen vuoksi olla varsin vaikeaa, on tärkeää, että kysymykset pidetään erillään. Myös fakta- ja normiperustelut liikkuvat eri maailmassa; faktaperustelut kuuluvat olemisen ja normiperustelut pitämisen maailmaan.⁷⁵⁶ Oikeudellisia perusteluilla on kiinteä yhteys argumentaatioteoriaan. Oikeuskysymyksen ratkaisun ”oikeellisuutta”, hyväksyttävyyttä, voidaan kontrolloida perustelujen avulla, kun taas näyttökysymysratkaisu ei ole niiden avulla loppuun asti kontrolloitavissa.⁷⁵⁷ Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että faktaperustelut näyttöratkaisun todistusvoiman määrityskeinona menettäisivät merkityksensä.

Tuomioiden perustelujen osalta voidaan esittää perustavaa laatua oleva kysymys, miksi tuomioita tulisi ylipäätään perustella ja kenelle niistä on hyötyä. Perusteluilla on nähty useita erilaisia funktioita ja niitä on luokiteltu eri tavoin. Hyvät perustelut palvelevatkin samanaikaisesti useampaa päämäärää. Tuomion perusteluilla on merkitystä paitsi asianosaisille itselleen myös laajempaa yhteiskunnallista ulottuvuutta. Perustelujen funktioina on nähty justifikaatio- ja legitimeettifunktio, kommunikaatiofunktio ja kontrollifunktio. Hallintoprosessissa perusteluilla on merkitystä myös hallintotuomioistuimen toimivallan kannalta. Hallintotuomioistuimen toimivalta on valvontavaltaa eikä sen tehtävänä ole tehdä hallintopäätöksiä vaan kontrolloida viranomaisen harkintavallan käyttöä. Hallintotuomioistuimen päätösperustelujen funktioita on luonnehdittu oikeusturva-, laatu- ja yhdenmukaistavaksi funktioksi. Lisäksi perusteluilla on nähty myös ohjaavaa luonnetta johtuen hallintoprosessuaalisen normiston luonteesta ja päätöksentekoon liittyvästä julkisesta

---

754 Virolainen – Martikainen 2010, s. 28.

755 Bergholz 1987, s. 116 ja 421–423.

756 Popperin kolmesta maailmasta ks. esim. Aarnio 1989, s. 44–45. Popper 1973, s. 106. Popperin ensimmäiseen maailmaan kuuluvat fysikaaliset objektit, toiseen tajunta ja ajatukset ja kolmanteen erilaiset ihmismielen tuotteet. Kolmas maailma käsittää esimerkiksi yleiskäsitteet, luvut, arvot, instituutiot, kielet, yhteiskunnalliset suhteet ja normit.

757 Huovila 2005, s. 15.

intressistä.⁷⁵⁸ Kun korkein hallinto-oikeus ohjaa vuosikirjapäätöksillään lainkäyttöä ja yleisemminkin oikeuskehitystä, perusteluilla on tällöin prejudikaattifunktio.

Perustelujen funktioanalyysin merkitys on siinä, että sen kautta voidaan muodostaa käsitys optimaalisista perusteluista.⁷⁵⁹ Perustelemisvaatimus on yhteydessä tuomioistuimen harkintavaltaan ja siitä aiheutuvaan tarpeeseen kontrolloida lainkäyttöä. Kehitykseen on vaikuttanut muun muassa joustavat oikeusnormit ja perusoikeusmyönteinen tulkintatapa. Oikeuskulttuurin perusoikeuksien asemaa korostava muutos on lisännyt periaateargumentointia tuomioistuimissa, jolla tuomioistuimet kasvattavat itsenäisyyttään lainsäätäjältä.⁷⁶⁰ Perusoikeuksien merkityksen lisääntyminen oikeudellisessa ratkaisutoiminnassa lisää samalla myös perustelujen merkitystä. Perusteluillaan tuomioistuin myös täyttää siihen kohdistettuja odotuksia osallistua niin juristikunnan keskuudessa kuin laajemminkin julkisuudessa käytävään jatkuvaan keskusteluun yhteiskunnan normatiivisesta perustasta ja oikeusjärjestyksen kehityksestä.⁷⁶¹ Perustelujen merkitystä päätöksen hyväksyttävyyden arvioinnissa korostaa se, että tuomioistuimen todistusharkinta perustuu vapaaseen todistusharkintaan.

Kun arvioitavana on aiemman tuomioistuinratkaisun merkitys toisessa prosessissa, perustelujen justifikaatio, kontrollifunktio ja prosessisisäinen kommunikaatiofunktio muodostuvat tärkeiksi. Tuomiolla on informatiivista merkitystä asianosaisille ja asiaa myöhemmin käsittelevälle tuomioistuimelle ja perustelujen kautta voidaan kontrolloida ja arvioida ratkaisun lopputuloksen hyväksyttävyyttä,

---

758 Perustelujen funktioista Virolainen – Martikainen 2010, s. 37–51 ja laajemmin Martikainen – Virolainen 2003, s. 63–99. Hallintoprosessuaalisen päätöksen tehtävistä ks. Mäenpää 2007, s. 561–562, Koivuluoma ym. 2020, s. 297–298, Jukarainen – Tarukannel 1999, s. 289. Perusteluja koskevasta pohjoismaisesta tutkimuskirjallisuudesta mainittakoon edellä viitatus Huovilan (2003) väitöskirjan ohella ruotsalaisen Gunnar Bergholtzin väitöskirja ”Ratio et Auctoritas (1987), joka on keskeinen siviiliprosessia ja oikeuskysymysten perustelua koskeva väitöskirja. Suomessa perustelemisvelvollisuutta koskevan oikeustieteellisen keskustelun johtohahmo on jo pitkään ollut Aulis Aarnio. Ks. esim. Laintulkinnan teoria. Yleisen oikeustieteen oppikirja (1989), Tuomioiden perustelemisesta. Rovaniemen hovioikeuden VIII tuomiopäivien pöytäkirja, Rovaniemi 1989, s. 1–18, Pitäisikö tuomio perustellakin? teoksessa: Juhlajulkaisu Pertti Juhani Muukkonen. Turku 1987, s. 7–18. Aarnio (1987a, s. 8–11) mukaan tuomarilla on perusteluvastuu, jonka perustana on kansalaisten oikeusturvaodotus. Perusteluvastuu nojaa kansalaisten luottamukseen, joka ei perustu asemaan valtahierarkiassa vaan on ansaittava aina uudestaan. Virolainen ja Martikainen (2010, s. 40) puhuvat legitimitteettifunktiosta. Perustelujen tehtävänä on myös vakuuttaa tuomari itse, asianosaiset ja ulkopuoliset ratkaisun oikeellisuudesta (justifiointifunktio). Hallberg (1997, s. 28 ja 2011, s. 803) toteaa perustelemisen olevan tärkeää ennen kaikkea asianosaisten oikeusturvan kannalta. Seikkaperäinen perustelu antaa mahdollisuuden kontrolloida lainkäytön objektiivisuutta. Perusteluilla on merkitystä juuri muutoksenhaun tarpeellisuutta arvioitaessa. Perustelujen merkityksestä ks. myös KKO 2020:40 kohdat 9-13.

759 Virolaisen ja Martikaisen (2015, s. 53) mukaan ideaaliset perustelut voidaan määritellä perusteluiksi, jotka parhaalla mahdollisella tavalla toteuttavat kaikki käsillä olevassa yksittäistapauksessa kysymykseen tulevat perustelujen funktiot.

760 Tuori 2002, s. 269–270.

761 Tuori 2002, s. 258.

oikeellisuutta ja ratkaisuprosessin asianmukaisuutta. Asianosaisten ja toisen tuomioistuimen on saatava tietää mitä asiassa on pidetty selvitettyinä ja mitä faktoja on pidetty asiaan vaikuttavina.⁷⁶² Kuten korkeimman oikeuden ennakkoratkaisuilla myös korkeimman hallinto-oikeuden vuosikirjapäätöksillä on suuri merkitys rikosprosessissa, jolloin kysymys on siitä, minkälaiset perustelut täyttävät parhaiten prejudisiaalisen tehtävänsä.

Perusteluvollisuus on myös prosessuaalinen perusoikeus ja sillä on selkeä normiperusta. Perustuslain 21 §:n 2 mukaan päätösten perusteluvollisuus kuuluu lailla turvattaviin oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon oikeus-suojatakeisiin. Vaikka EIS:een tai KP-sopimukseen ei sisällykään nimenomaista määräystä tuomion perustelemisesta, on EIS:n 6 (1) artiklan katsottu vakiintuneesti edellyttävän tuomioistuimilta päätösten perustelemista ja perustelujen puutteellisuus voi merkitä oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuusvaatimuksen loukkausta.⁷⁶³ EIT on lukuisissa ratkaisuissaan ottanut kantaa perusteluvollisuuteen ja asettanut sille vain tietynlaisen minimitason, jota pidemmälle menevien laatuvaatimusten täyttymistä kansalliset oikeusjärjestykset usein edellyttävät.⁷⁶⁴ Edellä mainitut kansalliset säännöksetkin ilmaisevat kuitenkin vain tuomion perustelemisen minimivaatimukset.

Oikeudenkäymiskaaren 24 luvun 4 §:n ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 11 luvun 4 §:n 2 momentin sanamuodoltaan toisiaan vastaavien säännösten mukaan tuomio on perusteltava ja perusteluista tulee käydä ilmi, mihin seikkoihin ja oikeudelliseen päättelyyn ratkaisu perustuu. Perusteluissa on myös selostettava, millä perusteella riittävä seikka on tullut näytetyksi tai jäänyt näyttämättä. Vastaavasti hallintoprosessilain perusteluvollisuutta koskevien säännösten (HOL 87 §) mukaan päätös on perusteltava ja perusteluista on käytävä ilmi, mitkä seikat ja selvitykset ovat vaikuttaneet ratkaisuun ja millä oikeudellisella perusteella siihen on päädytty. Lain esitöissä todetaan lisäksi, että asiassa esitettyjen selvitysten arviointi on osa päätöksen perustelua erityisesti siltä osin kuin asiassa on riidanalaisia seikkoja. Seikoilla tarkoitetaan asiaan välittömästi vaikuttavia tosiseikkoja. Jos tosiseikoista on esitetty riitaista selvitystä, perusteluissa olisi mainittava siitä, miksi tiettyä seikkaa on pidetty totena ja tarvittaessa myös siitä, miksi jotain toista seikkaa ei ole otettu ratkaisun pohjaksi.⁷⁶⁵ Tässä suhteessa uusi hallintoprosessilaki asettaa näytön arvioinnille pidemmälle meneviä vaatimuksia kuin vanha laki.⁷⁶⁶ Näytön

762 Myrsky 2016, s. 350.

763 Virolainen – Martikainen 2010, s. 203.

764 Pellonpää ym. 2018, s. 625–630. Virolainen – Martikainen 2010, s. 208.

765 HE 29/2018 vp, s.157.

766 HE 217/1995 (s. 81–82) toteaa hallintolainkäyttölain perusteluvollisuutta koskevan 53 §:n osalta, että päätöksen lopputulokseen välittömästi vaikuttavien tosiseikkojen lisäksi olisi eräissä tapauksissa mainittava myös siitä, miksi tällaista seikkaa on pidettävä totena ja mahdollisesti myös siitä, miksi jotain toista asiassa esitettyä seikkaa ei ole otettu ratkaisun pohjaksi. Esityksen mukaan tähän voisi

ollessa ristiriitainen hallintotuomioistuimen tulisi siis suorittaa näytön arviointi sen varsinaisessa merkityksessä. Selvää myös on, että tosiseikat olisi ilmaistava konkreettisessa muodossa eikä viittauksina asiakirjoista saatavaan selvitykseen.⁷⁶⁷ Mainittujen kolmen elementin lisäksi asianomainen hallintoprosessilain säännös ei määrittele tarkemmin perustelujen sisältöä tai laatua. Perustelujen laajuus riippuu asian laadusta, asian riittäisyydestä sekä oikeuskysymyksen tai näyttökysymyksen epäselvyydestä ja vaikeusasteesta ja niiden laajuus arvioidaan siten tapauskohtaisesti. Joka tapauksessa tuomioistuimen tulee ottaa kantaa kaikkiin valituksessa esitettyihin asiaankuuluviin väitteisiin.⁷⁶⁸ Näin ollen ongelmana ei ole, tuleeko päätökset perustella, vaan miten ne tulisi perustella. Seuraavassa pohditaan, miten tuomioistuimen tulisi perustella oikeus- ja näyttökysymystä koskevan ratkaisunsa, jotta sen painoarvo voitaisiin arvioida mahdollisimman luotettavasti ja ratkaisun painoarvo määrittäisi oikein eikä pahimmassa tapauksessa jäisi vaille merkitystä pelkästään puutteellisten perustelujen vuoksi.

6.2 Näyttökysymyksen perustelut ja ratkaisun näyttöarvo

Selvyyden vuoksi todettakoon, että hallintotuomioistuimen näyttökysymyksessä tekemän ratkaisun näyttöarvossa on aina kyse tuomioistuimen vastaanotetusta näytöstä tekemistä johtopäätöksistä. Varsinainen todistusteemaa koskeva suullinen ja kirjallinen todistelu joudutaan ottamaan uudelleen vastaan rikostuomioistuimessa, koska tuomioistuin ei voi lopullisesti arvioida hallintotuomioistuimen näyttökysymyksessä tekemän ratkaisun oikeellisuutta pelkästään tuomion eikä muunkaan kirjallisen materiaalin perusteella. Etenkään suullisen henkilötodistelun todistusvoimaa ei ole lopullisesti mahdollista arvioida faktaperusteluiden avulla.⁷⁶⁹ Kysymys on aina osin todistelun uskottavuudesta, joka ei välity kirjallisesta materiaalista. Teoriassa on mahdollista, joskin käytännössä poikkeuksellista, että aiemmalla näyttöratkaisulle voitaisiin tuomion perusteella antaa niin suuri todistusvoima, että tuomioistuin voisi turhaa todistelua koskevan prosessisäännöksen nojalla kieltäytyä ottamasta samaa näyttöä uudelleen vastaan.⁷⁷⁰ Kyse olisi lähinnä puhtaasti kirjallisen näytön uudelleen arviointia koskevasta tilanteesta, jossa aiemman tuomioistuimen näytön arviointia on väitetty vääräksi uutta selvitystä esittämättä tai että uusi selvitys olisi selvästi asiaan vaikuttamatonta. Tavanomaisempaa on, että asiassa esitetään uutta kirjallista ja/tai suullista todistelua, jolloin aiempi todistelukin asettuu uuteen valoon.

---

antaa aihetta esimerkiksi osapuolten erimielisyys tosiseikan olemassaolosta tai alemman asteen toinen käsitys asiasta. Ks. tästä tarkemmin Tarukannel – Jukarainen 1999, s. 292–293.

767 Hallberg – Ignatius – Kanninen ym. 1997, s. 340 ja sama Tarukannel – Jukarainen 1999, s. 292.

768 Koivuluoma ym. 2020, s. 294–295, Myrsky 2016, s. 350.

769 KKO 2004: 116, Huovila 2005, s. 15.

770 OK 17:8.1.

Edellä sanottu ei kuitenkaan tarkoita sitä, että hallintotuomioistuimen mahdollisesti suullisen käsittelyn jälkeen näyttökysymyksessä tekemää ratkaisua ei voitaisi arvioida tai että se olisi kokonaan arvoton. Todistusvaikutuksen arvioinnissa joudutaan ottamaan kantaa siihen, onko perusteltua arvioida näyttöä toisin kuin hallintotuomioistuin ja päätyä toisenlaisiin johtopäätöksiin vai päinvastoin. Miten ratkaisu suhtautuu rikosprosessissa esitettyyn näyttöön. Perustelujen laadukkuudella on siten näyttökysymyksenkin oikeellisuutta arvioitaessa merkitystä. Mitä paremmin rikostuomioistuin voi vakuuttua siitä, että kaikki ne seikat, jotka ovat myös rikosjutussa relevantteja, ovat tulleet huomioduiksi aiemmassa oikeudenkäynnissä, sitä paremmin ratkaisun näyttöarvoa voidaan arvioida. Epävarmuus tässä suhteessa voi johtaa siihen, että tuomio ei saa sille kuuluvaa merkitystä johtuen perustelujen puutteellisuudesta.⁷⁷¹

Tuomioistuimen näyttökysymyksessä tekemän ratkaisun merkityksen arviointi käy vaikeaksi, jos näyttöä on selostettu niukasti ja johtopäätökset on esitetty suppeasti.⁷⁷² Myös päätöksen muodollisella rakenteella on merkitystä. Olennaista on perustelujen johdonmukaisuus, selkeys ja helppolukuisuus. Laajoissa ja vaikeissa asioissa on tarvetta väliotsikoille.⁷⁷³ Toisaalta on huomioitava, että todistelun tulisi toteuttaa mahdollisimman pitkälle välittömyden ideaa, mutta samalla välittömyys asettaa tiettyjä rajoitukset tuomion perusteluille ja kirjoitustavalle. Huovila on väitöskirjassaan analysoinut välittömyyden vaikutusta tuomion perusteluihin ja

---

771 Korkeimman oikeuden ratkaisusta KKO 2011:58 käy ilmi perustelulausumien tärkeys. Jutussa oli kyse siitä, millainen todistusvaikutus aiemmalle lainvoimaiselle rikostuomiolle oli annettava ja oliko hovioikeus voinut kieltäytyä vastaanottamasta olennaisesti samaa ja samoja oikeustositseikkoja koskevaa näyttöä. Sillä, että kyse oli rikostuomion vaikutuksesta erikseen käsiteltäväksi määrättyssä vahingonkorvausasiassa ei perustelujen tärkeyden kannalta ole merkitystä. Enemmistön mukaan (kohta 15) todistusvaikutusta oli kyseessä olevassa tapauksessa pidettävä niin vahvana, että hovioikeus oli voinut evätä tarjotun näytön. Enemmistön kanssa eri mieltä olleet oikeusneuvokset perustelivat kantaansa osin sillä, että pelkästään rikostuomion perusteluiden perusteella voi jälkikäteen olla vaikea arvioida, ovatko kaikki vahingonkorvausvastuuseen vaikuttavat keskeiset tekijät tulleet riittävällä tavalla huomioduiksi johtopäätöksissä.

772 Näyttökysymyksen perusteleminen voidaan hahmottaa kolmeen osaan 1) näytön selostamiseen, 2) näytön arviointiin, jossa kyse on todistusharkinnasta ja 3) johtopäätösten tekemiseen. Näytön selostamisessa kyse on todistusteemaa vastaan ja sen puolesta puhuvien todisteiden sisällön referoinnista. Todisteiden olennainen sisältö selostetaan tuomiossa samoin kuin ilmaistaan se, mikäli jollakin todisteella ei mahdollisesti ole ollut mitään merkitystä. Näyttöratkaisun perustelujen keskeisin osa on todistusharkinta ja johtopäätökset, joista ilmenee, miten ja miksi tuomioistuin on päätenyt siihen, että jokin oikeustositseikka on näytetty tai jäänyt näyttämättä. Yksittäisten todistusfaktojen todistusarvon määrääntymistä analysoidaan erottelemalla myös todistusfaktat ja apufaktat ja ilmaistaan, minkälaisella kokemussäännöllä todisteen näyttöarvo on määrittynyt. Virolainen – Martikainen 2010, s. 311 ja 317.

773 Hallberg 1997, s. 29. Vaikeimmissa ja hyvin perustelluissa asioissa hallinto-oikeus on perusteluissaan käyttänyt jaottelua 1) keskeiset oikeusohjeet, 2) tosiseikat ja 3) asian arviointia ja johtopäätös, arvioitavana olevat kysymykset on eroteltu väliotsikoin (esim. Helsingin hallinto-oikeus 8.5.2015, 15/0575/1 ja 8.5.2015, 15/0576/2) tai vastaavasti 1) oikeusohjeet, 2) saatu selvitys ja 3) oikeudellinen arvio ja johtopäätös väliotsikoin (esim. Helsingin hallinto-oikeus 21.9.2012, 12/1198/4.) Vastaava systematiikka ilmenee KHO:n ratkaisusta.

kirjoittamistapaan. Kaikkia todistajien kertomukseen liittyvä olennaisia ja todistusharkinnan kannalta ratkaisevankin tärkeitä seikkoja ei voida esittää kirjallisesti pöytäkirjassa eikä perusteluissa. Välitöntä todistusharkintaa ei voida loppuun asti perustella. Vaatimus todistusharkinnan seikkaperäisestä tai täydellisestä perustelemisesta tai perustelujen kirjoittamisesta niin, että sen oikeellisuus voidaan kontrolloida, johtaa myös siihen, että tuomari joutuu kiinnittämään huomioita vain seikkoihin, jotka voidaan esittää kirjallisesti ja kirjoittamaan näitä seikkoja muistiin. Tällöin välittömyyden hyödyt jäävät toteutumatta. Välittömyyden vaatimuksen ja todistusharkinnan seikkaperäisen perusteluvollisuuden välillä vallitsee ristiriita. Vapaa todistusteoria ja välittömyys ovat painavia seikkaperäisten tai täydellisten faktaperusteluiden laatimista ja etenkin suullisen todistelun tuomiossa tapahtuvaa selostamista vastaan puhuvia oikeudellisia argumentteja.⁷⁷⁴ Huovila päätyy näkemykseen, jonka mukaan välittömyyden etujen saavuttamiseksi perustelut voivat ja niiden myös pitää olla sitä yleisluontoisempia, mitä suurempi välittömyyden merkitys on todistusharkinnan kannalta.⁷⁷⁵

Olisin valmis hyväksymään Huovilan ajatuksen.⁷⁷⁶ Aiemman tuomioistuinratkaisun yksityiskohtaiset perustelut ja näytön selostaminen voivat antaa aiheen epäillä todistusharkinnan luotettavuutta ja laskea sen näyttöarvoa. Tämä on seikka, joka tulisi voida huomioida, kun perustelujen avulla pyritään määrittelemään tuomioistuinratkaisulle oikeaa painoarvoa. Perustelujen niukkuus ei siis saisi automaattisesti johtaa siihen, että näyttöratkaisu saa huomomman näyttöarvon kuin sille kuuluisi. Ongelmaksi kuitenkin muodostuu, miten näissä tapauksissa voidaan välttää väärin arvioinnilta, koska keinoa arvioida todistusharkinnan luotettavuutta ei ole. Toisaalta on huomioitava, että välittömyyden merkityksen lisääntyessä tuomioistuimen näyttökysymyksessä tekemän ratkaisun näyttöarvo rikosprosessissa heikkenee joka tapauksessa perustelujen kirjoitustavasta riippumatta. Aiemmalle ratkaisulle ei voida välttämättä antaa niin suurta näyttöarvoa, että välittömyydestä rikosprosessissa voitaisiin tinkiä, olivatpa perustelut millaiset tahansa. Yksityis- tai yleisluontoisuudeltaan ihanteellisetkaan perustelut eivät siten saata eliminoida riskiä, että välittömyydestä tinkiminen johtaisi aineellisen totuuden toteutumatta jäämiseen. Se, että todistelu rikosjutussa joudutaan ottamaan uudelleen vastaan, ei kuitenkaan tee näyttöratkaisusta arvotonta riippumatta siitä, onko vastaanotettu näyttö täysin vai osin samaa.

---

774 Huovila 2003, s. 239–241 ja 250.

775 Huovila 2003, s. 260.

776 Martikainen 2004, s. 301 pitää Huovilan käsitystä perustelemisen välittömyydelle aiheuttamasta uhasta yllättävänä ja outona. Martikainen huomauttaa, että muistiinpanojen tekeminen ei ole sama asia kuin näytön sanataarkka kirjaaminen eikä ”suullis-muistiinpanollinen” menettely ole suinkaan sama kuin ”suullis-pöytäkirjallinen” ja että käytännössä tuomari tekee muistiinpanoja vähänkin laajemmassa jutussa. Todettakoon, että seikkaperäisten perustelujen laatiminen laajemmissa ja runsaasti suullista todistelua edellyttävissä jutuissa on käytännön mahdottomuus välittömyydestä tinkimättä. Jonkinasteinen perusristiriita välittömyyden ja seikkaperäisen perusteluvaatimuksen välillä ainakin näissä jutuissa säilyy.

Todistusharkintaratkaisun perustelevinen

Kuten edellä todettiin, hallinto-oikeudellisten normien rakenteen vuoksi todistelun kohteena olevien oikeustositseikkojen (seikkojen) hahmottaminen ja yksilöimien on vaikeaa. Lisäksi normi sisältää usein erilaista intressipunnintaa, riskinarviota tai kohtuusarviointia ja muuta oikeudellista harkintaa edellyttävää yleisluontoista normatiivisesta aineesta. Oikeus- ja näyttökysymyksiä on siis vaikea pitää erillään ja ne ovat vaarassa sulautua yhteen.⁷⁷⁷ Rikostuomioistuimen näkökulmasta oikeustositseikkojen hahmottaminen ja erottaminen muusta normatiivisesta aineksesta on kuitenkin ensiarvoisen tärkeää, koska rikostuomioistuimien arvioi ratkaisun näyttöarvoa aina oikeustositseikkakohtaisesti. Todistusharkintaratkaisujen tunnistaminen merkityksellisiksi todisteiksi ei luonnollisestikaan ole mahdollista ilman oikeustositseikkojen riittävää yksilöintiä. Ovatko siis hallinto-oikeudessa todistusharkinnan kohteena olleet ja ratkaistut tosiseikkaväitteet samoja kuin rikosprosessin todistusteemat eli voivatko ratkaisut olla rikosasiassa todisteina. Syyttäjä joutuu rikosasiassa määrittelemään todistusteemat sekä kohdentamaan näytön riidanalaisiin tosiseikkaväitteisiin, jolloin myös tosiseikka, jolla on pelkästään välillistä merkitystä asian ratkaisun kannalta eli todistustositseikka (todiste) saattaa olla todistusteemana.⁷⁷⁸ Todistusteemojen yksilöinnin ja näytön kohdentamisen kannalta ei siten ole merkitystä sillä, kuuluuko tosiseikkaväite syyttäjän vetoamisvelvollisuuden piiriin vai ei. Hallintotuomioistuimen ratkaisujen tunnistaminen todisteiksi ja niiden kohdentaminen rikosjutun todistusteemoihin edellyttää sekä oikeustositseikkojen että todisteiden (selvitysten) yksilöintiä ja erottelua hallintotuomioistuimen päätöspäätöseluissa. Voidaan todeta, että hallintotuomioistuimen päätöksen todistusvaikutus on aina tosiseikka- eli teemakohtaista. Lisäksi todisteluteemoina tulisi mahdollisuuksien mukaan olla vain totuusarvoiset, tosiasioita koskevat väitteet, eikä niihin tulisi liittää oikeudellista arvottamista sisältävää aineesta. Näin ollen todistelun kohteena ei tulisi olla myöskään sellaisia institutionaalisia tosiseikkoja kuten esimerkiksi omistusoikeus tai avioliitto, mikäli niiden taustalla olevat faktat voidaan kohtuudella erottaa.⁷⁷⁹

Edellä sanottu merkitsee sitä, että hallintotuomioistuimen todistusharkinnan tulisi tapahtua tosiseikka eli teemakohtaisesti, jonka luotettavuutta puolestaan rikostuomioistuimien arvioi päättäessään ratkaisun näyttöarvosta. Rikostuomioistuimen tulisi tällöin tietää, millaisen todistusvoiman hallintotuomioistuimien on antanut teeman puolesta ja sitä vastaan puhuville todisteille. Miten se on punninnut näyttöä ja mikä punninnan lopputulos on. Kysymys on siitä, miten tuomioistuimien on päätynyt oikeustositseikkaa koskeviin johtopäätöksiinsä eli päätynyt pitämään tiettyä oikeusto-

⁷⁷⁷ Diesen 2003, s. 154.

⁷⁷⁸ ROL 5:3.1:n mukaan syyttäjän on ilmoitettava haastehakemuksessa todisteet, jotka hän aikoo esittää, sekä mitä hän kullakin todisteella aikoo näyttää toteen. Todistusteemoista ks. esim. Lappalainen 2001, s.133 ja Peltonen 2007, s. 432 ja 435.

⁷⁷⁹ Siviilioikeuden valmisteluvaiheen osalta vastaavasti Huovila 2003, s.192 alav.107. Rikosasioiden osalta ks. Pölönen – Tapanila 2015, s. 86. Institutionaalisista tosiseikoista Aarnio 1989, s. 74 ja 177.

siseikkaa selvitettyinä tai selvittämättöminä. Tällöin ei ole riittävää, että tuomioistuin vain mainitsee seikat (oikeustosisekkat) ja selvitykset, jotka ovat vaikuttaneet asian ratkaisuun, kuten asia hallintoprosessilaissa on ilmaistu. Kysymys on saadun selvityksen analysoinnista ja sen näyttöarvon määrittelystä ja siitä, onko näyttö riittävää.

Mainitun kaltainen todistusteeman puolesta ja sitä vastaan puhuvien selvitysten perusteellinen analysointi ja keskinäinen punninta ei ole ollut hallintotuomioistuinten tapana. En myöskään väitä käytäntöä säännösten vastaiseksi. Hallintoprosessilain esitöistä perusteluvollisuutta kuitenkin korostetaan.⁷⁸⁰ Mikäli päätöksestä ei käy selvästi ilmi, mitkä seikat ovat olleet oikeustosisekkojen asemassa ja mihin niitä koskevassa todistusharkinnassa ja näytön riittävyttä koskevassa arvioinnissa on päädytty ja millä perusteella, ratkaisun merkityksen arviointi myöhemmässä rikosprosessissa vaikeutuu tai käy mahdottomaksi. Tällöin ratkaisu saattaa jäädä kokonaankin vaille näyttöarvoa. Vaikka tuomion tai päätöksen lopputuloksesta voitaisiinkin päätellä asianomaisen seikan tulleen näytetyksi, on sitä koskevan ratkaisun näyttöarvo perustelujen puutteellisuuden vuoksi huono.

Edellä käsitellyistä matemaattis-formaalisista kaavoista todistelua kuvaavina heuristisina malleina on hyötyä todistusharkinnassa ja näytön riittävyyskysymystä ratkaistaessa ja siten myös näyttöratkaisua perusteltaessa. Mallit toimivat tuomarin ajattelun kontrollin välineinä ja helpottavat apufaktojen ja todistusfaktojen erottelua sekä edellyttävät myös todistusteemaa vastaan puhuvien seikkojen avointa esille tuomista.⁷⁸¹ Vaikeissa ja laajoissa veroasioissa, etenkin todistusarvometodin kaltaisesta analyysitavasta saattaisi olla hyötyä.⁷⁸² Itse asiassa ei ole olennaista, mitä todistusharkintametodia tuomioistuin on soveltanut ja minkälaisesta mahdollisesta todisteiden yhteisvaikutustilanteesta on ollut kyse edellyttäen, että päätösperusteluista ilmenee yksittäisten todisteiden näyttöarvo ja kokonaisnäytön näyttöarvon analyysi arvon määräytymiseen vaikuttavine päättelysääntöineen. Hyvin perustelluista tuomioista sovelletun todistusharkintamallinkin voinee olettaa ilmenevän. Vaihtoehtoisten tapahtumakulkujen selostaminen on merkityksellistä silloin, kun oikeusprosessissa on kysymys samoista syy-seuraussuhteita koskevista kysymyksistä esimerkiksi tietyn lääketieteellisen seikan aiheuttamasta henkilövahingosta tai ympäristövahingoista. Hyväksytyjen päättelysääntöjen noudattaminen toimii arvonmäärityksen kriteereinä, joten näiden sääntöjen noudattaminen tulisi käydä ilmi perusteluista. Paitsi loogisuuden ja ristiriidattomuuden arvioimiseksi perustelut olisi mahdollista laatia myös siten, että niistä olisi luettavissa, missä määrin näytönarviointi noudattelee tiettyjä näytön arvioinnin kriteereitä tai todistusharkinnalle ominaisen plausiibelin päättelyn sääntöjä.⁷⁸³

780 HE 29/2018 vp, s. 157.

781 Klami 2000, s. 42.

782 Ks. Klamin (1995, s.115) todistusarvometodin analyysimalli. Pitkäranta 2015, s.181–186.

783 Ks. edellä jakso 4.5.3 todistusharkintamallien arviointia.

Kun aiemmassa prosessissa on kuultu asiantuntijoita asianomaisen tieteenalan tieteellisen tietoon perustuvista kokemussäännöistä, ei ole lainkaan tavatonta, että samaa tai samoja asiantuntijoita kuullaan myös rikosprosessissa. Tällöin on olennaista, että perusteluista ilmenee, mikä painoarvo asiantuntijoiden lausunnoille on annettu, jolloin rikostuomioistuimen mahdollisuudet arvioida tuomioistuimen todistusharkinnan oikeellisuutta tältä osin paranevat. Mitä enemmän jutussa on ollut asiantuntijatodistelua ja mitä suuremmissa määrin näyttöratkaisu on perustunut asiantuntijatodisteluun, sitä suuremmaksi tuomioistuimen ratkaisun näyttöarvon voi olettaa muodostuvan myöhemmässä rikosprosessissa. Oletuksena on tällöin, ettei rikosprosessissa esitetä asiantuntijatodistelua, joka on ristiriidassa aikaisemmin esitetyn asiantuntijatodistelun kanssa.

Hallintotuomioistuimen päätöspäätöseluissa on olennaista erottaa tosiseikat toisena osapuolena olevan viranomaisen tekemistä johtopäätöksistä, jolloin mahdollisuudet kontrolloida todistusharkinnan oikeellisuutta ja määrittää ratkaisulle oikea painoarvo paranevat. Esimerkiksi verovalitusasioissa hallinto-oikeuden päätös perustuu usein verotarkastuskertomuksessa esiin tuotuihin todistusosiekkoihin. Lähtökohtaisesti verotarkastajien tarkastushavainnoista tekemille johtopäätöksille ei tulisi antaa näyttöarvoa, vaan tuomioistuimen tulisi vapaan todistusharkintansa mukaisesti arvioida verotarkastuskertomukseen kirjattujen tarkastushavaintojen samoin kuin muidenkin siihen sisältyvien todisteiden näyttöarvo. Verotarkastuskertomuksella on viranomais selvityksen asema, mutta verolainsäädäntöön ei sisälly säännöksiä verotarkastuskertomuksen näyttöarvosta. Käytännössä verotarkastajien johtopäätökset kuitenkin vaikuttavat todisteen näyttöarvoa ja näytön riittävyttä harkittaessa. Verotarkastajat ovat oman alansa asiantuntijoita, eikä tuomioistuimella useinkaan saata olla riittävää kirjanpidollista ja liiketaloudellista asiantuntemusta verotarkastajien päättelyprosessien ja johtopäätösten oikeellisuuden arvioimiseksi. Tästä huolimatta johtopäätöksiä ja tarkastushavaintoja ei tulisi todistusharkinnassa käsitellä yhtenä kokonaisuutena vaan pitää ne ajatuksellisesti erillään.⁷⁸⁴ Muutoin on vaarana, että verotarkastuskertomuksen tarkastushavainnot saavat ehkä tiedostamatta ikään kuin ”vahingossa” liian suuren painoarvon. Tämä puolestaan heikentää hallintotuomioistuimen päätöksen merkitystä syytteen puolesta puhuvana todisteenä myöhemmässä rikosprosessissa. Jos verotarkastushavaintoja ja johtopäätöksiä ei ole pidetty ratkaisun perusteluissa erillään, käy vaikeaksi arvioida, missä määrin johtopäätökset ovat vaikuttaneet tuomioistuimen todistusharkintaan ja perustelujen avulla kontrolloida todistusharkinnan oikeellisuutta. Tosin näin ei välttämättä pääse käymään, koska usein myös verovelvollisella on vero-oikeudellista asiantuntemusta omaava asiamies, jolloin johtopäätösten oikeellisuus tulee tarkastelun alle. Toisaalta on huomioitava, että veroviranomaisilla on tarkastushavainnoista tehtävien johtopäätösten osalta hallintoviranomaiselle kuuluvaa harkintavaltaa. Hallintotuomiois-

---

784 Pitkäranta 2005, s. 147 ja 149, Savolainen – Teperi 2000, s. 188–190. Ks. myös Passila 2011, s. 183.

tuin joutuu rajoittamaan kontrollinsa hallintoviranomaisen päätöksen lainmukaisuuden kontrollointiin eli siihen, onko viranomainen käyttänyt harkintavaltaansa lain sallimissa rajoissa eikä sen toimivalta useinkaan ulotu viranomaisen harkinnan sisällön arviointiin. Tällöin viranomaisen harkintavalta ja sen kulloinkin määrittyvä ulottuvuus tulee huomioitavaksi myös tuomioistuimen todistusharkinnassa ja näytön riittävyttä koskevassa arvioinnissa päätöksen lopputulokseen vaikuttavana. Mikäli hallintoviranomaisen arvioidaan käyttäneen harkintavaltaansa lain sallimissa rajoissa, voi päätös jäädä voimaan. Hallintotuomioistuimen ratkaisun merkitystä arvioidessaan rikostuomioistuin puolestaan joutuu huomioimaan, ettei näyttökysymyksessä tehty ratkaisu ole välttämättä se paras ja oikein.⁷⁸⁵

Näyttökysymyksen perustelemisen ja siinä yksittäisten todistustositseikkojen ja kokonaisu näytön näyttöarvon harkinnan ja punninnan lisäksi, olennaista on myös todisteiden luettelointi. Tällöin rikosprosessissa pystytään välittömästi näkemään, onko asiassa esitetty uutta näyttöä vai joudutaanko samaan kysymykseen ottamaan kantaa samalla näytöllä ja huomioimaan tämän jo prosessin alkuvaiheessa aiemman tuomion johtopäätösten näyttöarvoon vaikuttavana seikkana. Luetteloinnin puute ei siis sinänsä vaaranna ratkaisun näyttöarvon määräytymistä oikein, mutta kuitenkin edesauttaa sitä merkittävästi.

Näytön riittävyyskysymyksen perusteleminen

Todistusharkinnan lopputuloksen ohella ratkaisun näyttöarvon määrittäminen tapahtuu sen perusteella, kuinka korkea näyttökynnystä tuomioistuin on soveltanut. Etenkin silloin, kun lakiteksti ei anna viitteitä sovellettavan näyttökynnyskorkeudesta, on oikeuskäytännön perusteella hankalaa arvioida, millaista näyttökynnystä tuomioistuimet ovat kulloinkin konkreettisessa tilanteessa soveltaneet. Päätösperusteluista vain harvoin ilmenee, millaista näyttökynnystä tosiseikan ottaminen tuomion faktaperustaksi on tai olisi edellyttänyt. Tuomioistuimet tyytyvät yleensä perustelemaan näyttöratkaisuaan toteamalla, että jokin oikeustositseikka on joko näytetty tai selvitetty tai vastaavasti jäänyt näyttämättä tai selvittämättä ilman, että perusteluista ilmenisi kuinka korkealle näyttökynnys on asetettu tai miten kauaksi vaaditusta näytön riittävyystasosta on jääty tai vastaavasti miten reilusti näyttökynnys on mahdollisesti ylittynyt.⁷⁸⁶ Mitä perusteellisemmin tuomioperusteluissa on punnittu jonkin relevantin oikeustositseikan puolesta ja vastaan esitettyä näyttöä ja pohdittu sitä koskevaa näyttökynnystä, sitä helpompi rikosprosessissa on tietenkin arvioida tuomioistuimen kyseisen seikan osalta tekemän ratkaisun merkitystä. Ei ole yllättävää, jos pääosin samaan näyttöönkin perustuvan päätöksen merkitys myöhemmässä rikosprosessissa kutistuu vain oheismateriaaliksi puutteellisten perusteluiden vuoksi. Toisaalta on todettava, ettei myöskään tapausaineistooni kuuluvien rikosjuttu-

⁷⁸⁵ Ks. Suviranta 2005, s. 235, 244–245, 247.

⁷⁸⁶ Lappalainen 2012c, s. 699–700.

jen tuomioperusteluista aina ilmennyt, mikä painoarvo aiemmalle tuomiolle oli annettu tai oliko se jäänyt jopa kokonaan vaille näyttöarvoa, vaikka tätä koskeviin kannanottoihin olisikin ollut mahdollisuus.

Silloin kun päätöksissä on todettu osapuolen selvittäneen tai jättäneen esittämättä selvitystä tietystä tosiseikasta, päätöksestä ei aina ilmene, onko kyse ollut aidosta vai epäaidosta todistustaakasta, ellei tämä ole pääteltävissä suoraan hallinto-oikeuksien soveltamista ja tulkitsemista todistustaakkasäännöistä.⁷⁸⁷ Esimerkiksi erityiset vero-oikeudelliset todistustaakkasäännöt jo itsessään sisältävät lainsäätäjän kannanoton siihen, miten todistustaakka veronsaajan ja verovelvollisen kesken jakaantuu ja kumpi on velvollinen esittämään päänäyttöä ja kumpi vastanäyttöä.⁷⁸⁸ Kun selvää ja yksiselitteistä asiassa sovellettavaksi tulevaa todistustaakkanormia ei ole, voidaan edellyttää, että hallinto- ja siviilituomioistuimet perustelisivat myös todistustaakkaa koskevan kantansa.⁷⁸⁹ Kun jokin tosiseikka on hallintotuomioistuimen mielestä jäänyt näyttämättä tai selvittämättä, ulkopuolisen lukijan olisi voitava muodostaa käsitys, miten tuomioistuin on katsonut selvitysvelvollisuuden (todistustaakan) jakautuneen osapuolten välillä ja miten korkealle näyttökynnys on tällöin asetettu ja mikä parempi, kuinka kauaksi vaaditusta tasosta asianomainen on jäänyt: kenen olisi tullut selvittää ja mitä ja minkälaista näyttöä olisi edellytetty.⁷⁹⁰ Vaikka varsinaisesti todistustaakan jakautumisella ei olekaan suoranaista merkitystä päätöksen näyttöarvon määrittämisen kannalta, arviointia ja sen luotettavuutta edistää, mikäli päätösperusteluista käy selkeästi ilmi, miten ja millaisten selvittämisvelvollisuustai todistustaakkasäännösten nojalla päätöksen perustana olevat oikeustositseikat on asetettu ja millaista näyttökynnystä on sovellettu. Todistustaakkaa koskevien perustelujen merkitystä ei myöskään tee tyhjäksi se, että syyttäjällä on rikosasiassa todistustaakka. Hallintoprosessin asianosainen saattaa myöhemmässä rikosprosessissa olla vastaajana. Tässä tilanteessa perusteluista ilmenevä tieto siitä, onko syytetty tukevan oikeustositseikan osalta selvitysvelvollisuuden katsottu olleen asianosaisella ja minkälaista selvitystä häneltä olisi edellytetty, on rikosprosessissa tärkeä. Tämän perusteella voidaan arvioida ratkaisun näyttöarvoa ja tuomitsemiskynnyksen ylittymiseksi tarvittavan lisänäytön määrää. Perustelut ovat tällöin myös informatiivisempia verrattuna siihen, että niistä vain ilmensi todistustaakkanormien tosiasiallinen soveltaminen kuten esimerkiksi lausumalla ”on katsottava selvitettyksi”. Vastaavasti edellä todettu pitää paikkansa, kun seikka on jäänyt selvittämättä tai näyttämättä

---

787 Vrt. Pitkäranta 2005, s. 164, jonka mukaan näin myös yleensä on. Näin pitkälle menevää päätelmää en itse tekisi.

788 Ks. esim. KHO: 2014:104, KHO:2013:185; KHO:2016:2, KHO: 2016:100, KHO 2014:152, jossa todistustaakka jakautui EIT:n ratkaisukäytännön mukaisesti.

789 Virolainen– Martikainen 2010, s. 290.

790 Tolvasen ja Tarukanteleen (2010, s. 947) mukaan hallintotuomioistuimet perustelevat näyttöratkaisujaan vain yleisin sanakäantein, joiden perusteella jää epäselväksi tuomioistuimen kannanotto selvityskysymykseen.

todistustaakan ollessa viranomaisella esimerkiksi verottajalla.⁷⁹¹ Rikosprosessin näkökulmasta on informatiivisempaa, mikäli osapuolen todistustaakkaa ei tarvitse päätellä perusteluiden yleisluontoisista lausumista vaan asia ilmenee riittävän yksityiskohtaisista perusteluista. Olennaista näyttöarvon määrittämiseksi on kuitenkin, että perusteluista ilmenee, ettei näyttö ole ollut riittävää ja asiassa on tosiasiallisesti jouduttu soveltamaan todistustaakkanormeja.

Hallintoprosessissa todistustaakan jakautumista ja näyttökynnystä koskevat päätösperustelut ovat ilmeisestikin vielä usein siten puutteellisia, että näyttövelvollisuutta koskevat sanamuodot saattavat olla irrallisia, täsmentymättömiä ja kohdentumattomia.⁷⁹² Hallintotuomioistuimen näytön riittävyttä samoin kuin todistusharkintaakin koskevien perustelujen puutteellisuuteen ja perinteiseen niukkasanaiseen perustelutyylisiin on olemassa useita syitä. Avoimen näytön arvioinnin esteenä saattaa yksinkertaisesti olla, ettei asiaa ole selvitetty riittävästi, mikä itsestään selvästi heikentää ratkaisun painoarvoa rikosprosessissa. Jos prosessinjohto ei ole toiminut asianmukaisesti, ratkaisijalla ei ole käytössään riittävää selvitystä tosiseikoista ja informatiivisten perustelujen laatiminen on mahdotonta. Mikäli selvitys on niukkaa, ei tuomioistuinkaan voi näyttöratkaisuaan laajemmalti perustella. Prosessin kirjallinen luonne puolestaan vaikuttaa siten, että prosessinjohtoon laatuun saattaa jäädä toivomisen varaa. Täsmennysten ja tarkennusten tekeminen osapuolten väitteisiin ja käsityksiin ei ole yhtä vaivatonta kuin suullisessa prosessissa, jossa ne voidaan tehdä välittömästi.⁷⁹³

Näyttökysymystä koskevien perustelujen puutteellisuus voidaan yhdistää myös hallintoprosessille ominaiseen virallisperiaatteeseen. Tuomioistuimen selvitysvelvollisuus ja väittämistaakan puuttuminen eivät tue todistusteemojen selkeää määrittelyä. Kun tuomioistuin voi oma aloitteisesti selvittää sekä tosiseikat ja sovellettavan lain, ei todistusteemojen yksilöinnille ole tarvetta. Teemoittamisen puuttumisen myötä tuomioistuimen harkinta ja päätöksenteko sekä toisaalta osapuolten todistelu ja argumentointi eivät kohtaa ja todistelun laatu kärsii. Todistusteemoja ei nykyisellään myöskään missään vaiheessa selvitetä samalla tavalla kuin siviiliprosessin

---

791 Ks. Tertsosen Verotus 2016, s. 283–284. Tertsosen mukaan yhdessä hänen tutkimassaan Helsingin hallinto-oikeuden päätöksessä (n. 150 kappaletta), ei ollut käytetty todistustaakka-sanaa. Todistustaakkasäännön tosiasiallinen soveltaminen kävi kuitenkin ilmi tekstin sisällöstä. Tertsosen mukaan yleisempiä tapoja ilmaista näytön riittävyttä oli todeta, ettei jostakin seikasta ole esitetty (luotettavaa selvitystä), ei ole luotettavasti osoitettu, ei ole näytetty, jäänyt näyttämättä, ei ole selvitetty ja selvityksen puuttuessa. Muutamassa päätöksessä oli nimenomaisesti todettu, kenellä oli näyttö- tai selvitysvelvollisuus. Tertsosen perustelee näyttövelvollisen yksilöimättä jättämistä sillä, että selvitystä kenen tahansa eduksi voivat esittää verovelvollinen, Veronsaajien oikeudenvalvontayksikkö, Verohallinto tai hallinto-oikeus voi hankkia sitä oma-aloitteisesti ja näyttövelvollisen määrittäminen voi olla erittäin vaikeaa tai jopa keinotekoisia.

792 Koivuluoma ym. 2020, s. 81.

793 Pitkäranta 2005, s. 34. Pitkäranta pitää kirjallista prosessia syynä näytön arvioinnin varovaisuuteen.

valmistelussa.⁷⁹⁴ Tosin myös rikosprosessin valmisteluistunnoissa on tässä suhteessa vielä paljon parantamiseen varaa. Osin rakenteellisten syiden vuoksi todistelu hallintoprosessissa jää jäsentymättömäksi ja näytön arviointi puutteelliseksi, mikä heijastuu perusteluihin.

Uuteen hallintoprosessilakiin (HOL 47 §) sisältyy suullista valmistelua koskeva nimenomainen säännös. Sen mukaan tuomioistuin voi järjestää suullisen käsittelyn sen selvittämiseksi, mistä asiaan liittyvistä seikoista osapuolet ovat erimielisiä ja mitä selvitystä vaatimusten tueksi on esitettävissä.⁷⁹⁵ Valmistelussa tulisi siten selvitettyä riidattomat ja riidanalaiset tosiseikat ja näin ollen myös todistelun tarve ja sen riittävyys.⁷⁹⁶ Suullinen valmistelu olisi hyödyllinen etenkin vaikeissa ja laajoissa asioissa, joissa relevanttien tosiseikkojen yksilöinti ei ole yksinkertaista ja niiden riidanalaisuus on usein epäselvää. Sen funktio olisi tältä osin vastaava kuin siviili- ja rikosprosessissa ja merkitsisi parannusta myös edellä mainitussa suhteessa. Mikäli tosiseikat ja niitä koskeva todistelun tarve tulisivat selkeästi määritellyiksi jo valmisteluissa, heijastuisi tämä myös tuomioperusteluihin.

6.3 Perustelut ja oikeuskysymyksessä tehdyn ratkaisun merkitys

Oikeuskysymysratkaisun jo lähtökohtaisesti todistusharkintaratkaisua suurempi merkitys ja rikostuomioistuimen tarve tietyillä oikeudenaloilla tukeutua hallintotuomioistuimen asiantuntemukseen korostavat oikeuskysymystä koskevien perustelujen tärkeyttä keinona kontrolloida ratkaisun oikeellisuutta ja hyväksyttävyyttä ja määrittää ratkaisulle oikea painoarvo. Mitä vaikeampi oikeuskysymys on, sitä tärkeämpi rooli perusteluilla on ratkaisun merkitystä arvioitaessa. Selvää myös on, ettei tuomion ymmärrettävyydestä ja käyttökelpoisuudesta johtuvasta vaatimuksesta pitää erillään aineellisoikeudellisten normien ilmentävät abstraktit tunnusmerkistöt, konkreettiset oikeustositseikat ja todistusteemat, voida luopua, vaikka oikeus- ja näyttökysymyksiä onkin toisinaan vaikea erottaa toisistaan. Tässä yhteydessä tarkoitukseni ei ole esitellä syvällisesti ”parhaiden normiperustelujen mallia” vaan tuoda esiin joitakin normiperustelujen hyödynnettävyyttä, lähinnä niiden informatiivisuutta ja ratkaisun kontrolloitavuutta lisääviä näkökohtia. Edellä käsiteltiin näyttökynnystä koskevien perustelujen merkitystä ratkaisun näyttöarvon määrittämisen kannalta, joten tässä yhteydessä kyse on muista kuin näyttökynnystä koskevista oikeuskysymyksistä.

794 Koulun 2012, s. 256–257.

795 HE 29/2018 vp, s. 112–113.

796 Prosessityöryhmän mietintö OM 4/2011, s. 129. Hallituksen esitysluonnos 18.4.2017, s. 40,47,102–103, 204.

Oikeustosisaikkojen ja todistusosiseikkojen yksilöinnillä ja erottelulla on olenainen merkitys oikeuskysymysten hahmottamiseksi. Missä määrin rikosprosessissa merkitykselliset tosiasiat ovat olleet relevantteja myös hallintoprosessissa. Onko kyse samoista oikeustosisaikoista tai kysymyksistä ja onko hallintotuomioistuimen ratkaisu siten lainkaan merkityksellinen asiassa.⁷⁹⁷ Lähtökohtana on luonnollisestikin oikeussäännösten tai niiden ilmaisujen samankaltaisuus. Oikeustosisaikoista riippuu myös tuomioistuimen laintulkintakysymyksessä omaksuma kanta, koska normi saa merkityssisältönä usein vasta tapauksen tosiseikkojen perusteella lain soveltamistilanteessa.⁷⁹⁸ Oikeustosisaikkojen yksilöinnin tärkeyttä hallintotuomioistuinten päätöspäätöseläinlaissa korostaa hallintoprosessuaaliselle lainkäytölle ominainen laintulkinnan tosiasiasidonnaisuus etenkin ympäristöoikeudellisissa asioissa. Ympäristöoikeudelliseen sääntelyyn on sisäänrakennettuna luonnontieteellinen ja tekninen ulottuvuus, mikä siirtää oikeuskysymyksen ratkaisun painopistettä faktoihin. Oikeusteoreettisesti kyse on tällöin normien ja faktojen vuorovaikutusprosessissa oikeudellisessa ratkaisutoiminnassa, jossa normin sisältö on vahvasti riippuvainen faktoista. Normi- ja faktapremissien tiukkaan erotteluun onkin hallintolainkäytössä

---

797 Esimerkiksi Vaasan hovioikeuden (22.5.2013 nro 652/ Etelä-Pohjanmaan KO 15.3.2012 nro 13/569) ympäristön turmelemista koskevassa rikosasiassa hallinto- ja rikosprosessissa käsitellyt kysymykset olivat identtiset. Syyttäjä vaati syytetylle rangaistusta ympäristön turmelemisesta muun ohessa sen vuoksi, että tämä oli tahallaan tai ainakin törkeästi huolimattomuudesta ryhtynyt muuttamaan ympäristöä vastoin vesilain tai maa-aineslain säännöksiä tai näiden nojalla annettuja lupia siten, että teko on ollut omiaan aiheuttamaan vakavuudeltaan ympäristön pilaantumiseen rinnastettavaa muuttumista. Kyse oli siitä, oliko lain tai lupaehtojen vastaisella menettelyllä heikennetty ympäristön tilaa tunnusmerkistön edellyttämien tavoin heikentämällä alueen pohjavesiolosuhteita.

Syytetyn yhtiö oli aiemmin valittanut sille menettelynsä vuoksi määrätystä hallintopäätöksestä Vaasan hallinto-oikeuteen. Hallinto-oikeus totesi päätöksessään (21.2.2011 nro 11/0027/1), että yhtiö oli ottaessaan alueelta maa-aineksia rikkonut lupapäätöksen lupamääräyksiä ja aiheuttanut vakavaa vaaraa alueen pohjaveden laadulle. Luvan vastainen ottotoiminta oli ollut laajaa ja kun kyseessä oli tärkeä I luokan pohjavesialue, ei lupamääräysten rikkomista voida pitää vähäisenä. Päätös oli syyttäjän kirjallisena todisteena. Käräjäoikeus totesi perusteluissaan hallinto-oikeuden todenneen, että syytetyn yhtiö oli kyseisellä toiminnallaan aiheuttanut vakavaa vaaraa alueen pohjaveden laadulle. Hovioikeus pysytti käräjäoikeuden tuomion.

Sen sijaan esimerkiksi Satakunnan käräjäoikeuden (10.8.2011 nro 11/1928) eläinsuojelurikosta koskevassa asiassa kysymykset eivät olleet yhteneviä. Syyttäjä vaati yhtiön siipikarjatoiminnasta vastaavalle johtajalle rangaistusta eläinsuojelurikoksesta, koska syytetty oli tahallaan tai törkeästi huolimattomuudesta siipikarjan kuljetuksen yhteydessä kohdellut eläimiä eläinsuojelulain vastaisesti tarpeetonta kärsimystä, kipua ja tuskaa aiheuttaen. Kuljetuksen yhteydessä linnut olivat muun muassa saaneet paleltumavaurioita ja joutuneet odottamaan teurastusta useita tunteja. Käräjäoikeus totesi päätöksessään, ettei Turun hallinto-oikeus ollut ottanut kummassakaan päätöksessään kantaa käräjäoikeudessa arvioitavina oleviin rikosoikeudellisiin kysymyksiin. Hallinto-oikeuden päätöksessä 20.6.2007 ei ollut otettu kantaa paleltumiin ja päätöksessä 11.8.2007 kysymys oli ollut tarkastuseläinlääkärin päätöksen oikeellisuudesta ja siitä, oliko hän voinut määrätä eläimet teurastettaviksi tunnin kuluessa niiden saapumisesta teurastamolle. 798 Normien ja faktojen välinen yhteys on kiinteämpi kuin oikeudellista ratkaisutoimintaa perinteisesti loogisena syllogismina kuvaavassa mallissa. Looginen syllogismimalli ei ole enää pätevä kuvaus oikeudellisesta ratkaisutoiminnasta paitsi isomorfiatilanteissa. Ks. Virolainen – Martikainen 2010, s. 229, Makkonen 1981, s. 49 ja 96, Heinilä 2005, s. 265–266.

suhtauduttu epäillen ja erottelun perusteet kyseenalaistettu.⁷⁹⁹ Hallintotuomioistuimen laintulkintakannanoton ollessa leimallisesti riippuvainen faktoista, siirtyy vastaavasti rikosprosessissa huomio tapausten tosiseikkoihin. Missä määrin hallintotuomioistuimen relevantteina pitämiä tosiasioita voidaan pitää relevantteina myös rikosprosessissa ja onko syytä päätyä samaan vai eri normikannanottoon. Voidaankin todeta, että mitä enemmän tulkinta siirtyy abstraktin normin semanttisen tulkinnan tasolta tosiseikkoihin, sitä tärkeämpää on relevanttien tosiseikkojen yksilöinti ja esittäminen perusteluissa. Toisaalta rikostuomioistuimella ei liene syytä poiketa hallintotuomioistuimen normikannanotosta sen erityisasiantuntemuksen piiriin kuuluvissa asioissa.

Merkityksellisten tosiseikkojen identtisyys ja hallinto- ja rikosprosessuaalisten säännösten tai niiden ilmaisujen samankaltaisuus ei kuitenkaan välttämättä merkitse, että säännöksiä tulkittaisiin samalla tavoin. Hallinto-oikeudelle on ominaista sääntelyn perustuminen joustaviin ja avoimiin normeihin, joiden normatiivinen sisältö ei ole yksiselitteinen. Tällöin sanamukaisella tulkinnalla on rajoittunut merkitys ja tosiseikkapainotteisten (faktuaalisten) seikkojen ohella tavoitteellis-systeemiset argumentit saavat painoarvoa.⁸⁰⁰ Rikostuomioistuimessa tulkinta-argu-

---

799 Faktoista tulkinnallisina argumentteina Määttä – Soininen 2016, s. 1048–1050 ja Soininen 2016, s. 57, joka toteaa ympäristöoikeuden olevan oikeudenalana varsin riippuvainen luonnontieteellisestä tiedosta, jonka varaan oikeusnormi-tosiseikka -relaatiot on rakennettu. Esimerkkinä normien ja faktojen sekoittumisesta tutkijat ottavat vesipuitedirektiivin 4 (1) artiklan, jossa on asetettu oikeudelliseksi tavoitteeksi vesialueen hyvä tila vuoteen 2015 mennessä. Kyseinen tila on luonnontieteellinen kysymys, joka siirtää ympäristöjuridisen argumentaation painopisteen oikeusnormeista tosiseikkoihin. Ennakkovalvonnan osalta tapauksen tosiseikkasto sijoittuu tulevaisuuteen, minkä johdosta tapauksen tosiseikoista eli ympäristövaikutuksista ei voi olla täyttä varmuutta. Belinskij, Paloniityn ja Soinisen (2015, s. 615) mukaan fakta–normi -jaottelun ongelmallisuus ilmenee siinä, että faktojen määrittely on sidoksissa normin ilmaisemisiin arvovalintoihin. Faktojen suhdetta normiin ja niiden arvosidonnaisuutta puolestaan korostaa faktojen suuntautuminen tulevaisuuteen. Myös Vihervuori (2004, s. 508) pitää normien ja faktojen erottelusta ongelmallisena. Ks. myös Pohjolainen – Tarukannel, 1990, s. 318–319.

800 Systeeminen tulkinta perustuu ajatukseen, että oikeusjärjestelmä muodostaa koherentin ja johdonmukaisen arvosysteemin. Modernista systeemiajattelusta, systeemis-tavoitteellisesta tulkinnasta ja sanamuodon mukaisen tulkinnan ja argumentaation haasteista ympäristöoikeudessa ks. Määttä ja Soininen 2016, s. 1036–1040 ja siinä mainittu esimerkki KHO 2015:124. Ks. myös Määttä 2005, s. 283. Ympäristösäännösten tulkintojen tosiasiasidonnaisuudesta Kuusiniemi 2001, s. 173.

Soininen (2016, s. 58–59) puhuu oikeuslähde-, tulkinta- ja argumentaatio-opillisesta siirtymästä ja ottaa esimerkkinä ratkaisun KHO 2012:97, jossa korkein hallinto-oikeus tulkitsi verotustietojen julkisuudesta annettua lakia (VJSL, 1346/1999) sanamuodon ja lainsäätäjän subjektiivisen tarkoituksen vastaisesti tavoitteellis-systeemisiin argumentteihin vedoten. Tapauksessa oli kyse siitä, oliko ELY-keskuksella oikeus saada verotoimistolta jäljennös perukirjasta. ELY-keskus perusteli tietopyyntöään sillä, ettei se voinut täyttää velvollisuuttaan neuvotella Natura-2000 verkostoon kuuluvan alueen hankkimisesta valtion omistukseen, jollei se tiennyt, ketkä olivat omistajia. Alueen omistajat ilmenivät vain perukirjasta, mutta ELY-keskuksella ei ollut nimenomaista säädettyä oikeutta saada tietoja VJSL:n 4 §:n 1 momentin perusteella salassa pidettävästä perukirjasta yksinomaan luonnonsuojelun toteuttamista koskevan julkisen tehtävänsä perusteella. Enemmistön mukaan VJSL:n 13.1 §:n sanamuotoa oli mahdollista tulkita siten, että ELY-keskukselle voitiin antaa jäljennös perukirjasta säännöksen poikkeussääntelyn

mentit ja niiden painoarvo ovat tai voivat olla erilaisia säännösten tarkoituksien ja sääntelytavoitteiden erilaisuuden vuoksi. Tapauksesta riippuen esimerkiksi tosiseikkojen merkitys saattaa olla rajoittunut ja tulkinta keskittyikin enemmän ilmaisun kieliopilliseen merkitykseen ja sanamuodon asettamien rajojen määrittelyyn. Vaikka rikostuomioistuimen mukaan hallintotuomioistuimen tulkinta olisikin normin sanamuodon puitteissa mahdollinen, ei tämä vielä takaa tulkintojen yhteneväisyyttä. Rikostuomioistuimen on tällöin olennaista tietää hallintotuomioistuimen tosiseikkapainotteiset samoin kuin muutkin tulkinta-argumentit ja niiden painotukset pystyäkseen arvioimaan tulkintakannanoton merkitystä oikein. Lisäksi avoimet ja arvostuksenvaraiset tunnusmerkit ovat rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen kannalta ongelmallisia, koska niissä rajaa sallitun ja kielletyn tulkinnan välille ei voida vetää ilmaisun kieliopillisen tulkinnan perusteella.⁸⁰¹ Selvää on, että tilannetta, jossa tulkinta siirtyisi niin voimakkaasti tosiasiapainotteiseksi, että voitaisiin puhua jopa normin muodostamisesta tosiseikkojen pohjalta ei voi rikosoikeudessa syntyä. Legaliiteettiperiaatteen edellyttämä säännösten tarkkarajaisuus estää tällaisten avoimien normien säätämisen⁸⁰² eikä tosiseikkojen vertailuun tässä laajassa mielessä tulisi olla tarvetta. Siten kyse voi olla vain tosiseikkojen vertailusta sanamuodon puitteissa pysyen.

Tässä yhteydessä voidaan myös esittää kysymys, miten oikeustositseikkojen eli faktapremissien valinta tulisi perustella. Faktajoukosta valitaan faktapremisseiksi

---

soveltumattomuudesta huolimatta. Eri mieltä ollut hallitusneuvos katsoi, ettei sanamuodon vastaiselle tulkinnalle ollut perusteita. Soinisen mukaan tapauksesta ilmenee, että oikeuden sisäisten (oikeusjärjestyksen koherenssin) ja ulkoisten seurausten hyväksyttävyyden (ELY-keskuksen tehtävien tehokas toteuttaminen) näkökulmasta on rationaalisempaa ja hyväksyttävämpää tulkita lakia sanamuodon ja yksittäisen lain subjektiivista tarkoitusta vastoin niissä kiperissä tilanteissa, joissa normin soveltaminen johtaisi toisen normin tavoitteiden toteutumatta jäämiseen.

801 Rikosoikeudessa lähtökohtana on sananmukainen (kieliopillinen tulkinta). Laillisuusperiaate (RL 3:1) estää poikkeamisen lain yleiskielen tai juridis-teknisestä merkityksestä syytetyn vahingoksi (analogiakielto). Muiden tulkintaperiaatteiden käyttöä ei ole estetty tai rajoitettu edellyttäen, että pysytään mahdollisten tulkintojen rajoissa. Analogiakiellon avulla pyritään määrittämään sallitun tulkinnan rajat. Kielen rajoittuneisuudesta johtuen rajojen määrittely etukäteen ei välttämättä onnistu, vaan raja kielletyn analogian ja sallitun tulkinnan välillä jää tulkinnanvaraiseksi. Legaliiteettiperiaatteesta ja tulkinnasta ks. esim. Tapani – Tolvanen 2015, s. 110–125, Koponen 2004, s. 15–16 ja 28–30, Frände 2005, 31–58 ja 54–58, Lahti 2004, s. 103–105, Kukkonen 2016, s. 78–80 ja Melander 2016, s. 82–84, 91.

Tässä yhteydessä on mielenkiintoista pohtia, mikä merkitys rikosprosessissa olisi annettu edellä mainitusta ratkaisusta KHO 2012:97 ilmenevälle tulkinnalle, jos asia olisi tullut syyteharkintaan tai käsiteltäväksi tuomioistuimessa RL:n 38:1:n 1 kohdan mukaisena salassapitorikoksena. Todettakoon, että merkitystä olisi ollut sillä, ettei analogia syytetyn eduksi ole rikosoikeudessa kielletty. Lisäksi harkittavaksi tulisi, olisiko tapauksessa sovellettava oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain harkinnanvaraista syyttämättä jättämistä koskevia säännöksiä (ROL 1:7–8).

802 Legaliiteettiperiaatteen epätäsmällisyyksiellöstä ks. esim. Melander 2016, s. 62–70. Rangaistussäännösten tarkkarajaisuusvaatimus perustuu myös perusoikeussääntelyn yleiseen tarkkuusvaatimukseen sekä perusoikeuksien rajoitusedellytyksiin sisältyvään täsmällisyys- ja tarkkarajaisuusvaatimukseen. Ks. esim. Puurunen 2017, s. 352–353 ja 357.

seikat, jotka oikeusnormien mukaan ovat päätöksen kannalta relevantteja. Klamin mukaan kyse on seikoista, jotka ovat riittävästi justifioitu fakta-, auktoriteetti- ja/ tai finalistisilla argumenteilla. Muut faktat jakaantuvat relevanttiin taustaan sekä irrelevantteihin faktoihin. Eri oikeuskulttuureissa vallitsee kuitenkin eroavuuksia esimerkiksi sen suhteen, kuinka paljon henkilön sosiaalisiin sidonnaisuuksiin liittyviä seikkoja jätetään taustalle ja mitä nostetaan esille välittömästi lopputulokseen vaikuttaviksi seikoiksi.⁸⁰³ Valinta on riittävästi justifioitu, kun se on parhaalla mahdollisella tavalla argumentoitu.

Kiperässä oikeuskysymyksessä oikeudellista päättelyä koskevilta perusteluilta voidaan odottaa suurempaa perusteellisuutta ja yksityiskohtaisuutta. Kun oikeusnormi on tulkinnanvarainen, epäselvä tai normi puuttuu ja joudutaan tukeutumaan eri oikeuslähteisiin, niiden esiin tuominen on olennaista. Oikeuslähteet ovat siis perustelujen keskeinen elementti. Perinteinen oikeuslähdeoppi on nojautunut Aarnion oikeuslähdeoppiin, jossa oikeuslähteet on jaoteltu vahvasti ja heikosti velvoittaviin sekä sallittuihin oikeuslähteisiin.⁸⁰⁴ Kysymys on tällöin oikeuslähteiden hierarkiaan perustuvasta oikeuslähdeopista, jonka varassa oikeudellinen ratkaisutoiminta tapahtuu. Vahvasti velvoittavia eli pakollisia ovat tämän mukaan sekä kansallinen että kansainvälinen lainsäädäntö, heikosti velvoittavia puolestaan lainsäätäjän tarkoitus (*legis ratio*) ja ylempien tuomioistuinten ennakkopäätökset. Sallittuja oikeuslähteitä ovat oikeuskirjallisuuden sisältyvät argumentit, oikeusvertailevat- ja oikeushistorialliset argumentit, yleiset oikeusperiaatteet ja moraalit sekä reaalit eli teleologiset argumentit.⁸⁰⁵

Siltalan jaottelu toteuttaa dynaamista oikeuslähdeoppia toisin kuin Aarnion oikeuslähdeoppi, joka Siltalan mukaan perustuu staattiselle oikeuslähdeopilliselle ajatustavalle. Siinä oikeuslähteen painoarvo määräytyy ennalta oikeuslähteen tai oikeudellisen ratkaisuperusteen syntyvän perusteella, kun taas dynaamisessa oikeuslähdeopissa oikeuslähteen oikeuslähdeopillinen ja argumentaatioteoreettinen painoarvo riippuu oikeuslähteen institutionaalisesta tuesta ja yhteisöllisestä hyväksynnästä (rakenteistumisesta). Oikeuslähde tai ratkaisuperuste nauttii institutionaalista tukea ja yhteisöllistä hyväksyntää erilaisissa vakiintuneissa, oikeudellisissa sääntösidonnaisissa käytännöissä, kuten lainsäädännössä, oikeuskäytännössä, sopimuskäytännössä tai vain vallitsevan yhteiskuntamoraalin ohjaamisessa käytännöissä.⁸⁰⁶

803 Klami 1983, s. 163–164.

804 Aarnio 1989, s. 217–220. Ks. myös Aarnion oikeuslähdeoppiinsa tekemät tarkennukset 2006, s. 292–293.

805 Virolainen – Martikainen 2010, s. 365–366. Huovila Tuoriin (2000, s. 175) viitaten pitää reaalisia argumentteja vain näkökohtina, joita käytetään muiden oikeuslähteiden tulkinnassa.

806 Siltala 2003, s. 212, 319, 320–321. Siltala (s. 321–323) on jaotellut oikeuslähteet velvoittaviin, ohjeellisiin ja muihin oikeuslähteisiin. Velvoittaviin oikeuslähteisiin kuuluvat Siltalan mukaan 1) EU-lainsäädäntö, 2) EU- tuomioistuimen ja EIT:n ratkaisuista ilmenevät yleiset oikeusohjeet, joiden merkitys rinnastuu suomalaisen tuomarin ratkaisuharkinnassa EU-lainsäädäntöön tai kansalliseen perustuslakiin tai vähintään kansalliseen lainsäädäntöön ja jotka ristiriitatilanteissa saattavat mennä

Myös Tolonen on jatkanut Aarnion oikeuslähdeopin kehittelyä. Tolosen lähtökohtana on Aarnion tavoin kolme sitovuusluokitusta, mutta Tolonen näkee luokituksen ongelmana tapaoikeuden luonnehdinnan ja yleisten oikeusperiaatteiden suhteen moraalisiin. Tolonen tarkastelee oikeuslähdeoppia ongelmana. Oikeuslähteiden ongelman vaikeus ja moniselitteisyys johtuu erilaisista ajattelutavoista ja siitä, että ongelma on nähty eri tavoin. Käsitteet oikeuden synnystä, löytämisestä ja oikeuden muovautumisesta ovat erilaisia. Tolosen mukaan oikeuslähdekäsitteitä (oikeuslähdekäsityksiä) on kolme: formaalinen, sisällöllinen ja reaalinen. Näitä vastaa kolme oikeuslähdeteoriaa. Formaalista oikeuslähdekäsitettä edustaa laki. Lait itsessään perustuvat yhteiskuntamoraaliin ja yhteiskunnallisiin tavoitteisiin. Jokaisessa oikeusjärjestelmässä on yleisluontoisia periaatteita kiinnekohtanaan tuomioistuinikäytäntö ja laki. Oikeudelliseen ratkaisutilanteeseen liittyy vielä erilaisia tulkinnanvaraisia tilanteiden yhdistelmiä, joita Tolonen kutsuu tulkinta- tai toimintaympäristöksi. Eri oikeuslähdekäsitteet liittyvät toisiinsa ja täydentävät toisiaan. Tulkinnanvaraisessa tilanteessa tarvitaan lakia enemmän oikeudellista materiaalia, jolloin oikeusperiaatteet ovat tärkeässä asemassa. Oikeusperiaatteiden myötä oikeus saa sille kuuluvan arvoelementin ja harkinnan. Tulkintatilanteessa oikeus kohtaa myös yhteiskuntatodellisuuden, jolloin kyseeseen tulevat reaaliset oikeuslähteet. Tulkintatilanteessa joudutaan huomioimaan konkreettiset yhteiskunnalliset suhteet, tulkinnan reaaliset seuraamukset ja yhteiskunnalliset tavoitteenasettelut ja intressit.⁸⁰⁷ Tolosen mukaan oikeuslähteitä ovat laki (kansallinen ja Euroopan yhteisön oikeus) lain esityöt, oikeuskäytäntö ja ennakkoratkaisut, oikeusperiaatteet ja oikeustiede, tapaoikeus ja

---

jopa kansallisen perustuslain edelle niiden vahvan yleiseurooppalaisen rakenteistuneisuuden eli yhtenäisessä ja vakiintuneessa yleiseurooppalaisessa oikeuskäytännössä nauttivan institutionaalisen oikeuttamisperusteen keskeisyyden ja korkean sääntöformaalisuutensa vuoksi, 3) kansallinen lainsäädäntö, 4) tavanomainen oikeus, jollei eurooppaoikeudellista tai kansallista lainsäädäntöä tai vakiintunutta eurooppaoikeudellista tai kansallista käytäntöä ole ja 5) sopimusperustainen oikeus.

Ohjeellisia oikeuslähteitä Siltalan jaottelussa ovat 6) lainvalmisteluaineisto, 7) prejudikaatit ja mahdolliset muut tuomioistuinratkaisut, joilla katsotaan olevan ennakkoratkaisuarvoa, 8) EU-tuomioistuimen ja EIT:n ratkaisuista ilmenevät yleiset oikeusohjeet, joiden merkitys suomalaisen tuomarin tai muun lainsoveltajan ratkaisuharkinnassa ei ole rinnastettavissa kansalliseen perustuslakiin tai edes kansalliseen lainsäädäntöön niiden yleiseurooppalaisessa tai suomalaisessa oikeudessa nauttivan heikomman institutionaalisen tuen, justifikaatioperusteen suhteellisen vähempiarvoisuuden sekä toteutuneen alhaisemman sääntöformaalisuuden vuoksi. Viimeksi mainituissa on EU-oikeuden osalta tavallisesti kyse kilpailu- tai sisämarkkinaoikeudesta tai kansallisten tukien kaltaisista oikeuskysymyksistä ja ihmisoikeussopimuksen osalta vähemmän keskeisten ihmisoikeusnormien tulkinnasta.

Mahdollisia muita oikeuslähteitä ovat 10) lainopillinen kirjallisuus, 11) EU-tuomioistuimen ja EIT:n ratkaisuista ilmenevät yleiset oikeusohjeet, joilla ei ole ainakaan välitöntä sovellettavuutta Suomen oikeudessa, 12) oikeusvertailevat, oikeushistorialliset, oikeuslingvistiset, oikeusekologiset ym. ratkaisuperusteet sekä 13) reaaliset argumentit.

Siltalan oikeuslähdeopin osalta ks. esim. Oker-Blom (2009, s. 191), joka toteaa sen olevan muuttumassa ja saavan pragmaattisempia piirteitä oikeuskäytännön ja taloudellisen argumentoinnin merkityksen korostumisen vuoksi.

807 Tolonen 2003, s. 18, 27–28 ja 66–68.

reaalinen harkinta. Viimeksi mainittuihin kuuluvat ratkaisun seuraamukset ja systeemivaade. Tolosen mukaan kyse on tällöin tuomioistuimen ratkaisun tyyppillisistä vaikutuksista, yhteiskunnallisista ja oikeudellisista. Reaaliseen harkintaan kuuluu vielä oikeustaloustiede sekä intressipunnintanormit.⁸⁰⁸

Aarnion analyttisen ja argumentaatioteoreettisen sekä Siltalan dynaamisen oikeuslähdeoppiin verrattuna Juha Karhu edustaa toisenlaista lähestymistapaa. Karhu on kehittänyt tilanneherkkään juridiikkaan nojautuvan oikeuslähdeoppinsa Torstein Eckhoffin reaalille näkökohdille rakentuvan tarkastelutavan ja Tuorin demokraattisen oikeusvaltion idean pohjalta, jossa lainkäytön legitimitetti on ansaittava aina uudelleen.⁸⁰⁹ Karhun mukaan perus- ja ihmisoikeudet ”supernormistoina” eivät olisi sovittavissa perinteiseen oikeuslähdeoppiin, vaikka ne sijoitettaisiinkin hierarkkisesti ylimmälle tasolle.⁸¹⁰ Perinteisen oikeuslähdeopin näkemys oikeusperiaatteista vain toisenlaisena ja oikeussääntöön rinnastuvana normityyppinä on liian ahdas. Supernormistojen ilmentämiä oikeusperiaatteita ei voida palauttaa oikeuden pintatasolla toteutuviksi normeiksi vaan oikeusperiaatteet saavat tukensa oikeuden syvemmistä kerroksista kuten oikeuskulttuurista.⁸¹¹

Myös hallinto-oikeudellisessa kirjallisuudessa on katsottu, ettei perinteinen lähinnä yleisten tuomioistuinten näkökulmasta kirjoitettu oikeuslähdeoppi parhaalla mahdollisella tavalla sovellu julkisoikeudellisten normityyppien ja hallintolainkäytön tarkasteluun. Perinteistä jakoa vahvasti ja heikosti velvoittaviin sekä sallittuihin oikeuslähteisiin suhteellistavat hallinto-oikeuden punninta- ja tavoite/keinonormit, joissa tulkinnan ja tulkitsijan arvosidonnaisuus korostuu.⁸¹² Joustavia normeja so-

---

808 Reaalista harkinnasta ja oikeudellisten ratkaisujen vaikutuksista tarkemmin Tolonen 2003, s. 152–167. Tapaoikeuden asema on lainmuutoksen myötä muuttunut. OK 1 luvun 11 § on kumottu lailla 683/2016.

809 Karhu 2003, s. 803.

810 Karhu 2003, s. 796–797.

811 Karhu 2003, s. 205. Ks. Karhun (ent. Pöyhönen) väitöskirjatutkimus ”Uusi varallisuus-oikeus” (Helsinki 2000), jossa Karhu on kehittänyt uuden perusoikeusjärjestelmään ja tilannesidonnaisuuteen vahvasti nojaavan varallisuus-oikeudellisen laintulkintamallin ja siitä esitetystä kritiikistä esim. Aarnio 2002, s. 521–522, 525–526 ja 331, Määttä 2012, s. 115, 122–127, Oker-Blom 2012, s. 165 ja 168–173, Siltala 2012, s. 211–225 ja Viljanen 2012, s. 269–302. Ks. myös Jaakko Husa: Perusoikeudet ja vallanjako – suomalaisen perusoikeuskeskustelun sokea piste. Oikeus 1/2003, s. 4–25. Pekka Lämsineva: Perusoikeuskeskustelun kriittiset pisteet? Lakimies 2/2004, s. 274–285.

Oikeuslähteitä koskevasta tutkimuksesta ja keskustelusta muutoin ks. esim. Syrjänen (2008), joka tarkastelee väitöskirjassaan muun ohessa Alexander Peczenikin, Aarnion ja Siltalan oikeuslähdeoppeja ja esittää kysymyksen, tarvitaanko oikeuslähdeoppia lainkaan (Syrjänen 2008, s. 150–212). Myös Wikström (2005, s. 271–286) on todennut oikeuslähdeopin tarpeellisuuden perustuvan premissille, jotka eivät ole enää itsestään selviä ja kyseenalaistanut selkeästi muotoillun erillisen oikeuslähdeopin tarpeellisuuden. Ks. myös Myrskyn (2010, s. 411–416 ja alav. 5) näkemys tunteiden ja kokemuksen (henkilökohtainen oikeuslähdeoppi) merkityksestä oikeudellisessa ratkaisutoiminnassa ja Melander (2007, s. 137–179 ja 2008, s. 54–80), joka tarkastelee oikeuslähdeoppia lainsäätäjän näkökulmasta ja hahmottelee lainsäätäjän oikeuslähdeopin sisällölliset vaatimukset.

812 Kuusiniemi 2003, s. 65–66.

vellettaessa ei aina voida tukeutua vain tavanomaiseen oikeuslähdemateriaaliin. Tarvitaan laajemman oikeuslähdemateriaalin esimerkiksi lakia alemman asteisen sääntelyn ja soft law -tyyppisen aineiston hyödyntämistä, jota lisäksi voidaan luonnehtia pikemminkin vahvasti kuin heikosti velvoittavaksi.⁸¹³

Määttä ja Soininen ovat arvioineet ympäristöoikeudelle erityisten oikeuslähde-, tulkinta- ja argumentaatio-oppien rakenneosia ja niiden ominaispiirteitä ja todenneet perinteisen oikeuslähdekategorioiden velvoittavuuden vertikaaliselle painoarvoeroille perustuvan oikeuslähdeopin olevan puutteellinen. Oikeuslähteiden hierarkia toimii samanaikaisesti sekä vertikaalisesti että horisontaalisesti ja vaihtelee sen mukaan, onko kyse normi- vai tulkintalähteestä. Ympäristöoikeudessa sääntelyn eri alueet integroituvat toisiinsa monimutkaiseksi verkostoksi. Tällöin tulkinta-asetus, joka sitoutuu normien rinnakkaisuuteen ja päällekkäisyyteen ja korostaa normien yhteensovittamisen keskeisyyttä, on luonteva. Faktuaaliset argumentit ovat ympäristöoikeudellisen ratkaisutoiminnan ominaispiirre. Ympäristöoikeudessa sanamuodon mukaisen tulkinnan merkitys on rajoittunut johtuen sekä kansallisten että eurooppaoikeudellisten säännösten perinteisestä avoimuudesta ja joustavuudesta. Tämä sekä sääntelyn verkostomainen systematiikka korostavat toisaalta oikeusjärjestyksen kokonaisuuden hallinnan merkitystä ja toisaalta tilannekohtaisen harkinnan tärkeyttä ympäristöoikeuden soveltamisessa. Tavoitteellisia, systeemisiä ja faktuaalisia argumentteja hyödyntävälle tulkinnalle ja sen menetelmälliselle hallinnalle vaikuttaa ympäristöoikeudessa olevan muihin oikeudenaloihin verrattuna suurempi tarve.⁸¹⁴

Kirjallisuudessa on myös suhtauduttu kriittisesti oikeuskirjallisuuden ja ennakkopäätösten asemaan laintulkintaratkaisun oikeuslähteinä, ellei kyse ole samalla yleisesti vakiintuneesta käytännöstä. Kyseisiä lähteitä on kuitenkin pidetty heikosti velvoittavina oikeuslähteinä, joten ne on voitu huomioda lainsäännösten tulkinnassa.⁸¹⁵ Edelleen vaikka laki vahvasti velvoittavana oikeuslähteenä asettaakin rajat vieraan oikeuden käyttämiselle oikeuslähteenä, ei olisi estettä hyödyntää oikeusvertailevia argumentteja heikosti velvoittavina tai ratkaisuarargumentaatiota tukevinä tai täydentävinä argumentteina. Tämä vaikuttaisi olevan oikeuskäytännössä vielä lähes tuntematon ilmiö. Sen sijaan oikeuskirjallisuudessa niille on etsitty legitimejä käyttötapoja.⁸¹⁶

---

813 Määttä 2005, s. 274–275, 288–289.

814 Määttä – Soininen 2016, s. 1031–1032, 1036 ja 1052. Määttä 2005, s. 290–291. Tavoitteellisesta laintulkinnasta ja sen anatomista ks. myös Määttä 2011, s. 218–221. Määttän tavoitteellinen laintulkinta korostaa historiallisen lainsäätäjän eli lain subjektiivisen tarkoituksen ensisijaisuutta lain objektiiviseen tarkoitukseen nähden. Määttän tavoitteellisen laintulkinnan anatomia (s. 219) on samalla väljä oikeuslähteiden hierarkkinen malli.

815 Aer 2000, s. 179.

816 Husa 2014, s. 5–6 ja 15–16. Husa kutsuu vertailevan informaation ja argumenttien hyödyntämistä osana oikeudellista ratkaisuarargumentaatiota praktiseksi oikeusvertailuksi, jota on mahdollista hyödyntää legitimiä inspiraation lähteenä etsittäessä ratkaisua uudentyypiseen ongelmaan. Husan mukaan

Edellä viitattujen prosessisäännösten mukaan tuomioistuimella on velvollisuus perustella, minkälaiseen oikeudelliseen päättelyyn ratkaisu perustuu ja myös oikeuskäytännössä on edellytetty oikeudellisen päättelyn ilmenevän päätöksestä.⁸¹⁷ Kyse on siitä, miten normipremissin valintaan on päädytty eli minkälainen painoarvo oikeuslähteille on annettu ja miten eli minkälaista tulkintatapaa käyttäen tuomioistuin on päätenyt omaksumaansa tulkintaan ja minkälaisille tulkintavaihtoehdoille on ollut tilaa. Käytettyjen oikeuslähteiden ja juridisen päättelyn avoin esittäminen korostuu, koska lakia lukuun ottamatta tuomioistuin ei ole sidottu oikeuslähteiden hierarkiaa, etusijaa tai niiden painoarvoa määrittäviin metodinormeihin tai oppeihin. Yhtä yhtenäistä ja oikeaa oikeuslähdeoppia ei ole eikä prosessilaisissa ole määritelty, millaista tulkintametodia tai argumentaatiomallia oikeudellisessa päättelyssä on sovellettava. Oikeuslähdeopit myös vaihtelevat oikeudenalakohtaisesti ja jopa saman oikeudenalan sisällä oikeuslähteiden painotus ja määrä voivat olla erilaisia. Aarnion mukaan olisi puhuttava mieluummin ongelma-, oikeusala- tai jopa tilannekohtaisesta oikeuslähdeopista.⁸¹⁸ Vallitsevat oikeuslähdeopilliset käsitykset kyllä vaikuttavat siihen, millaisia oikeudellisia perusteita ja missä etusijajärjestyksessä perusteluihin valikoituu.⁸¹⁹ Oikeuslähteiden käytöstä laintulkinnassa on kehitetty erilaisia malleja, mutta niiden perusteella ei voida määritellä, minkälainen painotus millekin lähteelle on annettu.⁸²⁰ Näin ollen voidaankin edellyttää, että tuomioperusteluista ilmenee, onko tulkinnassa nojaututtu myös heikosti velvoittaviin ja sallittuihin oikeuslähteisiin. Heikosti velvoittavien oikeuslähteiden osalta on myös oikeutettua odottaa, että tuomioistuin ilmoittaa perusteet, mikäli niistä on poikettu.⁸²¹ Kun vielä huomioidaan kriittisen oikeusteorian tunnistama strategisen laintulkinnan mahdollisuus, tulisi tuomiosta käydä ilmi ratkaisijan ideologiset lähtökohdat, jotka eivät suoranaisesti kiinnity perinteisen oikeuslähdeopin oikeuslähteisiin.⁸²²

---

argumentit voivat saada myös heikosti sitovan normatiivisen aseman, kun ne muunnetaan eräänlaisiksi empiirisiksi tosiasia-argumenteiksi. Kun kyse on EU-oikeuteen kuuluvasta velvoitteesta, voidaan ratkaisua tehdessä tarkastella, miten muiden jäsenvaltioiden tuomioistuimissa velvoitetta on tulkittu. Ks. myös Paso 2010, s. 269. Pason mukaan unionin oikeuteen liittyvissä ongelmatilanteissa vakuuttava ongelmanratkaisu edellyttää niin jäsenvaltioiden lainsäätäjältä kuin lainkäyttäjältäkin perehtymistä erilaisiin oikeusjärjestelmiin.

817 Esim. vakuutus oikeutta koskeva ratkaisu KKO 2008:104.

818 Hirvonen 2011, s. 44, Aarnio 2006, s. 289. Tuomioistuinlain (673/2016) 9 luvun 1 §:n 1 momentin mukaan tuomari käyttää tuomiovaltaa itsenäisesti ja tässä toiminnassaan häntä sitoo vain laki. Aiemmin voimassa olleen OK 1 luvun 11 § mukaan tuomarin oli noudatettava lakia ja sen puuttuessa maan tapaa, jos se oli kohtuullinen.

819 Huovila 2005, s. 18.

820 Malleista Aer 2000, s. 184. Ns. Bielefelder Kreis -tutkimusryhmän oikeusvertailevan Statutory Projektin tuloksista Aarnio 1993, s. 260–263 sekä siihen perustuvasta vuorovaikutusmallista MacCormic & Summers 1991, s. 530–531 ja Huovila 2005, s. 76–80. Huovila (2005, s. 46) on esittänyt oikeuslähdeopillisen peukalosäännöksi kutsumansa sääntöryppään.

821 Virolainen – Martikainen 2010, s. 366.

822 Kriittiseksi oikeusteoriaksi nimetyn tutkimussuuntauksen mukaan strategisessa tulkinnassa

Tuomioistuimet ovat aiempaa enemmän ryhtyneet perusteluissaan viittaamaan myös oikeuskirjallisuuteen. Toisaalta vain yleinen viittaus oikeuskirjallisuuteen näkemyksen esittänyttä tutkijaa mitenkään yksilöimättä ei ole riittävän informatiivista ainakaan silloin, kun kysymys on tutkimuskirjallisuudessa kiistanalainen ja vakiintunutta kantaa ei ole. Tällöin voidaan edellyttää, että eri näkemysten painoarvo ja merkitystä punnittaisiin keskenään.⁸²³ Myös edellä viitatuilla oikeusvertailuargumentaatiolla on laatufunktio. Vaikka vertailuargumentaatiolle olisikin käyttöä vain vaativissa ratkaisutilanteissa, niiden käyttö kiperissä tapauksissa kohottaisi perustelujen juridista laatua sekä parantaisi mahdollisuutta arvioida ratkaisun juridista oikeellisuutta.⁸²⁴

Vero- ja ympäristörikosoikeudellisissa ja vastaavasti muissakin rikosasioissa tuomioistuin voi joutua soveltamaan myös EU-oikeutta. Aineellinen ympäristöoikeus sisältää runsaasti unionin asetuksia, jotka ovat välittömästi sovellettavaa oikeutta ilman erillisiä voimaansaattamis- tai implementointitoimia. Lisäksi tuomioistuimilla ja viranomaisilla on velvollisuus tulkita ja soveltaa kansallista oikeutta mahdollisimman pitkälle asetusten kanssa sopusoinnussa olevalla tavalla. Sama koskee myös direktiivejä, sen jälkeen kuin direktiivin implementointiaika on kulunut umpeen.⁸²⁵ Vaikka direktiivit eivät siis olekaan suoraan sovellettavaa oikeutta kansallisessa lainkäytössä ja vaikka kansallinen lainsäädäntö olisikin harmonisoitu EU-direktiivien kanssa asianmukaisesti, voidaan niihin joutua tukeutumaan direktiivien tulkintavaikutuksen vuoksi. Hallintotuomioistuin on jo saattanut ottaa kantaa myös rikostuomioistuimessa ratkaistavana olevaan oikeuskysymykseen, esimerkiksi tietyn tuloerän veronalaisuudesta. Mitä monimutkaisempi oikeuskysymys on, sitä todennäköisemmin rikostuomioistuin on taipuvainen tukeutumaan hallinto-oikeuden ratkaisuun hallinto-oikeuden todennäköisesti paremman asiantuntemuksen vuoksi. Hallintolainkäytössä EU-oikeus tulee yleensäkin sovellettavaksi huomattavasti useammin kuin rikos- ja siviiliprosessissa. Tällöin rikostuomioistuimen hallintotuomioistuimen oikeuskysymystä koskevan kannanoton merkityksen arviointia ja määrittämistä edesauttaa, jos hallinto-oikeuden ratkaisussa on seikkaperäisesti tuotu esiin oikeuslähteet ja se oikeudellinen päättely, jolla tiettyyn näkemykseen normin sisällöstä on päädytty. Sovellettavaksi tuleva kansallinen ja ylikansallinen lainsäädäntö saattaa jo sinänsä olla siinä määrin moninaista ja monimutkaista, että rikostuomioistuin hyötyy, mikäli sovelletut lainsäädännökset ja normit ja niiden sisältö ilmenevät päätöksestä, vaikka erityistä tulkintaongelmaa ei olisikaan.⁸²⁶

---

tuomarilla on jokin lain ulkopuolinen tavoite, päämäärä, arvo tai tavoite, jonka suuntaan hän pyrkii tulkitsemaan oikeuslähteitä. Ks. Raitasuo 2018, s. 365–369. Lakiin suoranaisesti kiinnittymätön ideologia nähdään tällöin itsessään oikeuslähteenä, jonka käytön oikeusjärjestelmä sallii.

823 Virolainen – Martikainen 2010, s. 444.

824 Husa 2014, s.16 ja Paso 2010, s. 756–772.

825 Ojanen 2016, s. 43–44, 46, 90.

826 Myrskyn (2016, s. 352–357) mukaan korkeimman hallinto-oikeuden perustelujen taso

Toisaalta taas, kun kyse on korkeimman hallinto-oikeuden vuosikirjapäätöksestä, tulisi ratkaisun oikeusohje muotoilla siten, ettei sitä tarvitse etsiä eikä sen sisältöä arvailla. Tämä puolestaan edellyttää, että ratkaisija kykenee pelkistämään ja erottamaan oikeudellisesti relevantin aineksen muusta aineksesta.⁸²⁷ Selvää on, että rikos- ja hallintoprosessissa esiintyvien oikeuskysymysten vertailu vaikeutuu, mikäli oikeuskysymys ja sitä koskevan oikeusohjeen sisältö hahmottuu vaikeasti tai jää epäselväksi esimerkiksi lavean perustelutyylin vuoksi.

Perustelumethodin osalta voidaan todeta, että kiperimmissä laintulkinta ja soveltamistilanteissa, joissa joudutaan tukeutumaan eri oikeuslähteisiin, pro et contra-perustelumethodi antaa parhaat mahdollisuudet kontrolloida ratkaisun hyväksyttävyyttä. Tällaisessa metodissa tuodaan avoimesti esiin myös vastakkaista vaihtoehtoa tukevat argumentit ja perusteet, joilla valittuun vaihtoehtoon on päädytty. Methodi täydentää sekä sääntöjen soveltamista että periaatteiden punnintamallia ja siinä voidaan hyödyntää erilaisia tulkintamethodoja.⁸²⁸ Mikäli ratkaisussa esitetään vain valittua tulkintavaihtoehtoa tukevat argumentit, epätietoisuutta voi jäädä, olisiko joku toinen tulkintavaihtoehto ollut sittenkin hyväksyttävämpi. Methodi soveltuu myös näytön arviointiin eli arvioitaessa tosiseikan olemassaoloa tukevan ja sitä vastaan puhuvan näytön todistusvoimaa.

Hallintotuomioistuimissa pro et kontra -malli ei ole saanut varauksetonta kannatusta, koska menetelmää pidetään vaikeana.⁸²⁹ Toisaalta vaikeimmissa tapauksissa sitä juuri tarvittaisiin. Auktoriteettiperustelut tai omaa näkökulmaa tukeva perustelutyylit eivät täytä avoimuuden, seikkaperäisyyden ja ymmärrettävyyden vaatimuksia, joita perustelujen kontrollointi- ja justifiointifunktio edellyttää.⁸³⁰ Soinisen mukaan vesilain intressivertailua koskevissa kiperissä tapauksissa, joissa aktualisoituvat hyötyjen ja haittojen painoarvon määrittämisen ongelmat, perusteluvollisuus edellyttää myötä- ja vastaperusteita arvioivaa perustelutyylit.⁸³¹ Hallintotuomioistuimissa on Aerin mukaan ollut myös vallalla laintulkintakannanoton tosiasia-perusteluihin nojaava peruste-

---

veroasioissa on 2000-luvun alusta lukien parantunut selvästi. Perustelut ovat monipuolistuneet, tulleet seikkaperäisemmiksi ja laajentuneet. Päätöksissä on viittauksia tuomioistuimen aikaisempiin ratkaisuihin ja EU-lainsäädäntöön ja EU-tuomioistuimen käytäntöön aiempaa enemmän ja esitöille ja lain tarkoitukselle on annettu merkitystä.

827 Ks. Korkeimman oikeuden prejudikaattien osalta Tulokas 2007, s. 201–202 ja 206, Launiala 2017, s. 13.

828 Pro et contra -metodista Virolainen – Martikainen 2010, s. 61–63, 474–476. Virolaisen ja Martikaisen (2010, s. 61 ja 2003, s. 108–128, 140–142) mukaan pro et contra -metodi on hyväksyttävä perustelumethodi huomioon ottaen optimaalisille perusteluille asetettavat vaatimukset (funktiot) ja rationaalisuusehdot (seikkaperäisyys, avoimuus).

829 Koivuluoma ym. 2020, s. 295.

830 Ibid., Virolainen – Martikainen 2010, s. 474.

831 Soininen 2017, s. 74. Soininen on väitöskirjassaan (2016) tutkinut, miten vesilain intressivertailuratkaisut tulee perustella. Soinisen (2017, s. 75 ja 2016, s. 308–309) mukaan oikeusvaltiollisesta näkökulmasta merkittäviä hyötyjä ja haittoja sisältävien intressivertailutapausten perustelut ovat puutteellisia.

lutyyli.⁸³² Tällöin hallintotuomioistuimen kannanotto laintulkintakysymykseen ilmenee epäsuorasti tosiasia-perustelusta eli siitä, mitä tosiseikkoja tuomioistuin on pitänyt asiaan vaikuttavina.⁸³³ Tosiseikat ja oikeudellinen arviointi toisin sanoen sulautuvat yhteen, jolloin laintulkinta käy esille vain siitä tavasta, jolla tosiseikat on formuloitu.⁸³⁴

Ulkopuolisen intressitahon kannalta tällainen perustelutyylillä on kuitenkin ongelmallinen. Selkeämpää olisi, jos päätöksessä erikseen lausuttaisiin, mitkä laintulkintakysymyksen ratkaisemisen kannalta relevantit tosiseikat tuomioistuin katsoo riidattomiksi tai selvitettyiksi ja millä perusteella. Kyseisiä tosiseikkoja koskeva oikeudellinen arviointi ja formulointi eli laintulkintakannanotto näkyisi tämän jälkeen näyttökysymyksestä erillisenä päätöksen perusteluissa.⁸³⁵

Oikeustieteellisessä tutkimuskirjallisuudessa ei ole juurikaan keskusteltu niin sanotun MCA (Multi-criteria analysis) -metodin ja sen eri muunnelmien soveltuvuudesta oikeudellisessa harkinnassa siitä huolimatta, että menetelmää koskeva päätösteoreettinen kirjallisuus on runsasta.⁸³⁶ Siten sama koskee myös sen merkitystä tuomioperustelujen laadinnan kannalta. MCA on päätöksentekoa tukeva malli, joka on tarkoitettu päätösharkintatilanteisiin, joissa valittavana on eri päätösvaihtoehtoja ja joiden välillä valinta on tehtävä useiden päätöksentekijän asettamien valintakriteereiden ja päämäärien avulla. Mallin avulla päätöksentekotilanne voidaan analysoida ja strukturoida ja tehdä siten läpinäkyväksi sekä päätöksentekijälle itselleen että ulkopuolisille, jolloin samalla myös intuition osuus vähenee. Lindellin mukaan malli soveltuu myös oikeudelliseen kontekstiin intressipunnintaa ja kokonaisarviointia tukevana päätöksentekomallina.⁸³⁷

---

832 Aer pitää perustelutyylillä pragmaattisen ajattelutavan ilmentymänä, koska siinä ratkaistava oikeuskysymys peittyi käytännöllisen ongelmanasettelun alle. Aerin mukaan KHO:n pidättyvä ja legalistinen, ratkaisijan auktoriteettia korostava asenne on heijastunut päätösten tasolla ja toiminut fasadina taustalla olevalle pragmaattispainotteiselle oikeudelliselle harkinnalle. Kysymys on oikeussuojan käytännöllisestä toteuttamisesta ja käytettävissä olevista keinoista oikeussuojan toteuttamiseksi. Perinteiset oikeusturva- ja ennustettavuusargumentit korvautuvat erilaisilla intressi- ja tarveharkinnoilla. Mitä enemmän oikeussuojakysymyksen arviointi painottuu konkreettisiin olosuhteisiin, sitä enemmän argumentaatiossa on merkitystä muilla kuin auktoriteettiargumenteilla eli materiaalisilla argumenteilla, joille on ominaista tilannesidonnaisuus. Aer pitää hallintotoiminnan laajentumista pääasiallisena syynä pragmaattisen argumentaation korostumiseen. Hallintotuomioistuinten laintulkintakannanottojen perusteleminen ja pragmaattisesta lähestymistavasta ks. Aer 2000, s. 184–190.

833 Hallberg 1997, s. 29.

834 Myrsky 2016, s. 355. Tällainen perustelutyylillä ilmenee Myrskyn esille ottamasta KHO:n ratkaisusta KHO 2013:1. Oikeudellisen arvioinnin kannalta relevantteja oikeustositseikkoja ei ole pidetty erillään niiden oikeudellisesta arvioinnista. Parempaa perustelutyylillä edustavat KHO 2015:135 ja KHO 2015:125. Engblom ym. (2015, s. 836) mukaan verotus- ja tuomioistuin-kulttuuri veroasioissa on vielä lapsen kengissä. Verotuspäätöksissä ja tuomioistuinratkaisussa tosiseikkoja ja lainsäädäntöä selostetaan hyvinkin laajasti, mutta asioiden avoin punninta puuttuu jokseenkin aina.

835 Ks. myös Virolainen – Martikainen (2015, s. 356–358) korostavat, ettei normiperusteluita tulisi korvata faktaperusteluilla.

836 Lindell 2017, s. 8.

837 Lindell 2017, s. 77.

Metodin perusidea on ytimeltään yksinkertainen eivätkä sen yksinkertaisimmat mallit vaadi käyttäjältään erityistaitoja. Metodin keskeisideana on päätösvaihtoehtojen pisteyttäminen valittujen kriteereiden perusteella ja kriteereiden keskinäinen painotus. Päätösvaihtoehdon kunkin kriteerin osalta samat pisteet kerrotaan kriteerin painotuksella ja lopuksi pisteet lasketaan yhteen. Samoin menetellään kaikkien päätösvaihtoehtojen osalta. Matemaattisten arvojen laskemiseksi tarvitaan numeerisia arvoja, mutta yksinkertaisimmassa päätösmatriiseissa edes tämä ei ole välttämätöntä.⁸³⁸ Mallin voi mieltää eräänlaisena pro et contra -mallina, jonka etuna on kutakin tulkintavaihtoehtoa puoltavien ja niitä vastaan puhuvien argumenttien asettaminen näkyville päätösmatriisiin tai taulukkoon ja päätöspuuhun kunkin päätöstilanteen edellyttämin tavoin.

MCA ja sen eri sovellutukset eivät vastaa kysymykseen, miten ratkaisukriteerit tulisi valita ja painottaa ja mikä on lopulta oikea ja paras ratkaisu. Siten ne eivät myöskään voi kertoa, miten lakia olisi kussakin päätöksentekotilanteessa tulkittava oikeuslähdeopit ja laintulkintaperiaatteet huomioiden. Näin ollen on selvää, ettei kyse ole laintulkintametodista. Sen sijaan MCA:n tarkoituksena on toimia päätöksentekijän tukena tekemällä päätöksentekoprosessista jäsentynyttä, hallittua ja tiedostettua ja auttaa ratkaisijaa tekemään tässä mielessä parempia päätöksiä. Tämän vuoksi olisi myös perusteltua pohtia sen hyötyjä etenkin vaikeita laintulkintakysymyksiä ratkottaessa samoin kuin sen vaikutusta tuomioperustelujen laadintaan. Mallia oikeudellisessa kontekstissa sovellettaessa tulee tietenkin huomioida oikeuslähdeopit ja normaalit laintulkintaperiaatteet. Tällöin olisi mahdollista ajatella, että yksinkertaisessa päätösmallissa eri tulkintavaihtoehdot pisteytettäisiin sen mukaan, miten vahvasti kukin oikeuslähdeargumentti tukee asianomaista tulkintavaihtoehtoa ja painotettaisiin sen mukaan, minkälainen painoarvo oikeuslähteelle on konkreettisesti tulkintatilanteessa annettava. MCA:n ideaa analogisesti soveltaen oikeuslähdeargumentit olisivat ratkaisukriteerien asemassa eli tulkintaratkaisun oikeellisuuden arviointiperusteina ja kyse olisi siitä, kuinka paljon pisteitä tulkintaratkaisu saisi kultakin oikeuslähteeltä. Kuinka oikealta ratkaisu vaikuttaisi suhteessa kuhunkin oikeuslähdeargumenttiin. Ratkaisu voi olla lopulta sama kuin intuitiivisestikin, mutta menetelmä toimii tällöin intuitiivisen ratkaisun kontrollikeinona. Metodista ei ole hyötyä silloin kun ratkaisukriteereitä on vain vähän. Päinvastaisessa tapauksessa ja lisäksi kun uusia tulkinta-argumentteja päätösprosessin aikana vielä luodaan, saattaa mallista päätöspuineen (decision tree) olla apua. Todettakoon että metodi soveltuu minkä tahansa lainsäädännössä olevan avoimen tunnusmerkin tulkintaan kuten vaikkapa ratkaistaessa kysymystä, onko menettelyllä aiheutettu ympäristölle tai terveydelle erityisen suurta vahinkoa tai vahingon vaaraa, onko kyse epäasiallisesta vaikuttamisesta jne. Rikosasioissa metodia voidaan hyödyntää esimerkiksi teon kokonaistörkeyden arvioinnissa. Tulkintakriteerit, jotka ovat enem-

---

838 MCA:sta ja sen eri muodoista ks. tarkemmin Lindell 2017, s. 45–79, erityisesti 55.

män tai vähemmän harkinnanvaraisia pisteytetään tapauksen oikeustosisiikkujen perusteella ja painotetaan sen mukaan kuin ratkaisija pitää niitä merkityksellisinä tulkintakysymyksen ratkaisun kannalta. Näin ollen ja vaikka MCA:n tarkoituksena onkin toimia vain päätöksenteon tukena, se voi samalla edesauttaa myös itse ratkaisun löytämistä tai pikemminkin sen keksimistä kannustaessaan muodostamaan relevantteja ratkaisukriteereitä tai -argumentteja. Sama inspiroiva vaikutus voidaan mielestäni liittää myös pro & contra -metodiin.⁸³⁹

MCA:lla ja sen eri sovellusten päätöksenteon analyttisyyttä ja läpinäkyvyyttä lisäävillä metodeilla olisi todennäköisesti suotuisa vaikutus myös perustelujen laatuun, koska eri oikeuslähteiden painotus ja niiden tuottamien argumenttien tuki kullekin tulkintavaihtoehdolle tulisivat avoimesti ja yksilöidysti ilmaistuksi. Lisäksi kun huomioidaan hallinto-oikeudellisen laintulkinnalle ominainen tosiasiasidonnaisuus, malli auttaisi määrittelemään oikeustosisiikkujen merkitystä suhteessa omaksuttuun tulkintavaihtoehtoon ja myös tuomaan tämän avoimesti esiin perusteluissa. Toisin sanoen, mitkä ovat olleet ne ratkaisevimmat ja merkityksellisimmät tosiseikat ja kriteerit, joiden nojalla omaksuttuun tulkintaan on päädytty.

---

839 Tässä yhteydessä voidaan lisäksi herättää kysymys, missä määrin jo pelkästään oikeudellisen ratkaisutoiminnan heuristinen mallintaminen voi edesauttaa argumentaatiota myös sisällöllisesti. Ajatuksena tällöin on, että argumentoinnin rakenteen analysoiminen johtaa myös ”keksimään” hyväksyttäviä argumentteja ja näin lisäämään sen vakuuttavuutta, jolloin mallintamisella olisi nähtävissä myös metodologista arvoa. Etenkin viimeaikainen tekoälytutkimus oikeuden alalla (AI & Law) on tuottanut runsaasti oikeudellisen harkinnan formaaleja malleja, jotka edellyttävät myös argumentaation ei formaalia eli sanallista analyysiä. Ks. Prakken 2015, s. 301–304. Kun argumentaatio ymmärretään dialogina, puolesta ja vastaan, puolustettavina ja hyökkäävinä argumentteina, jotka puolestaan voivat kohdistua puolustettavien argumenttien premisseihin tai päättelyyn, voi tällä olla myös sisältöä tuottava, argumenttien määrää ja laatua lisäävä vaikutus.

7 Loppupohdinnat ja tutkimustulokset

Tutkimuksessa on pohdittu tuomioistuinratkaisujen merkitystä rikosprosessissa silloin, kun niissä on jouduttu ottamaan kantaa samaan oikeustosisekkaan tai oikeussuhdetta koskevaan kysymykseen kuin hallintoprosessissa. Kysymystä on lähestytty oikeusvoiman ja todistusvoiman eli näyttöarvon käsittein. Voivatko hallinto- ja siviiliprosessuaaliset ratkaisut tulla rikosprosessiin nähden oikeusvoimaiseksi. Tutkimusaiheen laajuuden vuoksi tuomioistuinratkaisujen näyttöarvon tarkastelussa on keskitytty hallintoprosessuaalisiin ratkaisuihin. Tällöin on pyritty hahmottamaan näyttöarvon määrittämisen kriteereitä ja pohdittu, mitä keinoja ratkaisun näyttöarvon määrittämiseksi on käytössä. Vastausta etsittäessä hallinto- ja rikosprosessuaalisia normistoja on tarkasteltu samanaikaisesti ja vertailtu keskenään. Keskeisiksi kysymyksiksi ovat nousseet eroavuudet itsekriminointisuojan toteutumisessa, virallisperiaate ja siihen liittyen selvityskynnyksen sisältö sekä selvitys- ja näyttökynnys hallintoprosessuaalisen ratkaisun näyttöarvon määrittämisen keinoina.

7.1 Hallinto- ja siviiliprosessuaalisten ratkaisujen oikeusvoima rikosprosessissa

Prosessioikeudessamme on vakiintunut sääntö, jonka mukaan tuomioperusteluilla ei ole yli prosessilajien ulottuvaa itsenäistä sitovaa vaikutusta. Oikeuskäytännössä sääntöä myös noudatetaan uskollisesti. Tuomioperusteluja koskevasta pääsäännöstä huolimatta olen pohtinut tarkemmin, olisiko perustelujen oikeusvoimavaikutus kuitenkin tietyn edellytyksin mahdollista ulottaa rikosprosessiin syytetyn oikeusturvaa vaarantamatta.

Perusteluista ilmenevien ratkaisujen sitovan vaikutuksen mahdollisuutta on pohdittu punnitsemalla syytetyn oikeusturvaa ja prosessiekonomian periaatetta keskenään. Tällöin olennaista on ollut syytetyn oikeusturvaa aineellista totuutta turvaava ulottuvuus, pyrkimys väärin langettavien tuomioiden mahdollisuuden eliminointiin. Syytetyn oikeusturva on tiivistynyt prosessuaalisten perus- ja ihmisoikeuksien eli oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuusvaatimuksen turvaamiseksi periaatteiksi. Punnintamalla soveltaen ja oikeusvoimavaikutuksen mahdollisuutta eri tavoin tarkastellen päädyin lopputulemana siihen, että oikeusvoimalle jäisi varsin kapea sovellutusala rajoittuen sekä oikeudellisesti että näytöllisesti suhteellisen ongelmattomiin tilanteisiin. Syyttömän suojaamisen periaatteen korkea painoarvo,

asia- ja oikeuskysymysten kiinteä vuorovaikutus sekä tuomioistuimen riippumattomuus ovat oikeusvoimaa vastaan puhuvia argumentteja.

Rikosasioissa hyväksyttävä väärän päätöksen riski on jo lähtökohtaisesti matala. Tästä ja oikeusvoimavaikutuksen tilannesidonaisuudesta huolimatta voidaan hahmottaa tiettyjä seikkoja, joilla on merkitystä oikeusvoimakysymystä ratkaistaessa.⁸⁴⁰ Kun oikeusvoimakysymystä arvioidaan todistusteemakohtaisesti ja kyse on syytetyn oikeusturvan kannalta keskeisistä rikoksen osista, lisääntyy oikeusturvaintressin painoarvo prosessiekonomiaan nähden. Myös rikoksen vakavuudella on merkitystä, vaikka idealistisena lähtökohtana olisikin samanlainen oikeusturvan taso kaiken tyyppisissä rikoksissa vähäisemmistä vakavampiin. Sekä lainsäädännön että rikos oikeudellisen kontrollikoneiston toiminnan tasolla on jouduttu hyväksymään väärin päätösten riskin lisääntyminen vähäisempien rikosten kohdalla, koska niiden kohdalla selvityskynnyksen vaihtelu rikosten vakavuuden mukaan on hyväksytty.

Asia- ja oikeuskysymysten vuorovaikutuksella on merkitystä oikeusvoimakysymyksen kannalta. Laintulkinnan ja -soveltamisen ollessa vahvasti tosiasiasidonnaisia erilaisten tulkintojen mahdollisuus kasvaa, vaikka faktat ensi- ja jälkiprosessissa olisivat identtisetkin. Lisäksi tuomioperusteluissa näkyvät vain tosiseikat, joita ensiprosessissa on pidetty relevantteina ja jälkiprosessissa relevanteiksi katsottavia seikkoja on saattanut jäädä pimentoon. Oikeuskysymystä koskevan väärän päätöksen riski kasvaa. Näyttökysymysratkaisun oikeellisuuden arvioiminen tuomioperustelujen avulla on sitä vaikeampaa, mitä vaativammasta näyttöratkaisusta on kyse ja mitä enemmän tapaukseen liittyy henkilötodistelua. Henkilötodistelun uskottavuutta on mahdotonta kontrolloida pelkästään tuomioperustelujen avulla. Tosin nykyisen psykologisen tutkimuksen perusteella sen uskottavuuden kontrolloiminen ei välttämättä onnistu edes suullisessa prosessissa.⁸⁴¹ Kun asia- ja oikeuskysymykset voidaan pitää selkeästi erillään ja kysymys on yksinkertaisesta rutiiniluontoisesta oikeudellisesta ratkaisusta, joka edellyttää lähinnä vain fakta- ja normipremissin vastaavuuden toteamista ja näyttökysymys on selvä, voidaan väärän päätöksen riskitasoa ja sen vaihtelua tietyissä rajoissa pitää hyväksyttävänä. Aiemmalle oikeussuhdetta tai oikeustosiseikkaa koskevalle syytettä tukevalla ratkaisulle voitaisiin antaa oikeusvoima edellyttäen, että tuomitsemiskynnyksen edellyttämällä varmuudella voitaisiin todeta, että ratkaisu on oikea sekä näyttö- että oikeuskysymyksen osalta. Asianosaisten oikeusturvan tasoa ei siis ole perusteltu asettaa niin korkealle, että tuomioperustelujen oikeusvoimavaikutusta olisi pidettävä absoluuttisesti poissuljettuna.

---

840 Tällaisina seikkoina olen pitänyt tiettyjä Jonkan syytekynnystä käsittelevässä väitöskirjassaan analysoimia syytetyn oikeusturvaintressiin ja toisaalta selvityksintressin painoarvoon vaikuttavia seikkoja. Ks. Jonkka 1992, s. 120 ja 1991, s. 270–276.

841 Laney – Loftus 2008, s. 500 ja 513 ja Bernstein – Loftus 2009, s. 373, Haapasalo – Kiesiläinen – Niemi- Kiesiläinen 2000, s. 26–27. Granhag 2001, s. 32–35.

Näyttökysymyksen osalta oikeusvoimaa vastaavaan lopputulokseen päästään osin myös soveltamalla tarpeetonta todistelua koskevia säännöksiä. Säännökset ovat kuitenkin väljiä ja jättävät lainsoveltajalle runsaasti harkinnanvaraa eivätkä näin ollen anna tyydyttävää vastausta oikeusvoimakysymykseen. Oikeusvoiman merkityssisältö ei myöskään tyhjene asianomaisiin todistelua koskeviin säännöksiin. Tämä avaakin kysymyksen oikeusvoiman tarkemmasta sääntelystä prosessilajien sisällä ja välillä sekä kysymyksen perustuslain sääntelylle asettamista rajoituksista.

Lainsäädännön puuttuessa oikeusvoimainstituution sääntely kansallisella ja unionin tasollakin on jäänyt pitkälti oikeuskäytännön ja tutkimuskirjallisuuden varaan. Siviilioikeudessa doktriini näyttäisi kulkeneen tiukoista oikeusvoimasäännöistä tilanneherkkyyttä korostavampaan suuntaan. Tukea on perinteisesti haettu myös prosessiperiaatteista ja perus- ja ihmisoikeuksista.⁸⁴² Formaaliset säännöt merkitsevät lainkäytön ennakoitavuutta, mutta luovat samalla tarvetta joustoihin tilannekohtaisten seikkojen vaihdellessa, jotta lopputuloksen hyväksyttävyyttä voidaan varmistaa. Toisaalta oikeusvoimakysymys ei ratkea pelkkien perus- ja ihmisoikeuksien eikä prosessiperiaatteiden keskinäisellä punninnalla. Punnintatilanteessa ne tarvitsevat täsmentyäkseen lisäargumentteja,⁸⁴³ jotka ovat enemmän tai vähemmän tilannesidonnaisia. Tässä tutkimuksessa punnintaan on tuotu mukaan periaatekolliision ratkaisevana lisäargumenttina hyväksyttävänä pidettävä riski siitä, että syytön tuomitaan. Hyväksyttävä riski asettuu rikosasioiden näyttökynnyksen tasolle. Pidemmälle menevien lisäargumenttien esittäminen kohtaa samoja vaikeuksia kuin tuomitsemiskynnyksen määrittelemine.

Interrelatiivinen oikeusvoimaoppi relaatiossa siviili-/hallintoprosessi–rikosprosessi on tällä hetkellä formaali. Oikeusvoima ei pääsääntöisesti ulotu yli prosessilajien. Tulisiko ja voitaisiinko jännite formaalin ja tilanneherkän oikeusvoimaopin välillä kuitenkin ratkaista lailla huomioiden, että tuomioistuimen pääsyä koskevista rajoituksista tulisi perustuslain mukaan säätää lailla. Toisaalta lailla säätäminen ei välttämättä olisi ratkaisu. Tiukka sääntely loisi tarvetta laista vahvasti velvoittavana oikeuslähteenä etäisyyttä ottavalle tilanneherkälle oikeuslähdeopille ja perusoikeuksia painottavalle argumentoinnille ja toisaalta liian väljä sääntely vähentäisi ennakoitavuutta.⁸⁴⁴

Teoriassa olisi mahdollista määrittää tuomioistuimen perustelulausumiin sisältyvät ratkaisut tietyin edellytyksin oikeusvoimaisiksi vaarantamatta asianosaisten oikeusturvaa ja loukkaamatta heidän perus- ja ihmisoikeuksien turvaamaa oikeuttaan päästä tuomioistuimeen. Oikeusvoiman sääntely yksityiskohtaisemmin kuin

842 Koulu 2016, s. 95–117, Männistö 2013, s. 157 ja 210, ks. myös Linna 2013, s. 356 ja 365–366.

843 Aarnio 2006, s. 315–317.

844 Termit tilanneherkkä ja formaalinen oikeusvoimaoppi ovat peräisin Linnalta (2015, s. 356). Tilanneherkkä oikeuslähdeoppi viittaa Karhun (ent. Pöyhönen) nimiin menevään tilanneherkkään oikeuslähdeoppiin. Ks. Juha Pöyhönen: Uusi varallisuus oikeus. Helsinki 2000.

harkinnassa huomioitavat kriteerit tai periaatteet ilmaisemalla, olisi kuitenkin mahdotonta loukkaamatta tuomioistuimen riippumattomuutta ja oikeutta vapaaseen todistusharkintaan. Harkinnanvaraisia ja tilannekohtaisten tekijöiden huomioimisen sallivia riittävän väljiä säännöksiä edellyttää myös access to justice -periaatteen mukainen vaatimus lopputuloksen oikeudenmukaisuudesta ja hyväksyttävyydestä. Lisäksi on perusteltua kysyä, jäisikö oikeusvoima siinä määrin epämääräiseksi, että oikeusvoimasta olisi perusteltua luopua kokonaan ja korvata se kokonaisuudessaan tuomioiden todistusvaikutuksella.⁸⁴⁵

7.2 Hallintoprosessuaalisten ratkaisujen todistusvaikutus

Hallintoprosessuaalisen ratkaisun oikeudellinen merkitys hahmottuu toisaalta sen oikeuskysymyksessä tekemän ratkaisun ja toisaalta sen näyttöarvon perusteella. Johtuen oikeusvoiman marginaalisesta merkityksestä tutkimus on painottunut pohdintaan hallintoprosessuaalisten ratkaisujen näyttöarvosta ja sen määräytymisen perusteista rikosprosessissa.

Tuomioistuimen yksittäistä oikeustositseikkaa koskevan ratkaisun näyttöarvo määräytyy sen mukaan, miten vahvaa näyttöä aiemmassa prosessissa tuomioistuimen mielestä on esitetty ja kuinka luotettavana tuomioistuimen todisteita koskevaa todennäköisyysarviota voidaan pitää riippumatta siitä, ylittääkö niiden todistusvoima vaaditulle tasolle. Mitä todistusvoimaisempaa informaatio on, sitä suurempi on näyttöarvo. Toisaalta kysymys on siitä, miten tämä informaatio välittyy tuomioistuimelle ja miten tuomioistuin tätä informaatiota arvioi. Mitä luotettavampi tuomioistuin näyttöä koskeva todennäköisyysarvio on, sitä suurempi on näyttöarvo. Näyttöarvon määrittelyssä kiinnekohtaa on etsitty hallintoprosessin näyttökynnyksistä ja selvityskynnyksestä ja pohdittu, missä määrin niistä on tässä suhteessa hyötyä.

Prosessiperiaateilla on vaikutusta kummassakin edellä mainitussa suhteessa. Hallintoprosessuaalisen ratkaisun näyttöarvosta voidaan puhua sekä yleisellä prosessijärjestelmän tasolla että yksittäistapauksellisesti. Pääluvun 4 alussa käsitellyt prosessiperiaatteet ja niiden toteutuminen sekä yleisellä että yksittäistapauksellisesti vaikuttavat siihen, millainen on ratkaisun näyttöarvo. Keskiössä ovat olleet virallis-periaate sekä kuulemisperiaate, joilla on todistusaineiston määrällistä riittävyttä ja todistusharkinnan luotettavuutta turvaava funktio. Sama funktio on myös välittömyysperiaateella ja siihen sisältyvällä suullisuuden henkilötodistelun välittömyyttä turvaavalla ulottuvuudella.

Välittömyysperiaatteen funktiona on varmistaa informaation välittyminen oikein asiaa ratkaisevalle tuomarille ja eliminoida todistusharkinnan luotettavuutta

---

⁸⁴⁵ Ks. tästä relaatiossa siviiliprosessi–hallintolainkäyttö Koulu 2016, s. 215.

vähentävät virhelähteet. Todistusharkinnan luotettavuutta turvaava välittömyys ei toteudu hallintoprosessissa samalla tavoin ja yhtä ehdottomassa muodossa kuin yleisessä lainkäytössä. Henkilötodistelua koskevan menettelyn osalta periaate toteutuu vain tuomioistuimen päättäessä järjestää suullisen käsittelyn. Suullisuusperiaatteen painoarvo kuulemisperiaatteen elementtinä ja siten myös sen merkitys ratkaisun näyttöarvon kannalta vaihtelee kuitenkin sen mukaan, missä määrin suullinen käsittely voisi selvittää asiaa ja turvata ratkaisun asiallista ja juridista oikeellisuutta. Tämän myötä vaihtelee myös välittömyyden painoarvo henkilötodistelussa. Sama pitää paikkansa julkisuusperiaatteen osalta. Välittömyys- ja julkisuusperiaatteella on kuitenkin myös suullisen käsittelyn tarpeesta riippumaton itsenäistä merkitystä ratkaisun näyttöarvon määräytymisen kannalta.

Hallintoprosessuaalisen sääntelyn puutteellisuus hankaloittaa periaatteen vaikutuksen arviointia sekä yleisesti että yksittäistapauksellisesti. Lisäksi on todettava että, periaate on tietynlainen ideaali, joka ei toteudu sellaisenaan lainsäädännössä eikä oikeuskäytännössä.⁸⁴⁶ Arvioitaessa välittömyyden merkitystä todistusharkinnan luotettavuutta lisäävänä periaatteena tulee myös huomioida ihmisen rajalliset kyvyt havaita, vastaanottaa, muistaa ja käsitellä tietoa suullisissa prosessissa. Välittömyysperiaatteen merkitystä ei voida rakentaa epärealistisille oletuksille ihmisen kognitiivisista kyvyistä havaita ja käsitellä rationaalisesti tietoa.⁸⁴⁷

Viestintäteknologian nopean kehityksen vuoksi välittömyysperiaatteen sisältöä ja toteutumistapoja sekä sen määrittelyä joudutaan arvioimaan uudelleen. Välittömyysperiaatteen merkitystä ja painoarvoa ylipäätään oikeusvarmuuden ja ratkaisun oikeellisuuden takaajana olisi syytä tarkastella perusteellisemmin ja eri tieteenalojen näkökulmasta.⁸⁴⁸ Viestintäteknologia tarjoaa vaihtoehtoisia menettelytapoja henkilötodistelun vastaanottamiseksi ilman todistajan henkilökohtaista läsnäoloa oikeusvarmuuden tästä välttämättä kärsimättä.⁸⁴⁹ Lisäksi virtuaalitodellisuuden, lisätyn ja yhdistetyn todellisuuden sovellutukset saattavat tuottaa tällä hetkellä vielä futuristiselta tuntuvia mutta jo lähitulevaisuudessa realistisia vaihtoehtoja asianosaisten henkilökohtaiselle läsnäololle oikeudenkäynnissä.⁸⁵⁰ Uusien viestintäteknologisten sovellusten ja uuden tiedon myötä välittömyysperiaate hallintoprosessuaalisen ratkaisun näyttöarvon kriteerinä saattaa menettää merkitystään tai vähintäänkin sen sisältö muotoutua uudelleen. Koska yleinen lainkäyttö rakentuu vielä vahvasti

846 Huovila 2003, s. 237–238.

847 Cohen 1983, s. 4–5. Jackson – Summers 2012, s. 44.

848 Ks. Koulu 2011, s. 81–83.

849 Ks. muutoksenhakutoimikunnan osamietintö 25.10.2001, Komiteamietintö 2001:10, s. 60, 63 ja 68–69 ja Oikeudenhoidon uudistamisohjelma vuosille 2013–2025, OM 16/2013, s. 40–41. Henkilötodistelun vastaanottaminen kuva- ja äänitallenteelta hovioikeudessa. OML 2019:6, s. 21–24, 26–29.

850 Käsitteistä ja sovellutuksista ks. Nortio Lakimies 2/2019, s. 34–37 ja tarkemmin esim. Peddie 2017, s. 20–27.

perinteisen välittömyysdoktriinin varaan, sen ydinsisältöä ja toteutumista hallintoprosessissa voidaan paremman tiedon puuttuessa käyttää hallintoprosessuaalisen ratkaisun näyttöarvon arviointiperusteena.

Suullisuuden ja välittömyyden merkitystä todistusharkinnan luotettavuuden ja aineellisen totuuden takaajana suhteellistaa psykologinen tutkimus, joka on tuottanut merkittävästi tietoa ihmisen muistin toiminnasta, muistikuvien muovautumisesta, valemuisista ja ajan kulumisen vaikutuksesta muistiin.⁸⁵¹ Todistajan todellisen muistikuvien erottaminen totuudenvastaisista muistikuvista on mahdotonta.⁸⁵² Samalla myös suullinen käsittely keinona arvioida henkilötodistajien luotettavuutta menettää painoarvoaan. Siinä määrin kuin henkilötodistelulla katsotaan ylipäättään olevan informaatioarvoa, tuomari tarvitsee psykologista tietämystä sekä todistajasta että oman ajattelunsa virhelähteistä kyetäkseen arvioimaan kertomusten luotettavuutta.⁸⁵³ Vaikka suullista prosessia vielä pidettäisiinkin kirjallista prosessia luotettavampaan todistusharkintaan johtavana prosessimuotona, edellä esitetyt seikat heikentävät sen ylivertaista asemaa. Toisaalta psykologisesta tietämyksestä voi olla hyötyä ja sitä on mahdollista myös oppia hyödyntämään todistajien ja asianosaisten luotettavuuden arvioinnissa ja siten välttämään virhearviointeja.⁸⁵⁴ Lisäksi voidaan kysyä, mikä merkitys moderneilla viestintäteknologisilla sovellutuksilla on suullisuusperiaatteen kannalta. Onko todistajan kuuleminen videoneuvotteluteitse tai videotallenteelta riski todistusharkinnan luotettavuudelle tai onko esitysformaattilla ylipäättään merkitystä huomioon ottaen suullisen todistelun epäluotettavuus.⁸⁵⁵

7.2.1 Itsekriminointisuoja ja ratkaisun näyttöarvo

Itsekriminointisuoja ja sen ulottuvuus hallintoprosessissa on olennainen hallintoprosessuaalisen ratkaisun näyttöarvoon vaikuttava periaate. Sen vaikutus ratkaisun näyttöarvoon on jäsenetty hyödyntämiskieltoproblematiikan kautta. Loukkaako todisteen hankintaan liittyvä menettely tai todisteen huomioiminen prosessissa rikosprosessuaalista itsekriminointisuoja riippumatta siitä, miten asiaa on hallintoprosessuaalisesti tulkittava. Eroista, joita periaatteen toteutumisessa hallinto- ja rikosprosessin välille kussakin tapauksessa jää, riippuu hallintoprosessuaalisen ratkaisun näyttöarvo. Periaatetta loukkaavaa todistetta ei voitaisi hyödyntää rikosprosessissa vaan todiste jouduttaisiin jättämään oikeudenkäyntiaineiston ulkopuolelle

851 Autio – Karjala 2011, s. 61–62 ja 97. Haapasalo 2008, s. 158–175, Haapasalo – Kiesiläinen – Niemi-Kiesiläinen 2000, s. 20, Väisänen – Korkman 2014, s. 721. Nousiainen 1995, s. 65.

852 Laney – Loftus 2008, s. 500 ja 513 ja Bernstein – Loftus 2009, s. 373. Haapasalo – Kiesiläinen – Niemi-Kiesiläinen 2000, s. 26–27. Granhag 2001, s. 32–35.

853 Väisänen – Korkman 2014, s. 731–734.

854 Haapasalo 2008, s. 172. Todistajanpsykologian hyödyntämisestä ja soveltamisen käytännön haasteista Stanikić 2015, s. 62–63 ja 2014, s. 77–84. Ks. myös Häkkänen – Nyholm 2018, s. 192–193.

855 Vanhemmasta tutkimuskirjallisuudesta Granhag – Landström 2005, s. 275–276 ja 284–285.

ja arvioimaan tämän vaikutus ratkaisun näyttöarvoon. Kun itsekriminointisuoja loukkaava todiste suljetaan todistusaineiston ulkopuolelle, laskee selvityskynnys ja sitä kautta tuomioistuimen todistusharkinnan luotettavuus. Toinen tapa jäsentää itsekriminointisuojaan todisteen vaikutus ratkaisun näyttöarvoon on eliminoida sen osuus prosessissa vastaanotetusta kokonaisnäytöstä.

Koska tuomioistuimen ratkaisu perustuu hallinnollisessa sanktiomenettelyssä tuotettuun oikeudenkäyntiaineistoon, ratkaisun näyttöarvoon vaikuttaa itsekriminointisuojaan toteutumisen kyseisessä menettelyssä. Periaatteen ulottuvuuteen hallinnollisessa sanktiomenettelyssä vaikuttaa, onko kyse eriaikaisten vai rinnakkaisten prosessien tilanteesta. Oikeustila kummassakin suhteessa on epäselvä. Rinnakkaisten prosessien tilanteessa itsekriminointisuoja tulee huomioitavaksi, mutta on epäselvää, missä laajuudessa se tulee kulloinkin huomioida. Tällä hetkellä itsekriminointisuoja toteutuu vaihtelevasti kyseessä olevasta sanktiosta ja hallinnonalasta riippuen. Verotarkastusmenettelyn osalta asiaa on selkiytetty verohallinnon ohjeilla.

Oikeusjärjestelmämme sallii rikosprosessuaalisen itsekriminointisuojaan periaatteen loukkaamisen hallinnollisessa rikosprosessissa ja sanktiomenettelyissä. Veroasioissa hallintoprosessuaalisen ratkaisun näyttöarvo riippuu siitä, miten itsekriminointisuoja toteutuu verotarkastuksessa ja muutoksenhaussa. Verotarkastuksen osalta kyse on siitä, onko verovelvollisen passiivisuutta hyödynnetty näytön arvioinnissa vastoin hänen oikeuttaan vaieta. Onko tiedot saatu itsekriminointisuojaan tarkoittamalla pakolla kääntämällä todistustaakka verovelvolliselle. Pakkoa arvioidaan huomioiden muun ohella pakon laatu ja aste, asianmukaiset suojakeinot, miten aineistoa käytetään sekä julkisen intressin painoarvo pakkokeinon käyttämiseksi⁸⁵⁶ sekä veronkorotukseen liittyvä julkinen intressi. Eriaikaisten prosessien tilanteessa väärin tietojen antamiseen tai oikeiden salaamiseen liittyy myös veropeitoksen rangaistusuhka. Hallinto- ja rikosprosessin lainsäädännöllisten erojen vuoksi itsekriminointisuojaan loukkaukset ovat kuitenkin todennäköisiä, kun periaatteelle annetaan sen rikosprosessuaalinen laaja sisältö.

Toisaalta on kysyttävä, johtaako itsekriminointisuojaan soveltaminen edellä mainituin tavoin laajasti ristiriitaan valtiosääntöoikeudellisen valtiovallan kolmijakoperiaatteen kanssa. Käyttääkö lainsoveltaja tällöin lainsäätäjälle kuuluvaa valtaa. Kuten Aarnio korostaa luotaessa lainkäytöllä oikeutta ohi lainsäätäjän, joudutaan vastakkain kyseisen periaatteen kanssa ja tuomarivaltioon, koska harkinta lakkaa olemasta oikeudellista.⁸⁵⁷ Selvää on, että tavalliseen perusoikeutta konkretisoivaan normistoon perustuva lainkäyttö on sidotumpaa kuin väljän, itsessään arvostuksenvaraisen perusoikeussääntelyn puitteissa tapahtuva ratkaisutoiminta.⁸⁵⁸ Perusoike-

---

856 Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 421. Julkisen intressin huomioimisesta esim. Jalloh v. Saksa (11.7.2006, kohdat 97, 111 ja 117). Tirado Ortiz ja Lozano Martin v. Espanja (15.6.1999).

857 Aarnio 2002, s. 533.

858 Husa 2003, s. 8.

usargumentaatiossa joudutaan siten ratkaisemaan, millaisia painoarvoja demokratiaperiaatteelle ja sen ainesosina oleville perusoikeuksille ja vallanjaolle annetaan.⁸⁵⁹

EIT:n ratkaisukäytännön mukaan itsekriminointisuoja ei estä tai rajoita sellaisia lakiin perustuvia hallinnollisia valvontamenettelyjä, joissa henkilön edellytetään antavan tietoja tai selvityksiä. Tällaisia tiedonantovelvoitteita voidaan oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuutta loukkaamatta tehostaa rangaistuksen tai siihen rinnastettavan seuraamuksen tai uhkasakon tai muun pakkokeinon uhalla.⁸⁶⁰ Toisaalta EIS ei rajoita sopimusvaltioita antamasta ihmisille parempaa suojaa. EIS:n ja EIT:n käytäntö sääntelevät vain ihmisoikeuksien vähimmäistason. Lainsäädännössä ei myöskään ole suoranaisesti kielletty tuomioistuinta soveltamasta itsekriminointisuojaa nyt kyseessä olevalla tavalla.

On myös kysyttävä, onko lainsäätäjän tarkoituksena kuitenkin ollut, ettei periaatetta sovellettaisi laajasti. Arvioitaessa hallinnollisessa rikosprosessissa syntyneitä todisteita rikosprosessuaalinen itsekriminointisuoja tulisi tällöin sovellettavaksi vain tietyissä laissa määriteltyissä tilanteissa ja sen soveltaminen laajemmalti olisi kielletty. Lainsäätäjän tarkoituksella, mikäli sellainen esitöiden perusteella voitaisiin edes rekonstruoida, olisi kuitenkin vain heikosti velvoittavan oikeuslähteen asema, jonka painoarvo tulisi lisäksi suhteuttaa itsekriminointisuoja-periaatteen painoarvoon.⁸⁶¹ Demokratiaperiaate ei siis tässä tapauksessa välttämättä edellyttäisi lainsäätäjän tahdon kunnioittamista. Demokratiaperiaatteelle tulisikin antaa sisältö, joka korostaa lainsoveltajan tehtävää ei vain muodollisen vaan myös aineellisen oikeudenmukaisuuden toteuttajana. Tietyissä olosuhteissa tämä voi merkitä jopa lain kirjaimen syrjäytymistä.⁸⁶² Lainsäätäjä on tässä tapauksessa jättänyt lainsoveltajalle liikkumavaraa. Näkemykseni mukaan lainsoveltaja pysyy tämän liikkumavaran puitteissa silloinkin, kun se ulottaa itsekriminointisuojan koskemaan hallinnollista rikosprosessia eriaikaisten prosessien tilanteessa eivätkä sen tulkinnat tällöin loukkaa demokratiaperiaatetta.

Itsekriminointisuojan ulottuvuus ja siihen liittyen todisteiden hyödynnettävyys hallintoprosessissa ja sanktiomenettelyissä on osin epäselvä kysymys. Kokonaan toinen kysymys on, tulisiko itsekriminointisuoja ulottaa myös hallinnolliseen ri-

---

859 Husa 2003, s. 17 ja Tuori 2000, s. 295. Husa (2003, s.16–17, 20) korostaa, että perusoikeudet ja vallanjako ovat keskeisessä asemassa oikeuden syvärakenteen tasolla ja on ongelmallista, jos toinen uhkaa kaventaa toista. Perusoikeusargumentoinnissa suojaa eivät tarvitse vain perusoikeudet vaan myös vallanjakoperiaate. Kummankin ulottuvuuden suojaaminen voidaan nähdä oikeuden normatiivisen ytimen suojamisena, jolloin toisen meneminen toisen edelle voi olla hankalasti yleisesti argumentoitavissa. Ks. myös Aarnio 2006, s. 113–117, joka näkee jännitteen oikeusvaltioideologian ja hyvinvointivaltiollisen ajattelumallin välisenä jännitteenä.

860 LaVM 19/2014, s. 5–6. PeVM 39/2014, s. 4.

861 Aarnio 1989, s. 225–230. Lainsäätäjän tarkoituksen nojautuvan tulkinnan (esityöskollisuus) kritiikistä ks. myös Virolainen – Martikainen 2010, s. 392. Ks. lisäksi Määrän (2012a, s. 219–221) analyysi tavoitteellisesta laintulkinnasta ja lainsäätäjän tarkoituksesta oikeuslähteenä.

862 Syrjänen 2012, s. 348–350, 377.

kosprosessiin ja hallinnollisiin sanktiomenettelyihin sen rikosprosessia vastaavassa laajuudessa. EIS:n näkökulmasta verotarkastus rinnastuu rikosasiaan, joten olisi johdonmukaista, että kaikki 6 artiklan keskeisimmät oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuusvaatimukset tulisivat siinä sovellettavaksi kuten myös itsekriminointisuojaan läheisesti liittyvä syyttömyysolettama. Koska asia ei ole yksinkertainen, kysymys olisi asetettava pikemminkin, olisiko itsekriminointisuoja sovellettava nykyistä laajemmin verotarkastuksessa ja missä laajuudessa sitä olisi sovellettava verotarkastuksessa ja muissa sanktiomenettelyissä. Mikäli veroasioissa tavoitteena on rikosprosessuaalisen itsekriminointisuojan loukkaamattomuus, keinoina ovat veronkorotuksen ja muiden sanktioiden poistaminen tai periaatteen soveltaminen tarkastusmenettelyyn sellaisenaan. Rinnakkaisten prosessien tilanteessa vaihtoehtona on myös tarkastusmenettelyn integroiminen täydellisesti osaksi esitutkintaa.

Jos itsekriminointisuoja tulisi sovellettavaksi hallinnollisessa rikosprosessissa ja sanktiomenettelyissä sen rikosprosessuaalista sisältöä vastaavassa laajuudessa ilman ajallista ja asiallista vaatimusta, yksinkertaistuisi hallintotuomioistuimen todistus oikeudellisen merkityksen arvioiminen. Jos väärin tietojen antamisesta tai tiedonantovelvollisuuden laiminlyönnistä seuraavat sanktiot poistettaisiin, voitaisiin tietoja hyödyntää vapaasti ja niiden merkitys arvioida vapaan todistusharkinnan mukaisesti. Samalla poistuisi myös merkittävä osa hyödyntämiseen liittyvistä tulkintaongelmista. Hallinto-oikeudellisten tietojenantovelvollisuutta tehostavien sanktioiden poistamista vastaan on kuitenkin painavia perusteita. Veroasioiden osalta kysymys on toisaalta veronsaajan tiedonsaantioikeuksista ja toimivasta verojärjestelmästä ja toisaalta yksilön oikeudesta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Joka tapauksessa perustavaa laatua oleva ristiriita vallitsee periaatteen rikosprosessuaalisen ja toisaalta sen hallinnollis-rikosprosessuaalisen soveltamisen välillä etenkin silloin, kun kyse ei ole rinnakkaisista menettelyistä. Ero ei myöskään selity johdonmukaisesti julkisen intressin tai seuraamuksen ankaruuden perusteella. Hallinnollinen sanktio, kuten veronkorotus voi olla huomattavasti ankarampi seuraamus kuin sakkotuomio. Asia vaatisi lainsäädännöllisiä ratkaisuja. Verovelvollisen oikeusturvan kannalta olisi perusteltua, että hänen asemansa verotarkastuksessa kokonaisuudessaan säänneltäisiin lailla.⁸⁶³

7.2.2 Aineellinen totuus, virallisperiaate ja selvityskynnys

Hallintoprosessia leimaa vahva pyrkimys aineelliseen totuuteen. Tavoitteena on, että päätöksen faktapremissit vastaavat ulkoprosessuaalista todellisuutta. Kun varmuus on saavutettu, mikä tosin jää usein vain haaveeksi, voidaan asia ilmaista toteamalla, että todennäköisyys on tällöin 1 tai 100 %. Virallisperiaate, joka ilmenee tuomioistuimen vahvana roolina asian selvittämisessä, on keino aineellisen totuuden saavuttamiseksi.

---

⁸⁶³ Vuorenää Verotus 2011, s. 510. Ks. myös Rangaistusuonteisia hallinnollisia seuraamuksia koskevan sääntelyn kehittäminen. Työryhmän mietintö 2018, s. 17–18.

Hallintoprosessilain 37 § asettaa tietynlaisen vaatimuksen asian selvittämisestä ja tuomioistuimelle vastuun siitä, että vaatimus täytetään. Näin ollen voidaan puhua selvityskynnyksestä, jota tutkimuksessani olen pyrkinyt määrittelemään tarkemmin. Tuomioistuimen selvittämisvastuuta koskeva säännös ei ole periaatenormi, jota voitaisiin soveltaa tapauskohtaisesti enemmän tai vähemmän intensiivisesti. Sitä noudatetaan kaikissa hallintoasioissa. Asiakohtaiset erot eivät koske selvittämisvastuun normatiivista velvoittavuutta vaan menettelyä, jossa tuomioistuin aineistoa hankkii.⁸⁶⁴ Normi ei kuitenkaan määrittele tarkemmin selvityskynnystä eli huolehtimisvastuun (velvollisuuden) sisältöä. Mitä asian riittävä selvittäminen tarkoittaa ja milloin asian voidaan katsoa tulleen päätösharkinnan edellyttämin tavoin riittävän kattavasti (laajasti) ja luotettavasti (laatu) selvitetynksi. Kynnys ei edellytä, että tuomioistuimella on käytössään kaikki asiaan vaikuttava selvitys, mutta selvitys ei saa olla olennaisesti puutteellista.⁸⁶⁵ Staffans on turvapaikkaprosessin osalta, määritellyt kattavuuden (robustness) vaatimukseksi päätöksenteon perustana olevan aineiston riittävydestä. Staffansin määritelmän mukaan päätöksenteon pohjana oleva materiaali on luotettavaa ja kattavaa (robust), jos se laadullisesti ja adekvaatilla tavalla valaisee hakijan väitteiden kannalta tärkeitä olosuhteita ja seikkoja, olosuhteita ja seikkoja, jotka ovat tärkeitä mahdollisesti vastaväitteiden osalta ja muita olosuhteita ja seikkoja, jotka ovat yleisemmin tärkeitä kokonaiskuvan muodostamiseksi yksittäisessä tapauksessa. Vaatimus selvitysaineiston riittävydestä (robustness) sisältää sekä määrällisen että laadullisen elementin. Todistusaineiston luotettavuus edellyttää selvitykseltä objektiivisuutta, jota turvapaikkaprosessin osapuoliasetelman epätaasa-arvoisuus, tärkeät intressit ja poliittiset kytkennät korostavat.⁸⁶⁶ Määritelmällä on mielestäni yleisempääkin merkitystä, kun selvityskynnyksen sisältöä hallintoasioissa pyritään täsmentämään.

Normatiivisesta velvoittavuudestaan ja tiukasta sanamuodostaan huolimatta, huolehtimisvastuun ulottuvuus vaihtelee tilannekohtaisesti asian laadun mukaan tasapuolisuuden ja oikeudenmukaisuuden rajoissa. Asian laatu määrittää sen, kuinka vahva pyrkimys aineelliseen totuuteen on. Huolehtimisvastuuta ja tuomioistuimen aktiivista selvittämisvelvollisuutta ohjaa ja rajoittaa tuomioistuimeen kohdistuva puolueettomuusvaatimus, joka osaltaan turvaa aineellista totuutta, mutta tuo myös

---

864 Aer 2009, s. 765. Ks. myös Mäenpää 2007, s. 368–369 ja 384–385.

865 Mäenpää 2007, s. 386.

866 Staffans 2011, s. 89–90. Staffans on siirtänyt Pölösen (2003, s.126) määritelmän riittävästä oikeudenkäyntiaineistosta hallintoprosessuaaliseen kontekstiin. Staffansin (s. 84) mukaan edellytyksenä on, että hakijan vaatimus on ensiasteessa tutkittu laadullisesti asianmukaisesti. Laadullisesti hyväksyttävää tietoa tulee olla olosuhteista ja kysymyksistä, jotka ovat olleet relevantteja ensiasteessa tehdyn päätöksen kannalta. Lisäksi laadullisesti hyväksyttävää tietoa täytyy olla kaikista sellaisista seikoista ja olosuhteista, jotka ovat relevantteja viranomaisen mahdollisten lisäväitteiden osalta. Lopuksi tuomioistuimen tulee myös johtaa prosessia, arvioida todisteluteemoja ja laadullisesti hyväksyttävällä tavalla tutkia seikkoja ja olosuhteita, jotka eivät suoranaisesti ilmene osapuolten väitteistä, mutta jotka ovat relevantteja kokonaiskuvan muodostamiseksi asiassa.

samalla tietynlaisen jännitteen asianomaisen velvollisuuden ja vaatimuksen välille. Lisäksi siihen vaikuttaa asianomaisen oikeusturvaintressin suuruus.⁸⁶⁷ Kynnystä nostaa voimakas tai yksipuolinen puuttuminen yksityisen oikeusasemaan, kuten perusoikeuksia tai -vapauksia rajoittavat päätökset tai muuten asianomaisen oikeusasemaan vaikuttavat toimet. Vastaavasti kynnystä nostaa yleisen edun tärkeys. Näin tapahtuu esimerkiksi yleistä turvallisuutta, terveydenhuoltoa, ympäristöä, sosiaaliturvaa ja verotusta koskevista asioista.⁸⁶⁸ Tietyissä asiaryhmissä selvityskynnystä voidaan lähtökohtaisesti pitää korkeana kuten lastensuojeluasioissa ja kansainvälistä suojelua koskevista asioista. Viime mainitussa asiaryhmässä suojeluintressi on voimakas ja asian laajalle selvittämiseksi on myös selkeää UNCHR:n palkolaissopimukseen perustuvaa kansainvälisoikeudellista tukea.⁸⁶⁹ Asiaissa, joissa yksityisen asianomaisen oikeusturvaintressi on voimakas, selvityskynnystä voidaan laskea, joka siis tapahtuu niin sanotusti aineellisen totuuden kustannuksella edellyttäen, että tätä kompensoidaan viranomaisen näyttökynnystä korottamalla. Tällaisia asioita ovat esimerkiksi veroasiat, joissa kyse on veronkorotuksesta veroilmoituksessa annettujen väärin tai puutteellisten tietojen perusteella tai veroilmoitusta ei ole annettu lainkaan tai muutoin asianomaiselle raskaita velvoitteita asettavat tai luvan tai edun peruutusta koskevat asiat. Merkitystä voidaan antaa myös suhteellisuus- ja kiireellisyysnäkökohdille samoin kuin prosessiekonomisille näkökohdillekin. Selvitystä ei voida jatkaa kustannuksista ja viranomaisen resursseista välittämättä, miten pitkään tahansa, vaikka asiaan vaikuttavaa selvitystä olisikin vielä saatavissa. Selvityskynnys ei ole ylittynyt ja päätösharkinnalle on este. Tilanne ratkeaa sen mukaan, miten tärkeäksi aineellinen totuus arvioidaan suhteessa prosessiekonomiaan. Tavanomaista on lisäksi, että yleistä ja yksityistä intressiä joudutaan punnitsemaan keskenään, jolloin lopputuloksen voi päätellä vaikuttavan myös selvityskynnykseen. Kun yksityinen intressi painaa julkista intressiä enemmän, perustelee tämä korkean näyttökynnyksen asettamista viranomaiselle. Aineellisen totuuden tavoittelusta voidaan tällöin tinkiä selvityskynnystä laskemalla.⁸⁷⁰ Huolehtimisvastuun ja selvitysvelvollisuuden ulottuvuutta määrittää myös se, kuinka syväksi hallinto-

867 Ks. esim. Diesen 2003, s. 82. Lindkvist 2018, s. 117.

868 Mäenpää 2007, s. 383 ja 386.

869 Staffans 2011, s. 84–85 ja UNHCR:n pakolaissopimuksen soveltamista koskeva käsikirja (1992) kappaleet 195–196, 201 ja 205.

870 Lindkvist 2018, s. 163, 213–214, 222–224. Lindkvist on Ruotsin hallintoprosessilain asian selvittämistä koskevan säännöksen (FPL 8 §) tulokinnassaan päätenyt siihen, ettei hallinto-oikeudessa/-prosessissa ole yleistä kaikille asia- ja juttutyypeille yhteistä selvityskynnystä, vaan kynnys vaihtelee lukuisten eri suuntiin vaikuttavien kriteereiden perusteella. Sen sijaan Lindkvistin mukaan kohtuullinen selvityskynnys on tavanomainen, joka epävarmoissa tapauksissa voidaan ottaa lähtökohdaksi ja josta poikkeamat suuntaan tai toiseen ovat mahdollisia. Lindkvist on tutkimuksessaan tarkemmin selvittänyt kynnukseen vaihteluun vaikuttavia tekijöitä. Ks. Lindkvist 2018, s. 116–119 ja 180–237. Tuomioistuimen selvitysvastuun (FPL 8.1 §, Lag (2013:86)) sisällön ja ulottuvuuden vaihteluun vaikuttavista tekijöistä ks. myös Wennergren – von Essen 2013 s. 89–102.

tuomioistuimen viranomaisen harkintaan kohdistaman kontrollin syvyys etenkin laillisuuskysymyksissä tulee mieltää.⁸⁷¹

Selvää on, ettei hallintoprosessissa ole yhtä ja yleistä selvityskynnystä. Selvityskynnyksen vaihtelee edellä mainittujen kriteereiden perusteella asia- ja asiaryhmäkohtaisesti.⁸⁷² Tämä ei kuitenkaan tarkoita, ettei tietty selvityskynnyks voisi olla yleinen tai tavanomainen joissain asioissa tai asiaryhmissä. Näin ollen olisi myös mahdollista luokitella hallintoasioita ja asiaryhmiä niiden tavanomaisen selvityskynnyksen perusteella,⁸⁷³ millä parannettaisiin edellytyksiä arvioida ratkaisun todistusvaikutusta rikosprosessissa. Tämän tutkimuksen puitteissa tehtävään ei kuitenkaan ole ollut mahdollista ryhtyä sen laajuuden vuoksi.

Näin ollen ja koska selvityskynnyks joustaa tai vaihtelee, vaihtelee myös hallintotuomioistuimen todistusharkinnan luotettavuus ja ratkaisun näyttöarvo. Mitä korkeampi selvityskynnyks (selvityksen kattavuus ja luotettavuus) on, sitä parempi on ratkaisun näyttöarvo ainakin teoriassa. Selvityskynnyksen korkeudesta ei kuitenkaan muodostu riittävän selkeää ja yhtenäistä kuvaa sitä koskevista määrittelyistä huolimatta. Selvityskynnyks jää riippumaan moninaisista sekä tilannekohtaisesti vaihtelevista että periaatteenluontoisista seikoista. Tämä puolestaan vaikeuttaa hallintotuomioistuimen näyttöarvon määrittystä. Selvityskynnyks näyttöarvon kriteerinä ei ole riittävän käyttökelpoinen. Mikäli selvityskynnyks kyettäisiin normitasolla määrittelemään tarkemmin, helpottaisi tämä myös ratkaisun näyttöarvon määrittystä. Selvityskynnyksen vaihteluun vaikuttavia tekijöitä ei meillä liene myöskään kattavasti tutkittu, systematisoitu eikä luokiteltu selvityskynnyksen laajuuden perusteella. Toisaalta vaikka selvittämiskynnyks kyettäisiinkin määrittelemään tarkemmin, jäisi sen ylittyminen joka tapauksessa tapauskohtaisesti arvioitavaksi. Selvityskynnyksen korkeuden arviointia rikostuomioistuimessa helpottaisivat tällöin hallintotuomioistuimen perustelut koskien selvityksen laatua ja laajuutta. Esimerkiksi korkeimman hallinto-oikeuden suullisen käsittelyn tarpeellisuutta koskevista lausumista ei aina sellaisenaan voi päätellä selvityskynnyksen korkeutta. Lausumilla otetaan useimmiten kantaa relevantin lisäselvityksen mahdollisuuteen ei välttämättä siihen, kuinka laajaa kirjallista selvitystä asiassa on sinänsä edellytetty. Tuomioistuimen huolehtimisvastuuta ei ole kuitenkaan syytä vähätellä. Tuomioistuimen vahva normatiivinen velvollisuus huolehtia selvityskynnyksen ylittymisestä⁸⁷⁴ on hallintoprosessuaalinen piirre, joka jo sellaisenaan lisää todistusharkinnan luotettavuutta ja ratkaisun näyttöarvoa. Selvyden vuoksi todettakoon, että selvityskynnyksen ylittymisestä ei

871 Mäenpää 2007, s. 386–387. Tarukannel – Tolvanen 2010, s. 936. Koivuluoma ym. 2020, s. 59.

872 Tarukannel – Jukarainen 1999, s. 47–49.

873 Lindkvist on sijoittanut eri asiat ja asiaryhmät niissä vaadittavan selvityskynnyksen perusteella luokkiin laaja, suhteellisen laaja ja rajoitettu. Kun selvityskynnyks on laaja, tarkoittaa tämä samalla sitä, että aineiston tulee olla jokseenkin kattavaa eikä suurempaa epävarmuusmomenttia tule vallita. Lindkvist 2018, s. 160–161 ja 235–237.

874 Aer 2009, s. 762, 771 ja 765. Saukko 2013a, s. 179.

voida tehdä päätelmiä näyttökynnyksen ylittymisestä. Virallisperiaatteella pyritään turvaamaan selvityskynnyksen ylittyminen ja sitä kautta myös näyttökynnyksen ylittyminen, mutta näyttö- ja selvityskynnys ovat eri asioita. Selvityskynnyksen ylittyminen lisää tuomioistuimen oikeustosisekkaa koskevan todennäköisyysarvioin luotettavuutta mutta ei välttämättä lisää todennäköisyysarvion suuruutta.

Asian selvittämisessä on kyse myös prosessin johtamisesta. Lähtökohtaisesti suullinen prosessi turvaa materiaalisen prosessinjohtoon eri tehtävien toteutumista paremmin kuin kirjallinen ja ne myös käytännössä toteutuvat siinä helpommin.⁸⁷⁵ Nähdäkseni hallintoprosessin kirjallinen luonne edellyttää tuomioistuimen materiaaliselta prosessinjohtolta suurempaa aktiivisuutta, jonka jo lähtökohtaisesti edellytetään olevan aktiivisempaa tuomioistuimen selvitysvelvollisuudesta ja virallisperiaatteesta johtuen kuin määräämisperiaatetta noudattavissa dispositiivisissa riita-asioissa. Toisaalta sekä suullinen että kirjallisen oikeudenkäyntimenettely asettavat prosessinjohtolle samoja vaatimuksia. Tuomioistuimen on materiaalisella prosessinjohtollaan huolehdittava siitä, että riitaiset ja riidattomat tosiseikat on eroteltu ja todistusteemat näin ollen määritelty, tarjottu näyttö on relevanttia ja kohdennettu oikein todistusteemoihin eikä turhaa todistelua sallita, osapuolten puutteelliset tai epäselvät lausumat tarkennettu jne. Rikosjutuissa riitaisten ja riidattomien seikkojen erottelu tapahtuu jo syyteharkintavaiheesta ja ilmenee syyttäjän haastehakemuksesta. Vaikka periaatteessa kirjallinen prosessi ei sellaisenaan olekaan este prosessinjohtoon selventävän eikä rikastavan funktion toteutumiseksi, ei suullisen prosessin etuja tässä suhteessa voida kiistää.

Kun menettely hallintoasioissa on edelleenkin pääsääntöisesti kirjallista, saattaa niissä suulliseen käsittelyyn verrattuna jäädä helpommin puutteellisuuksia, epäselvyyksiä tai väärinkäsityksiä, jotka liittyvät esimerkiksi valituksen kohteeseen, vaatimukseen tai todistusaineistoon. Kun epäselvyyttä on riitaisista ja riidattomista tosiseikoista ja siitä, mistä ja mitä selvitystä asiassa vielä tarvittaisiin, todistusharkinnan pohjaksi tarvittava aineisto ei ole laadullisesti eikä määrällisesti riittävää. Tuomioistuimen huolehtimis- ja selvitysvelvollisuus jää täyttymättä ja rikastava funktio toteutumatta. Esimerkiksi verovalitusasioissa tiettyjä verolajeja, kuten tuloverotusta, perintö- ja lahjaverotusta sekä kiinteistöverotusta, koskevaa muutoksenhakua on käsitelty jo oikaisulautakunnassa, jossa verovelvollista ja mahdollisesti myös veronsaajaa on jo kuultu. Käytännössä lienee harvinaista, että hallintotuomioistuimet jo toteutuneen ja sen itse toteuttaman kuulemismenettelyn lisäksi pyytäisivät

---

875 Virolaisen (2012b, s. 202) mukaan materiaalisen prosessinjohtoon eri funktioita ovat 1) aineiston selventäminen (epäselvyyksien ja ristiriitaisuuksien korjaaminen), 2) aineiston täydentäminen eli rikastaminen (rikastava prosessinjohto), 3) aineiston rajoittaminen ja 4) asianosaisten informoiminen prosessimateriaaliin liittyvistä ja oikeudellisista kysymyksistä (informatiivinen prosessinjohto). Materiaalisesta prosessinjohtosta siviiliprosessissa ks. Laukkanen 1995, s. 277–279, Leppänen 1998, s. 151, 209–211, 290 ja Vaitoja 2014, s. 301–304. Prosessinjohtosta rikosprosessissa ks. esim. Jokela 2015, s. 120–126, Virolainen 1988, s. 357–358 ja Saramäki 2016, s. 742–757.

asianosaisilta lisäselvitystä. Päätösharkinta tapahtuu siten käytännössä jo prosessitaloudellisten syidenkin vuoksi pääsääntöisesti kuulemismenettelyssä kertyneen aineiston valossa ja sen perusteella, mitä osapuolet ovat väitteidensä tueksi osanneet esittää. Vaikka verovelvollisen ohjaaminen prosessissa onkin tuomioistuimen eikä oikeudenvallontayksikön tehtävänä saattaakin olla tarpeen, että oikeudenvallontayksikkö ohjaa verovelvollista ottamaan kantaa esitettyihin väitteisiin tai pyytää verovelvollista esittämään lisäselvitystä tietyistä seikoista tai väitteistä.⁸⁷⁶ Toisaalta asian selvittämistä ja etenkin suullista ja valmistelemaa suullista käsittelyä koskevat säännökset tarjoavat mahdollisuudet asian perusteelliseen selvittämiseen.⁸⁷⁷

7.2.3 Näytön arviointi

Vaikka hallintoprosessi on pääsääntöisesti kirjallista, se ei mielestäni sisällä lainsäädännöstä johtuvia menettelyllisiä piirteitä, joiden vuoksi hallintoprosessuaalisten ratkaisujen näyttöarvo rikosjutuissa olisi jo lähtökohtaisesti ja yleisesti ottaen pidettävä huonona. Koska näyttöarvo määräytyy aina oikeustositseikkakohtaisesti, on olennaista analysoida perusteellisemmin, minkälaisesta oikeustositseikasta tai kysymyksestä aiemmassa ratkaisussa on kyse. Prosessiperiaatteiden vaikutus ratkaisun näyttöarvoon ei ole vakio vaan vaihtelee. Viittaamalla ylimalkaisesti hallintoprosessin erityispiirteisiin tai sen yleisestä lainkäyttöä koskevista säännöistä poikkeaviin prosessisäännöksiin ei ratkaisun näyttöarvoa voida määrittää luotettavasti. Luvussa 4.3 käsiteltiin välittömyys- ja suullisuusperiaatteen merkitystä todistusharkinnan luotettavuuden kannalta ja sen alisteista asemaa asian selvittämiseksi. Mikäli kyse on paremmin kirjallisella kuin asianosaisia ja todistajia suullisesti kuulemalla selvitetävästä tosiseikasta, ei suullisen käsittelyn puutetta luonnollisestikaan voida katsoa heikentävän ratkaisun näyttöarvoa. Myöskään kirjallisen todistajankertomuksen sallittavuus ei välttämättä heikennä todistusharkinnan ja johtopäätösten luotettavuutta.

Tuomioistuimen ratkaisun näyttöarvo on riippuvainen tuomioistuimen todistusharkinnan luotettavuudesta, jota todistusharkintamalleja hyödyntämällä pystytään ainakin teoriassa parantamaan. On kuitenkin huomioitava, että vapaan todistusharkinnan ajatus on jo itsessään ja pohjimmiltaan idealistinen. Inhimillisten kognitiivisten kykyjen rajoittuneisuus asettaa rajat myös todistusharkinnan luotettavuudelle.⁸⁷⁸ Todistusharkintamallit tarjoavat tuomarille välineitä kontrolloida todistusharkintansa rationaalisuutta ja objektiivisuutta. Todistusarvo- ja hypoteesimetodit sisältävät analyttisen lähestymistavan näyttöön eli sen jäsentämisen

876 Pitkäranta 2005, s. 30 ja 83, Myrsky – Rabinä 2015, s. 525, Peltonen ja Rabinä 2012, s. 381. Myrskyn, Rabinän ja Peltosen mukaan hallintotuomioistuimen suulliset käsittelyt muodostavat kuitenkin tästä poikkeuksen.

877 Suullisesta valmistelusta ks. edellä alav. 795–796 kohdalla.

878 Ks. Cohen 1983, s. 15–21. Vapaan todistusharkinnan sääntelystä common law järjestelmässä ks. esim. Jackson – Summers 2012, s. 40–45.

todistusteemoiksi, todistustositseikoiksi, aputosiseikoksi ja niiden kohdentamisen teemoihin.⁸⁷⁹ Mallien hyöty hallintoprosessissa perustuu siihen, että niiden sovelta-
minen edellyttää näyttö- ja oikeuskysymysten erottelemista mukaan lukien erilaista
intressipunnintaa ja ennustusluontoista harkintaa edellyttävät kysymykset. Tämän
tulisi myös heijastua perusteluihin. Näyttö- ja oikeuskysymysten erottelu on edel-
lytys sille, että tuomioistuimen todistusharkintaa voidaan pitää luotettavana ja sen
luotettavuutta on mahdollista arvioida. Oikeustositseikkojen yksilöinti on tärkeää jo
siitä syystä, että rikostuomioistuimen arvioinnin kohteena ovat oikeudellisesti rele-
vantit tosiseikat, jotka ovat kummassakin prosessissa samoja. Samuuden arviointi ei
ole mahdollista ilman oikeustositseikkojen riittävän selkeää yksilöintiä.

Intuition osuutta todistusharkinnassa ja päätöksenteossa ei voida eikä ole tarpeen
sulkea pois. Kun inhimillinen harkinta- ja päätöksenteko ymmärretään psykologi-
sesti sekä intuitiivisten että analyttisten prosessien yhteistoimintana, todistushar-
kinnan luotettavuus ei riipu yksinomaan perinteisesti rationaaliseksi ymmärretystä
ajattelusta loogis-deduktiivisine päättelymuotoineen.⁸⁸⁰ Päätöksenteon perustumi-
nen intuitiolle ei yksiselitteisesti merkitse sen epäluotettavuutta.⁸⁸¹ Oikeudellinen
harkinta ei ole yksinomaan joko intuitiivista tai rationaalista vaan ajatteluprosessit
ovat toisiinsa kietoutuneita.⁸⁸² Avoimeksi jää kysymys, onko olemassa optimaalinen
intuitiivisten ja analyttisten ajatteluprosessien suhde ja missä määrin prosesseihin
voidaan vaikuttaa. Yksinomaan intuitiolle perustuva päätöksenteko on kuitenkin
epäluotettavaa. Psykologisten tutkimusten perusteella tiedostetaan inhimillistä
ajattelua rasittavat vinoutumat ja niistä seuraavat väärinarvioinnit. Johtuen todistus-
harkinnan taustalla vaikuttavista kognitiivista prosesseista tuomarit altistuvat myös
mediajulkisuuden todistusharkinnan luotettavuutta heikentäville vaikutuksille.⁸⁸³

Hallintotuomioistuimen näytön arvioinnin rakenteellisella ominaispiirteellä on
merkitystä hallintotuomioistuimen todistusharkinnan luotettavuuden ja ratkaisun
näyttöarvon kannalta. Kokemussääntöjen hallintajärjestelmä sijoittuu hallinnon ra-
kenteisiin ja viranomaisella on sen vuoksi lailla säänneltyä harkintavaltaa niin näyttö-

---

879 Hypoteesimetodista ja todistusarvometodista rikosprosessissa Pölonen – Tapanila 2015, s. 93, 97. Todistusarvometodin rationaalisuudesta Gräns 2003, s. 211–213. Todennäköisyysteoreettisesta malleista Klami 2000, s. 27–35.

880 Thompson 2009, s.170, Järvillehto 2015, s. 25, Frankish – Evans 2009, s. 1, Samuels 2009, s. 131, Järvillehto 2015, s. 26–30, Thompson 2009, s.171–195, Raami 2016, s. 16–22.

881 Myrsky 2010, s. 411. Asiantuntijan intuitiosta Raami 2016, s. 49 ja 83–86 ja 94. Intuitiosta ja sen merkityksestä ks. myös Jokela 2015, s. 330, Gräns 2003, s.189–191 ja 204–210, Sorvettula – Klami – Rahikainen 1995, s. 31–32, Huovila 2003, s. 136–139 ja Pölonen – Tapanila 2015, s. 39 ja 84.

882 Evansin (2009, s. 33, 42) mukaan olisi puhuttava mieluummin yhdestä systeemistä, joka käsittää kahden tyyppisiä kognitiivisia prosesseja.

883 Petterson – Dahlman – Sarwar JT 2017–18, s. 370–376, Mercier – Sperber 2009, s.163–164, Raami 2016, s. 24–25, 3–36, 41 ja 51, Phalén JT 2013–14, s. 796–806. Dahlman 2018, s. 19, 45, 319–322.

kuin laintulkinta- ja lainsoveltamiskysymyksissäkin.⁸⁸⁴ Aineelliselle hallinto-oikeudelle on ominaista sääntelyn avoimuus, joka väljänsisältöisillä intressipunninta- ja tavoite/keinonormeilla jättää lainsoveltajalle runsaasti liikkumavaraa. Antaessaan oikeussuojaa ja kontrolloidessaan hallintoa tuomioistuimet joutuvat rajoittumaan hallintoviranomaisen harkintavallan laillisuuskontrolliin.⁸⁸⁵ Hallintoviranomaisen harkintavalta merkinnee käytännössä sitä, että hallintotuomioistuimet näyttöä arvioidessaan joutuvat tukeutumaan hallintoviranomaisen kokemussääntöjä koskevaan asiantuntemukseen eivätkä arvioinnissaan ainakaan ilman uutta selvitystä poikkeaa hallintoviranomaisen näytön arvioinnista.

Kun huomioidaan, että laillisuuskontrollin kohteena oleva hallintomenettely on asiaryhmäkohtaisesti pitkälle erikoistunutta ja asianomaisen erityisalan lainsäädännön ja kokemussääntöjen tuntemusta edellyttävää ja että valituksenalainen päätös on tehty virkavastuulla, ei kyseisiä hallintolainkäytön rakenteellisia tekijöitä ainakaan lähtökohtaisesti voida pitää hallintotuomioistuimen päätöksen todistusarvoa heikentävinä. Toisaalta tukeutuminen hallintoviranomaisen tekemään arviointiin ja asiantuntemukseen saattaa myös vaarantaa syytetyn oikeusturvan. Päätöksen oikeellisuutta ei takaa se, että päätös tehty virkavastuulla.⁸⁸⁶

Tuomioistuinkontrollin intensiteetin vaihtelu on hallintoprosessuaalisen ratkaisun todistusvaikutukseen arvioimiseen liittyvä epävarmuustekijä. Kyse on siitä, millainen tuomioistuimen asiallisen tutkimisvallan sisältö ja ulottuvuus kulloinkin on tai millaiseksi se kulloinkin muotoutuu. Missä määrin tutkintaa ohjaa lähtökohtalettamus viranomaisen päätöksen oikeellisuudesta. Rikostuomioistuimen kannalta on ongelmallista, jos kontrollin tiiviys eli syvyys vaihtelee tuomioistuimen kontrolloidessa viranomaisen harkintaa ja tulkintaa laillisuuskysemissä. Mikäli tämä käytännössä merkitsee sitä, että hallintotuomioistuin ei välttämättä kaikissa tapauksissa samalla intensiteetillä tutki tosiasioiden paikkansapitävyyttä, on kyseessä olennainen hallintotuomioistuimen ratkaisun todistusarvon määrittämisessä huomioitava seikka. Rikostuomioistuimen tulisi tällöin tietää, miten ja millä kriteerein tutkimuksen intensiteetti vaihtelee eri asiaryhmissä tai mahdollisesti jopa tapauskohtaisesti voidakseen arvioida ratkaisun todistusvaikutuksen oikein. Toisaalta, mikäli kontrollin tiiviys on viime kädessä nähtävissä ratkaisusta, sen vaihteluun liittyvä muu tiedon puute ei välttämättä ole kovin haitallista. Merkitystä on lisäksi sillä, jos hallintoviranomaisen harkintavallan ja tuomioistuimen tutkimisvallan rajoja määriteltäessä tutkimuksen ulkopuolelle siirtyy tosiasiallisesti laillisuuskontrollin piiriin kuuluvaa viranomaisen näytön arviointia. Jossain määrin tätä kompensoi kuitenkin viranomaistoiminnan lainalaisuus, asiantuntemus ja kokemussääntöjen hallinta.

884 Tolvanen – Tarukannel LM 2011, s. 1121.

885 Tolvanen – Tarukannel LM 2011, s. 1123–1124.

886 Ks. esim. Diesen 2003, s. 82.

7.2.4 Näyttökynnys näyttöarvon määrittämisen perustana

Hallintoprosessuaalisen ratkaisun näyttöarvo kussakin tapauksessa riippuu osin tuomioistuimen käytössä olleen näytön vahvuudesta. Mille näytön varmuustasolle on ylletty ja miten kauas vaaditusta tasosta on jääty tai menty jopa sen yli. Tuomioistuimen soveltaman näyttökynnyksen korkeus antaa tietoa vastaanotetun näytön vahvuudesta eli tuomioistuimen todennäköisyysarvion lopputuloksesta. Hallintoprosessuaalisen ratkaisun todistusarvoa määrittäessä onkin olennaista tietää, mikä näyttökynnys hallintoprosessissa on tai miten korkeaa näyttökynnystä hallintotuomioistuin on kulloinkin soveltanut, koska näytön vahvuutta koskevat päätelmät voidaan nojata osin siihen. Mitä korkeampi näyttökynnys on, sitä suurempi on näyttöarvo kynnyksen ylittyessä. Syytettä tukevan tosiseikkaväitteen osalta tämä vaikuttaa luonnollisestikin tuomitsemiskynnyksen ylittymiseen vaadittavan lisänäytön määrään. Tähän vaikuttaa myös se, missä määrin konkreettinen näyttökynnys rikosprosessissa joustaa eli kuinka suureksi näyttökynnysten ero tällöin muodostuu. Sen sijaan abstraktinen näyttökynnys ei lähtökohtaisesti jousa rikosjutuissa. Abstrakti näyttökynnys asettunee myös verorikosten sekä yleensäkin talousrikosten osalta muiden rikostyyppien kanssa vastaavalle tasolle, ensin mainittuihin usein liittyvistä mittavista näyttövaikeuksista huolimatta. Mikäli hallinto- ja rikostuomioistuimen tietyn oikeustositseikan osalta soveltamat näyttökynnykset voisivat teoriassa tai käytännössä yhtyä, olisi tämä prosessitaloudellisuuden kannalta huomattava etu. Yhteiskunnan ja asianosaisten kustannuksia ja aikaa säästyisi lisätodistelun käydessä tarpeettomaksi edellyttäen kuitenkin, että todistusharkinnat molemmissa tuomioistuimissa vastaisivat toisiaan.

Hallintotuomioistuimen ratkaisun näyttöarvon määrittämisessä joudutaan siis tukeutumaan näyttökynnykseen arvonmäärittämisen perustana. Näyttökynnys kuvaa kuitenkin vain sitä, miten vahvaa riittävä näyttö on, ei sitä, miten vahvaa näyttö tosiasiallisesti on ollut. Näin ollen näyttökynnys ja sen ylittyminen tai ylittymättä jääminen voivat antaa vain summittaista tietoa hallintoprosessuaalisen ratkaisun todennäköisyysarvion suuruudesta. Toisaalta rikostuomioistuimella ei ole näyttökynnyksen ja tuomioperustelujen lisäksi muitakaan keinoja määrittää hallintoprosessuaalisen ratkaisun näyttöarvoa. Vaikka näyttöarvo on sitä parempi, mitä korkeampi näyttökynnys on ylittynyt, päinvastaisessa tapauksessa ratkaisun näyttöarvosta on vaikea tehdä päätelmiä yksinomaan näyttökynnyksen perusteella. Näyttö- ja selvityskynnys eroavat käsitteellisesti toistaan, mutta vaikuttavat yhdessä ratkaisun näyttöarvoon. Mitä korkeampi selvitys- ja näyttökynnys yhteensä ovat, sitä parempi on ratkaisun näyttöarvo edellyttäen, että kynnys on ylittynyt.

Hallintoprosessuaalisen ratkaisun todistusarvon määrittämisen perustaminen hallintoprosessuaaliseen näyttökynnykseen on ongelmallista myös sen vuoksi, että yhtä ja yleistä näyttökynnystä ei ole, vaan kynnykset vaihtelevat asiaryhmä- ja asiakkohtaisesti. Yleisesti ottaen hallintoprosessuaalista normaalinäyttökynnystä voidaan pitää korkeampana kuin siviilijutuissa mutta matalampana kuin rikosjutuissa.

Näyttökynnys hallintoprosessissa on kuitenkin huomattavasti monitahoisempi kysymys kuin rikosprosessissa, jossa abstraktilla tasolla on yksi näyttökynnys.⁸⁸⁷ Lähtökohtaolettamana voidaan pitää, että tietyissä asioissa ja asiaryhmissä tietty näyttökynnys on yleinen tai tavanomainen. Riittävää tietoa ei kuitenkaan ole siitä, onko tällaista normaalinäyttökynnystä ja jos on niin, millainen se eri asia- ja asiaryhmissä olisi.

Ratkaisun todistusarvon määrittäminen vaikeuttaa edelleen se, että säädännäisiä hallinto-oikeudellisia todistustaakkanormeja on suhteellisen vähän. Hallintoprosessilain 57 §:n 2 momentti asettaa selkeän näyttökynnysvaatimuksen tuomioistuimelle, vaikka kyse ei olekaan todistustaakkanormista. Sen 2 kohdan mukaan tuomioistuin voi asianosaisen vaatimuksesta huolimatta jättää suullisen käsittelyn järjestämättä muun ohessa silloin, kun merkityksellisistä tosiseikoista on jo saatu ei varteenotettava epäily eli ”beyond reasonable doubt” -tasoinen näyttö.⁸⁸⁸ Mikäli tuomioistuin on hylännyt vaatimuksen kyseisellä perusteella, on hallintotuomioistuimen asianomaisia tosiseikkoja koskevan ratkaisun näyttöarvo varsin korkea. Rikosprosessissa kyseisten tosiseikkojen toteen näyttämiseksi tarvittavan lisänäytön tarve pienenee tai sitä ei enää ole.

Säädännäiset normit antavat arvokasta informaatiota näyttökynnyksen korkeudesta mutta jättävät luonnollisestikin sijaa erilaisille tulkinnoille siitä, miten korkeaksi niiden ilmaisema näyttövaatimus on mielletävä. Oikeuskäytännön tai tutkimuskirjallisuuden todistustaakkanormit tai -suositukset eivät myöskään kykene abstraktilla tasolla yksiselitteisesti määrittelemään, miten vahvaksi riittävä näyttö normin soveltamisalalla on mielletävä ja mikä väärän päätöksen syntymistodennäköisyys on. Yhtenäistä todistustaakkateoriaa näyttökynnyksineen ei ole. Todistustaakkanormeilla ei myöskään voida ratkaista, mikä kussakin yksittäistapauksessa on katsottava riittäväksi näyttöksi. Toisaalta, mikäli tämä olisi mahdollista, voitaisiin ratkaisun näyttöarvo suoraan perustaa hallintotuomioistuimen soveltamaan todistustaakkanormiin. Todistustaakkasuositukset voidaankin mieltää lähinnä ohjeiksi siitä, miten päätöksentekotilanteessa vallitsevaan epävarmuuteen on suhtauduttava.⁸⁸⁹ Kuinka suuri väärän päätöksen syntymistodennäköisyys – suuntaan tai toiseen – on ja miten suuri riski voidaan hyväksyä. Riskin pienentäminen toiseen suuntaan kasvattaa väärän päätöksen riskiä toisessa suunnassa. Samalla kun näyttökynnystä korottamalla varmuus ja väärän päätöksen riski vähenee tietyssä suhteessa, kasvaa toisaalta riski väärästä päätöksestä toisessa suhteessa vaaditun varmuustason jäädessä saavuttamatta. Mitä suuremmaksi väärän päätöksen haitta arvioidaan verrattuna toiseen suuntaan menevään päätöksen haittaan, sitä korkeampaa näyttökynnystä

---

887 Hallintotuomioistuinten diaarikaavassa nimikeitä on noin 300. www.kho.fi/fi/index/korkein_hallinto-oikeus/tehtavat/diaarikaava.html.

888 HE 29/2018 vp, s. 123.

889 Klami 2000, s. 73.

voidaan puolustaa. Asia ratkeaa lopullisesti tuomioistuimen arvioidessa näyttöä, jolloin todistustaakkanormi näyttökynnyksineen joustaa ja konkretisoituu.

Todistustaakkanormien suhde aineelliseen totuuteen on epäselvä kysymys.⁸⁹⁰ Selvää on, että korkean näyttökynnyksenkään ylittyminen ei takaa ratkaisun oikeellisuutta vaan erehtymisen ja väärin päätösten riski on aina olemassa. Vastaavasti näyttökynnyksen ylittymättä jääminen ei takaa vastakkaiselle faktapremissille rakentuvan päätöksen materiaalista oikeellisuutta. Klamin mukaan pyrittäessä aineelliseen totuuteen ja vaadittaessa sen myötä korkeaa näyttökynnystä voidaan erehtyä tekemään väärä päätös, kun näyttökynnys ei ylity.⁸⁹¹ Kaavamaiset todistustaakkanormit, varsinkin kun näyttökynnys on asetettu korkealle, voivat johtaa siihen, että hyväksytään melkoinen virheellisten päätösten riski.⁸⁹²

Kun jokin seikka on jäänyt vaille riittävää selvitystä eikä sitä siten voida asettaa ratkaisun perustaksi, ei tämä vielä merkitse, että sen vastatosisikka olisi tullut näytetyksi. Yhden suuntaisen todennäköisyyskäsityksen mukaisesti teemaa ja sen vastakohtaa koskevan näytön todennäköisyyksien summa voi olla pienempi kuin 1. Loppu on epävarmuutta, harmaata vyöhykettä, josta suuntaan tai toiseen ei voida tehdä ratkaisevia päätelmiä eli näyttö molempiin suuntiin on heikko.⁸⁹³ Tällaisissa harmaaksi jäävissä tapauksissa saattaa aineellisen totuuden toteutumisen todennäköisyyttä ajatellen olla perusteltua laskea näyttökynnystä, jolloin ratkaisu perustetaan tapahtumainkululle, jota osapuolten esittämän selvityksen perustella voidaan pitää todennäköisimpänä.⁸⁹⁴ Näyttökynnyksen alentaminen ei siten automaattisesti merkitse virheellisen päätöksen riskin lisääntymistä. Näyttökynnys tulisi luonnollisestikin asettaa siten, että aineellisesti oikean ratkaisun todennäköisyys kussakin yksittäistapauksessa olisi mahdollisimman suuri.⁸⁹⁵ Koska hallintoprosessissa asia tulee selvittää perusteellisesti ennen todistustaakkasääntöihin turvautumista, olennainen kysymys on, onko asia tullut siinä määrin selvitettyksi, että väärin päätösten riski voidaan hyväksyä.⁸⁹⁶ Toisin sanoen, ovatko selvitys- ja näyttökynnykset ylittyneet.

Tutkimuksessa on tarkasteltu Klamin tutkimusryhmineen kehittämää menetelmää näyttökynnyksen määrittelemiseksi, jossa väärin päätösten haittoja arvioidaan tiettyjen kriteerien avulla ja sovelletaan numeerisia arvoja edellyttäviä todennäköisyysteoreettisia malleja. Malli tarjoaa keinon pohtia avoimen rationaalisesti eri päätösvaihtoehtojen haittoja. Yleisluontoisuutensa vuoksi se soveltuisi

---

890 Klami 2000, s. 72.

891 Klami 1988, s. 52.

892 Klami 2000, s. 85.

893 Klami 2000, s. 29 ja 31 ja Klami 1995, s. 55.

894 Siitari-Vanne DL 1998, s. 493. Klamin (1994, s. 61–63) mukaan sana sanaa vastaan -tilanteissa todistustaakkanormin välttäminen on usein perusteltua sekä aineellisen totuuden kannalta että myös kohtuuttoman lopputuloksen välttämiseksi.

895 Haapaniemi 2001, s. 508–509.

896 Ibid.

näyttökynnyksen määrittelyyn myös hallintoprosessissa asiaryhmäkohtaisesti, joissa näyttökynnykset ovat erilaisia. Näyttökynnyksen määrittely avoimessa oikeudellisessa diskurssissa parantaisi samalla myös rikostuomioistuimen edellytyksiä arvioida hallintoprosessuaalisen ratkaisun näyttöarvoa hallintoprosessuaalisen näyttökynnyksen perusteella.

Tarkasteltaessa menetelmän hyötyä yksittäisissä päätöksentekotilanteissa pätee sama, mitä todistusharkintamallien ja todisteiden todistusarvon määräytymistä ilmaisevien kaavojen hyödynkin suhteen. Tuomalla kokonaisvaltaiseen ja intuitioon perustuvaan harkintaan analyttisyyttä sekä tarjoamalla päätöksentekijälle keinon kontrolloida näytön riittävyysarviointiaan menetelmällä on merkitystä lähinnä päätösrationaalisuuden kannalta. Metodissa käytetyt numeeriset arvot kuvaavat päätöksentekijän subjektiivista vakuuttuneisuutta tai väärin päätösten haittoja, jotka eivät voi saada matemaattisia arvoja eikä niistä luonnollisestikaan voida johtaa näytön riittävyttä tietyissä konkreettisissa tapauksissa. Klamin haitta-arvopunninnan malli onkin saanut oikeuskirjallisuudessa erilaista kritiikkiä osakseen. Sitä on pidetty oikeuskäytännön tarpeita ajatellen liian vaativana ja työläänä. Malli edellyttää matemaattisia laskelmia, joista ei kuitenkaan ole vastaavaa hyötyä konkreettisissa päätöksentekotilanteissa.⁸⁹⁷ Menetelmä voi kuitenkin toimia tuomarin ajattelun apuvälineenä näyttökynnyksen määrittelyssä ja tuoda avoimuutta ja jäsenyneyssyyttä ratkaisukollegion väärin päätösten riskejä ja näyttökynnyksen korkeutta koskevaan keskusteluun. Mitä rationaalisempaa näytön arvioinnin tiedetään olevan, sitä suurempi teoreettisesti ottaen ratkaisun näyttöarvo on. Kun tapaukseen soveltuva yleistä todistustaakkainormia ei ole, päätöksenteon rationaalisuus ei kuitenkaan yksinään auta ratkaisun näyttöarvoa näyttökynnyksen perusteella pohtivaa rikostuomioistuinta, ellei haittapunninta ja sen tulos eli näyttökynnys ilmene päätösperusteluista. Lisäksi empiirinen tutkimustieto hallintotuomioistuimien näytönarvioinnista ja Klamin menetelmän soveltamisesta käytäntöön on puutteellista. Ainakaan sellaisenaan mallia tuskin sovelletaan hallintoprosessuaalisessa näytön arvioinnissa.⁸⁹⁸

Kun yhtenäistä todistustaakkateoriaa, näyttökynnystä ilmaisevia todistustaakkainormeja tai muutakaan näyttökynnystä koskevaa sääntelyä ei ole, näyttökynnyksen määrittely on pitkälti tuomioistuimen vapaassa harkinnassa. Määritettäessä hallintotuomioistuimen ratkaisun näyttöarvoa tuomioistuimen tapauksessa soveltaman näyttökynnyksen perusteella, joudutaan tukeutumaan perusteluihin. Näyttökynnyksen korkeudesta tehtävien päätelmien tekoa vaikeuttaa kuitenkin, että hallintotuomioistuimet sen enempiä kuin yleiset tuomioistuimetkaan eivät yleensä perustele näyttöratkaisujaan niin, että niistä olisi pääteltävissä, miten näyttökynnys

⁸⁹⁷ Mallin kritiikistä ks. Hirvelä 2006, s. 302–303.

⁸⁹⁸ Okkonen (2014) on Pro gradu -tutkielmassaan selvittänyt empiirisesti tuomareiden käsityksiä näyttökynnyksen joustavuudesta ja siihen vaikuttavista tekijöistä. Tarkoituksena oli kuitenkin selvittää todistusharkintaa vain yleisissä tuomioistuimissa.

on asetettu ja miten kauas vaaditusta näytön riittävyystasosta on jääty.⁸⁹⁹ Suoranaisia näyttökynnystä kuvaavia ilmaisia on melko vähän, ellei säädännäistä todistustaakanormia ole.⁹⁰⁰ Poikkeusta tässä suhteessa ei tee myöskään korkeimman hallinto-oikeuden asfalttikartellia koskeva merkittävä vuosikirjaratkaisu KHO 2009:83, vaikka tuomioistuimien ottikin siinä kantaa näytön riittävyteen kilpailuasioissa.⁹⁰¹ Yleensä sovellettava näyttökynnyskään ei auta, mikäli sellainen ylipäättään on, koska

---

899 Perusteluissa käytetään vielä nykyäänkin ilmaisia ”on selvitetty” tai ”katsoo selvitetynksi” ja niitä vastaavia ilmaisia (Tarukannel – Tolvanen 2010, s. 948), Koivuluoma ym. 2020, s. 73–74. Ruotsin hallinto-oikeuksien näyttökysymystä koskevista perusteluista ks. Diesen 2007, s. 212–213.

900 Korkein hallinto-oikeus on antanut useita näyttökynnystä koskevia ratkaisuja turvapaikka-asioissa, mutta niissä on voitu soveltaa ulkomaalaislain todistustaakkasäännöksiä. Esim. ratkaisut KHO 2016:181, KHO 2014:131, KHO 2014:35, KHO 2018:147. Ratkaisussa KHO 2018:13 oli kyse lapsen huostaanoton edellytyksistä. KHO totesi, ettei ollut syytä epäillä isän lapsen kohdistamassa huolenpidossa tai lapsen kasvuolosuhteissa ollut sellaisia puutteita, jotka uhkaisivat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä. Kasvuolosuhteiden ja huolenpidon vakavamman laatuisten puutteiden osalta riitti siis ”syytä epäillä” kynnys.

Ratkaisu KHO 2015:21 koski avioliiton solmimisen edellytyksiä. Siinä hakijalle asetettu näyttövaatimus esteettömyyden osalta oli asetettu todennäköisyydelle ”ei syytä epäillä”.

901 Tapauksessa KHO:n ja markkinaoikeuden näytön arvioinnin lähtökohdat poikkesivat merkittävällä tavalla toisistaan. Markkinaoikeuden mukaan kilpailuviraston väittämät markkinoiden järjestelyt ja sopiminen niiden ajallisen ja maantieteellisen ulottuvuuden osalta olivat osin jääneet näyttämättä. KHO perusti ratkaisunsa yhteisöjen tuomioistuimen näytön arvioinnin periaatteille ja päätyi siihen, että Suomessa toimi kilpailuviraston esittämässä laajuudessa kilpailurajoituslain vastainen valtakunnallinen kartelli vuosina 1994–2002. KHO:n mukaan päättäessään hallintolainkäyttölaissa säädetyllä tavalla ”mihin seikkoihin ratkaisu elinkeinonharjoittajien välistä kiellettyä yhteistyötä koskevassa asiassa voidaan perustaa, on otettava huomioon todisteiden löytymisen ongelmat ja se seikka, ettei kilpailuasiansa esitettylle näytölle voida asettaa samoja vaatimuksia kuin näytölle rikosasiansa. Näin ollen tällaisen kielletyn yhteistyön toteamisessa voidaan käyttää myös päättelyä. Toisiaan muistuttavat tapahtumat ja toimintamallit markkinoilla sekä muut aihetodisteet voivat muun johdonmukaisen selityksen puuttuessa olla osoitus kilpailusääntöjen rikkomisesta. Tällaisessa päättelyssä ei ole estettä antaa muiden hajanaisten todisteiden ohella merkitystä todistajien kertomuksille siitä, mitä he ovat kuulleet kerrottavan. Vastaavasti yksittäisten tapahtumien samankaltaisuudesta saattaa olla mahdollista päätellä tapahtumien välinen yhteys ja niiden muodostama kokonaisuus. Keskeistä on esitetyn todistelun tarkastelu kokonaisvaltaisesti. Ajallisen keston osalta riittävänä on pidettävä sitä, että esitetyt todisteet liittyvät ajallisesti riittävän läheisiin tosiseikkoihin, jotta voidaan kohtuudella todeta, että kyseinen kilpailusääntöjen rikkominen on jatkunut keskeytymättä väitetyn kartellin alkamisajankohdan ja päättymisajankohdan välillä”. Kartellia ei siis ollut tarpeen tarkastella niinkään yksittäisten rikkomusten sarjana ja esittää samantasoista näyttöä jokaisen rikkomuksen ja jokaisen yhtiön osalta erikseen, vaan olennaista oli näytöstä muodostuva kokonaiskuva. Tällöin suoranainen näyttö joltain osin saattoi olla heikompaa. Tapausta koskevassa ratkaisussaan SA-Capital v. Suomi EIT (14.2.2019) katsoi, ettei KHO:n näytön arviointi rikkomuksen oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin periaatteita (kohdat 106–110). Todettakoon, että myös rikosasioissa on tavanomaista, että näytön arviointi on kokonaisvaltaista, indisiotodisteisiin pohjautuvaa päättelyä, jossa tapahtumille etsitään vaihtoehtoisia selityksiä. Menettely luonnehditaan usein myös yhdeksi, useista osateoista muodostuvaksi rikokseksi tai kyse on sarjarikoksista. Kysymys on siten siitä, miten vahvaa rakenteellisen näytön tulee olla, jotta näyttökynnys ylittyisi. Fränden (2012, s. 705) mukaan näyttökynnys ei ylitä pelkästään rakenteellisella näytöllä vaan jokaisessa rikosasiansa täytyy olla ainakin yksi kausaalinen todiste. Ratkaisussa KKO 2006:78 syällisyydestä ei kuitenkaan jäänyt varteenotettavaa epäilyä, vaikka mikään yksittäinen todiste ei sellaisenaan osoittanut syytetyn anastaneen puheena olevia esineitä.

tarkempi tieto tästä puuttuu. Rikosprosessissa vaadittavan lisänäytön määrä on pääteltävä siitä, millaiseen näyttöön hallintotuomioistuimien on ratkaisunsa perustanut. Toisaalta on todettava, että ratkaisun näyttöarvo joka tapauksessa määräytyy viime kädessä rikostuomioistuimen todistusharkinnan kautta.

Hallintotuomioistuimen ratkaisun näyttöarvon määrittämistä helpottaisi empiirinen tieto siitä, miten hallintotuomioistuimet yleisesti ottaen soveltavat todistustaakkasääntöjä, ja kuinka korkea näyttökynnystä ne esimerkiksi asiaryhmittäin tai tietyissä tyyppitapauksissa edellyttävät. Näyttökynnysten hahmottamisessa ja määrittelyssä olisi mahdollista hyödyntää prosessioikeuden doktriinin kehittämää asteikkoa: oletettava – todennäköinen – ilmeinen – ilman järkevää epäilyä – varma ja pyrkiä sijoittamaan ne kyseiselle asteikolle. Todennäköisyystasot olisivat tällöin vastaavasti prosentteina ilmaistuna noin: 25 %, 75 %, 80–90 %, 90 % ja 100 %.⁹⁰²

Pitäen lähtökohtana oikeuskäytännön ja tutkimuskirjallisuuden omaksumaa normaalinäyttökynnysajattelua olisi hallintoprosessuaaliset näyttökynnykset eri asioissa ja asiaryhmissä mahdollista identifoida ja suhteuttaa toisiinsa.⁹⁰³ Mikäli normaalit tai tavanomaiset näyttökynnykset sijoitettaisiin vielä edellä kuvatulle asteikolle, saataisiin havainnollinen apuväline ratkaisun todistusvaikutuksen arvioimiseksi. Eri näyttökynnysten lukumäärä todennäköisesti vähenisi systematisoinnin tuloksena. Tällä ei kuitenkaan liene käytännön merkitystä, koska konkreettisessa näytönarviointitilanteessa ei ole mahdollista operoida kovin hienovaraisilla näyttökynnysluokittelulla. Arviointina auttaisi pelkästään jo se, että materiaalisen oikeuden todistustaakkanormeissa käytetyt moninaiset ilmaisut systematisoitaisiin ja pyrittäisiin sijoittamaan näyttöportaista muodostuvalle asteikolle. Esimerkiksi verotusmenettelylaissa on käytetty näyttövaatimuksia kuvaavia ilmaisuja ”voidaan olettaa”, ”on ilmeistä” (7 § 2, 28 § 2, 29 § 3) ja perintöverotuslaissa (9 § 1) ilmaisua todennäköinen. Ulkomaalaisasioissa turvapaikan myöntäminen kansainvälisen suojelun perusteella puolestaan edellyttää, että asianomaisen hakemuksensa perusteeksi esittämien seik-

---

902 Ruotisissa Diesen on esittänyt, että lähtökohdaksi tulisi ottaa normaalinäyttökynnys ”med övertygande sannolikt” (75 %). Pitäen kiintopisteenä normaalinäyttökynnystä tulisi arvioida, olisiko tästä syytä poiketa lain tai oikeuskäytännön perusteella. Hallintotuomioistuimien tuomioperusteluiden moninaisia näyttövaatimusta kuvaavia ilmaisuja tulkitsemalla ja yhdistelemällä tulisi muodostaa muutamia näyttövaatimustasoja ja sijoittaa ne prosessioikeudellisen tutkimuksen kehittämälle asteikolle niiden keskinäisten suhteiden ja erojen havainnollistamiseksi. Näyttökynnystasojen muodostamisesta ja sitä koskevista metodiongelmista tarkemmin Diesen 2008, s. 213–214 ja Diesen 2003, s. 93–99, 112–113. Ks. myös Jonkka (2003, s. 146, 154–155 ja alav. 46), joka on kritisoinut lainvalmistelua uusien näyttökynnysilmausien käyttöönotosta. Jonkan mukaan käytännössä todellisuutta ei pystytä hahmottamaan ja lainsoveltamista ohjailemaan kovin hienojakoisella todennäköisyysporrastuksella.

903 Lindkvist on pyrkinyt antamaan tarkemman sisällön hallintoprosessuaalisille näyttövaatimusta kuvaaville ilmaisuille tulkitsemalla niitä kielellisesti ja muuta oikeuslähdemateriaalia hyödyntämällä. Tällä tavoin on syntynyt kuva tavanomaisista näyttökynnyksistä eri asiaryhmissä ja juttutyypeissä. Lindkvist sijoittaa tutkimansa näyttövaatimukset, kuten ”anledning att anta”, ”kan antas”, ”klart framgår”, ”uppenbar” jne. asteikolle ”lägt, omkring medel, medelhögt, högt eller mycket hög”. Lindkvist 2018, s. 332–335, 418–421.

kojen ja olosuhteiden arvioimiseksi tarvittavien tietojen ”uskottavuus on riittävästi osoitettu” (Ulkomaalaislaki 87 § 1 ja HE 28/2003, s.175). Turvapaikkahakemus voidaan 87 §:n 2 momentin poissulkemislausekkeen perusteella evätä, mikäli hakijan on perusteltua aihetta epäillä syyllistyneen momentissa mainittuihin tekoihin.⁹⁰⁴ Näyttökynnyksilmaisujen tulisi kuitenkin olla vertailukelpoisia prosessioikeuden doktriinin kehittämien ilmaisujen kanssa ja suhteutettavissa niihin, jolloin ne olisi sijoitettavissa rikos- ja siviilijuttujen näyttövaatimusta kuvaavalle asteikolle. Selvää on, ettei tavanomainenkaan tai ”normaalinäyttökynnyksään” voi olla yhtäläinen esimerkiksi asianosaiselle etuja myöntävissä tai säännönmukaista verotusta koskevissa asioissa ja toisaalta veronkorotusta, virkamiehen asemaa, elinkeino- tai toimiluvan peruuttamista tai perheen yhdistämistä koskevissa asioissa. Sen sijaan tarkempaa selvittämistä kaipaisi, kuinka korkea tavanomainen näyttökynnyys on, jos sellaista olisi edes löydettävissä. Selvityskynnyksen ja näyttökynnyksen suhde eri asiaryhmissä ja asiatyypeissä tulisi myös selvittää. Tietty korrelaatio näyttö- ja selvityskynnyksen välillä on. Teoreettisesti ajatellen suhde ei välttämättä ole lineaarinen. Asianosaisen oikeusturvan edellyttämä korkea viranomaiselle asetettu näyttökynnyys voi olla ristiriidassa aineellisen totuuden tavoittelun eli korkean selvityskynnyksen kanssa.⁹⁰⁵ Hallintoprosessuaalisten näyttökynnyksiluokittelujen ongelmana on, että näyttökynnyys voi vaihdella jopa asiakohtaisesti, mikä suhteellistaa systematisoinnista saatavaa hyötyä todistusvaikutuksen arvioinnissa.

Näyttökynnykset tulisi ilmaista joko sanallisesti tai formaalisti, mutta miten? Mikäli eri näyttötasot kyettäisiin abstraktilla tasolla ilmaisemaan käsitteellisesti riittävän täsmällisesti, olisi tästä merkittävä hyötyä. Tietoisuus normaalinäyttökynnyksestä tietyissä asioissa ja asiaryhmissä helpottaisi ratkaisun todistusvaikutusta arvioivan rikostuomioistuimen tehtävää. Näyttökynnyksistä olisi hyötyä osapuolille ja tuomioistuimelle itselleen. Näyttökynnyksen määrittelemiseksi kieli on kuitenkin puutteellinen keino, eikä näyttökynnystä ehkä voida oikeudellisen ratkaisutoiminnan tarpeita varten määritellä riittävän täsmällisesti.⁹⁰⁶ Kielellisiin ilmaisuihin

---

904 Ratkaisussaan KHO 2016:181 oikeus totesi poissulkemislausekkeen näyttövaatimuksen osalta, että pelkkä epäily tai spekulatio ei riitä näyttökynnyksen ylittymiseen, vaan viranomaisen tulee näyttää, että asiassa on perusteltua tai vakavaa syytä epäillä henkilön tehneen ulkomaalaislain 87 §:n 2 momentissa tarkoitetun teon. Poissulkemislausekkeen soveltaminen ei UNHCR:n pakolaissopimuksen soveltamista koskevan käsikirjan mukaan edellytä syyllisyyden määrittämistä rikosoikeudellisessa mielessä, mutta näytön tason on kuitenkin oltava riittävän korkea, jotta varmistetaan, että pakolainen ei joudu erehdyksessä turvapaikkaoikeuden ulkopuolelle. Ks. myös ratkaisut KHO 2014:131, KHO 2014:35, KHO 2018:147. Näyttökynnyksestä kansainvälistä suojelua koskevissa asioissa ks. aiemmin mainittu ratkaisu KHO 2017:99. Tuomioistuimen perustelulausumista käy ilmi todennäköisyys, jolla hakijan kertomuksesta ilmenevien historiallisten tosiasioiden edellytetään pitävän paikkansa. Hakijan kertomuksen on oltava uskottava, mutta täsmennyksiä edellyttäisi, kuinka korkea näyttökynnystä uskottavuudella suhteessa rikosprosessin näyttökynnykseen tarkoitetaan.

905 Lindkvist 2018, s.58.

906 Lindkvist 2018, s. 418.

joudutaan kuitenkin turvautumaan. Edellä mainitusta Klamin tutkimusryhmän menetelmästä voisi tässä suhteessa olla apua. Soveltamalla sitä asiaa ratkaistaessa saatettaisiin myös parantaa näyttökynnyksen määräytymistä ja sen korkeutta koskevaa kielellistä informaatiota tuomioperusteluissa.

Kun hallintoprosessuaalista näyttökynnystä määritellään, tulisi selvityskynnys pitää käsitteellisesti erossa todistusharkinnasta ja näyttökynnyksestä. Asian selvittämistä koskevien säännösten mukaan tuomioistuimella on selvitys(huolehtimis)vastuu ja selvitysvollisuus jakaantuu tapauskohtaisesti osapuolten ja tuomioistuimen kesken.⁹⁰⁷ Todistusharkintaan ei tule ryhtyä, ennen kuin asia on riittävästi selvitetty. Teoreettisesti ajatellen, mikäli näin kuitenkin tapahtuisi, vaatimus olisi hylättävä

Näytön riittävyys hallintoprosessissa on monessa suhteessa epäselvä ja monitahoinen kysymys. Hallintoprosessuaalisen ratkaisun näyttöarvon määrittäminen näyttökynnyksen ja tuomioperustelujen perusteella on vaikeaa etenkin silloin, kun tapaukseen soveltuva todistustaakkanormi puuttuu. Hallintoprosessuaalinen normisto ja oikeuskäytäntö eivät tuota tätä varten riittävästi tietoa. Näyttökynnys ratkaisun todistusvoiman arviointikeinona on tällä hetkellä vielä vajavainen. Edellä kerrotuin tavoin hallintoprosessuaalisissa doktriinissa olisi kuitenkin mahdollista hahmotella kussakin asiassa tai asiaryhmässä sovellettavat normaalinäyttökynnykset ja sijoittaa ne rikos- ja siviiliprosessuaalisen doktriinin käyttämälle näyttökynnyksasteikolle kynnysten keskinäisten suhteiden ja erojen havainnollistamiseksi. Tämä koskee myös selvityskynnystä. Näytön riittävyttä hallintoprosessissa edelleen tutkimalla ja näyttökynnyksiä systematisoimalla parannettaisiin rikostuomioistuimen edellytyksiä arvioida ratkaisun todistusarvoa. Mikäli arviointikeinot puuttuvat täysin, ratkaisu jää ilman näyttöarvoa eikä ratkaisusta ole lainkaan hyötyä rikosprosessissa. Parhaassa tapauksella tämäntyyppisellä hallintoprosessuaalisella tutkimuksella saataisi olla myös tärkeä näytön arviointia hallintotuomioistuimissa yhdenmukaistava ja sen ennakoitavuutta parantava vaikutus. Osapuolten on tärkeää tietää, mitä heiltä vaaditaan ja miten varautua prosessiin.

Todistustaakan jakautuminen ja sitä koskevat tuomioperustelut

Kun selvitysyhteyksistä huolimatta jää epävarmuus jonkin seikan paikkansapitävyydestä, turvaututaan todistustaakkanormeihin.⁹⁰⁸ Ennen tätä asia tulee kuitenkin tuomioistuimen johdolla virallisperiaatteen mukaisesti selvittää asianmukaisesti ja todistustaakkanormeja sovelletaan vasta viime kädessä, kun selvittämistä ei ole enää tarkoituksenmukaista jatkaa.⁹⁰⁹ Asianosaisten selvitysvollisuutta tai todistustaak-

907 Aer 2009, s. 765.

908 Hallintoprosessuaaliset selvitysvollisuuden- ja -vastuun käsitteet eivät ole yhteneväiset yleisprosessuaalisen todistustaakkakäsitteen kanssa johtuen hallintolainkäytössä noudatettavasta virallisperiaatteesta. Yksityinen asianosainen ei siten välttämättä joudu kärsimään selvitysvollisuutensa laiminlyönnin seurauksia. Ks. hallintoasioiden osalta Mäenpää 2013, s. 425.

909 Ks. myös Ryyänen 2001, s. 269.

kaa ei ole määritelty vanhassa hallintolainkäyttölaissa eikä myöskään hallintoprosessilaissa. Lisäksi sen jakautumista tuomioistuimen ja osapuolten välillä koskevilla säännöillä ja periaatteilla on yleisesti ottaen hallintoprosessissa joustava merkitys.⁹¹⁰ Selvitysvelvollisuuden jakautumisesta osapuolten ja tuomioistuimen välillä tai todistustaakan jakautumisesta osapuolten kesken ei ole myöskään tutkimuskirjallisuuden kehittämänä yksityiskohtaisia ja yleispäteviä sääntöjä.⁹¹¹ Hallintolainkäytössä joudutaankin nojautumaan asianomaisella hallinnonalalla noudatettaviin sääntelyihin, käytäntöihin ja käsityksiin ja asioiden luokittelulla oikeussuojatarpeen perusteella erilaisiin ryhmiin on suuri merkitys.⁹¹² Hallintotuomioistuin joutuu siis tapauskohtaisesti ratkaisemaan, miten todistustaakka konkreettisesti kussakin tilanteessa asianosaisten välillä jakaantuu ja kuinka vahvaa näyttöä näyttökynnyksen ylittyminen edellyttää.⁹¹³

Hallintoprosessissa todistustaakka voi olla myös yksityisellä asianosaisella, joka on vastaajana rikosprosessissa. Tästä eroavuudesta ei kuitenkaan voida suoraviivaisesti päätellä hallintoprosessuaalisen ratkaisun olevan rikosprosessissa vailla merkitystä. Selvitys- tai todistustaakan jakautumisella ei ole vaikutusta ratkaisun näyttöarvoon, mutta tuomioistuimen todistustaakan jakautumista koskevista perustelulausemista voidaan tehdä päätelmiä näytön riittävyyskysymyksen osalta. Sinänsä on selvää, että todistustaakkanormeihin turvautuminen laskee ratkaisun näyttöarvoa. Todistustaakkanormiin turvautuminen kertoo tuomioistuimessa esitetyn näytön vahvuudesta ja siten edelleen esituskinnassa ja syyteharkinnassa tarvittavan lisänäytön määrästä. Esimerkiksi todistustaakan on katsottu jääneen asianosaiselle, joka myöhemmässä rikosprosessissa on vastaajana tai joka edustaa hallintoprosessissa asianosaisena ollutta

910 Mäenpää 2007, s. 372.

911 Vanhan hallintolainkäyttölain (HE 217/1995) esitöissä s. 21, 59 ja 79 todetaan nimenomaisesti, ettei hallintolainkäytössä voida puhua varsinaisesti todistustaakasta ja että todistustaakkaa koskevilla säännöillä ja muilla todistelukysymyksillä ei yleensä ole hallintolainkäytössä samanlaista merkitystä kuin yleisessä prosessissa. Asiaan vaikuttaa erityisesti lainkäyttöviranomaisen laaja velvollisuus selvittää oma-aloitteisesti asian tosiasiapuoli sekä riidan kohteen keskittyminen usein pelkästään oikeuskysymykseen. HLL:n 51 §:n perusteluissa todetaan lisäksi, ettei laissa olisi yleisiä säännöksiä todistustaakasta, vaan kysymys jäisi selvittämismuutoksen koskevan sääntelyn varaan. Tässä suhteessa uusi hallintoprosessilaki ei ole tuonut muutosta eikä myöskään muuttanut selvitysvelvollisuuden jakautumisen perusteita. Hallintoprosessilain esitöissä (HE 29/2018 vp, s.103–105) todetaan, ettei jakautuminen osapuolten kesken ole selväpiirteisesti määriteltävissä.

Todistustaakan jakautumisesta ks. tarkemmin esim. Siitari-Vanne 1998, s. 490. Mäenpää 2007, s. 370–372 ja He 217/1995, s. 59. Tuomioistuimen selvitysvelvollisuudesta ja sen vaikutuksesta asianosaisten selvitysvelvollisuuden jakautumiseen Mäenpää 2007, s. 373, 2013, s. 910 ja 925–925. Oikeudenkäynnin uudistaminen hallintoasioissa. Prosessiryhmän mietintö 2011, s. 120. HE 29/2018 vp, s. 104.

Diesen (2008, s.192) toteaa Ruotsin osalta, että kaksiasianosaissuhteessa hallinto-oikeudellisissa asioissa on kysymys todistustaakan jaosta osapuolten kesken. Näissä tapauksissa on sääntönä, että yksityisellä asianosaisella on todistustaakka oikeuksista ja viranomaisella velvollisuuksista. Ongelmana on kuitenkin todistustaakka hakemusasioissa, kun vastapuolta ei ole.

912 Tertsonen 2016, s. 279, Tolvanen – Tarukannel LM 2011, s. 1126.

913 Tolvanen – Tarukannel LM 2011, s. 1127.

tahoa kuten yhtiötä. Tuomio on tällöin perustunut toisena osapuolena olevan viranomaisen syytteen puolesta puhuvalle tosiseikkaväitteelle. Todistustaakkasääntöihin on jouduttu turvautumaan joko sen vuoksi, että asianosainen (ja tuomioistuin) ei ole täyttänyt selvitysvelvollisuuttaan tai siitä huolimatta. Rikosprosessin korkean näyttökynnysen vuoksi hallintotuomioistuimen faktapremissiksi asettama, syytettä tukeva seikka ei ole rikosprosessissa tullut vielä riittävällä varmuudella näytetyksi riippumatta siitä, kummalla osapuolella on ollut todistustaakka. Kun todistustaakka on jäänyt yksityiselle asianosaiselle, kertoo se kuitenkin sitä, ettei viranomaisen esittämä näyttö ole ollut tuomioistuimen mielestä riittävää. Todistustaakan ollessa yksityisellä asianosaisella ratkaisun näyttöarvo on tällöin luonnollisestikin huonompi ja presumoi suuremman lisänäytön tarvetta kuin siinä tapauksessa, että asianomainen tosiseikka olisi tullut näytetyksi viranomaisen selvityksellä. Merkitystä on tietenkin sillä, kuinka korkea näyttökynnystä on tällöin sovellettu ja kuinka kauaksi edellytetystä näytön riittävyystasosta on jääty. Huomioon on otettava kuitenkin se, että lähtökohtaista näytön riittävyystasoa on jouduttu ehkä laskemaan.

On ajateltavissa, että hallinto-oikeudessa sovelletaan syytettä vastaan ja sen puolesta puhuvien tosiseikkojen osalta yhtäläistä suhteellisen korkea näyttökynnystä, jolloin myös ratkaisun näyttöarvo olisi kummankin tosiseikan osalta yhtäläinen näyttökynnysen ylittyessä. Todistusoikeudessa on katsottu, ettei vastaanäytöltä vaadita samanlaista todistusvoimaa päänäytön vaikutusten eliminoimiseksi kuin riittävänä pidettävältä päänäytöltä. Kun hallinto-oikeus on pitänyt selvitetynä syytettä vastaan puhuvaa seikkaa, riittää ratkaisu helposti horjuttamaan syyttäjän syytettä tukevaa päänäyttöä. Mitä korkeampi hallintotuomioistuimen näyttökynnys on ollut, sitä helpommin ratkaisu riittää aiheuttamaan varteenotettavan epäilyn syyllisyydestä. Hallinto-oikeuden päätöstä saatetaan pitää jopa täytenä näyttönä syytetyn syyttömyydestä riippumatta siitä, kuinka korkea näyttökynnystä hallinto-oikeus on syytettä vastaan puhuvan seikan osalta soveltanut. Syytettä vastaan puhuvan ratkaisun näyttöarvo ei siten välttämättä ole yhdenmukainen hallintotuomioistuimen soveltaman näyttökynnysen kanssa, vaan ratkaisu saattaa rikostuomioistuimen todistusharkinnassa saada suuremman painoarvon kuin mitä hallintotuomioistuimen soveltama näyttökynnys edellyttäisi. Tämä puolestaan herättää kysymyksen, tapahtuisiko näin myös siinä tapauksessa, että hallintotuomioistuimen ratkaisu olisi syytettä tukeva. Saako syytettä vastaan puhuva ratkaisu pääsääntöisesti suuremman näyttöarvon kuin syytettä tukeva, vaikka hallintoprosessissa kummankin osalta sovellettaisiin yhtäläistä näyttökynnystä.⁹¹⁴

---

914 Rikostuomioistuimessa hallinto-oikeuden päätökseen perustuva vastaanäyttö saatetaan arvioida jopa niin vahvaksi, että tuomioperusteluissa lausutaan suorastaan tietyn syytettä vastaan puhuvan seikan tulleen näytetyksi, koska hallinto-oikeus oli katsonut seikan tulleen selvitettyksi sen sijaan että lausuttaisiin syyllisyyttä tukevan tosiseikan jääneen näytettämättä.

Esimerkkinä edellä kuvatusta tilanteesta on Vantaan käräjäoikeuden tuomio 30.10.2015 nro 15/146373

Esimerkkinä tuomioistuimen todistustaakkaa koskevien perustelulausumien merkityksestä rikosprosessissa toimii korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisu KHO 2013:196. Ratkaisu koski huostaanoton edellytyksiä tilanteessa, jossa lapsella oli todettu kallonmurtuma.⁹¹⁵ Lastensuojeluasiat ovat hallinto-oikeudellinen asiaryh-

---

R 14/2499, joskin tuomio herättää merkittävässä määrin pohdintaa.

Tapauksessa oli kyse törkeästä tulliselvitysrikoksesta ja törkeästä veropetoksesta. Törkeää veropetosta koskevan syytteen mukaan syytetyt olivat yrityksen toimintaan liittyen veron välttämistarkoituksessa poistanee järjestelmällisesti tullaamatonta tavaraa tullivarastosta ja väliaikaisesta varastosta esittämättä tavaramerkkiä uutta tulliselvitysmuotoa tai laiminlyöneet noudattaa tavaran väliaikaisesta varastoinnista tai tullivarastointimenettelystä johtuvia velvollisuuksia. Tullin tarkastuksissa oli käynyt ilmi, että yrityksen väliaikaisesta varastosta ja tullivarastosta oli otettu ulos tavaroita ilman asianmukaista dokumentaatiota. Yrityksen kirjanpidon laiminlyönnit osoittivat ilmeistä huolimattomuutta. Kun tavaraa oli siirtynyt pois tullivarastosta ilman, että sille oli esitetty uutta tulliselvitysmuotoa, oli yritykselle tullivaraston pitäjänä syntynyt velvollisuus maksaa maahantuontiveroa. Menettelyllään syytetyt olivat aiheuttaneet maahantuontiverojen määräämättä jättämisen.

Käräjäoikeus hylkäsi kaikki syytteen. Näyttöä, näytön arviointia ja johtopäätöksiä koskevissa perusteluissaan käräjäoikeus totesi, että yhtiö oli valittanut yhdeksästä jälkikantopäätöksestä ja jokaisessa valituksessaan kyennyt esittämään hallinto-oikeutta tyydyttäneen selvityksen siitä, etteivät tavarat ole kadonneet. Tulli oli myös itseoikaisuilla poistanut osan verotuspäätöksistä, koska tavarat eivät olleet kadonneet. Hallinto-oikeus oli kumonnut jälkikantopäätökset. Käräjäoikeus totesi, että hallinto-oikeuden verotusta koskeva ratkaisu ei sido käräjäoikeutta, mutta sillä oli oikeuden vapaan todistusharkinnan periaatteen mukaisesti arvioima näyttöarvo. Huomioon ottaen hallinto-oikeuden perustelut, joiden mukaan tavarat eivät olleet kadonneet, hallinto-oikeuden päätökset olivat täysi näyttö siitä, että tavarat eivät ole kadonneet. Tullin omien ja hallinto-oikeuden ratkaisujen perusteella yritys oli osoittanut selvityksen tavaramäärälle, joka vastasi suurta osaa veromäärästä, etteivät tavarat olleet kadonneet.

Mielestäni tapaus antaa aiheen pohtia, oliko hallinto-oikeuden päätösten merkitystä arvioitu oikein. Syyte perustui siihen, että kirjanpito ei ollut luotettava. Tositteet olivat osittain löytyneet, mutta ne eivät olleet asianmukaisesti kirjanpidossa, mistä voitiin päätellä, että tositteet oli laadittu jälkikäteen. Verovelvollisuus syntyy kuitenkin, kun tavaraa otetaan ulos tositteettomasti. Vastaaaja ei myöskään ollut esittänyt uutta tulliselvitysmuotoa tavaroille. Toisin kuin käräjäoikeus on päätöksessään lausunut, syyte perustui varastokirjanpidon tilaan ja siihen, että tositteet oli laadittu jälkikäteen, vaikka tämä ei ilmenekään käräjäoikeuden päätöksestä.

Hallinto-oikeus katsoi, että tositteiden perusteella tavaroiden varastosta otto oli selvitetty ja tavarat eivät näin ollen hallinto-oikeuden mukaan olleet kadonneet. Koska jälkikantopäätös oli perustunut nimenomaan tavaroiden katoamiseen, ei verotusta ollut voitu toimittaa tällä perusteella ja verotus oli kumottu. Käräjäoikeus on perustanut hylkäävän tuomionsa juuri siihen, ettei verovelvollisuutta ole syntynyt tavaroiden katoamisen perusteella. Syytettä ei kuitenkaan ollut ajettu tavaroiden katoamisen perusteella vaan edellä mainituilla perusteilla. Näin ollen käräjäoikeuden hallinto-oikeuden päätöksille antama näyttöarvo vaikuttaa oudolta. Vaikuttaa siltä, että samojen todistusosiseikkojen kohteena ovat verotusasiaa hallinto-oikeudessa ja veropetosasiaa rikostuomioistuimessa käsiteltäessä olleet eri oikeustositteet. Näin ollen tapaus osoittaa samalla, miten tärkeää on analysoida, ovatko hallinto-oikeudessa ja rikosprosessissa todistelun kohteena olevat tosiseikat todella samoja.

915 Korkeimman hallinto-oikeuden (KHO 2013:196) ratkaisuselosteen mukaan hiukan yli kaksivuotiaalla pojalla oli todettu kallonmurtuma. Lasta hoitaneiden lääkäreiden arvion mukaan vamma oli aiheutunut voimakkaasta iskusta päähän päivänä, jolloin lapsi oli ollut ensin päivähoidossa ja sitten äidin avopuolison hoidettavana kotonaan äidin ollessa illalla töissä. Lasta hoitaneet lääkärit olivat todenneet, ettei vamma ollut voinut aiheutua lapsen omasta toiminnasta. Huostaanoton edellytyksiä arvioitaessa lasta hoitaneiden asiantuntijoiden lääketieteellistä arviota siitä, milloin ja mistä syystä vamma oli aiheutunut, oli pidettävä valittajien vasta korkeimmalle hallinto-oikeudelle esittämää, alan julkaisuihin

mä, jossa oikeussuojan tarve on voimakas ja joissa perheen yksityisyyteen saatetaan puuttua voimakkaastikin. Niitä koskevat ratkaisut saattavat myös tulla arvioitavaksi todisteena lasten pahoinpitely- ja hyväksikäyttöepäilyjä koskevissa rikosjutuissa. Mainitussa tapauksessa valittajina olivat lapsen äiti ja hänen avopuolisonsa, jotka vaativat hallinto-oikeuden huostaanotto päätöksen kumoamista ja huostaanottohakemuksen hylkäämistä. Tarkemmin ottaen kyse oli siitä, olivatko äiti ja avopuoliso aiheuttaneet vammat tahallisesti lapsen ollessa heidän hoidossaan vai oliko lapsi voinut aiheuttaa vammat omalla toiminnallaan tapaturmaisesti. Asiasta oli samaan aikaan vireillä esitutkinta, jossa äitiä ja avopuolisoa epäiltiin lapseen kohdistuneesta törkeästä pahoinpitelystä. KHO piti lasta hoitaneiden asiantuntijalääkäreiden selvitystä valittajien selvitystä luotettavampana. Syntyneessä näyttötilanteessa vastaajilla oli selvitysvelvollisuus. KHO totesi päätöksessään, että lapsen huolenpidosta vastuussa olevien henkilöiden tulee pystyä osoittamaan ne olosuhteet, joissa kyseessä oleva vakava vamma on voinut syntyä. Valittajien olisi siten tullut osoittaa, etteivät he olleet pahoinpidelleet lasta, eivätkä vammat muutoinkaan olleet voineet syntyä lapsen kasvuolosuhteet vaarantavalla tavalla. Koska he eivät olleet pystyneet tähän eli yksilöimään tapahtumaa tai tapahtumia, joista vammat olisivat voineet syntyä, huostaanoton edellytykset olivat olemassa. Ratkaisusta ilmenee, että asiasta saadun selvityksen perusteella valittajien oli katsottava tehneen joko tahallaan lapselle ruumiillista väkivaltaa tai aiheuttaneen lapsen vammat tuottamuksellisesti tai ne olivat syntyneet muulla lapsen kasvuolosuhteet vakavasti vaarantavalla tavalla. Todistustaakan asettaminen valittajille perustui ilmeisestikin vanhempien viranomaista parempiin selvitysmahdollisuuksiin. Tuomioistuimen selvitysvelvollisuutta arvioitaessa on huomioitava, että asiasta oli samanaikaisesti vireillä esitutkinta. Sillä tai sen yhteydessä saadulla selvityksellä ei kuitenkaan katsottu olevaan välitöntä merkitystä asiassa.

Mikäli KHO:n ratkaisun merkitys tulisi arvioitavaksi myöhemmässä rikosprosessissa, olennaista olisi rikosasioiden hallintoprosessia korkeampi näyttökynnys sekä selvitysvelvollisuuden ja -vastuun jakautumisen poikkeavuus verrattuna todistustaakkaan rikosprosessissa. Pahoinpitelyä tai ruumiinvamman tuottamista koskevassa rikosasiassa todistustaakkaa menettelyn ja vamman välisestä syy-yhteydestä tai

---

perustuvaa, yleistä lääketieteellistä selvitystä luotettavampana. Lapsen terveys oli hänellä todetun vamman perusteella vakavasti vaarantunut. Lapsen huolenpidosta vastuussa olevien henkilöiden tuli pystyä selvittämään ne olosuhteet, joissa tällainen vakava vamma oli voinut syntyä. Koska lapsen äiti ja tämän avopuoliso eivät olleet kyenneet luotettavasti yksilöimään tapahtumaa tai tapahtumia, joista vamma olisi voinut aiheutua, puutteet lapsen huolenpidossa tai muissa kasvuolosuhteissa olivat vakavasti vaarantaneet lapsen terveyden ja kehityksen. Vamman vakavuus huomioon ottaen avohuollon toimenpiteet eivät huostaanoton sijasta olleet mahdollisia tai riittäviä. Asian esitutkinnalla ei ollut välitöntä oikeudellista yhteyttä lastensuojeluasian oikeudelliseen arviointiin.

Mikäli rikosasian käsittelyn yhteydessä tai asiassa muutoin ilmeni sellaista selvitystä, jolla saattoi olla merkitystä arvioitaessa lapsen kodin olosuhteita ja hänen äitinsä mahdollisuuksia vastata lapsen huolenpidosta, tämä selvitys oli otettava huomioon huostassa pidon jatkamisen edellytyksiä arvioitaessa.

muistakaan rikoksen tunnusmerkeistä ei tietenkään voitaisi asettaa lapsen hoidosta vastuussa oleville. Syytettyjen kyvyttömyys esittää yksityiskohtaisempaa selvitystä vamman syntyolosuhteista voitaisiin huomioida tilanteessa, jossa syyttäjä olisi jo esittänyt tuomitsemiskynnyksen ylittävää näyttöä. Tässä tilanteessa syytetyillä olisi epäaito todistustaakka eli heiltä voitaisiin edellyttää syyttäjän näyttöä horjuttavaa mainitun kaltaista selvitystä. Eroavuudet näyttökynnyksen korkeudessa sekä selvitysvelvollisuuden ja todistustaakan jakautumisessa eivät kuitenkaan tarkoita sitä, että KHO:n ratkaisu olisi rikosprosessissa vailla merkitystä, vaan rikostuomioistuimen tulisi arvioida sen näyttöarvo tuomioistuimen soveltaman näyttökynnyksen avulla. Todistustaakkasääntöihin turvautuminen kertoo kuitenkin, ettei ”edes” hallintoprosessuaalinen näyttökynnys asiassa ole ylittynyt, mikä laskee ratkaisun näyttöarvoa.⁹¹⁶

Sekä säädännäisten että tutkimuskirjallisuuden selvitysvelvollisuutta ja todistustaakkaa koskevien normien puuttuminen korostaa tuomioperustelujen tärkeyttä ratkaisun todistusarvoa määritettäessä. Kun tapauksessa sovellettavaksi tuleva yleinen ja ainakin jossain määrin selvä normi puuttuu, tuomioistuimen harkintavalta näyttökynnyksen ja todistustaakan jakautumisen osalta on laajempi ja tuomioistuin soveltaa ikään kuin ”omia normejaan”. Tämä asettaa perusteluille suurempia vaatimuksia. Jos asia jää selvittämättä prosessin johdon tulisi selvitys- ja todistustaakkakysymyksessä toimia siten, ettei näytön arviointia ja päätöstä jouduta perustamaan siihen, että asiassa ei ole ilmennyt tai osoitettu tiettyjä seikkoja tai asiakirjoista saata- van ja muun selvityksen mukaan on asia katsottava olevan tietyllä tavalla ilman, että olisi selvää kenen olisi tullut hankkia selvitystä. Tämä mahdollistaa myös riittävän selkeät ja yksityiskohtaiset perustelut niin todistustaakan jakautumisen kuin näyttökynnyksenkin osalta.⁹¹⁷

7.2.5 Näyttöarvo ja sen määräytyminen pähkinänkuoressa

Pääluvun 4 alussa esitetty hallintoprosessuaalisten prosessiperiaatteiden, todistusharkinnan sekä selvitys- ja näyttökynnyksen osuutta ratkaisun todistusarvon määrittämisessä kuvaa seuraava pelkistetty jäsenyys: prosessiperiaatteet määrittävät, *millaisella* informaatiolla (laatu ja määrä) hallintotuomioistuin todistus- ja päätösharkintansa tekee. Toiseksi näyttöarvo määräytyy sen mukaan, *miten* tuomioistuin todistus- ja päätösharkintansa tekee. Kolmanneksi kyse on siitä, *mihin* se ratkaisusaan päättyy. Kahdessa ensimmäisessä tapauksessa on kysymys todistusharkinnan luotettavuudesta ja aineiston todistusvoimaisuudesta. Vastauksesta näihin ja kolmanteen kysymykseen muodostuu ratkaisun näyttöarvo. Hallintoprosessuaalinen

---

916 Esimerkiksi ratkaisussa KHO 2019:76 kyse oli puolestaan päinvastaisesta tilanteesta. Siinä näyttökynnys väitetyn asianosaisen lastensuojeluviranomaisiin kohdistaman uhkaavaan ja rikosilmoitukseen johtaneen käytöksen osalta oli hallinto-oikeudessa ylittynyt. Ratkaisun näyttöarvoa parantaa, että hallinto-oikeus oli järjestänyt asiassa suullisen käsittelyn.

917 Tolvanen – Tarukannel 2010, s. 947. Ks. myös Tertsonen Verotus 2016, s. 283–284.

näyttökynnys, jos sellainen tiedetään, antaa ainakin summittaista *tietoa* todennäköisyysarvion lopputuloksesta, edellyttäen että sellainen tiedetään. Selvityskynnys sisältää vaatimuksen todistusaineiston määrällisestä riittävydestä. Selvityskynnys, jos sellainen tiedetään, antaa summittaista tietoa lopputuloksen luotettavuudesta. Lisäksi *tietoa* todennäköisyysarvion lopputuloksesta ja arvion luotettavuudesta saadaan enemmän tai vähemmän tuomioperusteluista.

Hallintoprosessuaalisen ratkaisun näyttöarvon määräytyminen syytettä tukevana todisteena on teoreettisella tasolla tiivistettävissä myös seuraavalla tavalla: 1) Mitä korkeampaa selvitys- ja näyttökynnystä hallintotuomioistuimien on soveltanut sen tuomion perustaksi asetetun oikeustositseikan tai oikeussuhteen osalta, jonka toteennäyttämistä syyksi lukeva tuomio edellyttää, 2) mitä pienempi merkitys suullisuudella asian selvittämistä ja aineellisen totuuden toteutumista edistävänä tekijänä on ollut, kun suullista käsittelyä ei ole pidetty, 3) mitä paremmin välittömyysperiaatteen suullisen käsittelyn tarpeesta riippumattomat todistusharkinnan luotettavuutta toteuttavat ulottuvuudet ovat toteutuneet, 4) mitä paremmin oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin näytön luotettavuutta ja kattavuutta turvaavat ulottuvuudet ovat toteutuneet ja 5) mitä vähemmässä määrin rikosprosessissa joudutaan itsekriminointisuojaan loukkauksen vuoksi jättämään syytettä tukevaa todistusaineistoa oikeudenkäyntiaineiston ulkopuolelle, sitä suurempi näyttöarvo hallintotuomioistuimen asianomaista oikeustositseikkaa koskevalla näyttöratkaisulla on.

Edellä todetusta huolimatta hallintoprosessin suhteellisen korkeana pidettävällä normatiivisella selvitys- ja näyttökynnyksellä on ratkaisun todistusvoimaa lisäävää merkitys edellyttäen, että kynnyks ylitetään. Olennainen ratkaisun näyttöarvoon liittyvä epävarmuustekijä koskee itsekriminointisuoja- ja periaatteen toteutumista hallinnollisissa rikosprosessissa. Periaatetta voidaan soveltaa tavalla, joka loukkaa selvästi rikosprosessuaalista itsekriminointisuojaa. Se, onko lopulta näin tapahtunut, joudutaan arvioimaan tapauskohtaisesti eikä tästä ristiriidan mahdollisuudesta voida vielä tehdä yleisen tason päätelmiä ratkaisun näyttöarvosta. Muiden prosessiperiaatteiden osalta ei voida nähdä vastaavanlaista perusoikeusvajetta, joka todennäköisesti vaikuttaisi ratkaisun näyttöarvoon yksittäisessä tapauksessa.

Suullista prosessia ei voida yksioikoisesti ja varauksetta väittää kirjallista prosessia paremmaksi keinoksi varmistaa informaation luotettavuus, riittävyys ja sen välittyminen oikein asiaa ratkaisevalle tuomarille. Vaikka korostettaisiinkin prosessia vuorovaikutteisena, tuomioistuimen, asianosaisten ja todistajien aitoon diskurssiin perustuvana kommunikaatiotapahtumana, suullisen käsittelyn merkitys on vahvasti tilannesidonnainen. Henkilötodistelun osalta suullisen käsittelyn paremmuutta suhteellistaa oikeuspsykologisen tutkimuksen tuottama todistajanpsykologinen tieto. Vastaavasti ihmisen rajalliset kyvyt havaita, tunnistaa, vastaanottaa, muistaa ja käsitellä tietoa suhteellistavat suullisen ja välittömän käsittelyn merkitystä. Kysymys inhimillisten kognitiivisten kykyjen ja suullisen käsittelyn suhteesta on kuitenkin epäselvä. Joka tapauksessa suullisuuden puuttumisella ei välttämättä ole niin suur-

ta ratkaisun näyttöarvoa heikentävää vaikutusta kuin saattaisi olettaa. Vastaavasti myöskään se, että asiassa on järjestetty suullinen käsittely ei takaa ratkaisun näyttöarvon paranemista. Suullisuusperiaatteen merkitystä ratkaisun oikeellisuuden kriteerinä rajoittaa myös se, ettei sen vaikutusta voida luotettavasti todentaa. Missä määrin suullinen käsittely olisi kussakin tapauksessa tuottanut asiallisesti ja juridisesti oikeamman lopputuloksen.

Tuomaripsykologisesta tutkimustiedosta olisi hyötyä arvioitaessa suullisuuden ja suullisen käsittelyn mahdollisuutta turvata todistusharkinnan luotettavuus ja päätöksen aineellinen oikeellisuus. Tuomaripsykologinen tutkimus ylipäättään on kansainvälisestikin arvioiden ollut vielä vähäistä.⁹¹⁸ Käyttöä olisi tuomarin ja asianosaisten ja todistajien välistä kommunikointia sen esteitä, virhelähteitä ja siihen vaikuttavia tekijöitä koskevalle psykologiselle ja informaatioteknologiselle tutkimustiedolle. Edelleen, vaikka sukupuolten aivotoiminnan välisiä eroja on tutkittu paljon sekä psykologiassa että neurotieteissä, oikeuspsykologinen soveltava tutkimus lienee vielä harvinaista. Teema on kiistanalainen ja arka.⁹¹⁹ Objektiivinen ja tunneneutraali tutkimus voisi kuitenkin tuottaa hyödyntämiskelpoista tietoa miesten ja naisten mahdollisten kognitiivisten kykyjen eroista ja niiden merkityksestä oikeudellisessa ratkaisutoiminnassa.⁹²⁰

Hallintoprosessuaalisen ratkaisun näyttöarvon määrittäminen nojaa lopulta samalla tavalla intuitioon kuin minkä tahansa muunkin sellaisen todisteen näyttöarvon määrittäminen, joka ei perustu tilastolliseen todennäköisyyteen. Kyse on yleisen elämäkokemuksen mukaisesta subjektiivisesta todennäköisyydestä tai plausibiliteetista, jolla ratkaisu on oikea. Rikostuomioistuimen arviota ratkaisun näyttöarvosta voisi ehkä luonnehtia pohjimmiltaan älykkääksi arvaukseksi, jolloin arvaus on loogisesti yhtä varmaa kuin kriteerit, joille se rakentuu.⁹²¹ Hallintoprosessuaaliselle päätökselle ei voida todistusrvo- ja teemametodien edellyttämin tavoin määrittää oikeiden

---

918 Ks. kognitiivisen psykologian tutkimuksista Pettersson – Dahlman – Sarwar JT 2017–18, s. 370–376. Phalén JT 2013–14, s. 805–806.

919 Aihetta käsittelevää tutkimuskirjallisuutta ks. esim. Rebecca M. Shansky: *Sex Differences in the Central Nervous System*. Elsevier Science & Technology 2015. Colin Hamilton: *Cognition and Sex Differences*. Palgrave Macmillan 2008. Kimura, Doreen: *Sex and cognition*. Cambridge, MA: MIT Press 1999. Caplan, Paula J. ym: *Gender differences in human cognition*. New York: Oxford U.P 1997. Markus Heilig: *Naisen aivot, miehen aivot*. Atena 2019. Gina Rippon: *The Gendered Brain: The New Neuroscience That Shatters the Myth of the Female Brain*. Random House 2019.

920 Tuomaripsykologinen näkökulma puolestaan liittyy laajempaan kysymykseen tuomarin henkilökohtaisten ominaisuuksien merkityksestä ratkaisun oikeellisuuden ja oikeudenmukaisuuden kannalta. Riikka, Risto ja Sanna Koulu kritisoivat (2019, s. 17–18, 356–357) oikeustieteen perinteistä ymmärrystä tuomarin roolista. Tutkijoiden mukaan käsitys, joka perustuu tuomarin legaaliroolin varaan rakentuvalla ajatuksella tuomarin vaihdettavuudesta ja heidän persoonallisten ominaisuuksiensa merkityksettömyydestä lainkäyttötehtävän kannalta, on paljastunut illuusioksi. Todettakoon, että kyseinen perinteinen käsitys selittää myös aiheesta käydyn oikeustieteellisen ja yhteiskunnallisen diskurssin vähäisyyttä.

921 Plausibiliteetista ja älykkäästä arvauksesta Walton 2002, s. 109–112.

päätösten esiintymistiheyteen eli frekvenssiin tietyssä hallintoprosessuaalisten tyyppitapausten joukossa perustuvaa numeerista todistusarvoa eli todennäköisyyttä, jolla päätös todistaisi tietyn rikosprosessissa relevantin tosiseikan pitävän paikkansa. Tietoa riittävän suuresta samankaltaisten tapausten joukosta ei ole eikä myöskään ulkoprosessuaalisesta todellisuudesta, johon oikeellisuutta voisi verrata. Toisaalta vaikka tapauksia olisikin saatavilla, ne voisivat korkeintaan muistuttaa toisiaan eikä kyse olisi matemaattisesta todennäköisyydestä. Luvut voisivat siten toimia vain esitysteknisinä apuvälineinä.⁹²² Tässä rikostuomioistuimen pohjimmiltaan intuitiivisessa todistusarvon määrittelyssä kokemussäännön asemassa on hallintoprosessin kyky tuottaa asiallisesti oikeita ratkaisuja. Jotta kokemussäännön luotettavuuden ja todisteen näyttöarvon määrittäminen eivät perustuisi pelkästään intuition ja jotta kyse olisi nimenomaan älykkästä arvauksesta eikä arvauksesta, on tutkimuksessa etsitty keinoja ja kriteereitä, joihin näyttöarvon määrittämisessä voitaisiin tukeutua.

7.2.6 Onko todistusarvometodille vaihtoehtoja

Tutkimuksessa hallintoprosessuaalisen ratkaisun todistusvaikutusta on pyritty hahmottamaan todistusarvometodin pohjalta tarkastelemalla ratkaisua yksittäisenä todisteena ja etsimällä sen todistusarvon määräytymisen kriteereitä. Metodi ei ole tuottanut odotettua tulosta. Pääasiassa tämä johtuu siitä, että hallintoprosessuaalinen näyttö- ja selvityskynnys ovat vielä sellaisenaan puutteellisia käsitteellisiä apuvälineitä ratkaisun todistusvaikutuksen arvioinnissa. Systemaattista empiiristä tietoa näyttökynnysten korkeudesta ei myöskään ole. Kääntämällä näkökulmaa ikään kuin takaisin rikostuomioistuimen ajattelun suuntaan saattaisi kuitenkin löytyä muita käyttökelpoisia keinoja ratkaisun näytöllisen merkityksen arvioimiseksi. Rikostuomioistuimessa näytön arviointi tapahtuu usein kokonaisvaltaisesti ilman, että kullekin todisteelle pyrittäisiin antamaan eksakti näyttöarvo,⁹²³ mikä tosin vaihtelee jutusta ja juttutyypistä riippuen. Näin ollen joudutaankin nyt pohtimaan, olisivatko kokonaisvaltaiset todistusharkintamallit metodologisesti parempia keinoja arvioida tuomioistuinratkaisun todistusvaikutusta rikosprosessissa. Antaisivatko ne tyydyttävämmän vastauksen tutkimuskysymykseen ja missä suhteessa vastaus olisi tyydyttävämpi. Tuomioistuinratkaisun todistusoikeudellista merkitystä voidaan hahmottaa pelkästään osana kokonaisnäyttöä tavoittelematta sille itsenäistä, tiettyihin selkeisiin kriteereihin nojautuvaa näyttöarvoa. Näin siitäkin huolimatta, että tämä tapahtuisi todistusharkinnan analyttisyyden ja päätösrationalisuuden kustannuksella. Klamin tutkimusryhmineen todistusarvometodin pohjalta kehittämä todistusharkinnan etenemismalli on epäilemättä päätösrationalisuutta edistävä. Ratkaisua voidaan kuitenkin esimerkiksi edellä viitatuun hypoteesimallin mukaisesti tarkastella osana kuhunkin osateemaan liittyvää, sen puolesta ja sitä vastaan puhuvaa näyttöä. Vastaa-

922 Malleista ja niiden ongelmista Saranpää 2010, s. 196–201, Pölönen – Tapanila 2015, s. 93.

923 Ks. esim. Hirvelä 2006, s. 316.

vasti muidenkin kokonaisvaltaisten todistusharkintamallien mukaisesti sille voidaan antaa merkitystä osana muuta näyttöä pyrkimättäkään määrittelemään sen itsenäistä todistusvoimaa. Ratkaisusta tulee tällöin vain osa todennäköistä tapahtumainkulkua.

Hypoteesimallin ja niin sanotun käytännöllisen näytön arvioimisen mallin ohella teoreettista lähestymistapaa voidaan hakea koherenssiteoreettisista lähtökohdista käsin. Tosin koherenssin idealle pohjautuva ajattelu on läsnä myös kokonaisvaltaisissa näytön arvioinnin malleissa, kuten hypoteesimallissa ja kertomusmallissa (story-malli), joissa todistusaineiston perusteella pyritään muodostamaan koherentti tapahtumakuvaus tai kertomus, joka parhaiten selittää tapahtumat ja saa tukensa todistusaineistosta. Samoin rakenteellinen näyttö noudattelee pitkälti koherenssiteoreettista ajattelua.⁹²⁴

Koherentismi ja koherenssiteoriat

Koherentismin juuret ovat epistemologiassa, mutta käsitteelle perustuva ajattelu on löytänyt tiensä myös ontologian ja etiikkaan sekä oikeustieteen teorioihin. Viimeaikaisena koherenssiteorian aluevaltauksena on tekoälyn ja oikeuden tutkimus.⁹²⁵ Laintulkinnan ohella myös todistusharkintaa on pyritty mallintamaan koherenssiteoreettisista lähtökohdista käsin.⁹²⁶ Koherentismi on tietoteoriassa määritelty pyrkimykseksi oikeuttaa uskomukset holistisen vakuuttavuuden kautta. Koherentismin kannattajien mukaan monensuuntaiset uskomusten väliset päättelysuhteet synnyttävät oikeutuksen. Kaikkien uskomusten oikeutus riippuu niiden suhteista muihin uskomuksiin, uskomusjärjestelmän sisäisestä koherenssista eli yhtenäisyydestä.⁹²⁷

---

924 Ks. näistä tarkemmin Virolainen – Pölönen 2010, s. 306–309, Hirvelä 2006, s. 311–316. Ekelöf – Boman 1992, s. 159–161, Pölönen 2003, s. 114–115. Kolffaathin käytännöllisen näytön arvioimisen mallista ja näyttöenemmysperiaatteesta ks. Pölönen – Tapanila 2015, s. 108–123.

925 Ronald Dworkinin koherenssiteoriasta ks. Model of Rules I, joka sisältyy teokseen Taking rights seriously. With a New Appendix, a Response to Critics. Harvard University Press 1978 ja sen analyysistä Siltala 2004, s. 72–86. Ks. myös Siltalan määritelmä oikeudellisesta koherenssista s. 87–90. Amaya 2013, s. 260–262. Ks. myös Ronald Dworkin: Law's empire. Cambridge, Mass.: Belknap 1986. Neil MacCormick: Coherence in legal justification teoksessa Theory of Legal Science. Proceedings of the Conference on Legal Theory and Philosophy of Science Lund, Sweden, December 11–14, 1983 ed. Alexander Peczenik, Lars Lindahl, Bert Van Roermund, s. 235–251. Aulis Aarnio, Robert Alexy, Alexander Peczenik, Wolodek Rabinowicz, Jan Wolenski: On Coherence Theory of Law. Juristförlaget in Lund. Lund 1998. Alexander Peczenik. Dordrecht: Kluwer 1989. Viime aikaisena koherenssiteorian aluevaltauksena on tekoälyn ja oikeuden tutkimus ks. Hage 2013a, s. 1.

926 Ks. esim. Bex, F – Verheij, B (2011). Legal shifts in the process of proof. Proceedings of the 13th international conference on artificial intelligence and law, 11–20. New York: ACM. Roche 2013, s. 59–91. Schubert – Olsson 2013, s. 33–58. Schubert ja Olsson tarkastelevat koherenssin merkitystä juryn todistusharkinnassa ja käsitteen suhdetta todisteiden luotettavuuteen ja totuudellisuuteen. Schubert ja Olsson löytävät näkemyksilleen tukea myös pohjoismaisesta P.O. Ekelöfin nimiin menevästä todistusarvomallista. Tutkijoiden mukaan todennäköisyyden yhteys koherenssin ja todisteiden luotettavuuden välillä on selvempi kuin koherenssin ja totuuden välillä ja olennaisempaa kuin totuuden määrittäminen on todisteiden luotettavuuden arvioiminen. Koherenssiteoreettisista tutkimuskirjallisuudesta ja koherenssin ja totuuden suhteesta laajemmin esim. Roche 2013, s. 59 ja alav. 2.

927 Tieteen termipankki 16.05.2019: Filosofia: koherentismi.

Koherenssin käsite on tutkimuskysymyksen kannalta kiehtova, koska sen avulla voidaan teoreettisesti pyrkiä hahmottamaan ja määrittämään hallinto-oikeudellisen ratkaisun todistusvaikutusta todistusharkinnassa. Koherenssiteoriaa voitaisiin pitää yksinomaan todistusharkinnan heuristisena kuvauksena, mikä ei kuitenkaan tekisi oikeutta teorialle. Teorialla on selkeä metodologinen ulottuvuus, kun joudutaan ratkaisemaan, voidaanko todistusteemaa prosessissa esitetyn tiedon valossa pitää riittävän todennäköisenä. Kysymys on siitä, millä kriteereillä uskomus on justifioitu. Koherentismi määritelläänkin uskomusten oikeutusteoriaksi, jonka mukaan väitelauseiden kokonaisuutta ei voida tuntea niiden perustusten kautta, vaan kokonaisuuden kautta muodostuvan vakuuttavuuden kautta.⁹²⁸ Lisäksi voidaan väittää, että teoria heijastaa oikeuskäytännössä tapahtuvan todistusharkinnan olennaisia piirteitä eikä näin ollen ole elämälle vieras.

Koherenssin käsite on kuitenkin ongelmallinen ja sen täsmällinen määrittäminen on osoittautunut vaikeaksi ja tuottanut runsaan filosofisen kirjallisuuden. Yhtenäistä näkemystä koherentismista ei ole.⁹²⁹ Lisäksi sen eri ominaisuuksia voidaan eri yhteyksissä painottaa eri tavoin. Esimerkiksi oikeusteoriassa ja todistusharkinnasta puhuttaessa käsitellä ei välttämättä ole täysin sama merkitys. Yleisesti ottaen koherenssilla tarkoitetaan uskomuksista koostuvan systeemin loogisuutta ja ristiriidattomuutta. Uskomukset saavat tukea toisistaan, jolloin systeemin koherenssin aste määryytyy sen mukaan, miten uskomukset sopivat yhteen ja tukevat toisiaan. Kytkenät uskomusten välillä voivat olla loogisia tai perustua todennäköisyyteen. Joukon koherenssi lisääntyy, kun niiden elementtien välisten kytkentöjen lukumäärä tai voimakkuus lisääntyy. Koherenssille on ominaista, että systeemin osat ovat pääteltävissä toisistaan selittävän päättelyn ollessa keskeinen elementti. Toisistaan riippumattomien ja erillisen alasysteemin olemassaolo samoin kuin poikkeavuudet, joita ei voi selittää systeemin uskomuksilla, vähentävät koherenssia. Mikäli alasysteemit voidaan yhdistää, joukon koherenssi lisääntyy. Näin ollen koherenssiin voidaan liittää myös yhtenäisyyden vaatimus. Systeemin on kuitenkin pysyttävä avoimena uusille elementeille, jotka puolestaan saattavat aiheuttaa muutoksia systeemin elementtien välisiin suhteisiin ja tarpeen arvioida systeemin koherenssia uudelleen.⁹³⁰ Holismia painottavan näkemyksen mukaan uskomusten oikeutus perustuu nimenomaan siihen, että ne ovat osa systeemiä, joiden osat ovat suhteessa toisiinsa. Ensimmäinen justifioiva yksikkö on systeemi ja sen ominaisuus eli koherenssi.⁹³¹

Tosiseikkaväitteiden todistusvaikutusta voidaan pyrkiä määrittämään koherenssiteoreettisista lähtökohdista käsin. Tosiseikoista tai pikemminkin niitä koskevista

---

928 Ibid.

929 Bermejo 2013, s. 93–94, Schubert – Olsson 2013, s. 34–36. BonJour 2010, s.158.

930 BonJour 1985, s. 95, 97–99, Schubert – Olsson 2013, s. 36–37. Bermejon mukaan koherenssin ominaisuus on konsistenssi eli loogisuus, jonka osatekijöitä Bermejon mukaan ovat konkordanssi, koheesio ja yhtenäisyys. Ks. näistä tarkemmin Bermejo 2013, s. 106–109.

931 BonJour 2010, s.160.

väitteistä ja havainnoista koostuvan joukon koherenssin aste riippuu kyseisten elementtien lukumäärästä ja voimakkuudesta. Esimerkiksi toistaan riippumattomien todistajien yhtäpitävät lausumat lisäävät todistajajoukon koherenssia. Koherenssin aste nousee sen mukaan, mitä silmiinpistävämpää yhdenmukaisuus on eli mitä enemmän lausuntoihin sisältyy yksityiskohtia, joista todistajat kertovat samalla tavoin.⁹³² Todistajien väitteitä tukevat aistihavainnot lisäävät väitteiden todistusvoimaa ja joukon koherenssia. Ristiriitainen henkilö- ja kirjallinen todistelu vähentää sitä. Ideana on, että todiste on plausiibelissa syy-seuraussuhteessa tai loogisessa suhteessa jokaiseen muuhun tosiseikkaan. Kukin yksittäinen todiste saa näin ollen näytöllisen merkityksensä suhteessa joukon muihin elementteihin, osana tosiseikkoja koskevien väitteiden joukkoa. Joukon todistusvoima on yhtä kuin sen koherenssi. Mitä yhtenäisempi ja johdonmukaisempi todisteiden perusteella syntyvä tulkinta tai kuva tapahtumasta syntyy, sitä perustellumpaa on uskoa tulkintaan.⁹³³ Kun kyse on uskomusten justifioimisesta, olennaista ei ole, vastaako uskomus todellisuutta vai ei. Riittää että uskomusta voidaan pitää riittävän todennäköisenä, kuten oikeusprosessissa tapahtuukin. Koska aineelliseen totuuteen korrespondenssiteorian mukaisesti vain harvoin päästään, joudutaan keskittymään siihen, onko teema riittävän todennäköinen eli onko siitä riittävää näyttöä. Tosiseikkajoukon koherenssiasteen tulee siis nousta tuomitsemiskynnyksen edellyttämälle tasolle. Koska koherenssi on riippuvainen koherenssisuhteiden lukumäärästä ja voimakkuudesta, joudutaan näitä koherenssiteoriassakin pohtimaan. Niiden määrittely ei myöskään ole lainkaan yksiselitteistä. Koherentismi näyttäytyy kuitenkin lupaavana keinona vastata kysymykseen tuomioistuinratkaisun todistusoikeudellisesta merkityksestä eli sen todistusvaikutuksesta rikosprosessissa. Sen avulla tuomioistuinratkaisun todistusvaikutus voitaisiin ehkä käsitteellistää ja määrittää todistusarvometodia tyydyttävämällä tavalla. Todistusharkintametodina se saattaisi näin ollen olla jossain suhteessa arvometodia parempi. Yritän pohtia kysymystä tarkemmin jäljempänä.

Ensin on kuitenkin tarkasteltava, mistä koherenssissa itse asiassa on kyse. Miten se tulisi ymmärtää, jotta kuva siitä kirkastuisi. Thagard on kehittämässään koherenssiteoriassa tarkastellut koherenssia koherenssiengelmana (Coherence as Constrain Satisfaction CaCS). Kyseessä on Thagardin kehittämä koherenssin täsmällinen formaali teoria. Teoria on nykyisin hyvin tunnettu ja on myös juridisen ratkaisutoiminnan ja siihen kuuluvan todistusharkinnan kannalta varsin mielenkiintoinen.

---

932 Esimerkiksi juryn on havaittu rakentavan tapahtumia selittäviä kertomuksia niin, että paras selittävä kertomus on se, joka vakuuttavimmin vastaa todistusaineistoa eli sisältää eniten yhtymäkohtia todistusaineistoon. Voidaan siis todeta, että juryn ajattelussa paras selittävä kertomus on koherentien kertomus. Ks. Schubert – Olsson 2013, s. 38.

933 Schubertin ja Olssonin (2013, s. 41–42) mukaan koherenssilla ja totuuden todennäköisyydellä on merkittävä korrelaatio, vaikka koherenssi ei olisikaan todiste totuudesta. Koherenssilla on siten luotettavuutta edistävä (reliability conducive) ominaisuus, vaikka se olisikaan totuutta edistävä (truth conducive).

Teorian perusidea ei-formaalisessa muodossaan on seuraavanlainen:

Elementit ovat representaatioita kuten käsitteitä, väitteitä, päämääriä, keinoja päämäärien saavuttamiseksi jne. Elementit voivat sopia yhteen (cohere) tai olla sopimatta (incohere). Edellisessä tapauksessa niiden välillä vallitsee positiivien suhde (constrain). Vastaavasti kun elementit eivät sovi yhteen, suhde on negatiivinen. Elementit jaetaan kahteen joukkoon, joista toinen on hyväksytyjen joukko ja toinen hylättyjen joukko. Positiivinen suhde pakottaa hyväksymään elementit tai hylkäämään molemmat. Negatiivinen koherenssisuhde voi täytyä vain siten, että toinen elementti hylätään ja toinen hyväksytään. Koherenssiongelma on elementtijoukon jakaminen hyväksytyjen osajoukkoon ja hylättyjen osajoukkoon siten, että joukon koherenssi on maksimaalinen.⁹³⁴

Thagardin mukaan teoria on ilmaistavissa täsmällisemmin:

Lähtökohdaksi otetaan määrätty joukko E , joka koostuu elementeistä ($e_1 \dots e_n$) ja joukko C , joka koostuu joukon E elementtiparien e_i ja e_j välisistä koherenssisuhteista. C jakautuu elementtipareiksi, joiden koherenssisuhde (constraint) on positiivinen $C+$ ja elementtipareiksi, joiden koherenssisuhde on negatiivinen $C-$. Jokainen koherenssisuhde saa arvon w , joka on koherenssisuhteen painoarvo (voimakkuus). Ongelmana on E :n jakaminen osajoukoiksi A ja R , jotka maksimoivat kahden koherenssiedellytyksen täyttymisen: jos elementtiparien koherenssisuhde kuuluu joukkoon $C+$ niin silloin e_i kuuluu joukkoon A vain silloin kun myös e_j kuuluu joukkoon A . Edelleen, jos koherenssisuhde kuuluu joukkoon $C-$ niin silloin pitää paikkansa, että e_i kuuluu joukkoon A vain silloin kun e_j kuuluu joukkoon R . Menetelmän tuloksena on E :n jakautuminen hyväksytyistä elementeistä koostuvaan osajoukkoon A ja vastaavasti hylätyistä elementeistä koostuvaan osajoukkoon R . Kun W on koherenssisuhteiden (constraints) yhteenlaskettu painoarvo, koherenssiongelma on tällöin E :n jakaminen osajoukkoihin A ja R tavalla, joka maksimoi edellä olevat ehdot täyttävien koherenssisuhteiden yhteenlasketun painoarvon. Thagard toteaa, että elementtien jakautuminen osajoukoiksi on koherentti, siinä määrin kuin A sisältää elementtejä, jotka ovat koherenssissa toistensa kanssa eikä sisällä niiden kanssa yhteensopimattomia elementtejä.⁹³⁵ Näin ollen koherenssiongelmaksii on ymmärrettävä elementtijoukon jakaminen osajoukoiksi niin, että joukon A elementtien yhteenlaskettu painoarvo on maksimaalinen. Vain koherenssisuhteet, jotka kuuluvat joukkoon A voivat lisätä W :tä. R joukon koherenssisuhteilla ei ole vaikutusta W :hen eikä myöskään koherenssisuhteilla elementtien välillä, joista toinen kuuluu joukkoon A ja toinen joukkoon R .⁹³⁶

934 Thagard 2000, s. 16–17.

935 Thagard 2000, s. 17–19.

936 Šavelka 2013, s. 206.

Thagard on identifioinut eri tyyppisiä elementtien välisiä koherenssisuhteita kuten selittävät, analogiset, deduktiiviset, visuaaliset, konseptuaaliset ja harkinnanvaraiset, jotka hänen mukaansa riittävät kattamaan pääosan inhimillisestä päättelystä siten, että selittävä päättely edustaa inhimillisen päättelyn prototyyppiä. Lisäksi Thagard määrittelee jokaisen koherenssityypin sille ominaisten periaatteiden avulla. Eri koherenssityypit on myös mahdollista yhdistää koherenssiperusteisen päättelyn suuremmiksi kokonaisuuksiksi, jotka pitävät sisällään useita koherenssityyppejä. Teoriaa soveltuu koko elementtijoukon, sen osajoukon tai yksittäisen elementin koherenssin mittaamiseen.⁹³⁷

Koska Thagardin teoria koherenssista koherenssiiongelmana on abstrakti ja yleisluontoinen ja periaatteiltaan selkeä, sitä voidaan soveltaa myös todistusharkintaan. Tällöin kyse voi olla kokonaisen elementtijoukon, sen osajoukon tai yksittäisen elementin koherenssista. Teorian todistusoikeudellinen sovellutus olisi seuraavanlainen. Oikeudenkäynnissä esitetty todistelu kokonaisuudessaan eli aistihavaintoihin perustuvat ja muut tosiseikkaväitteet jaetaan kahdeksi osajoukoksi. Tällöin kyse ei ole jo lähtökohtaisesti päänäytöksi ja vastaanäytöksi määrittyneen, tosiseikkaväitettä tai sitä vastaan puhuvien todisteiden painoarvojen määrittelemisestä kummallakin puolella erikseen. Kyse on siitä, miten oikeudenkäynnissä kokonaisuudessaan esitetystä todistusaineistosta muodostetaan tosiseikasto, jonka koherenssi on maksimaalinen. Koherenssiiongelman ratkettua tuomion pohjaksi tulee seikasto, jonka koherenssisuhteiden yhteenlaskettu painoarvo on maksimaalinen. Edellytyksenä on kuitenkin, että koherenssi nousee vaaditulle näytön riittävyystasolle. Tämä voidaan ratkaista määrittelemälle koherenssisuhteille painoarvo. Joukon koherenssin aste voidaan ymmärtää sen todistusvoimaksi. Maksimaalisen koherenssin joukko voi olla joukko, joka vastaa syyttäjän syytteen teonkuvausta tai sitten ei. Vastaavasti mikäli kyse on vain tietystä teemasta, kyseinen teema tai väite voi sisältyä joukkoon tai sitten ei. Maksimaalisen koherenssin joukkoa muodostettaessa yksittäisen tosiseikkaväitteen osalta kysymys on siitä, mikä on sen positiivisten ja negatiivisten koherenssisuhteiden lukumäärä ja painoarvo suhteessa kaikkiin muihin väitteisiin ja todisteisiin. Kuuluuko se siis hyväksytyjen vai hylättyjen tosiseikkojen joukkoon. Jokainen väite, joka kuuluu maksimaalisen koherenssin joukkoon, on tällöin justifioitu ja tuomio voidaan rakentaa hyväksytyyn tosiseikaston varaan. Jos syyttäjän teema sisältyy hyväksytyjen joukkoon, se voidaan ottaa tuomion perustaksi edellyttäen, että joukon koherenssisuhteiden yhteenlaskettu painoarvo on riittävä. Koska koherenssia uskomusten justifikaatioperusteena sovelletaan oikeudellisessa ympäristössä, joudutaan luonnollisestikin huomiomaan todistusharkinnalle ja näytön riittävyydelle asetetut oikeudellisesti reunaehdot.

Kuten edellä olevasta ilmenee, teoria ei ole pelkästään heuristinen ja inhimillistä ajattelua ja tässä yhteydessä siis todistusharkintaa kuvaava malli ja sellaisena keino lisä-

---

937 Thagard 2000, s. 41–69.

tä todistusharkintaa tekevän tuomarin tai syyttäjän itseymmärrystä. Jotta koherenssi voisi toimia uskomusten oikeutuksen kriteerinä, toisin sanoen näyttöongelman ratkaisukriteerinä, on sille pyrittävä antamaan mahdollisimman selkeä sisältö. CaCS tekee tämän sekä informaalilla että formaalilla tavalla eli määrittelemällä koherenssin eksaktisti. Kun kriteerit ovat selvillä, voidaan maksimaalisesti koherentti joukko muodostamalla ratkaista, onko väitettä pidettävä uskottavana. CaCS on abstrakti teoria, mutta kykenee toimimaan todistusoikeudellisessa kontekstissa todistusharkintametodina. Matemaattisuudessaan se ei sovellu oikeuskäytäntöön tuomarin tai syyttäjän todistusharkintametodiksi, koska koherenssi-ongelman ratkaisu edellyttää tietokoneelle ohjelmoitavia algoritmeja.⁹³⁸ Sen perusidea voidaan kuitenkin hyvin soveltaa todisteiden todistusvaikutusta arvioitaessa. Lisäksi Thagardin teoriaan kuuluvalla eksplanatorisen teorian (theory of explanatory coherens TEC) periaatteiden formuloinnilla on käytännöllistä metodologisesta merkitystä todistusoikeudellisessa kontekstissa. Thagard määrittelee selkeät selittävän päättelyn periaatteet,⁹³⁹ joita mielestäni voidaan hyödyntää ajattelun apuvälineinä maksimaalisen koherenssin joukkoa muodostettaessa. Vastaavasti muillakin päättelymuotojen periaatteilla on metodologista merkitystä, mutta todistusharkinnan kontekstissa selittävän päättelyn periaatteilla on erityistä relevanssia. Esimerkiksi hypoteesit ovat koherenssissa sen kanssa, mitä ne selittävät. Tämä voi olla joko todiste tai toinen hypoteesi. Myös todiste voi edesauttaa selityksen muodostamista. Näin on esimerkiksi silloin, kun hypoteesit yhdessä havaintojen kanssa selittävät jotakin toista havaintoa. Tällöin hypoteesit ja havainnot, joita on käytetty selityksen muodostamisessa ovat koherenssissa keskenään. Teoriaan kuuluu myös aistihavaintoihin perustuvien väitteiden priorisointi hyväksytyjen elementtien joukkoa muodostettaessa. Teorian perustavaa laatua oleva periaate on, että väitteet hyväksytään sillä perusteella, kuinka hyvin ne sopivat yhteen muiden väitteiden kanssa.⁹⁴⁰

Teoria rakentuu inhimillisen päättelyn pääasiallisten muotojen varaan ja heijastelee myös ihmisaivojen neuronien toimintaa neuroverkkona, mikä tekee teoriasta psykologisesti ja neurologisesti kokonaisuudessaan uskottavan. Thagard pitää selittävää päättelyä inhimillisen päättelyn päätyyppinä, joten explanatorisen koherenssin varaan rakentuvan todistusharkintamallin voidaan ajatella antavan realistisen kuvan todistusharkinnasta todisteista ja oikeustositseikoista muodostuvan joukon koherenssin maksimoimiseen tähtäävänä toimintana. Eksplanatorisen koherenssin teo-

938 Ks. tästä tarkemmin Thagard 2000, s. 15–40. Teoria tarjoaa mahdollisuuden algoritmipohjaisten tekoälysovellutusten edelleen kehittämiseen juridisen ratkaisutoiminnan avuksi. Tekoälyä koskevassa tutkimuskirjallisuudessa teoria on saanut osakseen runsaasti kritiikkiä. Sen toteuttamisen tietokoneella on katsottu olevan vaikeaa ja vaativan vielä kehittämistä. Ks. tästä tarkemmin esim. Araszkiwicz 2013, s. 217–219.

939 Thagard 2000, s. 43.

940 Thagardin selittävän päättelyn teoriaan liittyy läheisesti myös analoginen päättely. Thagardin selittävän päättelyn periaatteista ks. Thagard 2000, s. 43–44 ja 63.

riansa (theory of explanatory coherens TEC) osalta Thagard toteaa sen tavoittavan inhimillisen ajattelun aspektejia ja että tästä on myös psykologista todistusaineistoa. Hänen mukaansa ihmiselle ominainen syy-seuraussuhteille perustuva ajattelu ei ole perusluonteeltaan probabilistista vaan kohrenssiin pohjautuvaa.⁹⁴¹ Näin ollen selittävän teorian voidaan arvioida kirkastavan kuvaa paitsi inhimillisestä päättelystä yleensä, myös todistusharkinnasta psykologisena toimintana. Hypoteesimalliin ja muihin kokonaisvaltaisen todistusharkinnan malleihin verrattuna teorian näkökulma onkin psykologinen ja filosofinen. Sellaisena se kykenee antamaan uskottavan ja realistisen kuvan todistusharkinnasta. Heuristisesti se tavoittaa myös rikostutkijan ja todistusharkintaa tekevän syyttäjän tai tuomarin praktisesta päättelystä olennaista. Todisteet, jotka puhuvat samaan suuntaan eli sopivat yhteen, tukevat toisiaan ja ovat mahdollisimman vähän ristiriidassa keskenään, niputetaan yhteen ja arvioidaan, kuinka ehyt kuva tapahtumista tai yksittäisestä tapahtumasta niiden sisältämän informaation perusteella syntyy. Kysymys on näin ollen kaikkien väitteiden ja havaintojen keskinäisistä suhteista todisteiden verkossa eikä niinkään lineaarisesti tosiseikkaväitteestä toiseen etenevästä syy-seuraussuhde -ajattelusta. Joukon elementtien kanssa ristiriidassa olevien todisteiden merkitystä arvioidaan. Todisteet ”hylätään”, mikäli ne ovat ristiriidassa tai yhteensopimattomia muiden väitteiden ja havaintojen pohjalta tapahtumista muodostuvan kuvan kanssa.

CaCS:n vertailua todistusarvoteoriaan

Kun vertaillaan Thagarin CaCS -teoriaa todistusarvoteorian mukaiseen lähestymistapaan, voidaan havaita tiettyjä eroja ja yhtäläisyyksiä. Todistusarvoteoriassa pyritään määrittämään kunkin yksittäisen todisteen todistusarvo ja näytön kokonaisarvo yksittäisten todisteiden todistusarvo huomioiden. Koska yksittäiset todisteet ovat eri tavoin suhteessa toisiinsa, on tätä varten kirjallisuudessa kehitetty erilaisia kaavoja (vasta-, ketju- ja rinnakkaisvaikutustilanteet).⁹⁴² Näin ollen voidaan todeta, että todistusarvoteoreettinen ajattelu ainakin jossain määrin huomioi todisteen suhteet muihin todisteisiin. Vastaavasti myös CaCS edellyttää yksittäisten elementtien eli tosiseikkaväitteiden välisten koherenssisuhteiden tarkastelua. Yksittäisten todisteiden painoarvon tarkastelusta ja määrittelystä ei siis päästä eroon, vaikka todistusharkinta nähtäisiinkin CaCS:n mukaisesti. Teoriassa joudutaan määrittelemään elementtien koherenssisuhteen voimakkuus, joka vastaa todistusarvoteoriassa tosiseikkaväitteiden kausaalisuhteen voimakkuutta, joka on siis sama kuin todisteen todistusarvo. Maksimaalinen koherenssi on koherenssisuhteiden painoarvojen summa, joka riippuu niiden lukumäärän ohella koherenssisuhteiden voimakkuudesta. Koherenssiin vaikuttaa myös yhteensopimattomien elementtien osuus hyväksytyjen elementtien joukossa. Teoriaa on kritisoitu siitä, että se ei itsessään

941 Thagard 2000, s. 249–250.

942 Ks. todistusharkintamallit edellä jaksossa 4.5.3.

mahdollista elementtiparien koherenssisuhteiden painoarvon määrittelemistä, vaan ne joudutaan määrittelemään teorian ulkopuolelta käsin.⁹⁴³ Kritiikki pitää paikkansa. Painoarvojen määrittely samalla tavoin kuin kokemussääntöjen luotettavuuden arvioiminen todistusarvoteoriassa jää tuomarin tehtäväksi. Tässä mielessä Thagardin koherenssiteorian soveltaminen todistusharkintaan ei ole yhtään ”helpompi” metodi kuin todistusarvoteoriakaan. Esimerkiksi todisteen syntytapaan liittyviä epävarmuustekijöitä ei voida unohtaa, koska ne vaikuttavat todisteen ja teeman välisen koherenssisuhteen voimakkuuteen. Kun kyse on tuomioistuinratkaisusta todisteena, kyseeseen tulevat esimerkiksi juuri edellä käsitellyt itsekriminointisuojaan tasoerot prosessien välillä ja muut näyttöarvoon vaikuttavat seikat. Tietenkin olisi mahdollista kiinnittää huomiota vain tuomioistuinratkaisun lopputulokseen, mutta tällöin elementtien välisten kytkentöjen painoarvo ei muodostuisi oikein.

Klamin todistusarvometodi pohjaa yhteen- ja vähennyslaskuun. Päänäytön puolella lasketaan teemaa tukevan yksittäisten todisteiden näyttöarvot ja yhdistetään kokonaisnäytöksi. Sama tehdään vastaanäytön puolella. Tulosta verrataan näyttökynnykseen. Siinä siis todistejoukko jaetaan niiden luonteen perusteella pää- ja vastaanäytöksi, joiden painoarvoja vertaillaan. Yksittäisten todisteiden todistusarvojen laskeminen ketju-, rinnakkais- ja vastavaikutustilanteissa perustuu samoin yhteen-, vähennys ja kertolaskuun. CaCS:n mukainen ajattelutapa on kuitenkin toisenlainen. Todisteiden suhde on yhteensopivuutta eikä myöskään pohjaa todisteiden luokitteluun. Päänäyttökkin voi sisältää vastatosisekkää tukevaa näyttöä ja päinvastoin. Toisaalta samoin kuten todistusarvoteoriassa myös koherenssiteorian idean mukaista on, että todisteen painoarvoon tai painoon vaikuttaa todisteen suhde toisiin todisteisiin.⁹⁴⁴ Kysymys on kuitenkin siitä, huomioiko todistusarvometodiin pohjautuva ajattelu todistejoukon keskinäiset suhteet koherenssin käsitteen ja Thagardin teorian edellyttämässä laajuudessa. CaCS:n mukainen ajattelutapa on kokonaisvaltaisempi pyrkiessään huomioimaan todistejoukon ja niiden suhteet kattavasti. Toisaalta myös Thagardin teorian puutteena on pidetty sitä, että se ottaa huomioon ainoastaan elementtiparien suhteet mutta ei esimerkiksi koherenssisuhteiden ja elementtien välisiä suhteita eikä myöskään koherenssisuhteiden välisiä suhteita. Uusien elementtien mukaan tuominen elementtijoukkoon saattaa esimerkiksi hävittää elementtiparin linkin kokonaisuudessaan.⁹⁴⁵ Tämä on tuttua myös oikeuskäytännössä rikosjuttua käsiteltäessä. Uusi todiste saattaa tietyn todisteen ja teeman kausaalisuhteen kokonaan uuteen valoon. Lisäksi kausaalisuhteista eli siis kokemussääntöjen suhtautumisesta toisiinsa tulisi voida keskustella.

943 Araszkievicz 2013, s. 222

944 Ks. myös Lindell (2017, s. 208), jonka mukaan näytön arvioinnissa todisteen paino edustaa sen suhdetta toiseen todisteeseen ja sen suhteellista tärkeyttä konkreettisesti arvioinnissa ja kulloinenkin näyttökynnys huomioon ottaen. MCA:n (Multi-criteria analysis) ja sumean logiikan hyödyntämisestä painon määrittämisessä ks. tarkemmin Lindell 2017, s. 176–210.

945 Araszkievicz 2013, s. 222, 229–230.

On myös huomioitava, että todistejoukon koherenssi ei ole vain yksinkertaisesti sama kuin yhteensopivien todisteiden todistusarvojen tai niiden koherenssisuhteiden painoarvojen summa vaan riippuu myös niiden elementtien, kuten väitteiden ja havaintojen painoarvosta, jotka ovat yhteensopimattomia joukon elementtien kanssa. Sellainen maksimaalinen koherenssi, jossa kaikki elementit olisivat yhteensopivia toistensa kanssa, lienee mahdoton.⁹⁴⁶ Näin ollen joudutaan kysymään, vastaako tämä sen tyyppistä arvoteoreettista mallia, jossa teeman puolesta puhuvien todisteiden arvosta vähennettäisiin vastaanäytön arvo. Tällöin molempia metodeja soveltaen päädyttäisiin samaan lopputulokseen. Edellä esitetyn valossa vastaavuus ei vaikuta ilmeiseltä, vaan kokonaisvaltaisuudessaan teoria näyttäisi tarjoavan arvoteoreettista metodia paremmat ajatukselliset lähtökohdat näytön arvioimiseksi ja siten myös tuomioistuinratkaisujen todistusvaikutuksen arvioimiseksi. Todistusharkinta ei myöskään ole perusolemukseltaan yhteen- ja vähennys- tai kertolaskua. Koherenssiteoreettisessa ajattelussa vastaanäyttö ei ole luonteeltaan jotain, jonka voi vähentää päänäytöstä vaan pikemminkin ”puhuu sitä vastaan”, heikentää päänäytön todisteiden keskinäistä yhteensopivuutta, katkaisee ja muuttaa niiden yhteyksiä tai tarjoaa kokonaisuudessaan koherentimman tulkinnan tapahtumista. Yksittäiset tosiseikkaväitteet heikentävät tai tukevat toisiaan pikemminkin kuin lisäävät tai vähentävät toistensa arvoja. Toisaalta CaCS:n ongelmana samoin kuin arvoteoriasakin on yksittäisten todisteiden painoarvojen määrittäminen. Miten huomioidaan toistensa kanssa yhteensopimattomien elementtien vaikutus joukon kaikkien koherenssisuhteiden painoarvoon.

Thagardin teoria on saanut osakseen runsaasti kritiikkiä. Tässä yhteydessä sillä ei kuitenkaan ole kaikilta osin relevanssia, kun tavoitteena on etsiä perusidealtaan käyttökelpoinen metodi tuomioistuinratkaisun todistusvaikutuksen arvioimiseksi. Kritiikkiä on esitetty tekoälyn kehittämisen yhteydessä siitä, onko teoria riittävä toimiakseen tietokonesovellutusten perustana eli voidaanko sen pohjalta kehittää toimiva tietokoneohjelma koherenssiongelman ratkaisemiseksi.⁹⁴⁷

Näyttää yhtenä kokonaisuutena, ”möhkälemäisesti” tarkasteleva metodi ei ole tyydyttävä tapa arvioida aiemman tuomioistuinratkaisun todistusvaikutusta rikosprosessissa ja vastata tutkimuskysymykseen. Vastaus, jonka mukaan ratkaisu yhdessä muun teemaa tukevan näytön kanssa voi todentaa teeman, jää liian epämääräiseksi. Tällainen ei voi toimia näytön riittävyuden arviointimetodina eli uskomustemme justifiointiperusteena. Uskomuksillemme olisi löydettävä vankemmat ja selvemmat kriteerit kuin ”rikka rokassa” ajattelu. Tällaiset kriteerit voivat mielestäni rakentua koherenssin käsitteen varaan. Toisaalta on selvää, ettei CaCS sen enempää kuin arvoteoriakaan ole todisteen tai todistejoukon uskottavuuden ”algoritmi”. Uskotavuus ei ole kvantitatiivista vaan laadullista ja siksi riippuvainen metodin käyttä-

946 Thagard 2000, s. 19 ja 39.

947 Tästä tarkemmin ks. Araszkievicz 2013, s. 222–230. Vrt. Šavelka 2013, s. 212–215.

jästä autonomisena tekijänä. Koherenssin pohjalle rakentuva näytön arvioinnin metodi toimii kuitenkin samalla tavalla kuin arvoteoreettinen menetelmä; lisää päätösrationaalisuutta ja toimii samalla ratkaisijan ajattelun johdonmukaisuuden kontrollikeinoina.

Toisaalta inhimilliselle ajattelulle ominainen voimakas pyrkimys koherenttiin tapahtumien tulkintaan sisältää myös vaaramomentin. Luommeko parasta selitystä etsiessämme tiedostamatta yhteyksiä sinne, missä niitä ei ole tai jätämmekö näkemättä yhteyksiä siellä, missä niitä on. Virhepäätelmiä voidaan torjua pohtimalla tietoisesti erilaisia vaihtoehtoisia tai vastakkaisia hypoteeseja.

Metodologisesti rationaalinen tapa arvioida hallintoprosessuaalisen ratkaisun näyttöarvoa on yhdistää koherenssiteorian holistinen ja todistusarveteorian yksittäiseen todisteeseen keskittyvä näkökulma. Määrittelemällä todisteen koherenssisuhteiden eli sen loogisten ja kausaalisuhteiden voimakkuus kattavasti kaikkiin muihin rikosprosessissa vastaanotettuihin todisteisiin, on mahdollista päätyä hyväksyttävään arvioon. Metodi edellyttää kuitenkin kriteereitä, joilla koherenssisuhteiden painoarvo eli todisteen näyttöarvo pystytään määrittämään. Koherenssiteoria itsessään ei anna suoranaista vastausta koherenssisuhteiden voimakkuutta koskevaan ongelmaan. Kriteereiden tulisi kuitenkin olla tarpeellisia, ymmärrettäviä, selkeitä, täsmällisiä, konkreettisia ja toisistaan riippumattomia liiallisen arvottamisen estämiseksi kuten MCA (Multi-criteria analysis) -metodia käytettäessä edellytetään.⁹⁴⁸ Kun tuomioistuinratkaisu on todisteena, riittävän konkreettisten määrittelykriteerien muodostaminen tuottaa vaikeuksia. Arviointikriteerit muodostuvat väistämättä laajoiksi huomioon ottaen, että kyse on inhimillisestä päätöksenteosta ja toisaalta koko hallintoprosessin kyvystä tuottaa näytön arvioinnissa oikeita ratkaisuja. Toisaalta kriteerit ovat kontekstisidonnaisia eli niiden paino määräytyy lopullisesti kunkin rikosasian konkreettisessa näytönarviointitilanteessa.

Mikäli selittävä päättely on inhimillistä ajattelua hallitseva ominaisuus, on jatkossa luontevinta ja hyödyllisintä kehittää todistusharkintamalleja nimenomaan tältä pohjalta. Näytön arviointi ei ole ytimeltään matemaattisiin todennäköisyyksiin perustuvaa päättelyä vaan koherentin kuvan tai tulkinnan muodostamista siitä, mitä on tapahtunut. En kuitenkaan pidä todennäköisenä, että käytännössä näytön arviointi kuitenkaan tapahtuisi edellä mainittujen TEC-prinsiippien pohjalta. Käytännössä todistusharkintaa tehdään paljon kokonaisvaltaisemmin ja intuitiivisemmin, vaikka näin ei tulisikaan olla. Tämän vuoksi ja koska inhimillinen ajattelu ei pysty ratkaisemaan ainakaan kovin suuren elementtijoukon koherenssiongelmaa, todistusharkinnan luotettavuutta olisi mahdollista parantaa toteuttamalla CaCS tietokoneella.

Oikeuskäytännön tarpeisiin nähden näytön arvioinnin ja päätöksentekomallien tulisi olla sellaisia, että juristikoulutuksen saanut syyttäjä tai tuomari, jolta puuttuu matemaattis-filosofinen koulutus, pystyy niitä hyödyntämään. Koska tuomiois-

---

⁹⁴⁸ MCA-metodista ks. tarkemmin esim. Lindell 2017, s. 45–79 ja 190.

tuinjuristit vieroksuvat numeraalisia kaavoja, bayesilaisesta laskennallisista mallintamisesta puhumattakaan, näytön arvioinnissa olisi avuksi vähemmän formaalissa muodossa olevista malleista, jotka auttavat jäsentämään pääasiallisesti sanallisessa muodossa olevaa näyttöä ja todisteiden välisiä yhteyksiä keskenään ja tiettyyn teemaan liittyen sekä arvioimaan niiden näytöllistä merkitystä.⁹⁴⁹ Usein varsinkin tietyissä rikostyypeissä esimerkiksi talous- ja elinkeinoelämän rikoksissa näyttömaterialiaali on valtava, jolloin näytön eri elementtien yhteyksien hahmottaminen on vaikeaa. Asia selittyy rangaistussäännösten tunnusmerkistöjen monimutkaisuudella, joka tarkoittaa toteennäytettävien oikeustositseikkojen ja siten myös niitä koskevan todistusaineiston määrällistä kasvua. Tarvittaisiin siis käytännöllisiä todistusharkintamalleja, jotka auttavat tunnistamaan näytön elementtien välisiä kytkentöjä tai niiden puuttumista, arvioimaan kytkentöjen voimakkuutta, sekä kohdentamaan näyttöä todistusteemoihin. Toisin sanoen tarvitaan metodeja lisäämään sen työn rationaalisuutta, jonka rikosjutuissa esitutkinta- ja syyttäväviranomaiset joutuvat tekemään ja joka oikeudessa ilmenee syyttäjän haastehakemuksen todisteluosiosta, jossa syyttäjä jäsentää näytön todistusteemoiksi ja teemaa koskeviksi todisteiksi. Eri asia on, että tällaiset tuomioistuinjuristeja palvelevat pragmaattiset näytönjäsennyksija todistusharkintamallit voivat tähdätä samalla myös formaalien tietokonekielisten sovellutusten kehittämiseen.⁹⁵⁰ Esimerkiksi Dahlmanin aiemmin mainitussa teoksessaan ”Beviskraft. Metod för bevisvärdering i brottmål” soveltaman bayesilaisen metodin hyödyt ovat ilmeisiä. Metodilla on kyky tehdä ratkaisijan oma ajattelu, sen premissit ja premissien muutosten merkitys johtopäätösten kannalta, näkyväksi hänelle itselleen ja paljastaa ajattelun heikkouksia. Siltä osin kuin metodi edellyttää monimutkaisia laskutoimituksia on kuitenkin selvää, että metodi on tavanomaisiin rikosjuttuihin liian raskaskäyttöinen ja aikaa vievä. Toisaalta bayesilaista metodologiaa voidaan hyödyntää näytön arvioinnissa tavalla, joka ei vaadi pitkälle menevää todennäköisyyslaskennan osaamista. Bayesin teoreeman ja peruskäsitteiden, kuten hypoteesi, evidenssi, uskottavuusosamäärä (likelihood ratio), todennäköisyys, todennäköisyys ex ante ja ex post, odds, alkuperäistodennäköisyys jne. omaksumiseen ei tarvita erityistaitoja, mutta niiden käyttö todistusharkinnan apuvälineenä vaatii tottumusta ja harjaantumista.

Tuomioistuinratkaisun todistusvaikutusta arvioitaessa on huomioitava, että kyse on todisteesta sui generis. Todistetta dominoi ratkaisuun johtava inhimillinen päätöksentekoprosessi. Tässä mielessä se eroaa todisteista, joissa kyse on puhtaista aisti-

949 Narratiivin (syyttäjän hypoteesin) probabilistisesta (new legal probabilism) mallintamista ja arvioinnista ks. esim. Urbaniak, *Artificial Intelligence and Law* (2018) 26, s. 350–368.

950 Oikeuden ja tekoälytutkimuksen (AI & Law) piirissä kehitetyistä näytön arvioinnin laskennallisista malleista ja ohjelmista ks. esim.: S. Parsons, N. Oren, and C. Reed (ed.): *Computational Models of Argument. Proceedings of Comma 2014*. IOS Press. [339](https://ebookcentral-proquest-com.libproxy.helsinki.fi/Verheij, Bart: Artificial Intelligence and law (2017) 25:127–154. Roche: 2013, s. 59–91. Schubert – Olsson 2013, s. 33–58.</p></div><div data-bbox=)

havainnoista ja mittaustuloksista ja muistuttaa enemmänkin asiantuntijalausuntoja, joissa asiantuntija esittää havainnoistaan tekemiään johtopäätöksiä. Erona on, että tuomioistuimen näytön arviointi tapahtuu oikeudellisessa kontekstissa ja prosessioikeudellisten normien määräämissä rajoissa, vaikka itse harkintaa ei säännelläkään normein. Tuomioistuimessa joudutaan kuitenkin vastaamaan kysymykseen, millä perustein voimme luottaa toisen tuomioistuimen näyttöratkaisuun. Todisteena käytettävien tuomioistuinratkaisujen arvioinnissa olisikin hyötyä metodeista, joissa inhimilliseen päätöksentekoon liittyvä oikeuspsykologinen tietämys tulisi huomioituksi. Tällaista toisen tuomioistuimen päätösrationaalisuuden arvioimiseksi tarvittavaa tietämystä tuomioistuinjuristeilla ei yleisesti ottaen ole omasta takaa.

Yksinkertaisimmillaan tuomioistuinratkaisun näyttöarvon määrittämisen metodi voisi koostua vastauksista seuraaviin kysymyksiin. Näin siis siitä huolimatta, että vastausten edellyttämää informaatiota ei olisikaan käytettävissä lainkaan tai riittävästi.

1. Mikä on asiassa edellytetty selvityskynnys ja onko kynnys ylittynyt. Onko turvauduttu todistustaakkasääntöihin ja kenelle todistustaakka on jäänyt.
2. Mikä on asiassa edellytetty näyttökynnys ja onko kynnys ylittynyt.
3. Miten itsekriminointisuoja ja ratkaisun materiaalista oikeellisuutta turvaavat prosessiperiaatteet ovat toteutuneet.
4. Kuuluuko ratkaistu tuomioistuimen erityisasiantuntemuksen alaan.
5. Kuinka loogista päättely on (logiikan päättelysääntöjen noudattaminen) ja mitkä psykologiset tekijät, kuten ajattelua rasittavat vinoutumat ja väärinarviointit, ovat vaikuttaneet päätösrationaalisuuteen.
6. Miten koherentti ratkaisu on sisäisesti sekä suhteessa rikosprosessissa esitettyyn todisteluun.

7.3 Hallintoprosessuaalisten ratkaisujen merkitys oikeuskysymyksessä

Hallintotuomioistuimen oikeuskysymystä koskevan ratkaisun merkitys rikosprosessissa hahmottuu tuomioistuimen asiantuntemuksen kautta. Hallinto-oikeuksissa keskeisinä asiaryhminä ovat muu ohessa vero- ja ympäristöoikeudelliset asiat, joita koskeva lainsäädäntö ja siihen liittyvät tulkintakysymykset lisääntyvät ja monimutkaistuvat jatkuvasti. Niissä myös EU-oikeuden merkitys on suuri. Hallintotuomioistuimilla on toimivaltansa vuoksi yleisiä tuomioistuinta paremmat edellytykset tulkita ja soveltaa asianomaista lainsäädäntöä. Rikostuomioistuimessa hallintotuomioistuinten unionin oikeuteen liittyvät ratkaisut saavat tai niiden ainakin tulisi saada merkittävää painoarvoa, kun kantaa on otettava samaan kysymykseen. Mikäli asiassa ei esitetä enää uutta hallintotuomioistuimessa jo esitettyä

täydentävää selvitystä, saattaa tuomioistuimen kannanoton painoarvo olla varsin suuri. Hallintotuomioistuimen oikeuskysymyksessä tekemän ratkaisun merkitystä vähentävänä voidaan toisaalta pitää hallinto-oikeudelliselle ratkaisutoiminnalle ominaista lainsoveltamisen voimakasta tosiasiasidonnaisuutta, mikäli tämä samalla johtaa ratkaisun yksittäistapauksellisuuden korostumiseen.

Hallintolainkäytön rakenteellinen ominaispiirre vaikuttaa hallintotuomioistuimen oikeuskysymyksessä ottaman kannanoton merkitykseen. Kysymys on siitä, miten laillisuuskysymyksiin liittyvä harkinta- ja tulkintavalta jakaantuvat ensiasteen hallinnon ja hallintotuomioistuimen välillä. Puheena oleva kontrollin tiiviyyttä koskeva kysymys on voimassa olevan lainsäädännön valossa jossain määrin epäselvä. Koska yhtä ainoaa oikeaa ratkaisua ei ole, tuomioistuin ei välttämättä etsi oikeaa tai edes parasta ratkaisua ja korvaa hallinnon tulkintaa tai harkintaa omalla ratkaisullaan. Viranomaisen ratkaisu voi siis jäädä voimaan, mikäli se pysyy oikeusjärjestyksen puitteissa tai on sen puitteissa perusteltavissa.⁹⁵¹

Edellä sanottu tekee hallintotuomioistuimen laintulkintakysymyksessä tekemän ratkaisun merkityksen suhteellisemmaksi ja näyttäisi myös muuttavan sen arvioimisen ongelmallisemmaksi. Ratkaisun merkitys joudutaan suhteuttamaan tuomioistuimen kontrollin intensiteettiin, joka vaihtelee ja jää määrittelemättä. Kontrollin intensiteetillä ei kuitenkaan ole tulkintakannanoton merkitystä pohdittaessa niin suurta merkitystä kuin saattaisi ajatella. Kannanoton hyväksyttävyyden ratkaisee joka tapauksessa se, miten vakuuttavat ja asiantuntevat hallintotuomioistuimen perustelut ovat.

7.4 Perustelut ja ratkaisun merkityksen määräytyminen

Hallintotuomioistuimen ratkaisun merkitys joudutaan rikosprosessissa arvioimaan pelkästään tuomioperustelujen avulla. Perusteluista riippuu, määrittykö tuomioistuimen ratkaisun näyttöarvo ja merkitys kokonaisuudessaan oikein. Perustelujen puutteellisuuden vuoksi ratkaisun oikeudellinen merkitys kokonaisuudessaan voi jäädä sille kuuluvaa painoarvoa vähäisemmäksi. Arviointi ja sen oikeellisuuden varmistaminen asettaakin perusteluille tiettyjä vaatimuksia.

Hallinto-oikeudellisten normien rakenteen vuoksi oikeus- ja näyttökysymysten erottaminen on monesti vaikeaa ja kysymykset saattavat jopa sulautua yhteen. Normi sisältää usein erilaista intressipunnintaa, riskinarviota tai kohtuusarviointia ja muuta oikeudellista harkintaa edellyttävää yleisluontoista normatiivisesta ainesta. Todistelun kohteena olevien oikeustositseikkojen (seikkojen) hahmottaminen ja yksilöiminen on vaikeaa.⁹⁵² Rikostuomioistuimen näkökulmasta oikeus- ja todis-

⁹⁵¹ Koivuluoma ym. 2020, s. 59. Suviranta 2005, s. 238, 244–245, 247.

⁹⁵² Diesen 2003, s. 154.

tustosiseikkojen (selvitysten) hahmottaminen ja yksilöiminen perusteluissa on ensiarvoisen tärkeää, koska rikosprosessissa todisteina voivat olla vain hallintotuomioistuimen tosiseikkoja koskevat todistusharkintaratkaisut. Todisteiden näyttöarvon määrittelemisen puolestaan edellyttää, että hallintotuomioistuin perustelee näytön arviointinsa oikeustosiseikkokohtaisesti eli teemoittain. Rikostuomioistuimen tulisi tietää, millaisen todistusvoiman hallintotuomioistuin on antanut rikosprosessin kannalta relevantteja oikeustosiseikkoja koskeville, tosiseikan puolesta ja sitä vastaan puhuville todisteille (selvityksille). Kysymys on näytön punninnasta ja sen lopputuloksesta. Ei ole riittävää, että tuomioistuin vain mainitsee seikat ja selvitykset, jotka ovat vaikuttaneet asian ratkaisuun. Mikäli päätöksestä ei käy selvästi ilmi, mitkä seikat ovat olleet oikeustosiseikkojen asemassa ja mihin niitä koskevassa todistusharkinnassa ja näytön riittävyttä koskevassa arvioinnissa on päädytty ja millä perusteella, ratkaisun merkityksen arviointi myöhemmässä rikosprosessissa vaikeutuu tai käy mahdottomaksi. Tällöin ratkaisu saattaa jäädä kokonaankin vaille näyttöarvoa.

Ratkaisun näyttöarvon määrittäminen luotettavalla tavalla asettaa vaatimuksia näytön riittävyyskysymyksen perusteluille. Näyttöratkaisun perustelemisen siten, että perusteluista ilmenisi, miten kauas edellytetystä näyttökynnyksestä on jääty tai onko jopa menty sen yli, lisäksi ratkaisujen informatiivisuutta esitutkinnassa, syyteharkinnassa ja tuomioistuimen todistusharkinnassa. Perustelutapa saattaa olla liikaa vaadittu mutta auttaisi karsimaan turhaa todisteltua, mikä puolestaan edistäisi prosessiekonomiaa oikeusvarmuuden siitä kärsimättä.

Näytön punninta ja näytön riittävyyskysymyksen arviointi tuomion faktaperusteluissa on vielä yleisesti ottaen varovaista. Todistelu jää rakenteellisten syiden vuoksi jäsentymättömäksi. Hallintoprosessuaaliseen päätöksentekoon soveltuvista todistusharkintamalleista olisi todennäköisesti hyötyä päätösperstelujen laatua tavoiteltaessa.

Oikeustosiseikkojen yksilöinnin tärkeyttä päätöspersteluissa korostaa hallintoprosessuaaliselle lainkäytölle ominainen laintulkinnan tosiasiasidonnaisuus etenkin ympäristöoikeudellisissa asioissa.⁹⁵³ Hallintuomioistuimen laintulkintakannanoton ollessa leimallisesti riippuvainen faktoista, siirtyy vastaavasti rikosprosessissa huomio tapauksen tosiseikkoihin. Missä määrin oikeuskysymyksen ratkaisuun vaikuttaneet tosiseikat ovat samoja kuin rikosprosessissa ja onko rikostuomioistuimella syytä päätyä samaan vai erilaiseen normikannanottoon. Samuuden varmistamiseksi oikeustosiseikkojen yksilöinti perusteluissa on tärkeää. Mitä enemmän tulkinta siirtyy abstraktin normin semanttisen tulkinnan tasolta tosiseikkoihin, sitä tärkeämpää on relevanttien tosiseikkojen yksilöinti ja esittäminen perusteluissa. Mikäli normien aktualisoimat oikeustosiseikat ovat identtiset, ei rikostuomioistuimella liene perusteita poiketa hallintotuomioistuimen erityisasiantuntemukseen perustuvasta laintulkinnasta.

---

953 Faktoista tulkinnallisina argumentteina Määttä – Soininen 2016, s. 1048–1050 ja Soininen 2016, s. 57.

Toisaalta merkityksellisten tosiseikkojen identtisyys ja hallinto- ja rikosprosessuaalisten säännösten tai niiden ilmaisujen samankaltaisuus ei vielä välttämättä merkitse sitä, että niitä tulkittaisiin samalla tavoin. Hallinto-oikeudelle on ominaista sääntelyn perustuminen joustaviin ja avoimiin normeihin, joiden normatiivinen sisältö ei ole yksiselitteinen. Tällöin sanamukaisella tulkinnalla on rajoittunut merkitys ja tosiseikkapainotteisten (faktuaalisten) seikkojen ohella tavoitteellis-systeemiset argumentit saavat painoarvoa.⁹⁵⁴ Rikostuomioistuimessa tulkinta-argumentit ja niiden painoarvo ovat tai voivat olla erilaisia säännösten tarkoituksien ja sääntelytavoitteiden erilaisuuden vuoksi. Rikostuomioistuimen on tällöin olennaista tietää hallintotuomioistuimen tosiseikkapainotteiset samoin kuin muutkin tulkinta-argumentit ja niiden painotukset pystyäkseen arvioimaan tulkintakannanoton merkitystä oikein. Lisäksi avoimet ja arvostuksenvaraiset tunnusmerkit ovat rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen kannalta ongelmallisia, koska niissä rajaa sallitun ja kielletyn tulkinnan välille ei voida vetää ilmaisun kieliopillisen tulkinnan perusteella. Selvää on, että tilannetta, jossa tulkinta siirtyisi niin voimakkaasti tosiasiapainotteiseksi, että voitaisiin puhua jopa normin muodostamisesta tosiseikkojen pohjalta, ei voi rikosoikeudessa syntyä. Legaliteettiperiaatteen edellyttämä säännösten tarkkarajaisuus estää tällaisten avoimien normien säätämisen eikä tosiseikkojen vertailuun tässä laajassa mielessä tulisi olla tarvetta.

Materiaalisen normiston avoimuudesta johtuen hallinto-oikeudelliselle lainkäytölle on ominaista reaalin harkinta ja siihen kytkeytyvä tulkinnan ja tulkitsijan arvosidonnaisuus.⁹⁵⁵ Tavoitteellisia, systeemisiä ja faktuaalisia argumentteja hyödyntävälle tulkinnalle vaikuttaa ympäristöoikeudessa olevan muihin oikeudenaloihin verrattuna suurempi tarve.⁹⁵⁶ Punninta-keino- ja tavoitenormeja sovellettaessa ei myöskään aina voida tukeutua vain tavanomaiseen oikeuslähdemateriaaliin.⁹⁵⁷ Näin ollen voidaan edellyttää, että tuomioperusteluista ilmenee, onko ratkaisussa nojaututtu myös heikosti velvoittaviin ja sallittuihin oikeuslähteisiin ja mikä niiden painotus on ollut. Kun lisäksi huomioidaan kriittisen oikeusteorian tunnistama strategisen laintulkinnan mahdollisuus, voidaan edellyttää, että tuomiosta ilmenevät ratkaisijan ideologiset lähtökohdat, jotka eivät suoranaisesti kiinnity perinteisen oikeuslähdeopin oikeuslähteisiin.

Koska hallinto- ja rikosprosessi tulevat säilymään erillisinä prosesseina, on prosessiekonomisesti järkevää, että rikosprosessissa hyödynnetään hallintoprosessin tuloksia täysipainoisesti. Tässä mielessä hyvät ja laadukkaat perustelut merkitsevät selvää

---

954 Modernista systeemiajattelusta, tavoitteellis-systeemisestä tulkinnasta ja sanamuodon mukaisen tulkinnan ja argumentaation haasteista ympäristöoikeudessa ks. Määttä – Soininen 2016, s. 1036–1040, Määttä 2005, s. 283, Kuusiniemi 2001, s.173 ja Soininen 2016, s. 58–59.

955 Kuusiniemi 2003, s. 65–66.

956 Määttä – Soininen 2016, s. 1031–1032, 1036 ja 1052. Määttä 2005, s. 290–291. Ks. myös Määttä 2005, s. 337–460.

957 Määttä 2005, s. 274–275, 288–289.

säästöä. Perustelujen merkitystä korostaa hallintotuomioistuimen asiantuntemus EU-oikeudellisissa asioissa ja tästä johtuva tarve turvautua hallintotuomioistuimen asiantuntemukseen kyseisissä asioissa. Oikeudellinen ratkaisutoiminta yksinkertaistuu ja nopeutuu. Parhaassa tapauksessa myös näyttötarve vähenee. Suurimmillaan ratkaisun hyöty on silloin, kun hallintoprosessissa vastaanotettua todistelua ei tarvitse lainkaan ottaa uudelleen vastaan rikosprosessissa. Tämä kuitenkin edellyttää, että prosessimenettelyä ja menettelyperiaatteita koskevien erojen merkitys hallintoprosessuaalisen ratkaisun painoarvon kannalta arvioidaan kussakin yksittäistapauksessa erikseen. Erojen vaikutus syytetyn oikeusturvan kannalta vaihtelee tapauskohtaisesti. Näin voidaan ehkäistä vain varmuuden vuoksi tapahtuva turhaa todistelua ja käsittelyjen pitkittymistä. Prosessitehokkuutta voitaisiin myös lisätä parantamalla hallintoprosessin menettely- ja päätöksentekotapojen tuntemusta rikosprosessissa ja lähentämällä eri prosessimenettelyjä toisiinsa lainsäädäntöteitse silloin, kun siihen ei näyttäisi olevan erityisiä esteitä.

Abstract

Anu Mantila

The meaning of administrative and civil procedural judgements in criminal procedures

When civil, criminal and administrative courts make decisions at their jurisdiction, they often have to consider the same questions. If a decision on the issue already exists, there will be another question in later criminal procedures: what is the meaning of that decision? Within that question, you have to consider – can it achieve the inconclusive effect, so called “res judicata”? What is the juridical meaning and the evidential weight of the administrative court’s decisions? What are the criteria which determine its weight?

Our legal praxis faithfully follows the classic and established rule of the jurisprudence of procedural law: the court’s reasoning has no influence beyond the procedural boundaries. They cannot achieve the inconclusive effect in trials, which apply different procedural law. I have argued this maxim nevertheless and tried to examine if the inconclusive effect is possible in any way, and to which extent it is possible without jeopardizing the due process of the law of the accused.

I have discussed this question by weighing and balancing the values, which are expressed by constitutional and human rights. When using this weighing method I have been bound to the theoretical background of the method.

The conclusion of the research is that the inconclusive effect, “res judicata”, can be applicable in a few, relatively uncomplicated situations or cases, where the evidence is uncontested, or at least strong, and which are also proportionally clear judicially. The high weight of the legal protection of the innocent, the tight interaction between legal and the evidential questions, and the independence of the court are the facts which speak against res judicata.

When assessing the evidential weight of the decision of the administrative court I have applied certain principles of the so-called “value theoretical” method, and also the “coherence based” method. Concrete support has been searched from the norms, which express when there is sufficient judicial documentation to make a decision and when the evidence is sufficient. Both the high standard of proof and the standard of clearing/documentation in administrative procedure increases the evidential value of the court decision, but these “thresholds” are currently inadequate

methods to determine the evidential value of the decision. Administrative legislation and case law don't provide enough information for the variation of these thresholds. The standards of proofs within administrative procedural jurisprudence, which are usually applied in each case group or case type, should be determined and placed on the scale already developed by jurisprudence. This would improve the chances of the criminal court to assess the evidential weight of the decision.

Considering that the administrative procedure is mainly written, the essential elements imposing the evidential value of the administrative court's ruling, in case the ruling supports the prosecution, can be presented as follows:

- 1) The higher evidential and documentation threshold the administrative court has applied
- 2) The less important the oral hearing has been as a safeguard of the material truth, when the court has decided not to arrange the oral hearing
- 3) The better those dimensions of the principle of immediacy, which are not dependent on oral procedure, has been implemented
- 4) The better those dimensions of fair trial which guarantee reliability and robustness of evidence has been implemented
- 5) The less there is a need in criminal procedure to resort the principle against self-incrimination, and ignore the evidence in support of the charge which the administrative court has used in its reasoning and which violates the principle, the better the evidential weight of the administrative court's ruling is.

The implementation of the principle against self-incrimination in administrative criminal procedure is the significant uncertainty for determining the evidential weight of the court's ruling. The principle can be applied in a way which conflicts clearly with the principle in criminal procedure. This means that the evidence on which the administrative court's ruling has been based on, and which violates the principle, must be ignored and evaluate the evidential weight of the court's ruling after that. Whether the violation has occurred must be considered in casu and no general conclusion concerning the evidential weight of the ruling can be drawn about the possibility of the conflict.

An ideal trial is a truly interactive and discursive communication between the court, parties and witnesses. Despite this, it cannot be claimed that the oral procedure is simply a better way than the written procedure to ensure that the information is reliable, sufficient and has been transmitted correctly to the judge. The value of an oral hearing varies according to how it can contribute to the discovery of material truth and how it can defend the legal validity of the decision. According to this varies also the principle of immediacy in the presentation of evidence by hearing persons. The value of an oral hearing is strongly situational. The knowledge produced by witness psychology and the limited human capability to remember and process

information makes its importance more relative. The question about the relationship between human cognitive abilities and oral procedures are, however, controversial. The absence of an oral hearing does not necessarily reduce the evidential value of the decision and the oral hearing doesn't automatically means that the evidential value of the court's ruling increases.

To look at the court's reasoning is the only method to assess the judicial meaning and the evidential weight of the administrative court's decision. To be sure the assessment is right, means certain requirements on reasoning. Because of the construction of administrative legal provisions, the separation of a question of law from the question of fact is not easy. Norms often contain different kinds of balancing of interests, risk and fairness assessment and general normative elements. From the perspective of the criminal court, it is ultimately important that the court perceives and identifies the adjudicated facts and the related evidence in its reasoning. In criminal procedure, only the decisions concerning the question whether a certain relevant fact exists or not can be as evidence and not the other element of the ruling.

The meaning of the administrative court's legal statement in criminal procedure depends on whether the judicial facts are same or alike in both procedures. A starting point is the similarity of the provisions and their expressions. The administrative court's interpretation of law is strongly factual. In order to properly evaluate the legal meaning of the decision, the criminal court must pay close attention to the facts in case and consider whether these facts are also relevant to criminal procedure. This exaggerates the importance of clearly identifying the facts in the administrative court's reasoning. On the other hand, the criminal court has reason to follow the legal ruling of the administrative court, when the question belongs to the administrative court's expertise.

Although the relevant provisions are alike and the relevant facts are identical, this doesn't necessarily mean that the provisions are inevitably interpreted in the same way. It is typical for administrative law regulation to be based on flexible provisions whose meaning is not unambiguous. The criminal court must know all administrative court's factual and legal grounds for interpretation and their weighing. The legal arguments of the criminal court are or can be different due to the different objectives of the provisions.

Because the criminal and administrative procedure will remain separate, it makes sense for the economics of the procedure that the criminal court can fully make use of the administrative court's decisions. Ensuring consistent quality of the court's reasoning promotes this and saves procedural costs. The need for the criminal court to rely on the administrative court's expertise in EU legal issues exaggerates the meaning of reasoning. Because of good reasoning, legal decision-making in the criminal court becomes faster and simpler. At best, the need to produce evidence is reduced. The benefit of the decision is greatest when the evidence received in administrative procedure does not have to be received again by the criminal court.

However, this requires that the meaning of the differences between the procedures and procedural principles for the evidential weight of the administrative court's decision is evaluated in casu. The impact of the differences on the legal security of the accused varies. In this way, the submission of unnecessary evidence and delay in processing can be prevented. The efficiency of the criminal procedure could be improved by increasing the knowledge of administrative procedure and harmonizing procedures through legislation wherever possible.

Liite 1 Positiivinen oikeusvoimavaikutus oikeuskäytännön valossa

Lähetin kesällä 2015 talous- ja ympäristörikoksiin erikoistuneille syyttäjille sähköpostikirjeen. Kirjeessä tiedustelin, oliko heillä ollut käsiteltävänä rikosjuttuja, joissa kyse olisi ollut aiemman siviilituomion tai hallinto-oikeuden päätöksen rikosprosessuaalisesta merkityksestä. Toistin kyselyn talousrikosten erikoissyyttäjille syksyllä 2016. Kyselyn tarkoituksena oli selvittää, miten aikaisemman siviilituomion tai hallintoprosessuaalisen päätöksen oikeusvoimaa koskevia sääntöjä oli oikeuskäytännössä sovellettu ja tulkittu ja miten aiemman tuomioistuinratkaisun oikeusvoimaa tai sen puuttumista oli perusteltu ja perusteltavissa. Tarkoituksena oli myös selvittää, millainen todistusarvo aiemmalle ratkaisulle mahdollisesti oli annettu. Tutkimusmateriaali koostuu vastauksena kyselyyni saamistani käräjä- ja hovioikeuden tuomioista. Olen hyödyntänyt niitä kaikkia tutkimuksessani. Tuomioiden perustelut vaihtelevat perusteellisuudeltaan, mutta ne ovat ainakin jossain määrin auttaneet vastaamaan tutkimuskysymykseen; miten aiemman tuomioistuin ratkaisun oikeusvoimaa ja todistusvaikutusta tulisi argumentoida. Tapausaineisto on toiminut oikeuslähteenä pyrkiessäni hahmottamaan ja konkretisoimaan oikeusvoimasääntöjen merkityssisältöä. Siten ainakaan kovin suurta merkitystä ei ole sillä, etteivät tuomiot ole kattava otos rikosjutuista, joissa on otettu kantaa oikeusvoimakysymykseen ja huomioiden, että kyseisten rikosjuttujen lukumäärä oikeuskäytännössä on todennäköisesti verrattain pieni.

Tapausaineistoon kuuluvia tuomioita on referoitu jäljempänä olennaisilta osin ja esitetty niitä koskevia huomioita. Tapausselostusten avulla pyritään hahmottaan jonkinlaista kokonaiskuvaa siitä, miten oikeuskäytännössä on suhtauduttu aiemman tuomioistuinratkaisun sitovaan vaikutukseen yli prosessirajojen. Asianosaisten nimet on korvattu kirjaimilla tuomioiden suorissa lainauksissa.

Oikeusvoimavaikutuksen puuttuminen perusteluilta

Ratkaisussa KKO 1992:161 oli kyse syrjinnästä viran täyttämässä. Ratkaisu perustui mitä ilmeisemmin prosessisääntöön, jonka mukaan tuomioperustelut eivät voi saada positiivista oikeusvoimavaikutusta:

Korkein hallinto-oikeus (2.3.1989/526) oli hylännyt valituksen kaupungin viran täyttämisestä muun muassa sillä perusteella, ettei valittaja A ollut virkaan ansioituneempi niin, että viran täyttäminen olisi aiheuttanut naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta annetun lain 8 §:ssä tarkoitettua oletettaman syrjinnästä sukupuolen perusteella. Ään.

Tuo perustelu ei estänyt yleistä tuomioistuinta harkitsemasta, oliko viran täyttämisen seurauksena A:lle suoritettava hyvitystä sukupuoleen perustuvan syrjinnän johdosta. Hyvitystä tuomittiin maksettavaksi. Ään.

Ratkaisu on mielenkiintoinen, koska siinä kahden ylimmän asteen ratkaisut samassa asiassa ovat ristiriidassa keskenään. Kuten eri mieltä olevan jäsenen lausumastakin kävi ilmi, yleisen tuomioistuimen ratkaistavaksi oli saatettu täsmälleen sama ja samoin perustein ratkaistava syrjinnän kiellon rikkomista koskeva kysymys, jonka korkein hallinto-oikeus oli nimityspäätöksestä tehdystä valituksesta antamallaan päätöksellä ratkaissut. Perustelujen ei katsottu saavuttavan oikeusvoimaa. Toisin kuin korkein hallinto-oikeus korkein oikeus piti A:ta ansioituneempana kuin valituksi tullutta mieshenkilöä ja katsoi, että tasa-arvolain 8 §:ssä tarkoitettua syrjinnän kieltoa oli rikottu. Ratkaisut ovat ilmeisesti perustuneet samaan ratkaisun kannalta relevanttiin näyttöön. Helsingin hovioikeudella oli ollut käytössään tasa-arvolautakunnan KHO:n ratkaisun jälkeen päivätty lausunto, jonka mukaan naispuolinen hakija ei ollut osoittanut olleensa miespuolista hakijaa ansioituneempi.

KKO kuitenkin lausui perusteluissaan (s. 6): ”Tämä Korkeimman hallinto-oikeuden perustelu ei ole tässä asiassa sitova eikä siten estä nyt harkitsemasta, onko...” Ratkaisusta on siten pääteltävissä, että positiivista oikeusvoimaa koskeva kysymys tulee ratkaistavaksi aina erikseen kussakin tilanteessa eikä sen osalta yleispätevää oikeusohjetta voida antaa.

Korkeimmassa oikeudessa asiaa ei myöskään ole nähty toimivaltakysymyksenä. Oikeusvoimavaikutus olisi rajoittanut korkeimmalle oikeudelle kuuluvaa toimivaltaa, mitä olisi ollut vaikea perustella.

Lopputuloksen kannalta kiinnittyy huomio siihen, että kyseessä oli riita-asia. Mikäli juttu olisi tullut käsiteltäväksi 1.9.1995 voimaan tulleen rikoslain (578/1995) 47 luvun 3 §:n mukaisena työsyrintänä, herää kysymys, olisiko KKO päätenyt ansioituneisuuskysymyksen oikeusvoimavaikutuksen osalta toisenlaiseen lopputulokseen. Toisaalta vaikka KKO:n kanta KHO:n päätöksen oikeusvoimaisuuteen ja asiakysymykseen mahdollisessa rikosprosessissa olisi ollut sama, ei tämä vielä olisi merkinnyt syytetyn tuomitsemista rikoksesta.

Ratkaisussa todistustaakka oli asetettu vastaajalle, joka ei ollut voinut osoittaa, että mieshenkilön valitsemiselle virkaan ja kantajana olleen naishenkilön syrjäyttämiseksi olisi ollut painava ja hyväksyttävä syy tai että menettely olisi johtunut muusta hyväksyttävästä seikasta. Rikosprosessissa todistustaakka olisi luonnollisestikin ollut syyttäjällä. Rikoslain 47 luvun 3 §:n mukaan työsyrintä on rangaistavaa vain tahallisuudella. Säännöksen esitöiden (HE 94/1993 vp s.172) mukaan tahallisuus ei kuitenkaan edellytä suoranaista syrjintäperusteista johtuvaa syrjintätarkoitusta. Tahallisuus edellyttää kuitenkin, että vastaaja on ollut tietoinen syrjintäperusteesta. Kantaja oli siis lähtökohtaisesti asetettu sukupuolensa perusteella eriarvoiseen asemaan virkaan nimitetyn mieshenkilön kanssa. Rikosprosessissa syyttäjän olisi tullut

osoittaa lisäksi, ettei hänen syrjäyttämislleen ollut olemassa painavaa, hyväksyttävää syytä, koska hän oli virkaan ansioituneempi ja että vastaajan oli täytynyt tämä ymmärtää. Ratkaisujankohdanta naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta annetussa laissa ei ollut siinä nykyisin olevaa 9 a §:ää vastaavaa todistustaakaan jakautumista koskevaa säännöstä. Sen mukaan, kun kantajan esiintuomien tosiseikkojen perusteella voitiin olettaa syrjinnän sukupuolen perusteella tapahtuneen, vastaajan tuli osoittaa, ettei sukupuolten välistä tasa-arvoa ollut loukattu. Säännöksessä on vielä erikseen todettu, ettei säännöstä noudateta rikosasian käsittelyssä.

Menettelylajien väliset erot ja tuomioistuinten riippumattomuus tuomiovallan käyttäjinä

Helsingin hovioikeus 15.5.2007 nro 1606

Hovioikeus tuomitsi syytetyn muun ohessa törkeästä veropetoksesta. Syytetty oli käyttänyt yhtiössä tosiasiallista määräysvaltaa ja saanut siltä arvoautojen käytöstä syntyneitä rahanarvoisia etuuksia sekä palkkaa ilmoittamatta niitä veroilmoituksiinsa tulolunaan. Helsingin hallinto-oikeus oli aiemmin kumonnut jälkiveropäätökset ensinnäkin sillä perusteella, että veron peruste oli jäänyt epäselväksi. Toiseksi hallinto-oikeus oli katsonut, että jälkiverotukset oli toimitettu sillä perusteella, että verovelvollista oli pidetty yhtiössä tosiasiallisena toimijana ja määräysvallan käyttäjänä. Verovelvollisen ei ollut väitettykään omistaneen yhtiön osakkeita. Hallinto-oikeuden mukaan näillä perusteilla verovelvollista ei voinut verottaa peitelystä osingosta.

Hovioikeuden mukaan hallinto-oikeuden päätös oli perustunut lähinnä verotarkastuskertomukseen eikä päätös ollut hovioikeutta sitova. Hovioikeuden suullisessa käsittelyssä esitettiin uutta todistelua. Hovioikeuden mukaan se oli tehnyt ratkaisunsa eri perusteella kuin hallinto-oikeus, minkä vuoksi hallinto-oikeuden päätös ei antanut aihetta arvioida asiaa toisin. Syytetyn katsottiin saaneen yhtiöstä palkkaetuutta. Lisäksi hovioikeus katsoi arvoautojen olleen tosiasiasa syytetyn käytävissä siten, että hän oli yhtiön tosiasiallisena määräysvallan käyttäjänä saanut niiden käytöstä rahanarvoisia etuuksia.

Perusteluissaan hovioikeus ei kuitenkaan lausu tarkemmin siitä, millä perusteella tosiasiallinen määräysvalta yhtiössä rinnastui osakkuusasemaan niin, että hänen voitiin katsoa saaneen VML 29 §:n 1 momentissa tarkoitettua peiteltyä osinkoa. Lisäksi viittaus eri perusteeseen hallinto-oikeuden kannanoton sitomattomuuden perusteluna on osin harhaanjohtava. Hallinto-oikeushan oli nimenomaisesti ottanut kantaa kyseiseen tulkintakysymykseen.

Hovioikeus viittasi oikeuskirjallisuuteen ja totesi, että Suomen perustuslain 3 §:n 3 momentin mukaan tuomioistuimet olivat tuomiovallan käyttäjinä riippumattomia. Yleinen tuomioistuin ei siten ollut sidottu verotusmenettelyssä tehtyihin ratkaisuihin. Riippumattomuuden lisäksi hovioikeus perusteli kyseisten ratkaisujen

sitomattomuutta rikos- ja verotusmenettelyn eroilla. Hovioikeuden mukaan, rikos- ja prosessioikeuden oikeudenkäyntiaineiston hankinnassa sekä menettelyn välittömyydessä ja suullisuudessa oli huomattavia eroja. Veroprosessi oli yleensä pelkästään asiakirjaprosessia. Ratkaisu jouduttiin usein perustamaan asiakirjojen avulla tapahtuvaan välilliseen todisteluun. Hovioikeus totesi, että rikosprosessissa todistelussa pyrittiin välittömyyteen, alkuperäisaineiston käyttöön ja suullisuuteen kuulemalla asianosaisia ja todistajia. Menettelyn erilaisten lähtökohtien vuoksi toisen menettelyn virheelliseltä näyttävä ratkaisu ei saanut olla paremmin perusteltavissa olevan päätöksen esteenä. Hovioikeus viittasi ratkaisussaan Asko Lehtosen väitöskirjaan (Asko Lehtonen: veropetoksesta 1986, s. 334–336). Hovioikeus totesi mainittuun teokseen viitaten, että hallintotuomioistuimen verovelvolliselle edullinen ratkaisu voitiin ottaa rikosprosessissa syytteen hylkäämisperusteeksi tai että tuomioistuimen on lykättävä rikosjutun käsittelyä, kunnes veroprosessissa on annettu lainvoimainen ratkaisu.

Tuomio noudattelee oikeuskirjallisuuden omaksumaa ja korkeimman oikeuden ratkaisusta KKO 2004:58 ilmenevää kantaa, jonka mukaan veropetoksen tunnusmerkistön täytymisen osalta yleinen tuomioistuin ei ole sidottu verotusmenettelyssä tai hallintolainkäytössä annettuun päätökseen.⁹⁵⁸

Interrelatiivisen oikeusvoiman puuttumisen peruste on tapauksessa selvä. Oikeusvoiman tuli väistyä aineellisen totuuden ja juridisen oikeellisuuden tieltä. Painava argumentti hallinto-oikeuden päätöksen oikeusvoimaa vastaan on prosessilajien todistelua ja menettelyä koskevat erot.

Kun veroprosessissa vahvistetaan julkisoikeudellinen verovelkasuhde prosessi tähtää samalla myös veron määräämiseen eli eri seuraamukseen kuin rikosprosessissa, vaikka veron määrän laskeminen tapahtuukin verohallinnossa. Prosessioikeuden klassinen sääntö, jonka mukaan perustelut eivät tule itsenäisesti oikeusvoimaisiksi muuhun seuraamukseen tähtäävässä oikeudenkäynnissä, olisi kuitenkin ollut soveltumaton perustelevaan ratkaisun sitomattomuutta. Kysymys oli vahvistustyyppisestä tuomioista ja hallintotuomioistuimen ratkaisun asiallisen lopputuloksen sitovuudesta.

Helsingin käräjäoikeus 9.10.2014 nro 14/142535

Rikosasiassa oli kyse välitöntä verotusta, arvonlisäverotusta ja ennakoperintää koskevasta törkeästä veropetoksesta ja avunannosta siihen eli niin sanotusta kuittikaupasta. Siivousyhtiöön kohdistunutta aliurakointilaskutusta väitettiin tekaistuksi. Syytteen mukaan yhtiö oli liittännyt kirjanpitoonsa tosiasioita vastaamattomia ja vääransisältöisiä eri yhtiöiden aliurakointilaskuja. Osa työntekijöistä oli ollut todellisuudessa siivousyhtiön eikä aliurakoitsijoiden työntekijöitä.

---

958 Ks. edellä alav. 84.

Käräjäoikeus hylkäsi kaikki tekijöihin ja avunantajiin kohdistetut veropetos-syytteet. Käräjäoikeuden mukaan riittävää näyttöä ei ollut siitä, että aliurakointilaskut olisivat olleet tekaistuja ja että työntekijöitä tulisi pitää siivousyhtiön työntekijöinä.

Verovelvollinen oli aiemmin valittanut verotarkastuskertomukseen perustuvasta jälkiverotuksesta arvonlisäverotusta koskevin osin. Helsingin hallinto-oikeus oli aiemmin lainvoimaisella päätöksellään 30.4.2010 (nro 10/0331/4) hylännyt valituksen. Perusteluissaan hallinto-oikeus oli ottanut kantaa aliurakointilaskutuksen totuudenmukaisuuteen. Hallinto-oikeus päätyi oikeustositseikan osalta päinvas-taiseen lopputulokseen kuin rikostuomioistuin. Hallinto-oikeus piti työntekijöitä verovelvollisen yhtiön työntekijöinä eikä aliurakoitsijoiden työntekijöinä kuten rikostuomioistuin. Hallinto-oikeuden päätös perustui valitukseen, verotarkastus-kertomukseen sekä oikeudenvälontayksikön antamaan vastineeseen ja veroviraston asiassa antamaan lausuntoon.

Huomio kiinnittyi siihen, että käräjäoikeus ei lausu perusteluissaan mitään hallinto-oikeuden tuomion oikeusvoimavaikutuksesta tai sen merkityksestä näytön arvioinnissa, vaikka syyttäjä oli vedonnut tuomioon ja sitä oli käyty läpi oikeudessa.⁹⁵⁹ Tuomio oli myös jätetty oikeudenkäyntimateriaaliin. Tästä on tehtävä päätelmä, ettei käräjäoikeus ilmeisestikään antanut sille minkäänlaista todistusvaikutusta oikeusvoimasta puhumattakaan.

Käräjäoikeuden verotarkastusmenettelyä ja verotarkastuskertomuksen näyttöarvoa koskevista perustelulausumista on kuitenkin poimittavissa argumentteja, jotka ovat relevantteja hallinto-oikeuden oikeusvoimaa vastaan puhuvina argumentteina. Näistä ei kuitenkaan voida suoraan päätellä hallinto-oikeuden ratkaisun todistusarvoa, sillä sen todistusvoimaa ei voida samaistaa verotarkastuskertomuksen näyttöarvoon. Koska käräjäoikeuden tuomio ei anna suoranaista informaatiota hallinto-oikeuden päätöksen todistusarvon määräytymiseen vaikuttavista seikoista, sen hyöty tutkimustehtävän kannalta jää rajalliseksi.

Perusteluissaan käräjäoikeus viittasi korkeimman oikeuden ratkaisuun KKO 2011:20 (kohta 18). Mainitussa kohdassa korkein oikeus toteaa:

„ rikosasiassa vastaajalla ei ole velvollisuutta esittää syyttömyyttään tukevaa näyttöä, vaan syyttäjän on näytettävä syyte toteen. Tältä osin rikosasian oikeudenkäynti poikkeaa esimerkiksi hallinnollisesta verotusmenettelystä, jonka osalta laissa on säädetty verotarkastuksen kohteelle velvollisuus esittää selvitystä verotukseensa vaikuttavista seikoista. Esimerkiksi verotettavaa tuloa vähentävien kulujen osalta voidaan rikosasian vastaajan kannalta yleensä pitää riittävänä niin yksityiskohtaista ja uskottavaa väitettä, että syyttäjälle voidaan asettaa velvollisuus osoittaa esimerkiksi vertailutietoja hankkimalla, ettei vastaajan väite pidä paikkansa. Rikosasian käsittely poikkeaa myös

---

959 Tiedot saatu asianomaisen jutun syyttäjältä.

suullisen todistelun vastaanottamisen välittömyyttä koskevien säännösten johdosta verotarkastusmenettelystä, jossa hankitaan selvitystä hallinnollisen verotuspäätöksen perusteeksi. Verotarkastuksessa tehtyjä johtopäätöksiä ei siten voida ottaa sellaisinaan rikosasiassa tuomion perusteeksi, vaan tapauskohtaisesti on arvioitava, mikä merkitys verotarkastuksessa esiin tulleille seikoille on näyttöä arvioitaessa annettava. Syyksilukeminen on voitava perustaa rikosoikeudellisiin periaatteisiin ja rikosoikeudenkäynnin menettelytapoihin.”

Käräjäoikeus myötäili perusteluissaan KKO:n kyseistä ratkaisua ja mainitsi verotarkastuskertomuksen näyttöarvoa vähentävinä seikkoina verotusmenettelyssä ja rikosprosessissa noudatettavien periaatteiden erilaisuuden.

Käräjäoikeus totesi ratkaisussaan (s. 67):

Käräjäoikeuden ei ole tarpeen arvioida verotarkastajien menettelyä tai verotusmenettelyissä tehtyjä hallinnollisia päätöksiä. Syytteiden teonkuvausten täyttymistä on kuitenkin korkeimman oikeuden mainitsemin tavoin arvioitava välittömän henkilötodistelun ja kirjallisen todistelun perusteella, eikä verotarkastuksissa tehdyille johtopäätöksille voida siten lähtökohtaisesti antaa ratkaisevaa merkitystä tässä asiassa.

Verotusmenettelystä annetun lain 26 §:ssä säädettyt verotuksessa noudatettavat yleiset periaatteet poikkeavat olennaisesti rikosoikeudenkäynnissä noudatettavista periaatteista. Pykälän 4 momentin mukaan verovelvollisen täytettyä ilmoittamisvelvollisuutensa tulee veroviranomaisen ja verovelvollisen osallistua mahdollisuuksiensa mukaan asian selvittämiseen. Pääasiallisesti sen osapuolen, jolla on siihen paremmat edellytykset, on esitettävä asiasta verotusmenettelyssä selvitystä.

Vaikka verotusmenettelyssä verovelvolliselle voidaankin asettaa sanotun lainkohdan nojalla tietyissä rajoissa selvitysvelvollisuus sellaisista seikoista, kuten työntekijöiden tuntilistoista, joiden selvittämiseen verovelvollisella on veroviranomaista paremmat edellytykset, ei tämän selvitysvelvollisuus ulotu rikosasian käsittelyyn. Vastaajalla ei ole velvollisuutta myötävaikuttaa oman mahdollisen syyllisyytensä selvittämiseen. Näin ollen myöskään vastaajien muilla menettelyillä verotarkastuksiin liittyen ei ole keskeistä merkitystä näytön arvioinnissa. Vaikeaa tavoitettavuutta, selvityspyyntöihin vastaamatta jättämistä tai muuta yhteistyöhaluttomuutta X Oy:n verotarkastuksissa ei voida sellaisenaan rikosasiassa katsoa syyllisyyttä osoittaviksi seikoiksi. Vastaajien aikaisempi käyttäytyminen voidaan toki jossain määrin ottaa huomioon muuta näyttöä kokonaisuutena arvioitaessa.

Lähes kaikkia vastaajia on kuultu pääkäsittelyssä todistelutarkoituksessa, mitkä kuulemiset ovat ensisijaista näyttöä tässä oikeudenkäynnissä. Vastaajia on aiemmin kuultu

esitutkinnassa rikoksista epäiltyinä, jolloin heille on kerrottu asemastaan, oikeuksistaan ja heillä on ollut mahdollisuus avustajan käyttämiseen. Mahdollisille kertomusten eroavaisuuksille esitutkinnassa ja pääkäsittelyssä voidaan oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 6 luvun 7 §:n 2 momentin ja oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 32 §:n nojalla antaa merkitystä näytön arvioinnissa. Vastaaja A:n osalta esitutkintakertomuksen hyödyntämisestä on lausuttu jo aiemmin.

Verotarkastuksen yhteydessä tehtyjen vastaajien haastattelujen olosuhteet eroavat edellä mainituista, joten niille voidaan antaa vain hyvin rajallinen merkitys näytön arvioinnissa.

Käräjäoikeus kiinnitti huomiota myös verotarkastuskertomusten puutteisiin kirjallisen todistelun välittömyyden kannalta ja totesi (s. 67):

X Oy:n verotarkastuskertomuksissa on ensinnäkin viitattu muihin tehtyihin tai tekeillä olleisiin aliurakointiyhtiöiden verotarkastuksiin. Näitä verotarkastuskertomuksia ei ole esitetty kirjallisina todisteina, joten tältä osin ei ole saatu mitään välitöntä näyttöä. Lisäksi X Oy:n verotarkastuskertomuksessa on useissa kohdin viitattu muiden yhtiöiden pankkitileille siirrettyihin tai sieltä nostettuihin varoihin sekä tiliotteisiin, joista nämä seikat ilmeisesti kävisivät ilmi. Myöskään näitä tiliotteita ei ole oikeudenkäyntiasiakirjoissa, joten käräjäoikeus ei voi itsenäisesti tarkemmin arvioida tapahtumia.

Perusteluista ilmenee todistustaakkanoimien erilaisuus eli todistustaakan jakautumista ja näyttökynnyksen korkeutta koskevat eroavuudet verotarkastusmenettelyn ja rikosprosessin välillä. Syytetyn passiivisuutta verotarkastuksessa ei voida rikosprosessissa huomioida näyttönä häntä vastaan, jos se loukkaisi hänen oikeuttaan olla myötävaikuttamatta syyllisyytensä selvittämiseen. Tämän vuoksi ja huomioiden rikosprosessin korkea näyttökynnys verotarkastuskertomuksen johtopäätökset eivät olleet riittävä näyttö. Lisäksi verotarkastuksen henkilöhaastattelut eivät vastanneet rikosprosessissa tapahtuvaa kuulemistä ja verotarkastuskertomuksessa oli myös välittömyyspuutteita.

Koska todistustaakkanoimit ovat erilaisia myös hallintoprosessissa ja hallinto-oikeuden päätös perustui muun ohessa verotarkastuskertomukseen, mainitut seikat ovat myös hallinto-oikeuden päätöksen todistusarvoa pienentäviä ja sen oikeusvoimaa vastaan puhuvia argumentteja. Vastaajien haastattelu verotarkastuskertomuksen yhteydessä ei sen sijaan ole yleispätevä argumentti oikeusvoimaa vastaan huomioon ottaen, että hallinto-oikeus voi järjestää suullisen käsittelyn, jossa otetaan vastaan henkilötodistelua. Kokonaan toinen asia on, miten hallinto-oikeuden tuomioon näyttöarvoa olisi tällöin tullut arvioida ja argumentoida.

X Oy:n vastuuhenkilölle vaadittiin rangaistusta kirjanpitorikoksesta ja törkeästä kirjanpitorikoksesta sekä törkeistä veropetoksista. Syytteen mukaan yhtiöllä oli kiinteä toimipaikka Suomessa, mutta yhtiön tuloveroilmoituksia ei ollut annettu Suomeen. Yrityksen tuloja oli jätetty ilmoittamatta yli viisi miljoonaa euroa ja veroja oli jäänyt määräämättä noin 1,4 miljoonaa euroa. Käräjäoikeus tuomitsi tekijän syytteen mukaisesti. Syyttäjät ja syytetty valittivat Helsingin hovioikeuteen, syyttäjät vain rangaistuksen mittaamisen osalta.

Syyttäjän mukaan järjestely, jolla yhtiö oli perustettu Sveitsiin, oli keinotekoinen veron välttämistarkoituksessa tehty ratkaisu. Yhtiö oli verovelvollinen kaikesta saamistaan tuloista eikä ainoastaan Suomessa kiinteään toimipaikkaan kuuluvaksi luettavasta tulosta. Verohallinnon mukaan yhtiöllä oli ollut kiinteä toimipaikka vain Suomessa, joten yhtiön koko tulo oli Suomessa verotettavaa. Syytetyn mukaan yhtiöllä ei ollut kiinteää toimipaikkaa Suomessa eikä se ollut kirjanpito- eikä verovelvollinen Suomessa.

Helsingin hallinto-oikeus oli käräjäoikeuden tuomion jälkeen antamallaan lainvoimaisella päätöksellä 21.9.2012 katsonut, että yhtiöllä oli ollut johtopaikan perusteella kiinteä toimipaikka Suomessa ja että Suomeen kohdistettavien tulojen osuus oli ollut 10 % yhtiön tuloista. Hallinto-oikeus kumosi valituksenalaiset päätökset, toimitetut jälkiverotukset ja veronoikeyt ja palautti asian verovirastolle uudelleen käsiteltäväksi.

Hovioikeus päätyi samalle kannalle kuin hallinto-oikeus. Hovioikeuden mukaan yhtiöllä oli johtopaikkaan perustuva kiinteä toimipaikka Suomessa. Lisäksi hovioikeus totesi, ettei sillä ole aihetta arvioida Suomeen kohdistettavien tulojen osuutta toisin kuin hallinto-oikeus. Syytteet kuitenkin hylättiin kiinteän toimipaikan tulokinnanvaraisuuden ja vastaajalta puuttuvan tahallisuuden vuoksi.

Hovioikeuden mukaan menettelyä, jolla yhtiön kotipaikaksi oli valittu Sveitsi, ei voitu pitää veron välttämistarkoituksena tehtynä keinotekoisena ratkaisuna, vaan järjestelyllä oli ollut liiketaloudellisia perusteita. Oikeus totesikin perusteluissaan (s. 5) ”ettei hallinto-oikeuden ratkaisulla ollut oikeusvoimavaikutusta nyt käsiteltävänä olevassa rikosasiassa, mutta että hallinto-oikeuden ratkaisulla oli asiassa vero-oikeudellisten kysymysten arvioinnin osalta vahva todistusvaikutus.”

Hovioikeuden perustelut oikeusvoimavaikutuksen osalta ovat varsin niukat. Hovioikeus on mitä ilmeisimmin pitänyt oikeusvoimavaikutuksen puuttumisena itsestään selvänä. Tapauksesta ilmenee seikkoja, joilla on merkitystä argumentteina oikeusvoimavaikutuksen/todistusvaikutuksen puolesta ja vastaan. Huomionarvoista on, että hallinto-oikeus oli pitänyt asiassa suullisen käsittelyn ja ottanut vastaan laajaa suullista ja kirjallista todistelua. Hovioikeudessa kiinteään toimipaikkaa ja järjestelyn keinotekoisuutta koskevan kysymyksen osalta näyttö perustui pääosin samaan suulliseen ja kirjalliseen näyttöön kuin hallinto-oikeudessa.

Korkein oikeus myönsi syyttäjälle ja verohallinnolle valitusluvan rajoitettuna koskemaan vain kysymystä tahallisuudesta törkeässä veropetoksessa sekä kirjanpitorikoksessa ja törkeässä kirjanpitorikoksessa kiinteään toimipaikkaan liittyen sekä liiketoimintakiellosta. Korkeimmassa oikeudessa oli kysymys myös siitä, oliko yhtiölle muodostunut verovelvollisuuden ja kirjanpitovelvollisuuden muodostava kiinteä toimipaikka Suomeen. Valitusluvan rajoituksen vuoksi kyse ei siten ollut enää siitä, tuliko Sveitsiin liittyvä järjestely sivuuttaa keinotekoisena ja katsoa tuloveron kuuluvan kokonaisuudessaan Suomen valtiolle. Korkein oikeus totesi kyseessä olevassa äänestysratkaisussaan KKO: 2017:98 (kohta 19) oikeuskäytännössä vakiintuneen kannan mukaisesti:

”Verorikosta käsittelevä tuomioistuin ei ole sidottu hallinnollisiin verotuspäätöksiin. Rikosasiassa arvioitavana on, onko verosäännöksiä rikottu rikostunnusmerkistös-ä edellytetyllä tavalla ja mikä on mahdollisesti vältetyn veron määrä (esim. KKO 2014:46, kohta 59). Kuitenkin liiketoiminnan yhteydessä tehdyksi vältetyn verorikoksen oikeudellisessa arvioinnissa tulee huomioita kiinnittää myös muun lainsäädännön määräyksiin. Yhdenmukainen rikos- ja muiden lakien tulkintakäytäntö on omiaan lisäämään ratkaisujen ennakoitavuutta (esim. KKO 2010:85, kohta 12). Tässä asiassa hallinto-oikeuden arviolla kiinteän toimipaikan muodostumisesta Suomeen on siten olennaista merkitystä myös asiaa rikosoikeudellisesti arvioitaessa.”

Korkein oikeus päätyi alempien oikeuksien ja hallinto-oikeuden katsomin ta-
voin siihen, että yhtiöllä oli kiinteä toimipaikka Suomessa, mutta hylkäsi törkeää
veropetosta koskevan syyteen vastaajan tahallisuuden puuttumisen vuoksi (kohta
52). Kirjanpitorikoksen osalta hänet jätettiin rangaistukseen tuomitsematta eikä
liiketoimintakiellolle KKO:n mukaan ollut perusteita.

Samoin kuin edellisessäkin tapauksessa kysymys on nimenomaan siitä, onko
rikosprosessin ja hallintoprosessin eroavuuksilla ja etenkin todistelua koskevilla ylei-
sillä eroavuuksilla ollut juuri tässä tapauksessa merkitystä. Todistustaakkasääntöjen
ohella todistelun sisältö ja laatu muodostuvat merkitykselliseksi oikeusvoimavaiku-
tuksen kannalta. Vaikka näyttökynnystä yleisesti ottaen voidaan hallintoasioissa pi-
tää alhaisempana kuin rikosasioissa, todistelun näyttöarvo jäi tässä tapauksessa siinä
määrin alhaiseksi, ettei näyttökynnys ylittynyt myöskään hallinto-oikeudessa. Mitä
ilmeisimmin hovi- ja korkein oikeus ovat antaneet hallinto-oikeuden ratkaisulle
vahvan todistusvaikutuksen. Toisaalta joudutaan pohtimaan, olisiko hallinto-oikeu-
den ratkaisulle annettu vastaava näyttöarvo siinä tapauksessa, että hallinto-oikeus
olisi päättänyt pitämään Sveitsiä koskevaa järjestelyä keinotekoisena, millaisena va-
lituslupa olisi myönnetty ja miten järjestelyä olisi tällöin argumentoitu. Riippuuko
hallintotuomioistuimen ratkaisun näyttöarvo myöhemmässä rikosprosessissa yleen-
säkin siitä, tukeeko ratkaisu syytettä vai ei.

Oikeusvoima ja todistusvaikutus

Helsingin kärjäoikeus 9.1.2015 nro 15/1000968

Tapauksessa oli kyse törkeästä kirjanpitorikoksesta ja velallisen epärehellisydestä. Kärjäoikeus selosti perusteluissaan melko seikkaperäisesti sitä, mihin Espoon kärjäoikeus oli aiemmin riita-asiassa antamissaan tuomioissaan päätyneet samojen rikosjutussa ratkaistavina olleiden oikeustositseikkojen osalta. Niiden osalta kärjäoikeus arvioi näyttöä samalla tavoin ja teki samat johtopäätökset kuin Espoon kärjäoikeuskin. Tämä oli myös nimenomaisesti lausuttu perusteluissa. Kärjäoikeuden perusteluista ilmenee, että aiemmille siviilituomioille annettiin siis varsin vahva todistusvaikutus. Todettakoon selvyuden vuoksi, että näyttönä oli pelkästään siviilituomioistuimen tuomio eli tuomioiden perusteluista ilmenevä näyttö, sen arviointi ja johtopäätökset. Muutoin rikosjutun tuomio perustui rikosjutussa vastaanotettuun suulliseen ja kirjalliseen todisteluun, joka ilmeisesti oli ainakin osittain samaa kuin aiemmissa siviilijutuissa.

Hyvinkään kärjäoikeus 29.11.2016 nro 16/150204

Tuomion oikeusvoimavaikutusta ja todistusvaikutusta koskevat perustelut edustavat suhteellisesti ottaen varsin hyvää tasoa. Rikoksen tekotapa sisälsi paljon yksityiskohtia, joten jäljempänä oleva selostus asiasta on pelkistetty ja keskittyy vain olennaisimpaan.

Syytetylle vaadittiin muun ohella rangaistusta törkeästä velallisen petoksesta, koska hän oli käyttämällä välikappaleina henkilöitä, joita velallisaseman puuttumisen vuoksi ei voitu rangaista velallisen petoksesta, antanut heidän ilmoittaa ulosotto-menettelyssä vaoikeustoimiin perustuvia tai muutoin perusteettomia veloitteita. Oikeustoimien tarkoituksena oli pienentää aidon velan osalle ulosotossa tulevaa jako-osuutta toimittamalla ulosotossa täytäntöön pantavaksi vääriin tietoihin perustuvia keinotekoisia saamia koskevia tuomioita. Tavoitellun hyödyn määrä oli huomattava aidon velan osalle tulevan jako-osuuden ollessa lähtökohtaisesti noin 160.000–170.000 euroa.

Asiaan liittyi kolme Hyvinkään kärjäoikeuden siviilituomiota ja yksi Helsingin kärjäoikeuden siviilituomio, joiden taustalla olevien oikeustoimien aitoudesta oli kysymys. Oikeustoimien aitoutta arvioitaessa keskeinen osuus oli Pirkanmaan kärjäoikeuden antamalla ja Turun hovioikeuden pysyttämällä tuomiolla. Pirkanmaan kärjäoikeuden tuomiolla oli vahvistettu, että syytteessä kuvattuja Hyvinkään ja Helsingin kärjäoikeuden tuomioissa tarkoitettuja saamia ei ole, eivätkä ne ole päteviä täytäntöönpanoperusteita.

Tuomioistuin joutui näin ollen ottamaan kantaa siihen, mikä merkitys Pirkanmaan kärjäoikeuden tuomiolle voitiin asiassa antaa. Kärjäoikeus lausui asianomaisen tuomion oikeusvoimasta ja todistusvaikutuksesta seuraavaa:

”Tuomion oikeusvoimavaikutuksella tarkoitetaan aikaisemman lainvoimaisesti ratkaidun tuomion merkitystä myöhemmässä oikeudenkäynnissä. Tästä ei ole säädetty laissa, mutta oikeustieteessä oikeusvoimavaikutus on jaettu yleisesti negatiiviseen ja positiiviseen oikeusvoimavaikutukseen. Positiivisella oikeusvoimavaikutuksella tarkoitetaan sitä, että aikaisemmin annetulla ratkaisulla on vaikutus myöhemmässä oikeudenkäynnissä ja se otetaan ilman uutta tutkintaa myöhemmän ratkaisun perustaksi.

Oikeuskirjallisuudessa esiintyy eriäviä näkökulmia siviilituomion oikeusvoimavaikutuksesta myöhemmin ajettavassa rikosasiassa. Aikaisemmin on katsottu, että siviilituomio ei ole myöhemmässä rikosasiassa sitova, vaan vastaaja voi riitauttaa siviilituomion oikeellisuuden (Tirkkonen 1977, s. 309). Nyttemmin on kuitenkin katsottu, että siviilituomio ennakkokysymyksestä on rikosprosessissa sitova ainakin silloin, kun syytteesä tarkoitettu rikos on tapahtunut siviilituomion antamisen jälkeen. Oikeusvoiman on myös mahdollista ajatella ulottuvan vielä tätäkin pidemmälle siten, että siviilituomion oikeusvoima ulottuisi sellaiseenkin rikosasiaan, jossa syyte koskee ennen siviilituomion antamista tehtyä tekoa. (Lappalainen: Prosessioikeus, 2. uudistettu painos. 2012, s. 765)

Korkein oikeus on lausunut muun muassa ennakkoratkaisussaan KKO 2005:90, KKO 2011:58 ja KKO 2014:72 tuomion positiivisesta oikeusvoimavaikutuksesta. Ratkaisussaan korkein oikeus on todennut, että vakiintuneen käytännön mukaan aikaisemmassa oikeudenkäynnissä lainvoimaisesti ratkaistulla ennakkokysymyksellä on uudessa oikeudenkäynnissä, jossa sama kysymys on ratkaistavana, todistusvaikutus, mutta ei sitovaa vaikutusta. Uudessa oikeudenkäynnissä voidaan siten esimerkiksi uutta näyttöä esittämällä horjuttaa aikaisemmassa oikeudenkäynnissä ennakkokysymyksenä tehtyä ratkaisua.

Käräjäoikeus katsoo edellä esitetyn ja vastaajien kiistoperusteiden perusteella, että nyt käsiteltävänä olevassa asiassa on kyse edellä mainitun Pirkanmaan käräjäoikeuden 1.12.2015 antaman tuomion L14/26777 ja sen pysyttäneen Turun hovioikeuden 31.5.2016 antaman tuomion positiivisesta oikeusvoimavaikutuksesta. Positiivista oikeusvoimaa koskevien korkeimman oikeuden tulkintakannanottojen ja uudemman oikeuskirjallisuudessa esitetyn näkemyksen perusteella käräjäoikeus edelleen katsoo, että Pirkanmaan käräjäoikeuden 1.12.2015 antamalla ja sen pysyttäneelle Turun hovioikeuden 31.5.2016 antamalla tuomiolla on vahva todistusvaikutus nyt käsiteltävässä rikosasiassa. Näin ollen edellä mainittujen tuomioiden todistusvaikutusta on mahdollista horjuttaa, mutta siihen tarvitaan käräjäoikeuden mukaan merkittävää uutta näyttöä, jota ei ole huomioitu aikaisemmissa siviilituomioissa.”

Tämän jälkeen käräjäoikeus arvioituaan vastaajien esittämää uutta näyttöä ja verrattuaan sitä Pirkanmaan käräjäoikeudessa vastaanotettuun näyttöön katsoi yhden

valeoikeustoimen olleen aito toisin kuin aiemmassa tuomiossa oli vahvistettu. Muilta osin uusi näyttö ei antanut aihetta arvioida Pirkanmaan käräjäoikeuden tuomion johtopäätöksiä toisin eikä horjuttanut tuomion todistusvaikutusta. Käräjäoikeus totesi perusteluissaan, että Pirkanmaan käräjäoikeuden tuomion johtopäätösten perusteella asianomaisissa syytekohtissa kuvattujen tuomioiden taustalla olleissa oikeustoimissa oli kyse valeoikeustoimista.

Helsingin hovioikeus 28.9.2016 nro 139045

Tuomion oikeus- ja todistusvoimaa koskevat perustelut ovat suhteellisen perustelliset. Tapauksessa oli kyse velallisen epärehellisyttä ja petoksen yritystä koskevasta rikosasiasta ja osin samaa asiaa koskevista konkurssipesän velkomuskanteen johdosta annetuista aiemmista käräjä- ja hovioikeuden tuomioista. Tämän tyyppinen kosketuspinta rikos- ja siviiliprosessin välillä on oikeuskäytännössä melko tavanomainen. Samoja syyteessä tarkoitettuja yhtiöstä luovutettuja varoja on aiemmin vaadittu konkurssipesälle joko takaisinsaannista konkurssipesään annetun lain tai osakeyhtiölain säännösten perusteella. Säännösten ilmaiset ja niiden toteutumisen kannalta relevantit oikeustosiselikat vastaavat toisiaan kuten omaisuuden luovutus ilman hyväksyttävää syytä, luovutuksen tai sopimuksen lahjanluontoisuus, osakeyhtiölaissa tarkoitettu laitton varojen jako, omaisuuden siirtäminen pois velkojien ulottuvilta, velkojen perusteeton tai velkoja loukkaava lisääminen, maksukyvyttömyys tai sen aiheutuminen (RL 39:1, OYL 13:1, TakSL 2:5).

Syyttäjä vaati käräjäoikeudessa syytetylle rangaistusta muun ohessa törkeästä velallisen epärehellisydestä. Velallisyhtiön vastuuasemassa oleva syytetty oli ilman hyväksyttävää syytä lahjoittanut tai muutoin luovuttanut yli 200.000 euron edestä yhtiön varoja. Varat oli nostettu ilman liiketaloudellista perustetta osakaslainoina sekä käteisnostoina ja tositteettomina tapahtumina yhtiön pankkitililtä luovuttamatta yhtiön kirjanpidon mukaista kassaa konkurssipesälle. Syytetty oli aiheuttanut menettelyllään yhtiön maksukyvyttömyyden tai sen olennaisen pahanemisen ja konkurssipesälle taloudellista vahinkoa.

Syytetty tuomittiin syytteen mukaisesti. Näyttöä selostaessaan käräjäoikeus selosti aiemmin annettuja käräjä- ja hovioikeuden riita-asioiden tuomioiden johtopäätöksiä rikosprosessissa relevanttien oikeus- ja todistusosiseikkojen osalta. Kysymys oli siitä, voitiinko nostoja pitää palkkana vai olivatko ne tapahtuneet ilman hyväksyttävää syytä. Samoin kyse oli siitä, missä määrin yhtiön kassavaraja oli käytetty yrittäjäeläkemaksujen maksamiseen eli hyväksyttävään tarkoitukseen. Käräjäoikeus totesi, että hovioikeuden mukaan vastaajalla ei ollut oikeutta valvomaansa palkka-
saatavaan eikä hovioikeus myöskään muuttanut käräjäoikeuden antamaa tuomiota, jossa vastaaja oli veloitettu maksamaan konkurssipesälle kassavarat ja lainasaatava. Sen sijaan varsinaisen näytön arvioinnin osalta käräjäoikeuden perustelut vaikenevat kyseisten siviilituomioiden näyttöarvosta ja siitä, mikä merkitys niillä oli käräjä-

oikeuden johtopäätösten kannalta. Näytön selostuksesta on kuitenkin pääteltävissä, että hovioikeuden ja käräjäoikeuden tuomiolle annettiin näyttöarvoa.

Hovioikeus, jonka perustelut olivat tässä suhteessa yksilöidymmät, lausui perusteluissaan:

Käräjäoikeuden tuomiossa selostetuissa riita-asian tuomioissa (todisteet S4 ja S5) on hylätty A:n kuittausvaatimus, joka on perustunut muun muassa väitteeseen edellä mainittujen yrittäjäeläkemaksujen maksamisesta yhtiön puolesta. Hovioikeuden tuomio (S5) on lainvoimainen. Käräjäoikeuden riita-asian tuomiosta (S4) ilmenee, että todista- ja X:n mukaan yrittäjäeläkemaksuja oli maksettu yhtiön tililtä ja peritty yhtiön varoista ulosoton kautta. A:n 10.000 euron suoritus yhtiön tilille oli vähennetty yhtiön osakaslainasaatavasta (S4, s. 4, 13 ja 18). A oli saattanut maksaa yrittäjäeläkemaksuja vuodelta 2006, mutta suorituksia vastaavat summat oli merkitty sisältyväksi osakslainaan, koska niistä ei ollut ollut asianmukaisia tositteita. X on sanotun asian käsittelyssä yksilöinyt erikseen, että suoritukset 29.3.2008 (saaminen ja viivästyskorko yhteensä 4.882 euroa) ja 31.3.2008 (saaminen ja viivästyskorko yhteensä 4.252,14), joita koskevat tositteet sisältyvät todisteeseen V1, oli maksettu ulosottoon yhtiön tililtä.

Korkeimman oikeuden ratkaisusta KKO 2005:90 (kohta 11) ja KKO 2011:58 (kohta 7) ilmenevällä tavalla aikaisemmassa oikeudenkäynnissä lainvoimaisesti ratkaistulla ennakkokysymyksellä on uudessa oikeudenkäynnissä, jossa sama näyttökysymys on ratkaistavana, vain niin sanottu todistusvaikutus, mutta ei sitovaa vaikutusta. Uudessa oikeudenkäynnissä voidaan siten esimerkiksi uutta selvitystä esittämällä horjuttaa aikaisemmassa oikeudenkäynnissä näytetyiksi katsotut tosiseikat. Viime kädessä aikaisemmassa rikosasiassa annetun tuomion todistusvaikutus uudessa asiassa onkin punnittava tapauskohtaisesti (KKO 2014:72, kohta 16). Edellä mainitut ratkaisut koskevat rikostuomion vaikutusta uudessa rikosasiassa. Hovioikeus katsoo kuitenkin, että niistä ilmenevä todistusvaikutusta koskeva oikeusohje voidaan ottaa huomioon myös arvioitaessa riita-asian tuomion vaikutusta rikosasiassa.

Hovioikeus katsoo, että A:n (V1), josta ei ilmene suoritusten maksajaa, ei riitä horjuttamaan riita-asian tuomioiden (S4 ja S5) todistusvaikutusta tässä asiassa. A on ilman hyväksyttävää syytä luovuttanut koko haltuunsa jääneen käteiskassan määrää vastaavan osan yhtiön omaisuudesta.

Ratkaisussa KKO 2011:58 oli kysymys aiemman lainvoimaiseksi jääneen rikostuomion merkityksestä riita-asiassa ei siis rikosasiassa, kuten hovioikeus edellä siteeratuissa perusteluissaan lausuu. Ratkaisussa KKO 2005:90, johon korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO 2011:58 viitataan, oli kyse rikostuomiossa ennakkokysymyksessä tehdyn ratkaisun vaikutusta toisessa ja toista henkilöä vastaan myöhemmin ajettavassa rikosasiassa. Ensin mainitussa riita-asiaa koskevassa ratkaisussaan KKO

2011:58 korkein oikeus oli tarkemmin määrittänyt rikostuomion vaikutusta siviilituomioon, korostanut kunkin vastaajan itsenäistä puolustautumismahdollisuutta ja edelleen rikosasiassa annetun tuomion oikeusvoimavaikutuksen tapauskohtaista punnintaa.

Vaikka ratkaisusta KKO 2014:72 (kohta 16) luettava yleinen ohje koskee rikostuomion vaikutusta myöhemmässä rikos- tai riita-asiassa, hovioikeus sovelsi sitä arvioidessaan riita-asian ratkaisun sitovuutta rikosasiassa. Olennaista on siis oikeusvoimavaikutuksen puuttuminen ja todistusvaikutuksen tapauskohtainen arviointi.

Hovioikeuden tuomiossaan viittaamassa velkomusta ja konkurssisaatavan riitauttamista koskevassa riita-asiassa, konkurssipesä vaati, että velallisyhtiön edustaja A velvoitetaan maksamaan konkurssipesälle yhtiöstä osakaslainana nostamansa summan. Kanteessa ja syytteessä mainitut osakaslainat vastasivat määrällisesti ja nostoajankohdiltaan suunnilleen toisiaan. Käräjäoikeus piti A:n yhtiöstä nostamia varoja osakeyhtiölain vastaisena osakaslainana eikä A:n palkkana ja velvoitti A:n maksamaan konkurssipesälle vaaditun lainasaatavan. Lisäksi käräjäoikeus velvoitti A:n maksamaan yhtiön konkurssipesälle kassavarat, joita vastaavaa summaa A ei ollut syytteen mukaan luovuttanut konkurssipesälle. Myös hovioikeus piti nostoja laittomina osakaslainoina. Tuomiot perustuivat olennaisilta osin samaan suulliseen ja kirjalliseen todisteluun kuin rikostuomiokin lukuun ottamatta yhtä riita-asiassa kuultua vastaajan todistajaa. Hänen lausumilla ei kuitenkaan ollut merkitystä sen suhteen, oliko A:n nostoja pidettävä osakaslainoina vai palkkoina.

Satakunnan käräjäoikeus 31.1. 2017 nro 17/102647

Tapauksessa oli kyse törkeästä velallisen epärehellisydestä ja lisäksi törkeästä kirjanpitorikoksesta. Käräjäoikeuden tuomioperustelut ovat informatiivisia. Syytetty oli osakeyhtiön vastuuhenkilönä ilman hyväksyttävää syytä lahjoittanut tai muutoin luovuttanut yhtiön varoja lähes 800.000 euron arvosta.

Syytteessä kuvattuja tapahtumia oli käsitelty aikaisemmin kahdessa oikeudenkäynnissä. Konkurssipesä oli vaatinut Satakunnan käräjäoikeudessa, että syytetyn hallinnoimat yhtiöt velvoitetaan suorittamaan konkurssipesälle tiettyjä suorituksia takaisinsaantina konkurssipesään. Vaasan hovioikeuden tuomio asiassa oli lainvoimainen. Syytteessä kuvattuja tapahtumia oli käsitelty myös Päijät-Hämeen käräjäoikeudessa, jossa yhtiön vähemmistöosakas oli vaatinut, että syytetty velvoitetaan maksamaan erinäisiä suorituksia osakeyhtiölain mukaisena vahingonkorvauksena yhtiölle. Hovioikeus oli antanut asiassa lainvoimaisen tuomion, jossa oli käsitelty syytteessä kuvattuja vararikkotekoja. Tuomiot olivat syyttäjän kirjallisina todisteina teemasta liiketaloudellisen perusteen puuttuminen kyseisiltä vararikkoteoilta.

Edellä mainituissa tuomioissa oli käsitelty syytteessä selostettuihin menettelyihin liittynyttä päätöksentekoa, liiketoimien luonnetta ja niiden liiketaloudellista perustetta. Vaasan hovioikeuden ja Satakunnan käräjäoikeuden tuomiossa oli lisäksi

käsittely yhtiön maksukyvyttömyyttä takaisinsaannista konkurssipesään annetun lain tarkoittamalla tavalla ja tuohon lakiin liittyviä näyttövelvollisuuksia. Syyteasiassa todistelun kohteina olivat siten osin samat oikeustositseikat, joihin aiemmissa siviilituomiossa oli jo otettu kantaa.

Edellisen tapausesimerkin tavoin käräjäoikeus viittasi tuomiossaan korkeimman oikeuden ratkaisuihin KKO 2005:90, KKO 2011:58 ja KKO 2014:72 ja totesi lisäksi:

”Käsiteltävänä olevassa asiassa kysymys on siitä, mikä merkitys aikaisemmissa riita-asioissa annetuille tuomioille voidaan antaa rikosasiassa. Käräjäoikeus toteaa tältä osin, että rikosasiassa on selvää, että vastaajan tulee voida puolustautua asianmukaisesti riippumatta siitä, miten aikaisemmat riita-asiat on ratkaistu. Lainvoimainen tuomio samasta ennakkoluonteisesta seikasta ei muuta todistustaakan jakautumista rikosasioissa eikä sillä ole myöskään vaikutusta yllä selostettuun tuomitsemiskynnykseen. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö aikaisemmalla riita-asian tuomiolla voisi vapaassa todistusharkinnassa olla myös syytettä tukevaa vaikutusta. Vastaajan kannalta myönteisellä riita-asian ratkaisulla koskien samaa ennakkoluonteista seikkaa on lähtökohtaisesti merkittävä vaikutus kun samaa kysymystä arvioidaan uudelleen rikosprosessissa. Tällöinkin olennaista on, kuinka vakuuttavaa riita-asian tuomio on sinä asiassa esitetyn näytön ja perustelujen valossa verrattuna rikosasiassa esitettyyn selvitykseen.

Käräjäoikeus toteaa yleisesti aikaisemmista riita-asioiden oikeudenkäynneistä, että niissä on otettu vastaan laajasti näyttöä. Näyttö on ollut jopa laajempaa kuin tässä asiassa on esitetty. Näyttö on pääasiallisesti samaa kuin, mitä nyt on esitetty. Molemmissa asioissa tuomiot on laajasti perustelu. Kaikki osapuolet ovat nimenneet kyseiset tuomiot kirjallisiksi todisteiksi, ja heillä on ollut tilaisuus esittää muun muassa aikaisempien tuomioiden johtopäätöksiä horjuttavaa näyttöä.

Takaisinsaantiasiaa käsiteltäessä väitetyistä rikoksista on kulunut selvästi vähemmän aikaa, kun nyt käsiteltäessä rikosasiaa. Takaisinsaantia käsiteltäessä on ollut todetulla tavalla esillä myös A:n maksukyvyttömyys ja velkojien asema, jotka ovat merkityksellisiä myös arvioitaessa velallisen epärehellisyys – rikoksen tunnusmerkistön täyttymistä.

Edellä lausutuilla perusteluilla käräjäoikeus katsoo, että molemmille aikaisemmista ratkaisuksista voidaan lähtökohtaisesti antaa merkittävääkin todistusarvoa. Mainitut seikat huomioiden takaisinsaantiasian ratkaisulla on kuitenkin lähtökohtaisesti suurempi todistusarvo.”

Käräjäoikeuden tuomiossa käytiin yksityiskohtaisesti läpi aikaisemmat tuomiot kunkin syytteen osateon osalta relevantein osin ja arvioitiin sen jälkeen rikosasiassa esitettyä näyttöä. Tämän jälkeen käräjäoikeus arvioi, mikä merkitys aiempien tuo-

mioiden johtopäätöksillä oli asianomaisen syytekohtaan osalta syytettä vastaan tai sen puolesta puhuvana näyttönä ja hylkäsi syytteet.

Helsingin hovioikeus 30.3.2016 nro 16/113401

Syyttäjä vaati työantajayhtiön henkilöstöpäällikölle rangaistusta työsyrynnästä. Syytteen mukaan henkilöstöpäällikkö oli palvelussuhteen aikana ilman painavaa syytä asettanut työntekijän epäedulliseen asemaan hänen terveydentilansa ja ammatillisen toimintansa tai siihen rinnastettavan seikan perusteella. Asianomistaja oli irtisanottu työnantajan palveluksesta. Työntekijä oli toiminut työsuojeluvaltuutettuna ja lisäksi ajanut omia etujaan muun muassa nostamalla työnantajaansa vastaan työsyryntäjätutun. Käräjäoikeuden hylkäävä tuomio oli annettu ennen irtisanomista.

Käräjäoikeus katsoi, että syytteessä mainitut syrjintäperusteet, terveydentila ja työntekijän omien etujen ajaminen olivat tulleet näytetyiksi eikä työsuhteen päättämiseksi ollut painavaa hyväksyttävää syytä ja tuomitsi henkilöstöpäällikön työsyrynnästä sakkorangaistukseen. Sen sijaan käräjäoikeuden mukaan oli jäänyt näyttämättä, että asianomistajan toiminnalla työsuojeluvaltuutettuna olisi ollut asiallista tai ajallista yhteyttä irtisanomiseen.

Samoja tapahtumia oli käsitelty aiemmin työsuhteen päättämistä ja yhdenvertaisuuslain mukaista korvausvaatimusta koskeneessa työnantajayhtiötä vastaan ajetussa riita-asiassa, jossa kyseinen työntekijä oli kantajana. Käräjäoikeus oli lainvoimaisella tuomiolla tuominnut vastaajayhtiön työsopimuslain vastaisesta työsuhteen päättamisestä ja velvoittanut sen maksamaan korvausta työntekijälle. Sen sijaan yhdenvertaisuuslain mukaista hyvityskorvausta koskeva vaatimus oli hylätty. Käräjäoikeuden mukaan riittävää näyttöä ei ollut siitä, että työntekijää olisi hänen terveydentilansa tai muunkaan syyn vuoksi kohdeltu epäsuotuisammin kuin jotakuta muuta oli kohdeltu tai kohdeltaisiin vertailukelpoisessa tilanteessa. Muilla seikoilla käräjäoikeus tarkoitti sitä, että työntekijä oli aiemmin oikeudessa ajanut omia etujaan. Jutussa ei ollut vedottu työntekijän ammatilliseen toimintaan työsuhteen päättämisen laittomana perusteena.

Rikosjuttua käsittelevä tuomioistuin ei ottanut tarkemmin kantaa oikeusvoimaisuuskysymykseen vaan totesi perusteluissaan, että rikosasia perustui osin eri todisteluun ja osin eri väitteisiin kuin työsopimuksen päättämistä ja yhdenvertaisuuslain hyvitysvaatimusta koskevassa asiassa on esitetty. Yksinomaan siitä, että työntekijän työsuhde päätetään työsopimuslain vastaisesti ei voinut päätellä, että työsuhde olisi päätetty syrjivillä perusteilla rikoslain 47 luvun 3 §:n vastaisesti.

Hovioikeus totesi ensin, ettei riita-asiassa annettu tuomio estänyt rikosasian tutkimista eikä syytetty ollut edes asiassa asianosaisena ja lausui tämän jälkeen todistusvaikutuksen osalta:

Oikeudenkäyntimenettely rikosasiassa on pääsäännön mukaan suullista ja välitöntä. Näitä periaatteita heijastavat muun ohella oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 24 §:n ja 47 §:n säännökset. Todistajan ja muiden todistelutarkoituksessa kuultavien henkilöiden välitöntä kuulemista edellyttävän pääsäännön tarkoituksena on turvata tuomioistuimen mahdollisuutta arvioida kertomuksen uskottavuutta.

Helsingin käräjäoikeuden ratkaisussa 11.2.2014 on ollut sinänsä kysymys samoista tapahtumista kuin nyt käsillä olevassa rikosasiassa. Käräjäoikeuden tuomio on lainvoimainen. Nyt käsillä olevan rikosasian kannalta olennaisista kysymyksistä on hovioikeuden pääkäsittelestä esitetty laajalti näyttöä. B:tä ja A:ta on kuultu henkilökohtaisesti. Lisäksi tapahtumista on kuultu todistajina seitsemää henkilöä. Hovioikeudessa on myös esitetty kattavaa asiakirjatodistelua rikosvastuun arviointiin vaikuttavista seikoista.

Hovioikeus on näin ollen ottanut vastaan suullista ja kirjallista näyttöä, jonka uskottavuutta ja merkitystä hovioikeus on voinut välittömästi arvioida. Riita-asiassa annettun käräjäoikeuden tuomion perusteella ei sen sijaan ole juurikaan tehtävissä johtopäätöksiä siitä, miten A:n menettelyä on arvioitava työsyrintärikoksen tunnusmerkistön kannalta, kun otetaan erityisesti huomioon, että näyttötaakka lähtökohtaisesti määräytyy eri tavalla kuin riita-asiassa. Hovioikeus katsoo näillä perusteilla, että riita-asiassa annettulle tuomiolle ei voida antaa todistusvaikutusta tai muutakaan merkitystä käsiteltävänä olevan rikosasian arvioinnissa.

Hovioikeuden perustelut eivät salli pitkälle meneviä johtopäätöksiä siviilituomion teemakohtaisesta näytön arvioinnista, näytöstä tehdyistä johtopäätöksistä ja niiden merkityksestä näyttönä kyseessä olevassa rikosasiassa. Hovioikeus ei ota kantaa siihen, oliko ja miltä osin sillä mahdollisesti perusteita arvioida näyttöä samalla tai eri tavoin kuin riita-asiaa käsitelleellä käräjäoikeudella. Vaikuttaa siltä, että hovioikeuden mielestä tuomiolla ei ollut siinä määrin todistusvaikutusta asiassa, että siitä olisi kannattanut lausua perusteluissa tarkemmin. Hovioikeuden mainitsema näyttötaakka määräytyy yhdenvertaisuuslain 28 §:n mukaan, joka asettaa todistustaakan pääosin vastaajalle. Kantajan näyttövelvollisuus on vain ”voidaan olettaa” -tasoista. Säännöstä ei sovelleta rikosprosessiin.

Rikoslain 47 luvun 3 §:n mukainen työsyrintä on kyseessä, kun työnantaja palvelussuhteen aikana ilman painavaa hyväksyttävää syytä asettaa työntekijän epäedulliseen asemaan säännöksessä mainituilla perusteilla. Syrintäperusteita ovat muun ohessa terveydentila, joka on myös yhdenvertaisuuslain 8 §:ssä mainittu syrjintäperuste. Myös omien etujen ajaminen voi olla säännöksessä tarkoitettu työntekijän henkilöön liittyvä syrjintäperuste, mikä ilmenee työsuhteen päättämistä ja yhdenvertaisuuslain mukaista korvausta koskevasta tuomiosta. Vastaavasti rikosasiassa omien etujen ajamista on pidetty syrjintäperusteena. Yhdenvertaisuuslain 9 §:n mukaan syrjintä on välitöntä, jos jotakuta kohdellaan hänen henkilöönään liittyvän syyn

perusteella epäsuotuisammin kuin jotakuta muuta on kohdeltu, kohdellaan tai kohdeltaisiin vertailukelpoisessa tilanteessa. Yhdenvertaisuuslain 3 luvun säännöksissä (10–14 §) ja lakia koskevassa hallituksen esityksessä (HE 19/2004) määritellään tarkemmin, milloin kyse on syrjinnästä.⁹⁶⁰ Kyseessä olevassa rikosasiassa syytteen mukaiset syrjintäperusteet vaikuttaisivat olleen identtiset yhdenvertaisuuslainsäädännössä tarkoitettujen syrjintäperusteiden kanssa, vaikka käräjä- ja hovioikeuden tuomioperusteluissa ei tätä koskevia lausumia olekaan.

Yhdenvertaisuuslain mukainen syrjintä ei edellytä syrjintätarkoitusta. Sitä ei myöskään edellytetä työsyrrjintää koskevassa rangaistussäännöksessä, minkä hovioikeus toi esiin perusteluissaan. Menettelyä voidaan kuitenkin pitää syrjintälaisa tarkoitettuna syrjintänä, vaikka tekijä ei olisikaan mieltänyt toimineensa syrjivästi, mikäli objektiivisesti arvioiden syrjivää. Rikoslain tahallisuusvaatimus taas edellyttää tietoisuutta syrjintäperusteiden olemassaolosta.

Hovioikeus tuomitsi syytetyn työsyrrjinnästä. Tuomioperustelujen mukaan asianomistaja oli irtisanottu hänen terveydentilastaan johtuvista syistä ja siten lähtökohtaisesti asetettu eriarvoiseen asemaan terveydentilansa vuoksi. Kyse oli tämän jälkeen vielä rikosvastuun edellytyksenä olevasta painavasta ja hyväksyttävästä syystä, joka olisi oikeuttanut asettamaan työntekijän eriarvoiseen asemaan hänen terveydentilansa perusteella. Hovioikeuden mukaan työntekijän irtisanomiselle ei ollut asiallista ja painavaa perustetta ja henkilöstöpäällikön menettely oli myös syrjintäperusteeseen nähden tahallista. Sen sijaan omien etujen ajamista koskevan syrjintäperusteiden olemassaolo oli jäänyt näyttämättä, mutta siviilituomioistuimen asianomaista seikkaa koskevalle ratkaisulle ei annettu merkitystä edes syytetyn eduksi. Ammatillisesta toiminnasta hovioikeudessa ei enää ollut kyse, koska syyttäjä ei ollut valittanut käräjäoikeuden tuomiosta.

Johtopäätökset

Käytössäni olleesta tapausaineistosta ilmenee, että käräjä- ja hovioikeudet ovat vaihtelevassa määrin ottaneet tuomioperusteluissaan kantaa oikeusvoimakysymykseen tai ratkaisun näyttöarvoon. Perustelujen puutteellisuus hankaloittaa tapausaineistosta tehtäviä johtopäätöksiä. Tapausesimerkit riittävät kuitenkin vahvistamaan sen, että näyttö- ja oikeuskysymysten osalta perusteluille ei ole annettu oikeusvoimaa. Esimerkkiaineistossa ei ole tapauksia, joissa oikeus olisi ottanut nimenomaisesti kantaa aiemman oikeuskysymyksessä tehdyn ratkaisun sitovuuteen. Lausumat koskevat yleisesti ennakkokysymysratkaisujen sitomattomuutta. Tapausaineiston suppeudesta huolimatta voidaan perustellusti tulla siihen johtopäätökseen, että siviilituomioiden ja hallintoprosessuaalisten ratkaisujen positiivinen oikeusvoima rikosprosessissa on todennäköisesti varsin harvinaista.

---

⁹⁶⁰ HE 19/2014, s. 66–79. Ks. myös HE 44/2003, s. 42–46.

Sen sijaan aiemmillä ratkaisuilla on näyttöarvo, joka luonnollisestikin vaihtelee tapauskohtaisesti. Koska perusteluissa aiempi tuomio on saatettu sivuuttaa myös kokonaan tai jätetty pelkälle maininnalle, on vaikea muodostaa käsitystä siitä, mikä tuomion näyttöarvo kyseissä tapauksissa on lopulta ollut. Perustelujen vaikeneminen viittaa kuitenkin siihen, ettei tuomioilla ole tällöin ollut näyttöarvoa tai se on ollut vähäinen.

Tarkasteltaessa oikeusvoimaa edellä olevien esimerkkien valossa voidaan havaita, että rikosprosessissa oikeusvoimavaikutuksen puuttumista ei ole perusteltu siviilioikeuden klassisella säännöllä ”perustelut eivät saa oikeusvoimaa”. Sen sijaan aiempien tuomioistuinratkaisujen sitomattomuutta on argumentoitu viittaamalla korkeimman oikeuden ratkaisuihin, menettelylajien välisiin eroihin ja uuteen näyttöön. Sitovuuden puuttumista on toisin sanoen perusteltu aineellisen totuuden ja päätöksen juridisen oikeellisuuden vaatimuksella. Perustelutapa tekeekin oikeusvoiman puuttumisen syyn paremmin ymmärrettäväksi kuin pelkästään prosessioikeuden muodolliseen ja abstraktiin sääntöön viittaaminen.

Vaikka oikeuskäytännössä oikeusvoimavaikutus onkin ehkä tiettyjä vahvistustuomioita lukuun ottamatta poissuljettu, oikeusvoimaa puoltavat ja vastaavasti sitä vastaan puhuvat seikat samoja, jotka määrittävät tuomioiden todistusvoimaa. Näitä seikkoja punnitsemalla ja argumentoimalla on mahdollista tehdä molempia koskevia johtopäätöksiä. Yleisluontoiset argumentit, joilla viitataan prosessilajien välisiin menettelyeroihin kuten todistustaakanormien ja näytön hankinnan erilaisuuteen, menettelyn kirjalliseen luonteeseen tai sen summaarisuuteen, eivät kuitenkaan ole riittäviä määrittämään tuomion näyttöarvoa. Niiden painoarvo argumentteina vaihtelee tapauskohtaisesti ja riippuu todistelun kohteena olevista oikeus- ja todistusaseikoista. Tarvitaan perusteellisempaa analyysia, johon tutkimuksessakin on pyritty. Punnittaessa tuomion näyttöarvoa, joudutaan arvioimaan, mikä merkitys näillä menettelyllisillä eroilla on juuri nyt kyseessä olevan oikeustulosaseikan osalta. On mahdollista, että tietyissä tapauksissa eroilla ei ole käytännössä lainkaan merkitystä.